SCI-CONF.COM.UA

FUNDAMENTAL AND APPLIED RESEARCH IN THE MODERN WORLD

ABSTRACTS OF VII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
FEBRUARY 17-19, 2021

BOSTON
2021

FUNDAMENTAL AND APPLIED RESEARCH IN THE MODERN WORLD

Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference

Boston, USA

17-19 February 2021

Boston, USA

2021

UDC 001.1

The 7th International scientific and practical conference "Fundamental and applied research in the modern world" (February 17-19, 2021) BoScience Publisher, Boston, USA. 2021. 669 p.

ISBN 978-1-73981-124-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2021. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-fundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-17-19-fevralya-2021-goda-boston-ssha-arhiv/.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring coutries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: boston@sci-conf.com.ua

homepage: *https://sci-conf.com.ua*

©2021 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2021 BoScience Publisher ®
©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1. ***Taranenko A.*** 12
TRENDS OF COOPERATION BETWEEN LATIN AMERICAN COUNTRIES AND UKRAINE.
2. ***Bakhtiyarov S. B.*** 16
MODIFICATION OF THE ADSORBENT.
3. ***Balanchivadze Ia.*** 22
THE "PIAGET PHENOMENON IN E: ELEMENTARY SCHOOL.
4. ***Bitsadze D., Zaalishvili L.*** 27
MATHEMATICAL MODELING IN ECONOMY.
5. ***Bulynina O. D.*** 34
THE METHODS OF SPECIFIC SITUATIONS USED FOR THE FORMATION OF THE COMMUNICATIVE IN MEDICAL STUDENTS WITH A DIFFERENT TYPE OF A FUNCTIONAL ASYMMETRY.
6. ***Bobrova V. I., Proshchenko Yu. I., Pylypenko I. F.*** 38
SMOKING IN ADOLESCENTS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF DYS REGENERATIVE PROCESSES IN THE GASTRIC MUCOSA.
7. ***Bogomolova K., Kralia V., Podolska O.*** 43
MANAGEMENT DIAGNOSTICS AS ONE OF THE INSTRUMENTS OF ORGANIZATION DEVELOPMENT.
8. ***Bogvelishvili Z., Bogvelishvili V.*** 53
PNEUMATIC ELEMENT FOR SUSPENSIONS OF MULTI-AXLE WHEEL MACHINE.
9. ***Cheremysina G.*** 59
PUBLICISTIC DISCOURSE AS AN IMAGE OF SOCIO-CULTURAL DIMENSION (LINGUISTIC ASPECT).
10. ***Chudovska V.*** 65
FEATURES OF LAND MANAGEMENT SUPPORT FOR THE ALLOCATION OF A LAND PLOT FOR RUNNING A PERSONAL PEASANT FARM IN THE CITY.
11. ***Durdas A. P.*** 69
THE PROBLEM OF ENSURING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE SCIENTIFIC LITERATURE.
12. ***Fishchuk O.*** 72
COMPARATIVE FLOWER MORPHOLOGY OF THE LEUCOJUM AESTIVUM L. (AMARYLLIDACEAE J. ST.-HIL.).
13. ***Giorgobiani T., Kandelaki K., Kvaratskhelia V., Tsatsanashvili M.*** 75
PASSENGER TRANSIT ISSUES IN THE SUSTAINABLE URBAN TRANSPORT DEVELOPMENT STRATEGY OF THE CITY TBILISI.
14. ***Hasanova T. A., Mammadova G. I.*** 84
BIOLOGICAL INDICATORS OF GRAY-BROWN SOILS.

15. ***Iashvili G., Mirotadze G.*** 88
JURY COURT SYSTEMS IN EUROPEAN COUNTRIES AND IN GEORGIA.
16. ***Khujakulov K. R., Mavlonov B. A., Fozilov S. F.*** 96
IMPROVEMENT OF INDUSTRIAL CATALYSIS FOR THE PRODUCTION OF SYNTHETIC FAT ACIDS BY OXYGENING PARAFINES.
17. ***Kopzhasarova U. I., Chukalovskaya Ya. A.*** 100
TO THE QUESTION OF STUDENTS' SOCIOCULTURAL KNOWLEDGE AND SKILLS DEVELOPMENT.
18. ***Malikov Emin Nazir oglu*** 110
AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES, INSTITUTE OF HISTORY FROM THE DATE OF ORGANIZATION OF CONSTRUCTION WORK IN THE SOUTH-EASTERN REGION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN (2003-2018).
19. ***Nikytenko V.*** 119
THE PHENOMENON OF UNAVAILABILITY OF HOUSING IN THE UKRAINIAN BUSINESS ONLINE MEDIA.
20. ***Ruden V.*** 125
PAIN IN THE HEART AREA: HOW THE PATIENTS ACTED WITH ACUTE MYOCARDIAL INFARCTION (ACCORDING TO THE RESULTS OF SOCIOLOGICAL RESEARCH).
21. ***Rudan I. V.*** 134
MODERN ASPECTS OF HIGHER SCHOOL TEACHING METHODS.
22. ***Sisvadze L., Kolbaia D.*** 141
MODEL OF FINANCIAL-ECONOMIC COOPERATION IN THE CONFLICT MANAGEMENT OF ABKHAZIA (GEORGIA).
23. ***Tsatsanashvili A., Tatishvili G., Kvinikadze L., Tsatsanashvili K.*** 149
SCIENTIFIC PR-TECHNOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE OZONE GENERATOR MODEL - "IICE-20".
24. ***Vladimirov L. V.*** 159
ASSESSMENT OF THE SIGNIFICANCE OF ENVIRONMENTAL ASPECTS.
25. ***Yakunin P. N.*** 166
MATHEMATICAL METHODS TO MAXIMIZE ECONOMIC EFFICIENCY IN TOURIST DESTINATIONS.
26. ***Yakunina A. N.*** 176
ABOUT INCREASING OF EFFECTIVENESS OF TEACHING LINEAR ALGEBRA AT UNDERGRADUATE LEVEL.
27. ***Yurkiv O. I.*** 184
DISORDERS OF THE FUNCTIONAL CONDITION OF THE INTESTINE IN NEWBORN CHILDREN WITH PERINATAL PATHOLOGY: IMMUNOLOGICAL DIAGNOSTIC INDICATORS.

28. ***Адильгереева М. И.*** 187
АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ ПАПИЛЛОМАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ У ДЕТЕЙ.
29. ***Артеменко Л. П., Чмельова Л. Д.*** 189
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ХІМІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.
30. ***Андріянова В. А.*** 194
ЗМІСТОВНИЙ/КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.
31. ***Антоненко І. В.*** 201
ФЕНОМЕН «СКВОТИНГУ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ.
32. ***Атабаев К., Джалилова Т. А.*** 212
О РАСПРОСТРАНЕНИИ ВОЛН ВБЛИЗИ РАСШИРЯЮЩЕЙСЯ ПОЛОСТИ ПРИ КАМУФЛЕТНОМ ВЗРЫВЕ.
33. ***Беккулов Б. Р., Рахмонкулов Т. Б.*** 216
ИССЛЕДОВАНИЯ ДВИЖЕНИЯ ШАЛА В СУШИЛЬНОМ БАРАБАНЕ.
34. ***Береговська Х. О.*** 223
ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ У МАЛЯРСТВІ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА ВАСИЛЯ КУРИЛИКА.
35. ***Білинський О. Я.*** 229
АНАЛІЗ ВПЛИВУ СПАДКОВОГО ФАКТОРУ НА ВИНИКНЕННЯ КАРІЄСУ.
36. ***Бортников Е. Г., Тувайкин В. А.*** 234
ПИЩЕВОЙ КОД ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ГОСТЕПРИИМСТВА В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА.
37. ***Большаніна О. В.*** 244
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ ОЛЕКСИ НОВАКІВСЬКОГО.
38. ***Бондаренко Н. В.*** 250
ЯК УЧИТИ УЧНІВ ЗАПИТУВАТИ – ВІДПОВІДАТИ НА ОСНОВІ ТЕКСТ-МЕТОДУ.
39. ***Бурлуцька М. Е., Романчук М. Є.*** 260
ПРОСТОРОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИК РІЧНОГО СТОКУ ПО БАСЕЙНУ Р. ПІВДЕННИЙ БУГ.
40. ***Вакуліч Т М., Осьмак М. О.*** 268
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СПІВЗАЛЕЖНИХ ВІДНОСИН.
41. ***Васильковський О. М., Васильковська К. В., Мороз С. М., Свірень М. О.*** 276
ЕНЕРГЕТИЧНА ОЦІНКА РОБОТИ ВІДЦЕНТРОВОГО ПОВІТРЯНО-РЕШІТНОГО СЕПАРАТОРА ЗЕРНА.

42. ***Вишнякова Г. В., Покас О. В.*** 285
ПОШИРЕНІСТЬ МЕТАЛО-БЕТА-ЛАКТАМАЗ СЕРЕД МНОЖИННОСТІЙКИХ НЕФЕРМЕНТУЮЧИХ ГРАМНЕГАТИВНИХ БАКТЕРІЙ, ВИДІЛЕНИХ В УКРАЇНІ.
43. ***Вовк С. В., Котєнєва І. С., Малекіна І. К.*** 295
ФАУНА ТУРУНІВ УРБАНІЗОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА РУБІЖНЕ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, УКРАЇНА).
44. ***Войтенко О. К.*** 301
ПРО МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ.
45. ***Гаврилів Ю. Л., Одосій З. М., Гаврилів С. Ю., Гривнак В. Б.*** 304
ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ КОЛІС ПЛАНЕТАРНОГО РЕДУКТОРА.
46. ***Герецун А. Г.*** 313
ТРАНЗИТИВНІСТЬ ОБРАЗУ ЧІКА В ІСКАНДЕРІВСЬКИХ ОПОВІДАННЯХ ПРО ДИТИНСТВО.
47. ***Глуховцева К. Д., Глуховцева І. Я.*** 318
ФРАЗЕМІКА ТВОРУ І. ФРАНКА „ЗАХАР БЕРКУТ”.
48. ***Гузар У. Є.*** 328
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ.
49. ***Демешко І. М.*** 333
АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВОТВІРНОЇ МОРФОНОЛОГІЇ.
50. ***Демиденко Т. П., Мандріченко О. Є.*** 344
ВИКОРИСТАННЯ ВІМ-ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЕКТУВАННІ ЕЛІТНИХ ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ.
51. ***Довбня Л. Е., Товкайло Т. І.*** 350
СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ ПРАСЛОВ’ЯНСЬКИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.
52. ***Довбиш М. О.*** 356
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОСОЮЗУ НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ АВСТРІЇ.
53. ***Жовинський Е. Я., Крюченко Н. О., Дмитренко К. Е., Сєдов А. О.*** 363
ЛІТІЄВА МІНЕРАЛІЗАЦІЯ ПОДІЛЬСЬКОЇ МЕТАЛОГЕНІЧНОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ.
54. ***Зимогляд Н. Ю.*** 368
РОЗВИТОК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ В ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІАНІСТІВ-ПРОФЕСІОНАЛІВ ТВОРЧИХ ВУЗІВ УКРАЇНИ.
55. ***Іванюк Т. М.*** 378
ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІСОЗАГОТІВЕЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

56. ***Кадирова С. М.*** 382
ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УЗБЕКСКОГО ТЕАТРА.
57. ***Кременчуцкий Г. Н., Степанский Д. А., Турлюн С. А.*** 393
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ А-БАКТЕРИНА ДЛЯ КОРРЕКЦИИ ДИСБИОЗОВ.
58. ***Кривоберець М. М.*** 400
ВПЛИВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ.
59. ***Коваль І. М., Коваль М. М.*** 405
ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ПЕРЕМОГИ ПРАВА І СВОБОДИ У ПРАЦЯХ Г.В.Ф. ГЕГЕЛЯ.
60. ***Коржавих І. М., Башевська М. Л., Юришева Л. В.*** 410
МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – XXI СТОЛІТТІ.
61. ***Кучмєєв О. О.*** 417
СКЛАДОВІ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ.
62. ***Кучеренко Т. А.*** 426
РЕЗУЛЬТАТЫ ВКЛЮЧЕНИЯ В ЛЕЧЕБНЫЙ КОМПЛЕКС У БОЛЬНЫХ С АГРЕССИВНЫМ ТЕЧЕНИЕМ ГЕНЕРАЛИЗОВАНОГО ПАРОДОНТИТА РЕКОМБИНАНТНОГО МОРФОГЕНЕНТИЧЕСКОГО БЕЛКА (BMP-2).
63. ***Лаухіна І. С., Паладьєва А. Ф., Гурський І. Ю.*** 436
СПОСОБИ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛО-АМЕРИКАНІЗМІВ У ТЕКСТАХ МАСОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ КВЕБЕКУ.
64. ***Марченко О. А.*** 442
ОБҐРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ.
65. ***Маленко Я. В.*** 450
ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЕКОЛОГА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ.
66. ***Мамадалиева Н. И., Рихсиева Умида Шавкат кизи*** 461
РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ КУРСА ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ НА ОСНОВЕ КРЕДИТНО- МОДУЛЬНАЯ СИСТЕМА.
67. ***Медиковський М. О., Мельник Р. В.*** 466
ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ МОДЕЛЮВАННЯ ЕНЕРГОДИНАМІЧНИХ РЕЖИМІВ ВІТРОВОЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ СТАНЦІЇ ЗА НАЯВНОСТІ АКУМУЛЮЮЧОГО ЕЛЕМЕНТА.
68. ***Мелещенко О. К.*** 471
МІСТИФІКОВАНІ ПУБЛІКАЦІЇ Я. ГАШЕКА В ЖУРНАЛІ “СВЕТ ЗВІРЖАТ”.

69. ***Ніколаєнко В. О.*** 477
МОТИВ ХАТИ ТА ДЕРЕВА ЯК СИМВОЛІЧНИЙ ОБРАЗ УКРАЇНИ У ПЕЙЗАЖНОМУ ЖИВОПИСУ С. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО.
70. ***Новикова І. В., Кучерук А. С., Заїка О. І.*** 487
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ.
71. ***Озеранський В. С., Сугак Д. С., Ярощук М. С.*** 491
ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ СИСТЕМ У ПЕРІОД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.
72. ***Павлова Н. Л.*** 496
РИНОК ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.
73. ***Пакулін С. Л., Перебійніс В. Б.*** 500
УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ТАЕКВОНДИСТІВ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ.
74. ***Петрова О. І., Трибрат Р. О., Доля К. В.*** 511
ОЦІНКА СЕРТИФІКАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ.
75. ***Петрова О. І., Стріха Л. О., Бадюл Д. М.*** 519
МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ХАССП ПРИ ВИРОБНИЦТВІ М’ЯСА.
76. ***Петченко М. В., Кисельов І. А.*** 526
МОТИВАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВЧАННЯ.
77. ***Пивовар С. Ф.*** 529
МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК МОДЕРНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ.
78. ***Полухтович Т. Г., Лисовець Х. І., Димарчук О. В.*** 539
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.
79. ***Родный О. В.*** 546
ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПАРОДИИ В СМЕХОВОЙ КУЛЬТУРЕ ВОЗРОЖДЕНИЯ.
80. ***Розумей С. Б., Колодюк С. А.*** 555
СУЧАСНІ ТРЕНДИ В РЕКЛАМІ.
81. ***Сіромська Г. М.*** 558
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ООН.
82. ***Снєдкова Л. А., Снєдков А. І.*** 565
СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗВО.
83. ***Страшинська Л. В., Хажанець О. В.*** 574
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.

84. ***Сулейменов М. Ж., Аманжол Р. А.*** 579
ВЛИЯНИЕ РАЗЛИЧНЫХ АНТРОПОГЕННЫХ И ЕСТЕСТВЕННЫХ ФАКТОРОВ НА ЗАРАЖЕННОСТЬ ПАРАЗИТАРНЫМИ БОЛЕЗНЯМИ ЖИВОТНЫХ В ЗАПАДНОМ КАЗАХСТАНЕ.
85. ***Тещук В. Й., Тещук Н. В., Руських О. О.*** 583
УСКЛАДНЕННЯ ПІСЛЯ ТРАВМАТИЧНИХ УШКОДЖЕНЬ ПЕРИФЕРІЙНИХ НЕРВІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ (ОПЕРАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ СИЛ).
86. ***Тимченко-Быхун И.А., Мудрецкая Л. Г., Борисова С. В., Панова Н. А.*** 599
ЖАНРОВЫЕ МОДИФИКАЦИИ РОМАНТИЧЕСКОЙ ФОРТЕПИАННОЙ МИНИАТЮРЫ: БОЛЕРО М. ГЛИНКИ «О, ДЕВА ЧУДНАЯ МОЯ».
87. ***Тимченко-Быхун И. А.*** 605
ФОРТЕПИАННАЯ ТАРАНТЕЛЛА М. ГЛИНКИ И ЕЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ СМЫСЛЫ.
88. ***Тихонова Н. О., Данілюк Н. Р., Тищенко О. В., Мальована М. В.*** 611
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ.
89. ***Філатова З. І., Євтушок М. В.*** 615
ОСОБИСТІСНЕ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРУ ВОДИ В ХОДІ ЗАНЯТЬ З НАВЧАННЯ ПЛАВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ ЗВО.
90. ***Фомина М. А., Бекназарова М. К.*** 622
МЕДИЦИНСКИЕ ТЕКСТЫ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.
91. ***Цыпкин Ю. А., Пакулин С. Л., Ильичев К. С., Козлова Н. В., Феклистова И. С.*** 625
МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ КОМПЛЕКСНЫМ РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СИСТЕМ.
92. ***Чєн Н. В., Кабанець К. В.*** 636
ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО РОЗПИСУ.
93. ***Шиделко А. В., Шимко Л. В.*** 640
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ВЧЕНИХ.
94. ***Шморгун Я. О.*** 646
ДЕФІНІЦІЯ «ПРАВА ЛЮДИНИ» У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ КОНЦЕПЦІЯХ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.
95. ***Шубалий О. М., Гриник І. С.*** 650
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.
96. ***Юрченко О. Ю.*** 656
ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕМПИ РОЗВИТКУ.

97. ***Юрченко О. Ю., Барсукова Г. В.*** 660
СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ: ГАЛУЗІ, ВІДСОТКИ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ.
98. ***Ядловська О. С., Шакало Л. С.*** 664
ПОЛІТИЧНА ЕВФЕМІЯ ЯК ПРОЯВ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.

УДК 327.7 + 341.215.2

TRENDS OF COOPERATION BETWEEN LATIN AMERICAN COUNTRIES AND UKRAINE

Taranenko Anna
Associate Professor of International Relations
and Tourism Department,
Candidate of Political Science (PhD),
Kyiv International University

Annotation: There is considerable potential for Ukraine's cooperation with Latin American countries. Ukraine needs to further strengthen its cooperation with the countries of Latin America and Caribbean Basin, in particular, regional leaders and states with considerable Ukrainian diaspora, such as Argentina, Brazil, Chile, Colombia and Peru. Ukraine also needs to pay attention to international organizations of the region such as OAS, CELAC, PROSUR, MERCOSUR, Pacific Alliance and Latin American Parliament.

Key words: Ukraine, Latin America and Caribbean Basin, international integration, Argentina, Brazil, international organizations, CELAC, PROSUR, MERCOSUR, Pacific Alliance

Latin America is one of the world regions that demonstrates dynamic economic and social growth. Latin America is one of the world's most urbanized fastest developing regions [1, p. 1]. Since the end of the Cold War, Latin American countries have been moving toward the concepts of multidimensional security and security of the individual and society, and away from the classical understanding of the security dilemma posed by an external threat to the state [2, p. 1]. The three largest countries, which account for almost two-thirds of the region's GDP - Argentina, Brazil and Mexico - are in G20, thereby these same countries belong to the group of «New Industrialized Countries» (NIC) characterized by high rates of economic growth [3, p.

24]. Latin American and Caribbean (LAC) countries are extremely rich in natural resources, especially minerals: the region is the 2nd largest in the world in terms of total oil reserves, and the 1st one in terms of superheavy oil, most of which is concentrated in the Orinoco Belt: (Venezuela, Brazil, Guyana, Mexico, Colombia) [3, p. 24]. In terms of aggregate economic potential, the region ranks third in the world after the United States of America and China [3, p. 24].

Ukraine has traditionally underestimated the potential of the Latin American region for its national interests and foreign policy. Given the current rate of LAC countries development, Ukraine needs to further strengthen cooperation with them. Ukraine's development of relations with the states in the region encourages identification of top priority groups of states in terms of diplomatic and economic cooperation advancement, in particular Brazil, Mexico, Argentina, Colombia and Chile [3, p. 27]. Thereby it is also advisable to pay attention to international organizations of the region, in particular, the Organization of American States (OAS), Community of Latin American and Caribbean States (CELAC), Caribbean Community (CARICOM), Southern Common Market (MERCOSUR), Latin American Parliament, Pacific Alliance, Forum for the Progress and Development of South America (PROSUR), Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP). Strengthening Ukraine's political and economic position in the LAC region should be seen as a strategic goal and it is necessary to significantly enhance Ukraine’s information presence there [3, p. 27].

Ukraine is making efforts to enhance relations with regional leaders in Latin America. Argentina was the first Latin American country to recognize Ukraine’s independence and in 2014 the Friendship Group with Ukraine was established in the Chamber of Deputies of the Argentine National Congress [4, p. 1]. In terms of trade development, the main export items are fertilizers, ferrous metals and machinery, while the main import items are fish, crustaceans, seeds, oleaginous fruits, tobacco and its substitutes [4, p. 1].

Regarding Ukraine´s relations with Brazil, the latter recognized Ukraine as early as December 26, 1991 and diplomatic relations were establishes on February

11, 1992 [5, p. 1]. On April 23, 2014 the Commission on Foreign Affairs and National Defense of the Chamber of Deputies of the National Congress of Brazil adopted a resolution in support of Ukraine's sovereignty and territorial integrity [5, p. 1]. «Brazil-Ukraine» Parliamentary Group was formed in the Chamber of Deputies of the National Congress of Brazil [5, p. 1]. President of Ukraine Volodymyr Zelensky discussed a number of economic issues and initiatives with President of Brazil Jair Bolsonaro during his working visit to Japan, and the parties stressed that they wanted to expand trade between the countries [6, p. 1]. The parties also discussed the prospects of cooperation in space activities, in particular the Ukrainian party suggested restarting a joint space project using the Alcantara Launch Center [6, p. 1]. In terms of overall Ukraine's cooperation with the countries of the region, it is recommendable to create a number of electronic Spanish and Portuguese-language news portals, blogs, social networks groups; new contacts should be established with mass media in the region [3, p. 27].

As a conclusion, it should be noted that there is considerable potential for Ukraine's cooperation with Latin American countries. Ukraine needs to further strengthen its cooperation with the countries of Latin America and Caribbean Basin, in particular, regional leaders and states with large Ukrainian diaspora, such as Argentina, Brazil, Chile, Colombia and Peru. Ukraine also needs to pay attention to international organizations of the region such as OAS, CELAC, PROSUR, MERCOSUR, Pacific Alliance and Latin American Parliament.

LIST OF REFERENCES

1. Moser, C., Mcilwaine, C. Encounters with Violence in Latin America: Urban Poor Perceptions from Colombia and Guatemala. Encounters with Violence in Latin America: Urban Poor Perceptions from Colombia and Guatemala. – 2003. – 288 p. https://doi.org/10.4324/9780203646359.

2. The transformation of security in Latin America: a cause for common action. The Free Library by Farlex. URL

https://www.thefreelibrary.com/The+transformation+of+security+in+Latin+America%3A+a+cause+for+common...-a0330143508 (дата звернення 13.02.2021).

3. Концепція зовнішньої політики України. Експертні рекомендації. Під заг. ред. Габер Є., Корсунського С., Шелест Г. Жовтень 2020 р. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/Koncepcija_zovnishnoji_politiki_Ukrajini_05.10_1.pdf (дата звернення 13.02.2021).

4. Relations with countries of the American region. The Argentine Republic. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL http://old.mfa.gov.ua/en/about-ukraine/bilateral-cooperation/america (дата звернення 13.02.2021).

5. Relations with countries of the American region. The Federative Republic of Brazil. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL http://old.mfa.gov.ua/en/about-ukraine/bilateral-cooperation/america

6. President of Ukraine discussed the possibility of increasing trade between the countries with the President of Brazil. 22 October 2019. Official web site of the President of Ukraine. URL https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-ukrayini-obgovoriv-z-prezidentom-braziliyi-mozhliv-57953

UDC: 66.665. 35

MODIFICATION OF THE ADSORBENT

Bakhtiyarov Sardorbek Bakhtiyarovich
Candidate of Technical Sciences
Senior Lecturer ”Department Technology
of Food Products” Urgench State University
Republic of Uzbekistan, Urgench

Annotation. In Uzbekistan, there are 200 deposits of natural minerals that are rich in kaolin, bentonite, and flask. Today, these natural minerals have not found their practical application in any food production. Natural minerals for the purification of vegetable oils must undergo acid and thermal activation, while impurities are removed from their composition and pores, the pores are cleared, as a result of which their adsorption and selective properties are increased. To obtain an adsorbent from local natural minerals of Uzbekistan for the purification of vegetable oils, the author applied kaolin Sultan-Uvais, bentonite Bazirgan, kaolin Angren. The main technological parameters have been developed for the purification of traditional vegetable oils in the world’s diet with adsorbents obtained from minerals of Uzbekistan. The optimal parameters for the regeneration of oily bleaching clay obtained from kaolin Sultan-Uvais have been developed.

Key words. Mineral, kaolin, bentonite, practical, food, vegetable, acid, thermal, activation, composition, pores, admixture, purification, adsorption, adsorbent, properties, parameter, regeneration, bold.

Uzbekistan has 200 deposits of natural minerals that are rich in kaolin, bentonite, and flask. Today, these natural minerals have not found their practical application in any food production. Natural minerals for use in particular when refining vegetable oils must be mined from the quarry, crushed, and undergo acid and thermal activation. In the process of activation, impurities are removed from their

composition and pores, pores are cleared, and subsequently their adsorption properties increase. To obtain an adsorbent from local minerals of Uzbekistan for the purification of vegetable oils, the author applied the activation of natural minerals kaolin Sultan-Uvais, bentonite Bazirgan, kaolin Angren [1, p 240].

For the acid activation of minerals, the author applied sulfuric acid PH = 2 which was left to waste from the soap-making workshop of the oil and fat industry. In the process of acid activation, the author applied a new method for improving the process, in particular, the ultrasonic method of heating and mixing. When ultrasound was used, acid activation lasted 45 minutes at a temperature of 50 ° S. The laboratory setup for sulfuric acid activation of natural minerals is given in Figure 1.

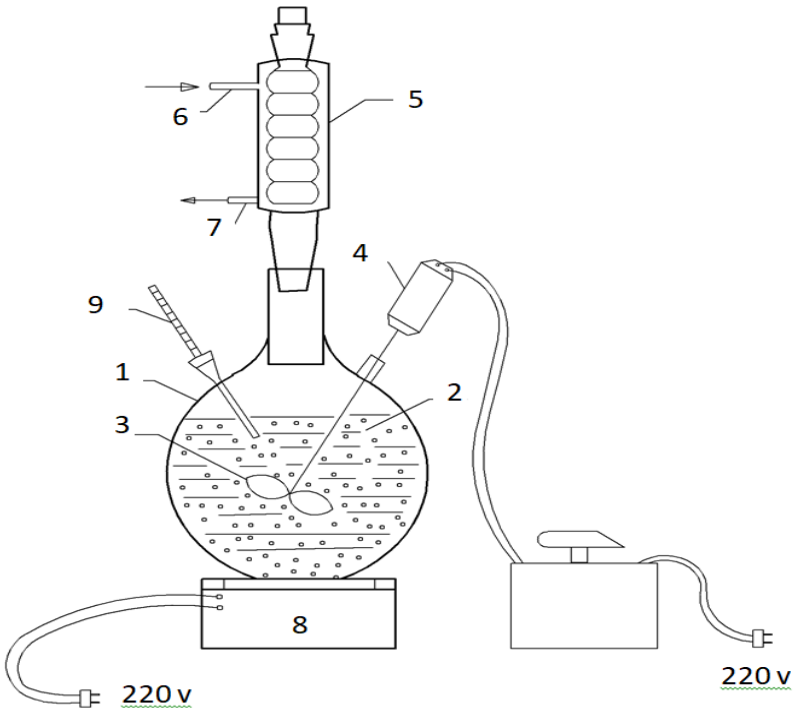

Figure 1. Laboratory installation of sulfuric acid activation of natural minerals.

1-flask. 2-natural mineral with sulfuric acid. 3-stirrer. 4-motor. 5-water cooler. 6-inlet of cold water. 7- warm water outlet. 8-ultrasonic apparatus. 9-thermometer.

For thermal activation, natural minerals in powdered form are heated at 250-300 S for 2 hours. The analyzes carried out by the author of the obtained adsorbents from natural minerals of Uzbekistan gave the following positive indicators: 1. The adsorbent did not react with vegetable oil. 2. Oil absorption of adsorbents is low. 3. Maximum cleaning of vegetable oil. 4. Easy separation of the adsorbent from

vegetable oil. 5. The cost of adsorbent is low. The laboratory furnace for the thermal activation of natural minerals is given in Figure 2.

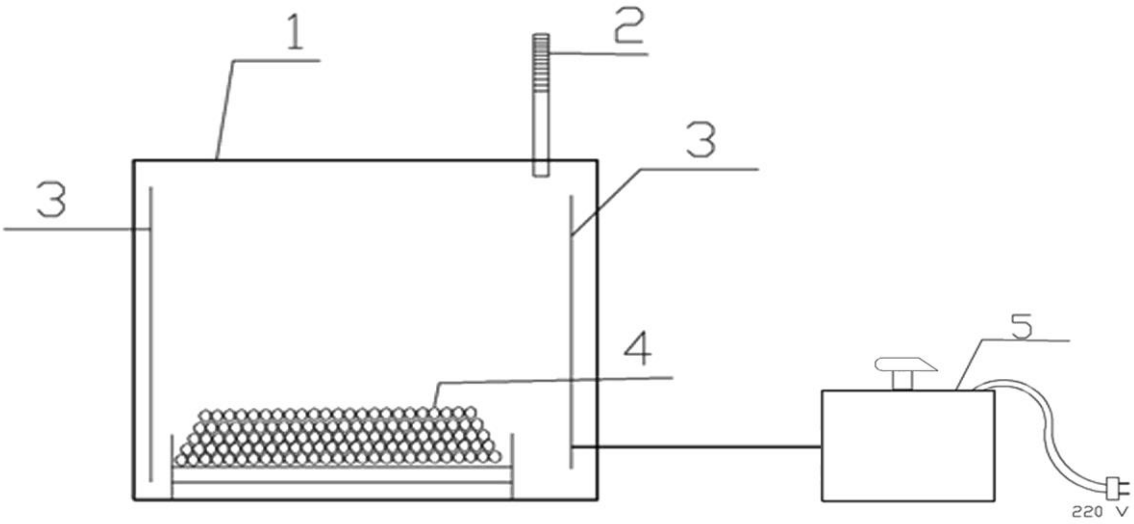

Figure 2. Laboratory furnace for the thermal activation of natural minerals.

1-thermal activation furnace. 2-thermometer. 3-electric heater. 4-natural mineral. 5-switch (automatic).

The main technological parameters have been developed for the purification of traditional vegetable oils in the world's diet with adsorbents obtained from minerals of Uzbekistan, given in «Table 1» [1, p. 240. 2, p. 320].

Table 1.

The main technological parameters when cleaning traditional vegetable oils in the world's diet with adsorbents obtained from natural minerals of Uzbekistan.

Name of oils	Oil temperature during cleaning, ^{0} S	The amount of adsorbent during cleaning, %
Sunflower	90	2-4
Olive	40-50	2-4
Palm	140	4-12

According to table 1, we can say that during the purification of vegetable oils, the temperature of oil purification and the amount of adsorbent are different since the

optimal adsorption mode, related substances and the chemical composition of the oils are different.

For repeated use of auxiliary materials, to save resources and protect the environment, the author performed the regeneration of oily bleaching clay used in the adsorption purification of vegetable oil obtained from Sultan-Uvais kaolin, while extraction gasoline was used as a solvent.

Extraction gasoline and oily bleached clay were poured into the flask in an amount of 20% of the volume of gasoline, using a laboratory ultrasonic apparatus, stirred for 30 minutes by heating at a temperature of 45-50 ° S. The resulting miscella (a mixture of gasoline, oil and related substances) is assembled in a miscellar collector. It was studied that after regeneration, 80–85% of bleaching clay activity was restored [3, p. 152]. The laboratory facility for the regeneration of oily bleaching clay is given in Figure 3.

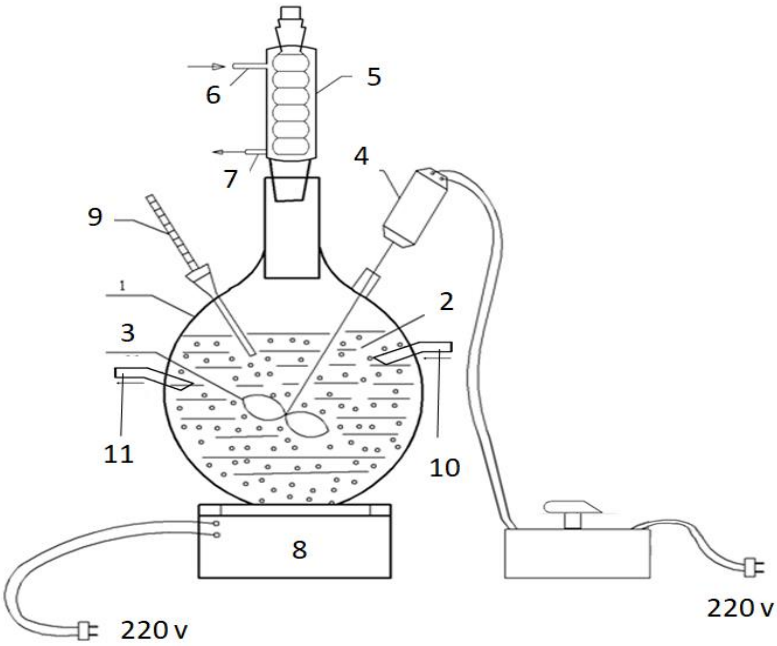

Figure 3. Laboratory installation for the regeneration of oily bleaching clay.

1-flask. 2-fat bleaching clay with extraction gasoline. 3-stirrer. 4-motor. 5-cooler. 6-inlet of cold water. 7-warm water outlet. 8-ultrasonic apparatus. 9-thermometer. 10-input of extraction gasoline. 11-output of miscella.

The optimal parameters for the regeneration of oily bleaching clay obtained from kaolin Sultan-Uvais have also been developed and are given in «Table 2».

Table 2.

The optimal parameters for the regeneration of oily bleaching clay obtained from kaolin Sultan-Uvais.

Name of bleaching clay	The amount of oily bleaching clay in the extraction gasoline, %	The temperature of the regeneration process, S	The duration of the regeneration process, minutes
Fatty kaolin Sultan-Uvais	20	45-50	30

According to the data in Table 2, we can say that at 20% amount of oily bleaching clay in extraction gasoline, oil and associated oil substances are optimally dissolved and removed from the adsorbent and the adsorbent is completely cleared. When the temperature rises above 60-70 ° S, gasoline begins to evaporate as much as possible and the regeneration process stops. The duration of regeneration of more than 30 minutes is impractical because it leads to excessive energy costs which affects the cost of regenerated finished products [4, p. 451. 5, p. 288].

The author determined the optical characteristics of vegetable oils not purified and purified by adsorbents obtained from natural minerals of Uzbekistan on a CPECORD 50 spectrophotometer. Detri lamps were used in the analysis and 96% alcohol was used with a standard solvent. Indicators of optical characteristics of vegetable oils are given in “table 3”.

Table 3.

Indicators of optical characteristics of vegetable oils.

№	Oil name	Oil color, red units	λ-Wavelength, Nanometer	A-Optical density
1	Sunflower	3	272	0,442
2	Cotton refined deodorized	6	272	1,007
3	Cotton refined deodorized	7	272	1,203
4	Unrefined Cotton Refined	8	272	1,783
5	Unrefined cotton	10	272	8,000
6	Cotton technical	33	272	8,000

According to table 3, we can say that in oils, the more red units there is in color, the greater the optical density indicates the amount of remaining associated coloring substances of vegetable oil which must be cleaned to obtain edible oil.

LIST OF REFERENCES.

1. Aripov E.A. Natural mineral sorbents, their activation and modification. Tashkent, 1970, 240 p.

2. Arutyunyan I.S., Arisheva I.S., Yanova L.I., Zakharova I.I., Melamud N.L. Fat processing technology. Moscow 2001, 320 p.

3.Zaitseva L.V., Nechaev A.P. Fats and oils are modern approaches to the modernization of traditional technologies. Tutorial. M. De Lee plus. 2013. 152 p.

4.Arutyunyan I.S., Kornena E.P., Yanova A.I. and other technology of processing fats. Textbook. 2nd ed. M. Pishchepromizdat. 1998. 451s.

5.Arutyunyan N.S., Korneva E.P., Nesterova E.A. Refining oils and fats. Tutorial. St. Petersburg. GIORD. 2004. 288 p.

УДК 371.10.01.

THE "PIAGET PHENOMENON IN E: ELEMENTARY SCHOOL

Balanchivadze Iagor
Academic doctor of pedagogy
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli state University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The article discusses the process of child reversal, the notion of invariance, which was discovered by Piaget and called "Piaget phenomenon". He argues that a child only really grasps the notion of quantity invariance when he points out the quantity invariance and even substantiates it. From the results, we can conclude that the “Piaget phenomenon” is present in our students. Teachers should plan corrective work using prominent didactic materials that will help students develop their thinking.

Key words: thinking, development, quantity, invariance, stage.

Mental development is the dispositional basis of thinking and cognition in general. It occupies an important place among the mental forces whose development level determines the content of the child's age environment. The process of mental development can not be exhausted by studying the regularities of mental development alone, but it is also clear that this aspect of development requires primary attention. Swiss psychologist Jean Piaget, a well-known Swiss child development psychologist, identifies four basic stages: **Sensory-motor stage (0 to 2 years); Preoperative or preoperative stage (2 to 7 years); Specific Operation Stage (7 to 11 years) and Formal Operation Stage (Developing from 11 to 14-15 years).**

We need to focus on the pre-operative stage. With a 2-year-old child, there is a development of symbolic function - speech, symbolic play, some kind of inner imitation, which is the basis for the development of iconic thinking. For children

from 2 to 7 years, there is a lack of reversibility and preservation. For example, when a 4-6-year-old child transfers fluid from one vessel to another that is different from the first vessel, he or she thinks that the fluid will increase if the second vessel is narrower and taller than the first.

Let's start with 6 red-coloured tokens on the table. Then give the person a try on the blue tokens and ask them to stack as many tokens as red. Children 4-5 years old will only fill the length of the tokens. Children 5-6 years old put all red tokens under the blue, so the number of tokens will be summed up. But it is enough for one of the rows to consume or defeat, and the child denies the equivalence of the number of red and blue tokens.

A complicated and multi-step process of forming a notion of reversibility, invariance by the child is discovered by Piaget. It is accepted that the child really only grasps the notion of quantity invariance when he not only mentions the quantity invariance but also substantiates it. For a complete notion of quantity invariance, firmness and stability are characteristic. Thus, we need to develop a child's cognitive activity to the point where he or she can master the notion of reversibility, invariance.

Mental surgeries, as Piaget showed in a younger school-age, are specific, but each specific mental activity complements the child's experience, and the richer the latter, the more material the subject will have at hand for the next stage of intellectual development.

This peculiarity of thinking is related to the fact that in the case of a change in the shape of the objects the child will not notice the invariance of their mass, in the case of their scattering or the aggregation of a number, and so on. For example, from low, wide vessels to high, narrow vessels, water is thought to have increased. After collecting the scattered balls, they think their number has decreased, and so on. Numerous experiments in this regard have been carried out by Piaget and these experimental facts in science are called **"Piaget Phenomena".**

Although Piaget himself indicates that these phenomena can be overcome at the specific stage of mental development (above 7 years), our attention is drawn to the fact that for some students, Piaget's phenomena appear at a different age. Each

trial is conducted individually. I have 18 pieces of the same colour and size buttons arranged in advance for the trial, which are put on a small single plate.

I will show the child the buttons in the assembled form first and then disperse them. The procedure looks like this: I will first introduce the child to the game, then propose: "**- Let's play someone's birthday, whose birthday should we play?"** Most often they name a friend or neighbor. Then again I ask, **"Who will be the kids for this birthday?"** With the names of the jubilee and the kid, I offer the story: **"We are at Baia's (Ika) birthday. Mother bakes the cakes and brings them to the table** (showing the plate and I assert that these are cakes), **and suddenly George smashes his mother's cakes and drops the cakes** (at this time I laid the buttons on the table to scatter them). I will ask: "**Is it more or not when you saw it on the plate? "** Mark the answers and ask: Why do you think so? We note the answer.

After analyzing pedagogical diagnoses, it is very important to analyze the results. By analyzing the results, we help our teacher to plan the corrective work and correct the problem. We are well aware that, in the age of 7, Piaget's theory should no longer be referred to as the "Piaget Phenomenon," but studies do not show this. There are cases when they acknowledge invariance but fail to confirm, they say more "now more" and confirm, worse when they say "now less" and confirm it. In such a case, the teacher will need considerable effort to correct the situation.

We researched elementary school. Of the 200 children surveyed, the concept of quantity invariant is available to 121 children - 60,5%, and the concept is not accessible to 79 children - 39.5%. Of these, 52 now say more and 27 less.

The existence of the "Piaget Phenomenon" in elementary school

Class	Now equals	Now more	Now less
IV	45	3	2
III	39	6	4
II	28	17	5
I	9	25	16
Total	121	51	27

The column diagrams look like this:

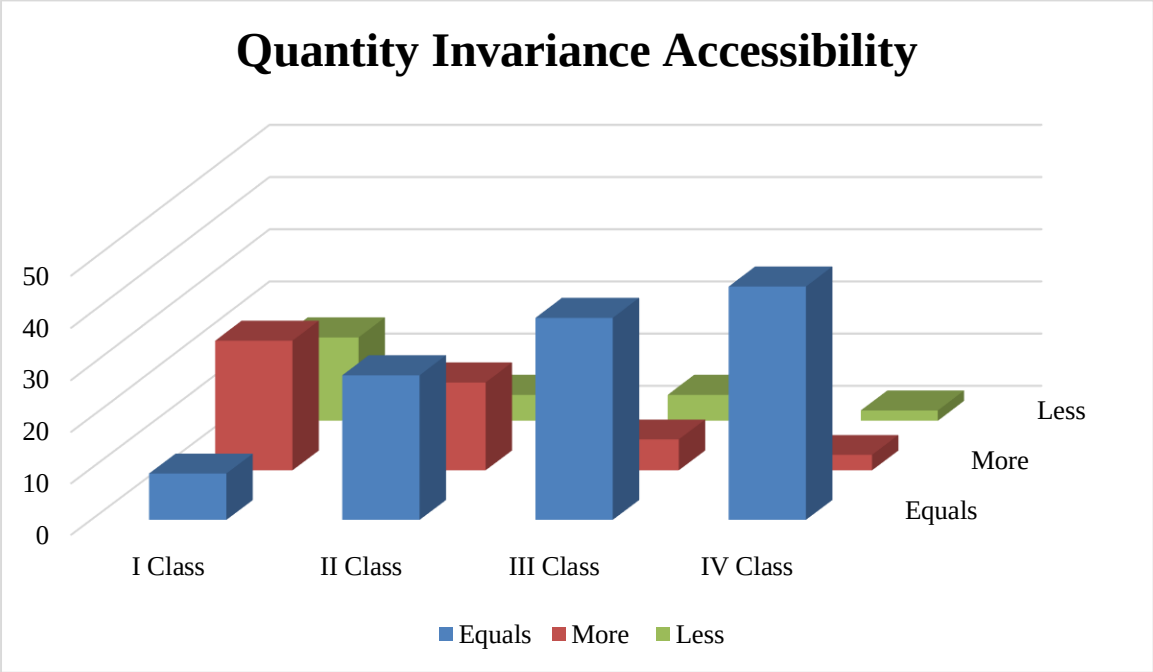

To perform the analysis correctly, we identified three groups:

1. Children who indicate a number of invariants and give no verbal reasoning to explain it;

2. Children who indicate a number of invariants and give one verbal argument;

3. Children who note a number of invariants and give good verbal reasoning.

It is noteworthy that they recognize the invalidity, but most of the I and II students could not explain it and remained silent, although we had cases in the upper grades: 6 students in the first grade, 10 in the 2nd grade, 3 in the 3rd grade and the 4th grade - 1. We have different results while using only one verbal argument to explain the equation, the answers of the respondents are:

It cannot explain 2 students in first grade, 9 in 2nd grade, 10 in 3rd grade and 10 in 4th grade. A certain group of children gives complete justification for the invariance. The results are as follows: 1 student could not open in the first grade, 9 in the 2nd grade, 26 in the 3rd grade and 34 in the 4th grade.

The general data are as follows:

Class	Now equals			Now more			Now less		
	Silent	1 argument	Argumentation	Silent	1 argument	Argumentation	Silent	1 argument	Argumentation
IV	1	10	34	0	1	2	0	1	1
III	3	10	26	1	2	3	0	3	2
II	10	9	9	9	5	3	2	2	1
I	6	2	1	12	11	2	9	4	3
Total	20	31	70	22	19	10	11	10	7

Using the research data table, we can conclude that our students' access to quantity invariance is not well developed, the research shows that despite the fact Piaget emphasizes that 7 years should not be invalid - that is not the case. Our research will focus on enhancing teachers' understanding of access to quantity invariance, that is, the "Piaget phenomenon". Enhance corrective work through the use of visible didactic materials that will help students develop their thinking.

REFERENCES:

1. Elementary Education Psychology: monography. –Tbilisi: publish houise “Ganatleba”,–1981. – 450 p.
2. Kotetishvili I. The psychological content of experiential learning in elementary school: monography.–Tbilisi: publish houise “Ganatleba”– 1987. – 190 p.
3. Magradze M. Psychological Basics of Interactive Teaching: monography. –Kutaisi: publish houise “Kutaisi Akaki Tsereteli state University”,– 2001. – 120 p.
4. Пиаже Жан – Как дети образуют математические понятия. // «Вопросы психологии». – 1966. – №9. С. 130-155

UDC: 330.4 (075.8)

MATHEMATICAL MODELING IN ECONOMY

Bitsadze D.
Doctor of Mathematics
Professor at MILLENNIUM University
Zaalishvili L.
Doctor of Business Administration
Professor at MILLENNIUM University
Tbilisi, Georgia

Abstract. The main purpose of this article is to analyze mathematical models in economics. The article is divided into two parts. The introduction tells about the history of the development of mathematical modeling. The first part provides a definition of a mathematical model. The second part of the article contains a description of various mathematical models. Production functions are used to analyze macroeconomic processes. The most important production function is the Cobb-Douglas function. Mathematical modeling includes several stages. At the end of the study, the scientist-mathematician studies the application of these models. This is the most important step. The created models are tested during the experiment.

Keywords: mathematical model, production function, cost function, Cobb-Douglas function.

The level of professionalism of an economist mainly depends on the degree of mastering the mathematical apparatus and the ability to apply it in the analysis of economic processes and phenomena. A mathematical model is a collection of mathematical functions or equations that describe certain qualities of the real phenomenon or process under study.

On the basis of a mathematical model, special computer programs are developed that allow processing the obtained statistical information and assessing the significance of the constructed model.

The main sections of higher mathematics (mathematical analysis, linear algebra and analytical geometry, probability theory and mathematical statistics, linear programming) are widely used to describe processes and phenomena in economics.

The simplest mathematical models at the level of tables and formulas were used by F. Kene in 1758 ("Economic tables"), Adam Smith, D. Ricardo. In the 19th century, thanks to the rapid development of capitalism in Europe, mathematics received a powerful impetus for development. In the XX century for the creation of mathematical models in economics V. Leontiev, D. Hicks, R. Solow, P. Samuelson received the Nobel Prizes in economics.

Mathematical models make it possible to describe significant links between economic processes and phenomena, predict various economic indicators, and develop strategies for managing economic objects.

The creation of an economic and mathematical model includes several stages:

1) the formulation of the goal facing the researcher;

2) highlighting the most significant factors affecting the results;

3) collection and processing of the necessary information;

4) choice of function, drawing up an equation;

5) calculation of model parameters;

6) assessment of the significance of the resulting model and the possibility of its application for predicting the result.

Models in economics are classified depending on the goals of modeling and the characteristics of the modeled object. Microeconomic models allow us to describe the economy as a whole using indicators such as GDP, consumption, investment, inflation, etc. When creating such models, production functions are used (cost function, Cobb-Douglas function, demand, consumption, and supply function)

The production function is the dependence of the result of production activity on the factors that caused it. Models in microeconomics describe the interaction of individual parts of the economy or their behavior separately in the market environment.

Tactical models make it possible to study the general properties of the economy on the basis of inferences from formal premises. Applied models imply the assessment of the parameters of specific economic objects and services to develop strategies for the behavior of firms in the market. Equilibrium models are descriptive in nature and allow you to describe the state of the economy in the equilibrium of all factors affecting it. Optimization models describe the processes and phenomena of a market economy and allow you to optimize the activities of a consumer, manufacturer, or company.

Static models are used to describe the objects of the economy at a certain moment. The parameters of these models are fixed values. Dynamic models are descriptions of various processes and phenomena that change over time.

Stochastic models imply the presence of random relationships between variable models. These models include econometric models [1].

Let's take a closer look at econometric models. Econometrics is the branch of economics that develops and applies statistical methods to measure relationships between economic variables. An econometric model is a breakdown of an explained (dependent) variable into an explainable (regression) and a random one and an estimate of the parameters of the distribution of a random component. When building an econometric model, it is necessary to select the factors that significantly affect the dependent variable; and choose a mathematical function that describes the relationship between the factor and the resulting variable. As such functions, you can choose a linear, square, logarithmic function of one variable.

The statistically significant model is widely used in predicting outcomes. For example, let the car price Y be a function of the variables x1 and x2:

$y=1800-1000x_1-0,3x_2$,

where У is the expected price of the car (in conventional monetary units);

X1-vehicle life (in years);

X2 - mileage (in thousands of kilometers).

The constructed model makes it possible to identify the process of car price formation and determine the degree of influence of each factor on y. In this case, the price of a new car is $ 18,000 for x1 = 0, x2 = 0.

The coefficients of this linear multiple regression for x1 and x2 mean that with an increase in the service life by 1 year, the price of a car decreases by an average of 1000 USD, and due to an increase in mileage by 1 thousand km, by 0.3 USD.

It will not be difficult for a manager to determine the expected price of a car on sale, even if its parameters have not been previously met in this salon. The general economic model looks like this:

$y=f(x_{1,\ldots,}\ x_2)$,

The most responsible choice of the explained part of the random variable Y is its average, obtained for a given set of values of the explanatory variables.

The control Mx (Y) = f (x1,..., xn) is called the regression control. With this choice of the explained part, the econometric model has the form

Y = Mx (Y) + E,

where E is a random variable (error, disturbance).

An econometric model is not always a regression model; the part to be explained does not necessarily represent the conditional expectation of the endogenous variable y.

Linear regression models are most widely used in economics.

(y = a + bx, y = a + bx1 + cx2, ...).

The parameters of such models can be estimated using least squares. In this case, the obtained parameter estimates will be unbiased, efficient, and consistent if the conditions of the Gauss-Markov theorem are satisfied:

1. The mathematical expectation E is equal to zero.
2. The variance of the disturbance E is constant for any i.
3. Perturbations Ei and Ej are not correlated.

Perturbation Ei is a normally distributed random variable.

In this case, the model y = a + bx + Ei is called the Classical Normal Linear Regression model. In most cases, researchers of socio-economic processes and phenomena prefer the linear econometric model, not only because of its simplicity.

The first reason: random variables X, Y, as a rule, are normally distributed. Some functions from Y or X are normally distributed. For example, it is known that the logarithm of the population's income is a normally distributed random variable. Very often the assumption about the normal distribution of a random variable is quite reasonable.

The second reason: choosing a linear regression model reduces the risk of a significant forecast error. The mathematical expectation of the squared deviation of the observed values y from the theoretical ones turns out to be smaller if the regression equation is chosen to be linear.

Econometric model identification includes a statistical analysis of the model and estimation of its parameters. At the stage of model verification, the validity and adequacy of the model are checked. It is found out how well the problems of specification, identification, and identifiability of the model have been solved.

If there are statistical data characterizing the modeled economic object at the given and precious moments in time, then to verify the model built for the forecast, it is enough to compare the moments in time with their corresponding values obtained on the basis of the model under consideration according to the data of the previous moments. The division of econometric modeling into separate stages is conditional. These stages can overlap, complement each other, etc.

The least-squares method is used to estimate the parameters of a linear regression model. This method was first proposed by K. Gauss about 250 years ago. Gauss applied the method of least squares to construct the trajectory of the planets. This method is used to model biological objects, economic and social systems. OLS continues to be actively used in studies of socio-econometric phenomena and processes since it is based on the premise of a normal distribution of random variables. The least-squares method has a solid theoretical basis and an example of successful application in various fields of science and technology.

The functional part of econometric research includes the following stages of modeling:

1. Identification of problems of an enterprise or organization;
2. Analysis of the most important problems for the enterprise;
3. Identification of the indicator in the activity of the enterprise in need of improvement;
4. Designation of the main factors that have a significant impact on y;
5. Identification of trends in dependence on factors included in the model;
6. Step-by-step process of including factors in the model;
7. Analysis of the residuals of the model for heteroscedasticity and autocorrelation;
8. Elimination of negative aspects affecting the model;
9. Construction of confidence intervals;
10. Construction of a system of simultaneous equations;
11. Application of varieties of the least-squares method (indirect, two-step, three-step) to estimate the coefficients of the structural system of simultaneous equations;
12. Time series analysis;
13. Determination of the components of the time series;
14. Revealing stationarity of the time series;
15. Construction of non-stationary series;
16. Building adaptive series models;
17. Drafting process improvement projects.

To perform the functional part of econometric research, you can use two types of technical devices: personal computers and micro calculators. Econometric modeling is a tool for solving the problems of enterprises and organizations. The activities of enterprises and organizations involve the production of certain goods and services.

The forecast obtained using the econometric model serves as the basis for making management decisions to improve product quality. A condition for improving

product quality is improving the quality of processes. The goal of quality improvement should be set so that it is possible to determine the indicators of the achieved process. It should be large-scale, clear, and appropriate to the objectives of the organization. The strategy must be explained by all employees, agreed with them. The quality improvement goal should be adjusted regularly to reflect changing needs. The level of objectives fulfillment depends on the publicity of the objectives, the internal control of the executors.

Recently, expert models have been used in reengineering business processes. As a basis, the opinions of experts are taken with assessments of various aspects on a certain scale. In modern conditions, a mathematical model is a tool for processing databases or processing primary information into forecast information [4].

The forecast information database is of great practical value. In the conditions of the formation of the information society, i.e. society of a new type, specialized information is in special demand in economics and politics.

Information is processed using special programs, and they are the corresponding computer implementations of mathematical models. Therefore, such disciplines as mathematical analysis, probability theory, and mathematical statistics, econometrics, etc. play an important role in the training of modern economists.

REFERENCES:

1. Johnston, D. Econometric methods. - M.: Statistics, 2008.
2. Dougherty, K. Introduction to Econometrics.- M.: NIFRA-M, 2017.
3. Crassus, M. Mathematical methods and models for undergraduates in economics: a tutorial. - SPb.: Peter, 2006. - 496 p.
4. Kremer, N. Higher mathematics for economists: a textbook for universities. - M.: UNITI, 2007.

УДК: 37.015.3:316.454.4:612.8-056.17:378.61

THE METHODS OF SPECIFIC SITUATIONS USED FOR THE FORMATION OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN MEDICAL STUDENTS WITH A DIFFERENT TYPE OF A FUNCTIONAL ASYMMETRY

Bulynina Oksana D.
Magistr of Medicine, assistant
Kharkov National Medical University

Abstract. The experimental data that were obtained using “the method of specific situations” showed the following regularity: medical students from three experimental groups (students with the left-side type of functional asymmetry, mixed type of functional asymmetry and socially changed type of functional asymmetry) mastered the material more successfully; medical students actively participated in the learning of practical and theoretical components of the lesson and it is based on the stiff character of the educational motivation.

Key words: communicative competence, functional asymmetry, the method of specific situations.

Introduction. Today, information technologies play one of the most important roles in the training of medical students. These are of special importance for the communication during which individual specific features of each student are revealed. Such a communication results in the establishment of the relations between the people.

Today, we observe the discrepancy between the need of the society and the quality of training given to the physicians. A contemporary state of the medicine requires a high level of the development of communicative competence, though for the time being the contemporary methods of the competence formation are unavailable [1, c. 57].

Objective. The objective was to delve into the effects of the used method of specific situations on the formation of the communicative competence in medical students that differ by the type of functional asymmetry.

Object and methods of the investigation. The investigation was carried out in voluntary consent of the second-year medical students of therapeutic and dental departments at the Kharkov National University of Medicine (KhNMU). The participants of these studies were 54 students and 21 students of them with the right-side type of functional asymmetry (RSTFA) were the reference group; the experimental group was represented by 12 students with the left-side type of functional asymmetry (LSTFA), 8 students had a mixed type of functional asymmetry (MXTFA) and 13 students had a socially changed type of functional asymmetry (SCTFA) [2, c. 65]. The communicative setting was defined using V.V. Boiko's methods [3, c. 10]. Parametric and nonparametric methods of mathematical statistics were used for the evaluation of obtained results ($P < 0,05$).

Methodical materials: situational tasks on physiology, histology and biochemistry that were presented on the site of the physiology department, including physiological business and role games and also methodical recommendations on the self-instruction of the students in the format of the "activity book" for physiology. To carry out the investigation we used the methods of specific situations (specific situational problems were to be solved during the four lessons). Afterwards, V.V. Boiko's methods developed for the "diagnostics of the communicative setting" were used.

Results and their description. During the first lesson a level of the preparedness of medical students for the lesson was estimated by way of checking an output level of the available knowledge. It was established that the students with the socially changed type of functional asymmetry had the lowest average point (2.7) and the average point of the students from other groups (LSTFA and MXTFA) was 3.2 and 2.7, respectively. According to V.V. Boiko's method (at the initial stage) the skills of interpersonal communication were estimated as 1.8 and 1.6 points for medical students with the LSTFA and MXTFA, accordingly and the lowest point 1.1

showed medical students with the SCTFA (a maximum number of the points for this method was equal to 3.0). Hereinafter, during the second and subsequent lessons the methods of specific situation were realized during this experiment as a “step-by-step” 20 minute lead-in activities.

It resulted in the fatigue mitigation and provided an enhancement of the educational motivation. The rest of the time was devoted at this lesson to the estimation of the efficiency as for the level of the settlement of practical curing situations, professionalism, discussion activities and the most important thing is a level of the mastering of knowledge and skills by the students.

As a result, a total point of the successiveness of each student has been defined; an average point was increased from 3.2 to 4.1 points for the students from the three groups (the first group with the LSTFA, the grade “5”), and it was increased from 2.8 to 3.9 for the students from the second group (with the MXTFA asymmetry, the grade ‘4”) and from 2.7 to 3.3 for the students from the third group (the SCTFA asymmetry).

The data obtained using V.V. Boiko’s methods showed that a positive dynamics was also observed for all three groups. In this case, these methods allowed us to establish that the indicator of “the open cruelty with regard to the people” (45 points) was reduced by 14 and 8% in the groups with the MXTFA and SCTFA, respectively. As for the indicator of the latent cruelty its value was also reduced for medical students of above groups.

Conclusions: The experimental data that were obtained using “the method of specific situations” showed the following regularity:

1. Medical students from three experimental groups mastered the material more successfully.

2. Medical students actively participated in the learning of practical and theoretical components of the lesson and it is based on the stiff character of the educational motivation.

REFERENCES

1. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технологии конструирования. // А.В. Хуторской / Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55-61.

2. Брагина Н.Н., Доброхотова Т.А. Функциональные асимметрии человека. – М. Медицина. – 1994. – 230 с.

3. Методика диагностики коммуникативной установки (по В.В. Бойко): методические указания / Сост. В.В. Быкова. – Томск: Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та. – 2015. – 20 с.

УДК: 616.33+616.342]- 03612-053.2-008-091.8-092

SMOKING IN ADOLESCENTS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF DYS REGENERATIVE PROCESSES IN THE GASTRIC MUCOSA

Bobrova Vira Ivanivna,
MD, PhD, professor of the pediatric department №1
Proshchenko Yulia Ivanivna
PhD, assistant of the pediatric department №1
National Medical University
named after O.O. Bogomolets, Kyiv, Ukraine
Pylypenko Iruna Fedorivna
Medical headmaster
Kyiv Clinical Hospital of the 1st branch
of the Health Care Center of "Ukrzaliznytsa"

Abstract: We observed 47 adolescents with chronic gastritis who smoke. To verify the diagnosis of chronic gastritis, all adolescents underwent esophagogastroduodenoscopy with biopsy of the gastric mucosa for further morphological and immunohistochemical examination. Based on the study, morphological changes of gastric mucosa were established, which are pathognomonic for chronic gastritis in active teenagers-smokers: lymphocytes plasma-cells infiltration, focal destruction of glands, hypotrophia and microcirculatory changes of the stomach mucosa membrane. Immunohistochemical indexes of cellular restoration are characterized by increased indexes of proapoptotic and decreased proliferative activity. To sum up, microcirculatory and dysregenerative disorders of the gastric mucosa are associated with the negative impact of nicotine.

Key words: smoking, adolescents, chronic gastritis, cellular restoration, lymphocytes infiltration, microcirculatory changes.

According to the prevalence of smoking, Ukraine ranks 17th in the world, among 147 countries. According to modern research, about 8.2 million of adult Ukrainians smoke. The rates of smoking in childhood are especially disappointing: among people aged 12-18 years, 25.5% smoke. A quarter of adolescents smoke only 1-2 times a month, while 29.0% of boys and 16.3% of girls can be classified as regular daily smokers. It should be noted that in Ukraine, according to research, 92.7% of boys and 89.6% of girls tried to smoke before the age of 13 [1, p.458; 2, p.35].

Smoking is a risk factor for many diseases, namely: diseases of the respiratory and cardiovascular systems, gastrointestinal tract (GIT), oncological pathology of various localization, osteoporosis [3; 4, p.69]. The negative effect of smoking on gastrointestinal tract is carried out by the direct action of absorbed tar compounds on the gastric mucosa (GM). It is known that under the influence of nicotine there is an increase in the secretion of pepsin, acidity of gastric juice and decrease the secretion of bicarbonate, mucus [5, p.1050]. All this leads to the development of inflammation and destruction of the stomach mucosa membrane. The above data indicate the scientific and practical significance of studying the mechanisms of influence of smoking on the formation of chronic gastritis in adolescent smokers.

We observed 47 adolescents with chronic gastritis (CG) who smoke. In order to identify active smokers, the urinary cotinine level, which is a product of nicotine metabolism and cannot enter the body in any other way, was used as an indicator. To verify the diagnosis of CG, all adolescents underwent esophagogastroduodenoscopy (EGDS) with biopsy of the GM for further morphological and immunohistochemical examination. To assess the morphological changes of the GM, tissue sections were colored with hematoxylin and eosin and picrofuxin according to Van Gizon. The results of the study were interpreted in accordance with the Kyoto Consensus of 2015. For immunohistochemical examination, sections 4-6 μm thick were applied to Super Frost Plus adhesive slides and an indirect streptavidin peroxidase staining method was used. Apoptosis was determined with mouse monoclonal antibodies to the antiapoptotic protein Bcl - 2 (Clone 124, DAKO, Denmark) and the proapoptotic

protein Bax (Clone 2D2, DAKO, Denmark). Proliferating Cell Nuclear Antigen (PCNA) (Clone: PC10, DAKO, Denmark) was used to determine proliferation. Interpretation of the results of immunohistochemical staining was performed according to the type of reaction. When using monoclonal antibodies to antiapoptotic protein Bcl - 2, proapoptotic protein Bax, color reactions in the cytoplasm of cells were evaluated, when using nuclear antigen of proliferating cells, nuclear staining was taken into account. Positive reactions were counted by the number of edited cells - expressed as a percentage of the total number of cells in the area of the histological preparation.

In the morphological investigation of GM in most adolescents who smoke the degree of inflammation of GM was expressed against the background of microcirculatory disorders with microthrombosis, hemorrhage and dystrophic changes in the early stages of development. The relief of GM was disturbed, there was a shortening of the pits and flattening of the rollers, hypotrophy of GM with a decrease in the number of glands in all observations. Superficial epithelium with areas of desquamation and foci of flattening. The native plate of GM is densely infiltrated with lymphocytes and plasma cells, single eosinophils and neutrophils with foci of fibrosis, proliferation of fibroblasts and thin collagen fibers, which have fuzzy contours and are located in both basal and superficial parts. Glands in own plate are located unevenly, with centers of destruction (Fig. 1)

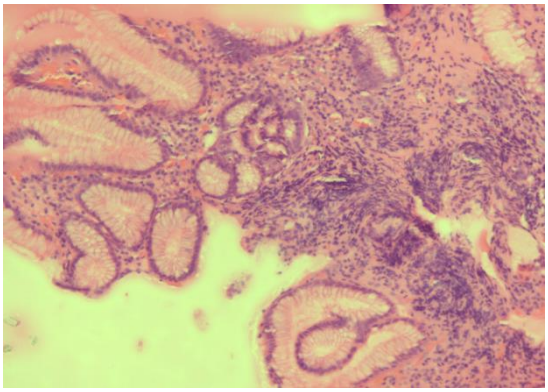

Fig. 1. Microphoto of gastric mucosa's biopsy specimen. Superficial erosion with the phenomena of regeneration. Focal hypotrophy X 200.

Immunohistochemical parameters of cellular homeostasis in CG in adolescent smokers were characterized by increased expression of proapoptotic Bax from 78.1 to 91.1% of positively stained cells with low expression of Bcl - 2 - less than 10% of positively stained cells and a decrease proliferative activity of 10 PCNA 6% to 23% of positively stained nuclei of glandular epithelium (Fig. 2).

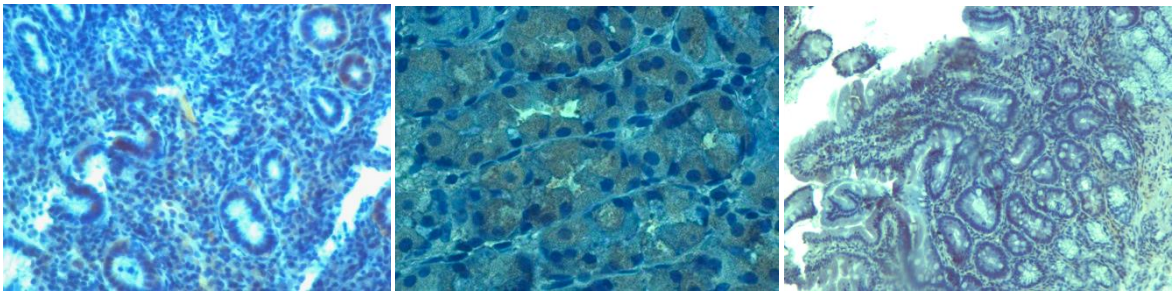

a **в** **c**

Fig 2. Microphoto of gastric mucosa's biopsy specimen. Erosive changes of SM.

a - immunohistochemical reaction with antibodies to PCNA. X 200;

b - immunohistochemical reaction with antibodies to Bax. X 200;

c - immunohistochemical reaction with antibodies to Bcl - 2. X 200

Based on the study, morphological changes of GM were established, which are pathognomonic for CG in active teenagers-smokers. Lymphocytes plasma-cells infiltration, focal destruction of glands, hypotrophia and microcirculatory changes of the stomach mucosa membrane were observed in most of the examined. In patients with CG, who are active smokers, the structural features of dysregeneration were revealed which are characterized by disturbance of processes of cellular repair.

The imbalance of cell regeneration was characterized by an increase in apoptosis with reduced proliferative activity of epitheliocytes, which interferes with normal regeneration and is a possible development of atrophic and destructive changes in the stomach mucosa membrane. In our opinion, microcirculatory and dysregenerative disorders of the GM are associated with the negative impact of nicotine.

REFERENCES:

1. Peto R., Lopez AD, Pan H, Boreham J., Thun M., Mortality from smoking in developed countries 1950-2000 Oxford University Clinical Trials Service Unit. 2015. P.458-463.

2. Globalne opituvannya doroslih schodo vzhivannya tyutyunu [Global Adult Tobacco Survey – GATS]. Kyiv, 2017. p. 35 -39. (In Ukrainian).

3. World Health Organization URL: https//www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/tobacco.

4. Polka N.S., Yatskovska N.Y.,Gozak S.V. Poshirennist tyutyunopalinnya sered pidlitkiv Ukraini [Spread of smoking among teenagers] Dovkillya ta zdorovya –2008:69-73. (In Ukrainian).

5. R. Auer, N. Concha-Lozano, I. Jacot-Sadowski, et al. Heat-not-burn Tobacco Cigarettes Smoke by Any Other Name. JAMA Internal Medicine 2017; 177 (7): 1050-1052. DOI: 10.1001

UDC 65.01

MANAGEMENT DIAGNOSTICS AS ONE OF THE INSTRUMENTS OF ORGANIZATION DEVELOPMENT

Bogomolova Kateryna
PhD in Economics, Associate Professor
Kralia Viktoriia
PhD in Economics, Associate Professor
Podolska Olha,
PhD in Economics, Associate Professor
Department of Organization of Production,
Business and Management
Kharkiv Petro Vasylenko National
Technical University of Agriculture
Kharkiv, Ukraine

Abstract: Management diagnostics is an effective analytical tool that does not require large financial and temporary costs and at the same time allows to establish the position of the organization at the current time, as well as to determine the positions of the nearest business strategy. Management diagnosis is a multi-step process (verification, analysis, evaluation, practice, etc.) that involves the detection of symptoms of inefficiencies and the establishment of causal relationships between these symptoms. The purpose of the work is to show the positive impact of management diagnostics on the development of the organization and its financial well-being. Organizations still pay little attention to this aspect.

Keywords: organizational management, management diagnostics, degrees of diagnosis.

Improving the management system requires special research. At the same time, not only methods of collecting and processing information necessary for the

preparation of management decisions are developed, but also methods, procedures and rules of the study itself. As a basis we apply the methodology of system analysis and diagnostic methods.

Management diagnostics is considered as research activity aimed at establishing, analyzing and evaluating the problems of development and improving the efficiency of the management system of the organization and identifying the main directions of their solutions. Diagnostics - the first stage of the process management improvement, resulting in defined and generated problems that arise during the design and implementation of complex concrete measures. The peculiarity of management diagnostics is that, on the one side, at the beginning of the study it allows you to identify the problems facing the organization and choose the main areas of appropriate in-depth surveys, outline measures to improve management and appropriate action program. On the other side, upon completion of the whole set of studies, you can test the initial diagnostic hypothesis, form a final opinion about the existing problems in the field of management and specify ways to solve them taking into account the characteristics of the organization and its environment.

For this, first of all, you need to get enough information about the reserves and opportunities for development of the organization. The information is systematized in five areas - management structure, planning, management methods, management techniques, staffing and organization of management personnel.

The information received during managerial diagnostics allows to reveal a problem field in activity of the organization, to define ways of the decision of the most significant problems and to estimate efficiency of the chosen strategies of their liquidation.

Practical management widely uses various methods and models for diagnosing problems and activities of organizations. However, the actual trend of modern diagnostics is the development of complex methods. Simultaneous study diverse set of indicators gives a more complete picture of the processes occurring in the object and allows a more accurate conclusion about the current state of the research object.

Especially relevant is the task of comprehensive research in the field of management diagnostics.

The main directions of diagnostic concepts and approaches to disclosure enterprises became the subject of many studies of contemporary domestic and foreign scientists in different scientific areas, including O. Hetman and V. Shapoval [1], T. Zagorna [2], O. Kuzmin and O. Melnyk [3], K. Prib and N. Patika [4], R. Skrynkovsky [5], G. Shvydanenko and A. Dmitrenko [6]. Analysis of modern scientific publications of scientists who have developed theoretical and scientific-methodical principles of diagnostics of enterprise activity, proves the importance of using diagnostics in enterprise management system, showed versatility of application of progressive methods of diagnosing efficiency of enterprise management management technology, the importance of applying an integrated approach to identify business problems. At the same time, in modern business conditions, as a result of the growing negative impact of internal and external factors on the competitiveness and performance of enterprises, there is a need to deepen the concept of diagnostics in order to identify problems in their activities.

The term "Diagnostics" (from the Greek word διαγνωστικος - able to recognize) was originally used only in medicine and meant the establishment and study of signs that characterize the state of systems to predict possible deviations and prevent violations of the normal mode of their operation. Later, this term was used in other areas: technical diagnostics, economic diagnostics, pre-election diagnostics, and so on.

The term "Management" (from the Latin word administracio - leadership) means a conscious purposeful influence of the subject on people and economic objects, carried out in order to direct their actions in the right direction and get the desired results.

Management diagnostics is a comprehensive analysis of the internal capabilities and external resources of the organization, aimed at understanding the true state of the business, identifying its strengths and weaknesses, as well as strategic issues. The purpose of management diagnostics is to provide information to major

shareholders, owners, top managers or other stakeholders for the adoption of strategic resolutions. Its object is the economic entities of the economy; subject - the one who directly performs the diagnosis; subject - business processes occurring at the enterprise.

Management diagnostics is divided into two components:

1. Analysis of the external environment;
2. Analysis of the internal environment.

The starting point of management diagnostics from the point of view of strategic management is the process of identifying problems and identifying them, primarily in the external environment. The main purpose of diagnosing the environment is to identify potential opportunities and neutralize the threats that it (the environment) creates. Therefore, it is first necessary to identify "slices" both in the macro environment and in the structure of the business environment of the enterprise, including industry and competitive sections, which are important for the successful functionality and development of the enterprise. The next step is to assess selected environmental factors using a tool of strategic management as SWOT-analysis. According to the procedure of SWOT-analysis determined the list of threats and opportunities in the environment, as well as the strengths and weaknesses of the analyzed object. After compiling a list of SWOT-factors, it is necessary to establish the relationship between these factors, for which it is advisable to use the procedure of correlation SWOT-analysis. This all factors identified in the first stage of the procedure of analysis of the environment is advisable to use the key, providing a dominant influence on the functioning and development of the organization. To implement this stage, it is recommended to use the expert method of pairwise comparisons.

Another important point in the diagnosis of the management system is to study the compliance of the company's strategy with environmental factors, for which first of all the quality of the existing strategy is analyzed. The development strategy assumes the presence of the economic aspect as the most informative, in which the feasibility and effectiveness of strategic measures are considered as integral

characteristics of sustainable development of the enterprise in the long term. It is important to track individual trends in the dynamics, so the analysis of the external environment of any organization should be conducted both in terms of the current situation and in the dynamics, which involves assessing: trends in environmental factors, functionality of the enterprise, as well as research the impact of these trends on the management system.

The most popular are quantitative indicators, which in regular monitoring allow to determine the following data:

-instant indicators;

- growth rate of indicators;

-speed growth of some indicators of others.

These indicators allow to form the general concept of an estimation of efficiency of activity of the organization, therefore, allow to estimate development strategy and to give an estimation of conformity of strategy of factors of external environment.

Based on the definition and content of the concept of "diagnostics", the decomposition of the diagnostic process allows to distinguish in its composition the following processes: information collection, analysis and evaluation (evaluation). Consider the content of these processes (Fig. 1).

Gathering information for the benefit of the diagnosis made in the following ways:

– questionnaire - a written survey conducted according to a certain plan, which involves obtaining answers from respondents to a list of questions and statements organized by content;

– observation is a purposeful and systematic perception of the studied process or phenomenon, features, properties and characteristics of which are recorded by the researcher. Under favorable conditions, this method provides a large and comprehensive information for the formation and recording of scientific facts;

– experiment - a system of cognitive operations, which is carried out on objects placed in such conditions (specially created), which should help to identify, compare, measure the objective properties, relationships and relations of objects;

– content analysis, which is actively used in media research, as an indispensable method of grouping texts. The analysis is based on the use of the same standardized indicators (indicators) to search, account and calculate the mass of certain characteristics of the text.

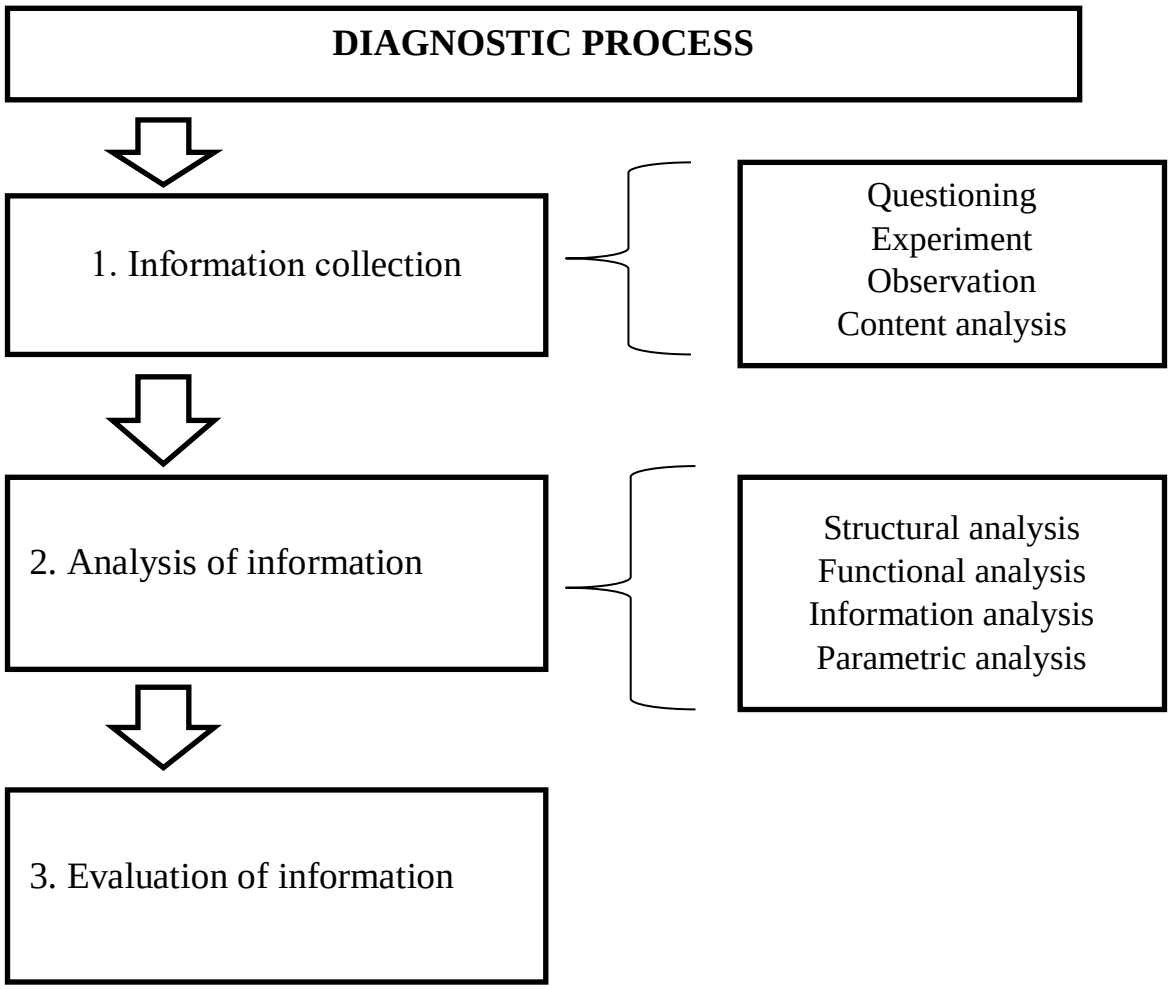

Fig. 1 Decomposition of the research process

Analysis-process of research of the system, based on its decomposition with the subsequent definition of statistical and dynamic characteristics of the constituent elements considered in interrelation with other elements of system and environment. The analysis is conducted to a detailed study of the system for more effective for their intended use or decide on further improvement or replacement. n addition, the

analysis is used to study alternative options for the newly created system to select the best option.

Evaluation is the establishment of the presence and degree of manifestation of a particular characteristic of the system. The means of evaluation is an indicator. The evaluations are based on analysis, regulatory regulation of functioning and development, search and identification of trends, study of features and essential features of a phenomenon. Without evaluations, it is impossible to develop and make management decisions, including decisions to improve management. The more accurate the assessment can be made by a manager or researcher, the greater a successful and rational of decision.

For evaluation it is necessary: selection of the object and subject of evaluation; establishment of evaluation criteria and measurement scale; construction of the procedure and evaluation system; choice of means and methods of assessment; use of evaluation results. Scheme diagnosing of management system (MS) shown in Fig. 2.

Diagnosis of the state of the organization may include the following areas:

1. Diagnosis of the financial condition of the organization: analysis of financial results; Analysis of financial condition; bankruptcy diagnosis.

2. Diagnosis of economic results of the organization: analysis of economic capacity (ability to work profitably); analysis of economic results (volume of output and sales, gross income, profit, value of the property complex).

3. Diagnosis of production results of the organization: analysis of the efficiency of material, labor, financial resources; Diagnosis of product quality and competitiveness.

4. Diagnosis of the technical condition and development of the organization: Analysis of the state of the art and efficiency of technologies; Diagnosis of innovation.

5. Diagnosis of social development of the organization: analysis of the social structure of the organization; analysis of working conditions; Analysis of the system of social benefits and payments; Diagnosis of social development planning of the organization.

6. Diagnosis of the use of material resources of the organization and the state of stocks (logistics).

7. Diagnosis of the condition and use of fixed assets of the organization.

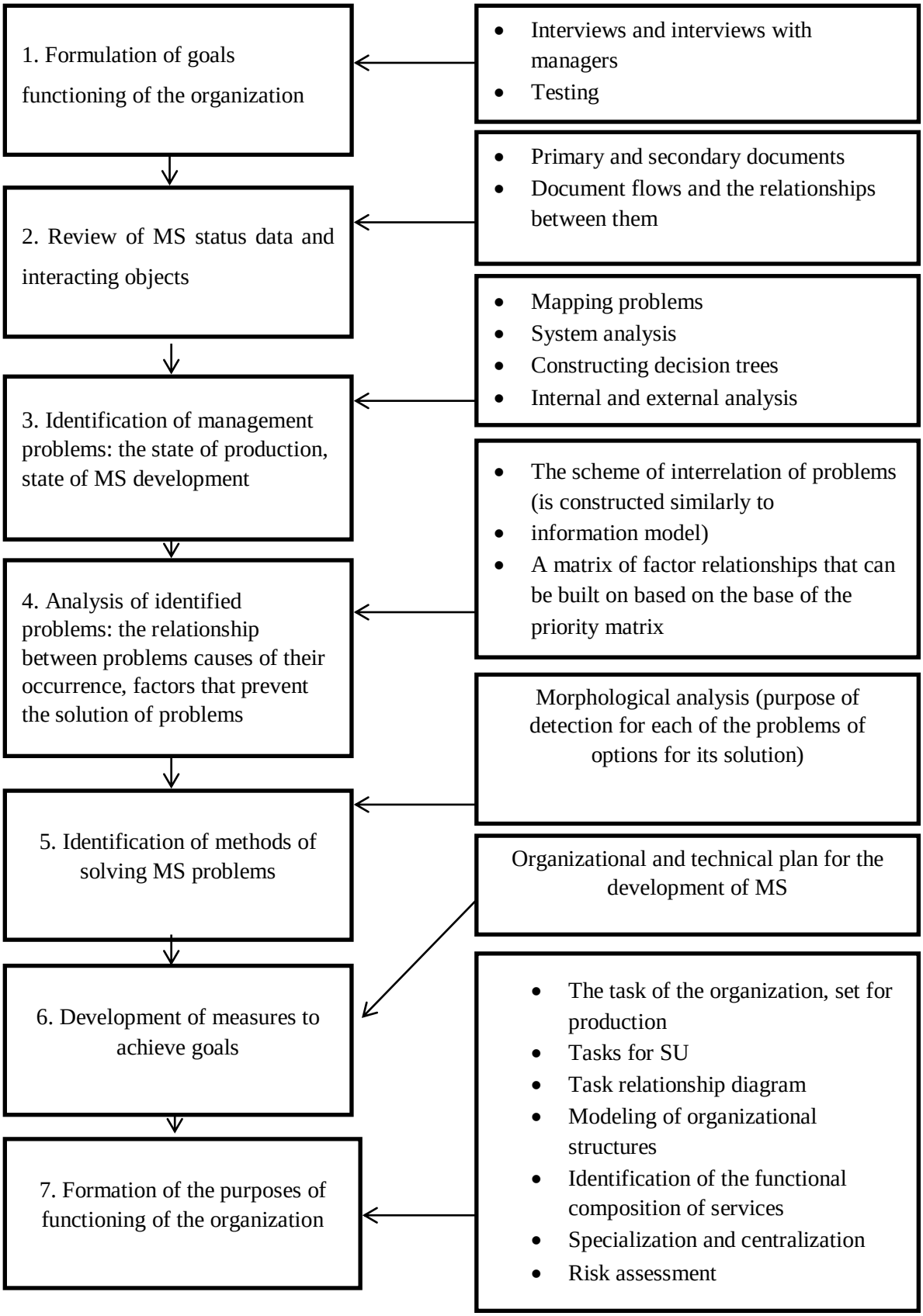

Fig. 2 Scheme diagnosing of management system

8. Diagnosis of the use of labor resources of the organization: analysis of the use of labor resources; labor productivity analysis; Analysis of wage dynamics; analysis of the effectiveness of stimulating labor resources.

9. Diagnosis of production costs and sales.

10. Diagnosis of profitability.

11. Diagnosis of the efficiency of working capital.

12. Diagnosis of the potential of the organization.

13. Marketing diagnostics: Diagnosis of the organizational structure of marketing; Diagnosis of turnover; Diagnosis of market positions; Diagnostics of competitiveness; Diagnosis of sales channels; Diagnosis of advertising and public relations.

14. Staff diagnostics: analysis of managers' professionalism; analysis of professionalism of specialists; analysis of professionalism of workers and employees; Diagnosis of staff training.

15. Diagnosis of the control mechanism: Diagnosis of functional structures; Diagnosis of organizational structures; Diagnosis of office equipment; Diagnosis of communication networks.

It is important that the diagnosis of the organization's management identifies the main causes of its negative development and outlines a plan of action that would be realistic, long-term and would bring concrete results. The plan should discuss with the contracting authority and, if necessary, to change it, improvement. When implementing the plan should follow the principle of feedback. This will help customers to specify / modify their actions as needed, and performers to gain experience in selecting measures and methods to correct manufacturing errors.

Summing up the genera, we can say that effective management diagnostics provides a wide range of benefits: increases the security of decision-making; promotes strategically significant development of both managers and all staff; allows you to create an effective management team; increases the fairness and clarity of the organization, and, consequently, decisions about succession, career, recruitment and so on. In addition, diagnostic methods provide a large amount of information, which

means that there is an opportunity to monitor and analyze the development of the organization as a whole [7-10].

LIST OF REFERENCES.

1. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економічна діагностика : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури. 2007 .307 с.

2. Загорна Т.О. Економічна діагностика : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2007. 400 с.

3. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Економічна діагностика : навч. посіб. Київ : Знання.2012.318 с.

4. Пріб К.А., Патика Н.І. Діагностика в системі управління : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2016.432 с.

5. Скриньковский Р.Н. Комплексна діагностика розвитку підприємства: концепція, параметри, методи. *Економіка. Управління. Інновації*. № 1 .2015. С.291–307.

6. Швиданенко Г.О., Дмитренко А.І. Бізнес-діагностика підприємства : навч. посіб. Київ : КНЕУ.2013. 448 с.

7. Кривов'язюк І.В., Кость Я.О. Теоретичні засади фінансової діагностики підприємства. *Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія". Збірник наук. пр. Луцький державний технічний університет*. 2007 Випуск 4 (15). С. 232–247.

8. Кривов'язюк І.В., Божидарнік Т.В. Комплексна економічна діагностика підприємства : монографія .Луцьк : РВВ Луцького НТУ.2012. 226 с.

9. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури.2013 .450 с.

10. Podolska Olha, Sahachko Yuliia, Kralia Viktoriia Personnel management improving in local governments of Ukraine *Vectors of competitive development of socio-economic systems*: monograph. Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 126-134.

UDC 629.113.012.8

PNEUMATIC ELEMENT FOR SUSPENSIONS OF MULTI-AXLE WHEEL MACHINE

Bogvelishvili Zurab
Doctor of Technical Sciences, Professor
Bogvelishvili Vakhtang
Ph.Doctor, Associate Professor
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia

Abstract: Increased mobility and effectiveness of multi-axle wheeled machines largely depends on the successful solution of the problem of improving the smoothness of the ride, which is carried out both in the direction of finding new suspension schemes, and by creating new types of elastic elements. Theoretical and experimental researches of work of high-pressure pneumatic elastic elements with rubber-cord confirm the feasibility of their use in the suspensions of multi-axle wheeled machines.

Keywords: multi-axle wheeled machines, suspensions, high-pressure, elastic elements, thermodynamics.

Одна из важнейших групп подвижного состава это многоосные колесные машины, которые отличаются высокой проходимостью и большой грузоподъемностью. Идея создания таких машин родилась еще до второй мировой войны, но их практическое использование началось в конце войны и получило широкое распространение с 60-ых годов XX века. Они вошли в состав всех типов войск, включая ракетные, как один из основных компонентов ракетного комплекса. Массовое использование многоосных колесных машин способствует мобильности и эффективности современной армии.

Создание многоосных транспортных средств привело к качественному скачку в развитии моторной техники. Многоосная колесная машина - качественно новое транспортное средство, в конструкции которого должны быть учтены его особенности: многообразие возможных схем трансмиссии, осевых и колесных формул, систем управления и торможения, различная жесткость подвески по осям и т.д. Отличительной чертой многоосной колесной машины является широкий диапазон условий эксплуатации. Выбор количества осей и схемы компоновки зависит от массы транспортного средства, габаритов и веса перевозимого груза, допустимой нагрузки на ось, от требований к проходимости, управляемости и плавности хода.

Одним из основных эксплуатационных свойств транспортных средств является плавность хода, поскольку это свойство напрямую влияет на состояние и работоспособность водителя и экипажа, сохранность перевозимого груза, на эксплуатационную скорость, безопасность, производительность. Наиболее актуально проблема плавности хода стоит для многоосных колесных машин, что определяется спецификой несущей системы и дорожными условиями их эксплуатации.

Необходимость максимального повышения эффективности плавности хода ставит вопрос о рациональной конструкции подвески. как одну из важнейших проблем современной транспортной отрасли. Решение этой проблемы ведется как в направлении поиска новых схем систем подрессоривания, так и путем создания новых типов упругих элементов.

В настоящее время в подвесках многоосных колесных машин в основном используются подвески с металлическими упругими элементами: полуэллиптические листовые рессоры, спиральные рессоры и торсионы. Широкое распространение получили балансирные тележки и рычажно-торсионные системы для сближенных осей. Но их металлоемкость, долговечность и надежность не соответствуют современным требованиям, и дальнейшее улучшение свойств плавности хода на их основе затруднено.

Внедрение пневматических упругих элементов в мировую автостроительную практику создало новые возможности для разработки систем подрессоривания многоосных колесных машин. В пневматических упругих элементах сила упругости (демпфирующая сила) создается за счет сжатия газа (воздуха, азота, другого инертного газа).

Пневмоупругие элементы имеют следующие преимущества перед металлическими упругими элементами: имеют меньший вес и металлоемкость, большой рабочий ресурс, позволяют реализовать оптимальные нелинейные прогрессивные нагрузочные характеристики, легко осуществляется регулирование постоянства положения кузова относительно поверхности дороги независимо от величины статической нагрузки.

В системе подрессоривания многоосной колесной машины особенно перспективны пневматические упругие элементы с резино-кордными оболочками руковного типа, которые по сравнению с другими типами пневморессор (круглые и удлиненные подушечные пневмобаллоны, диафрагменные и комбинированные балон-диафрагменные упругие элементы), имеют ряд преимуществ: большой рабочий ресурс, относительная простота конструкции и невысокая стоимость, отсутствие трения уплотнительных поверхностей, они не требуют высокой точности установки, их оболочки технологичны в производстве и есть возможность защиты резино-кордной оболочки, что особенно актуально для транспорта военного назначения. Такие пневматические упругие элементы весьма перспективны в пневматических системах подрессоривания многоосных колесных машин с различными схемами ходовой части.

Дальнейшее совершенствование пневматического подрессоривания связано с увеличением степени сжатия и статического избыточного давления (более 1,0 МПа) сжатого газа в пневматических упругих элементах. Величина статического давления пневморессоры обычно регулируется прочностными характеристиками резинокордной оболочки и возможностью пневмосистемы транспортного средства, на котором она установлена. Современные рукавные

резинокордные упругие элементы позволяют создавать пневматические упругие элементы высокого давления. Увеличение статического давления в упругом элементе позволяет значительно уменьшить габариты и вес упругого элемента, увеличить грузоподъемность, облегчить адаптацию упругого элемента к конструктивным и эксплуатационным характеристикам подвесок многоосных колесных машин [1].

На рис.1 представлен общий вид и конструктивная схема рукавного резинокордного пневматического упругого элемента высокого давления, для многоосной колесной машины, где: 1-резинокордная оболочка; 2-направляющий поршень; 3-защитный кожух; 4-соединительный патрубок дополнительной емкости; 5, 6-верхняя и нижняя опоры упругого элемента.

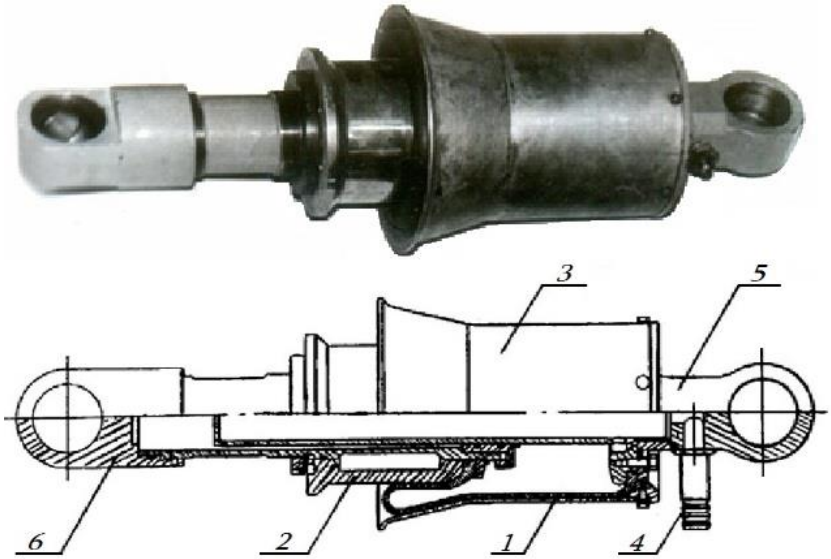

Рис 1. Общий вид и конструктивная схема пневматического упругого элемента высокого давления с резинокордной оболочкой рукавного типа

Изменение давления и температуры в пневматическом упругом элементе при динамических нагрузках, с учетом теплопередачи между рабочим телом и окружающей средой, возможно представить неоднородными линейными дифференциальными уравнениями первого порядка, решение которых после интегрирования в квадратурах методом вариации любой постоянной имеет окончательный вид [2]:

$$p = p_0 \varepsilon^k exp(-S) \left[1 + A \int_0^t \alpha H V^{k-1} exp(S) dt\right], \quad (1)$$

$$T = T_0 \varepsilon^{k-1} exp(-S)\left[1 + A^* \int_0^t \alpha H V^{k-1} exp(S) dt\right], \qquad (2)$$

где, α - коэффициент теплопередачи; H - площадь поверхности теплопередачи; T, T_0, $T_{окр.}$ - соответственно, температура газа в пневматическом упругом элементе, то же при статическом давлений, температура окружающей среды; G_0 - масса рабочего тела в пневматическом упругом элементе при статическом давлений; R - газовая постоянная; k - показатель адиабаты; t - время протекания процесса; $S = \frac{k-1}{RG}\int_0^t \alpha H dt$; $A = \frac{(k-1)T_{окр.}}{p_0 V_0^k}$; $A^* = \frac{(k-1)T_{окр.}}{RT_0 V_0^{k-1} G_0}$.

Зависимости (1) и (2) дают возможность, рассматривать ходы сжатия и расширения пневматического упругого элемента как единый процесс, рассчитать давлении и температуры рабочего тела в пневматическом упругом элементе, с учетом теплопередачи, в любой момент времени.

С целью снижения жесткости возможно добавить к пневматическому упругому элементу дополнительную емкость или соединить пневматические упругие элементы разных колес продольной связью. При этом легко достигается балансирующий эффект за счет дросселирования сжатого газа во время перетекания между пневматическими упругими элементами. Из условии нагружения, процессы сжатия и расширения пневмосистемы протекают по разному и теория исследования такой пневмосистемы основана на использование положении термодинамики переменной массы [3].

Теоретические и экспериментальные исследования подтверждают, что для многоосной колесной машины особенно перспективна пневматическая балансирная система подрессоривания с пневматическими упругими элементами высокого давления с резинокордными оболочками рукавного типа.

С учетом проходящих в пневматических балансирных системах подрессоривания процессов теплопередачи и термодинамических процессов переменной массы газа, можно обосновать предложенную схему и спрогнозировать работу системы подрессоривания многоосной колесной машины.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Bogvelishvili Z., Glonti M., Bogvelishvili V. Exploration of Pneumatic Spring Systems Suspensions in Transport Car // Problems of Mechanics. – 2009. – № 1(34). – pp. 52-56.

2. Bogvelishvili Z., Iosebidze J., Abramishvili G., Chkheidze A., Galashin V., Gustomiasov A. Exploration of Current Dynamical Processes in Pneumatic Systems: Several Problems of Applied Mathematics and Mechanics. – New York: Nova Science Publishers. – 2013. – pp. 75-80.

3. Bogvelishvili Z., Archvadze G., Bogvelishvili V., Barbakadze M. Research on Thermodynamic Processes Within Pneumatic Systems of High-Pressure Rubber-Cord Shells // Problems of Mechanics. – 2014. – № 2(55). – pp. 177-183.

UDK 811.111:81'27

PUBLICISTIC DISCOURSE AS AN IMAGE OF SOCIO-CULTURAL DIMENSION (LINGUISTIC ASPECT)

Cheremysina Ganna
post graduate student
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Annotation: The paper explores the linguistic peculiarities of publicistic discourse, analyzing it through the prism of its main functions that are informing and persuasion. The article claims that the discursive analysis of publicistic texts allows to explore the present-day issues of society and its culture.

Key words: publicistic discourse, society and culture, neologism, expressive language tools, language strategies and tactics.

The existing close attention to publicistic discourse is conditioned by the relevance of the analysis of cultural space through the prism of live mass media communication, which allows to analyze the current state of language and culture. Publicistic discourse makes it possible to outline in more detail the peculiarities of the national language and culture, since it is within its framework that the most pressing issues of social and cultural nature are resolved. In compliance with the scholars, discourse can be defined as a language continuum, which is a process and a result of speech-thinking activity, realized in the linguistic, cognitive and socio-cultural dimensions [1, p. 330]. Thus, discourse is a communicative phenomenon, text or speech in action, which absorbs all the features of the historical epoch where it unfolds. Publicistic discourse is objectified through the media and is a socially determined type of communication that realizes the intention of persuasion and influence.

A significant amount of scientific research is devoted to the study of various aspects of publicistic discourse. Thus, publicistic discourse is defined as a communicative connection between the addresser and the addressee, which unfolds in the mass media sphere [2, p. 75]. In our opinion, it is also worth emphasizing that publicistic discourse is a plane of communication, where the means of intellectual influence are used, since the main purpose of publicistic discourse is not only to inform the addressee, but also directly influence the reader's opinion.

This influence, according to studies, is realized through the use of expressive language tools designed to provoke emotional and intellectual response in the recipient [3, p. 56]. Thus, publicistic discourse tends to use colloquial vocabulary, which includes a significant number of colloquialisms, stylistically reduced vocabulary, a high percentage of internationalisms, neologisms, proper names, evaluative and expressive vocabulary. For example: internationalisms: *The **Internet** of Things (IoT) can allow companies to maximize business value - sensors, software and other technologies in physical assets* (Business Insider, Sept 2, 2016); colloquialisms: *That **ain't** going to fly. I ain't gonna put my body through all of that just to lose no 16 games, go home with my check* (The New York Times, Jan 13, 2019); neologisms: ***billionaire bait*** «a special item of clothing or accessory that indicates the high social status of the owner»: *The house was a classic **billionaire bait**: outrageous candy room, a garage for about a million vehicles with a car turntable* (Curbed Los Angeles, July 13, 2015).

Thus, the selection of linguistic means of publicistic discourse is determined by the main communicative strategies of informing and influence, which involve the use of different ways of presenting relevant material that relate to the phenomena of socio-cultural life of society. Publicistic discourse is verbalized through mass media texts, which are perceived by participants in communication in the context of modern events.

From the standpoint of the linguistic and cultural scientific paradigm, publicistic discourse functions within the framework of status-role relations. In any linguistic culture there are political, diplomatic, legal, administrative, military,

religious, scientific, journalistic (media) and other types of institutional discourses. In this context, publicistic discourse is a special type of distant communication, characterized by a focus on a mass audience [4, p. 31]. Publicistic discourse is the most dynamic type of discourse, since, firstly, it objectifies events and phenomena relevant to a particular linguistic culture, and, secondly, it reflects the existing problems of society.

Noteworthy, that since the pragmatic objective of publicistic discourse is to influence the reader through the use of various language strategies and tactics, we emphasize that publicistic discourse exists as a kind of social product that regulates the speech behavior of discourse participants. Thus, researchers assert that publicistic discourse, on the one hand, is characterized by the use of a large number of language stamps, clichés, phrases and language stereotypes, and, on the other hand, it abounds in innovative units that are verbalized in a particular language situation with a specific communicative purpose [5, p. 412].

For example, such international words as, ***modem***, ***motel***, ***smog***, ***spam***, were originally occasional (created to nominate a new phenomenon in a particular act of speech). However, any innovation is initially occasional, and then its disappearance or entry into the vocabulary of the language, depends on both the interlinguistic laws of word formation, and external, social factors, where the relevance of this innovation for certain culture plays a key role. Furthermore, publicistic discourse is characterized by the simplification of the norms of literary language, the use of alternative lexical expression, e.g. stylistically reduced vocabulary, pursuing informational and emotional impact on the recipient. That is why, as researchers note, publicistic discourse can also serve as a platform for the spread of sociolects [6, p. 113]. In this regard, for instance, neologisms of youth slang, due to their relevance, often expand their functioning in language, moving from sociolects to common language.

Examples of such slang are such innovations as: ***knowbie*** (by analogy with the newbie) «a person who understands the latest information technology trends»; ***phubbing*** (phone + snubbing) «a phenomenon when a person in a circle of other people, prefers a gadget, does not communicate with others and, thus, shows

disrespect to them»; ***sneakerhead*** «fan of sports shoes»: *Not surprisingly, sneaker culture is far from inclusive of women who get down with the hype and love their kicks. Yet female* ***sneakerheads*** *- women who seriously love and collect sneakers - are a large and passionate base* (The Huffington Post, July 14, 2015); *Neither* ***newbie*** *or* ***knowbie****, I count myself among the silver surfers, those geezers in Dickensian nightshirts who preceded the blogging guys in pajamas* (The New York Times, June 19, 2015); *Victorians are being called to revolt against a growing modern social scourge branded «****phubbing****» - slang for snubbing others in social settings while engrossed in a phone* (Herald Sun, July 20, 2013).

For example, the slang word ***celeb*** (celebrity) originally appeared in the speech of the younger generation, and over time, not only entered the active vocabulary of English media language, but also became a productive word-forming fragment, causing the creation of new words: ***celebreality*** (celeb + reality) «reality TV show that shows the lives of famous people»; ***deleb*** (dead + celeb) «a famous person who has died, especially due to the use of certain substances; ***tweleb*** (twitter + celeb) «a person who is popular on Twitter».

Thus, linguistic and cultural analysis of publicistic discourse and its linguistic features is an important field of studies, since it is the most open system that reflects the urgent linguistic, cultural and social processes and changes in society. As a result, publicistic discourse is the main platform not only for reflecting current linguistic and social changes, but also for consolidating language clichés, e.g. language figures, which are characterized by habitual sound, relatively constant composition of components, reproducibility of ready-made language blocks. For instance, the famous phrase of US President Donald Trump «***Make America Great Again***» became not only the slogan of his political campaign, a new brand for caps and clothes, but also a phrase that became an analogy for other innovations: ***Make Earth Great Again***, ***Make America Rage Again***, ***Make Women Great Again***, ***Make Donald Drumpf Again***, ***Make America Trap Again***, **Make America Rock Again**, etc.

The hats became a staple at Trump rallies and events during his 2016 presidential campaign; they're still sold online through the White House Gift Shop

*and on donaldjtrump.com, where the slogan "**Make America Great Again**" is printed on everything from baseball caps to swimsuits, banners, playing cards, megaphones and even beer can koozies* (Detroit Free Press, Jan 24, 2019); ***Make Earth Great Again**! - Here's How. Political conservatives are more likely to care about the environment if climate messages focus on restoring the planet to its past state, a study shows* (Scientific America, March 1, 2017); *The 22 Convention: **Make Women Great Again** makes it debut in our founding city of Orlando, Florida. Women today are being taught to act more like men* (Scarry Mommy, Dec, 2019).

In this context it is remarkable, that English language and American culture are a center of accumulation of various information, which is actively generated within the publicistic discourse. The new vocabulary reflects all innovations in the social, economic, political, and spiritual life of societies worldwide through the English language. The high level of «neologization» of the American English attracts the attention of researchers, since the process of nomination involves rendition of extralinguistic reality into a specific language form, and this process, in turn, takes place directly within a certain language and culture. The interaction of language and culture is most clearly traced in the new vocabulary within the publicistic discourse, as the development of vocabulary reflects the processes of adaptation of the language system to new communication needs due to the complexity of the extralinguistic environment.

Thus, the discursive analysis of publicistic texts allows us to explore the present-day issues of society and its culture through the prism of live mass media communication. Publicistic discourse realizes the function of informing and influencing through the use of various language strategies and tactics, expressive language tools, colloquialisms, internationalisms, neologisms. The study of publicistic discourse in the prism of social studies makes it possible to outline in more detail the needs and queries the societies have, since it is within the framework of publicistic discourse that the most pressing issues of the countries are solved.

LITERATURE:

1. McIntyre, D., & Price, H (2018). “Stylistics : studying literary and everyday style in English” [in: The Routledge Handbook of English Language Studies , Routledge Handbooks in English Language Studies] , Routledge, pp. 327-344.
2. McIntyre, D., & Walker, B. (2019). Corpus Stylistics: Theory and Practice. Edinburgh University Press.
3. Giovanelli, M., & Harrison, C. (2018). Cognitive grammar in stylistics: A practical guide. Bloomsbury Publishing.
4. Candria, M. (2019). “Stylistics: Towards a Linguistic Analysis of Literature” . *Culturalistics: Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies*, 3(1), 29-34.
5. Abdulmughni, S. A. S. (2019). “Stylistics, literary criticism, linguistics and discourse analysis” . *International Journal of English Linguistics*, 9(2), 412.
6. Gibbons, A., & Whiteley, S. (2018). Contemporary stylistics. Language, cognition.

УДК 332.3

FEATURES OF LAND MANAGEMENT SUPPORT FOR THE ALLOCATION OF A LAND PLOT FOR RUNNING A PERSONAL PEASANT FARM IN THE CITY

Chudovska Viktoriia
PhD in Economics, Head of Department
Separate Structural Unit
"Institute of Innovative Education of the
Kiev National University of
Construction and Architecture"
Kyiv, Ukraine

Abstract. Personal peasant farming is an important form of private agricultural production, thereby providing an opportunity for additional saturation of the agricultural market with agricultural products, while meeting the social and consumer needs of the citizens themselves. Personal peasant farming occupies one of the leading places in the food and production structure of the agrarian sector of the economy and is the main source of livelihood for the rural population of our country. The state should ensure the protection and guarantee the observance of the rights to land plots, create conditions for the protection of property rights to land, regulate the observance by the subjects of their contractual obligations, purposeful, reasonable and balanced land use in the agricultural sector. At the same time, the policy of the state should be based on the mutual coordination of the interests of all economic entities in the agricultural sector.

Keywords: land plot, land management project, private farm, allotments, property.

Since the land plot for allotment is located within the settlement, therefore, the development of the project is possible after obtaining permission from the relevant

city council. The owner of the land management project must submit an application to the indicated regional authority. The application specifies the purpose of the land plot and its approximate dimensions.

The person concerned must add to the application:

– copies from the cadastral map (plan) or other graphic materials on which the desired location of the land plot should be noted;

– a copy of the identity document.

According to the results of consideration of such an appeal, the city council must decide to grant the interested person permission to develop a land management project for the allotment of a land plot for running a personal peasant farm in the city or provide a reasoned refusal to provide it. Further, the citizen must order from the land management organization the preparation of a land management project for the allotment of a land plot for running a personal peasant farm in the city.

The contractor can only be a person who has a certificate of a land surveyor engineer. The list of such persons is posted on the official website of the State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre. Without such a certificate from the contractor, the land management project will be considered invalid and state registration of the land plot will not be carried out.

The customer enters into an agreement with the land management organization in which the relevant information on the cost and terms of implementation must be determined. The assignment for the implementation of land management works is drawn up and approved by the customer, and also agreed with the land management organization. The customer has the right to entrust the development of the task to the land management organization. The assignment for the performance of work indicates the type of work that needs to be done, the basis for their implementation, the characteristics of the object, the materials that will be presented according to the results of the work.

After signing the contract between the customer and the land management organization, approval and approval of the work assignment, you can start developing the land management project. After the conclusion of the contract, the head of the

land management organization instructs the person responsible for compliance with the requirements of land legislation, standards, norms and rules when performing land management work in accordance with the contract.

First, preparatory work is performed, which includes an analysis of land cadastral, statistical, planning and cartographic and other materials. The main stage of the analysis is a survey of the future land plot on the ground, based on the results of which an act of inspection of the land plot is drawn up, the purpose of which is to study data on the actual state of its use. During the main stage, the location of the land plot relative to highways is determined, it is found out what class these roads are, all engineering communications that pass through the land plot are identified, and where they are located relative to its conditional center, the presence of adjacent land users, as well as rigid contours along the border, is established land plot. Further, a geodetic group travels to the terrain and a cadastral survey is performed. If the copies of the 1: 500 scale plan are irrelevant, a topographic survey of the area is also performed, according to the results of which the plan is corrected and updated.

Then, in office conditions, mathematical processing of the measurement results is performed on a personal computer. Also, a diagram of a geodetic base and a log of field measurements are drawn up. After the office work by the geodesic engineer, the previously prepared data is transferred to the land surveyor. On the basis of this, a catalog of coordinates of the angles of turns of the boundaries of the land plot and a cadastral plan are compiled.

According to [1], the developer submits for approval to the appropriate territorial executive authority that implements state policy in the field of land relations, the original of the land management project for the allotment of the land plot, and to the other specified bodies - his certified copies of the project. The above bodies are obliged, within ten working days from the date of receipt of the land management project for the allotment of a land plot or a copy of such a project, to provide free of charge or send by registered mail with notification to the developer their conclusions about its approval or refusal of such approval with a mandatory reference to the laws and adopted in in accordance with them, the normative legal

acts governing relations in the relevant area. If the conclusions of all services were positive, this makes it possible to prepare a land management project for the allotment of land plots into ownership for further registration in the State Land Cadastre.

After the completed work, the land surveyor forms an exchange file, XML format in accordance with the requirements. Registration of a land plot takes place in the State Land Cadastre, after which the land management organization prepares documentation for further submission for transferring the land plot into ownership. The land management organization adds to the land management project an agrochemical passport of the field, land plot and an extract from the State Land Cadastre about the land plot.

The customer of the documentation, upon the application of the established form, submits the above materials to the relevant city council to receive an order to transfer the land plot into ownership. Based on the land management project, the decision of the city council on the transfer of the land plot into ownership and an extract from the State Land Cadastre on the land plot, the rights to the land plot are registered.

Thus, having analyzed the actual procedural and organizational support for the development of a land management project for the allotment of a land plot for ownership of a personal peasant farm in the city, we see that the procedure complies with the regulated legislative norms. At the same time, some aspects require further optimization of land management provision in the context of the issue under study.

REFERENCES

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Land Management", Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15 (date of accesse: 25.01.2021).

THE PROBLEM OF ENSURING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE SCIENTIFIC LITERATURE

Durdas Alla Petrivna
Senior Lecturer at the Department
of Modern European Languages,
Kyiv National University of
Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

The issue of assessing the quality of higher education is not studied enough in the Ukrainian scientific literature and require careful research. For this purpose we should analyze scientific literature on the problem of quality assurance in the sphere of higher education. It is worthwhile noting that higher education quality assessment as a scientific category should be studied in philosophical, educational and pedagogical aspects, which are highlighted in both Ukrainian and European sources. The latter will allow a synergistic basis for the problem under study as an interdisciplinary research.

From a philosophical point of view, quality reflects the inner certainty of an object, which constitutes the specificity distinguishing it from all the others. From the economic point of view quality reflects a set of product properties that determine the degree of its ability to meet the needs of consumers in accordance with its purpose. From the legal point of view, quality is one of the essential conditions of many civil law contracts [2].

According to N. Batechko, the philosophical category “quality” expresses the essential definiteness of an object, thanks to which it is precisely this object and not another one. On the other hand, the philosophical aspect of the category "quality" shows the corresponding level of human cognition of objective reality. At each stage of cognition, certain properties of the object are revealed and cognized. Thus, the environment affects the object, as a result of which it changes, and, consequently, its

quality also changes. Due to this phenomenon, it is possible to trace the openness of the category “quality” as a system that flexibly reacts to external changes [1].

According to Khlebnikova, in pedagogy quality is multifaceted, which in its essence reflects various aspects of the educational process: philosophical, social, pedagogical, political, demographic and economic, and is considered as a set of properties of education that determine its ability to satisfy the corresponding needs of an individual, society, state, etc., in accordance with the purpose of education [4]. Thus, the quality depends on certain requirements, which are set taking into account the purpose of the application.

For our research, the opinion of foreign scholars about assessment in higher education is important. So, Australian scientists Gordon Joughin, Phillip Dawson and David Boud rightly point out that there is widespread recognition of the need to improve assessment in higher education and the assessment tasks are too often dominated by conventional methods in individual courses. Despite the fact that changes in assessment are influenced by many factors, improvement in this sphere ultimately depend on individual teachers’ decisions and actions [3].

We should note that more and more scientists consider the quality of education to be a topic closely related to the educational process, which is another of the results of human activity, and therefore, like any other product of human activity, has its own quality. Accordingly, from time to time there is a need to determine the level of this quality. Education quality assessment is based on a comprehensive analysis of the main indicators of the educational process, which significantly affect the formation of competence and professional consciousness of those who work in the field of education. In the process of assessment, it is necessary to take into account three main groups of characteristics, including such concepts as the quality of the potential for achieving the goal of education, the quality of the process of forming professionalism, and the quality of the result of education. [5].

Conclusions. The category of higher education quality is multifaced and is regarded from various points of view: philosophical, economical, social, pedagogical, political, demographic. Quality depends on certain requirements, which are set taking

into account the purpose of the application. The category of "quality" as a system is characterized by openness which flexibly reacts to external changes. The improvements in the sphere of education in the end depend on individual teachers' decisions and actions and this will be studied in further publications.

REFERENCE

1. Batechko N. H. (2017). Fenomen yakosti vyshchoi osvity v suchasnomu naukovomu dyskursi (The phenomenon of higher education quality in modern scientific discourse). *Osvitolohichnyi dyskurs*, No 3-4, p. 1-16. Retrieved on February 14, 2021 from https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/480
2. Durdas A. (2018). Contemporary development tendencies of France's Higher Education. *The Modern Higher Education Review*, No. 2, 2017, p. 101-109.
3. Joughin G., Dawson Ph. & Boud D. (2017) Improving assessment tasks through addressing our unconscious limits to change, *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 42:8, 1221-1232, DOI: 10.1080/02602938.2016.1257689
4. Khliebnikova T. M. (2011). Kvalimetrychnyi pidkhid do vyvchennia yakosti vyshchoi osvity. Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu (Qualimetric approach to the study of the quality of higher education. Theory and methods of education management). Kyiv: University of Education Management of the NAES of Ukraine, Issue 5. Retrieved on February 15, 2021 from http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11hleqhe.pdf.
5. Otsiniuvannia yakosti osvity. Osvitnia polityka. Portal hromadskykh ekspertiv (Education quality assessment. Educational policy. Portal of public experts). Retrieved on February 15, 2021 from http://education-ua.org/ocinyuvannya-yakosti-osviti.php

UDC 582.52:58

COMPARATIVE FLOWER MORPHOLOGY OF THE LEUCOJUM AESTIVUM L. (AMARYLLIDACEAE J. ST.-HIL.)

Fishchuk Oksana
Associate Professor, Ph.D.
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine

Introductions. Increasingly, scientists are returning to classical methods in studying the morphological features of monocotyledons on a level with molecular methods. American researchers were studied the phylogeny in subfamily Amaryllidoideae by molecular methods (Meerow et.al. 1998), but they did not use the features of gynoecium structure in their phylogenetic classification. The study of micromorphological features of the flower, the structure of the gynoecium, the structure of the septal nectar, the structure of the perianth and the vascular system is perspective to confirm the already made molecular system Amaryllidaceae J.St.-Hil., because there is a discussion between scientists.

Aim. Study of flower morphological features and vertical zonation by *L. aestivum* gynoecium. The task was to analyze all available information and study similarities and differences in the flower structure.

Materials and methods. Flowers of the family Amaryllidaceae, subfamily Amaryllidoideae s.s., tribes Galantheae Salisb. To study the structure of the flower we used the biomorphological method as the basis of phylogenetic plants taxonomy.

Results and discussion. The objects of our study we selected *L. aestivum*, which presents in the Ukrainian flora and it is widely grown as an ornamental flowering plant. This species is native to most of Europe from Spain and Ireland to Ukraine, with the exception of Scandinavia, Russia, Belarus and the Baltic States. It is also considered natural for Turkey, Iran and the Caucasus. *L. aestivum* is

naturalizes in Denmark, South Australia, New South Wales, Nova Scotia and most of the eastern United States (Takhtajan 2009).

The genus *Leucojum L.* belongs to the tribe Galantheae Salisb., subfamily Amaryllidoideae s.s., family Amaryllidaceae J. St.-Hil., and molecular taxonomy data of the studied genera confirm the monophilia of the tribe (Chase et.al. 2009, 2016, Takhtajan 2009).

Flowers *L. aestivum* are 2.6-3 cm long, white with a green spot on top, drooping. Pedicel is 25-45 cm long and 0.6 cm in diameter, there are 3-10 flowers in inflorescence. There are two bracts cone-shaped, about 4.6-4.8 cm long, 1.4 cm wide, leathery, light brown. Pedicel is 5.2-5.8 cm long, about 0.2 cm in diameter. Tepals are about 1.8-2.9 cm long and 0.6-0.9 cm wide with a pointed tip with a green spot.

Stamens are with white stamen filaments 0.4-0.5 cm long, 0.04 cm in diameter, inner stamens longer. The stamens of the outer circle are attached to the anthers slightly lower than the stamens of the inner circle. Anthers bright yellow, oblong, triangular, blunt at the apex, open at the top. Anthers of external stamens are 0.5 cm long, and anthers of internal stamens are 0.55 cm long. Anthers are in diameter of 0.125 cm.

The gynoecium *L. aestivum* is with an elongated, bright green ovary 0.7-0.9 cm high and 0.3-0.5 cm in diameter, which extends into a spindle-shaped column 0.8 cm long with a club-shaped, dotted green receptacle.

The fruit is a fleshy loculicidal capsule that opens from top to bottom. Seeds are round, with a large succulent elaiosome (Meerow, Snijman 1998, Takhtajan 2009).

In *L. aestivum* ovary, we distinguish the following structural zones according to W. Leinfellner (Leinfellner 1950): fertile synascidiate structural zone, height about 560 μm, fertile hemisynascidiate structural zone, height of which is about 620 μm, simplicate zone 1440 μm height and asymplicate zone. There is no septal nectary, but a three-ray cavity is formed in the center of the ovary in the sympathetic zone between the ends of the incomplete septa, which continues into the column, where it

forms the style channel. Seed germs presents 10 or more in the ovary locule, arranged in two rows. There is a weak nectar disk on the roof of the ovary.

Conclusions. Four vertical zones of the ovary were identified in the gynoecium of the studied species: synascidiate structural zone, hemisynascidiate structural zone, simplicate zone and asymplicate zone. The studied gynoecium contains of synascidiate zone, which is a characteristic of the eusyncarpic type of gynoecium. The style in *L. aestivum* consists of asymplicate zone. This type of zonality has not been previously detected for representatives of the genus *Leucojum*.

UDC 656.025.2

PASSENGER TRANSIT ISSUES IN THE SUSTAINABLE URBAN TRANSPORT DEVELOPMENT STRATEGY OF THE CITY TBILISI

Giorgobiani Tamar,
Doctoral student, Tbilisi State University,
Kandelaki Ketevan,
Doctoral student,
Georgian Technical University,
Kvaratskhelia Vakhtang,
Dr. Sci. (Phys.–Math.), Professor,
Tsatsanashvili Mariam
Research Institute of Public Administration,
Georgian Technical University,

Abstract. In this work we assess the changes in the bus transit system of the city Tbilisi during the transitional period 2018-2019, which enables us to propose considerations for the increase of the social function of the urban transport policy in the context of the passenger transit efficiency. Analysis is conducted by the statistical methods.

Keywords: Passenger transit, social function, urban transport policy, Wilcoxon test, Mann-Whitney test.

1 Introduction In 2010 the Georgian parliament has ratified a framework document of cooperation with the Asian Development Bank - “Sustainable Urban Transport Investment Program - SUTIP “. Tbilisi City Hall has accepted the “Strategy of Sustainable Urban Development of Tbilisi (2015-2030)”, which implies a multimodal and integrated approach, comprising increase in quality of the passenger transit as one of its main tasks. The latter is the pillar to increase the social

meaning of the urban transport and consequently, economic welfare, the level of life, ecology, etc.

Naturally arises a question on the adequacy of the activities of the City Hall and the given theoretical vision. Here we skip the success story concerning the institutional reforms, bus fleet renovation, growth of the coverage area, roads rehabilitation, transport corridors and bus lanes, minimizing the bus wait time etc.

In this work we present statistical analysis of the bus transit system based on the passenger flow during 2019. Performance of the system in this period is compared with the research, performed for the period of 2017 in [3]. This enables us to assess the changes in various segments and propose considerations to the roadmap for the improvement of the social function of the transportation policy in the context of the passenger transit efficiency.

The similar research is contained in [1] and [2], where the present methods have been tested for the reduced data.

2. Data collection Data for the Period 1 comprises the period of 12 months, starting from January 1 up to December 31, 2019. This data, labeled by P1, contains the daily passenger transfers for 111 bus routes, operating for that period. Data for the Period 2 is collected from [3]. It comprises information about the total transfers and the monthly averages for the 102 routes, operating for the period of 11 months in 2017.

3. Methodology In Section 4, performance of the bus transit system (BTS) is compared for two periods. We test the statistical significance of improvements conducted by the authorities of the city during the transitional period.

In section 5 we analyze this data with respect to the daily, weekend and seasonal performance. For this reason, 45 bus routes of Period 1, have been chosen randomly as follows: 10 routes from top 20 most loaded routes, 10 from the 20 routes with minimal passenger loads and 25 from the middle category.

We group the data in 3 segments of the passenger flow (PF), top, low and middle. We considered PF in different time-modes (weekends and working days, summer and ordinary months). It occurred that mostly the data are not distributed

normally. For the comparison of related samples for 2 periods, the Wilcoxon nonparametric test is applied. Regarding the data in one period, the segments can be assumed as independent samples and, thus for their comparison we apply Mann-Whitney test for the independent samples. We use 5% confidence level for the hypothesis testing.

For the normality, both Shapiro-Wilk and Kolmogorov-Smirnov normality tests are taken into account. Statistical analysis is performed applying the SPSS Statistics.

4. Comparison of Periods 1 and 2. Distribution of the city policy measures with respect to the different segments of the bus transit system. For the Periods 1 and 2 we have the data for 110 and 98 bus routes, labeled with P1 and P2, respectively. Common 98 routes are labeled as "common" and extra 12 routes of Period 1 as "extra".

Total PF for the Period 1 amounts to more than $F_a = 130 \times 10^6$ transfers with monthly average about $\overline{F_m} = 10.8 \times 10^6$ and the daily average about $\overline{F_d} = 0.363 \times 10^6$ transfers.

According to [3] for Period 2, $f_a = 110{,}7 \times 10^6$, $\overline{f_m} = 9.4 \times 10^6$ $\overline{f_d} = 0.314 \times 10^6$ transfers. As we see, there is a large difference between the figures by the periods:

$$F_a \gg f_a, \qquad \overline{F_m} \gg \overline{f_m}, \qquad \overline{F_d} \gg \overline{f_d}\ .$$

This could be explained by the improvement of the bus system during the transition period 2018 – 2019. Is this deference statistically significant? To answer this question, we compare annual and monthly bus route transfers for the Periods 1 and 2.

4.1. General analyzes of PF in P1 and P2 The mean values and medians (other statistics as well) are increased (see Table 4.1). Due to Shapiro-Wilk and Kolmogorov-Smirnov tests, none of the samples are normally distributed. Visual inspection and the large skewness ratios confirm the statement.

For more detailed analyzes regarding the distribution of the improvement measures with respect to the different segments of the system, we have considered 3

groups from each data: top 20 most loaded routes, 20 routs with lowest passenger loads and the middle routes, that do not belong to any of previous 2. Table 4.2 below shows the percentage contribution of each segment in the total transfers

Note that 6 routes from the 12 of the "extra" group, are positioned in the low 20 segment of P1. Their mean annual PF equals 112489, which is even less than 152926, the mean of the total "low" segment routes. These routes are relatively short and often operate in the remote districts of the city with less than 675000 transferred passengers per year for the whole group. Six other extra routes are situated in the middle segment, mostly in its lower part. The whole extra group's 12 routes transfer in average is a little more than 340000 passengers annually. In Period 1, their total transfers amounted to only 4 million.

Table 4.1

Annual PF/ Monthly PF		**Period 1**	**Period 2**
Mean	annual	1,180,000	1,090,000
	monthly	102538	93331
Median	annual	$0.726x10^6$	$0.675x10^6$
	monthly	64390	58868
St. D	annual	$1.09x10^6$	$1.03x10^6$
	monthly	91047	87021
	monthly	1.078(SE 0.240)	1.199(SE 0.240)

Table 4.2

% /annual	**P1**	**P2**
top	47.2	50.9
low	2.3	2.3
mid	50.5	46.8

4.2. Comparison of P1 and P2 by the related samples nonparametric test

To investigate the significance of the changes of the performance of BTS over the two periods, we analyze the PF of the group of 98 common routes for both of periods. Wilcoxon Signed Rank test shows the difference between the positive and ne-

gative ranks with 2-tailed asymptotic significance p= 0:000. As a result, we conclude that the annual performance of BTS in P1 is significantly higher than that of P2. Thus the overall annual performance is improved significantly in Period 1.

In [3], analyses of top 20 routes' monthly PF is given. That is why, to compare the performance of the segments by the periods, we choose the monthly data.

Let us analyze the top segment. Analysis shows that the PF for almost all common routes is increased during the Period 1. Nonparametric Wilcoxon Signed Rank test shows that the monthly performance of top common routes of P1 is significantly higher than that of P2. Thus the overall annual performance is improved significantly in Period 1. Positive skewness may indicate that often the quantity of transferred passengers is more than the average monthly P*F* per route. Analyzes for the other pairs is similar. The test statistics results in very low p-values, less than 0.05. This yields that the data in each pair significantly differ from each other.

Upper estimations and arguments lead to the conclusion that there were performed changes in the overall bus transfer system during the indicated time period. Improvements are significant in all segments. Monthly averages of PF are increased in every segment. Standard deviations are quite large in top and middle segments and relatively small in the low segment. This indicates about the unstable performance of BTS in top and middle segments in the both periods. Regarding the skewness, they have the same signs within the segments. The negative skewness of the low segment may indicate that often the quantity of transferred passengers is less than the average monthly PF per route. On the contrary, positive skewness of top and middle segments may indicate that often the quantity of transferred passengers is more than the average monthly PF per route.

5 Daily performance and seasonal trends for Period 1.

To analyze the daily performance of BTS in P1, seasonal trends etc., we have chosen randomly 45 bus routes, from total 110 routs of the city: 10 routes from the top 20 routes with highest loads, 10 from the 20 routs with lowest loads and 25 from the middle. For the comparison we will apply the Mann-Whitney test.

5.1. Daily performance by the route segments. Table 5.1 shows that statistics for the groups low, top and middle impressively differ from each other. Is the difference statistically significant between the groups? To answer this question, note first that Shapiro-Wilk normality test shows that none of the groups are normally distributed. The Mann-Whitney test shows that there is significant difference between the data in each pair, with very small p-values (=0.000).

Table 5.1

Daily Statistics (Period 1)	Low	Middle	Top	Total
Mean	415	2398	8651	3821
Median	422	2472	8787	3903
St. D	87	491	2144	896

As a conclusion for this part, we can say that BTS operates in significantly different modes throughout the chosen 3 segments. All statistics increase significantly across the segments. Standard Deviation is largest in the top category, meaning that the daily PF is highly non-stable in this group. The negative skewness of all the samples may indicate that often the quantity of transferred passengers is less than the average daily PF per route.

5.2. Analyzes by the weekends and working days.

Data analysis shows that PF decreases considerably on the weekends. The percentages of decrease by the segments of BTS are given in the Table 5.2,

Table 5.2

Working/Weekend (Period 1)	Low	Middle	Top	Total
Percentage of decrease	21%	26%	31%	30%

which shows that the decrease is maximal in the top segment. Mann-Whitney test shows that there is significant difference between the weekend and working days' transfers in each segment of BTS (with very small p-values (=0.000)).

5.3. Analyzes of PF by the summer months. Seasonal trend.

In this part the data is broken into 2 groups: from the 12 months of 2019, 2 months, namely July and August are regarded as the summer low activity, vacations' seaon, and are grouped in the "summer" group. The rest 10 months are grouped separately in the "ordinary" group. We analyzed the daily PF by these 2 groups and by the 3 segments of BTS. The percentages of decrease of means by the segments of BTS are given in the Table 5.3.

Table 5.3

Seasonal percentage of decrease (P 1)	Low	Middle	Top	Total
Mean	1.4%	15.1%	23.5%	21.0%
Median	2.1%	22.3%	31.0%	28.8%

We see that the rate of decrease of PF in the summer months is less impressive than by the weekends. Most interestingly, in the low segment the changes for the median and the mean are almost negligible and equal 2.1% and 1.4 % respectively.

Mann-Whitney test for 2 independent samples shows that there is now significant difference in the low segment with regard to the Summer and Ordinary months, while it is significant in all the rest of the segments (see Table 5.4).

Table 5.4

Mann-Whitney test Summer/Ordinary				
Test Statistics	**low**	**middle**	**Top**	**Total**
Mann-Whitney U	9839	5307	4426	4687
Asymp. Sig. (2-tailed)	0.645	0.000	0.000	0.000

As a conclusion of this part, we can say that the daily performance of BTS is significantly different throughout the chosen 3 segments. The mean, median and Standard Deviation increase in upper segments and decrease towards the weekends and summer months. SD is largest in the top segment, meaning that the daily PF is highly non-stable in this group. Comparing the mean PF in the week days we get that

PF decreases impressively by the weekends, e.g. in the top segment it decreases by 31%.

As to the means in the seasonal summer and ordinary groups, largest fall is in the top category and equals 23.5% and most interestingly, there is no significant difference in the low segment, which equals 1.4%.

Investigation of the reasons for such behavior is perhaps a subject of other disciplines, like social sciences, and is beyond the scopes of this paper. As a recommendation we suggest that for the routes with low PF, in order to ensure the effective organization of passenger transit, the quantity of operating vehicles should be equal along the whole year disregarding the summer and ordinary seasons. The negative skewness of all the samples may indicate that often the quantity of transferred passengers is less than the average daily PF per route.

Conclusions. Our research is in timeline of the intermediate plan of SUT (2018 – 2021). The latter implies the analysis and assessment of the bus network and the flow control, which should support the improvement of the service and the growth of the level of satisfaction of the passengers.

Current obligatory regulations imposed by the COVID-19 pandemic, should be also taken into account. In this view, the revision and renovation on the basis of statistical surveys and computations, of the long-term SUT development plan (2022 – 30) by the City Hall is of current interest.

Consequently, for the efficient control of the transport and transfer models, we propose the involvement of the institutions with mathematical background. This would enhance the quality of the process monitoring and scheduling, save the finances and last but not least, represent the best practices paradigm for the "Knowledge Based Economy".

Acknowledgements. This work is supported by the N(N)LE - Teaching-Research Scientific Center (Tbilisi, Georgia).

REFRENCES

1. Giorgobiani G., Giorgobiani T., Kandelaki K., Kvaratskhelia V., Tsatsanashvili M. Statistical Analysis for Efficient Design of Passenger Transit System // Bulletin of TICMI. – 2020 – Vol. 24. – № 2. – P. 85-95.

2. Giorgobiani G., Kandelaki K., Kvaratskhelia V., Tsatsanashvili M. Statistical Analysis for the Municipal Transport of Tbilisi // XI Annual International Meeting of the Georgian Mechanical Union, Batumi, 27-29 August, 2020.

3. Initial Report. Project: Tbilisi bus project. FR01T18C96/DCO/GEO/96-18, 2018 (in Georgian)

ORCID iD 0000-0002-5040-2599

UOT 631.46

BIOLOGICAL INDICATORS OF GRAY-BROWN SOILS

Hasanova T. A.
Ph.D. in agrarian science.
Institute of Soil Science and Agro Chemistry of ANAS
Mammadova G. I.
Ph.D. in agrarian science.
Institute of Soil Science and Agro Chemistry of ANAS

Abstract. The development of science and technology led to need for effective soil use and obtaining high-quality harvests. It is necessary to carry out comprehensive scientific research and study the biological processes taking place in the soil. Gray-brown soils are actively used in agriculture of Goychay region (Azerbaijan republic). During the long-term study of soils, biological parameters were studied dynamically in different seasons of the year in natural cenoses and in agrocenoses. In spring and autumn, the number of microorganisms and invertebrates in cultivated cenoses (alfalfa, grain, grapes, cotton) is higher than in moist soils of natural cenoses. This shows that as a result of plowing and proper watering, the soil temperature is regulated, aeration increases, and optimal conditions are formed for the development of a favorable microbiota and a favorable mesofauna for plants. Forming in each natural - climatic zone of the soil in the process of soil-forming process determine the characteristic differentiation of the mesofauna. The settlement of soils of natural and cultivated cenoses by certain species of invertebrates of various trophic groups depends on the type of soil and its properties. The studied biological diagnostic indicators of this type of soil can be used as the main indicators of the involvement of wet soils in agriculture. However, studies related to the study of the mesofauna and microbiota of gray-brown soils are relatively limited and this can be considered an innovation in our research.

Key words: soil biology, microbiota, invertebrates, natural cenosis, agrocenosis

Introduction. The territory of Goychay region is divided into two geological regions - mountainous and plain. Summers are hot and dry, winters are slightly cold, and the climate is moderately hot and dry, subtropical. [1].

In the process of soil formation, soil invertebrates, making numerous passages, improve soil aeration, qualitatively change its physicochemical properties, enhance the processes of microbial soil formation of organic residues, and actively participate in the accumulation and migration of trace elements in the soil. [2]

Different types of invertebrates live in the Haplic Kastanozems soils: earthworms, enchitreids, arthropods, etc. Caprolite-rich soils are also highly water resistant. The number of earthworms is maximum in the upper humus and landing horizons, and with increasing depth, their number sharply decreases. The study of invertebrate complexes covered many aspects of their life, biomass, trophic structure, and participation of some representatives of the soil mesofauna in the utilization and humification of plant residues, which were subsequently evaluated energetically and thereby made a certain contribution to a new direction – bioenergetics of soil formation. Comprehensive studies of the mesofauna were carried out in almost all soils of the dry steppe zone of Azerbaijan, both on natural and on agrocenoses. However, studies related to the study of the mesofauna and microbiota of gray-brown soils are relatively limited and this can be considered an innovation in our research.

Similar distribution between individual groups of microorganisms and quantitative indicators of humus in gray-brown soils were also established by studies of other scientists. [3]

The total number of microorganisms in these soils can play the role of their bio-diagnostic indicator and relative criterion for their biogenic activity. Many representatives of the soil biota are involved in various stages of the transformation of organic residues. [4]

Methods. The object of the study was selected gray-brown soils, which are the dominant soils of the Goychay region, located on the southern slopes of the Greater Caucasus Mountains in Azerbaijan. Parcel coordinate systems are determined using GPS. 40°36'21.6"N 47°44'53.9"E; 40°36'57.7"N 47°45'04.4"E; 40°37'47.9"N 47°45'14.6"E; 40°37'08.9"N 47°43'37.9"E; 40°37'02.8"N 47°44'30.4"E and in other places 0-50 cm (about 50), 1.5-2 meters deep soil sections were laid.

Results. Based on results of this study on content of humus and microbiological indicators of the studied gray-brown, gray-brown and meadow soils of natural cenoses and agrocenoses (anthropogenically modified soils) and also using the literature data, we studied the relationship between the number of microorganisms and the content of humus in the soil. The total number of invertebrates on virgin soil of natural cenosis varies from 10.7 to 12.5 sp./m^2. In agrocenoses, 11.3-14 sp./m^2 change. On the soils of long-irrigated cenoses, the number of mesofauna increases to 30 specimens per square meter. The highest indices in terms of the number of invertebrates were noted in the vineyard, which has been irrigated for a long time, with 50 sp./m^2 and in the soil of an irrigated pasture 36 sp./m^2. From the analysis of the group composition of the mesofauna, it can be seen that in the natural cenosis, insects and gastropods are the main edificators, and in agrocenoses, along with insects, edificators are earthworms, diplopods and gastropods. The main edificators of the mesofauna on natural cenoses: *Tettigoniidae; Hemiptera; Cerambucidae; Tenebrionidae; Coccinellidae; Gryllidae; Gastropoda; Arachnida; Alleculidae; Lepidoptera; Curculionidae; Carabidae; Diptera; Isopoda; Lumbricidae.* On agrocenoses: *Orthoptera; Hemiptera; Coccinellidae; Noctunidae; Scarabidae; Lumbricidae; Carabidae; Isopoda; Arachnidae; Diptera; Curculionidae.*

The total number of microorganisms (actinomycetes, fungi, bacteria) in natural cenoses is 3043.37 th./g, and in agrocenoses - 5520 th./g. In general, the number of taxonomic groups and species of fungi recorded in the studied cenoses was determined. *Mucoraceae - Absidia (2), Mucor (6), Rhizopus (2); Mortierellaceae - Mortierella (4); Sclerotiniaceae - Monilia(1), Botrytis(1); Erysiphaceae - Sphaerotheca (2); Trichocomaceae Aspergillus (9), Penicillium (14); Nectriaceae -*

Fusarium (8); Hypocreaceae - Trichoderma (5), Stachybotrys (1), Gliocladium (2) Acremonium (2); Glomerellaceae - Colletotrichum (3); Plectosphaerellaceae - Verticillium (4); Sordariaceae Sordaria (2); Ophiostomataceae - Sporothrix (1); Davidiellaceae - Cladosporium (4); Mycosphaerellaceae - Septoria (3); Pleosporaceae - Ascochyta (5), Alternaria (4); Botryosphaeriaceae - Phyllosticta (1); Dothioraceae - Aureobasidium (1); Saccharomycetaceae - Candida (4), Pichia (4); Pezizomycotina - Torula (2).

Conclusion. Groups of invertebrate animals found in natural and cultivated cenoses can be used as bio-ecological indicators in the diagnosis of gray-brown soils. Soil fungi differ both taxonomically and in relation to substrate and environmental factors. They also play an important role in shaping the phytosanitary situation. We are seeing the growth of microbiota and mesofauna suitable for plant growth on land used for agriculture.

REFERENCES

1. Babayev M.P., Jafarova Ch.M., Hasanov V.H. Modern classification of Azerbaijani lands. Baku, Science, 2006, 359 p. (In Azerbaijan language)
2. Hasanova T.A. Complexes (Ecogroups) of the invertebrates, phytomass and dinamics of microbiological population and their importance at grey-brown soils diagnostics in Azerbaijan // Universal Journal of Agricultural Researches, Volume 3 Number 4 /2015, Horizon Researches Publishing, USA. p.130-134 http://www.hrpub.org/journals/article_info.php?aid=2652
3. David Coleman, Mac Callaham, D. Crossley, Jr. Fundamentals of soil ecology. Third edition. 2017, Academic Press, 376 p.
4. Mammadova G.I. The influence of organic and mineral fertilizers to the dynamics of nutrients in the soils of Absheron peninsula used by tomato plant // Annals of Agrarian Sciences, Georgia, 2015, Vol.13, No.2, p. 52 – 56.

УДК 34

JURY COURT SYSTEMS IN EUROPEAN COUNTRIES AND IN GEORGIA

Iashvili Genadi
Doctor of Technical Sciences.
Georgian Technical University
Professor of the Faculty of
Business Technologies.
Head of Public
Administration and e-Business Department.
Mirotadze Giorgi
Georgian Technical University
PhD student of the Faculty
of Business Technologies.

Annotation It should be mentioned that the jury trial is wide spread around the world and its purpose is to make fair decisions in specific cases. The essence of a jury trial is that jurors (who are non-professionals) listen to the speeches of both parties (defense and prosecution), observe them and evaluate. Accordingly, they decide whether a person is guilty or innocent.

Jurors discuss certain facts and based on them make a final decision: whether a person is guilty or not. Appealing of judgment of jury court is inadmissible.

It is worth mentioning that from the fifteenth century juror institution became the basic form of justice. Selected members of the jury had to make their decisions only based on the testimony presented in the court.

Keywords: Jury court; systems; European countries; jury trial; Georgia

History of a jury trial

In the eighteenth and nineteenth centuries, the institution of jurors spread in Europe (under the influence of England). It spread in Italy, France, Hungary, Russia,

Switzerland, Germany. And then, actually, it was introduced in all Europian countries in different forms. It’s interesting that, a different process has been observed since the beginning of the twentieth century. In particular, most of these countries have abandoned the English model of jurors and gave preference to the mixed model, where the case is tried together by the judge and jurors.

In the classical model of a jury trial, the functions are distributed precisely between judges and jurors. The issue of a particular person's crime is decided by a jury and the judge imposes a sentence. This model is known as common law. Common law is often referred as the set of laws, as well as the form of the court system, which is based on the decisions of the judges as a result of a particular case and not the laws. In the absence of a relevant law or insufficient clarity of its relevant norms, jurors have the right to pass the necessary law by setting a precedent. As for the mixed model, in this case the judge and the jurors jointly decide the issue of both the conviction and the sentence.

Currently, jury trial is the most common in the United States, where more than one hundred and forty thousand trials are held each year with the participation of the jury. It’s about ninety percent of similar processes around the world. In the United States, a jury can hear any case. Moreover, according to the U.S. Supreme Court if a defendant faces more than six months’ in prison, he/she has the right to require a jury hearing.

In Europe, juries are rarely applied. In Germany and France, for example, judges make decisions (jointly) with jurors. [1; p.55]

Common law juries have made quite significant changes, including England. The jury trial today can be said is no longer just participation of ordinary citizens in the administration of justice. It is a very difficult process that still needs to be resolved - starting with the jurisdiction of jury trial, the relationship between the judge and the jurors and the forms of the decisions, ending with small details. Let us consider some of these issues in details.

One of the most important issue is the essence of the jury trial.

This question is conceptual and the answer to it will determine the solution of many other issues in different ways. If we consider the jury trial as the right of the accused to a fair trial, in this case the accused has the right to dismiss it at any time and transfer it to another court (as it is in the USA). But in case we perceive the jury court as a public right to participate in justice (e.g. Italy, Australia and Spain) then the choice of the accused is more limited.

Besides, the area of jurisdiction of the jury is also very important.

It depends on various factors which category and complexity of offenses should be considered by a jury and varies from state to state.

In some states (for example, the United States and Canada), the issue of juries is defined by the Constitution, while in countries where there is no similar constitutional norm (for example, England), the jurisdiction of the judiciary may be changed by ordinary law. The economic factor also plays a very important role, which primarily implies the incurred expenses for enforcing of jurors activities. It is noteworthy that while in the United States, despite suspicion (distrust population towards appointed by the state jurors, broadens their rights, in France, for example, the) of the area of juries is constantly shrinking. [2; p.87] Taking into account above mentioned factors the range of jurisdiction of a jury is very wide in the United States, where the accused himself has the right to require a jury hearing of his case if he is threatened with imprisonment for six months' or more. Thus, the scope of jury hearings in the US comprises all kinds of offenses, but jury trials of serious crime cases have relatively reduced, as most cases end with plea bargain and often a defendant himself does not want a non-professional juror.

The attitude of the judge and the jurors literally determines the limits of their powers. Unlike mixed courts, the functions of a judge and jurors in a common law jury are divided. Nevertheless, this division is not absolute, and the judge more or less can still have a little influence over the determination of the facts, and a juror participates in the resolution of certain important legal issues. Interestingly, that in countries with common law (England, Canada) jurors have opportunity to make a recommendation to a judge, but it can only be related to commute punishment and its

execution is not mandatory. One more issue by which jury trials differ from each other is the rule of selection of jurors.

In several countries with common law, selection of jurors is based on the principle of representation, which means the ensuring of participation of all segments of the society. For example, in the United States, if it is confirmed that there was deliberate discrimination during the selection of jurors, the accused has the right to ask for retrial. The formation of jurors consists of several stages, where the first stage involves establishing a general list of jurors based on basic principles.

Today in most US states and most countries around the world jurors are selected with the help of special computer programs, from the electoral rolls. The next stage is to exclude certain candidates until they reach the legal number of jurors. Both the judge and the parties are involved in this process. In the modern world, under the conditions of technology development, the judiciary faces a serious dilemma - the influence of the media on jurors. According to the traditional principles, a jury should not know about the case before the hearing. He should make a decision only based on the information received at the hearing. [3; p.45]

Impartiality of jury is also crucial.

When a juror expresses an interest to the outcome of a case, or shows different bias, there can be a threat to the defendant's rights to get a fair trial, which is one of the fundamental human rights. A subjectively interested juror should be recused from the case. This can be done in different ways: the juror himself may refuse to participate in the case; Either he/she may be recused from the case in according to a relevant court decision, or transfer to reserve on the basis of a substantiated request of the parties. Types of judgments and sentencing procedures are also the matter of great interest.

One of the most important issues concerns the protection of the secrecy of the jury meeting. In this case we are dealing with a particularly secret decision, this time the jurors are given an area in a specially hired place and their contact with outsiders is under special control. It should be noted that the substantiation of the decision made by the jury is no longer the subject of verification. It is inadmissible to appeal

the court decision regarding the state of the case. Consequently, the restriction of jurors initiative during the investigation, as well as the lack of control by the superior court, may lead us to a court errors.

Decisions made by jurors are highly unpredictable and often opposes the idea of the rule of law.

There are many diverse systems of jury hearing in European countries. There is both a purely jury institution as well as a mixed tribunal or their mixture. They differ from each other in many aspects. Most European countries, have a jury system, but a number of member states are not lenient towards the involvement of non-professionals in legal system, and justice is administered only (without exception) by professional judges. The Review of the Historical Development of Case Hearing Systems by Jurors: Jury Court System is originated from England, where it was first held in the eleventh/twelfth centuries. Then it spread to other countries, including the United States and many European countries. [4; p.203]

Table 1

Category of Jurors

Country	A system of pure jurors	Mixed Tribunal
Austria	+	+
Norway	+	+
Belgium	+	
England	+	
Ireland	+	
Northern Ireland	+	
Russia	+	
Scotland	+	
Spain	+	
Denmark		+
France		+
Italy		+

For example: Nowadays in Austria it is acceptable a purely jury system as well as a mixed tribunal. The same happens in Norway. But in Belgium, England, Ireland,

Russia, Scotland and Spain there are only purely jury systems. There are mixed tribunals in Denmark, France and Italy.

It is also very important to note that for many systems the involvement of jury in trials is acceptable. In many systems, it is an obligation and not a right for jurors to participate in the review of cases. When a person is selected as a juror and he / she does not fall into the category of being exempted from this obligation, he / she is not affected by the rules on which failure to execute the duty will be considered an honorable reason.

Jury Court in Georgia

Performing the duty of a juror is a civil obligation and a person has no right to refuse it unless he / she has a convincing reason to be relieved from the duty. There are several eligibility criteria for jury performance that are similar to those in other countries. In particular, a juror must be eighteen years old or more, must know the language of the criminal proceedings, must be the resident of Georgia, and must not have any disabilities that would prevent him / her from performing the duties of a juror. Interestingly, a person will not be able to take part in a criminal trial as a juror if he/she has been administratively fined for consuming even a small amount of drugs and less than one year has already passed, or he/she has been ex-convicted person. Also, if a person's previously expressed opinions in public make us think that he or she will be biased, this may be the reason for his disqualification. A person also has the right to refuse performing the duties of a juror due to his / her health condition or if he/she is staying or travelling outside Georgia for a long time (not within the state).

Jury Selection Process: During the first stage of jury selection, the jurors are selected from a unified list of citizens who have reached the age of 18 by a judge, after hearing the parties. After that by a random selection no more than 300 persons will be selected from the list of candidates and they are required to fill in the questionnaire. The questionnaire is approved by the judge on the basis of consultation with the parties. Then a jury selection session is scheduled according with established procedures. The jury selection session is open for everyone. The judge examines all

the circumstances that may be the basis for the recusal (self-recusal) and allows the parties to ask questions to the jury candidates and submit additional materials on the recusal. A party has the right of filing a motion and arising a question of recusal. In case the offense is so serious that the accused may be sentenced to life imprisonment, the party has the right of 10 unjustified evictions. In other cases, the party is entitled to file 6 unreasonable objections. If there are several defendants in the case, each party can dismiss 3 additional candidates without justification. Also, a person who has been included in the list of jurors has the right to request recusal for a persuasive reason. Twelve from the remaining jury candidates will be appointed by the presiding judge as a juror, and two more candidates will take part in the hearing as a reserve juror. Due to the complexity of the case, the judge is empowered to decide on the approval of more reserve jurors. The trial consists of two main stages with the participation of jurors: [5; p.3]

1) The trial of the case, after which the jurors issue a verdict.

2) Sentencing hearing, where the presiding judge issues a verdict, which should be based on the verdict rendered by the jury.

It is important to note that a jury trial in Georgia only deals with a few specific crimes and covers several cities.

It should be noted that there are different opinions about jurors. Proponents of her case have been working to make the actual transcript of this statement available online. In their opinion, jurors are much more independent and unfettered than professional judges, especially because they are not accountable to anyone for the decisions, moreover, they are not obliged to substantiate the decision. In addition, the jury court promotes democratic values in society, including increasing respect for court decisions.

Also, there are people who are very skeptical about the institution of a jury. They primarily believe in the rule of law. Their argument is mainly that people who do not have legal education are expected to have less responsible and superficial attitude towards the case. It is also noteworthy that often illegal decisions are made. There are also frequent cases when jurors over-delay the decision-making process,

which also violates the principle of justice to some extent. And, in countries where a mixed panel operates, jurors are often influenced by professional judges.

We agree that the institution of a jury is the expression of democracy, but we must take into account who exactly are in the jury and, the most important thing, how much these people themselves are interested in participating in the work of a jury. It is also particularly noteworthy that the country should be ready for introduction of a jury institution. Inexperienced people are often affected by a person's emotional speech. However, the territorial size of the country should be taken into account, as in a small country there is a greater risk of unfavorable circumstances.

We believe that the involvement of psychologists in the survey of jury candidates should be highly ensured, considering their knowledge and practice, they will be able to avoid possible violations. We also believe that it would be good if Georgia takes into account the practice of jury selection procedures in the US and also expands the scope of the jury trial similar to the US, where a jury trial can hear any case, as the direct participation of the population is positive and crucial.

LITERATURE:

1. Randolph N. Jonakait – "The American Jury System". Yale University Press. 2008. - 384 pages.

2. Jacqueline Horan - "Juries in the 21st Cemtury", Federation Press, Nov 28, 2012 - 244 pages

3. The American Human Rights protection system. Ch.huns. Strasbourg. 2003.

4. Henrz J.Steiner. P.Alson. "International Human Rights". Oxford University Press. 2000.

5. Introduction to Internationl Protection of Human Rights (A textbook). Editing by Raija hanski and Markku Suksi. Turku. 2000.

УДК 665.6/.7

IMPROVEMENT OF INDUSTRIAL CATALYSIS FOR THE PRODUCTION OF SYNTHETIC FAT ACIDS BY OXYGENING PARAFINES

Khujakulov Kamoliddin Ramazonovich
doctoral student
Mavlonov Bobokhon Arashevich
candidate of chemical sciences, associate professor
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich
doctor of Technical Sciences, Professor
Bukhara Engineering Technological Institute,
Bukhara Uzbekistan

Annotation. The article presents the methods of selection of catalysts for the production of synthetic fatty acids by oxidation of paraffins in petroleum by-products and the determination of the optimal parameters of the process. Improvements of catalysts in the synthesis of synthetic fatty acids and the application of synthetic products are shown.

Keywords: paraffin, synthetic acid, catalyst, oxidant.

The main purpose of the production of fatty acids from paraffins is the replacement of natural oils used for technical purposes with synthetic fats synthesized on the basis of secondary products with relatively low production costs, which is an important task for the chemical industry. Oxidation of paraffins produces a large number of acids, including 1-2 to 20-28 carbon atoms, which are used in various fields.

During the oxidation of paraffins, formic, acetic, propionic and butyric acids are obtained in units of weight up to 10% of the acid content. They can be separated and used for general purposes (solvents for cleaning wells, reagents for slag removal

from boiler units and boilers, desalination of oil, canning and storage of livestock products, refining of oil in the form of ammonium salts).

For the extraction of N-alkanes from alkali or electrolytic MnO_2, the oxidation catalyst forms of manganese component, fractions mixed with the C_5-C_9 acid fraction, including graphite and others.

C_{10}-C_{20} acids are used in the preparation of soap and for the production of primary alcohol. C_{10}-C_{16} fractions are recommended for toilet soap production; acids C_{17}-C_{20} are used in the manufacture of soap for washing, synthetic detergents, aliphatic amines, and industrial rubber products.

Solid n-alkanes are one of the most important hydrocarbons in oil, which determine the total solidification temperature of oil (as well as the transport and other properties of oil). their content in oil varies from 0.5 to 20% by weight.

The amount of solid paraffin in the oil was determined in accordance with GOST 51858 R 2002 "Method for the determination of petroleum paraffin" by first separating asphaltene and resins, then dissolving an oil sample in a mixture of acetone with toluene and dissolving 20 paraffin crystals.

Solid isoalkanes are part of the cereals that are normally released from heavy oil wells (resins) in the event of decomposition. The composition of such cereals is much more complex than that of solid paraffins, but they are based on solid isoalkanes with a molecular weight of 500-700 (up to 70-80%). Cereal crystals are significantly less sensitive and chemically stable than paraffins.

Ceresins are widely used in industry and household, as a protective coating, various ointments and mastics, as a base, as a lubricant for ropes and others.

The oxidation of paraffinic hydrocarbons catalyzed by atmospheric oxygen leads to the formation of a mixture of oxygen compounds with a very complex composition. In addition to monofunctional compounds, their subsequent oxidation products can be formed, the presence of which can affect the physicochemical properties of surfactants and other substances produced on their basis.

The most important indices of synthetic fatty acids (SFA) are non-compounds (mixtures of non-oxidized paraffins with neutral oxygen compounds), oxy,

ketoacidicolacticolacticolacticolactic, dicarboxylic, and dicarboxylic. functional units-COOH, CO, COO, CHOH and others.

The reasons for the formation of monofunctional single and multifunctional acids are different. The quality and composition of SFA depends primarily on the purity of the paraffinic hydrocarbons used for their production. The presence of petroleum resins, oils, isoparaffins and aromatic hydrocarbons in the raw material contributes to the formation of various by-products that reduce the activity of acids.

Organic sulfur compounds, which are part of the resins and alkylaromates, inactivate the catalyst and reduce the activity of the catalyst and cause it to precipitate, resulting in a decrease in the selectivity of the process over acids and a decrease in the function of the SFA.

It is known that in industry, a mixture of one part of "new" and two parts of recycled paraffins is used as a raw material for the synthesis of SFA. The inclusion of non-soapy compounds in the initial mixture leads to an increase in the proportion of hydrochloric acids in the oxidation process, which is used to obtain carboxylic acids.

The need for synthetic fatty acids and products based on them has constantly raised the issue of intensifying the existing method of acid production through the oxidation of paraffinic hydrocarbons. A promising approach in this direction is to change the catalytic systems of the industry.

As mentioned above, the main disadvantage of an industrial catalyst for the synthesis of synthetic fatty acids is low selectivity, resulting in the oxidation of alkanes to a mixture of mono-, bi- and multifunctional oxygen compounds in the acid composition and neutral character. However, the analysis of many studies shows that due to the specific role of manganese in acid-forming reactions, it is impossible to radically change the composition of the industrial catalyst. Therefore, it is expedient to develop complex compositions on the basis of manganese hydroxide catalyst by modification with various additives.

In general, the main products obtained by oxidation of petroleum paraffins are high fatty acids with a number of carbon atoms C_{10}-C_{20}. The high fatty acids obtained as a result of oxidation can be used in the manufacture of leather and fur, soap and

synthetic detergents, as well as in the production of various depressant additives for diesel fuel. Obtained synthetic fatty acids usually contain 10-15% of high oxidation products, such as dicarboxylic acids, oxy- and ketoacids, which can be separated by silica gel adsorption.

REFERENCES

1.Хўжақулов К.Р., Мавланов Б.А., Нарзуллаева А.М., Фозилов С.Ф. Получение жирующих ингредиентов для обработки кож на основе местного сырья. Ташкент: Издательство “VNESHINVESTPROM”, 2019. – 150 С.

2.Нарзуллаева А.М., Хужакулов К.Р., Фозилов С.Ф., Мавланов Б.А., Анализ состава различных нефтей и возможности использования твёрдого парафина в получении синтетических жирных карбоновых кислот, Universum: технические науки: научный журнал. – № 3(72). Часть 2. М., Изд. «МЦНО», 2020. – 88 с.

3. Khujakulov K.R, Narzullaeva A.M, Fozilov S.F, Mavlonov B.A Convenient indicators of obtaining high fatty acids and their applications. Scientific and technical journal of science and technology development №6 / 2020, pp. 25-35.

4. Нарзуллаева А. М., Райимов З.Х., Ниёзова Р.Н., Жамилова Н.Қ., Рахмонов Б.О.Analysis of Physical and Mechanical Properties of Skin Oil Based on Secondary Petroleum Products. ISSN: 2350-0328 International Journal of Advanced Research in Science,Engineering and Technology Vol. 7, Issue 11 , November 2020. 15733-15738 pp.

TO THE QUESTION OF STUDENTS' SOCIOCULTURAL KNOWLEDGE AND SKILLS DEVELOPMENT

Kopzhasarova Umit Ibzhanovna,
Candidate of Pedagogical science
Associate Professor of the
Department of the theory and practice
of foreign language training
Chukalovskaya Yana Alexandrovna,
Master of Pedagogical science, teacher of the
Department of the theory and practice
of foreign language training
Karaganda University named after
academician E.A. Buketov
Karaganda, Republic of Kazakhstan

Abstract: The article focuses on the problem of the development of high school students' sociocultural knowledge and skills at foreign language classes. The tasks, principles of the organization of sociocultural teaching, requirements for educational materials for shaping sociocultural competence are revealed I the given work.

Key words: knowledge and skills; development of sociocultural competence; principles; dialogue concept of cultures; intercultural communication.

Modern society in the context of globalization strives to educate a person with humanistic thinking who shares universal human values. The study of a foreign language, in turn, is directed to developing students' communicative skills for interaction with representatives of other cultures, acquaintance with their traditions and customs and also cultivating tolerance and empathy.

In order to effectively learn a foreign language and be fluent in it, you need to have an idea of the peculiarities of the mentality of native speakers. All this necessitates the shaping and development of sociocultural competence, taking into account the cultural and psychological features of the communicative behavior of a native speaker.

It is a well-known fact that learning a foreign language cannot be complete if it does not affect the culture of the country of the language being studied. Acquaintance with the realities of the country is important for the development of foreign language communicative skills.

In order to explore the peculiarities of high school students' sociocultural competence development at foreign language classes, first of all, we should reveal the content and principles of sociocultural education. Based on the analysis of scientific and methodological literature (works by P.V. Sysoev, V.V. Safonova, T.V. Pochinok, N.A. Bogdan, N.V. Baryshnikova), we identified the main tasks of sociocultural education, they are as follows:

1. Shaping students' ideas about the diversity of modern multicultural communities of countries of both native and studied languages;

2. Shaping the idea of similarities and differences between representatives of various ethnic, social, linguistic, territorial, religious, cultural groups within a certain region, country, world;

3. Shaping the abilities of positive interaction with other cultures' representatives.

Based on the tasks outlined above, it can be argued that sociocultural education is a process of mastering knowledge about the cultural diversity of the world around the countries of the languages being studied and the relationships between cultures in the modern multicultural world, as well as the shaping an active life position and ability to interact with representatives of different countries and cultures [1].

The tasks of sociocultural education can be really achieved provided that this type of education is carried out taking into account such methodological principles as the didactic cultural principle, the principle of dialogue between cultures and

civilizations, the principle of dominance of problem-solving cultural tasks, the principle of cultural variability, and the principle of cultural reflection.

The scope of the didactic cultural principle is found mainly in the selection of cultural materials for educational purposes:

(a) determine the value meaning, and then the value significance of the selected materials to shape undistorted perceptions about the history and culture of the peoples studied, the variability of their lifestyles and enriching cultural influences;

(b) realize the extent to which this material can serve as an incentive to introduce oneself with concepts (the awareness of which is very important for orienting an individual in the modern world of cultures); for example, with such concepts as “cultural heritage”, “cultural diversity”, “language and linguistic culture”, “historical memory of peoples”, “dialogue of cultures”, “cultural values”;

(c) predict the dangers of planting distorted cultural views in the classroom and the possibility of manipulating the cultural representations of students;

(d) think about the appropriateness of using a specific cultural material, taking into account the age characteristics and intellectual potential of students;

(e) determine the presence of such cultural material, on the basis of which it is possible to introduce students’ ways to protect themselves from cultural aggression and cultural discrimination [2].

Therefore, in accordance with the didactic cultural principle, the education of students is based on universal human values, and built in accordance with the characteristics of the people traditional culture. In order to acquaint students with the people culture at a foreign language class, it is necessary to use country-specific and linguistic-cultural material. It raises the cognitive motivation of students and develops their ability to communicate in a foreign language [3].

It is well known that for successful communication it is necessary not only to possess the linguistic means of the interlocutor (phonetic, lexical, grammatical), but also general informative knowledge about the world - background knowledge [4].

The theory of language and culture learning is based on the dialogue concept of cultures developed by M.M. Bakhtin and V.S. Bibler. M.M. Bakhtin understands

culture as a form of communication between people of different cultures, a form of dialogue: for him, culture is where there are two (at least) cultures; self-awareness of culture is a form of its being on the verge of a different culture [5].

The principle of dialogue between cultures and civilizations draws attention to the need to analyze authentic cultural history material from the point of view of its potential use in modeling in the classroom such a cultural space, immersion in which is based on the principle of an expanding circle of cultures and civilizations.

This principle requires an answer to the question of how really the conditions are created for the multicultural and bilingual development of the student linguistic personality, for the students to recognize themselves as cultural and historical subjects who are carriers and exponents of not one, but a number of interconnected cultures, to prepare them for implementation in society, the role of a cultural mediator in situations of intercultural communication.

In the methodology of teaching a foreign language, the principle of dialogue of cultures influenced the proclamation of a new thesis on the study of languages and cultures [2].

According to S.S. Kunanbaeva, the modern concept of foreign language education of the Republic of Kazakhstan, defined as an intercultural and communicative theory of teaching foreign languages, reflects the orientation of foreign language education towards integrated language and culture instruction [6].

The co-study of cultures of the native country and countries of studied languages can be qualified as teaching in the context of a dialogue of cultures, if, as a result of comparison and matching, students learn:

(a) to see not only differences, but also similarities in the studied cultures;

(b) to perceive differences as the norm of the coexistence of cultures in the modern multicultural world;

(c) to shape an active life position against cultural inequality, cultural discrimination and cultural vandalism.

Thus, teaching and learning foreign language culture should have a contrastive - comparative character and include references to native culture, be a "dialogue

between two ways of life and thoughts" [7]. Confirmation of this thesis can be observed in the writings of researchers who studied the problem of co-study the language and culture, taking into account the native language in the teaching process.

The process of studying non-native culture can hardly be considered fully effective if it only leads to the shaping specific cultural studies among students of the countries of the studied languages, peoples and communities, but does not stimulate the shaping and development of strategies for students to study any culture they are interested in, therefore it is important not only what is studied in the classes of a foreign language, but how this is done. The principle of the dominance of problem-solving cultural studies tasks in sociocultural education by means of a foreign language focuses primarily on the construction of such an educational process, in which, based on the intellectual potential of students at a particular educational level and level of their communicative education, students in the process of solving a series of gradually complicated cultural studies tasks:

• train in the collection, systematization, generalization and interpretation of cultural information;

• master the strategies of cultural research and ways of interpreting culture;

• develop sociocultural competence that helps them navigate (a) in the types of cultures and civilizations being studied and their communicative norms; (b) in sociocultural search strategies in completely unfamiliar cultural communities; (c) in choosing culturally acceptable forms of interaction with people in the context of modern intercultural communication, as well as in finding ways out of sociocultural communicative deadlocks that arise in situations;

• shape and deepen ideas not only about specific differences in cultures, but also about their common features in the general planetary sense, the planetary core of the modern multidimensional multicultural world;

• participate in the creative works activities of cultural studies and communicatively cognitive nature.

The essence of problem-based learning is to enhance the mental and speech-cognitive activity of students in the process of shaping communicative-speech skills.

In other words, when implementing the problem-solving model of education, students are not passive recipients of information, but turn into its “producers." On the basis of problem-solving cultural studies tasks, they shape a number of skills of full and independent functioning in new and unpredictable situations of working with culture-oriented material, as well as in situations of intercultural communication with representatives of other cultures, using a foreign language as a means of intercultural communication.

Thus, the hierarchical system of problem-solving cultural studies tasks acts as a methodological dominant in solving the tasks of sociocultural education, which corresponds to the principle of foreign language education proclaimed in the “Concept of Foreign Language Education of the Republic of Kazakhstan” - the principle of the problem-solving and interactive organization of the educational process through the solution of specifically arising problems based on a whole range of knowledge, skills and abilities gained in different subject areas, like the ability to participate in joint decision making [8].

Any person self-determination always means the choice of a certain variant of activity from several possible. Self-determination in the spectrum of cultures of the studied native and foreign communities for each type of culture is possible only through acquainting students with certain behaviors both in their native country and in the country of the language being studied.

The principle of cultural variability clarifies and complements the general principle of culture. The main focus of this principle is to introduce students to the types of cultures.

When studying the multiculturalism of the country of the language being studied, students should also be able to get acquainted with similar information about the cultural diversity of their native country for each studied aspect. This will allow them to see not only differences, but, most importantly, the similarities between their own culture and the culture under study, which, in turn, will help expand the sociocultural space beyond the political borders of their native country. Seeing the unification of people around the world on the basis of a common culture (for each

aspect of personal self-determination: ethnic, social, professional, religious, etc.), as well as being aware of their role, significance and responsibility in global human processes, students will develop their planetary thinking.

The psychological process of personal self-determination is based on another psychological process, reflection. Self-determination occurs as a result of an individual's ongoing internal dialogue. As a result of this dialogue, each person comes to a better understanding of himself. To carry out the process of cultural self-determination of a person through a foreign language, it is necessary to study didactic and methodological conditions so that each student can reflect on his own culture and on himself as he studies the material about the cultures of the country of the studied language. By this, he will determine his place in the spectrum of studied cultures, comprehend universal values, and also realize his role and function in global universal processes. It is through cultural reflection that the student will be able to become aware of himself in multi-group affiliation.

The methodological principle of cultural reflection can underlie the development of five types of problem-solving cultural studies aimed at the multicultural development of students by means of a foreign language. These types are proposed to include tasks on:

• students becoming aware of themselves as multicultural subjects in their native environment;

• awareness that group affiliation varies depending on the context of communication and interaction (in one situation, a person acts as a representative of a particular profession, in another, as a representative of a country, in a third as a social class, in a fourth as a religion);

• revealing by students of cultural similarities between representatives of different cultural groups of countries of the languages being studied in order to expand the scope of their own group belonging beyond the political borders of the countries of the language being studied (for example, studying in Kazakhstan and the country of the language being studied by the same sports, similarities in leisure

activities (fishing, tourism, picnics), desires to get higher education, gain independence, etc.);

• determination by students of their place, role and significance, as well as the development of responsibility in global human processes (for example, participation in the events of environmental organizations in their city, region, obtaining the main passport document, desire to participate in elections, etc.);

• initiating and participating in actions against cultural aggression, cultural discrimination and cultural vandalism.

Thus, the principle of cultural variability and the principle of cultural reflection clarify the principle of studying culture and creating the conditions for cultural self-determination of students in sociocultural education [1].

In addition to determining the sociocultural education principles, the basic requirements for educational materials on the shaping sociocultural skills and abilities have been highlighted. These requirements are:

• the authenticity of the materials used;

• information richness;

• information novelty for the addressee;

• modernity and actual historicism;

• taking into account the students' interests, as well as hobbies / preferences;

• correspondence of speech utterances to the literary norm of the studied foreign language;

• country-specific and linguistic-cultural significance of materials;

• selection and use of teaching aids in accordance with the level of knowledge of a foreign language by students (taking into account the principle of accessibility and feasibility);

• organization of selected materials in accordance with the principles of thematic and increasing complexity / difficulties.

The role of teaching aids in the development of students' sociocultural knowledge and skills is big. The teaching aids contribute to the sociocultural development of students, involve them in the dialogue of cultures, i.e. thanks to them,

“a willingness to comprehend the sociocultural portrait of the countries of the language being studied, ethnic, racial and social tolerance, speech tact and sociocultural politeness, a tendency to search for non-violent ways to resolve conflicts” develops.

Since preparation in a foreign language according to the European competencies assumes development of certain foreign language skills at different levels, it is necessary to dwell on the requirements that are developed by researchers to the specifics of the selection of texts depending on the levels:

• A1-A2 levels (the initial stage in shaping sociocultural competence) suggest the possibility of minimal adaptation of authentic texts selected in accordance with the requirements listed above;

• A2-B1 levels suggest the use of texts in a graphic version with the gradual introduction of authentic texts in an audio version - in accordance with the principle of increasing difficulties;

• B1-B2 levels, partially C1-predominant use of more complicated selected texts in terms of content and structure, allowing to realize the shaping gradually complicated skills in different types of foreign language speech activity.

Thus, sociocultural education should be based on the principles of didactic culture, dialogue between cultures and civilizations, the dominance of problem-solving cultural tasks, cultural variability, and cultural reflection. The main requirements for educational materials for the development of sociocultural skills are authenticity, information richness, problem-solving and creative nature of tasks.

REFERENCES:

1. Sysoev P.V. Multicultural language education. // Foreign languages at school. - 2006. - No. 4. - S. 2-14.

2. Safonova V.V. Cultural studies in the system of modern language education // Foreign languages at school. - 2001. - No. 3. - p. 17-23.

3. Kulakhmetova N.N. Forms of implementation of regional and linguistic and regional components in an English classes in high school // Foreign languages in school. - 2005. - No. 5. - S. 49-55.

4. Mirolyubov A.A. Cultural studies in teaching foreign languages // Foreign languages at school. - 2001. - No. 5. - S. 11-14.

5. Vartanov A.V. From teaching foreign languages to teaching foreign languages and cultures // Foreign languages at school. - 2003. - No. 2. - S. 21-25.

6 Kunanbaeva S.S. Modern foreign language education: methodology and theory. - Almaty: Edelweiss, 2005 .-- 264 p.

7. Moorjani A. Semiotic and Sociolinguistic Paths to Understanding Culture. // Toward a New Integration of Languages and Culture: Reports of the Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages- Singerman A. – Middlebury: Northeast Conference, 1998.

8. The concept of development of foreign language education of the Republic of Kazakhstan. http://www.edu.gov.kz.

УДК 94 (479, 24)

AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES, INSTITUTE OF HISTORY FROM THE DATE OF ORGANIZATION OF CONSTRUCTION WORK IN THE SOUTH-EASTERN REGION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN (2003-2018)

Malikov Emin Nazir oglu
Doctor of philosophy in history, senior lecturer
Lankaran State University
Lankaran city, Azerbaijan

Annotation: As a result of the successful economic policy pursued by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, construction work and the construction industry have developed in the regions. New technologies have been applied in the construction industry and factories producing large construction materials in accordance with modern standards have been established. Construction works were carried out in the South-Eastern region of the republic, administrative and residential buildings were built at the expense of the state. Extensive landscaping and construction work has been carried out in Astara, Lankaran, Masalli, Yardimli, Jalilabad, Lerik administrative districts included in the region. Under the direct supervision of the President, repair and construction work of residential buildings in an emergency situation was successfully carried out. As a result of repair and construction work carried out in the settlement in the region, the social infrastructure has been completely rebuilt.

Keywords: Republic, President, South-East region, construction, building.

As a result of the successful economic policy pursued by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, construction work and the construction industry have developed in the regions. New technologies have been applied in the construction industry and factories producing large construction materials in

accordance with modern standards have been established. The volume of investment in the construction sector has increased year by year. During 2003-2012, the volume of construction work carried out in the Republic of Azerbaijan increased 7 times and as a result, this sector of the economy became one of the fastest growing sectors [1, p. 82]. Construction works were carried out in the South-Eastern region of the republic, administrative and residential buildings were built at the expense of the state. At the same time, the production of construction materials included in the construction industry has been expanded in the region, and the search and exploration of new deposits of construction materials has been strengthened. Extensive landscaping and construction work has been carried out in Astara, Lankaran, Masalli, Yardimli, Jalilabad, Lerik administrative districts included in the region. The Decree "On measures to accelerate the socio-economic development of the Republic of Azerbaijan" signed by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev on November 24, 2003 accelerated the country's transition to a new stage of development. The decree significantly expanded the construction and landscaping work in the south-eastern region of the country. President Ilham Aliyev signed an order on January 29, 2004 on the establishment of a state commission in connection with the accident in a five-storey residential building in Lankaran. According to the order, the residents were provided with new housing. By the Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated September 14, 2005 "On additional measures to accelerate the socio-economic development of the regions of the Republic of Azerbaijan, including Lankaran, Astara, Lerik, Masalli and Yardimli districts" started. The order plays a key role in the implementation of construction and building works in the region. The Cabinet of Ministers decided on March 2, 2005 "On approval of the General Plan of development of Lankaran city". In accordance with the State Programs for Socio-Economic Development of the Regions, construction, building and landscaping works were carried out in the region. Starting from 2004, design and estimate documents were prepared for the construction of the Lankaran Seaport and the installation of the 180 m long platform at sea was completed. The construction of a 30-apartment residential building for the disabled and the families of martyrs of

Karabakh in the region has been completed and put into operation. “Samit” LLC, “M-Shirvanli” LLC, “Lankaran” brick OJSC, “Kharkhatan” brick LLC, “Zaman” LLC were established in the region in 2004-2007, engaged in the production of construction materials. In 2007, the volume of construction work performed by construction enterprises in the region during the year increased by 2 times compared to the previous year and amounted to 12.4 million manat. The number of employees in construction enterprises was 394 people, their average monthly nominal salary was 141 manat [2].Starting from 2004, clay and Vilashchay sand-gravel mixture deposits were put into operation in Kosagil, Kulatan, Arkivan villages in Masalli region. This has accelerated the production of construction materials. Brick production was carried out at Fakhraddin-K, Gala-95, Masalli brick and Kenan enterprises established in the region, and four new sales centers were established to organize the production and sale of construction materials. The area of the brick plant of Fakhraddin-K LLC, the largest producer of construction materials in the region, has reached 10 hectares and the annual production capacity has reached 60 million units [3]. Tiles, wall coverings and brick products produced at the plant are exported to all cities and regions of the country. Two brick factories have been established by local entrepreneurs in Kolatan village. During his visit to the region, President Ilham Aliyev said at a meeting with the public of Masalli region: “I am very glad that Masalli is developing rapidly, beautifying and improving. You, the people who live here, know this better. The changes that have taken place here, of course, make every resident and every citizen of Masalli region happy. These beautifully landscaped parks, renovated buildings, newly built high-rise buildings, schools, medical centers - all this is for people, designed for people to live well. All these wonderful deeds show the strength of Azerbaijan, the strength of our country "[4].İn 2010, the construction of a gravel processing workshop and a brick plant was completed by Kaspi-star in Piran village of Lerik region. Mars-M has started work on the production of marble and other materials in the villages of Kalakhan, Anbudere, Buzeyir. There are such types of marble as gaboride, porlis-quartzite, marble onyx, lazurite, quartz, zeolite, basaltoid, which are construction materials in Lerik region. Cement and lime are

produced from the discovered Kleinez deposits, and bricks are produced from the clay deposits. In accordance with the II State Program, the Ministry of Ecology and Natural Resources discovered clay deposits in Lulekaran village and granite deposits in Zuvand village. The reserves of the Bilaband andesite deposit, suitable for the production of facing stone, are 1.2 mln. m3, the reserves of the Kelvaz sand-gravel mixture deposit, suitable for road construction works and concrete production, are 1.2 mln. m3 was estimated in volume [5, p. 208]. According to the Order No. 429 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated February 19, 2007, construction and repair works were carried out in Rudakanar, Mechikmahalla, Gapichimahalla villages of Astara region within the framework of the project “Measures against floods”. Due to the repair work, 100 m3 of stone-concrete, 28 thousand m3 of repair work was carried out. In the III quarter of 2007, 73610 m3 of earthworks, 39345 m3 of back pouring, 18839 m3 of monolithic concrete and stone-concrete works were carried out to prevent flood waters of Astara river [6, p. 210].

The Alley of Martyrs located on H.Aliyev Street of Yardimli district has been reconstructed. A new park named after Heydar Aliyev was built in Perinbel village and construction work was carried out. In 2008, construction work worth 1894,000 manat was carried out in the district. "Reyhan" LLC and "Miralakbar" LLC were engaged in repair and construction works in the district. Orders of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan No. 19s dated January 28, 2010, 21s dated January 25, 2011 and 24s dated February 6, 2012 envisage construction and repair of health facilities in the region. In 2010, as a result of the efforts of the participants of the construction complex, 9.7 billion manat (of which 6.4 billion manat was spent on construction and installation work) was directed to the socio-economic development of the republic [7, p.129]. In order to accelerate the socio-economic development of the regions, capital investment in the country increased by 2 times in 2008 compared to 2004, while this figure increased by 13 times in the south-eastern region. Thus, the volume of construction and repair work in the region has increased significantly.

In 2010, the construction of the State Flag Square and a recreation center for youth was completed in Jalilabad. Capital repairs worth 24986 manat and current

repair work worth 120624 manat were carried out at cultural facilities [8, p. 407]. The construction of cultural facilities in the city is included in the draft state investment program of the Ministry of Culture and Tourism. On April 29, 2010, President Ilham Aliyev took part in the commissioning of a 36-apartment residential building built for the families of the disabled and martyrs in Jalilabad. Construction of individual houses in the region has begun within the implementation of the Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated June 20, 2014 "On additional measures to improve the social and living conditions of persons with disabilities and martyrs in connection with the protection of territorial integrity, independence and constitutional order of the Republic of Azerbaijan." The apartments built for the families of the disabled and martyrs in the region on the instructions of the President are one of the important works done in the field of their social exchange. Thus, along with Jalilabad region, the construction of housing for disabled and martyr families in Lankaran, Masalli, Lerik, Astara, Masalli regions was carried out in accordance with state programs. As a result of repair and construction works of multi-storey buildings in Jalilabad city, the full roof of 30 buildings was changed. In 2012, 19276.4 thousand manats were invested in construction in the region, 17968.7 thousand manats of fixed capital investments were spent on construction and installation works [9, p.106].In order to get acquainted with the construction work carried out in Lankaran region, the President arrived in the city on July 3, 2012 and got acquainted with the newly built Flag Square. By the Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated September 13, 2013 "On additional measures to accelerate the socio-economic development of the city of Lankaran" 2 million manat was allocated for construction work in the city. According to the order, Gumbashi, Goyshaban fortress complexes, clock tower in Lavangi circle, spring complex in Garmatuk circle were built in accordance with modern standards, covered with white layers and the area was paved. On the road to the city's airport, in the area of the railway station, the fences were repaired, covered with white layers and construction work was carried out. In the area of Goyshaban village, 2 km long, 4-5 m high hills were planted with greenery in the area of 10,000 m2, the park named after National Hero Asgar Aliyev

and the Genocide Monument-Complex were reconstructed in the city, tamet coverings and fountains were installed in the area [10]. A new 24-apartment residential building was built and put into operation for the residents of the building located at 46 H.Aliyev Avenue. By the Order of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan No. 374s dated December 30, 2013, 15 multi-storey residential buildings in Lankaran city were inspected, design estimates were prepared, 1.5 million manat was allocated at the initial stage for reinforcement works. separated. In 2013, the enterprises operating in the field of construction in the region performed construction work worth 22527.7 thousand manat, or 31.7 percent more than the previous year. 1188 thousand manat (5.3 percent) of construction works were new construction, 18246.8 thousand manat (80 percent) were 2 capital repairs, 3092.2 thousand manat (13.7 percent) were current repair works. 5994.9 thousand manat (26.6%) of construction works fall to the share of organizations in state enterprises, 16532.8 thousand manat (73.4%) to the share of construction organizations in non-state ownership [11, p.37].Administrative buildings, parks and apartments were put into operation at the expense of the state with the construction and repair work carried out in the region. At the same time, the production of construction materials in the construction industry has increased significantly. In 2013-2015, construction and repair work was expanded in Yardimli district. Roofs with an area of 2025 m2 were replaced in 4 buildings in an emergency situation in the city, useless stairs were replaced with reinforced concrete in 6 buildings, 4200 m2 plastering and painting works were carried out on the external walls of 7 buildings. 700 m2 of plastering and painting work, 132 m2 of doors and windows were replaced with new plastic materials in 7 emergency buildings of the city. In general, repair and construction works were carried out in the area of 5380 m2, 152 m long reinforced concrete retaining wall was built.

The President of the Republic of Azerbaijan signed an order dated October 22, 2015, "On measures to eliminate the damage caused by rains in the city of Lankaran and the implementation of repair work in apartment buildings." According to the order, 4 billion manat was allocated for the implementation of repair work in

apartment buildings. About 40 residential buildings were repaired in Lankaran. The roofs of 29 multi-storey residential buildings in the city have been overhauled, the facades of 9 buildings have been completely changed, and the facades of 5 multi-storey buildings have been painted in a modern style. [12].The Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 17, 2015 on additional measures related to the construction of the regional "ASAN service" complex in Masalli region was signed. In accordance with the order, "ASAN Hayat" complex was built and put into operation from a 4-storey office building and 6 public catering facilities. A Flag Square with a total area of 11,000 m2 was built in Masalli district, a fence with a total length of 280 p / m and a height of 0.7 m was built around the square, a flagpole with a height of 64 m was installed and the Museum of State Symbols was built here. [13]. The Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated September 5, 2016 "On measures to overhaul apartment buildings in Masalli" was signed. According to the order, 3 million manat was allocated for the repair of 26 apartment buildings in Masalli.As a result of the construction work, the blocks, facades and roofs of 26 multi-storey buildings were overhauled and renovated. In addition, the roofs of 18 buildings and the facades of 5 buildings were overhauled in the district. At the entrance to the Arkivan settlement, a castle complex reviving the historic Arkivan fortress was built and the sidewalks on H. Aslanov Street were reconstructed.

In 2016, the construction of a 6-hectare park boulevard in Astara was completed and construction work continued on a 2-hectare beach area. Signed the Order of the President of the Republic of Azerbaijan dated June 8, 2017 "On additional measures to expand the territory of the seaside park-boulevard complex in the city of Astara." In accordance with the order, the expansion of the park boulevard and construction work was accelerated.The President of the Republic of Azerbaijan signed the Order dated June 7, 2017 "On additional measures for the overhaul and restoration of apartment buildings in the city of Lankaran." In accordance with the order, 7.5 million manat was allocated for the overhaul and restoration of 13 apartment buildings in Lankaran. The construction and repair work carried out under the close supervision of the President had a positive impact on improving the living

standards of the local population and played a key role in improving social welfare. Due to the funds allocated by the Presidential Decree dated September 5, 2017, the roofs of 20 multi-storey residential buildings were changed and the facades were painted [14, p. 466].In the first half of 2018, 87,000 m2 of fences were plastered and 58,144 m2 of fences were painted in the city streets. The outdated 4028 m2 famet and 1317 p / m bar were replaced with new ones. Full coverage of 4 apartment buildings was repaired at the expense of state funds and full coverage of 5 apartment buildings was repaired at the expense of internal resources of Lankaran City Executive Power. The construction and repair work has created conditions for the reconstruction of cities, settlements and villages in the region. The construction work carried out in the social, cultural and economic spheres has helped to improve the living conditions of the region's population.

Thus, the volume of construction and repair work carried out in the south-eastern region of the country has increased significantly. Under the direct supervision of the President, repair and construction work of residential buildings in an emergency situation was successfully carried out. As a result of repair and construction and improvement works in the settlement in the region, the social infrastructure has been completely reconstructed.

LITERATURE

1. History of the Republic of Azerbaijan (2003-2016). Volume II. Baku: ATİB, 2016,716 p.

2. Current archive of Lankaran District Executive Power. Annual report of the district executive judge for 2007.

3. The brick factory of "Fakhraddin-K" Limited Liability Company is a modern enterprise./People's newspaper, September 10, 2005.

4. Masalli: economic development is closely linked to the private sector. / People's newspaper, January 22, 2009.

5. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Socio-economic development of the regions (2004-2008). Statistical collection / Baku, January-2007,525 p.

6. 2006: high achievements, great successes. Lerik newspaper. 2007, 20 February.

7. Nuriyev E., Allahverdiyev Z. The role of construction complexes in the development of Azerbaijan. Baku: "West-East", 2011, 296 p.

8. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Socio-economic development of the regions (2009-2013). Statistical collection / Baku, July-2012, 533 p.

9. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Statistical indicators of Jalilabad region (2007-2012). Lankaran-2013, 108 p.

10. Current archive of Lankaran District Executive Power. Annual report of the district executive judge for 2013.

11. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Statistical indicators of Lankaran region (2009-2013). Lankaran-2014, 65 p.

12. Current archive of Lankaran District Executive Power. Annual report of the district executive judge for 2015.

13. Current archive of Masalli District Executive Power. Annual report of the district executive judge for 2016.

14. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Socio-economic development of the regions (2014-2018). / Statistical collection / Baku, July 2018, 629 p.

УДК 007: 304: 659.3

THE PHENOMENON OF UNAVAILABILITY OF HOUSING IN THE UKRAINIAN BUSINESS ONLINE MEDIA

Nikytenko Viktoriia
Ph.D. student
Institute of Journalism
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

Abstract: The scientific article considers the peculiarities of constructing the phenomenon of inaccessibility of housing by business online media of Ukraine in order to influence the mass consciousness. The author conducted media monitoring and content analysis of three business online media during January 2020-January 2021 and found that these mass media multiply in the mind of the addressee negative emotions of alienation, fear of unattainability and root sociophobia inability to purchase this asset due to market instability, lack of social security. state support in the form of affordable mortgages. Such stereotypical clichés can be traced not only in lexical and grammatical structures, stylistic devices, but also in realized contexts, subtexts, intertexts and hypertexts. The author concluded that the production of social phobias, which also includes the phenomenon of unavailability of housing, is one of the stop factors in the transition of socio-economic theme "housing / real estate" from a purely economic discourse to a discourse of social issues.

Keywords: housing unavailability phenomenon, online business media, social communications, social phobias, social stereotype

The issue of studying the phenomenon of inaccessibility of housing for a wide range of Ukrainians, which is actively produced and articulated in their materials by business journalists, is one of the surprisingly urgent problems of the domestic media

discourse. With the widespread penetration of the digital sphere into mass communication, a large cohort of online business media has emerged, which, using the tools and tools of digital platforms, allow us to present the fundamental theme of the business media − housing / real estate. The relevance of the study of the phenomenon of inaccessibility of housing by online media is due to the rapid development of information society technologies, which, on the one hand, have led to the emergence of fundamentally new media − online media, and on the other hand, due to its heterogeneity, different depths of penetration information revolution, the peculiarities of the national-political context of the country introduced complexity and chaos in the identification and classification of content and became the cause of stereotyping as a method of influencing the mass consciousness.

The purpose of the article is to find out the peculiarities of constructing the phenomenon of inaccessibility of housing by business online media of Ukraine in order to influence the mass consciousness.

Objectives of the study:

- to determine the essence and features of the phenomenon of unavailability of housing in Ukrainian business online media;

- to explore the social functions of stereotyping this topic in the context of the formation of mass consciousness.

The theoretical basis of the study were the scientific works of domestic and foreign researchers who studied the issues of stereotyping in mass communication and the phenomenon of network communication. Within the sociology of mass communication and the theory of journalism, V. Rizun, V. Ivanov, G. Pocheptsov, S. Kara-Murza, G. Melnyk, I. Feofanov, D. Tejfel, R. Hibert, K. Young, I. Bourne, R. O'Hara, W. Lippman, M. McLuhan, K. McCauley, M. Segal, J. Ellul, P. Reeker addressed the question of the growing role of social stereotypes in the mass consciousness through the active development of the media in their works. Studies of such domestic and foreign scientists as L. Gorodenko, A. Zakharchenko, M. Kastels, N. Kostenko, R. Craig, M. McLuhan, B. Potyatynyk, etc. are devoted to the activity of electronic media, in particular business media.

Research methods: dialectical method of cognition, system, complex and structural-functional approach, social communication approach, methods of deduction and induction, analysis and synthesis, comparative method, etc. Results of the research. The concept of "social stereotype" in the media was first put forward by the American journalist W. Lippman, who analyzed the mass consciousness and the role of the press in shaping public opinion, found that almost the entire process of perceiving information first individual, social group, and then the masses stereotypes − artificially created, biased thoughts, which are the product of the reflex nature of human mental activity [4, p. 14].

The point is that the influence of the media on people's minds is often achieved through an artificial agenda, the popularization of certain stereotypes, the production of myths and images. In the practice of online business media today are also widely used methods of influencing the minds of the masses, when society's attitude is formed by stereotypes that are embedded in the flow of information on a given topic, automatically including in the mass consciousness a reaction to a particular topic or event. For example, the fear of “unaffordability” of housing for the average Ukrainian, formed in the online business media, in particular, the public opinion that modern quality housing in Ukraine is an expensive asset and an unattainable desire.

This is confirmed by the so-called line of reflection in the reality of online business media: in the texts of journalists who write on the topic of "housing / real estate" in such media as The Page, Mind, NV Business. Media monitoring and content analysis during January 2020-January 2021 revealed that these mass media multiply in the mind of the addressee negative emotions of alienation, fear of unreachability and root sociophobia of inability to acquire this asset due to market instability, lack of social guarantees, financial support and state support.

Such stereotypical clichés can be traced not only in lexical and grammatical structures, stylistic devices, but also in realized contexts, subtexts, intertexts and hypertexts. For example, in February 2020, Mind published an article entitled “Why Ukrainians Can't Solve the Housing Issue in Any Way,” in which journalists considered the economic aspects of housing / real estate: supply / demand issues,

housing values and square meter prices, investors, etc. The growing mental tension is manifested in the vocabulary used: the journalist uses such phrases as "investor poverty", "unavailability of housing", "financial disability", thus creating a symbol charged with feelings. In fact, this is the main tool for creating a "picture in the head", which W. Lippman spoke about.

Another reason for stereotyping the topic of housing by business journalists in the online media can be considered a lack of awareness of the topic, lack of competence in working with narrow specialized information. The need to save time and effort that Ukrainian business journalists resort to results in an imperfect simplification of the socio-economic theme of “housing / real estate” to individual emotional symbols that distort objective reality. For example, in August 2020, NV Business published the article “Kings of the Center of Kyiv”, which concerned elite residential real estate on the main street of the Ukrainian capital.

The author uses in his material non-verbal graphic collages, which form a stable prejudice "multimillion capital = real estate in Kiev." At the same time, in comparison with the capital of individuals, the author cites the average monthly official salary in comparison with the average cost per square meter, thus emphasizing the thesis voiced in the text "inaccessibility of housing" for the average Ukrainian. These examples are, in fact, an illustration of the key stages in the establishment of social stereotypes in the mass consciousness, which are given by R. O’Hara. We are talking about "leveling" (leveling), "strengthening" (sparpening), "assimilation" (assimilation). A person accustomed to an assimilated stereotype reacts calmly, but depending on the intensity of emotional action and the task of manipulating stereotypes by journalists, the intensity of the reaction can be unpredictable. After all, as we know, in most cases, stereotypes manifest themselves in labels, erroneous generalizations, which are actively used by propaganda to provoke an appropriate emotional reaction of the audience. The stereotype is also characterized by the ability to suggest, which is primarily noticed by customers and creators of programs of psychological manipulation of the masses. It also directly harms the removal of the topic of “housing / real estate” from the context of a purely

economic to the solution of topical social issues - inclusiveness, security, affordability, etc. In addition, in our opinion, it is worth taking into account the fact that the recipient in the online communication of business media is an active subject of interaction, prefers to draw their own conclusions from the reported facts, make decisions that affect its financial portfolio and income.

Therefore, the audience of online business media, as a rule, consciously or unconsciously resists attempts to impose stereotypical thinking on the topic of housing / real estate. This is manifested in a decrease in interest and low readability of the material, distribution on social networks, as well as negative feedback in the comments.

Conclusions. The production of social phobias, which also includes the phenomenon of housing unavailability, is one of the stop factors in the transition of the socio-economic theme of “housing / real estate” from a purely economic discourse to a discourse of solving social issues.

Given that the task of business media in particular is not only to transmit highly specialized economic information, its evaluation and formation of a certain emotional attitude of society to it, but also to involve both individuals and various social groups in active social activities, such stereotypes do not allow to form an adequate mass consciousness, to reflect the real picture of the world and to promote social amorphousness.

The issue of content and genre-stylistic forms of materials on "housing / real estate" requires improving the information policy of online business media, including the elimination of destructive stereotypes, myths, labels and other manipulative constructions, and requires improving the level of professional awareness of working authors. on this topic.

The small amount of accumulated scientific knowledge on counteracting the stereotyping of the topic of "housing / real estate" significantly harms the subjects interested in combating the manipulation of mass consciousness.

REFERENCES

1.Gorodenko L.M. (2012), "*Digital and information inequality in network communication*", Information society, vol. 16, pp.56-59.

2. Kara-Murza S.G. (2000), *Manipulation of consciousness*, Eskimo, Moscow, 864 p.

3. Kornev M.N. (1995), *Social psychology: textbook*, Naukova Dumka, Kyiv, 304 p.

4. Lippman W. (2004), *Public opinion*, Institute of Public Opinion Foundation, Moscow, 384 p.

5. Zakharchenko A.P. (2014), *Internet-media: interactive textbook*, Krok, Ternopil, 198 p.

UDC 616.12-009.7:616.127-005.8-036.11]303.4

ORCID ID: 0000-0002-6971-4891

PAIN IN THE HEART AREA: HOW THE PATIENTS ACTED WITH ACUTE MYOCARDIAL INFARCTION (ACCORDING TO THE RESULTS OF SOCIOLOGICAL RESEARCH)

Ruden Vasyl
Honored Doctor of Ukraine,
Academician of the Academy
of Sciences of Higher Education of Ukraine,
full member-academician
of Ukrainian International Academy
of Preventive Medicine
of the Shevchenko Scientific Society (Ukraine),
Academician of the New York Academy
of Sciences (USA), Academician
of the International Academy
of Sciences and Higher Education (London, UK),
Doctor of Medical Sciences,
Professor of the Department
of Public Health of the Faculty
of Postgraduate Education
of Danylo Halytsky Lviv National Medical University,
Lviv (Ukraine)

The aim of the study. The scientific rationale for the role of the conscious behavioral actions of human in occurrence of cardiological pain depending on its educational level as the basis for timely and quality care for acute myocardial infarction (I21).

Materials and methods. The scientific work was performed on a selective statistical aggregate among n=374 patients (t>2, with p<0,05), according to the program “Medical and social significance of pain and main risk factors in the occurrence of acute myocardial infarction” processed by us, where respondents with cardiac pain (81.28 % respondents or n=304) were divided by the level of education into two groups: the first study group (n=108) – patients with higher education, the second research group (n=196) – patients with a secondary level of education. Both groups were comparable and representative to the general statistical aggregate (n=3075) with the probability of an accurate prediction t=95%.

Thus, historical, statistical, mathematical, abstract, graphic methods of research, and also methods of the questionnaire, copying of necessary data from the Medical card of the inpatient (a. f. No. 003/o), deductive awareness, structural and logical analysis taking into account the system principles were used. The obtained personal data were summarized and processed in an automated way on a personal computer using the programs „Microsoft Office Excel 2019” and „SPSS”.

Results and discussion. The research established the insufficient awareness in patients with AMI (I21) that had the higher and secondary education in the occurrence of cardiological pain of such behavioral actions of human as temporal dimension of pain (in years); the independent use of medicines; appealing for medical aid; methods and timely delivery to the profile inpatient department of hospital and understanding of the content of availability of "therapeutic window" that convincingly confirms the low level of sanitary and educational work as preventive technology on these issues among the population at the primary level of medical support in the current health care system of Ukraine that leads to the late diagnostic and untimely treatment and costly enough financial resource in the cardiological inpatient department in the treatment of this pathology (I21).

Conclusion. The obtained results confirm the need of significant correction of the sanitary and educational work among the population by doctors of the primary level (DGP / FM, the district doctors-therapists) and the secondary level (doctors-cardiologists of APE) of medical support that will help to form the adequate

conscious behavioral actions of human in occurrence of cardiological pain will positively impact on the timeliness and quality of specialized / highly specialized cardiological medical aid and improve the negative dynamics in the state of morbidity and mortality among the population of Ukraine due to acute myocardial infarction (I.21).

Keywords. Cardiological pain, patient, level of education, awareness of behavioral actions, acute myocardial infarction, doctors, primary level of medical support, sanitary and educational work, timeliness, quality of medical aid.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз результатів виконаного соціологічного дослідження, переконливо засвідчує, що відчуття болю ділянці серця вперше відчули та зафіксували його появу у власній свідомості 56,48±7,23% (p<0,05) інтерв'юйованих з вищою освітою та 47,96±4,94% (p<0,05) анкетованих із середньою освітою із числа досліджуваних пацієнтів, за рік часу до діагностованого у них ГІМ (І21) (рис.1).

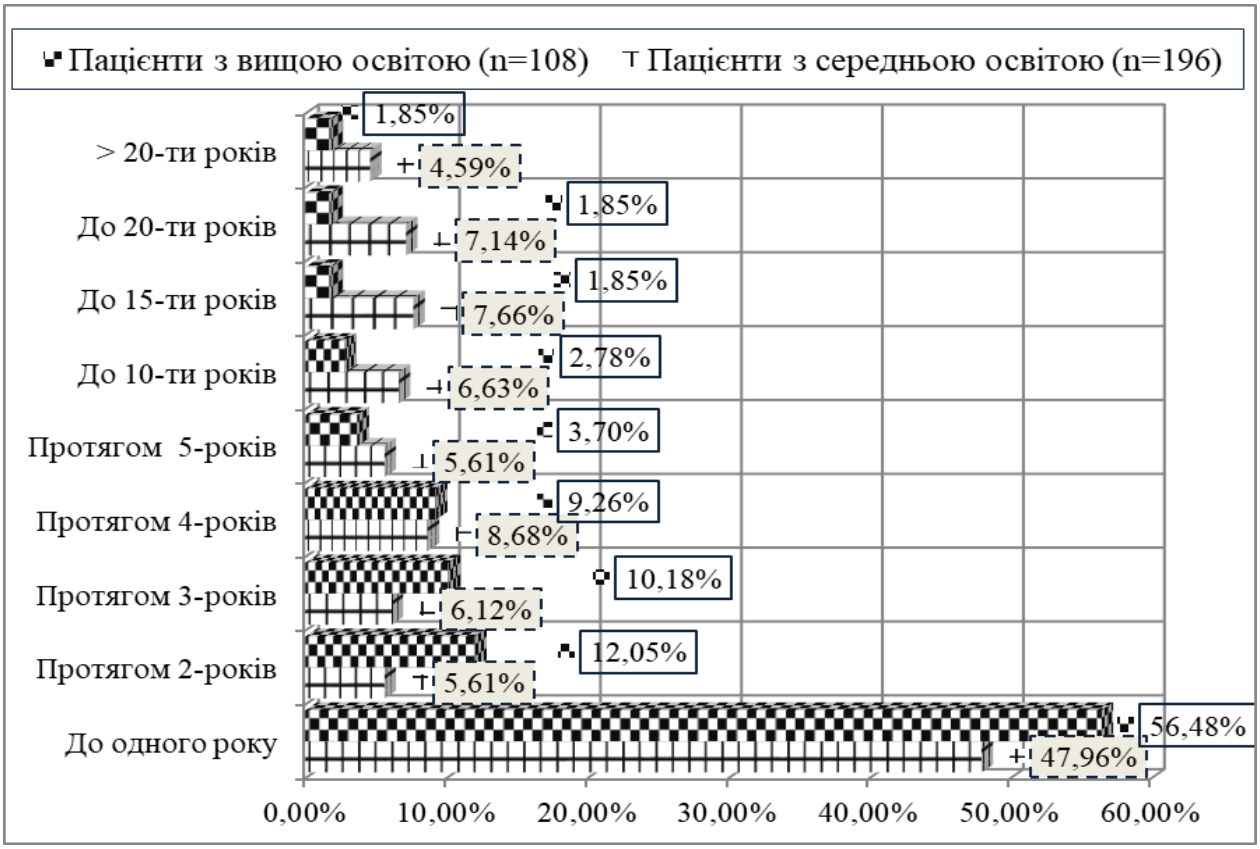

Рис. 1. Показники тривалості болі в ділянці серця (%) серед госпіталізованих хворих з причини ГІМ (І.21) з моменту першого в

На пристальну увагу для лікарів первинного рівня медичної допомоги в контексті профілактики серцево-судинних хвороб заслуговують 43,52±6,34% пацієнтів з вищою та 52,04±5,15% досліджуваних з середньою освітою (при p<0,05), котрі зізналися, що біль в ділянці серця їх турбував у проміжку від двох до 20-ти років і більше, про що подано на рис.1.

З'ясовано, що при виникненні болі в ділянці серця, котра передували розвитку ГІМ (І21), пацієнти з вищою освітою, з метою мінімізації больового синдрому на догоспітальному етапі (рис.2) самостійно у 12,96±3,46% приймали ацетилсаліцилову кислоту та в 60,18±7,46% скористалися нітрогліцерином - вазодилятатором, котрий застосовують у кардіології, тоді як 26,86 ± 5,31% досліджуваних даної групи приймали інші лікарські середники, серед яких у 15,74±3,82% - валідол, у 5,56±2,27% - анальгін, у 2,78±1,61% - корвалол, у 1,85±1,31 - копацил, у 0,93±0,93 - валеріану.

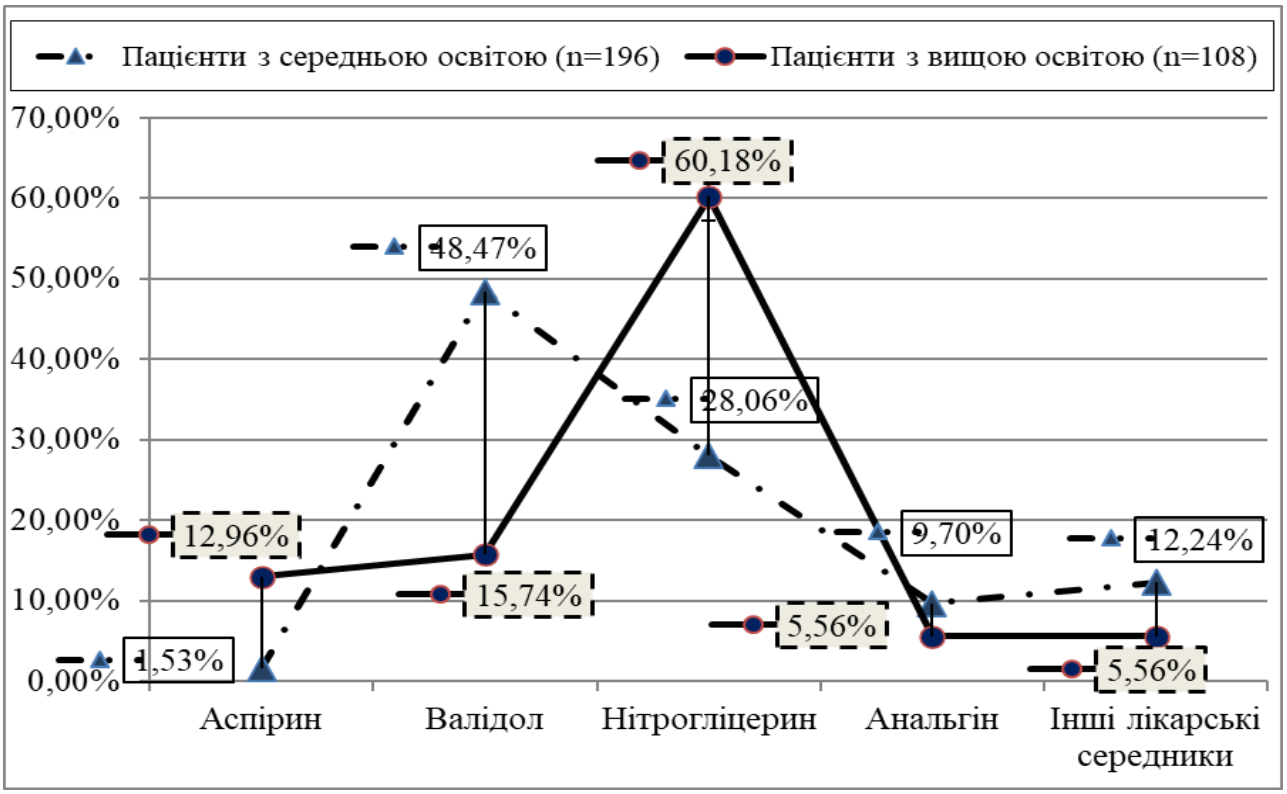

Рис. 2. Результати самостійного прийому населенням лікарських середників (%) при появі кардіального болю, що передував виникненню / розвику ГІМ (І21)

При цьому, аргументовано, що респонденти з середньою освітою, у такій ситуації в стані здоров'я (I21) рятувалися в 28,06±3,78% епізодів нітрогліцерином та в 1,53±0,88% випадках антиагрегантним препаратом – аспірином, тоді інші 70,41±6,14% анкетованих вгамовували серцевий біль валідолом (48,47±4,97%); анальгіном (9,7±2,22%); корвалолом (2,55±1,14%), диклофенаком (2,04±1,02%), копацилом (1,02±0,72%), німесилом (1,02±0,72%), валеріаною (0,51±0,51%), АЦЦ (acetylcysteine) (0,51±0,51%), бронхолітином (1,02±0,72%), валокордином (1,53±0,88%), ранітидином (1,02±0,72%) , спазмалгоном (1,02±0,7%).

У контексті окресленого доречним є зіслатися і на отримані результати такої усвідомленої поведінкової дії Людини при наявності кардіологічного болю в можливому розвитку ГІМ (I21) - як звертання пацієнта за медичною допомогою (рис. 3).

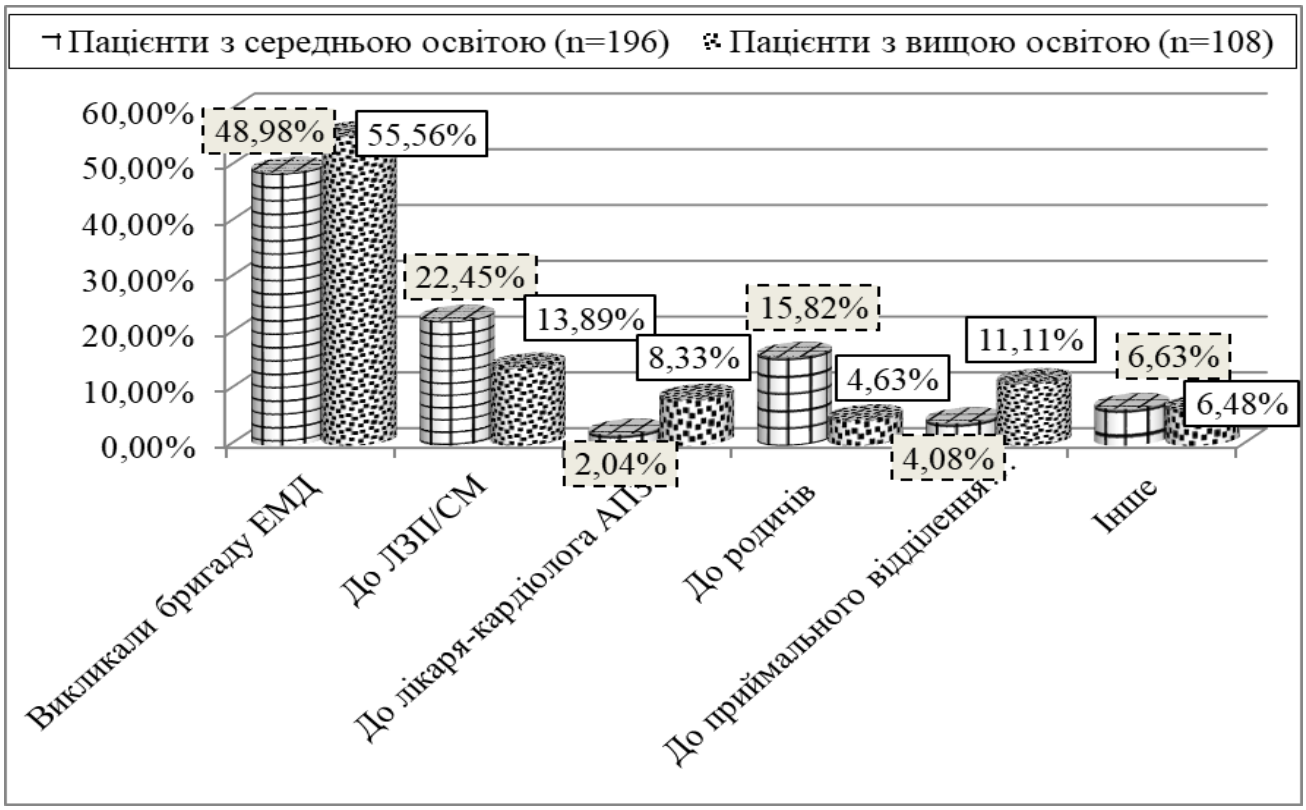

Рис. 3. Результати звертання населення (%) за медичною допомогою при наявності кардіологічного болю

Дослідженням доказано, що у 55,56±7,21% випадків пацієнти з вищою освітою чи їх родичі відразу звернулися телефоном до екстреної медичної допомоги, тоді як у 11,11±3,21% свідчень вони були доставлені родичами до приймального відділення стаціонару лікарні. Проте, 33,33±5,55% пацієнтів даної досліджуваної категорії відтягнули своєчасність звернення до стаціонару за медичною допомогою і в у 13,89±3,47% подіях звернулися до ЛЗП/СМ, у 8,33±2,78% аргументів - до лікаря-кардіолога поліклініки району обслуговування, а у 4,63±2,07% фактів - до родичів, тоді як у 3,70±1,85% пацієнтів надіялися на допомогу як у знайомого лікаря, та 2,78± 1,61% у сусідів.

Отримані результати щодо аналізованої поведінкової дії інтерв'юйованих осіб із середнім рівнем освіти засвідчують, що на догоспітальному етапі пацієнти з діагностованим вже ГІМ (І21) також найчастіше виклики карети екстреної медичної допомоги (48,98±4,98%), тоді як на другій рейтинговій позиції з показником 22,45±3,38% було звернення до ЛЗП/СМ, а звертання до родичів (15,82±2,84%) та до приймального відділення стаціонару лікарні (4,08± 1,44%) відповідно поділяли третю та четверту рейтингову позиції. Окрім того, 3,06±1,25% пацієнтів заявляли відповідні апеляції, стосовно даної проблеми у власному здоров'ї, до знайомого лікаря, а у 3,57±1,35% випадків - до сусідів, тоді як звертання до лікаря-кардіолога територіального АПЗ підтвердило лише 2,04±1,02% досліджуваних.

Стосовно шляхів та способів доправлення хворого з ГІМ (І21) (рис.4.) до приймального відділення стаціонару, то досліджувані особи з вищою освітою потвердили, що 66,67±7,85% з них були доставлені каретою ЕМД, тоді як 12,04±3,34% пацієнтів госпіталізовані санітарним транспортом АПЗ, а 21,30±4,44% анкетованих доставлені автотранспортом у супроводі членів сім'ї / родини, тоді як інтерв'юйовані з середнім рівнем освіти засвідчили, коли у 66,84±5,84% випадків були доправлені до профільного стаціонару бригадою ЕМД, 23,98±3,49% - прибули на автотранспорті в супроводі членів

сім'ї/родини, і лише 9,18±2,19% хворих з ГІМ (І.21) були привезені санітарним транспортом АПЗ.

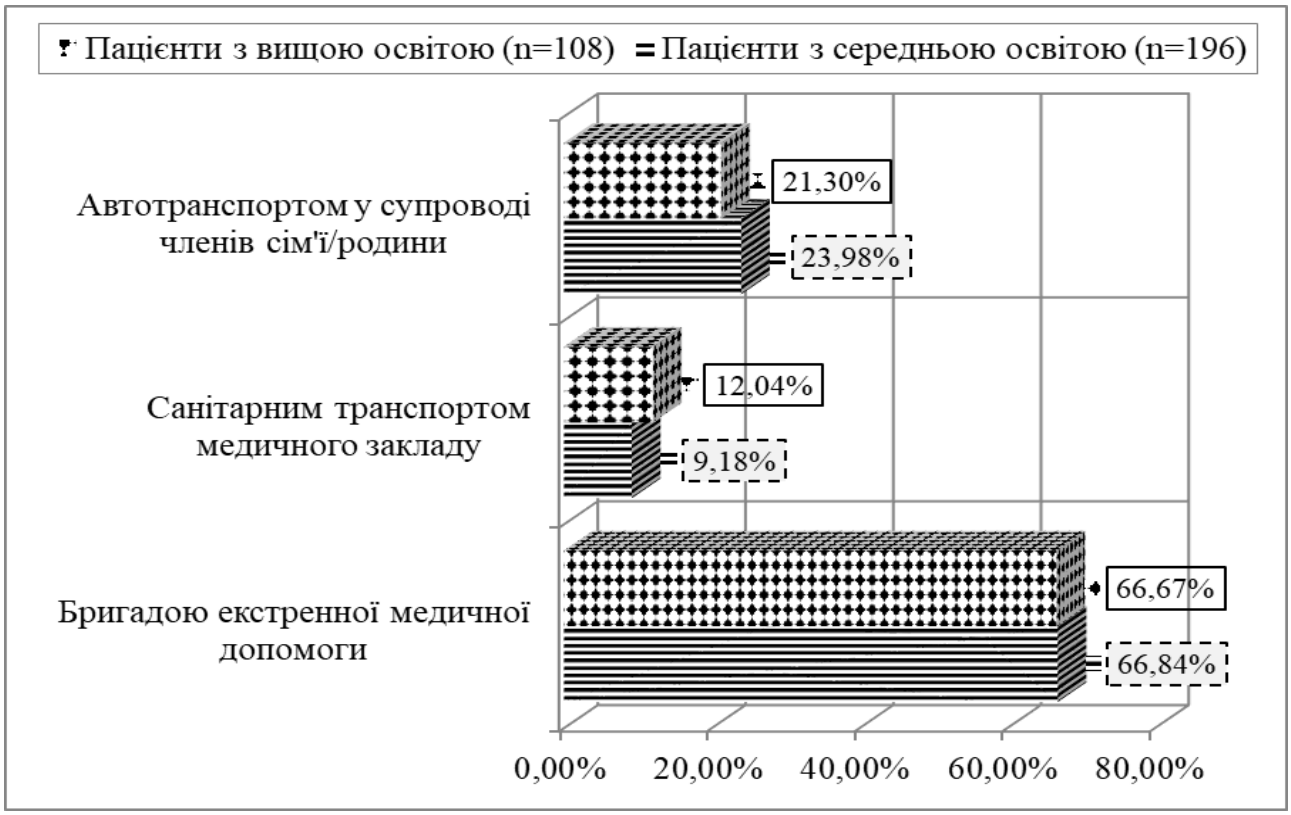

Рис. 4. Про способи доставки пацієнта (%) до приймального відділення лікарні від моменту виникнення кардіологічної болі,

котра передувала виникненню / розвитку ГІМ (І21)

Не менш важливою усвідомленою поведінковою дією пацієнта з гострим ГІМ (І21) є час з моменту виникнення болю, що сигналізував про початок розвитку гострого стану - ГІМ (І21) до моменту їх госпіталізації до кардіологічного відділення стаціонару.

Отримані результати засвідчують (див. дані рис. 5.), що, так зване що, так зване "терапевтичне вікно", яке при ГІМ (І21) триває 6-12 годин від початку болі [1,2] і засвідчує про початок якісного процесу лікування в стаціонарі, у досліджуваних осіб з вищою освітою було зафіксовано у 68,52±7,96% пацієнтів, тоді як серед пацієнтів з ГІМ (І21) з середнім рівнем освіти цей показник склав 39,28±4,48%.

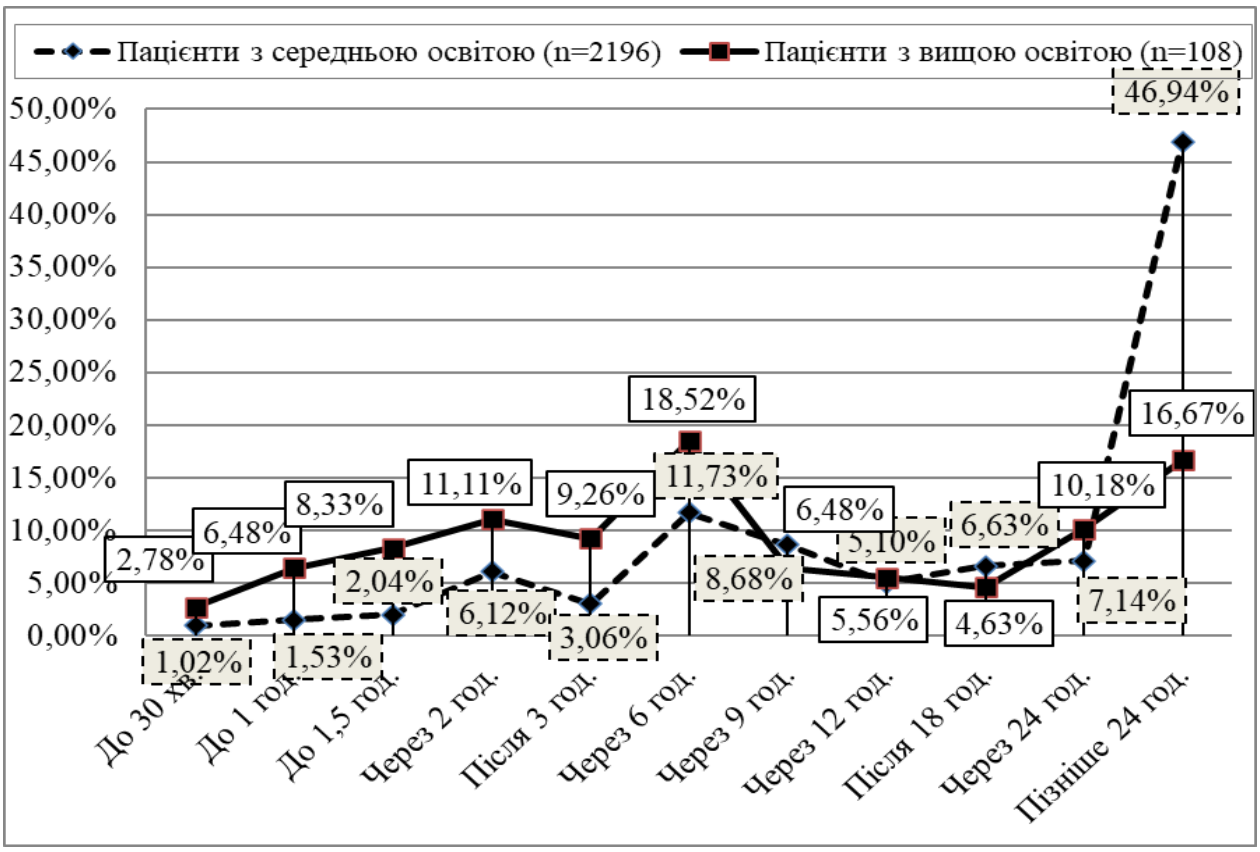

Рис. 5. Час, протягом якого було госпіталізовано хворого до профільного відділення стаціонару (%) від моменту виникнення кардіологічної болі,

Висновок. Дослідженням встановлене недостатнє усвідомлення у пацієнтів з ГІМ (І21) як з вищою, так і середньою освітою при виникненні кардіологічного болю таких поведінкові дії людини як часовий вимір болю (у роках); самостійний прийом лікарських середників; звернення за медичною допомогою; способи та своєчасність доставки до профільного відділення стаціонару і розуміння змісту наявності “терапевтичного вікна”, що переконливо засвідчує про низький рівень санітарно-просвітньої роботи як профілактичної технології, з цих питань серед населення на первинному рівні медичного забезпечення в діючій системі охорони здоров’я України, що призводить до запізнілої діагностики та несвоєчасності у лікуванні та досить затратний фінансовий ресурс в кардіологічному стаціонарі при лікуванні даної патології (І21).

Все це разом, потребує значної корекції санітарно-просвітньої роботи серед населення силами лікарів первинного (ЛЗП/СМ, дільничні лікарі-

терапевти) та вторинного (лікарі - кардіологи АПЗ) рівнів медичного забезпечення, що дозволить сформувати адекватні усвідомлені поведінкові дії у людини при появі кардіологічного болю, що позитивно вплине на своєчасність та якість спеціалізованої / високоспеціалізованої кардіологічної медичної допомоги та покращить, і до того, негативну динаміку у стані захворюваності та смертності серед населення України з причини ГІМ (І21).

ЛІТЕРАТУРА

1) Лаба В.В. Ефективність фібринолітичної терапії у хворих із гострим інфарктом міокарда з елевацією сегмента ST, з визначально переважаючим високим ступенем ризику за шкалою TIMI / В.В. Лаба, В.П. Желєзний // Вісник Сумського державного університету. Серія Медицина. - 2012. - № 2. — С. 92-98.

2) Platelet Aggregation and Its Association With Stent Thrombosis and Bleeding in Clopidogrel-Treated Patients. Initial Evidence of a Therapeutic Window / / Dirk Sibbing, MD; Steven R. Steinhubl, MD; Stefanie Schulz, MD; Albert Schцmig, MD; Adnan Kastrati, MD // J Am Coll Cardiol.- 2010. - 56 (4) P.317-318. http://content.onlinejacc.org/article.aspx?articleid=1143001

UDC 37.021

MODERN ASPECTS OF HIGHER SCHOOL TEACHING METHODS

Rudan Ivanna Vasylivna
Ph. D., assistant,
Bukovynian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

The purpose of the article is to analyze the requirements for a teacher of a higher medical educational institution in the conditions of modern realities.

Basic requirements for a teacher of a higher medical educational institution. The revision of the requirements for a teacher of a higher medical educational institution is also relevant in view of the implementation of medical reform in Ukraine from January 1, 2018, which requires bringing the structure and content of higher medical education in line with the needs of the country.[1,p.158] That is why one of the areas of professional training is important today is the quality training of qualified medical professionals. Reforms should be aimed primarily at implementing modern industry standards of higher medical education, licensing and certification systems. The social guarantees promised by the government and the increase of salaries for medical workers automatically mean strengthening the requirements for their professional level, raising the level of expectations on the part of patients. And this implies strengthening the requirements for the acquisition of professional competence of future physicians, improving the quality of higher medical education, which would train world-class professionals.

The teacher of a higher medical educational institution must have sufficient knowledge and professional skills to, first, help the student to obtain quality medical training that would allow him to receive a decent reward for his work and the opportunity to work (if desired) in any country; on the other hand, the modern teacher himself must become competitive in any European university. Medical education cannot be considered in isolation from the general system of vocational education, the

state of its development at the present stage.[2,p.92] However, teachers of higher medical educational institutions that carry out natural science and professional and practical training of future doctors are medical specialists who do not have special psychological and pedagogical training.

At the same time, teachers who have undergone psychological and pedagogical training and work in medical universities should be competent in the relevant subject areas, given the direction of training and specialty of the future specialist in the field of medicine. At the same time, it is necessary to take into account the traditions that have developed in the health care system in general, the specifics of medical education itself, modern changes and transformations. In general, the requirements for university teachers contain a kind of core, the main components that must be implemented in professional activities.[3, p.200]

However, the activities of specialists who train future medical workers have their own specifics. Thus, the professional and pedagogical activity of a university teacher in scientific research is considered as an integrative activity, which combines subject, scientific, psychological, pedagogical and educational components. As for teachers who work at clinical departments of higher medical educational institutions, O. Belyaeva (2014) adds a therapeutic component to the above-mentioned components.

T. Kiryan (2016) argues that higher medical education in Ukraine should develop taking into account the following principles: professionalization based on a competency-based approach and humanization and humanitarianization as education not only professional but also general humanitarian culture based on the highest moral values and medical ethics. The author considers these principles in inseparable unity, because the morality and general culture of the doctor must be manifested through professional knowledge and vice versa[4, p.251].

The analysis of scientific works on the issues of professional training of future specialists of the medical field allows to state that today the connection between educational and upbringing tasks of the university is actualized as a basis for the formation of professionalism of the future specialist. Scientists argue the need not

only to form a system of knowledge, skills and abilities, but also to develop their personal qualities that meet the requirements of future professional activity. In the context of reforming the medical field, family medicine institutions, it is important to involve students in the knowledge of humanistic and universal values.[5, p.56]

Professional pedagogical activity is usually considered as a holistic dynamic system that contains the following structural elements: the subject of pedagogical influence, the object of pedagogical influence, the subject of their joint activities, learning objectives, means of pedagogical communication. These components form a system because none of them can be replaced by another or a combination of them. Professional educational activities are aimed at organizing and implementing the learning process in accordance with regulations: conducting lectures, seminars and practical classes, consultations, tests, management of scientific work of students and more.

The pedagogical activity combines the theoretical component associated with the discovery of new patterns, the essence of science, as well as practical aimed at transforming specific situations, to solve a system of pedagogical problems.

The main functions of a university teacher. The university teacher performs the following functions: organizational (leader, leader in the maze of knowledge, skills, abilities); information (carrier of the latest information); transformational (transformation of socially significant content of knowledge into an act of individual cognition); tentatively regulatory (the structure of the teacher's knowledge determines the structure of the student's knowledge); mobilizing (transfer of the object of education to the subject, self-education, self-movement, self-affirmation).[6, p,36]

The main functions of higher medical education include the following: production of medical and other scientific knowledge - the implementation of special research, implementation of their results in practice, development of educational programs and new disciplines, scientific and methodological support; implementation of the educational process in higher medical school on the basis of various educational and pedagogical technologies; dissemination of medical knowledge - publication of educational and scientific literature, participation in scientific and

methodological, scientific and practical and other activities of various levels; formation of a student's higher medical education skills and awareness of the need for lifelong learning. The educational and methodical activity on preparation of educational process, its maintenance and improvement is closely connected with educational work. It contributes to the optimization of the work process, provides the formation of skills of search, processing and systematization of the collected information, introduction into the educational process of the university of information technology training. This allows you to quickly make changes to the content of existing courses, to develop distance learning courses, their adaptation in accordance with the requirements and objectives of the training program for future medical professionals.

One of the most dynamic forms of active information learning of modern students is M-Learning mobile learning as a distance learning system, which should include a subsystem of access to learning materials and services of various mobile devices transmitted by wireless communication technologies (mobile phones, smartphones tablets, laptops, netbooks, etc.). Introduction of the newest approaches to educational communication, cooperation and cooperation; The use of cloud technologies contributes to the creation at the stage of acquiring a profession of conditions important for the formation of individual professionally oriented motives, values, acquisition of knowledge, skills and experience, development of abilities, creative inclinations of students. Cloud technologies as one of the types of ICT allow to take an evolutionary step towards giving the educational process flexibility and mobility.[7, p.139]

Particular attention is drawn to Google services, based on information interaction between participants in the educational process and aimed at achieving educational goals. The development and implementation of information and communication and cloud technologies in the educational process will be facilitated by the formation of a single cloud-based learning environment that will provide equal access to educational resources. Scientific activity aims to organize research in a

particular field of knowledge, increase the scientific level and develop the creative potential of teachers and students.

Scientific work includes the following types: implementation of planned research works; writing and publishing textbooks, manuals, monographs, scientific articles and abstracts; work in editorial boards of scientific journals; management of research work of students, etc. Regarding the latter, it should be noted that the involvement of students - future medical workers - in research is determined by the needs of life today. Expansion of cooperation with international clinics, wide opportunities for study and implementation of advanced medical experience requires high-quality research in the medical field, extrapolation of effective elements of foreign medical experience into modern Ukrainian realities. Therefore, the role of university lecturers as organizers of scientific work of students today is significantly enhanced.

Research work reveals certain qualities of theoretical thinking and skill systems: the ability to observe phenomena and collect facts; to penetrate into the essence of the studied process, to build scientific hypotheses; conduct experiments, draw conclusions and generalizations, establish interdisciplinary links; to carry out a system-integrated approach to the research problem. Modern requirements also include the teacher's ability to combine scientific and pedagogical work with students. To do this, the teacher should cultivate students' interest in the problems of science, increase their motivation to learn. Organizational activity is to organize the educational impact on future professionals in the teaching of academic disciplines and extracurricular activities. It includes the following types of work: control over the independent work of students, checking abstracts, colloquia, interviews, the work of the curator, the head of student research groups and problem groups, and others. With the growth of the amount of information in the medical field, the importance of control over the independent work of students becomes relevant, because a significant amount of material students learn independently or within distance learning.

Here the close cooperation between the teacher and the student is especially important: the teacher today more and more often acts as the consultant, directs and directs scientific researches of the student in the necessary channel; in all the variety of information helps him to identify constructive ideas, effective developments and approaches in the field of medicine. The effectiveness of the implementation of the functions of the teacher depends on the unity of their manifestation and complexity. In summary, we note that the work of a teacher of a medical university is a conscious, appropriate activity for the education, upbringing and development of students - future medical workers. It is two-sided - special and socially educational, and both components are in organic unity. Based on the definition of S. Vitvytska (p. 60), we note that the work of a teacher of higher medical education is a highly skilled mental work on the training and education of highly qualified specialists in the medical field. It organically combines the knowledge and erudition of a scientist and the art of a teacher, high culture and intellectual, moral maturity, awareness of duty and a sense of responsibility.[8, p.175]

Conclusions. Thus, in modern conditions, the role of university teachers in training future health workers and improving the quality of higher medical education is growing. Changes and transformations have strengthened the requirements for the professionalism of the teacher. General cultural qualities, remaining unchanged for a long time, today must be successfully combined with professional qualities. The university teacher is required to have the latest learning technologies, high stress resistance, full dedication, ability and desire to learn throughout life, as well as to cultivate the qualities that he would like to form in students.

LITERATURE

1. Dalin, P. (1994). How Schools Improve. An International Report. London: Cassell.

2. Dewey, J. (1966). John Dewey Selected Educational Writings. Edited by Garforth, F. A. London: Heinemann Educational Books Ltd.

3. Farrell, J. P. (1989). International Lessons for School Effectiveness: The view from the Developing World. In M. Holmes et al. (Eds.) Educational Policy for Effective Schools. Toronto: Ontario Institute for stidies in Education.

4. Fuller, B. (1986). Raising School Quality in Developing Countries: What Investments Boost Learning. Discussion Paper No. 2 Washington, D. C.: The World Bank.

5. Girma Amare (1967). Aims and purposes of Church education. Ethiopian Journal of Education, X (1), 1-11.

6. Grisay, A. & Mahlck, L. (1991). The quality of education in developing countries: a review of some research studies and policy documents. Paris: International Institate of Educational Planning.

7. Haddad, W. D. et al. (1990). Education and Development: Evidence for New Priorities. World Bank Discussion Papers 95, Washington, D. C.: The World Bank.

8. Hailu Fulass (1974). Knowledge and its attainment in the Ethiopian context. Ethiopian Journal of Education, VII (1), 19-24.

MODEL OF FINANCIAL-ECONOMIC COOPERATION IN THE CONFLICT MANAGEMENT OF ABKHAZIA (GEORGIA)

Sisvadze Levan
Doctor of Public Administration (PhD)
Assistant of Public Administration Problem Studies Institute
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia
Kolbaia Davit
PhD student in Public Administration Program,
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia

Annotation: The main point of the work is to substantiate the use of economic leverage in the management of the ethnopolitical conflict in Abkhazia (Georgia). A model of financial-economic cooperation has been developed, which is aimed not at the localization of the conflict, but the transformation of the conflict. To test the possibilities of the idea and to measure its implementation, the qualitative and quantitative research analysis is given. The viability of the model in resolving the conflict through non-violent mechanisms has been proven.

Keywords: Ethnopolitical conflict in Abkhazia (Georgia); Conflict transformation model; Special economic zone; Crowdsourcing;

After the collapse of the Soviet Union, since 1992, Georgia has faced the problem of ethnopolitical conflicts. There is a lot of research in the scientific and political literature on the causes of ethnic conflicts and ways to resolve them. The main peculiarity of these studies is that the explanation of ethnopolitical conflicts is based on the sharply expressed signs of separatism or ethnicity. Such an approach leads to a complete ethnicization of the conflict, creates a panic feeling, and reduces the probability of seeking possible compromises in the face of real aggression. On the

example of Abkhazia, our approach to ethnopolitical conflict is to address the problem not in terms of territorial losses and separatism, but in terms of finding mechanisms to ensure the protection of the basic rights of citizens (the residents of the conflict zone and the refugees).

The main idea of our research is to measure the mood of the society in the transformation of the conflict and the formation of a special economic zone.

The methodological basis is:

– Assessing the dynamics of the conflict not by "blaming", but by determining common negative consequences for the parties;

– Transformation of the settlement of the conflict not by the predominance of the "ethnic" characteristic, but by economic mechanisms;

– A dialogue not on the status issue, but with a clear description and guidance of needs for the parties;

– Development of mediation and public diplomacy, integration of Georgian-Abkhazian diaspora in economic projects;

– Balance of power (involvement, not distance) and personality balance (cognitive balance), as well as crowdsourcing (more participation in verifying the results of an idea and implementation) and a new approach to experimental capabilities, according to which the key situation of a scientific theory is played not in the real experiment but the imagination.

In terms of foreign relations, the model is based on:

1. EU integration policy taking into account sector-specific investments based on the principle of "engagement without recognition". The point is that Russia, as a stakeholder in this conflict, perceives Georgia's relationship with the European Union as less painful than its relationship with the military alliance (NATO).

2. Development of relations with the Russian Federation based on the universally accepted principle of "not to hurt", meaning the use of mechanisms of influence by Georgia on the dynamics of the conflict, which will not aggravate the disagreement and will not intensify the confrontation with the state with a geopolitical interest.

We think that initiating the issue of a special economic zone is not only a rational step towards maintaining the national dignity of ethnic groups and cooperating with countries with geopolitical interests, but also preventing further escalation of civic integration and ethnopolitical conflicts. The psychological factor of the de facto and de jure authorities of Abkhazia is taken into account during the construction of this model. They often have the fear that they will no longer be needed if the conflict is resolved. They develop aggression towards all the novelties offered by the international community or the Georgian state. Therefore, as the practice has shown, political elites led their people in different directions at different stages of the conflict. With economic leverage and de facto, de jure involvement in the conflict resolution process, the psychological fear of ethnicity disappears, and the chances of intensifying the negotiation process between political elites increase. This fear is the result of the "Soft Power" policy, which is an instrument of the foreign policy of countries with a geopolitical interest in the Caucasus. Harvard University professor Joseph Nye simply called "Soft Power" a "means of success" in world politics that maximizes the power of one state over others. [1, pp.5, 13]. Continuation of Nye's theory is Steven Luke's conception of the "third dimension of power." The conception of soft power bears a close resemblance to Steven Luke's third dimension of power – the ability to shape others' preferences and beliefs to one's advantage through the generation of consent that advances one's interests [2, pp. 13 and 28]. In Abkhazia, from the day the conflict began until today, the implementation of the "Soft Power" theory has become possible precisely under the influence of the de facto and de jure authorities.

In such conditions, we consider it an important task of the Georgian government to revive and develop economic and cultural relations in Abkhazia, regardless of its status. The study of the economic aspects of ethnic conflicts takes into account the fact that the transition from a centralized economy to a market economy is explosively dangerous. But at the present stage, a well-constructed investment policy can play an essential role in reestablishing trust between the parties. International capital is strongly interested in stabilizing the region and will

contribute to this as much as possible [3, pp. 34, 45]. It is this platform that can be used in the multilateral negotiation process to reestablish trust between the parties.

Empirical research

We conducted an experiment - crowdsourcing in the possibility of testing the idea and introducing the model. Qualitative and quantitative research was conducted from February 2019 to July 2019 (duration of both research processes - 6 months). Therefore, two tasks were solved:

1. Study of the position of Georgian scientists and experts - Special economic zone (SEZ) as a model of financial-economic cooperation for the settlement of ethnopolitical conflicts.

2. Measuring the mood of the population of Abkhazia, i.e. whether it is acceptable for them to transform the conflict and restore relations with Georgians by the model of a special economic zone (SEZ).

Task 1.

The first task was solved based on qualitative research through interviews with Georgian scientists and experts (23 interviewers). The questions for the interview were grouped in the following directions: Is it possible to develop a peace process for the settlement of ethnic conflicts through economic methods? Can conflict management by economic methods be risky? In which areas of interest of the population of the conflict zones can the government develop a plan for resolving the conflict? Initially, we selected excerpts from the text of all interviews related to the assessment of a peaceful conflict resolution policy. Additional questions were asked to clarify several issues.

The complete body of data was assigned codes by the abbreviation (9 in total). The initial codes were assigned with the technical assistance of N-vivo. By determining the frequency of the codes, the connections between them were determined and based on the factorial analysis, similar answers were grouped and correlated, the connection and direction between the codes were determined. Interview data were processed based on thematic discourse analysis.

The processing of the data showed that the special economic zone is quite possible to become a rapprochement factor of the Georgian-Abkhazian societies. The position of the experts is based on the argument that socio-economic well-being is vital for any person at this stage, and if Georgia manages to establish a special economic zone in the vicinity of Abkhazia, to support the establishment of joint Georgian-Abkhazian small enterprises and their economic activities, the conflict zone residents will develop the feeling that peace is non-alternative and that the Georgian government is not going to use any force against them.

The results of the interviews showed: it is unlikely that the conflict can be resolved only based on this initiative, but this step can be considered as a good tool for restoring trust - the basis for cooperation between Georgians and Abkhazians.

Georgia has used almost all methods In the process of resolving the conflict, although the least among them are bilateral relations between the parties to the conflict, and even less - economic factors.

Result 1.

Financial-economic cooperation model - The formation of a special economic zone in the area surrounding the conflict can be effective. This qualitative research result is corroborated by World Bank rating data. According to the "Doing Business 2020" report, Georgia ranked 7th out of 190 countries in the world [4, p.4] Individual financial and economic irregularities may not be excluded, but the effect we will eventually have by satisfying the relationship and common interests of the opposing parties will be incomparably greater. In the conditions of the first task, our assumption was confirmed - special economic zone (SEZ), as a model of financial-economic cooperation, can be effective in the management of ethnopolitical conflict.

Task 2. (Audiatur et altera pars - listen to the other side)

The second task, as already mentioned, was to measure the mood of the population in the conflict zone in case of implementation of this model. Meaning, is it possible for the population of the conflict region to receive cooperation from the Georgian government under the terms of the SEZ? Quantitative research in this direction was conducted in the format of a Skype-survey. Announcements were made

on various forums about the survey (which indicated the purpose - to collect data for scientific work), 700 respondents participated in the survey. Among the respondents: 58% - Abkhazians (41% of them live in Abkhazia, 17% - outside its borders); 42% - representatives of other nationalities (29% of them - living in Abkhazia, 13% outside its borders). All of them who are gone abroad work in Europe, Turkey, and Russia in the fields of business, education, and science; The age composition of the respondents looks as follows: 1. 25-40 years - 55%; 40-65 years - 45%. Gender composition: 1. Male - 57%; 2. Female -43%.

The first block of questions was about how citizens see the consequences of a conflict exacerbated by ethnicity, what they think about the idea of mutual forgiveness, and what their expectations are, what information they have about the causes of the conflict. These questions serve to reveal the rapprochement of the parties for mutual trust and the possibility of negotiation. The second block was to express a willingness to change. Meaning, how they understand the initiation of change, whether they can work in a business with Georgians, whether they have information about Georgia's peace policy, what perspective they see in the idea of a special economic zone.

The results of the survey regarding the main idea of the research are as follows:

To the question, what can become a rapprochement factor between Georgians and Abkhazians?

The answers were distributed as follows: restoring trust - 43%, recognizing independence - 30%, a small part - 17% - considers that rapprochement is impossible, it is difficult to answer - 10%.

To the question, do they see opportunities for changing Georgian-Abkhazian relations in the future?

Half of the respondents, in the long run, consider this possibility in case of direct dialogue -50%, in case of direct intervention by Russia -23%, and in case of relations with the EU, -14% think that it is possible to change the Georgian-Abkhazian relations.

To the question, how do you see the possibility of developing business in Abkhazia with Georgians?

Respondents, based on their own experience and empirical opinions, formulate a position on a socially necessary factor, consider business development possible in conflict areas with Georgians - 40%, consider business development in Abkhazia with Georgians only with the intervention of external forces - 28%, do not see the need for it - 20%, find it difficult to answer - 12%.

To the question, what might be of interest to them in a special economic zone?

Respondents' responses were distributed as follows: Tea, citrus, and other products will enter the international market, except Russia, through Georgia - 45%, this is an opportunity to expand cooperation in terms of new technologies and innovations - 38%, do not have any interest - 15%. 2% find it difficult to answer.

The study substantiated that the parties' attitudes toward changing causes of conflict are based on a willingness to use economic leverage. Although the Abkhazian side has no information about Georgia's peace policy, they are ready to do business with Georgians. The idea of a special economic zone is understood as a trade zone, from which tea, citrus, nuts, and other products, will enter the international market, except Russia, through Georgia, as well as a space for expanding cooperation in new technologies and innovations.

In such a case, the transformation of ethnopolitical conflict into a conflict of interest is possible, in which case the priorities of competition and cooperation become common values, which is an important stage in building trust between the parties.

Conclusion: Therefore, the transformation of the "frozen" conflict management process in Abkhazia is possible through compromises in the field of financial and economic cooperation. At the social level, this compromise between the parties is achievable because they have common interests. The SEZ model is not a possibility for "taming" any of the party, but the ability to resolve the conflict between the political system of the state and international relations by non-violent mechanisms.

Acknowledgements. This work is supported by the N(N)LE - Teaching-Research Scientific Center (Georgia).

REFERENCES:

1. Nye, J., Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs 2004, p. 5;

2. Lukes S., Power: A Radical View, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2005, pp. 13 and 28;

3. Leiashvili Paata, Post-Soviet ethnic conflicts: the economic aspects require an in-depth study//The Caucasus & Globalization, Volume 1(2) 2007, p. 45;

4. Doing Business, Comparing Business, Regulation in 190 Economies, p.4 - http://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf

UDC 659.442

SCIENTIFIC PR-TECHNOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE OZONE GENERATOR MODEL - "IICE-20"

Tsatsanashvili Ana
PhD student in Business Administration
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia
Tatishvili Grigor
Cand. Sc. (Phys.-Math.), Director,
Kvinikadze Lela
Cand. Sc. (Physical Chemistry), Chief Research Scientist,
Iv. Javakhishvili Tbilisi State
University R. Agladze Institute
of Inorganic Chemistry and Electrochemistry (TSU IICE)
Tsatsanashvili Ketevan
PhD in Public Administration
International University
of Management and Communication - Alterbridge,

Abstract: The aim of the article is to show the role and importance of PR-Technology in the field of popularization and introduction of scientific products. Has been studied mechanisms of publicity and promotion integrated marketing communication for Ozonator developed by TSU IICE. It is established that with the increase of partnership between Government and Business in the field of science, there is a need for special PR services.

Keywords: PR-Technology, Scientific PR tools, Innovation Policy, Advertising Mechanisms Ozonator, Mix product.

Scientific PR-Technology does not have a vast history. Its importance especially increased in the 21st century, as the creation, transfer and introduction of technologies become a key factor for socio-economic development. Although, Georgia, in this respect, lucks the experience in the dynamically developing world market, research performed in the country in fact has an exceptional scientific and technological potential. The specific case presented in this article will facilitate the refurbishing of extensive and corporate relationships between scientists and businesses.

The article depicts the study performed in connection with the introduction of scientific products into practice. In particular, the case addresses the Ozone Generator (Ozonator) model - "IICE-20" (fig.1 a, b), applicable for disinfection, developed by the research and technical group of TSU IICE in response to the Director′s order (22 and 31 March 2020) for preventing the spread of infection during the pandemic caused by COVID-19.

a) **b)**

Fig.1 Ozone Generator IICE-20: a) internal view of device, b) design

The difficulty and the low rate of representation of scientific products in the international and domestic market are due to several reasons: 1. weak positioning of scientific products in the market; 2. distrust by potential customers (business entity); 3. insufficient mechanisms stimulating innovative activities.

Georgia has been looking for certain ways to overcome this problem since 2012. Despite the unfavorable consequences of the reforms in the field of science management, the necessary conditions for the development of innovation policy have been created. Funding of research has increased by GEL 36.59 million since 2016. Especially importance has been given to the production of applied research; this is evidenced by the fact that according to the Global Innovation Index, Georgia has

moved forward by nine positions compared to previous years, moving from 68th to 59th place.

TSU IICE has developed a PR strategy, consisting of the following: analysis of the research image of the Institute, evaluation of the effectiveness of the implemented PR activities; designation of short- and long-term goals of the PR strategy; determination of the target audience, developing a media plan and budgeting; selection of public-private partnership model; elaboration of market positioning instruments; establishing monitoring mechanisms.

1. Analysis of the research image of the Institute:

The Institute has accumulated knowledge about the effects of ozone on microorganisms through long-term research. Statistical data of the Institute's research outcome show that the number of patents exceeds 400. Out of these, 35 are foreign patents. Licenses are sold in: Japan, Germany (GDR, GFR) and Switzerland.

In the context of COVID-19 spread prevention and management, the Institute faced a new task, and consequently, to the government has been presented its own achievements in the field of disinfection using ozone:

• Research conducted in collaboration with the National Center for Disease Control and Public Health (NCDC), on the use of ozone for remediation of wastewater, from infectious hospitals. The studies were conducted by using a small-capacity Ozone Generator (Ozonator) developed, designed and created at the Institute. The results showed an absolute bactericidal effect [1, p.28].

• The similar method was successfully experienced in practice at National Center for Tuberculosis and Lung Disease (NCTBLD) in Tbilisi.

• National Patent Organization - "Sakpatenti" - has issued a patent for the invention made by Institute's researchers: "A method of treating peritonitis, pleural emphysema and externally infected wounds" [2].

• In 2004, the Ozonator developed and created at the Institute, accompanied by the relevant methodology, was introduced to the Department of Purulent Surgery of the G. Zhvania Pediatric Clinic of Tbilisi State Medical University for the treatment of infected bodies and wounds.

2. Evaluation of the effectiveness of the implemented PR activities:

Traditional methods were used when performing evaluation of PR activities: International and National scientific publications; Institute reports; Patent and license data; Materials for participation in conferences, seminars and symposia; Website press releases.

Such traditional methods were not enough for contemporary processes. In order to advertise the practical importance of scientific products the Institute has defined two directions in the strategy, those were: 1. Demonstration of the advantages of ozone over the other alternatives of disinfection, 2. Manifestation of the advantages of Ozonators developed by the Institute. The intention here is to raise public awareness and elevate the interest of the state and the private sector for the development and opening up local production.

Ozone has a number of advantages over the many different chemical oxidants, particularly:

• Generation takes place on a site where only an electrical energy source is needed and does not involve any consumables of various chemicals;

• Decomposes rapidly into oxygen and leaves no trace in the form of harmful waste; As a result, it does not produce toxic halogen compounds, unlike chlorine-containing disinfectants;

• Acts quickly and completely compared to other disinfectants; Responds effectively to all strains of viruses.

Ozone′s oxidizing ability is 50 times effective than that of chlorine and its exploit is 3000 times faster. Ironically, ozone, as virulocide, receives less attention on a scientific level, precisely because; it is particularly fast and effective. The detailed kinetics of viral inactivation in the presence of ozone has been poorly studied because it is difficult to measure; as organisms oxidize too rapidly [3 – 5].

Recognition of the high disinfectant capacity of ozone has been recognized by the Food and Drug Administration of the U.S. Department of Health and Human Services, decision of June 26, 2001, approving ozone (in the gaseous and aqueous

state) as an antimicrobial agent allowed in food processing, storage, and recycling processes [6].

According to the World Health Organization, Corona viruses are a broad family of viruses that cause diseases ranging from the common cold to more severe illnesses such as Middle East Respiratory Syndrome (MERSCoV) and Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS-CoV). The new Corona virus (COVID-19) is closely related to the SARS virus (CoV-2). There are many ways to disinfect, but ozone treatment is 99% effective in killing pathogens such as influenza, acute respiratory viral infection, Corona virus [7,8].

Advantages of the Ozonator model developed at the Institute:

The Ozonator model - "IICE-20" is an ozone generator designed for the prevention and control of COVID-19 spread that allows undertaking of additional effective measure by receiving and utilizing an environmentally safe disinfectant - ozone (O_3) gas.

The model is universal, designed for the disinfection of surface areas through the airflow in the interiors of buildings, as well as for the water ozonization, which allows proceeding disinfection by wet method (water cannon pressure spraying, moistening, humidification) within a radius of 50 meters as for interiors, exteriors, public meeting places, yards, squares, agricultural markets and its products, transport, and other facilities. The processing process in each case requires an appropriate time regime and compliance with safety rules.

Advantages of the Ozonator developed at the Institute:

• 2.5-3.0 times cheaper than branded Ozonators of similar power in the consumer market;

• It is possible to go to different capacities;

• Easy to control the rate of ozone delivery in the reaction area;

• Allows the production of ozone-containing gases of the desired concentration;

• It is doable to eliminate any discrepancies and easily repair for periodic updates, on the basis of the Institute.

3. Designation of short- and long-term goals of the PR strategy:

The short-term objectives of the Institute's PR strategy were defined as: evolve private sector's interest for the production of scientific products; rise awareness of State's interest for local production of Ozonator; work out product characteristics for market display.

The investigation showed that the market is saturated with a similar scientific-technical product because of its global character; due to the strict nature of the competition, the tendency was not to estimate the price (average price), instead is to create the innovative product (mix- diversely applied product);

The meaning of the pre-requisite mix product was defined: not only the particular scientific-technical product but also the accompanying maintenance. This is important as ozone considered a dangerous substance and its working operations are limited. Accordingly, has been identified the advantages that make this product competitive.

Proposition of Ozonator and maintenance - blend product is a specific form of combined offer whilst advertising it for sale. Therefore, the following measures were identified and implemented for the short-term plan:

• Trademark "IICE-20" Ozonator "was developed;

• Technical passport for model -"IICE-20" ozonator operation was prepared;

• The IICE-20 Safety Data Sheet (SDS) for the Ozone Generator was adopted, developed in accordance with EU Regulation EC 1272/2008 and Regulation REACH # 1907/2006;

• Have been received Letters Of Interest, for the production of Ozonators for disinfection purposes, from the National Center for Disease Control and Public Health.

In correspondence with the research achievements of the Institute, long-term plans were defined:

1. Increase the spheres of ozone exploitation: use of ozone in medicine; application of ozonization method for wastewater treatment - decontamination and remediation of industry and medical facilities; submission of manipulation by ozone

to intensify the growth of seeds of some crops; prolongation of the shelf life of perishable fruits and vegetables through ozone-air flow; utilization of ozone impact to stabilize works of art (murals, paintings, etc.); exploitation of ozone in the production of manganese compounds;

2. Rise public-private partnerships using new PR-Technology and introduce corporate social responsibility accounts;

3. Permanent upgrade of scientific product positioning tools: participation in business forums; appearance in TV and radio programs; taking part and arranging workshops for target groups; placement in electronic catalogs; organizing an innovative salon; dissemination of commercial proposals on scientific products, etc.

4. Work out legislative proposals in accordance with the Law of Georgia on Innovations of 2016 (On Innovations N 5501-II): on various forms of state support for scientific-technical and innovative activities and the effectiveness of their implementation and on supporting the accelerated development of small and medium scientific-technical innovative entrepreneurship, etc.

5. Introduce the arrangement of the openness of research results - Scientific PR and provide corresponding staff. This special direction of communication will help in setting and solving new tasks between business structures and scientific Institutes, receiving expert evaluations and a diversity of comments.

4. Selection of public-private partnership model:

LLC "Service Management Company" was selected for Ozonator model - "IICE-20" production, with the methodological assistance of the NNLE Training-Research Scientific Center. A cooperation agreement has been signed. The project - "production of Ozonator model - "IICE-20" for prevention of the spread of pandemic infection" and a business plan for its implementation have been developed. With the support of the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, the project received co-financing under the "Produce in Georgia" program (defined as agreement № 4-1.1.k-20-38, November 6, 2020). It should be noted that this program has been operating in Georgia since 2014, the main goal of which is to improve the

business environment, develop the private sector, and popularize the investment climate in Georgia.

As a result, according to the order of the Director of TSU IICE was launched Ozone Generator model -"IICE-20"′s enterprise "TSU-Ozone", has been created Logo of organization (fig.2).

Fig. 2. Logo of enterprise "TSU-Ozone"

An individual sales mechanism has been developed. The effect of this mechanism is that the customer is given the opportunity to order a custom-made design based on the specifics of the corresponding company. We have created demostration model for Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Demonstrations were organized for the transport and construction companies. Following the gaining benefits of presentations, the production of individually designed Ozonators for the transport companies has begun.

The purpose of the discussion

The main goal of the discussion is to shape a well thought-out image of TSU IICE in the field of introduction of research results. The implementation of the strategy for PR-Technology has shown that the results of the research of the Institute, which for years been kept useless, could be revived through properly planned interactions with the broad public, in response to demands. The interest of young specialists in participating in the realization of research results has increased, thus allowing the Institute, on the base of a reach research inheritance, to keep pace with world achievements. In addition, in response to the Covid-19 pandemic challenge, has been established environment for introduction of research results and has been created corporate responsibility in the production.

The results are obvious: the Ozonator developed by the Institute received State support, with a serialized and custom-made, individual production in the course of public partnership - private interaction. Nevertheless, the results of this article call for

future research in such areas as the creation of classification for PR-Technology effectiveness measurement tools for target audiences, investigation of scientific product presentation features, statistical analysis of ozone effectiveness in the fight against the COVID-19, promotion efficiency based on market size, and etc.

Acknowledgements. This work is supported by the N(N)LE - Teaching-Research Scientific Center (Georgia).

REFERENCES:

1. R.Tushurashvili, E.Shilakadze, Ts.Basiladze, E.Tushirashvili, M.Nagliashvili, The Rendering of the Sewage of the Infectious Hospitals by Ozon // Proceedings of the academy of sciences of Georgia, Chemical series - 1994/95 - #1-4, vol. 20-21. - p.28. http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/188727

2. Method for Treating Peritonits, Empyema of the Chest and External Infected Wounds . Patent for invention : (11) GE P 1994 12 B : (51) A 61 K 33/00 (IPC, 2006). 12 , B, 1994-06-15, published, Sakpatenti/

http://opac.sciencelib.ge/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=33940

3. Katzenelson E, Kletter B, and Shuval HI, Inactivation Kinetics of Viruses and Bacteria in Water by Use of Ozone // Journal of the American Water Works Association. - Mar. 1974. https://doi.org/10.1002/j.1551-8833.1974.tb02134.x

4. Katzenelson E, Koerner G, Biedermann N, Peleg M, and Shuval HI, Measurement of the Inactivation Kinetics of Poliovirus by Ozone in a Fast-Flow Mixer // Applied and Environmental Microbiology. - Apr. 1979, - No. 4 Vol. 37. - p. 715-718.

5. Wolf C, von Gunten U, and Kohn T, Kinetics of Inactivation of Waterborne Enteric Viruses by Ozone // Environmental Science & Technology. – 2018. - 52 (4). – p.2170-2177. DOI:10.1021/acs.est.7b05111.

6.. Federal Register (2001), Vol.66 No 123, 33829-33830.

https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2001-06-26/pdf/01-15963.pdf

7.James B. Hudson, Manju Sharma & Selvarani Vimalanathan, Development of a Practical Method for Using Ozone Gas as a Virus Decontaminating Agent //

Ozone: Science & Engineering. – 2009. - 31:3 – p. 216-223. https://doi.org/10.1080/01919510902747969

8. Kenneth, K. K., LAM B, Ozone Disinfection of SARS-Contaiminated Areas // *M. Phil. Enviro Labs Limited, 611* Hong Leong Plaza, 33 Lok Yip Road, Fanling, HONG KONG.https://www.ozonetech.com/sites/default/files2/pdf/Ozone_disinfection_of_SARS_Contaminated_Areas.pdf

УДК 21474

ASSESSMENT OF THE SIGNIFICANCE OF ENVIRONMENTAL ASPECTS

Vladimirov Lyubomir Vladimirov
Doctor of Science, professor
University of Ruse
Ruse, Bulgaria

Abstract The aim of the present work is to provide a method for accurately determining the significance of the environmental aspects of organizations. The tasks that should be solved in order to achieve that goal are: 1) To establish a system of indicators and a structure of differential risks and of integral risk; 2) To derive and to establish the characteristics of indicators of environmental aspects; 3) To draw a matrix of indicators and characteristics of risk for the studied production systems of organizations; 4) To formulate an analytical apparatus for quantitative determination of differential risks and of integral risk.

Key words: significance, environment, aspect, method, organization.

The ISO 14001: 2015 standard requires in the environmental management of organizations to first determine the environmental aspects and their significance. Various methods have been proposed, which are summaries in our study [1]. The goal of the classifications of dangers is to establish their basic values and to rate them according to their significance. The proposed methods are approximate and inaccurate.

Our experience [2] allows us to offer a system of indicators for assessing significance. A criterion for the significance is the value of differential risks and of integral risk. We base ourselves on the statement that risk is a quantitative criterion of environmental aspects. Based on the compiled morphological model of environmental dangers, we formulated a system of indicators of environmental dangerous events, actions and effects. Each indicator is defined by relevant meanings.

The system of indicators includes: I - Indicators of environmental dangerous events (causes of occurrence, sources of dangerous factors, dangerous factors and their emissions, permissible limits of emissions); II-Indicators of environmental dangerous actions (medium of distribution of environmental dangerous factors, objects, exposed on their influence, imission and permissible values, space and time co-existence of objects and imissions for the period of exceeding of permissible values), III-Indicators of environmental dangerous effects (type of harm, natural or artificial restorability, localization, dimensions of harm, time and costs for restoration). Ten groups of characteristics of indicators were introduced and explained: I group. Characteristics of indicator type: by variation – discrete and indiscrete; by category – ordinal and nominal; alternative, multi-variant. II group. Descriptive statistical characteristics: absolute frequency f; relative frequency p; cumulative absolute frequency Cf; cumulative relative frequency Cp; χ^2-test for category indicators. III group. Theoretical statistical laws of distribution: type: - for discrete values: Poison's law; binomial and negative- binomial distribution; - for indiscrete values: normal law, logarithmically normal law, Veibul's distribution, law on equal probability; law parameters; probability of occurrence of a random value. IV group. General statistical characteristics of laws of distribution, specifying: a) position of random values: - average value $E[X]$; - mode M; - median $x_{1/2}$; b) scattering of random values: - range R; - dispersion $\sigma^2[X]$; - quadratic mean deviation $\sigma[X]$;- variation ration $V[X]$; - entropy H; - relative entropy $\tilde{H}$; c) form of distribution: - assymetry γ_1; - excess γ_2. IV group. Characteristics of random processes: average value $E[X_p]$; dispersion $\sigma^2[X_p]$; correlation function: - Correlation interval τ_0; - average period of variation T_ρ; - half-period ω_{cp}; - damping decrement δ_{cp}; spectral density: - frequency of section ω_{cp}; - spectrum width $\Delta\omega$; - frequency ω_0; - maximum spectral density $\sigma(\omega_0)$; spectral density $\sigma(0)$; - relative spectral density ε_c; number of exceeding n_{x_0} of normative value; time of exceeding τ_{x_0} of normative value. VI group. Characteristics of differential indicators of structural

safety: laws of distribution and characteristics of safe condition and dangerous condition of a person; of safe condition and of dangerous condition of interacting structural components; VII group. Characteristics of integral indicators of functional and structural safety: function of safety $SI(t)$; relative safety SI_{OTN}; relative structural human safety SI_{HUM}; relative structural safety of system components SI_{SE}; probability of safe work $P_{SI\,N}(t)$; average duration of safe condition of the system T_{SI}; average time without occurrence of dangerous conditions T_{GF}. VIII group. Characteristics of indicators of space and time distribution of emissions: law of distribution and characteristics of plane coordinates of assessment of emissions; of time of action of emissions in the plane coordinates; law of distribution and characteristics of emissions; coefficient of exceeding of permissible limit of emissions. IX group. Characteristics of indicators of space and time co-existence: law of distribution and characteristics of plane coordinates of assessment of pollution; of times of action of pollutions in the plane coordinates; law of distribution and characteristics of pollutions; coefficient of exceeding of permissible value of pollutionss. X group. Characteristics of indicators of environmental damages: law of distribution and characteristics of occurrence of specific type of damage; for occurrence of a specific localization of damages; of specific weight of damages; of time and costs for restoration. XI group. Characteristics of the fuzzy sets of critical situations and events: Fuzzy set of characteristics of critical situations and events L; Functions of belonging $\mu_L(x)$; Fuzzy set carrier L_s; α-level set, satisfying the condition L_α; fuzzy set height h_L; normal fuzzy set $\mu_L(x)=1$; subnormal set $h_L=1$ $\mu_L(x)\neq 1$; core L_1 of fuzzy set; borders of fuzzy set in case that $0<\mu_L(x)<1$; points of transition $y\in L$ at $\mu_L(y)=0.5$; cluster centres $v^k{}_j$. The described grouping of the characteristics of indicators of critical situations and events allows systematization with maximum accuracy. It turns out that some repeats are necessary. Such are the repeats of the laws of distribution. They are given as a generalized characteristic and as a differential characteristic. It became necessary because of the specificity of examination and analysis of components of criticalities – dangerous

phenomena, actions and effects. Our practice has shown that in this way more selective clarity and precision are obtained. Indicators and characteristics predetermine the formalized description of criticalities, and at the same time the type of analysis and of experimental research, which can establish them. Further it leads to its organization and performance.

Integral risk is determined for a specific danger factor. Such narrow orientation is made because on this stage the effect of combined influence of heterogeneous and different danger factors is not established: $R = RF.RA.RE$, where *RE* is the differential risk of dangerous phenomenon occurrence, determined through the risks of life cycle phases *Rlc*, *RER* of the ergotechnical system and *RE* of emissions of environmental dangerous factors; *RA* – the differential risk of dangerous action occurrence, determined from the risks *RD* for dangerous factors distribution, *RIM* of immissions and *REXP* of dangerous interactions; *RE* – the differential risk of dangerous effects occurrence, determined from the risks *RH* for occurrence of a kind of harm, *RLOC* for occurrence of harm localization, *RSIZ* of harm heaviness. To determine the risk of the life cycle phase *RLC*, we assume that the critical events, appearing in the different phases are incompatible. This is an objective assumption. It is impossible a critical situation or an event in one phase (for example natural resources extraction) to cause and provoke a critical event in another phase (for example in case of neutralization and destruction of products). The risk of phases remains because they are the required causes and if they do not exist, there will be no danger too, respectively criticality. In fact they form a full group of events, which can expand when defining new phases, but nevertheless it is final.

Judging from the meaning of the connecting operator OR, the risk *RLC* is determined through the dependence *RLC={1-[(1-P(Flc1))(1-P(Flc2))(1- P(Flc3))(1-P(Flc4))(1-P(Flc5))(1-P(Flc6))], where P(Flc1)* is the probability of dangerous events occurrence during extraction and processing of natural resources; *P\Flc2)*- probability of dangerous events occurrence during production of products; *P(Flc3)*- probability of dangerous events occurrence during storage, safe-keeping and distribution; *P(Flc4)* - probability of dangerous events occurrence during use;

P(Flc5) - probability of dangerous events occurrence during recycling; *P(Flc6)* - probability of dangerous events occurrence during neutralization and destruction of the products. Research of critical situations and events may cover different productions. They can also be interpreted as a full group of events of the research. Then the probability *PFlc2* may be presented in analogically *R(Fflc2)={1-[(1-P(Flc2.1))(1-P(Flc2.2))(1- P(Flc2.3))(1-P(Flc2.4))(1-P(Flc2.5)(1-P(Flc6))]*. The risk of the ergonomic system *RERG* reflects the basic interactions between its components. Thus analytically two classes of indicators may be formed: I class. Indicators of interactions in technical systems in organizations: kind, type and trademark of a machine or other technical equipment: lathe, mill, drilling machine, etc.; phase of functioning: use, repair, etc.; operation of interaction: emission, absorption, collection, direction, etc. field of interaction: information, control, protection; type of interaction: material, energy, information, space; interacting subsystems: man-machine; man – workable object; man - protection system; man - work environment; man – environment; contact positions: means for presentation of information; control members; corpuses; guides, etc. II клас. Indicators of functional and structural dangers: functional dangers: - dangerous function of the man; - dangerous function of the interacting structural component; structural dangers: -dangerous condition of man; -dangerous condition of interacting structural component. The risk in this paper is examined as an integral risk, because it combines all formulated differential risks – for environmental dangerous phenomenon occurrence, for occurrence of environmental dangerous action and for occurrence of environmental dangerous effects. The risk *RER* is determined by the product *RER=P(FER).P(FAZ).P(FIE).P(FAD).P(FIA).P(FCP).P(FDFP).P(FDFS).*

P(FSD), where *P(FER)* is the probability of occurrence of environmental dangerous phenomena with different types of technical equipment ; *P(FAZ)* - probability of occurrence of dangerous phenomena in the phases of functioning; *P(FIE)*- probability of occurrence of dangerous phenomena for different interacting components of organization systems; *P(FIA)*- probability of occurrence of dangerous phenomena in different fields of interaction; *P(FCP)* - probability of occurrence of

dangerous phenomena at different contact positions; *P(FDFP)*- probability of occurrence of dangerous phenomena at functions, performed by man; *P(FDFS)*- probability of occurrence of dangerous phenomena at functions, performed by the interacting system element; *P(FAD)*- probability of occurrence of dangerous phenomena at different types of interaction; *P(FSD)*- probability of occurrence of dangerous phenomena due to structural dangers. These probabilities are calculated from the dependencies, determined by the operator *OR* [1,2]. The risk of emission *REM* is determined by taking into account the operator *AND* [1,2], and therefore through the product *REM=P(FEM).P(FEMD)*,where *P(FEM)* is the probability of emission occurrence; *P(FEMD)*- probability of the emission dose. Further following the structure of [1,2] we can determine *P(FEM)={1-[(1-P(Fem1)(1-P(Fem2)(1-P(Fem3)(1-P(Fem4)]};P(FEMD)={1-[(1-P(Femd1)(1-P(Femd2)))]},* where the individual multipliers are expressed with the corresponding probabilities of their components and by taking into account the operator *OR.* The differential risk *RF* of environmental dangerous phenomenon occurrence will be *RF=RLC.RER.REM.* The differential risk *RA* of the dangerous action is structured as follows: risk of distribution *RD* of dangerous factors, risk of pollutions *RIM* and risk of dangerous interactions REXP: *RA= RD. RIM. REXP. RD* takes into account the medium, the space and the time of distribution *RD=P(AM).P(AD).P(AT),* where *P(AM)* is the probability of distribution in specific medium; *P(AD)*-is the probability of distribution in specific space; *P(AT)*-is the probability of distribution in specific time. The risk of pollutions *RIM* is determined through the probability of occurrence of pollution *P(AIM)* and the probability of the pollution dose *P(AIMD)RIM= P(AIM). P(AIMD).* They are structured through the operators *OR* depending on the nature and the specific type respectively as physical, chemical or biological agents [1,2]. The risk of dangerous interactions *REXP* is presented by the product *REXP=P(AO).P(AST),* where *P(AO)* is the probability of impact over a specific object; *P(AST)* - the probability for spatial and time combination of the object of impact and the pollution of the dangerous factor. The differential risk of d environmental dangerous effect occurrence *RE* is determined by the product

RE=RH.RLOC.RSIZ, where *RH* is the risk of occurrence of a specific harm; *RLOC* – risk of occurrence of a specific localization of harm; *RSIZ* – risk of the harm heaviness. *RH* has structure, which is described with the operator OR [1,2] and is presented with the expression: *RH= {1-[(1-P(Et1)(1-P(Et2)(1-P(Et3]},* where *P(Et1), P(Et2), P(Et3)* are probabilities of occurrence of a primary, secondary or unspecified harm. The risk for harm localization *RLOC* is *RLOC={1-[(1-P(El1)(1-P(El2)(1-P(El3)(1-P(El4)(1-P(El5)(1-P(El6)(1-P(El7)(1-P(El8)(1-P(El9)(1-P(El10)(1-P(El11))]}*,where *P(El1), P(El2), P(El3, P(El4), P(El5), P(El6), P(El7), P(El8), P(El9), P(El10),P(El11)* are the probabilities of localization of harms – skull, neck, upper limb, ribcage, etc. The risk of heaviness of harm *RSIZ RSIZ=P(Es1)P(Es2),* where *P(Es1)* and *P(Es2)* are the probabilities of the character of consequences and their restorability.

Conclusions We shall mention here that the presented concretizations and structuring of differential risks may be are not the only. The adopted system of indicators allows expansion and narrowing of the level of concretization. It depends on the desired degree of detailing and especially on the opportunity for establishment of a reliable database. Classification and ranking of risks is made on the basis of the presented system of indicators of differential and integral risks. Thus priorities can be determined in prevention, reduction and compensation of risks, nevertheless of manufacturing systems – design or operation .

REFERENCES

1. Vladimirov, L. 2020. Ecometric. Part 1. Pleven, Mediateh. p. 438.

2. Vladimirov, L. 2020. Environmental management. Part 1. Pleven, Mediateh. p. 278.

УДК 332

MATHEMATICAL METHODS TO MAXIMIZE ECONOMIC EFFICIENCY IN TOURIST DESTINATIONS

Yakunin Pavel Nikolayevich,
Doctor of Philisophy
Adjunct Professor of Mathematics
Denmark Technical College
Denmark, SC USA

Abstract. This article is devoted to the problem of regulating recreational flows in a region and in particular tourist destinations. Developed method of "minimum - maximum" helps to optimize tourist flows. This method makes it possible not to exceed the recreational pressure, thereby preventing the degradation of natural objects used in the tourism industry.

Key Words. mathematical approach to Economics, tourism management, region, optimization of recreational flows, recreational load.

Для повышения эффективности использования регионального туристско-рекреационного потенциала необходимо осуществлять оптимизацию туристских потоков на научной основе. Иначе возможно возникновение таких негативных явлений, как недостаточное использование для целей рекреации некоторых ценных туристических объектов региона или превышение рекреационных нагрузок на территории.

Непрерывно возрастающий процесс вовлечения все большего количества людей в циклы рекреационных занятий обусловливает постоянное расширение территорий, в той или иной степени используемых в рекреационной деятельности. Еще более быстрыми темпами развивается процесс интенсификации использования территорий, что ведет к возрастанию уровня воздействия туристов и рекреантов на различные природные комплексы [1].

В этой связи возникает проблема нормирования рекреационных нагрузок на природные комплексы в целях предотвращения их деградации, дигрессии и сохранения комфортных условий туристско-рекреационной деятельности. Сущность указанной проблемы сводится к обоснованию допустимой экологической нагрузки на природные комплексы (не превышающей пределов их естественных восстановительных способностей) путем установления нормативов рекреационного воздействия на данные природные комплексы.

Под рекреационной нагрузкой понимается степень непосредственного влияния отдыхающих людей, их транспортных средств, строительства временных и дачных жилищ и других сооружений на природные комплексы или рекреационные объекты [2, стр. 7].

Природные комплексы и составляющие их элементы могут очень существенно различаться по своей потенциальной устойчивости к рекреационным нагрузкам. Устойчивостью природного территориального комплекса против рекреационных нагрузок называется его способность противостоять этим нагрузкам до известного предела, за которым происходит потеря способности его к самовозобновлению [2, стр. 9]. Нагрузка, вызывающая в природных комплексах изменения необратимого характера, называется критической; нагрузка, близкая к критической, но не вызывающая необратимых изменений, называется вполне допустимой; нагрузка, в результате которой уже произошли необратимые изменения - недопустимой.

Итак, допустимая рекреационная нагрузка - предельный показатель, при котором сохраняется устойчивость природного комплекса, обеспечиваются психологическая комфортность отдыха и рациональные условия эксплуатации [1].

Согласно «временной методике определения рекреационных нагрузок на природные комплексы при организации туризма, экскурсий, массового повседневного отдыха» [2, стр. 12], для измерения рекреационной нагрузки допустимо применение двух единиц: 1) единовременное количество отдыхающих вида отдыха на единице площади в среднем за учетный период,

обозначение – Р (например, 40 чел./га); 2) суммарное время вида отдыха на единице площади за учетный период, обозначение – i (например, 3000 час/га в год).

Эти единицы связаны между собой следующими соотношениями, позволяющими перейти от одной к другой:

$$i = T \cdot P, \quad (1)$$

$$P = i / T, \quad (2)$$

где i - час/га вида отдыха за учетный период; Р - чел./га вида отдыха среднее единовременное за учетный период; Т - продолжительность учетного периода в часах (как правило, за учётный период принимается один год – 8760 часов [2, стр. 12]).

В таблице 1 приведены нормы единовременных нагрузок для различных категорий рекреационных объектов:

Таблица 1

Нормы единовременных нагрузок Р для различных категорий рекреационных объектов

Тип рекреационного объекта	Предельная рекреационная нагрузка Р; чел./га
Пустыри	3
Луга и сенокосы	5
Пашни	2
Овраги	1
Болота, скальные обрывы	0,5
Леса:	
темнохвойные	не более 1-3
светлохвойные	не более 3
широколиственные смешанные	не более 8
лесные луга	не более 20
Лесопарки	не более 10
Лугопарки	не более 10

Гидропарки	не более 10
Парки курортов	не более 50
Парки зон отдыха	не более 70
Сады	не более 100
Городские парки	не более 100
Скверы	100 и более
Бульвары	100 и более
Пляжи	100-200
Прочие земли	2

Указанные величины рекреационных нагрузок являются допустимыми для круглогодичного рекреационного природопользования. Если же отдых имеет периодический, нестабильный либо сезонный характер, то величину допустимой среднегодовой единовременной нагрузки увеличивают пропорционально соотношению количества часов в году и в периоде отдыха по формуле:

$$P(сд) = 8760 \cdot P(гд) / T(с), \qquad (3)$$

где P(сд) - допустимая среднесезонная (периодическая) единовременная рекреационная нагрузка, чел./га; T(с) - продолжительность сезона(периода) отдыха в часах; P(гд) - среднегодовая допустимая единовременная рекреационная нагрузка, чел./га среднегодовая.

Для годовой суммарной допустимой рекреационной нагрузки i подобного пересчета не требуется, так как она является предельной при организации как круглогодичного, так и сезонного отдыха. Перевод среднегодовых или среднесезонных единовременных норм в максимальные нормы, допустимые в дни "пик", осуществляют умножением на 10.

Осуществление эффективного природопользования в сфере рекреации и туризма предполагает рост реальных рекреационных нагрузок на территории до предельно допустимых значений, однако основным условием при этом остаётся отсутствие превышения нагрузок над нормами.

Таким образом, эффективная организация туристско-рекреационной деятельности предполагает оптимизирование рекреационных потоков с учётом

вышеуказанных требований. Ниже будет приведён пример оптимизационного расчёта распределения рекреационных потоков в ООПТ (Особо охраняемая природная территория), где непревышение рекреационных нагрузок на территории является основным условием осуществления туристской деятельности.

Пусть проведение четырёхдневных экскурсионных туров планируется на 6 участках в ООПТ. Участок А – это темнохвойный лес площадью 35 га. Участок Б – лес светлохвойный; площадь 30 га. Участок В – смешанный лес площадью 10 га. Участок Г – лесной луг, площадь которого составляет 7 га. Участок Д – это речной пляж площадью 0,8 га. Участок Е – болото площадью 90 га.

В соответствии с таблицей 1 предельная рекреационная нагрузка Р для участка Б составит 3 чел./га, для участка В – 8 чел./га, для участка Г - 20 чел./га, для участка Е – 0,5 чел./га. Для участков А и Д предельную рекреационную нагрузку примем равной 2 чел./га и 150 чел./га соответственно.

Следовательно, общая допустимая рекреационная нагрузка Р для участка А составит 70 человек (35 га • 2 чел./га = 70 чел.), для участка Б – 90 человек (30•3=90), для участка В – 80 человек (10•8=80), для участка Г – 140 человек (7•20=140), для участка Д – 120 человек (0,8•150=120), для участка Е – 45 человек (90•0,5=45).

При планировании туров численность туристической группы К будет равной 20. Четырёхдневный тур будет предполагать посещение 4 участков из 6 (посещение одного участка в сутки).

При этом, так как один участок посещается в течение одного дня из четырёх («доля участия» в туре участков А, Б, В, Г, Д или Е составляет 1/4), необходимо корректировать величину К численности группы туристов.

Указанную корректировку следует производить по формуле (4):

$$Ki' = K \cdot (Xi/Y) \qquad (4)$$

где К – настоящая численность туристической группы; Кi′ - скорректированный показатель численности для i-го участка; Xi –длительность посещения i-го участка (в сутках, часах и т. д.); Y – длительность тура.

При использовании формулы следует помнить, что параметры Y и X указываются всегда в одних единицах (сутки, часы, минуты).

Итак, корректируем величину К (20 человек) для всех 6 участков по формуле (4): К′=КА′= КБ′= КВ′= КГ′= КД′= КЕ′=20·(1/4)=5.

Таким образом, рекреационная нагрузка на участки в определённое время (посещение группой в 20 человек) может превышаться, однако, как уже было сказано выше, это является допустимым (нагрузка может превышаться в 10 раз), так как общее время отдыха за период (4 дня) превышаться не будет.

Процесс формирования туров удобно изображать таблицей, где будет показана динамика величин рекреационной ёмкости Р секторов. В таблице 2 представлен наиболее простой расчёт структуры формируемых туров.

Таблица 2

Простой расчёт туров по ООПТ

Участок	А	Б	В	Г	Д	Е
Р	70	90	80	140	120	45
14 туров АБВГ	14•5	14•5	14•5	14•5		
Р	0	20	10	70	120	45
2 тура БВГД		2•5	2•5	2•5	2•5	
Р	0	10	0	60	110	45
2 тура БГДЕ		2•5		2•5	2•5	2•5
Р	0	0	0	50	100	35

Итак, по результатам данного расчёта были сформированы следующие туры: 1) 14 туров с посещением участков А, Б, В и Г; 2) 2 тура с посещением участков Б, В, Г и Д; 3) 2 тура с посещением участков Б, Г, Д и Е. При этом рекреационная ёмкость участков А (темнохвойный лес), Б (светлохвойный лес) и В (лес смешанный) используется полностью, так как показатели Р данных секторов в результате расчёта приводятся к нулю. Рекреационная ёмкость участков Г (лесной луг), Д (речной пляж) и Е (болото) используется частично.

Чтобы определить полноту использования рекреационной ёмкости всей рекреационной зоны ООПТ необходимо вычислить сумму показателей Р всех 6 участков. Она составит 545 человек (70+90+80+140+120+45=545). При этом в течение четырёхдневного периода ООПТ будут одновременно посещать 18 групп туристов (14+2+2), что с учётом численности 1 группы (20 человек) составит 360 человек (18•20=360). Аналогичную цифру можно получить и другим путём. Неиспользованный остаток ёмкости Р участков Г, Д и Е составит 185 (50+100+35=185); отняв эту цифру от совокупной ёмкости всех участков (545), мы снова получим 360 (545-185=360).

Итак, рекреационная зона в ООПТ будет использоваться на 66,1% ((360/545)•100%≈66,1%), что в принципе является весьма неплохим результатом, учитывая то, что рекреационная нагрузка на участки не будет превышаться и дигрессия рекреационных объектов возникать не будет.

Однако при помощи оптимизационного расчёта полноту использования ёмкости Р участков можно повысить. В этих целях автором был разработан специальный метод - метод «минимума – максимума», который позволяет оптимизировать распределение туристских потоков в дестинации. Алгоритм использования метода «минимума – максимума» представлен на рис. 1.

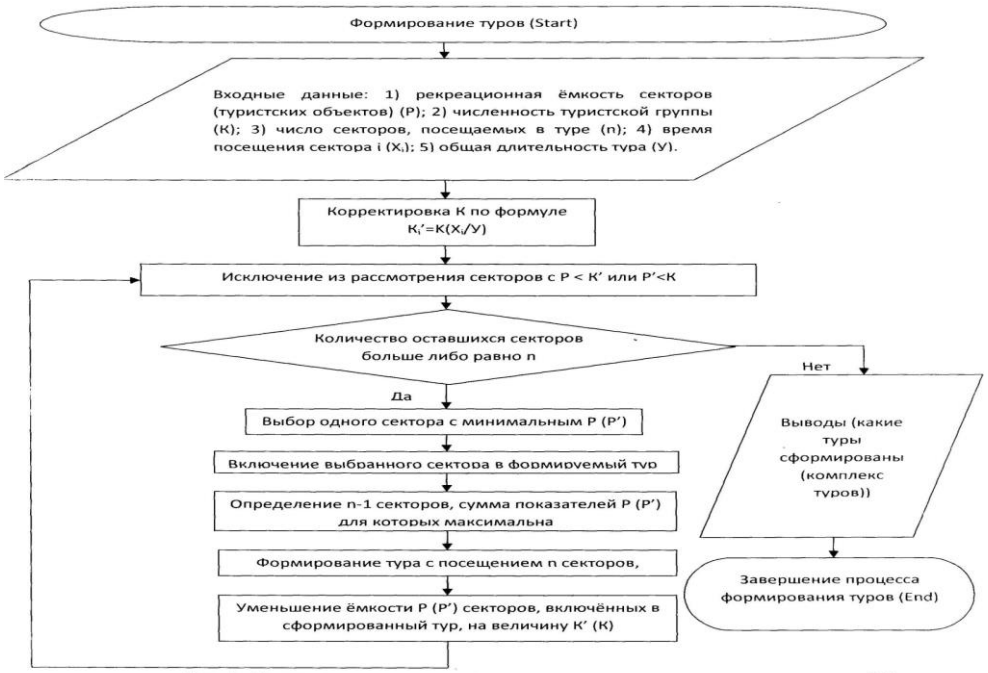

Рис. 1. Алгоритм применения метода «минимума-максимума», позволяющий более полно использовать ТРП в регионе

Рис 1. Алгоритм применения метода «минимума – максимума»

В таблице 3 представлен оптимизационный расчёт, выполненный при помощи метода «минимума – максимума», для рассматриваемого случая.

Таблица 3

Оптимизационный расчёт, выполненный при помощи метода «минимума – максимума»

Участок	А	Б	В	Г	Д	Е
Р	70	90	80	140	120	45
2 тура БГДЕ		2•5		2•5	2•5	2•5
Р	70	80	80	130	110	35
тур ВГДЕ			5	5	5	5
Р	70	80	75	125	105	30
тур БГДЕ		5		5	5	5
Р	70	75	75	120	100	25
тур ВГДЕ			5	5	5	5
Р	70	75	70	115	95	20
тур БГДЕ		5		5	5	5
Р	70	70	70	110	90	15
тур АГДЕ	5			5	5	5
Р	65	70	70	105	85	10
тур ВГДЕ			5	5	5	5
Р	65	70	65	100	80	5
тур БГДЕ		5		5	5	5
Р	65	65	65	95	75	0
тур АБГД	5	5		5	5	
Р	60	60	65	90	70	0
тур АВГД	5		5	5	5	
Р	55	60	60	85	65	0
тур АБГД	5	5		5	5	
Р	50	55	60	80	60	0
тур АВГД	5		5	5	5	
Р	45	55	55	75	55	0
тур АБВГ	5	5	5	5		
Р	40	50	50	70	55	0
тур АБГД	5	5		5	5	
Р	35	45	50	65	50	0
тур АВГД	5		5	5	5	

Р	30	45	45	60	45	0
тур АБВГ	5	5	5	5		
Р	25	40	40	55	45	0
тур АБГД	5	5		5	5	
Р	20	35	40	50	40	0
тур АВГД	5		5	5	5	
Р	15	35	35	45	35	0
тур АБВГ	5	5	5	5		
Р	10	30	30	40	35	0
тур АБГД	5	5		5	5	
Р	5	25	30	35	30	0
тур АВГД	5		5	5	5	
Р	0	25	25	30	25	0
5 туров БВГД		5•5	5•5	5•5	5•5	
Р	0	0	0	5	0	0

Итак, по результатам оптимизационного расчёта были сформированы следующие туры: 5 туров с посещением участков Б, Г, Д и Е (посещение светлохвойного леса, луга, речного пляжа и болота); 3 тура с посещением участков В, Г, Д и Е (посещение смешанного леса, лесного луга, пляжа и болота); 1 тур с посещением участков А, Г, Д и Е (посещение леса темнохвойного, луга, речного пляжа и болота); 5 туров с посещением участков А, Б, Г и Д (посещение темнохвойного леса, светлохвойного леса, лесного луга и пляжа); 5 туров с посещением участков А, В, Г и Д (посещение темнохвойного леса, леса смешанного, луга и речного пляжа); 3 тура с посещением участков А, Б, В и Г (посещение темнохвойного леса, леса светлохвойного, смешанного леса и луга); 5 туров с посещением участков Б, В, Г и Д (посещение светлохвойного леса, смешанного леса, луга и речного пляжа);

Как мы видим, применение метода «минимума – максимума» позволяет значительно разнообразить туры, организуемые в рекреационной зоне ООПТ. Если при простом расчёте формировалось 3 вида туров (причём 14 из 18 туров были туры с посещением участков А, Б, В и Г), то в результате использования оптимизационного расчёта было сформировано 7 видов туров.

Итак, в данном случае рекреационную зону ООПТ в течение четырёхдневного периода будут одновременно посещать 27 групп туристов (для получения этой цифры просто складываем количество туров по всем 7 видам туров – 5+3+1+5+5+3+5=27). С учётом численности 1 группы (20 человек), получаем, что одновременно ООПТ в течение четырёхдневного периода будут посещать 540 человек. Итак, теперь рекреационная зона в ООПТ будет использоваться на 99,1% ((540/545)•100%≈99,1%). Использование рекреационной ёмкости участков Р возрастёт в полтора раза (540/360=1,5).

Следовательно, мы можем заключить, что применение метода «минимума – максимума» позволило разнообразить формируемые туры и повысить эффективность использования рекреационной зоны в ООПТ. Для проверки работоспособности метода «минимума – максимума» читатель может самостоятельно произвести оптимизационный расчёт, произвольно изменив в рассматриваемом примере ёмкость Р участков или их количество, численность туристической группы, продолжительность (в сутках или часах) формируемых туров.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1) http://ru.wikipedia.org.

2) Репшас Э.А. и др. Определение состояния и экологической емкости рекреационных лесов. (Методические рекомендации). – Каунас: ЛитНИИЛХ, 1981.

УДК 378

ABOUT INCREASING OF EFFECTIVENESS OF TEACHING LINEAR ALGEBRA AT UNDERGRADUATE LEVEL

Yakunina Anastasiya Nikolayevna
Doctor of Philisophy
Associate Professor of Mathematics
Voorhees College
Denmark, SC USA

Abstract. The article is dedicated to the problem of optimization of teaching Linear Algebra in a college. The author's original method of teaching Cramer's rule is presented. Concrete instructions for increasing effectiveness of teaching Cramer's rule are given. Special attention is paid to a student-centered approach that is considered in this article as an effective instrument for an improvement of the results of teaching Linear Algebra at college level. All conclusions and recommendations are based on the results of modern research in Education and on the author's teaching experience (13 years).

Key Words. Linear Algebra, teaching Cramer's rule, methods for increasing effectiveness of teaching math in college, student-centered education

Under modern circumstances it's very important to create special techniques of teaching Linear Algebra that would help the instructor to make the learning material easy, understandable and interesting for the students, and to keep them actively involved in learning process. Finding such techniques takes special importance for online teaching because studying advanced math courses online can be challenging for many students [1, p. 15].

Analysis of a diverse array of sources on the problem [1, p. 89-102], [2, p. 56-78], [3, p. 104-121] and the author's experience of teaching Linear Algebra allowed her to create an original technique of teaching Cramer's rule at college level. The

effectiveness of this technique was proved by years of practice. This article presents an outline of notes for instructors that can be used to teach Cramer's rule at undergraduate level.

Cramer's rule is a method for solving systems of n linear equations in n variables (the number of variables in a system must be equal to a number of the equations in the system). It bears the name of its creator Gabriel Cramer – Genevan mathematician (1704-1752).

Cramer's rule: if a determinant of a system $\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 + ... + a_{1n}x_n = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 + ... + a_{2n}x_n = b_2 \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 + ... + a_{3n}x_n = b_3 \\ ... \\ a_{n1}x_1 + a_{n2}x_2 + a_{n3}x_3 + ... + a_{nn}x_n = b_n \end{cases}$

is not equal to 0 ($D \neq 0$) then the solution of the system is: $x_1 = \frac{D_1}{D}$, $x_2 = \frac{D_2}{D}$, $x_3 = \frac{D_3}{D}$, … $x_n = \frac{D_n}{D}$, where D_i (i=1, 2, 3, …n) is a determinant that can be obtained by substitution of the column of constant terms for the ith column in the original determinant D.

Cramer's rule can be used only if:

1. the number of equations in the system equals to the number of variables in the system (in other words, it can be used only if a matrix of the system is square because we can calculate determinant only from square matrices), and

2. a determinant of the system is not equal to zero (because if it's 0 then we can't use the above formulas since we can't divide by 0 in math)

For example, solving a system of two linear equations in two variables in general form

$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 = b_2 \end{cases}$$

using Cramer's rule will look like this:

1. Find a determinant of the system

$$D = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix} = a_{11} \cdot a_{22} - a_{12} \cdot a_{21}$$

2. Find D_1. To do that, substitute the column of constant terms $\begin{matrix} b_1 \\ b_2 \end{matrix}$ for the first column in the original determinant D:

$$D_1 = \begin{vmatrix} b_1 & a_{12} \\ b_2 & a_{22} \end{vmatrix} = b_1 \cdot a_{22} - b_2 \cdot a_{21}$$

3. Find D_2. To do that, substitute the column of constant terms $\begin{matrix} b_1 \\ b_2 \end{matrix}$ for the second column in the original determinant D:

$$D_2 = \begin{vmatrix} a_{11} & b_1 \\ a_{21} & b_2 \end{vmatrix} = a_{11} \cdot b_2 - b_1 \cdot a_{21}$$

4. Find the final answer (solution of the system):

$x_1 = \frac{D_1}{D}$ $\qquad$ $x_2 = \frac{D_2}{D}$

Now let's solve a concrete system of linear equations:

$\begin{cases} x + 3y = 7 \\ 2x + y = 4 \end{cases}$ (here the variables are denoted by x and y which makes no difference with x_1 and x_2)

First we need to find D:

$$D = \begin{vmatrix} 1 & 3 \\ 2 & 1 \end{vmatrix} = 1 \cdot 1 - 2 \cdot 3 = 1 - 6 = -5$$

Now we need to find D_1. To do this we need to substitute the column of constant terms $\begin{matrix} 7 \\ 4 \end{matrix}$ for the first column in the original determinant D:

$$D_1 = \begin{vmatrix} 7 & 3 \\ 4 & 1 \end{vmatrix} = 7 \cdot 1 - 4 \cdot 3 = 7 - 12 = -5$$

Now it's time to find D_2. To do this we need to substitute the column of constant terms $\begin{matrix} 7 \\ 4 \end{matrix}$ for the second column in the original determinant D:

$$D_2 = \begin{vmatrix} 1 & 7 \\ 2 & 4 \end{vmatrix} = 1 \cdot 4 - 2 \cdot 7 = 4 - 14 = -10$$

Now we have everything that we need to find a solution of the system:

x (the first variable) $= \frac{D_1}{D} = \frac{-5}{-5} = 1$ y (the second variable)$= \frac{D_2}{D} = \frac{-10}{-5} = 2$

Please note that we use D_1 to find the first variable (x) and D_2 to find the second variable (y).

So, the final answer is: x=1, y=2. We remember that it can be also written as an ordered pair (1; 2) (please remember that x must be in the first place in our pair and y must be in the second place).

We can check if our system was solved correctly. We remember that the pair (1; 2) (or, which is the same (x=1, y=2)) is a solution of our system $\begin{cases} x+3y=7 \\ 2x+y=4 \end{cases}$ if the numbers x=1 and y=2 satisfy the both equations in our system. So we just need to "plug" 1 for x and 2 for y in the system and to check if the both equations in the system become true:

$$\begin{cases} 1+3\cdot 2=7 \\ 2\cdot 1+2=4 \end{cases} \rightarrow \text{(hence)} \quad \begin{cases} 1+6=7 \\ 2+2=4 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} 7=7 \\ 4=4 \end{cases}$$

We see that the pair (1; 2) is a correct solution of our system because it satisfies the both equations in it.

All students are strongly encouraged to do this final check after they solve the system. Just substitute your solution in the original system to make sure that all equations in it become true. This simple check will show you if you solved your system correctly or not (if you see that your solution doesn't satisfy at least one equation in the system then it means that you made some error while solving it and that you need to find this error and to correct it).

Problems for practice. Solve the given systems of linear equations. Use Cramer's rule, please. Check your answer.

1) $\begin{cases} 3x+y=9 \\ -x+y=1 \end{cases}$ 2) $\begin{cases} 2x+y=-1 \\ x+2y=7 \end{cases}$ 3) $\begin{cases} 5x+6y=8 \\ -2x+y=-10 \end{cases}$

4) $\begin{cases} x_1+2x_2=6 \\ 5x_1-x_2=-3 \end{cases}$ 5) $\begin{cases} 7x_1-2x_2=0 \\ -x_1+x_2=5 \end{cases}$ 6) $\begin{cases} 2y+x=0 \\ 3x+4y=-2 \end{cases}$

7) $\begin{cases} x+y-2=0 \\ 6x-5y+3=0 \end{cases}$ 8) $\begin{cases} 3x_1-2x_2-7=0 \\ x_2+4x_1=-1 \end{cases}$ 9) $\begin{cases} 5x-3y=1 \\ 2x+y-4=0 \end{cases}$

Now we know how to solve systems of size 2x2 (systems that contain two linear equations in two variables) by using Cramer's rule.

Systems of size 3x3 (systems that contain three linear equations in three variables) can be solved analogically.

Let's consider a system of size 3x3 in general form

$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 = b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 = b_2 \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 = b_3 \end{cases}$$

(We remember that a_{11}, a_{12}, a_{13}, a_{21}, a_{22}, a_{23}, a_{31}, a_{32}, a_{33}, b_1, b_2, b_3 are concrete constant numbers, and x_1, x_2, x_3 are variables (unknown numbers that need to be found from the system)).

This system can be solved easily using Cramer's rule:

1. Find a determinant of the system (if needed, please see the picture (pic. 1) to recall how to evaluate determinants of size 3x3 (rule of the triangles)):

$$D = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11} \cdot a_{22} \cdot a_{33} + a_{13} \cdot a_{21} \cdot a_{32} + a_{31} \cdot a_{23} \cdot a_{12} -$$

$(a_{13} \cdot a_{22} \cdot a_{31} + a_{11} \cdot a_{32} \cdot a_{23} + a_{33} \cdot a_{12} \cdot a_{21})$

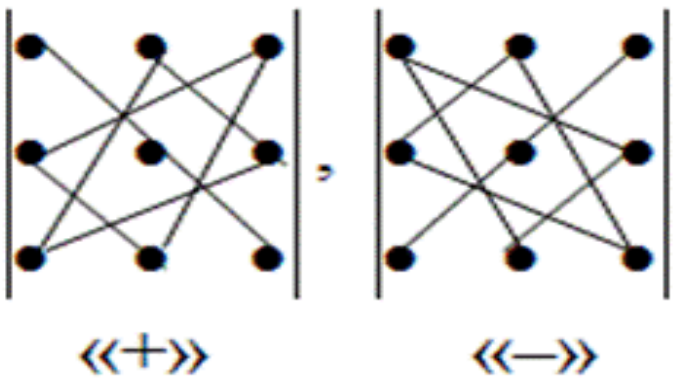

Pic. 1. Rule of the triangles

2. Find D_1. To do that, substitute the column of constant terms $\begin{matrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{matrix}$ for the first column in the original determinant D:

$$D_1 = \begin{vmatrix} b_1 & a_{12} & a_{13} \\ b_2 & a_{22} & a_{23} \\ b_3 & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = b_1 \cdot a_{22} \cdot a_{33} + a_{13} \cdot b_2 \cdot a_{32} + b_3 \cdot a_{23} \cdot a_{12} -$$

$(a_{13} \cdot a_{22} \cdot b_3 + b_1 \cdot a_{32} \cdot a_{23} + a_{33} \cdot a_{12} \cdot b_2)$

3. Find D_2. To do that, substitute the column of constant terms $\begin{matrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{matrix}$ for the second column in the original determinant D:

$$D_2 = \begin{vmatrix} a_{11} & b_1 & a_{13} \\ a_{21} & b_2 & a_{23} \\ a_{31} & b_3 & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11} \cdot b_2 \cdot a_{33} + a_{13} \cdot a_{21} \cdot b_3 + a_{31} \cdot a_{23} \cdot b_1 -$$

$(a_{13} \cdot b_2 \cdot a_{31} + a_{11} \cdot b_3 \cdot a_{23} + a_{33} \cdot b_1 \cdot a_{21})$

4. Find D_3. To do that, substitute the column of constant terms $\begin{matrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{matrix}$ for the third column in the original determinant D:

$$D_3 = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & b_1 \\ a_{21} & a_{22} & b_2 \\ a_{31} & a_{32} & b_3 \end{vmatrix} = a_{11} \cdot a_{22} \cdot b_3 + b_1 \cdot a_{21} \cdot a_{32} + a_{31} \cdot b_2 \cdot a_{12} -$$

$(b_1 \cdot a_{22} \cdot a_{31} + a_{11} \cdot a_{32} \cdot b_2 + b_3 \cdot a_{12} \cdot a_{21})$

5. Find the final answer (solution of the system):

$x_1 = \frac{D_1}{D}$ $\qquad$ $x_2 = \frac{D_2}{D}$ $\qquad$ $x_3 = \frac{D_3}{D}$

Now let's have a practice and solve the concrete system of linear equations:

$$\begin{cases} 2x - y + z = 5 \\ x + 3y - 4z = 7 \\ -x + z = -4 \end{cases}$$

(here the variables are denoted by x, y, z which makes no difference with x_1, x_2, x_3)

First we need to find D:

$$D=\begin{vmatrix}2 & -1 & 1\\ 1 & 3 & -4\\ -1 & 0 & 1\end{vmatrix}=2\cdot3\cdot1+1\cdot1\cdot0+(-1)\cdot(-4)\cdot(-1)–[1\cdot3\cdot(-1)+2\cdot0\cdot(-4)+1\cdot(-$$

1)·1]=6+0-4-[-3+0-1]=2-[-4]=2+4=6

Now we need to find D_1. To do that, substitute the column of constant terms $\begin{matrix}5\\7\\-4\end{matrix}$ for the first column in the original determinant D:

$$D_1=\begin{vmatrix}5 & -1 & 1\\ 7 & 3 & -4\\ -4 & 0 & 1\end{vmatrix}=5\cdot3\cdot1+1\cdot7\cdot0+(-4)\cdot(-4)\cdot(-1)–[1\cdot3\cdot(-4)+5\cdot0\cdot(-4)+1\cdot(-$$

1)·7]=15+0-16-[-12+0-7]= -1-[-19]= -1+19=18

Now we need to find D_2. Substitute the column of constant terms $\begin{matrix}5\\7\\-4\end{matrix}$ for the second column in the original determinant D:

$$D_2=\begin{vmatrix}2 & 5 & 1\\ 1 & 7 & -4\\ -1 & -4 & 1\end{vmatrix}=2\cdot7\cdot1+1\cdot1\cdot(-4)+(-1)\cdot(-4)\cdot5–[1\cdot7\cdot(-1)+2\cdot(-4)\cdot(-$$

4)+1·5·1]=14-4+20-[-7+32+5]=30-30=0.

Now let's find D_3. Substitute the column of constant terms $\begin{matrix}5\\7\\-4\end{matrix}$ for the third column in the original determinant D:

$$D_3=\begin{vmatrix}2 & -1 & 5\\ 1 & 3 & 7\\ -1 & 0 & -4\end{vmatrix}=2\cdot3\cdot(-4)+5\cdot1\cdot0+(-1)\cdot7\cdot(-1)–[5\cdot3\cdot(-1)+2\cdot0\cdot7+(-4)\cdot(-1)\cdot1]=-$$

24+0+7-[-15+0+4]=-17-[-11]=-17+11=-6

Now we just need to find the final answer (solution of the system):

x= $\frac{D_1}{D}=\frac{18}{6}=3$ y= $\frac{D_2}{D}=\frac{0}{6}=0$ z= $\frac{D_3}{D}=\frac{-6}{6}=-1$

Once again, please note that we've used D_1 to find the first variable (x), D_2 to find the second variable (y), and D_3 to find the third variable (z)

So, the final answer is: x=3, y=0, z=-1. We remember that it can be also written as an ordered triple (3; 0; -1) (please remember that x must be in the first place in our triple, y must be in the second place, and z in the third one).

We can check if our solution is correct. We remember that the triple (3; 0; -1) (or, which is the same (x=3 y=0, z=-1)) is a correct solution of our system $\begin{cases} 2x - y + z = 5 \\ x + 3y - 4z = 7 \\ -x + z = -4 \end{cases}$ if the numbers x=3 y=0, z=-1 satisfy all equations in our system. So we just need to substitute 3 for x, 0 for y, and -1 for z in the system and to check if all equations in the system become true:

$$\begin{cases} 2\cdot 3 - 0 + (-1) = 5 \\ 3 + 3\cdot 0 - 4\cdot(-1) = 7 \\ -3 + (-1) = -4 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} 6 - 0 - 1 = 5 \\ 3 + 0 + 4 = 7 \\ -3 - 1 = -4 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} 5 = 5 \\ 7 = 7 \\ -4 = -4 \end{cases}$$

We see that the triple (3; 0; -1) is a correct solution of our system because it satisfies all equations in it. Please don't forget to do this final check every time you solve a system of linear equations. Just substitute your solution in the original system to make sure that all equations in it become true.

Problems for practice. Solve the given systems of equations. Check your answer, please.

1. $\begin{cases} x + y + z = -1 \\ x + 3y + 2z = 0 \\ 7x + z = -2 \end{cases}$ 2. $\begin{cases} 4x + y + z = -2 \\ 5x + 2z = 0 \\ -x + y + z = 8 \end{cases}$ 3. $\begin{cases} 5x - 2y - z - 1 = 0 \\ 3x - y = 0 \\ 2y + z - 2x = 0 \end{cases}$

REFERENCES

1. Hefferon, Jim. Linear Algebra/Jim Hefferon – Orthogonal Publishing L3C, 2020.

2. Lankham, Isaiah, Nachtergaele, Bruno, Schilling, Anne. Linear Algebra - As an Introduction to Abstract Mathematics/ Isaiah Lankham - World Scientific, 2016.

3. Poole, David. Linear Algebra: A Modern Introduction/David Poole – Books Cole, 2010.

УДК: 616.34-008.6-07-097-053.31

DISORDERS OF THE FUNCTIONAL CONDITION OF THE INTESTINE IN NEWBORN CHILDREN WITH PERINATAL PATHOLOGY: IMMUNOLOGICAL DIAGNOSTIC INDICATORS

Yurkiv Oksana Ivanivna
c. med. s. PhD, assoc.prof.
department of Patients
Care and High Nursing Educational
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi

Abstract. "Health" for a child of any age includes the compliance of development with age standards and the ability to adequately overcome the borderline and pathological conditions characteristic of the body during growth and development. One of the most common pathological conditions of the gastrointestinal tract in newborns is a violation of the composition and function of the microflora of the colon, which occur under the influence of perinatal factors and are a prerequisite for the development of inflammatory bowel disease in the future [1, p.49; 2, p.56]. Preventing the development of infants diseases is the main task of the pediatrician. Therefore, early diagnosis of bowel functional disorders in newborns will increase the effectiveness of treatment of newborn period.

Keywords: immunodiagnostics, newborns, intestines.

Introductions. One of the most common pathological conditions of the gastrointestinal tract in newborns is a violation of the composition and function of the colon microflora, which arise under the influence of perinatal factors and is a prerequisite for the development of inflammatory bowel diseases in the future. Clinical manifestations of disorders of the functional state of the intestine in newborns against the background of perinatal pathology are nonspecific, their severity depends on the duration and severity of disorders, the presence or absence of

background conditions with signs of endogenous intoxication [3, p.49; 4, p.56; 5]. Diagnosis of intestinal disorders is carried out by a detailed study of the anamnesis data, a clinical examination of the child with the identification of local and systemic manifestations of the disease, as well as an in-depth laboratory study.

Alpha-1-antitrypsin (α-1-antitrypsin) and secretory IgA (sIgA) are indicators of the inflammatory process in the intestinal tract [6, p.4]. Increased values are observed during exacerbations, inflammations, systemic diseases. Soluble immunoglobulin A is the most important part of local immunity against intestinal antigens. An increased IgA level confirms an active immune response in the intestinal mucosa, a low level leads to a reduced immune defense with a reduced colonization resistance, in addition, in addition, high antibody titers against food allergens are often found. As part of pre / antibiotic treatment, elevated IgA levels are confirmed only in isolated cases.

Results and discussion. To study the paraclinical diagnostic criteria for the development of gastrointestinal tract disorders, 2 study groups were created: I - 30 newborns with perinatal pathology of varying severity; II - 30 children with the physiological course of the early neonatal period. On days 6-7 in the first group there was a significant increase in the level of alpha-1-antitrypsin 1125.7 ± 56.25 mg / g versus group II 96.5 ± 1.83 mg / g, p> 0.05 which is a marker interstitial loss of protein and indicates an increase in the permeability of the intestinal mucosa. In inflammation, the level of α-1-antitrypsin can triple, as a result of which it is attributed to markers of acute phase inflammation. An increase in the level of albumin in children of group I 55.1 ± 2.76 mg / g versus group II 3.0 ± 0.15 mg / g, p> 0.05 indicates a violation of the processes of parietal absorption, as well as the passage of plasma into the lumen intestines. The level of sIgA in the feces of newborns who had signs of intestinal dysfunction was slightly higher compared to healthy newborns - 534.3 ± 26.72 mg / g and 373.8 ± 18.69 mg / g, p> 0, respectively. 05. Probably, an increase in the sIgA level in newborns with perinatal pathology may be associated with impaired biofilm formation, characteristic of this stage of microbiocenosis formation, with a predominance of opportunistic microflora.

Conclusions. Therefore, early diagnosis of disorders of the functional condition of the intestine in newborns will increase the effectiveness of treatment and prevent the development of diseases in infancy.

REFERENCES.

1. Shadrin O.G. ta in. Funkcional`ne xarchuvannya ta xronichni zapal`ni zaxvoryuvannya ky`shechny`ku u ditej rann`ogo viku. / O.G. Shadrin, R.V. Marushko, T.S. Bryuzgina, V.L. Misny`k, O.V. Mukvich // Sovremennaya pedy`atry`ya 6(34) / 2010, S.- 48-54

2. Shun`ko E.E. Novыj vzglyad na formy`rovany`e эndomy`kroэkology`cheskogo statusa u novorozhdennыx detej //Zh-l prakty`chnogo likarya, 2003, #1-S.54-61.

3. Nezgoda I.I. Dy`sbakterioz ky`shkivny`ka u ditej: problemni py`tannya, suchasni metody` diagnosty`ky` / I.I. Nezgoda, O.M. Naumenko // «Kly`ny`cheskaya y`mmunology`ya, allergology`ya, y`nfektology`ya» - 2011, #5 - S. 29-32.

4. Loboda V.F. Shlyaxy` opty`mizaciyi diagnosty`ky` ta likuvannya xronichnoyi gastroduodenal`noyi patologiyi u ditej / V.F.Loboda, A.Z. My`kolenko // Sovremennыe problemы pedy`atry`y`: nauchno-prakty`cheskaya konferency`ya s mezhdunarodnыm uchasty`em (Krым. g. Evpatory`ya, 8-9 noyabrya 2007 g.). - 2007

5. Nakaz Ministerstva oxorony` zdorov'ya Ukrayiny` vid 26.05.2010 # 438 "Pro zatverdzhennya protokoliv diagnosty`ky` ta likuvannya zaxvoryuvan` organiv travlennya u ditej".

6. Field SJ. The immunological components of human and their effect on immune development in infants. / Field SJ.// J. Nutr. 2005; 135: 1-4.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ ПАПИЛЛОМАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ У ДЕТЕЙ

Адильгереева М. И.
ассистент кафедры
кожных и венерических болезней,
детских кожных и венерических болезней, СПИД.
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт
г. Ташкент

Актуальность: Проблема диагностики и лечения заболеваний, вызываемых вирусом папилломы человека, является актуальной в связи с высоким уровнем заболеваемости у подростков, значительной контагиозностью и высоким онкогенным потенциалом возбудителя. У детей в силу физиологических особенностей репродуктивной системы и незрелости защитных механизмов более высок риск инфицирования папилломавирусной инфекцией (ПВИ), чем у взрослых

Цель: Изучение динамики заболеваемости папилломавирусной инфекции на данных литературных источников.

Материалы и методы: Нами были обработаны такие литературные источники, которые раскрывали актуальность по проблеме заболеваемости папилломавирусной инфекции.

Результаты исследования: Папилломавирусная инфекция является одной из наиболее распространенных в структуре инфекций, передаваемых половым путем (ИППП). В 2006 году в России в возрастной популяции от 0 до 14 лет было зарегистрировано 0,8 случаев заболевания аногенитальными бородавками на 100000 населения, а среди лиц от 15 до 17 лет - 42,1 случаев на 100000 детского населения. В 2007 году данные показатели составили 0,6 и 33,7 случаев заболевания на 100000 детского населения соответственно.(Коколина В. Ф., 2005, Асламазян Л.К., 2006.). Наиболее часто ВПЧ-инфекция протекает

субклинически, обычно на фоне различных гинекологических заболеваний, таких как вульвовагинит, «фоновые процессы» слизистой оболочки шейки матки, эндоцервицит. Немаловажным является и нарушение вагинального биотопа при ПВИ, что необходимо учитывать при ведении пациенток с данной патологией. Исследования последних десятилетий свидетельствуют о том, что 85% пациенток с типичными аногенитальными бородавками вульвы и промежности имеются дополнительные очаги ПВИ во влагалище или на шейке матки и почти у каждой четвертой из них выявляют ассоциированные с нею заболевания — цервикальные внутриэпителиальные неоплазии (ЦВН) — различной степени тяжести (Прилепская В.Н., 2008 г.). Однако изменения слизистой оболочки шейки матки при ПВИ и также другие клинические формы заболевания у девочек изучены недостаточно.

Также остается открытым для исследований вопрос тактики лечения папилломавирусной инфекции у детей. Лечение заболеваний, обусловленных ВПЧ, является важным этапом профилактики злокачественных новообразований шейки матки и сохранением репродуктивного здоровья молодежи. В современной научной литературе предлагается множество способов лечения клинических проявлений ПВИ (криодеструкция, электродеструкция, лазерная вапоризация, радиохирургическое удаление), но не одна из методик не являетря приоритетной при выборе тактики лечения ребенка в силу высокого риска побочных эффектов и осложнений, технической сложностью выполняемых манипуляций (Дубенский В.В., 2001, Гомберг М.А. и соавт., 2006).

Вывод: Таким образом, подводя итог литературного анализа можно сказать,что в настоящее время остаются недостаточно изученными вопросы, касающиеся характера клинических проявлений и течения папилломавирусной инфекции аногенитальной области у детей, особенностей поражения слизистой оболочки шейки матки в детском возрасте и тактики ведения детей с данной патологией.

УДК 330

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ХІМІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Артеменко Людмила Петрівна,
викладач
Чмельова Любов Дмитрівна
викладач
Черкаська медична академія,
м. Черкаси, Украина

Анотація. У публікації викладено проблеми організації навчального процесу у студентів з фармацевтичної хімії в умовах дистанційного навчання; розкрито значення застосування цифрових технологій, описані форми та методи навчання, які були застосовані, позитивні та негативні аспекти on-line спілкування викладача та студента; визначена необхідність впровадження нових підходів у викладанні професійних фармацевтичних дисциплін.

Ключові слова. Фармацевтична хімія, дистанційне навчання, інформаційні технології.

Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією, став неочікуваним та доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу – викладачів, студентів та їхніх батьків. Після тимчасової розгубленості всім довелось прийняти цей виклик та швидко адаптуватись до нових реалій, і питання розвитку дистанційної освіти набуло неабиякої актуальності. І хоча дистанційне навчання не є заміною традиційного, воно може стати ефективним інструментом не тільки під час карантину.

Система дистанційної освіти, що базується на використанні сучасних технічних засобів збереження та доставки інформації, масової комунікації, має у нашій країні короткий термін існування, відтак і незначний досвід викладачів

у її впровадженні до освітнього процесу. Однак зарубіжний досвід практики дистанційної освіти, що вже склався, наближає нас до розуміння особливостей цієї системи, заснованої на використанні спеціальних освітніх технологій, сучасних методик навчання, технічних засобів і способів передачі інформації, інформаційних та телекомунікаційних технологій. Водночас застосування нових технологічних форм навчання принципово змінює спосіб одержання і засвоєння знань, а також взаємодію між студентом та викладачем. Джерелом інформації в цих моделях є бази даних в освітньому просторі, координатором навчального процесу - викладач, а інтерпретатором знань - студент. Суттєво змінюється в цьому навчальному процесі і роль викладача. На нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коригування способів надання інформації, проведення професійного тренінгу, консультування студентів та отримання від них зворотного зв'язку у вигляді набутих знань, умінь і навичок. Викладач допомагає студентам у їхньому професійному становленні. Діяльність студента змінюється у напрямі від одержання знань до їх пошуку.

Для викладачів фармацевтичної хімії за даних умов пріоритетами розвитку навчального процесу найголовнішими є: інформатизація та використання інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення якості навчання шляхом впровадження компетентнісного підходу, урізноманітнення форм та методів навчання. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Широке використання таких інструментів Google як Meet, Class, Google forms дають можливість ефективного спілкування, надання інформації та отримання зворотного зв'язку від студентів, контролю навчального процесу та засвоєння знань, умінь і навичок у процесі професійного тренінгу. Ефективність дистанційного навчання підвищується, якщо студенти самі почувають необхідність подальшого навчання, а не піддаються тиску з боку викладача. Вони мають можливість роботи з навчальними матеріалами в такому режимі й обсязі, який підходить безпосередньо їм. Ефект у значній мірі залежить від

того, наскільки регулярно займається той, хто навчається. Активна і послідовна робота із навчальним матеріалом і виконання контрольних завдань, вправ, розрахунків а також підтримка у всіх питаннях з боку викладача забезпечує планомірне засвоєння знань. Серед позитивних сторін такого навчання є можливість займатися в будь-якому місці, де є комп'ютер, та доступ до Інтернет мереж.

Студенти Черкаської медичної академії ефективно використовують платформу Moodle, на якій розміщені програми навчання, лекційні матеріали, посібники, тестові завдання. Найбільш важливими складовими дистанційного навчання є: створення практичних ситуацій під час навчального процесу, використання кейс-методу на практичних заняттях, чіткість організації навчального процесу, індивідуальний підхід до кожного студента. Вміння використовувати сучасні телекомунікаційні технології, робота із навчальною платформою Moodle допомагають студентам вирішувати проблеми з навчальним матеріалом і консультуванням на відстані у вільний час. Але існують і негативні сторони дистанційного навчання: відсутність очного спілкування учасників освітнього процесу; занижена мотивація деяких студентів до навчання; для постійного доступу до джерел інформації необхідна відповідна технічна оснащеність; відсутність можливості відпрацювання навичок з якісного аналізу зразків лікарських засобів, методів кількісного визначення вмісту активних речовин та домішок у зразках, моделювання роботи фахівця з контролю якості ліків на підприємствах, в аптеках, в контрольно-аналітичних лабораторіях.

На нашу думку, у сучасних реаліях життя найбільш прийнятним є змішане навчання. Воно має переваги дистанційного навчання й усуває його недоліки. Ми так само використовуємо інформаційно-освітні ресурси, телекомунікаційні технології, але і відпрацьовуємо вміння і практичні навички при проведенні аудиторних занять. Змішане навчання використовує найрізноманітніші методи, як традиційні, так і інтерактивні: лекційні, лабораторні, комп'ютерні презентації, комп'ютерне навчання й навчання через

Інтернет. Ці методи використовуються як окремо, так і в поєднанні один з одним. Ми, як викладачі, чітко усвідомлюємо його переваги: двостороннє спілкування; студент активно співпрацює з викладачем, а викладач мотивує та координує навчальний процес; студент використовує набуті знання на практичних заняття під час професійного тренінгу. Тут постає питання якості освіти. Якщо раніше існуючі системи дистанційного навчання були не в змозі створити умови для нормального діалогу викладачів із студентами, то сучасні інтерактивні засоби (комп'ютерні комунікації, відеоконференції та інше) стали впроваджуватися в освітній процес саме для того, щоб надати нашим здобувачам освіти такі умови, а також дати їм необмежені можливості для самостійного навчання.

Отже, у світі, що так кардинально змінюється, всі учасники освітнього процесу змушені швидко адаптуватись до нових умов, використовуючи всі можливості для формування особистості майбутнього фахівця з новим світоглядом і мисленням, знаннями, що дозволять йому гнучко, оперативно реагувати на різноманітні професійні виклики, успішно конкурувати з іншими фахівцями на фармацевтичному ринку праці. Головною нашою метою є моделювання фахової поведінки майбутнього спеціаліста з контролю якості ліків, формування навичок та вмінь, які він зможе ефективно реалізовувати в майбутній професійній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Воронкін О.С. Організація дистанційних технологій навчання на основі комп'ютерних інформаційних систем вищих навчальних закладів України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-jurnals/vsunud/2015-6E/vosnjzu.htm.

2. Теслюк В. М., Лузан П. П., Шовкун Л. М. Основи педагогічної майстерності. Київ: ДАККіМ, 2018. 244 с.

3.Теорія та практика змішаного навчання: монографія / [Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л. та ін.]; за ред. В. М. Кухаренка. Харків: Міськдрук, НТУ ХПІ, 2016. 284 с.

4. Використання системи електронного навчання Moodle для контролю і оцінювання навчальної діяльності студентів ВНЗ: методичний посібник /Ю.В.Тріус, І.В.Стеценко, Л.П.Оксамитна та ін.; за ред. Ю.В.Триуса.- Черкаси: Маклаут, 2010. 200 с.

5.Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні: затверджено Постановою МОН України 20 грудня 2000 р. URL: http://www, osvita. org.ua/distance/ pravo/OO.html

УДК 378.018.43

ЗМІСТОВНИЙ/КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Андріянова Валентина Анатоліївна
старший викладач
Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Анотація: у роботі проведений аналіз проблем щодо розробки та впровадження у навчальний процес вищих закладів освіти технічного профілю дистанційних курсів.

Ключові слова: аналіз, проблеми, навчальний процес, дистанційне навчання, вищі заклади освіти технічного профілю.

Постановка проблеми. Економічні, політичні й соціальні зміни, які відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування системи освіти. Перш за все це стосується задоволення освітніх потреб громадян протягом всього життя, забезпечення доступу до освітньої та професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності й адекватну підготовку. Тому передбачено впровадження у навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України у міжнародну систему комп’ютерної інформації.

Найбільш ефективному рішенню вищезазначених проблем сприяє дистанційне навчання, тому тема дослідження даної роботи є актуальною. Глобалізація в освіті веде до зростання академічної мобільності, уніфікації

навчальних планів і методів навчання, широкого поширення дистанційної освіти.

Викладання навчальних дисциплін у вищій школі безперечно має ставити за мету підготовку фахівця, знання й уміння якого повністю відповідають умовам сучасного інформаційного суспільства. Але виникають певні труднощі, оскільки не можна цього досягти, використовуючи застарілі підходи та методи. В умовах, що склалися, головним завданням освіти в XXI столітті є використання інформаційних технологій в поширенні знань, у тому числі дистанційних методів.

Отже, виникає потреба навчити студента самостійно вирішувати типові й нетипові завдання, вести пошук інформації, постійно опановувати нові знання. Для реалізації цього необхідні нові підходи щодо організації навчальної діяльності та створення необхідних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел з проблеми дослідження [1-9] засвідчує значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до питань розвитку сучасної освіти. Незважаючи на велику кількість досліджень сучасна дистанційна освіта в Україні поки що нагадує традиційні форми заочного навчання, не розкриваючи всіх можливостей використання принципово нових форм і методів навчання.

До невирішених раніше частин загальної проблеми можна, зокрема, віднести незначний за обсягом час існування системи дистанційної освіти в Україні, що базується на використанні сучасних технічних засобів масової комунікації, збереження та доставки інформації, що, у свою чергу не сприяє створенню розвинених наукових теорій у цій галузі. У тому вигляді, в якому вони вже існують, вони більше стосуються технічної й організаційної сторін функціонування цієї системи. Суто психологічні й педагогічні аспекти системи дистанційної освіти у вищій школі до сьогодні залишаються найменш науково-теоретично обґрунтованими й усвідомленими.

Мета роботи полягає у розгляді особливостей, переваг, труднощів та перспективи дистанційної форми навчання для системи вищої освіти України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Головною передумовою входження України до єдиного європейського освітянського простору є впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, яка передбачає посилення ролі самостійної роботи студентів. Найбільш ефективному розв'язанню зазначених проблем сприяє дистанційне навчання, яке здійснюється на основі сучасних педагогічних, інформаційних, комп'ютерних та телекомунікаційних технологій. Така форма організації навчання дозволить вирішити безліч проблем, перед якими безсилі інші форми освіти. Отримати першу або другу вищу освіту, підвищити свою кваліфікацію, обмінятися досвідом, отримати консультацію фахівця, активно брати участь у професійному спілкуванні, не залишаючи сім'ю чи роботу – саме ці проблеми стосуються великої кількості громадян будь-якої країни, у тому числі й України.

Основні принципи дистанційного навчання – це встановлення інтерактивного спілкування між студентом та викладачем без забезпечення їх безпосередньої зустрічі та самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за обраним курсом при використанні певних інформаційних технологій [3].

В Україні поняття дистанційного навчання належить до тих дидактичних понять, місце яких серед дидактичних категорій не є суворо визначеним. Цьому сприяла відсутність донедавна єдиної концепції дистанційного навчання. Нині існують різні погляди на дистанційне навчання – від його абсолютизації як нової універсальної форми навчання, спроможної змінити традиційну, до технології комплектування засобів і методів передачі навчальної інформації.

У даній роботі під терміном «дистанційне навчання у вищих закладах технічного профілю» розумітимемо форму навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну

роботу з матеріалами інформаційної мережі. Це ідеальне рішення для тих, хто надає перевагу сучасним інформаційним технологіям в освіті та цінує свій час. Дистанційне навчання дає студентам можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів, постійну підтримку й консультації викладачів та методистів, відеолекції в режимі online, віртуальні тренажери та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного процесу навчання.

Наразі дистанційна форма навчання демонструє свої переваги перед іншими формами навчання завдяки своїй значно вищій інформативності, доступності та економічній ефективності. Вона також потребує менше часу та енергії для засвоєння знань, є значно мобільнішою та комфортнішою, ніж інші форми навчання (очне, заочне, екстернат). Саме цими та іншими причинами зумовлюється експансія дистанційної форми навчання в усьому світі, а групове навчання в аудиторіях та читальних залах поступово втрачає свої позиції. До переваг дистанційної освіти у вищих закладах технічного профілю можна віднести наступне: 1) можливість індивідуалізації навчання; 2) вибір бажаного темпу та швидкості навчання; 3) висока якість контролю знань за допомогою модульної системи навчання; 4) ефективне тестування; 5) саме дистанційна освіта відкриває студентам доступ до нетрадиційних джерел інформації; 6) підвищується ефективність самостійної роботи студентів; 7) виникають абсолютно нові можливості для творчості, знаходження і закріплення професійних навичок; 8) дозволяє викладачам реалізовувати принципово нові форми і методи навчання із застосуванням концептуального моделювання явищ і процесів. Розвиток дистанційного навчання в системі української освіти буде продовжуватися і вдосконалюватися з розвитком інтернет-технологій і вдосконалення методів дистанційного навчання. Слід зазначити, що впровадження дистанційної освіти доцільніше починати саме на заочному відділенні.

Висновки

1. Проблеми розвитку і впровадження дистанційного навчання у ВЗО технічного профілю України, розкриті у даній статті, охоплюють далеко не

повний їх перелік. Кожна з розглянутих проблем, і тим більше методи їх вирішення, вимагають глибокого і всебічного вивчення і можуть бути основою подальшого дослідження розвитку і впровадження дистанційного навчання.

2. Сьогодні дистанційне навчання в Україні може повноцінно розвиватися тільки за наявності таких його основних складових: нормативно-правової бази; навчальних закладів (центрів, кафедр, факультетів, інститутів або університетів дистанційного навчання); контингенту студентів; кваліфікованих викладачів; навчальних програм і курсів; відповідної матеріально-технічної бази (апаратного і програмного забезпечення, високошвидкісних ліній зв'язку); фінансової підтримки; розробки критеріїв якості тощо [5].

Незважаючи на досить об'ємний перелік позитивних якостей дистанційної освіти, як і в будь-якій іншій формі навчання, в ній можна виділити кілька недоліків: 1) ускладнена ідентифікація дистанційних студентів, оскільки на сучасному етапі розвитку технологій перевірити, хто ж саме здає екзамен, досить складно; 2) низька пропускна спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій (від цього, передовсім, страждають дистанційні студенти невеликих містечок та сіл, селищ України, яким, власне, найбільше підходить дистанційна освіта через географічну віддаленість від наукових осередків); 3) недостатній безпосередній контакт між персональним викладачем (тьютором) та дистанційним студентом через надзвичайну професійну завантаженість вітчизняних педагогів; 4) бажаючих отримати дистанційну освіту в Україні багато, а досвідчених викладачів, знайомих з новітніми технологіями дистанційного спілкування, обмаль; 5) дистанційна освіта в Україні не відповідає вимогам, що ставляться до інформаційного суспільства і не забезпечує повноцінного входження України в міжнародний освітній простір; 6) відсутність глобальної комп'ютерної мережі освіти й науки, оскільки комп'ютер дає змогу отримувати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром, що робить його одним з учасників реалізації програми безперервної освіти в Україні; 7) відсутня науково

обґрунтована та чітко сформульована стратегія дистанційної освіти в Україні, немає відповідних програм загальнодержавного та регіонального рівнів; 8) невисокий рівень комп'ютеризації суспільства та системи освіти, зокрема, низьке освоєння вищими закладами освіти сітьових інформаційних технологій, несформованість національного освітнього простору у Web-середовищі та ін. не дають змоги в даний час реалізувати значні потенційні можливості дистанційного навчання (окремі ініціативи та позитивні результати їх реалізації в цілому проблему не розв'язують).

Висновки Для подальшого розвитку ринку освітніх послуг України, вирішення низки соціальних проблем, реального впровадження дистанційної освіти у вітчизняну вищу освіту (технічну та гуманітарну) необхідно:

1) осмислення на державному рівні, органами управління освітою, керівництвом та професорсько-викладацьким складом вищих навчальних закладів, широкими педагогічними спільнотами доцільності й об'єктивної необхідності та можливості впровадження дистанційного навчання у вітчизняну вищу освіту;

2) створення науково обґрунтованої системи освіти та умов, що забезпечать її стійке функціонування та подальший розвиток;

3) для запобігання кон'юнктурних підходів та помилок минулого (програмоване навчання тощо) необхідно з самого початку надати системі соціально-педагогічну спрямованість;

4) застосування в дистанційній освіті телекомунікаційних мереж та сучасних інформаційних технологій – умова необхідна, але не достатня;

5) використовуючи існуючі та новостворені телекомунікаційні мережі (УРАН, Корпоративна мережа державного управління, міністерств та відомств тощо), доцільно, насамперед, прискореними темпами формувати у Web-середовищі систематизований вітчизняний освітній простір як інформаційну основу розгортання повномасштабної системи дистанційної освіти;

6) з урахуванням нових функцій викладача та особливостей навчання в системі дистанційної освіти забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації

педагогічних кадрів для дистанційного навчання, насамперед в галузі застосування у навчанні телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Албегова И.Ф. Образовательные информационно-коммуникационные технологии: суть, специфика и перспективы развития. *Дистанционное и виртуальное обучение. 2009. №8. С. 49-53.*

2. Богданова Н. Проблема інформатизації і соціалізації освіти. *Вища освіта України. 2009. №2. С. 83-89.*

3. Гозман Л.Я., Шестопал Е.Б. Дистанционное обучение на пороге XXI века. Ростов-н/Д.: Мысль, 1999. 368с.

4. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття». Київ, 1994. *Законодавчі акти та нормативні документи (на допомогу керівникам закладів та установ освіти). Збірник. Київ, 1999. 401с.*

5. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. М.: Издательский центр «Академия», 2003. 192с.

6. Ибрагимов И.М. Информационные технологии и средства дистанционного обучения. М.: Академия, 2005. 336с.

7. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Науково-методичний журнал. 2006. №6. С. 5-9.*

8. Лапшина І.С. Адаптивні підходи до моделювання освітніх процесів у системі дистанційного навчання. *Комп'ютер у школі та сім'ї. 2012.№6.С.42-47.*

9. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: Академия, 2009. 272с. (Высшее профессиональное образование).

УДК 725.4:69.059.3

ФЕНОМЕН «СКВОТИНГУ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Антоненко Ігор Володимирович,
старший викладач
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглядається феномен сквотингу, який отримав сьогодні достатнього поширення в багатьох країнах. Вивчення причин виникнення і процесу становлення сквоттерства дозволяє стверджувати, що в сучасній Україні існує досить сприятливе середовище для розвитку даного явища.

Ключові слова: креативна індустрія, сквотинг, арт-кластери, хаби, арт-інкубатори, автономний простір

У країнах Європейського союзу креативні індустрії вже багато років є прибутковим сектором економіки. Вони сприяють розвитку міст і країн в цілому, також отримуючи значну підтримку і інвестиції від державних, міських та загальноєвропейських програм. В Україні креативний сектор тільки починає зароджуватися, переважно тримаючись на приватних інвестиціях. Незважаючи на відсутність у вітчизняному законодавстві визначення креативних індустрій, на практиці успішно просувається їхня концепція від стратегічного планування міст до підтримки розвитку соціальної інфраструктури в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ). Відзначимо, що в доповіді ООН під «креативними індустріями» розуміють сукупний цикл створення, виробництва і розповсюдження товарів і послуг, заснованих на креативності та інтелектуальному капіталі [1, с. 4]

Вже в 1998 р. в креативних індустріях у всій Європі працювало близько п'яти відсотків населення, і ця цифра постійно зростала. При цьому три чверті загального обороту від творчих індустрій в Європі генерується в п'ятірці країн ЄС Великобританії, Франції, Іспанії, Німеччини та Італії [2].

У 2012 р. рівень відсоткового вмісту в економіці креативних індустрій Великобританії виріс на 10%, випередивши інші галузі. У цій сфері налічується 1,68 мільйона робочих місць, що становить 5,6% від загальної кількості в країні. У 2012 р. креативна економіка Великобританії оцінили в £ 71.4 млрд. У період з 2009 по 2011 роки вартість експорту послуг з творчих індустрій збільшилася на 16,1% – в порівнянні зі збільшенням на 11,5% загального обсягу експорту послуг Великобританії [2].

За підходом британського уряду під «креативної індустрією» слід розуміти сукупність видів економічної діяльності, область творчого підприємництва (засоби масової інформації, кінематограф, музична діяльність, розробка програмного забезпечення, наукові дослідження та інші види діяльності культури), де зайнята значна частина творчих працівників, результати праці яких залежать від постійного впровадження інновацій [3, с. 42].

У 2012 р. частка креативних індустрій (до якої відноситься кіновиробництво, музичний бізнес, культурні заходи і т.п.) Великобританії зросла на 10%, таким чином випередивши інші галузі економіки. У цій сфері налічується 1,68 мільйона робочих місць, що становить 5,6% від загальної кількості в країні. У 2012 р. креативну економіку Великобританії оцінили в £ 71.4 млрд. У період з 2009 по 2011 роки вартість експорту послуг з творчих індустрій збільшилася на 16,1% – в порівнянні зі збільшенням на 11,5% загального обсягу експорту послуг Великобританії.

У 2010 р. близько 240000 бізнес-організацій на території всієї Німеччини були сконцентровані в культурній сфері та креативних індустріях. В результаті – загальний товарообіг від їх діяльності становив близько 137 млрд. євро і близько 720 тис. людей були забезпечені постійною роботою. Якщо вважати

фрілансерів і приватних підприємців, зайнятих в цій галузі, цифра досягне одного мільйона. До порівняння, у 2009 році в Німеччині частка ВВП культурних і креативних індустрій становила 2,6%, автомобільної промисловості – 2,3%, машинобудування – 2,7% [2].

У сучасному світі істотну частку креативної економіки становить творча діяльність, яка відбувається в арт-кластерах, хабах і арт-інкубаторах, які найчастіше розташовані в ревіталізованих приміщеннях колишніх промислових зон або в залишених будинках. Деякі з цих просторів утворилися на місці колишніх сквотів. Найбільшим європейським сквотоь вважається берлінський «Кепі». Сквотом будівля стала після падіння Берлінської стіни і масового переїзду східних німців до Західного Берліна. Спорожнілий будинок окупували сквоттери, і в підсумку все вилилося в тривале протистояння автономів і влади: при спробах виселення постояльців, жителі будують барикади, а біля дверей під'їздів починають чергувати панки [8, с. 25].

Слово «сквот» походить від англійського терміна «squatting», що означає самозахоплення населених будівель, зазвичай покинутих власниками. Ідейними попередниками сучасних сквотерів багато хто вважає дигерів – спільноти селян епохи англійської буржуазної революції, які розглядали приватні землі, як незаконно захоплені, і закликали обробляти їх на колективних засадах. Політизовану форму сквоттерство знайшло в епоху розквіту хіпі і зародження феномена контркультури. Захоплені будівлі і території почали використовувати не тільки для реалізації житлової стратегії, але і для створення в них автономного соціокультурного простору [4].

Остаточно сквотинг оформлюється в середовищі автономізму – соціальних лівих рухів і теорій. Для нового покоління сквоттерів захоплення будівель було формою боротьби. Вони прагнули створити автономний простір, який був як житлом, так і соціальним і художнім центром [5, с. 68].

Громадські погляди учасників сквоттерского руху варіювалися, виходячи з індивідуальності кожної особистості і колективу. Але в цілому вони тяжіли до анархічної моделі, і на прикладі автономної громади у вигляді сквоту, в якому

немає ніякої верховної влади, демонстрували, що суспільство повинно представляти собою вільні союзи вільних громад і вільних виробничих груп або артілей, що виникають на засадах взаємного договору, і які дозволяють можливі суперечки між собою не шляхом насильства, а шляхом третейського суду» [6, с. 136]. Основною функцією сквоттерства було надання простору: по-перше, для проживання людей, а по-друге, для реалізації творчого та політичного потенціалу учасників руху [7, с. 5].

1. **2.** **3.**

Рис. 1. 1. Сквот «Тахелес», м. Берлін;
2. Сквот «RampART», м. Лондон; 3. Сквот по вул. Rivoli, м. Париж

Голландський дослідник Ханс Прайт в статті «Squatting in Europe», структурує процес сквотингу, називаючи типи самовільного заселення приміщень [9, с. 1]. Він виділяє сквотинг, як житлову необхідність – будинки заселяються бездомними людьми. *Підприємницький* – люди створюють в захоплених будівлях недорогі бари або клуби. У разі *кооперативного* сквотингу незаконне захоплення використовується як тактика для протидії владі зі знесення будівель (іноді і цілих кварталів) або їх нераціонального використання. Так, в 2000 р. в Нідерландах група активістів захопила військовий форт Pannerden, перешкоджаючи його перебудові в готель. На території форту сквоттери організували музей, робочі місця для художників і регулярні екскурсії для відвідувачів. *Політичний сквотинг* виступає платформою для прихильників лівої ідеології. У переважній більшості це анархісти, які виступають автономними, незалежними групами. Їх повсякденне життя є низовою політикою сучасних протестних рухів, які називаються «Grassroots». Найчастіше при захопленні будівлі вони висувають вимоги зі створення громадського (художнього) центру замість передачі протестного

об'єкта в приватну власність. Сквоттери займають не тільки будинки, але і казарми, занедбані складські приміщення, фабрики, зруйновані церкви і промислові зони. У багатьох з них починається бурхливе культурне життя. Наприклад, анархічний польський сквот «De Centrum» – це «будинок для таких груп, як «Анархістська Федерація», «Радикальна Антифашистська Дія», «Їжа Замість Бомб», «Анархістський Чорний Хрест» [7, с. 27]. Дослідник протестних рухів Джордж Катсіфікас називає цей феномен «деколонізацією повсякденності», вважаючи, що «безпосередньо тут і зараз» автономісти показують ефективність «прямої дії», справедливість горизонтальних зв'язків, можливість реалізації утопії. Автономісти надзвичайно мобільні – в короткий термін вони здатні організувати свої розрізнені групи в потужну ударну силу, здатну «розтрощити повсякденність» [10, с. 15]. Правила гуртожитку в сквотах будуються на принципах консенсусу і прямої демократії на противагу правовим актам, на яких будується життя в державі. Деякі з сквотів не витримують протистояння з приватними власниками і припиняють своє існування, але найчастіше вони переростають в щось більше, наприклад, отримують легальний статус, перетворюючись в культурні центри або креативні хаби. Так з'явилася датська «Христиания»; один з провідних нічних клубів в Амстердамі «Paradiso»; лондонський «RampART»; міланський «Leoncavallo», де відбуваються театральні вистави і джазові концерти; берлінський "Тахелес" і "Кьоп"(Рис. 1). На території колишнього Радянського Союзу це ціла республіка «Ужупіс» у Вільнюсі [2].

Сквотинг в СРСР з'явився в 80-х роках минулого століття у великих мегаполісах. Міська інфраструктура розвивалася, а у влади не вистачало ресурсів стежити за занедбаними і старими будівлями. На відміну від Заходу, радянський сквотерський рух не був політично активним і переважно займався андерграундною творчою діяльністю. Порожні будівлі використовували під майстерні діячі альтернативного мистецтва [11, с. 154-160]. Тоді утворилися передові художні течії і з'явилися пітерські «нові художники», московські концептуалісти, соц-арт та ін. В Україні сформувалася так звана «південна

альтернатива» московському концептуалізму (термін, що з'явився в 1988 р.), українська «нова хвиля», що з легкої руки Л. Бажанова отримала визначення, як «необарокова школа трансавангардного спрямування». Перші сквоти виникли в Москві – в Фурманому провулку, в Києві наступного року – по вул. Паризької комуни, 12А (тепер Михайлівська), де сформувався кістяк майбутнього найвідомішого сквоту «Паризька комуна» [12].

У 1990 р. на вул. Олегівській утворився сквот з групи художників «Холодний ВЕЛ», що пізніше був перейменований в «FGE» (Fiction Gallery Expedition). У 1994 р. виник сквот «БЖ-АРТ» (від назви вулиці Велика Житомирська, чільне місце там обіймав відомий український художник Матвій Вайсберг). Будинок спеціально переобладнали під майстерні і галерею, влаштовували вечірки і концерти.

1. **2.** **3.**

Рис. 2. Сучасні сквоти м. Києва: 1. - «Хаятт»; 2. - «Садок»; 3. - «Arksquat»

У новітній час в Києві також виникали сквоти (Рис. 2), наприклад в 2013 р. «Хаятт», який став об'єднуючим фактором групи художників «ЙОД», які створювали політичне мистецтво. Але в 2016 р. з будівлі біля готелю «Хаятт» всіх виселили, тому що перебувати в в ній стало небезпечно. «Садок» – єдиний в Києві діючий арт-сквот, де розміщені майстерні Д. Шумихина, К. Бучацької, А. Золотарьова та ін. Деякі художники прийшли сюди з «Хаятта». «Arksquat» – сквот-одноденка, який проіснував всього два місяці на вул. Васильківській. У 2017 р. його випросили у власників організатори «Гогольфесту» для проведення фестивалю, після чого будинок пішов під знесення. «Squat 17b» – найвідоміший київський сквот (Рис. 3), який згодом перетворився в кафе по вул. Терещенківській, 17Б, і в якому часто відбуваються різноманітні «івенти» – від розпродажів до діджей-сетів [13].

Рис. 3. Сучасні сквоти м. Києва - «Squat 17b»

Паралельно сквотинг розвивався в Прибалтиці. Згаданий вище «Ужупіс» на початку 1990-х був депресивним і занедбаним районом, в якому розміщувалася трикотажна фабрика "Вілія" і завод електролічильників. Біля річки Вільняле був організований сквот, який в подальшому перетворився в інкубатор мистецтв "Будинок над річкою». Сквот став центром тяжіння для місцевої богеми і дав поштовх до розвитку всьому району. У місцевому кафе "Ужупіс» виникла ідея майбутньої Республіки. У квітні 1997 р. район оголосив свою незалежність, і з тих пір тут є власний президент, прем'єр-міністр і конституція. Згодом цілеспрямована діяльність громади перетворила «Ужупіс» в центр творчих індустрій. Протягом багатьох років він природним чином трансформувався, і в кінцевому підсумку цілий район перетворився у великий креативний кластер. Його вплив на культурне, економічне і соціальне життя вийшов за межі самої Литви. В арт-інкубаторі в даний час облаштовано близько 10 тис. кв. м. креативного простору; тут розташовані Вільнюська академія мистецтв, приватні школи, галереї та виставкові центри; діють п'ятдесят різних бізнесів, працює понад 300 представників творчої сфери. Щорічний дохід цієї креативної індустрії становить шість мільйонів євро [2].

Найбільшим європейським сквотом вважається берлінський «Кепі». Сквот являє собою панк-гуртожиток, розмальований графіті і обвішаний чорно-червоними прапорами. Сквотом будівля зробилася після падіння Берлінської стіни і масового переїзду східних німців до Західного Берліна. Спорожнілий будинок збиралися знести, але його вчасно окупували сквотери. У підсумку все вилилося в чверть вікову історію боротьби автономів і влади: при спробах останніх виселити пожильців, мешканці озброюються, двір барикадується, а біля дверей під'їздів чергують панки [8, с. 25].

Таким чином, кожен існуючий сквот є реалізованою утопією, спробою створити модель гуртожитку, не сумісну зі світом тотального відчуження і споживання. Сквотерскому руху характерно якесь різноманіття, як в складі його представників, так і в ідеології, але всім їм властива загальна риса – опозиція державі, яка виражається в прагненні до самоврядування [11, с. 154-160]. У той же час модель перетворення занедбаних промислових об'єктів в окремих містах України була більш успішною, стала бізнесом і тепер має назву "ревіталізація", тобто оновлення. Ентузіасти або орендують частину колишнього виробництва і організовують там якийсь бізнес, наприклад, клуб (як «Closer» на території стрічкоткацької фабрики на Подолі). Або власник вкладає інвестиції і перетворює підприємство у багатофункціональний «Creative Hub» – в організацію, що використовує свою площу та інфраструктуру для «нетворкінгу», організаційного та бізнес-розвитку в сфері культури і творчих індустрій (колишній ДШК на лівому березі Києва, арт-завод «Платформа», де проводяться фестивалі вуличної їжі, діє коворкінг і проходять концерти) [7]. В Івано-Франківську в 2017 р. створили інноваційний центр на базі старого заводу «Промприлад», який випускав лічильники і продукцію для нафтової і газової промисловості. Зараз цей кластер працює на перетині чотирьох напрямків розвитку регіону: нової економіки, урбаністики, сучасного мистецтва та освіти. Інвестори одночасно вкладають кошти в соціальний вплив на регіон і повертають інвестиції у вигляді дивідендів. У Києві, в будівлі колишньої стрічкоткацької фабрики – одного з найстаріших підприємств легкої промисловості України – вже сім років працює арт-центр «Closer». Сьогодні він є не тільки одним з головних техно-клубів Східної Європи, а й мультикультурною локацією, в якій знаходяться незалежна радіостанція «20ft Radio», андеграундний «PostPlayТеатр», виставковий простір, вініловий магазин «Closer Record Store», тату-салон «Euthanasia Sport», коворкінг «Sofa Store» і т.д. [14].

Інша модель, подібна «Ужупісу», коли діяльність громади перетворює сквот в центр творчих індустрій, а уряд, влада і ЄС підтримують і стимулюють

розвиток креативного сектора економіки – поки недосяжна в Україні. У нас такі проекти можна реалізувати хіба що за кошти приватних інвесторів, зацікавленість яких виникає лише в разі комерційної вигоди. У Києві досі не існує міської програми з розвитку креативних індустрій, хоча креативний сектор економіки має велику додану вартість і є одним з факторів розвитку міста. Мова йде не стільки про фінансову підтримку (хоча прозоре «грантове» фінансування може істотно допомогти на старті певних проектів), скільки про полегшення доступу активістів і культурних менеджерів до просторів, де можна розвивати креативний сектор. Йдеться про будівлі і відкриті майданчики, які належать місту, але не функціонують і залишаються порожніми. Єдиним успішним прикладом співпраці між владою (не міською, а державною) і культурним бізнесом можна назвати київський ВДНГ. Більшість же інших ініціатив зустрічають непереборний бюрократичний опір.

Висновки. У сучасному світі істотну частку креативної економіки становить творча діяльність, яка відбувається в арт-кластерах, хабах і арт-інкубаторах, які часто розташовані в ревіталізованих приміщеннях колишніх промислових зон або залишених будинках. Деякі з цих просторів утворилися на місці колишніх сквотів. Сквотинг в СРСР з'явився в 80-х роках минулого століття у великих мегаполісах, таких як Москва і Київ. На відміну від Заходу, радянський сквотерський рух не був політично активним і в основному займався андерграундною творчістю. У Прибалтиці в результаті цілеспрямованої діяльності сквот «Ужупіс» перетворився в центр творчих індустрій, вплив якого на культурну, економічну і соціальне життя вийшов за межі Литви. У країнах Євросоюзу креативні індустрії вже багато років є прибутковим сектором економіки, отримуючи підтримку від європейських програм. В Україні креативний сектор тільки починає зароджуватися, переважно тримаючись на приватних інвестиціях. У той же час модель перетворення занедбаних промислових об'єктів під арт-інкубатори в окремих містах стає бізнесом і успішно функціонує, але тримається цей рух виключно

на ентузіастах. Модель, подібна «Ужупісу», коли сквот перетворюються в арт-інкубатори при підтримці влади і ЄС, поки недосяжна в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Creative Economy Report 2008. The challenge of assessing the Creative economy: towards informed policy-making. – United Nations, 2008. – P. 4.

2. Салий Ю., Кайдан Т. Від сквотів до хабів: звідки береться креативна економіка URL: http://life.pravda.com.ua/culture/2015/10/21/202073/ (дата звернення: 03.11.2020)

3. Лошковська Х.С. Парадигмальний підхід до визначення індексної моделі креативності/Х.С. Лошковська // Бізнес Інформ. – 2015. – №5. – С. 41-45.

4. Назаров Д. Общее дело: как появился сквоттинг, каким он бывает и почему снова актуален сейчас. – URL: http://www.furfur/culture/culture/179301-squat (дата звернення: 02.11.2020)

5. Рябов П. Краткая история анархизма / П. Рябов. – Краснодар: Красное и черное, 1995. – 210 с.

6. Кропоткин П. А. Анархия: Сборник / Сост. и предисловие Р. К. Баландина / П. А. Кропоткин. – М. : Айрис-пресс, 2002. – 576 с.

7. Москвин А. С. Феномен субкультуры сквоттеров / А. С. Москвин. – Киров, 2011. – 57 с.

8. Херрманн Ф. Радикальные молодежные движения Германии / Ф. Херрманн // «Неприкосновенный запас». – 2008. – № 5 (61). – С. 25-34.

9. Pruijt H. Squatting in Europe URL: https://secure-web.eur.nl/fsw/staff/homepages/ pruijt/publications/sq-eur (дата звернення: 03.11.2020)

10. Катсификас Дж. Ниспровержение политики. Европейские автономные социальные движения и деколонизация повседневности / Дж. Катсификас. – Волгоград: Перемена, 2002. – 158 с.

11. Васильева И. А. Феномен сквоттинга как одна из форм проявления автономизма (на примере стран Европы) / И. А. Васильева // Актуальні

проблеми політики зб. наук. пр. / НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса: Фенікс, 2015. – Вип. 56. – С. 154-160.

12. Циба Г. Соловьёв А. «Матч-пойнт 88». Вспоминая Перестройку URL: https://artukraine.com.ua/ (дата звернення: 08.11.2020)

13. Сидорук Н. Вне закона: краткая история киевских сквотов. – URL: https://nashkiev.ua/zhournal/rastouschiy-gorod/v-iskousstve-i-vne-zakona-kratkaya-istoriya-kievskih-skvotov.html (дата звернення: 22.01.2021)

О РАСПРОСТРАНЕНИИ ВОЛН ВБЛИЗИ РАСШИРЯЮЩЕЙСЯ ПОЛОСТИ ПРИ КАМУФЛЕТНОМ ВЗРЫВЕ

Атабаев К.

Джалилова Т. А.

Кандидат физико-математических наук.

Андижанский машиностроительный институт

Аннотация. Рассматриваются задачи о подземном взрыве с учётом динамического расширения полостей. Приведены расчёте для конкретной структуре среды.

Ключевые слова: пластический газ, камуфлетный взрыв, мгновенная детонация

В предлагаемой работе рассмотрены задачи в отличие от [1-4] о подземном взрыве с учетом динамического расширения сферической и цилиндрической полостей решаются с применением моделей «пластического газа» и упругопластической среды [1]. Расчеты проведены для случая, когда экспериментальные кривые объемного сжатия сред [5], представляемые зависимостью между давлением P и объемной деформацией ε аппроксимируются полиномом четвертой степени относительно ε.

Приведем некоторые результаты исследований, полученные при использовании модели «пластического газа» [1].

Пусть в сферической или цилиндрической полости с первоначальным радиусом $r = r_0$, находящейся в нелинейно-сжимаемой пластической среде, помещен заряд ВВ с удельным весом $\rho_{ВВ}$ (г/см^3) и энерговыделением $Q_{ВВ}$ (кДж/кг). Согласно модели «мгновенной детонации» [4] при взрыве в грунте заряда с радиусом r_0 предполагается, что в некоторый момент времени мгновенно, без изменения объема, заряд превращается в газ высокого давления. Начальные значения этого давления в момент t_0 определяется формулой [4]:

$P_{нач} = (K - 1)\cdot\rho_{ВВ}\cdot Q_{ВВ}$, (1)

где K – показатель политропы для продуктов взрыва.

Считаем, что дальнейшее расширение газа происходит по политропическому закону и давление в каверне при $r = r_0$, $t > 0$ определяется формулой [1]:

$P_0(t) = P_{нач}\cdot(r_0 / R_{кав}(t))^{(\nu+1)K}$, (2)

где $\nu = 2, 1$ соответствуют сферической и цилиндрической полостям, $R_{кав}(t) = r_0 + u(r_0, t)$, $u(r_0, t)$ – смещение грунта при $r = r_0$, которое подлежит определению в процессе решения задачи.

Под действием нагрузки (2) в случае наличия ударных диаграмм сжатия $P = F(\varepsilon)$ в среде при $t > 0$ распространяется интенсивная ударная волна $r = R(t)$ совместно с расширяющейся полостью $r = R_{кав}(t)$ и между ними в грунте появляется возмущенная область 1 [6]. Для решения этой задачи используется модель «пластического газа» [1], согласно которой за фронтом волны в области возмущения грунта происходит жесткая необратимая разгрузка среды, где ее объемная деформация ε зависит только от координаты r, т.е. $\varepsilon = \varepsilon(r)$. В этом случае, после некоторых преобразований основных уравнений [1], задача о динамическом расширении полости в нелинейно-сжимаемой среде сведена к интегро-дифференциальному уравнению относительно скорости волны $\dot{R}(t)$, которое решается численно с использованием метода последовательных приближений.

Результаты расчетов для взрыва заряда ВВ с массой $m_{ВВ} = 1500$ кг ($r_0 = 0{,}60715$м) в сухом песке представлены на рис.1, 2.

Анализ результатов показывает, что давление P^* и массовая скорость $\dot{u}^*$ грунта на фронтах сферической и цилиндрической волн в зависимости от расстояния R изменяются по нелинейному закону. Процессы спада величин в ближней зоне взрыва ($R \le 10$ м) происходят интенсивнее, чем в последующих зонах $10 \le R \le 20$ м и $20 \le R \le 50$ м. При этом затухание интенсивности волны с увеличением расстояния от места взрыва происходит в мягком грунте быстрее,

нежели в горной породе, и существенно отличается от результатов подводного взрыва [7].

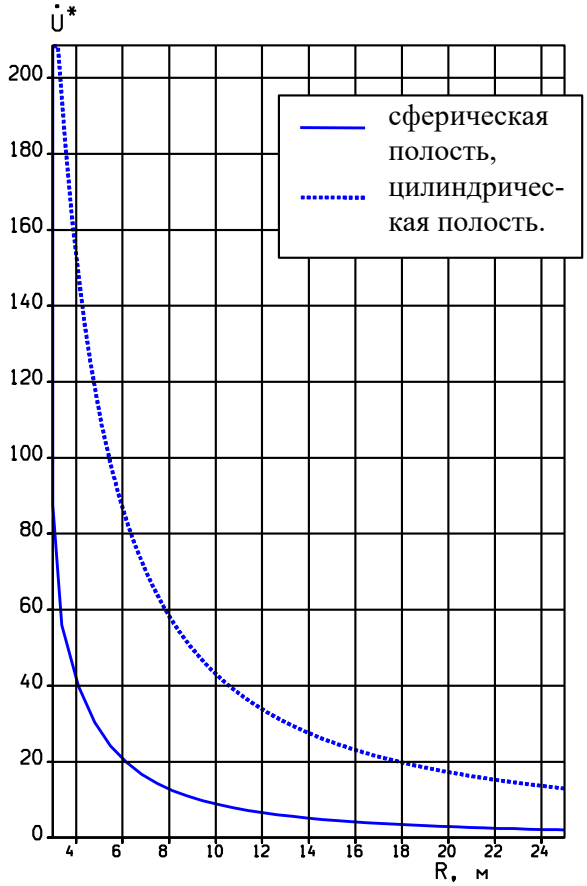

Рис.1

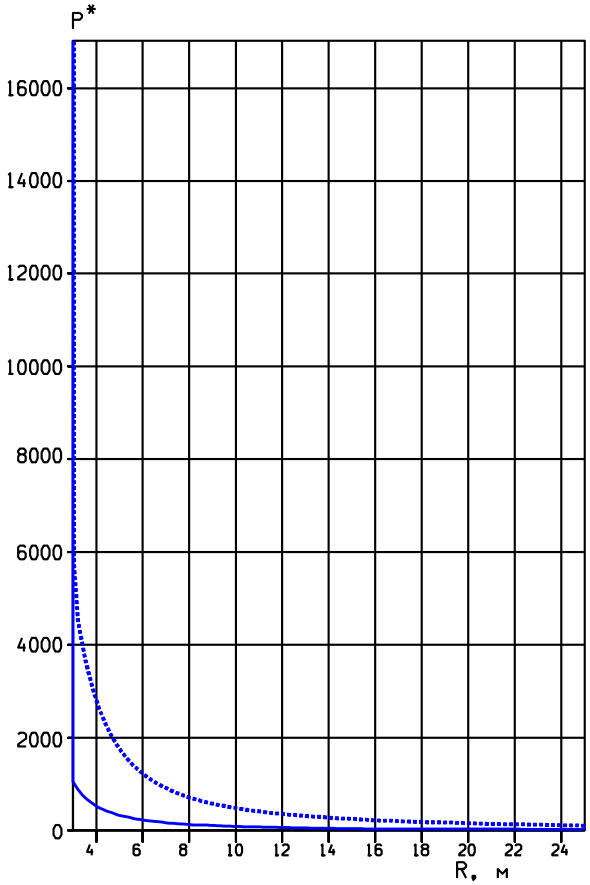

Рис.2

Кроме того обнаружено, что при камуфлетном взрыве в среде имеет место нелинейное динамическое расширение каверны в зависимости от времени t и кривая $R_{кав}(t)$ обладает свойством выпуклости вверх ($d^2R_{кав}/dt^2 < 0$). Следовательно, в дальнейшем по истечении определенного интервала времени каверна достигает предельного конечного размера, скорость волны становится постоянной, а ее интенсивность – сравнительно слабой.

Сравнивая представленные на рис.2 результаты расчетов, отметим, что кривая изменения давления P^* на фронте сферической волны в зависимости от расстояния R расположена ниже соответствующей кривой, полученной для цилиндрической волны и при $R \leq 10$ м, величины давления на фронте цилиндрической волны превосходят соответствующие параметры сферической волны приблизительно в (3,0÷4,0) раза.

Далее решена задача о распространении интенсивной сферической взрывной волны в упругопластическом грунте под действием приложенной к границе каверны с радиусом r_0 заданной монотонно убывающей нагрузки $\sigma_0(t)$ высокой интенсивности.

Расчеты показывают, что величины давления (напряжения) на фронте волны в зависимости от расстояния R, вычисленные по теории упруго-пластической деформации, имеют заниженные значения, чем в случае «пластического газа».

Результаты расчетов основных параметров вышеуказанных задач находятся в удовлетворительном соответствии с экспериментальными данными натурных измерений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ИНФОРМАЦИИ

1. Рахматулин Х.А., Сагомонян А.Я., Алексеев Н.А. Вопросы динамики грунтов. М.: Изд-во МГУ, 1964, -239с.
2. Лаврентьев М.А., Шабат Б.В. Проблемы гидродинамики и их математические модели. М.: Наука, 1973, -407с.
3. Ишлинский А.Ю., Зволинский Н.В., Степаненко И.З. К динамике грунтовых масс. ДАН СССР, т.95, № 4, 1954.
4. Баум Ф.А., Орленко Л.П., Станюкович К.П. и др. Физика взрыва. М.: Наука, 1975, -704с.
5. Ляхов Г.М. Основы динамики взрывных волн в грунтах и горных породах. М.: Недра, 1974, -192с.
6. Авершьев С.П., Атабаев К., Джалилова Т.А., Мамадалиев Н. Динамическое расширение сферической и цилиндрической полости в нелинейно-сжимаемой пластической среде. Узбекский журнал «Проблемы механики». №2-3, 1999, с.9-16.
7. Яковлев Ю.С. Гидродинамика взрыва. Л.: Судпромгиз, 1961. 316с.

ИССЛЕДОВАНИЯ ДВИЖЕНИЯ ШАЛА В СУШИЛЬНОМ БАРАБАНЕ

Беккулов Б. Р.

Рахмонкулов Т. Б.

Андижанский машиностроительный институт,

Узбекистан

Аннотация В статье изложены результаты научных исследований движения шала в сушильном барабане запатентованной новой конструкции мобильного устройства для сушки шала.

Ключевые слова: шала, рис, зерновые продукты, сушкаб мобильное устройство, сушильный барабан.

В мире важным является повышение темпа роста производства переработки выращенных зерновых продуктов на основе создания эффективных технологий и техники. По данными мировой статистики «посевные поля в 2017 году 166,08 млн. га, в 2018 году 167,13 млн. га» [1] и «потребление риса в 2019 году составила 486,622 млн. тонн, в 2020 году 493,126 млн. тонн» [2]. В этом направлении в связи с постепенным ростом выращивания и потребления риса особое внимание уделяется к внедрению модернизированных энерго и ресурсосберегающих технических средств и технологий, способствующих качественной сушки урожая шала.

В мировой практике разработаны ряд устройств и оборудований, обеспечивающие качественной сушки шала. Некоторые из них рекомендованы в качестве конструкций для создания новых машин. Однако, в этих исследованиях недостаточно изучены вопросы влияния параметров устройства к качеству для отдельных видов зерна, в частности шала.

Целью является исследования движения шала в барабане разработанной новой конструкции сушильного устройства, обеспечивающего качества сушки

шалы при минимальных затратах энергии.

Задачи исследования: проведение обзора существующих сушильных установок шала; разработка технологической схемы и конструкции; исследование движения шала в сушильном барабане с учетом его размеров;

Проведен литературный обзор [3,4,5,6,7,8 и 9]. На основании проведенных анализов было определено, что отдельные устройства имеют относительно низкую эффективность, сложную конструкцию, стационарность и не обеспечивают равномерности сушки из-за отсутствия равномерного перемешивания при сушке зерна. На основе анализа прежних выполненных работ и результатом проведенных научных исследований разработано технологическая схема устройства для сушки шала оновным из основных узлов которого явяется сушильный барабан. [10].

Исследовано по схеме изображенной на рис. 3. находящееся траектория на 1-квандранте части насыпи шала M в скольжении имеющий массу m_a, в виде окружности сушильного барабана вращающийся с постоянной угловой скоростью ω, имеющий угол наклона α с горизонтальной плоскостью и поднимающая вверх на угол β.

К части насыпи шала действуют следующие силы: $G_д=m_a g$–сила тяжести; $F_{ин}=m_a\omega^2 R_б$–центробежная сила; F_N –сила реакции на внутренней поверхности, её составляющая на оси Z сила F_{NZ}, составляющая силы трения $F_{тр}$ на оси Z сила $F_{трZ}$.

На рис. 1. изображена схема сил действующие в плоскости YZ на часть насыпи шала.

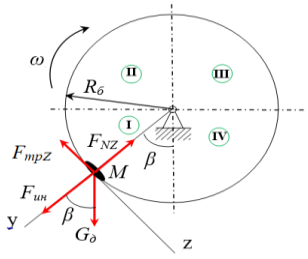

Рис. 1. Схема действующих сил по плоскости *YZ* на часть насыпи шала

В отличии от традиционных схем, на плоскости YZ цетробежная сила $F_{ин}$ помогает к перемещению, т.е движению части насыпи шала внутри барабана.

Согласно рис.3., на плоскости *УZ* сила тяжести *G* и цетробежная сила $F_{ин}$ заставляет проскользнуть вниз часть насыпи шала. Этому процессу препятствует сила трения $F_{тр.}$ Составляющая силы трения $F_{тр}$ на плоскости *УZ* определяется по следующей формуле

$$F_{трZ} = fF_{NZ} = f(m_a\omega^2 R_б + m_a g\cos\beta), \qquad (1)$$

где *f*–коэффициент трения; m_a–масса насыпи шала, кг; ω–угловая скорость сушильного барабана, $с^{-1}$; $R_б$–радиус сушильного барабана, м; *g*–ускорения свободного падения, $м/с^2$; β–угол подъёма части насыпи шала между направлением силы тяжести и осью *У*, градус.

Исследуемая часть насыпи шала в 1-квандранте на плоскости *УZ* поднимается со стенкой сушильного барабана до тех пор пока не нарушится следующее динамическое равновесие

$$G_д \sin\beta \geq F_{трZ}. \qquad (2)$$

Из условие (2) получим следующую зависимость

$$g\sin\beta - f\omega^2 R_б - fg\cos\beta = 0. \qquad (3)$$

Учитывая зависимость угловой скорости в выражении (3) с числом оборотов сушильного барабана, т.е. учитывая зависимость $\omega=(\pi n_б/30)$ можно написать [11]

$$n_б = \frac{30}{\pi}\sqrt{\frac{g\sin\beta + fg\cos\beta}{fR_б}}. \qquad (4)$$

Произведена расчеты по выражению (4) при значениях f=0,3; $R_б$=220…660 мм ва g=9,8 $м/с^2$ для определения закона изменения угла подёма β в зависимости от число оборотов сушильного барабана $n_б$ (рис. 2).

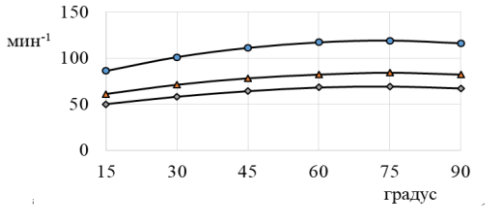

Рис. 2. Графики изменения угла подъема части насыпи шала в зависимости от число оборотов сушильного барабана

Из графиков, изображенных на рис. 2. видно, что при высоких значениях чисел оборотов сушильного барабана увеличивается значения центробежной силы и силы реакции и последнее приводить механическому повреждению части насыпи шала. По этому, в экспериментальных исследованиях определения оптимальных значений число оборотов сушильного барабана являлась целью при низких интервалах 16-18 мин$^{-1}$.

Составляющая силы тяжести $m_a g cos\alpha$ по оси *У* и центробежная сила $F_{ин}$ препятствуют перемещению, а составляющая силы тяжести $m_a g sin\alpha$ и силы давления сушильного агента (воздуха) $F_в$ способствует перемещению части насыпи шала (рис. 3).

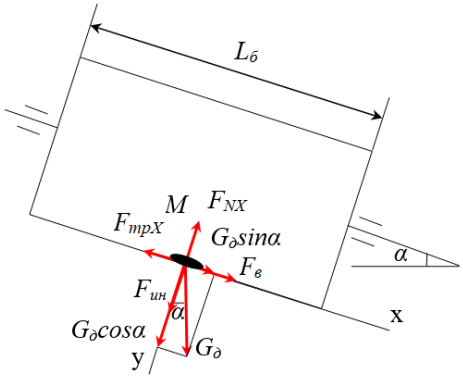

Рис. 3. Схемы сил, действующих на части насипы шала по плоскости *УХ*

Составляющая силы трения $F_{трX}$ по оси *X* определяется по следуюшему

$$F_{трX} = fF_{NX} = f(m_a \omega^2 R_б + m_a g cco\alpha). \quad (5)$$

Сила трения равна

$$F_{тр} = \sqrt{F_{трX}^2 + F_{трZ}^2}. \quad (6)$$

Дифференциальнное уравнение, исследуемой части сечения насыпи шала выражается в виде

$$m_a \ddot{x} = G_д \sin\alpha + F_в - F_{трX}. \quad (7)$$

Сила давления сушильного агента определяется следующим

$$F_в = kV_в^2, \quad (8)$$

где *k*–коэффициент силы давления сушильного агента, кг/м; $V_в$–скорость сушильного агента, м/с.

Коэффициент силы давления сушильного агента равно следующему

$$k = q\rho_x A, \qquad (9)$$

где q–коэффициент сопротивления воздуха, q=0,12-0,26; ρ_x=1,2 кг/м^3; A–площадь сечения Миделья (площадь проекции части насыпи шала на поперечной плоскости), м^2.

Решением дифференциального уравнения (7) с учетом начальных условий t_0=0 да V_0=0,7 м/с и x_0=0 получим следующую зависимость

$$x = \frac{(m_a g \sin\alpha + kV_b^2 - f(m_a\omega^2 R_б + m_a g Cos\alpha))t^2}{2m_a} + 0{,}7t. \qquad (10)$$

Для определения закона изменения перемещения части насыпи шала по оси X в зависимости от скорости сушильного агента произведены расчеты по формуле (10) при значениях m_a=1,0 кг; ω=2,72 с$^{-1}$; α=20°; f=0,3; $R_б$=440 мм; g=9,8 м/с^2; k=0,0024 кг/м и t=5…15с (рис. 4).

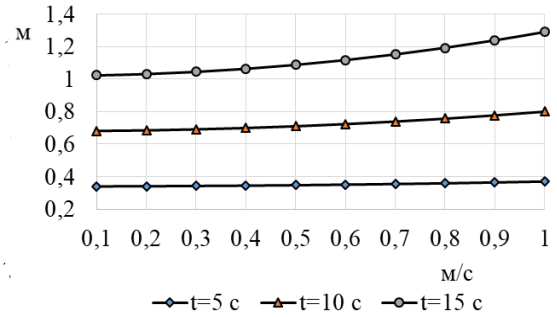

Рис. 4. Графики перемещения части сечения насыпи шала по оси X в зависимости от скорости сушильного агента

Анализ графиков на рис.4. показывает, что с увеличением времени перемешение части насыпи шала ускоряется. При значении радиуса сушильного барабана $R_б$=440 мм и скорости сушильного агента $V_в$=1,0 м/с, для перемещения 1,0 кг шала по оси X на 0,37 м потребуется 5 секундов, а для пермещения на 1,8 м потребуется 24,3 секунд. Таким образом, в сушильном барабане за один минут 2,47 кг перемещается на 1,8 м, а за один час свыше 148 кг насыпи шала. Исходя из этого установлено, что в изготовливаемом устройстве для проведения экспериментальных исследований необходимо принимать радиус сушильного барабана $R_б$=440 мм и длину $L_б$=1800 мм.

На основе проведенных теоретических и экспериментальных исследований, а также разработанных «Исходные требования» и «Технические задания» изготовлено мобильное устройство для сушки шала с оптимальными параметрами (рис.5).

Рис. 5. Изготовленное мобильное устройство для сушки шала

На основе проведенного исследования представлены следующие выводы:

1. Были проанализированы устройства для сушки рисового риса конвекционным методом и установлено, что качественная сушка не достигается из-за низкой эффективности некоторых устройств, сложности конструкции, больших габаритных размеров и неравномерного перемешивания масса риса.

2. На основе анализа научных данных определена технологическая схема мобильного устройства для сушки рисового риса и определен принцип его действия.

3. Определение кинематических параметров переменного центра тяжести рисовой массы позволило найти геометрические размеры сушильного барабана устройства.

4. Разработан опытный образец мобильного устройства для сушки шала.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ИНФОРМАЦИИ

1. Посевные площади риса в мире. https://www.statista.com/statistics/271969/world-rice-acreage-since (11.01.2021).

2. Общее потребление риса во всем мире. https://www.statista.com/statistics/255977/total-global-rice-consumption (11.01.2021).

3. Firouzi S., Alizadeh M.Rez., Haghtalab D. Energy consumption and rice milling quality upon drying paddy witha newly-designed horizontal rotary dryer. Energy.– Iran, 2017. – pp.629-636.

4. Y.Mohara, R.Mohanapriya, T.Anukituthika, K.S.Yoha, J.A.Moses, C.Anandharamakrishnan. Solar dryers for food applications: Concepts, designs, and recent advances. Solar Energy. –India, 2020.Volume 208, pp. 321-344.

5. Сагындикова А.Ж. Улучшение процесса сушки зерна с помощью индукционных нагревателей. Дисс. на степень доктора философии (PhD). - Алматы, 2016. - 187 с.

6. Курдюмов И.И., Павлушин А.А. Устройство для сушки зерна. Патент РФ 2506509. Б.И.– 2014.– №. 4.

7. Абдюшев М.М. Сушилка для зерна. Патент РФ 2509276. Б.И. - 2014.–№ 7.

8. Парпиев А.П., Турсунов И.Т., Ахматов М., Мадумаров И.Д. Сушилка для хлопка-сырца. Патент СССР 1814011.I.D. Б.И. – 1993. – № 17

9. Конвективные сушилки. http://www/prosesses-apparates.ru/articles /article_dryer_k2.htm (18.04.2020).

10. Беккулов Б.Р., Алиев Р., Собиров Х.А., Носиров И.З., Каюмов Б.А., Рахмонкулов Т.Б. Устройство для сушки зерновых продуктов. Патент Республики Узбекистан № FAP 01403. Официальное издание. - 2019. №7..

11. Беккулов Б.Р., Алиев Р.У., Рахмонкулов Т.Б. Движение насыпи шала в барабанной сушилке. Сертификат Агентства интеллектуальной собственности Республики Узбекистан. № DGU 07757. 19.02.2020.

УДК УДК 75.71:161.2

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ У МАЛЯРСТВІ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА ВАСИЛЯ КУРИЛИКА

Береговська Христина Олександрівна
Канд. мистецтвознавства,
викладач кафедри історії і теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
м. Львів, Україна

Анотація: В статті порушено проблему особистості у малярській творчості відомого канадського художника українського походження Василя Курилика. На прикладі окремих творів проаналізовано авторську модель «полікультурної» особистості, її унікальність у світі буття, особистість, котра шукає своє покликання. Василь Курилик, як художник завжди цікавився проблемою автентичності особистості (об'єктивної та суб'єктивної), зокрема етнічної автентичності, прагнучи знайти власну сутність і усвідомити себе у світі.

Ключові слова: особистість, малярство, Курилик, криза, Канада, ідентифікація.

Василь Курилик (1927-1977) внук українських емігрантів, відомий канадський маляр, котрий формував свій авторський малярський стиль у різних культурно-мистецьких середовищах Канади, Англії, Мексики, країн Європи. Художник протягом свідомого життя намагався розв'язати у творчості проблему буття і небуття особистості, визначаючи різноманітні взаємозв'язки людини в суспільстві, передбачаючи сукупність її поведінкових реакцій, окреслюючи художні інтерпретації моделей поведінки. Щоби вдало передати емоційний типаж того чи іншого персонажа, мистець ішов шляхом проєктного самоаналізу, використовуючи творчий ракурс «автор-твір».

У рамках суспільної естетико-культурної парадигми Василь Курилик створив авторську концепцію/модель «полікультурної» особистості — інтроверта, який замислюється над сенсом буття і не впевнений у завтрашньому дні, людини, сповненої відчуттям глибокої тривоги за майбутнє, яка визнає проблему «глухого кута» і наділена обов'язковими рисами індивідуалізму, психологізму, символізму та інтуїтивності.

Василь Курилик у творчості демонстрував проблему особистості в суспільстві (сім'я, громада, етнічна група, країна), особистість моральну та аморальну, професійну та самотньо-загублену. Для нього важливим фокусом завжди був власний еґоцентризм, відправним мірилом усіх еволюційних суспільних процесів і ролі людини в них був він сам, власна оцінка соціальної проблематики відбувалася тільки через призму самоаналізу. Для художника важливо було розпізнати та показати двосторонній шлях пошуку особистості свого центричного начала та своєї ролі у ключових і вирішальних суспільних процесах.

Вивчаючи проблему особистості, орієнтиром для В. Курилика була криза культурної ідентифікації цієї особистості, а саме — процес і контекст, у якому ця особистість перебувала. Маркувальним поняттям також була бінарна сполука «ми-вони». Якщо проєктуватися на концепцію психологічної ідентифікації Е. Еріксона, побудовану на основі розвитку ідей психоаналізу, виділяємо чотири конотації: «свідоме» сприйняття власного «Я», «несвідоме прагнення цілісності особистості», «приховані дії еґосинтезу» та «внутрішня солідарність й ідентифікація з ідеалами групи», де завжди був важливий і контекст особистості [1]. Василь Курилик завжди цікавився проблемою автентичності особистості, зокрема етнічної автентичності, прагнучи знайти власну сутність і усвідомити себе у світі. Він завжди почував себе вихідцем з ілюзорно-механічного сконструйованого світу буденних речей, який за лаштунками був порожній. Мистець намагався зрозуміти себе, свою унікальність у світі буття, намагаючись усвідомити своє місце і покликання.

Автентичність загалом ділимо на суб'єктивну та об'єктивну, як екзистенційну настанову — усвідомлення себе у світі, де спочатку потрібно усвідомити засади розуміння світу речей, їхнього значення, а вже потім — власного ставлення до них [2, с. 5]. Автентичність Куриликової особистості також розглядаємо як психологічну, метафізичну категорію, де найрадикальнішими кроками особистості є вийти на висоту свого покликання у світі, пройти етап стандартизації, не зруйнувати сталих традицій новітніми абсурдними порожніми формами, не збунтуватися проти істини і богів.

Василь Курилик залишався собою всупереч обставинам і викликам суспільства. Прикладом трактування автентичної особистості є твір *«Автопортрет» / Self portrait (1957)*, де художник у вигляді колажу із сепієвих фотографій подає набір фрагментарних найгостріших спогадів свого минулого: шкільний булінґ, охоплена полум'ям хата, таборове життя лісоруба, силует лондонського Біґ Бена, страхітливі нічні марення в психіатричних клініках, спроба суїциду в Мексиці, українські народні традиції, бідність країн третього світу. Поліхромними виразниками в автопортреті стали візантійська ікона Богородиці Одигітрії, силует католицького храму, нерукотворний образ Ісуса Христа та образ стражденного грішника. Автопортрет по центру, немов стела, осів на тлі пережитих моментів, абсорбувавши все психологічне навантаження. У цьому автопортреті В. Курилик показує та пояснює формування своєї особистості, підкреслюючи основні творчі мотивації, які вплинули на формування його авторського методу.

В одному інтерв'ю приятель В. Курилика Джералд Кемпбел, професор філософського факультету Джеромського коледжу Університету Вотерлу сказав: «Курилик був дуже простою людиною, але дуже інтелігентною. Він знав, що людина мусить повністю розуміти якусь проблему, щоб братися за її вирішення. Як мистець, Курилик вірив у свою спроможність відкривати одночасно універсальне і дрібне. Кожен об'єкт, на його думку, повинен виявляти щось більше, ніж тільки самого себе» [3, с. 13]. Коли він показав картини В. Курилика своєму колезі докторові Лотману з факультету психології,

той сказав, що це твори або справжнього шизофреніка, або святого. Адже завжди є дуже тонка межа подібності між святістю і шизофренією — святий бачить у всьому природну єдність, а шизофренік намагається накласти на все це своє розуміння порядку єдності. Фундаментальним джерелом інформації для нас стала автобіографія Василя Курилика *«Someone with me»* [4], в якій автор описував та аналізував своє життя через призму «пошуку особистості».

Василь Курилик своєю особистістю і своїм мистецтвом був світлом для всіх, бо він знав, що прийшов від Бога, щоб в мистецтві проголосити любов зі Святого Письма [5]. Під таким фокусом художник порушував проблему особистості постмодернізму, а саме — деперсоналізації, у своїй творчості, зокрема, у картинах *«Осінь життя» / In the Autumn of life (1964)* і *«Миска, повна помідорів: один поганий помідор здатний зіпсувати всі решта» / Bowl Full of Tomatoes: One bad Tomato Spoil the whole basket (1969)*. У першому творі художник зображає на подвір'ї батькової ферми власну родину, показує співвідношення їхніх характерів, вирисовуючи скупими лініями настрій та інтровертованість кожного, а також байдужість до християнської моралі та невірство. Доказом цьому є сухе дерево, на якому розіп'ятий Христос, навколо нього гавкають собаки, яких принципово не бачать і не чують. Цей фрагмент також віддзеркалює тотальне безстрашшя сучасної людини перед духовними скрижалями та її неуважність до атомної небезпеки, яка загрожує (на думку художника) ближньому майбутньому і яку мистець зобразив на крайньому горизонті небосхилу у вигляді круглої хмари диму, продірявленої численними вибухами.

Мораль вже згаданого твору *«Миска повна помідорів…» (1969)* полягає у поведінкових суспільних моделях, які за ланцюговою реакцією множать погані впливи поведінки, характерів, іпостасей і на конкретних індивідуумів, і на цілі суспільні групи. Художник використовує метафоричний підхід до відтворення проблеми шкідливого впливу особистості, де в арсенал входять і символи кольорів, і шахова композиційна побудова. Важливими елементами тут виступає не центрична миска, повна томатів, а зіпсутий помідор і клаптик

паперу, на якому написано «Один поганий помідор здатний зіпсувати всі решта». Себе автор у цьому контексті бачить іншим, «відкиненим», «загубленим», «недозрілим», як зелений помідор посеред щедро наповненого кошика спілих червоних овочів. Він протягом життя намагався бути в суспільному процесі та не випадати з його контексту, однак життєві пріоритети та морально-духовні принципи з низкою комплексів меншовартості тримали його на ближній периферії, зберігаючи його унікальність і особистісну ідентичність. Художник, як завжди, у фокусі тримає важливі деталі, які вирішують і керують процесами, стають винуватцями подій та визначають долю.

Проблема особистості у творчості Василя Курилика, яка почасти таїла в собі кризу культурної ідентифікації завжди йшла поруч, а часто всупереч важливих для нього тематичних і творчих питань, чи навіть викликів. Особистісні внутрішні і зовнішні тривоги, які були відбиті у його сюжетах корилювали інші важливі для автора проблеми у мистецтві, для прикладу впливали на типології ідентичності. Визначивши передумови звернення до цієї теми в контексті авторських мистецьких пошуків митця, на підставі мистецтвознавчого аналізу багатьох серій малярських творів на еммігрантську, релігійну, суспільно-психологічну тематику проведено типологію ідентичностей: національна, етнічна, соціальна, особистісна, релігійна та ідентичність, як «чуття спільноти».

З особливою прецизійністю в емігрантських сюжетах чи це на тему дитинства, релігійних традицій чи фермерських обов’язків автор позначав цілісно-орієнтаційну єдність цього етносів із змістовим психологічним наративом, який демонструє цілий спектр міжкультурних контактів та соціальних трансформацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гидденс Э.Устроение общества:очерк по теории структурации / пер з англ. М. : Академичесуий проект, 2003, 528 с.

2. Митрович К. Автентичність — ідеал нашої доби. *Сучасність*. № 2. 1961. С. 3–7.

3. Гогота Ю. Джералд Т. Кемпбелл про Василя Курилика. *Нові дні.* 1985. Січень. С. 12–15.

4. Someone with me. The Autobiography of William Kurelek. Cornell University, 1973. 523 p.

5. Greenwood R. William Kurelek died, Nov. 1977. *Tribute.* 1977. No7.

УДК: 616.314-002:575.1

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СПАДКОВОГО ФАКТОРУ НА ВИНИКНЕННЯ КАРІЄСУ

Білинський Олександр Ярославович
старший викладач
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна

Резюме. У роботі проведено аналіз впливу спадкових факторів та встановлена залежність між групою крові та ризиком виникнення карієсу у дітей. Наявність отриманих даних зможе допомогти створити ефективну програму профілактики та запобігти виникненню ранніх стадій карієсу.

Ключові слова: спадковість, групи крові, вагітність, карієс, вплив, КПВ.

Карієс зубів залишається найпоширенішою проблемою в стоматології. Зубний наліт, харчування, гігієна порожнини рота вважаються основними етіологічними факторами, тому більшість досліджень роблять акцент лише на цих факторах, але генетичний фактор є одним з основних факторів, який успадковується від народження. Одним з таких факторів є група крові. Група крові за системою АВ0 є найважливішою системою типізації крові, оскільки ця система має значення при трансфузії або трансплантації, оскільки вона визначає безліч імунологічних характеристик організму [1,9]. Різні науковці досліджували зв'язок між групою крові та захворюваннями ротової порожнини, в тому числі карієсу. Більшість дослідників стверджували, що різні групи крові становлять підвищений ризик розвитку захворювань порожнини рота [3,4,5,6,8].

Певні дослідження також показали, що існує залежність між низькою вагою при народженні дитини та дефектами емалі, що також може призвести до затримки прорізування зубів [2]. Інші джерела стверджують, що наявний

певний зв'язок між віком матері та виникненням карієсу в майбутньому [7]. У цьому дослідженні ми намагалися визначити взаємозв’язок між різною інтенсивністю ураження карієсом з використанням індексу КПВ з спадковими факторами, такими як групи крові (АВ0), вік матері, тощо.

Матеріали та методи: В обстеженні взяли участь 86 дітей віком 12 років, з яких було відібрано 52 для дослідження, які відповідали усім необхідним критеріям, а саме надали інформацію про себе та пройшли анкетування, щодо віку матері при народженні, номеру вагітності, характеру вигодовування, маси тіла дитини при народженні, а також надали підтвердження про належність до певної групи крові за системою АВ0. Стоматологічний статус визначався за загальноприйнятою методикою з використанням стоматологічного дзеркала та зонда. Усі пацієнти були проінформовані, а батьки чи опікуни надали інформовану згоду на їхню участь у дослідженні.

Результати дослідження та їх обговорення: Всіх учасників дослідження було поділено відповідно до групи крові, а також за статтю. Розподіл учасників подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика групи обстежених

	n	%
Група крові		
А	15	28,85
В	11	21,15
АВ	4	7,69
0	22	42,31
Стать		
чоловіча	24	46,15
жіноча	28	53,85

Усіх обстежуваних дітей було розділено відповідно до віку матері при народженні, номеру вагітності, характеру вигодовування та групи крові.

Таблиця 2

Залежність індексу КПВ від номеру вагітності.

Номер вагітності/	Перша вагітність	Друга вагітність	Третя вагітність
Середній показник індексу КПВ	8,08	7,72	7,6

Таблиця 3

Залежність індексу КПВ від віку матері при народженні дитини.

Вік матері	16-25	26-30	30-35
Середній показник індексу КПВ	7,91	7,12	6,8

Таблиця 4

Залежність індексу КПВ від групи крові

Група крові	0(I)	A (II)	B (III)	AB (IV)
Середній показник індексу КПВ	6,81	7,14	8,89	6,62

Аналізуючи отримані дані (табл. 2) можна зробити висновок, що індекс КПВ у дітей народжених від першої вагітності в середньому становить 8,08, від другої вагітності 7,72, від третьої вагітності 7,6. Це можна пов’язати з тим, що перша вагітність зазвичай перебігає з більш вираженою інтоксикацією матері. Порівнюючи вік матері при народжені дитини (табл. 3) ми бачимо, що діти, матері яких народжували до 25 років мають показник КПВ в середньому рівний 7,91, у віці 26-30 років він становить 7,12, а при народженні після 30 років дорівнює в середньому 6,8. При аналізі маси новонародженого та виникнення у нього каріозного процесу ми не виявили прямої залежності, а результати були

наступними. При масі 2500-3000 грам індекс КПВ становить 7,8, при масі 3000-3500 грам відповідає 7,35, а при масі понад 3500 грам в середньому дорівнює 7,88. У дітей, які отримували грудне харчування індекс КПВ становив 7,3, а при штучному вигодовуванні 7,5. При підрахунку індексу КПВ, ми встановили що у дітей з III (B) групою крові цей показник є найбільшим і становить в середньому 8,89, у дітей II (A) групи – 7,14, I (0) – 6,81 та IV (AB) – 6,62 (табл. 4).

Висновки. З отриманих результатів дослідження можна зробити висновок, що виникнення карієсу залежить від різних факторів, зокрема таких як група крові, вік матері та порядковий номер вагітності. Залежність карієсу від групи крові може бути пов’язана з виділенням антигенів AB0 в слину, що ймовірно, пригнічує здатність бактерій прикріплюватися до поверхні зуба, а також зменшує кількість мікроорганізмів в ротовій порожнині в цілому. Наявність відомостей про групу крові пацієнтів за системою AB0 та їх зв'язок із стоматологічними захворюваннями є дуже важливим, оскільки це може допомогти у розробці програми ранньої діагностики та профілактики карієсу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Al Ghamdi AS. Association between ABO blood groups and severity of chronic periodontitis. JKAU Med Sci 2009;16:31-41.

2. Burt BA, Pai S. Does low birth weight increase the risk of caries? A systematic review. Journal of Dental Education. 2001; 65 (10):1024-7.

3. Arowojolu MO, Dosmu EB, Adingbola TS. The relationship between juvenile and non-juvenile periodontitis, ABO blood groups and haemoglobin types. Afr J Med Med Sci. 2002;31(3):249–252.

4. Demir T, Tezel A, Orbak R, Eltas A, Kara C, Kavrut F. The effect of ABO blood types on periodontal status. Eur J Dent. 2007;1(3):139–143.

5. Gawrzewska B. ABO, Rh and MN blood groups systems and ABH group factors in saliva as related to perirodontal diseases. Czas Stomatol. 1975;28(10):1007–1014.

6. Kaslick RS, West TL, Chasens AI. Association between ABO blood groups, HL-A antigens and periodontal diseases in young adults: a follow-up study. J Periodontol. 1980;51(6):339–342.

7. Mattila ML, Rautava P, Sillanpaa M, Paunio P. Caries in five-year-old children and associations with family-related factors J Dent Res, 79 (2000), pp. 875-881

8. Pradhan AC, Chawla TN, Samuel KC, Pradhan S. The relationship between periodontal disease and blood groups and secretor status. J Periodontal Res. 1971;6(4):294–300.

9. Skripal IG. ABO system of blood groups in people and their resistance to certain infectious diseases (prognosis). Mikrobiol. Z 1996;58:102-8.

УДК 392.72: 392.81

ПИЩЕВОЙ КОД ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ГОСТЕПРИИМСТВА В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА

Бортников Евгений Геннадьевич,
кандидат геол.мин. наук, доцент,
Тувайкин Владимир Афанасьевич,
магистр, старший преподаватель,
Запорожский национальный университет,
г. Запорожье, Украина

Аннотация: В контексте изучения эталонных кодов традиционной культуры гостеприимства на предмет их применимости в современной практике для создания уникального продукта – этнически маркированного, семантически емкого и, в силу этого, привлекательного для туристов, – исследуется пищевой код традиционной культуры гостеприимства в проблемном поле современного гостинично-ресторанного бизнеса.

Ключевые слова: гостеприимство, традиционная культура, ритуал, пищевая традиция, кулинарный код обряда, угощение.

Изадор Шарп, основатель, председатель совета директоров и генеральный директор Four Seasons – одной из лучших в мире гостиничных сетей, известной непревзойденным уровнем сервиса, – во введении к своей «Философии гостеприимства» писал: «Зачастую успех зависит от того, что нематериально. От убеждений и идей. От замыслов, которые незримы» [1, с. 13]. Да, весьма очевидно, что современная философия (впрочем, как и креативная практика) гостеприимства все чаще обращается к «нематериальному», «незримому», даже если речь идет о таких, казалось бы, сугубо материальных вещах, как пища. Тем не менее, то обстоятельство, что пища и питье, а также процессы их

приготовления и потребления, представляют денотативную сферу, обеспечивающую витальные потребности человека, просто не может не иметь выхода на уровень культурной символизации, идентификации и самоидентификации человека, этноса и нации, на уровень менталитета [2, с. 3].

Общеизвестно, что в любой культурной сфере, и гостинично-ресторанной в том числе, сосуществуют два начала – консервативное, обращённое к прошлому и поддерживающее с ним преемственную связь, и творческое, обращённое к будущему и созидающее новые ценности. Увы, в погоне за новизной (и, чего уж греха таить, будучи связанными непрестанной погоней за миражом «мировых стандартов»), мы не всегда помним о том, что для гармоничного развития культуры необходим баланс традиционного и нового и что память культуры является непременным участником и условием культурного развития. Поэтому – осознанно или интуитивно – «... человек совершает "вечное возвращение" к прошлому, усматривает в нем своеобразный эталон» [3, с. 5]. И это возвращение имеет не только эмоциональное звучание, но и рационально-инструментальное, предполагая изучение традиции для поиска ответов на столь значимые сегодня вопросы о социальной мобильности, преодолении доминирования и подчинения, социального контроля, осуществлении взаимных услуг и солидарного поведения, а также в стремлении к гармонии и для достижения гедонистических устремлений.

Такой инструменталистский подход к традиции, к этнической идентичности как к символическому и реальному капиталу позволил сделать целый ряд крайне важных выводов и наблюдений, особенно в сфере экономических и социальных отношений, в частности и в гостинично-ресторанном бизнесе. Поэтому в контексте изучения эталонных кодов традиционной культуры гостеприимства на предмет их применимости в современной практике для создания уникального продукта – этнически маркированного, семантически емкого и, в силу этого, привлекательного для туристов, – мы избрали темой нашего сообщения пищевой код традиционной культуры гостеприимства в проблемном поле современного гостинично-

ресторанного дела. И речь пойдет отнюдь не о технологии приготовления традиционных для определенной культуры блюд (что само по себе немаловажно для современной кулинарной практики), а о той атмосфере, которая сопровождала приготовление, подачу гостю и потребление пищи в традиционной культуре гостеприимства и непосредственно связана с ритуалом.

В традиционной культуре существуют объекты, которые «... почти теряют собственное значение и приобретают значимость и новые валентности в пределах иной системы, связанной непосредственно с моделью мира» [4, с. 10]. Еда, осмысленная космогонически, является центральным актом в жизни общества: в акте еды космос (= тотем, общество) исчезает и появляется. По мнению О. Фрейденберга, исследовавшего семантику еды, это происходит потому, что еда «... связана с производством и трудовыми актами в большей степени, чем что-нибудь другое; сознание не остается к этому безучастным, но работает вокруг такого важного явления – выделяет его из контекста действительности, акцентирует, выдвигает на первый мировоззренческий план, но, конечно, осмысляет его специфически, в категориях осознания мира вообще. Вот почему еда получает семантику космогоническую, смерти и обновления вселенной, а в ней всего общества и каждого человека в отдельности, т. е. тотема» [5, с. 64–65]. В силу этого сформировавшиеся в разных культурах пищевые традиции принято относить к тем культурным кодам, которые содержат и задают эталоны культуры, образуя своеобразную систему координат. Как следствие, пищевая традиция, выступая своеобразным маркером «своего» и «чужого» миров, становится, кроме прочего, «... мощным средством консолидации этноса» [2, с. 28].

Наиболее выразительным в обозначенном контексте является кулинарный код обряда. По мнению исследователя ритуала в традиционной культуре А. Байбурина, практически невозможно встретить ритуал, структура которого не предполагала бы приготовление угощений и их распределение среди участников. Причин, способных объяснить универсальную применимость кулинарной технологии и ее символики во всевозможных

ритуальных контекстах, несколько: во-первых, «... действия по приготовлению, распределению и поеданию пищи составляют полный цикл: преобразование природных продуктов в искусственные, культурные символы, их функционирование и уничтожение. Причем весь этот цикл, что очень важно, совершается за короткое время и в течение ритуала может неоднократно воспроизводиться», во-вторых, «... в процесс изготовления и использования кулинарных символов вовлечены все основные средства восприятия и переживания мира: зрение, слух, обоняние, осязание, вкус. Пожалуй, ни в каком другом технологическом процессе они не составляют такого единства и не "используются" в такой полноте» [6, с. 213]. Кулинарный символ (например, хлеб) выступает одним из вариантов образа мира. Поэтому при обрядовом распределении каждый участник (и реальный, и воображаемый – например, в поминальном обряде) «... получает свою часть ценностей этого мира, свою долю жизненной силы. Отсюда – исключительно высокая семиотичность ритуальной трапезы, которая является формой жертвоприношения, обмена, перераспределения ценностей и утверждения новых связей и отношений» [ib., с. 217].

Весьма показательно, что идея жертвы, жертвоприношения как универсального способа обновления мира имеет ярко выраженный «пищевой» характер («жертва», «жрец», «жрать» – однокоренные слова). Как доказывает В. Топоров, «жрец» одновременно обозначает действие жертвоприношения и ритуальное вкушение жертвенной еды и питья – «... некогда, очевидно, подобным образом обозначалось участие в ритуальном пиршестве, во время которого вкушалось мясо принесенного в жертву животного и совершалось возлияние» [7, с. 217]. Развивает и углубляет эту идею Е. Режабек, привлекая внимание к формальному совпадению обозначения хвалы, призыва к богам и питья, глотания в ряде индоевропейских языков: ср. русск. «жрец» и «жрать» и в значении «кушать», и в значении «пить» (значение «пить» засвидетельствовано у соответствий этого слова в ряде славянских и балтийских языков). В древнеиндийском языке исследователь обнаруживает

почти полное формальное совпадение: 1) gr – grnati, girati «петь», «восхвалять» и 2) g – girati, grnati – «глотать». Близкую параллель можно обнаружить и в праславянском языке: pojo – «петь» и pojo – «поить», «давать пить» [8, с. 138].

Одним из наиболее ярких проявлений ритуальной трапезы как формы перераспределения ценностей и утверждения новых связей и отношений является ритуал гостеприимства. Собственно, гостеприимство в восточнославянских культурах часто называют «хлебосольностью», а обряд встречи гостя – «хлеб-соль», предполагая и обязательное наличие этих кулинарных символов. К тому же, целый хлеб символизирует общее счастье группы [2, с. 30], а значит, вкусив часть от общего хлеба, гость становится частью символизируемого им сообщества. В силу этого трапеза имеет обязательный и даже принудительный характер для гостя: от нее не отказываются, ведь отказ от пищи – это фактически отказ стать временно «своим», а значит – безопасным. Заметим, что и в современных культурах традиция принять (и вкусить) угощение сохраняет императивный характер, правда, уже в этикетном смысле – гость не может отказаться, чтобы не обидеть хозяев, проявить доброжелательное отношение; признаком неприязни считается, если зашедший в дом отказывается от угощения.

Пищевую традицию в ритуале гостеприимства (преломление хлеба, вкушение соли, напитков и – квинтэссенцию ритуала – совместную трапезу) Геннеп относит к ритуалам включения [9, с. 27]. Поскольку общность еды создает общность рода и, соответственно, только члены семьи или рода могут участвовать в трапезе, то чужеземец, которого пригласили к участию в ней, тем самым принимается в род или становится под его защиту. Поэтому совместная трапеза – «... бесспорно, обряд включения, собственно материального единения, того, что мы называем "таинством причастия". Единение, оформленное таким образом, может быть окончательным. Но чаще всего оно продолжается лишь в период переваривания предложенного угощения» [ib., с. 24], или, применительно к обряду гостеприимства, на время пребывания «чужого» в статусе «гостя»: участвуя в совместной трапезе и исполняя перед

домашними божествами предписанные обряды, чужеземец «... идентифицирует себя с данным сообществом, пусть и на непродолжительное время» [ib., с. 36]. Что же касается «своих», то не принять участие в общей трапезе равносильно вероотступничеству и связанному с этим отлучению от остальных членов общины. Таким образом, совместная трапеза является сердцевиной и средоточием ритуала гостеприимства. Это испытанное веками средство приобщить пришельца к дому, сделать его «своим» [10, с. 121]. Во время совместной трапезы меняется статус гостя: из «чужого» он становится «своим». В целом, – замечал В. Топоров, – в ритуалах совместной еды и питья устанавливались не только отношения особой близости (дружба, гостеприимство), но и осуществлялось причащение, приобщение, слияние микро- и макрокосмоса, восстанавливающее некую недостачу и приводящее к новой гармонии и единству [11, с. 428–429].

Иногда обмен угощениями происходит без собственно трапезы: в этом случае Геннеп относит его к обширной группе обрядов дарообмена: «Обмен подарками обладает непосредственной силой воздействия, это принудительный акт: принять от какого-либо человека подарок значит связать себя с ним» [9, с. 32]. Обмен ценностями является двусторонним, а сам обряд так же прост по механизму действия, как обычай, заключающийся в связывании вместе, покрывании одним и тем же покрывалом. Сюда же относится обмен чем-то из одежды, кольцами, поцелуями, а также более грубый и жестокий обряд обмена кровью [ib., с. 33]. «Благодарность и неблагодарность – замечал М. Лифшиц, рассуждая о древней и современной мифологии, – великие критерии, рано принятые человеческим обществом [12, с. 61]. Значительное внимание обрядам дарообмена посвятили в свое время К. Леви-Стросс и М. Мосс, прежде всего – принципу «взаимности», который наиболее ярко выражен в обычае, именуемом «потлач»: *Даю, чтобы ты дал!* Заметим, что в первобытном мире обмен подарками и эксцессы гостеприимства обретали иногда весьма экзотические формы «взаимности», как то обмен женами или предоставление гостю жены и дочерей (т. наз. «гетеризм гостеприимства»). Следует уточнить, что на ранних

стадиях человеческой истории такие формы гостеприимства целиком объяснимы как с точки зрения биологической («свежая кровь» как условие выживания замкнутых сообществ), так и с точки зрения социальной (так выражаются крайние символы общественного сплочения) [ib., с. 61].

Обмен дарами, как и совместные трапезы, были важнейшими составляющими античных традиций гостеприимства, в частности и при заключении союза гостеприимства, однако на этапе перехода от божественного закона к законам человеческим весомость этой традиции была уже не столь незыблемой: как замечает И. Кон, обмен дарами и участие в совместных пиршествах уже «... не гарантировало ни сердечности, ни прочности» [13, с. 136]. Тем не менее, обмен дарами между гостеприимцами сохранял яркую экспрессивную нагрузку (как персонификация человеческих отношений), однако не был свободен и от прагматизма (так как вменялся в обязанность) [14, с. 119]. Заметим, что традиция обмена дарами (в том числе и в кулинарной форме) сохраняется в частных формах гостеприимства и поныне: у восточных славян не принято приходить в гости без «гостинца»: если визит кратковременный, то, как минимум, это сладости детям; если же предполагается совместная трапеза, то гость вручает торт или конфеты хозяйке и спиртные напитки – хозяину. Кроме того, уже в античное время эти отношения несут на себе печать аристократизма, ведь пир вместо трапезы и состязание в щедрости было доступно только представителям элиты, – видимо, именно здесь следует искать корни будущего светского гостеприимства.

Тем не менее, щедрость до сих пор является обязательным атрибутом гостеприимства во многих национальных культурах. «Накормить гостя – это обязанность хозяина, так он оказывает честь гостю (слово "потчевать" родственно с "честь" и обозначает, собственно, "оказывать честь, угощая едой и питьем") и в то же время утверждает свою честь демонстрацией щедрости» [10, с. 120]. На постсоветском пространстве наиболее ярко эта черта проявляется у народов Кавказа, как и сохранность множества древнейших атрибутов ритуала гостеприимства, таких, например, как стояние и сидение. По свидетельству

современного исследователя культуры адыгских народов Б. Бгажнокова, гостеприимец принимает гостя стоя, затем усаживает его, но сам не садится без приглашения последнего, а часто вообще не садится [15, с. 42–43]. В культуре абхазов вставание как способ выразить почтение настолько характерно, «... что само слово, обозначающее оказание почтения вставанием... в переносном смысле выражает вообще понятие "уделить внимание", "оказать хороший прием"» [16, с. 80]. У славян тоже наблюдается склонность первым делом усадить гостя, как и привычка долго сидеть за столом, – и они имеют ритуальные истоки (это часть обряда перехода, в данном случае – из «чужих» в «свои»): сидение, неподвижность – это в плане мистическом смерть в прежнем качестве («чужого») для возрождения в новом качестве («своего»). Поэтому любая обрядовая трапеза предполагала долгое сидение. Этим же кругом представлений объясняется и доживший до наших дней обычай присаживаться перед дорогой (обратный переход – из «своих» в «чужие») – для того, чтобы отъезжающему сопутствовала удача и путешествие оказалось благополучным. Столь же устойчива и традиция угостить уходящего гостя – собрать ему еды в дорогу.

Таким образом, гостеприимство в традиционной культуре различных народов в высшей степени ритуализовано, созвучно мифологическим представлениям и играет важнейшую роль в социальной и экономической жизни сообщества. Ни один прочий древний ритуал не проявил такой устойчивости и готовности к воспроизводству в новых формах, как связанный с законами гостеприимства и с обрядами кормления. В определенных формах он продолжает существовать по сей день. Причем ключевым в традиции приема гостя является обычай угощения – разделения с ним пищи. А так как общество испокон веков посредством ритуала стремилось сохранить наиболее значимый для него, ценностно маркированный опыт, и чем более значим тот или иной «фрагмент культурной памяти», тем сильнее контроль за соблюдением и сохранением образцов, – то весомость для любой культуры традиции угощения не подлежит сомнению, как и ее способность преобразовываться в новых

условиях, обретая современные формы при сохранении исконных достойных смыслов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Шарп И. Философия гостеприимства Four Seasons: Качество, сервис, культура и бренд. М.: Альпина Паблишер, 2012. 366 с.

2. Устинова Н. А. Пищевой код традиционной культуры Среднего Приобья: этнолингвистический аспект: автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01. Томск, 2011. 22 с.

3. Категории и концепты славянской культуры. Труды отдела истории культуры. М.: Ин-т славяноведения РАН, 2007. 800 с.

4. Цивьян Т. В. Модель мира и её лингвистические основы. М.: УРСС, 2005. 280 с.

5. Фрейденберг О. М. Поэтика сюжета и жанра. М.: Лабиринт, 1997. 448 с.

6. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. СПб.: Наука, 1993. 240 с.

7. Топоров В. Н. Из славянской языческой терминологии: Индоевропейские истоки и тенденции развития. *Этимология – 1986–1987*. М.: Наука, 1989. С. 3–50.

8. Режабек Е. Я. Мифомышление (когнитивный анализ). М.: Едиториал УРСС, 2003. 304 с.

9. Геннеп А. ван. Обряды перехода: Систематическое изучение обрядов. М.: Восточная литература, 2002. 198 с.

10. Байбурин А. К., Топорков А. Л. У истоков этикета. Этнографические очерки. Л.: Наука, 1990. 168 с.

11. Топоров В. Н. Еда. *МНМ .Т. I.* М.: Сов. энциклопедия, 1987. С. 428–429.

12. Лифшиц М. А. Мифология древняя и современная. М.: Искусство, 1979. 582 с.

13. Кон И. С. Понятие дружбы в Древней Греции. *Вестник древней истории.* 1974. № 3. С. 135–149.

14. Дорофеева В. Союзы частного гостеприимства между представителями аристократии (по сочинению Ксенофонта «Анабасис»). *Закон и обычай гостеприимства в античном мире*. М.: ИВИ РАН, 1999. С. 118–121.

15. Бгажноков Б. Х. Прием почетного гостя в традиционной культуре адыгских (черкесских) народов. *Этнические стереотипы поведения*. Л.: Наука, 1985. С. 179–201.

16. *Инал-ипа Ш. Д. Очерки* об *абхазском этикете*. Сухуми: Алашара, 1984. 190 с.

УДК 37.035:172.15(477)(091):75(092)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ ОЛЕКСИ НОВАКІВСЬКОГО

Большаніна Ольга Валентинівна
аспірант
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. Беручи до уваги події останніх років в Україні, варто наголосити на тому, що проблема патріотичного виховання стала надзвичайно актуальною темою в сучасному суспільстві та перебуває у центрі уваги як громадськості, так і вітчизняних науковців. Власне уся історія становлення української державності напряму пов'язана з діяльністю патріотично налаштованих громадян, громадських діячів, інтелігенції, митців. Вони були тією рушійною силою, яка у певні періоди української історії дозволяла зберегти українську ідентичність. Тому, у статті ми звертаємо свою увагу на історичне минуле і досвід попередніх поколінь щодо організації патріотичного виховання в один із періодів розквіту культури та освіти України. Досліджуючи першу половину XX століття, на прикладі діяльності окремих українських митців, серед яких яскрава особистість Олекси Новаківського є, на нашу суб'єктивну думку, однією з провідних з точки зору патріотичного впливу на молодь.

Ключові слова: патріотичне виховання, образотворче мистецтво, художник-педагог, мистецька школа, Олекса Новаківський, індивідуальний підхід.

Основний текст. Проблема патріотичного виховання неодноразово ставала актуальною в історії українського народу. Тенденції до популяризації націоналістичних ідей простежувалися у різний час і у різний спосіб по всій території України, проте в різних частинах держави життєздатність цих ідей та

результати їх впливу на громадську думку були різними. Саме розуміння терміну «патріотичне виховання» досліджується у багатьох педагогічних джерелах. Можна зазначити, що патріотичне виховання це певна виховна дія, яка чітко направлена на формування світогляду молодого покоління українців, що ґрунтується на засадах любові до батьківщини, поваги до національної спадщини, толерантних як до власної держави, так і до інших країн та їх культур. Серед тих, хто досліджував процес патріотичного виховання з точки зору особливостей його перебігу й методики організації, як і окремі аспекти історії питання були: А. Н. Бойко, Г. Г. Ващенко, В. В. Кудрявцев, Л. М. Масол, С. Ф. Русова, В. А. Сухомлинський, Б. П. Юсов та інші.

Необхідно зазначити, що однією із головних рушійних сил популяризації національних і патріотичних ідей на теренах нашої країни виступає образотворче мистецтво, де найефективнішими формами патріотичного виховання є тематичні експозиції, екскурсії та виїзди на пленер.

Повертаючись у минуле, аналізуючи проблему формування національної свідомості в предметному полі окресленої проблематики, у науковому доробку вітчизняних науковців, ми відкриваємо цілу низку видатних митців (серед яких: О. П. Архипенко, М. Г. Бурачек, В. І. Касіян, С. О. Налепинська-Бойчук, О. Х. Новаківський), які у своїй творчості звертались до теми аутентичності та самобутності українського народу. Через свої творчі й педагогічні погляди вони виховали цілу епоху. Саме тому, на наш погляд, дуже важливо розуміти, як відбулося становлення самого митця, що вплинуло на формування його світогляду, як позначилося світобачення творчої особистості на його художньому стилі та відбилося на його педагогічній практиці.

До таких людей, на наше глибоке переконання, належав і художник-педагог Олекса Новаківський. Маємо підкреслити, що мотивами творчих робіт митця виступали не тільки робота над ілюстраціями в релігійній тематиці, а й низка пейзажів, портретів та безпосередньо ілюстративна робота над «Кобзарем» Т. Г. Шевченка. Дослідник творчості художника-педагога Любов Волошина у книзі «Автопортрети Олекси Новаківського» говорить: «В

українському малярстві Олекса Новаківський репрезентує доволі рідкісний (вихований епохою зламу століть) тип художника-візіонера, творця масштабних за задумом символістських полотен, наснажених не раз глибокою філософською думкою та ідеями суспільно-патріотичного характеру.» [1, с. 9]. Споглядаючи роботи автора, можна з упевненістю говорити про те, що цей художник-педагог проголошує патріотизм, любов до своєї Батьківщини через власні художні образи. Гарним прикладом може слугувати картина «Дзвінка», що була написана в 1930-1937 рр. у техніці «масло». Полотно показує глядачеві образ молодої жінки, одягненої в національний український одяг, із глечиком в руках. Позаду центральної фігури митець зображає пейзажні мотиви Західної України, гори, водоймище, ліс та декілька чоловічих фігур.

Все життя художника-педагога було націлене на підняття українського націоналістичного духу. Навіть на початку свого навчання в Кракові він постійно спілкувався з українською громадою. Про це свідчать його регулярні зустрічі з товаришем Богданом Лепким – викладачем української мови та літератури у Ягеллонському університеті. Можна виокремити саме цей час, як період формування чіткої національно-патріотичної позиції.

На таких національно-патріотичних поглядах Олекса Новаківський знайомиться із Митрополитом Шептицьким, який згодом купує для художника майстерню у Львові, де потім відкривається мистецька школа. Робота цієї школи залишила свій слід в українській мистецькій педагогіці, як один із перших художніх навчальних закладів на території Галичини, що мала чітку національно-культурну спрямованість. «Завданням школи є формувати молоді національні кадри на ґрунті вітчизняної духовної культури та художніх традицій. Остаточною метою педагогічного процесу в школі є формування художніх кадрів, спроможних творити самобутнє національне обличчя українського мистецтва і водночас – підняти його до рівня світового художнього процесу, утверджуючи його міжнародне визнання та культурну значущість.» [2, с. 33-34].

Мистецька школа Олекси Новаківського за майже десять років виховала низку митців світового рівня на засадах національного та патріотичного виховання своїх учнів. Можна сказати, що однією з основних мистецьких форм виховання відповідних поглядів у закладі були щорічні виїзди на пленер у село Космач. Пейзажні мотиви рідної країни, її традиції, міфологія та звичаї постають у творчих роботах як учнів, так і самого митця. Про це також свідчать часті мистецькі виставки у залах старовинного Львова. «Степан Луцик дав нам малюнок гарного молодого гуцула, акт жінки, кілька дуже гарних видів Космача і водопад. Видно добру руку і талант до пейзажів. Помітний у п. Луцика також поступ у порівняні до давнішніх його малюнків.» [3, с. 5].

Зустрівши позитивний резонанс у суспільстві, учні митця продовжили національну та патріотичну тематику у своїх творах. Так, рецензійна стаття мистецтвознавця Михайла Драгона у відомій газеті «Діло» до чергової виставки школи свідчить про результативність пошуків змісту робіт учнів, індивідуальності мотивів та сюжетів їх творів. Він акцентує увагу на тому, що деякі учні навмисне вкладають у свої роботи націоналістичні сюжети, натякаючи на сильний вплив та патріотичну позицію їх вчителя [3].

У педагогічній діяльності митця прослідковуються прогресивні патріотичні ідеї, проте не тільки це вважаємо позитивом у його педагогічній спадщині. У своїй викладацькій діяльності Новаківський не тільки прищеплював учням любов до рідної землі, але й індивідуально підходив до навчання кожного з них [2]. Саме індивідуальний підхід досить доречне й актуальне на сьогодні у формуванні особистості людини. Головне – розвинути особистісні риси, що вирізняють людину з-поміж інших, а для митця це є запорука його прагнення до самовираження й саморозвитку у сфері своєї діяльності.

Як результат викладацької діяльності школа нараховувала майже сто осіб, деякі з яких стали відомими художниками України та світу. До них належать: Я. М. Кміт (який емігрував до Австралії), Я. К. Лукавецький, Р. Ю. Сельський та інші. Школа Олекси Новаківського виховала цілу низку художників, які

продовжили звертатися до українських сюжетів та пропагували ідею патріотизму через мистецькі образи, поширювали їх не тільки серед українців, але й знайомили з автентичним образом українського народу представників інших етнічних спільнот за кордоном.

Прогресивною у педагогічній спадщині вважаємо й ідею використання у практиці мистецької школи Олекси Новаківського індивідуального підходу. Завдяки його використанню школа дала нашій країні низку самобутніх та різноманітних митців, таких як: С. М. Ґебус-Баранецька, Я. К. Лукавецький, М. І. Мороз, О. І. Плешкан, Р. Ю. Сельський, Г. С. Смольський, творчість яких й надалі здійснює помітний патріотичний вплив на громадськість.

Тема патріотизму, націоналізму та автентичності у творчості українських митців минулого, їх творчої й педагогічної спадщини, їх ролі у справі патріотичного виховання залишається актуальною. Особливої уваги потребують ті митці, діяльність яких досліджувалася переважно в аспекті їхнього творчого доробку, без урахування їх внеску у розвиток педагогічних ідей та практики художньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Волошин Л. В. Автопортрети Олекси Новаківського [Електронна копія] / Л. В. Волошин; Акад. мистецтв у Львові, Нац. музей у Львові. — Електрон. текст. дані (1 файл : 265 Мб), 2004 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2015). — Бібліогр. наприкінці ст. та у підрядк. прим.

2. Волошин Л. В. Школа Олекси Новаківського [Електронна копія] / Л. В. Волошин // Образотворче мистецтво. Випуск 3-4. – 2000. – С. 31-36.

3. Застирець Й. Про малярську виставку праць учнів О. Новаківського / Й. Застирець // Діло. – 1929. – 14 листопада. – С.5.

4. Драґан М. Серед молодих артистів. Виставка учнів О. Новаківського / М. Драґан // Діло — 1929. — 30 листопада. — С. 3-4.

5. Енциклопедія українознавства. Словникова частина 5 / Наукове товариство ім. Шевченка; редкол.: проф. д-р В. Кубійович (гол. ред.) та ін. – Paris – New York: «Молоде Життя», 1966. – 2000 с.

6. Софронів В. Виставка малярської школи О. Новаківського / В. Софронів // Діло. — 1928. — 01 листопада. — С.7-8.

УДК 373.5.13:811.161.2+(371.38:371.321.3)

ЯК УЧИТИ УЧНІВ ЗАПИТУВАТИ – ВІДПОВІДАТИ НА ОСНОВІ ТЕКСТ-МЕТОДУ

Бондаренко Неллі Володимирівна,
к. п. н., ст. н. с.,
провідний науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Анотація: акцентовано життєву важливість здатності запитувати – відповідати для успішного життєздійснення особистості; визначено найважливіші вміння; обґрунтовано систему опанування мистецтва запитань – відповідей на основі тексту із застосуванням текст-методу; описано досвід успішного застосування розробленої автором системи у навчанні української мови, її доведені переваги та ефективність.

Ключові слова: мистецтво запитувати – відповідати; 5-етапна система опанування; текстоцентричний підхід; текст-метод; досвід упровадження.

В оновленому переліку топ-10 навичок 2025 року Світовий Економічний Форум вказав такі як аналітичне мислення та інноваційність; здатність до активного навчання та розроблення освітніх стратегій; вміння аналізувати й критично мислити; комплексно вирішувати проблеми; бути креативними, оригінальними та ініціативними; мати лідерські якості та здійснювати соціальний вплив; використовувати технології, моніторинг та контроль; володіти дизайном технологій та програмуванням; бути стійкими, стресостійкими та пластичними; вміти аргументувати, вирішувати проблеми й продукувати ідеї. З-поміж ключових життєутворювальних умінь, які забезпечують формування зазначених топ-навичок і співвідносних компетентностей, виокремлюють здатність запитувати – відповідати –

формулювати доцільні посутні запитання, ставити їх і заохочувати адекватно, вдумливо й конкретно відповідати.

У наукових джерелах [1–8] обґрунтовано актуальність порушеної проблеми; з'ясовано об'єктивні й суб'єктивні причини невміння учнів запитувати–відповідати; доведено необхідність цілеспрямованого навчання цієї здатності; розкрито сутність понять запитання – відповідь, схарактеризовано їх ознаки, види, типи і форми; відстежено взаємозв'язок між запитанням – відповіддю; проаналізовано й узагальнено основні класифікації запитань; визначено ключові вміння мистецтва запитувати – відповідати; розкрито їх потенційні можливості з огляду на компетентнізацію освіти і соціалізаційну спрямованість; описано методи і прийоми навчання, засновані на різних типах запитань – відповідей, зокрема під час роботи з текстом тощо. Вихід за межі простих запитань, які потребують репродуктивної відповіді, й робота з усистемненими на основі науково обґрунтованої теорії дасть учням розуміння того, що знання виходять далеко за межі наявних у підручнику й повідомлених педагогом, а опанування фактичних знань – лише перша, хоча й надважлива, освітня сходинка. Вони мають навчитися працювати з найрізноманітнішими джерелами інформації, здобувати її звідусіль, визначати достовірність і цінність, аналізувати, синтезувати, зіставляти, трансформувати, інтерпретувати, оцінювати, інтегрувати й доцільно застосовувати для покращення якості життя – власного й інших людей. У старшій школі, де в учнів активно розвивається дослідницький тип мислення, пізнавальна функція запитань посилюється, корегується їх доцільність і логічна структура, удосконалюються навички постановки запитань, оптимальність, точність і грамотність формулювань. Мистецтво ставити запитання й відповідати на них передбачає здатність педагога-предметника користуватися ефективними методами і прийомами, що ґрунтуються на алгоритмі запитань – відповідей. Вони мають цілий ряд переваг порівняно з твердженнями.

Навчаючи здобувачів освіти мистецтва запитувати – відповідати, слід мотивувати їх засвоїти такі загальні правила: запитання має бути доцільним,

посутнім, коректним, продуманим, правильно сформульованим за смислом і за формою; уникайте багатозначних слів, провокаційних і риторичних запитань; за необхідності конкретизувати щось зробіть стислу передмову; формулюйте прості запитання чітко, стисло і зрозуміло; якщо запитання складне, розбийте його на прості й поставте їх послідовно; формулюючи запитання, враховуйте особистий досвід співрозмовника у сфері обговорюваної проблеми. Відповідаючи на запитання, слід додержуватися таких правил: відповідайте чітко, однозначно і стисло; відповідаючи на некоректне запитання, вкажіть на його некоректність і дайте гідну відсіч; відповідаючи на складне диз'юнктивне запитання, досить дати інформацію на одне із запитань, які входять до нього, а під час відповіді на кон'юнктивне – на кожне вхідне запитання окремо; дбайте про більшу інформативність відповіді щодо запитання. Одним із найефективніших в опануванні учнями мистецтва запитувати – відповідати є метод роботи з текстом, текстовий метод, або текст-метод. Його професійне застосування дає змогу уконтекстнити в змодельовані життєві обставини формування в учнів здатності ставити доцільні посутні запитання й адекватно реагувати на них, розв'язуючи реальні проблеми і покращуючи якість життя.

Науково обґрунтовано й доведено на практиці ефективність, доцільність і природність опанування мови загалом і мистецтва запитувати – відповідати зокрема на текстах різноманітної різногалузевої тематики. Вона відбиває реальні щоденні життєві потреби й проблеми різного рівня складності, які доводиться розв'язувати кожному, та виклики для прийдешніх поколінь, що їх ставить цифрове глобалізоване суспільство. Багаторічний досвід навчання української мови за лінійкою підручників для 5–11 класів, розроблених на основі текстоцентризму [9; 10] підтверджує, що здобувачі освіти мотивованіше, швидше, якісніше, краще сприймають, усвідомлюють, відтворюють, закріплюють; тривкіше засвоюють і опановують уміння запитувати–відповідати на основі фабульних сюжетних текстів, на противагу окремим розрізненим реченням, не співвіднесеним із життєвою ситуацією. Текст-метод дає змогу учити здобувачів освіти запитувати – відповідати на якісно новому рівні, з

урахуванням соціалізаційних детермінант. Текст-метод передбачає побудову розгалуженої системи запитань – відповідей: пошук у тексті готових відповідей на поставлені запитання; відповіді на готові запитання; формулювання прихованих у тексті запитань (відповідей) і відповіді на них; віднайдення імпліцитно наявних у тексті запитань, відповідей на які в ньому немає, й реагування на них; робота з текстом, де в запитанні міститься підказка; самостійна постановка запитань до тексту тощо. Отже, вся робота із запитаннями й відповідями ґрунтується на тексті. Текст, як вмістилище інформації, є каталізатором для самостійного конструювання учнями запитань і відповідей за рахунок стимулювання всіх видів інтелектуальної діяльності. Винесене в назву тексту запитання підсилюється запитаннями за змістом, які дають змогу побачити проблему чи предмет розгляду з різних сторін. Послідовний ланцюжок запитань дає учневі надважливе розуміння того, що нове знання породжує нові запитання.

Тексти з прихованими запитаннями придатні для ведення діалогу із застосуванням діалогічного методу, коли учень має можливість ставити запитання; давати орієнтовну відповідь і перевіряти її правильність чи хибність у продовженні читання. Ефективно зарекомендували себе запитання–завдання на прогнозування. Методична доцільність, а отже, й ефективність тексту забезпечується не тільки пізнавальною, розвивальною і виховною цінністю, комунікаційною перспективою, характером і властивостями самого тексту, а й позатекстовим компонентом, який охоплює апарат тренування й засвоєння навчального матеріалу, формування україномовної та ключових компетентностей. Основні вимоги до системи передтекстових і післятекстових завдань – компетентнісна й комунікаційна спрямованість, відповідність конкретним методичним цілям, багатофункціональність. Запитання і завдання формулюються на основі таких вимог, щоб за їх допомогою здобувачі освіти могли: активізувати пізнавальну, мисленнєву і мовленнєву діяльність; відображати у відповіді основний зміст відповідної інформаційної частини тексту, а не якогось окремого речення; з’ясовувати розуміння змісту

прочитаного; за доцільними, посутніми, точними й зрозумілими запитаннями прогнозувати й формулювати адекватну відповідь; розв'язувати різнотипні, зокрема й проблемно-пізнавальні та пошукові задачі. Всі запитання у комплексі мають становити адаптовану інтерпретацію тексту. Опанування мови на основі тексту із застосуванням текст-методу закладає функціональне подання й вивчення мовної теорії, уконтекстнене в живу матерію мови; тематико-змістове підґрунтя засвоєння мови й мовлення; гармонізує мисленнєво-мовленнєвий розвиток учнів; забезпечує комплексне збалансоване прогресування їх мовленнєвої діяльності в усіх видах (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі); сприяє утвердженню й особистісному присвоєнню системи абсолютних цінностей тощо. Система завдань і вправ з опанування учнями мистецтва запитувати –відповідати має бути увідповіднена основним загальнодидактичним принципам і відповідно структурована: відповіді на готові запитання до тексту; комбінування запитань до тексту й відповідей; самопостановка запитань і відповіді на них; самостійне виявлення прихованих у тексті запитань; самостійне формулювання запитань до тексту й відповіді на них; формулювання запитань – відповідей і гіпотез по ходу читання.

1. Відповіді на готові запитання зазвичай потребують пошуку в тексті інформації й репродукування, відтворення її без значної видозміни. *Структурно* вправи першого етапу складатимуться з таких компонентів: а) дотекстові завдання (прочитати текст; з'ясувати значення незнайомих слів; відпрацювати вимову); б) текст (суцільний); в) післятекстові завдання (запитання за змістом і мовною формою тексту). Слід прагнути, щоб навіть відповіді на нескладні запитання після тексту активували розумову діяльність учнів. Тому готові запитання передбачають не просте копіювання інформації, а її смислову переробку, компресію, що стимулюють усі види інтелектуальної активності (пояснення фактів, явищ, подій; виявлення їх істотних ознак, смислових, причинно-наслідкових зв'язків; з'ясування найважливішого у висловленні; ставлення автора до розказаного, описаного, його позиції; визначення достовірності викладених фактів, подій, явищ; об'єктивне

оцінювання, зокрема й критичне; реагування на висновування тощо). Попри те що готові ступеневі запитання імплементовані у зміст тексту, ми віднесли їх до наступних етапів роботи, адже такі запитання потребують більш складної мисленнєвої і прогностичної роботи, ніж репродуктивна відповідь. *Результатом* роботи над запитаннями й відповідями на цьому етапі мають стати: сформоване в учнів розуміння того, що за допомогою запитань можна актуалізувати й пріоритетизувати проблему; здобути необхідну інформацію; усвідомлення необхідності орієнтуватися в обговорюваній проблемі, зокрема і в ситуації невизначеності; уміння відділяти відоме від невідомого, відокремлювати істотне від неістотного; визначати об'єкт пошуку; дізнаватися про джерело інформації; уявлення про різноманітність запитань; нагромадження різних питальних зразків, кліше; здатність знаходити в тексті відповіді на запитання; розміщувати запитання у послідовності, яка відповідає змістові тексту, й давати на них відповіді; вибирати правильну відповідь на запитання до тексту з-поміж кількох; давати усні й письмові відповіді на готові запитання за текстом; ставити такі самі запитання співрозмовникові; перепитувати про щось (уточнювати щось); пересвідчуватися в достовірності інформації тощо.

2. Самостійне формулювання запитань до тексту й відповіді на них передбачають таку *структуру* вправ: 1) передтекстові завдання (читати текст і відповідати на передбачувані ступеневі запитання, пересвідчуючись у правильності / хибності своєї версії під час подальшого читання); 2) текст зі ступеневими запитаннями; 3) післятекстові завдання (запитання за змістом і мовною формою тексту). Завдання другого етапу націлюють на формування здатності так читати текст, щоб запитання самі приходили на гадку, виникали у процесі читання. Найпридатніше для цього так зване *перерване читання*, або *читання з зупинками* / *паузами* для запитань. До таких запитань належать *ступеневі*. Вони природно виникають у тих місцях, де є потреба зупинитися, з'ясувати щось і одержати відповідь, щоб рухатися далі в пізнанні, де автор запрошує до роздумів. Зупинка на місці такого запитання є своєрідною

підказкою, що стимулює розвиток думки, подальші розмірковування й висунення версій подальшого розвитку подій. Учень здобуває можливість перепочити, сформулювати запитання, спрогнозувати відповідь і цілеспрямовано шукати підтвердження або спростування своєї версії під час подальшого читання. Такий формат перерваного тексту дає змогу організувати роботу як діалог із текстом. До завдань цієї групи відносимо виконання інструкцій по ходу читання; передбачення запитань, які можуть прийти на гадку або виникають у читачів; звірка їх за продовженням тексту; з'ясування того, на які запитання можна знайти відповіді в тексті, а на які – ні тощо. Діалогування на основі тексту мотивує, зацікавлює учнів, активізує їх пізнавальну й мисленнєво-мовленнєву діяльність, дає можливість зжитися з темою, побачити проблему з несподіваного ракурсу, розвивати емоційну сферу. *Результатом* цього етапу роботи мають стати: розвиток антиципації (здатності передбачувати); вміння доповнювати запитання до тексту; складати запитання визначеного виду; формулювати запитання до тексту з певною метою, відповідно до поставлених цілей (зокрема й прописаних у Таксономії Блума); обстоювати власну позицію, аргументувати її; наводити приклади з тексту, доповнювати їх прикладами з життєвого досвіду; висновувати; удосконалювати смисл і мовну форму запитань і відповідей; доповнювати, розширювати, перефразовувати, трансформувати, перебудовувати, об'єднувати запитання / відповіді у максимальній кількості варіантів; редагувати питальні речення, а також відповіді.

3. Комбінування запитань до тексту й відповідей вкладається у таку *структуру* вправ: 1) передтекстові завдання (читати й відповідати на ступеневі запитання, звіряючи свої імовірні пояснення з продовженням тексту); 2) текст з інкрустованими в нього запитаннями; 3) післятекстові завдання (запитання за змістом і суто мовні). Завдання третього етапу вбирають попередні, чергуючи їх. Це читання з розбивками й відповіді на готові запитання по ходу читання; з'ясування умов достовірності наведеної в тексті інформації; звіряння імовірних пояснень наявних у тексті фактів з його продовженням; відповіді на

запитання на передбачення щодо викладених у тексті фактів, подальшого розвитку відображених у тексті подій; звіряння передбачень із продовженням тексту; завдання на розмежування фактів і викладених у тексті гіпотез; висновування, пояснення цих гіпотез; самопостановки запитань до тексту; звіряння їх із поставленими в самому тексті запитаннями тощо. *У результаті* учні мають опанувати перелічені вміння, а також здатність формулювати запитання, викликані певними твердженнями в тексті; визначати й заповнювати прогалини в знаннях, які унеможливлюють відповіді на запитання.

4. Формулювання запитань-відповідей і гіпотез, що виникли по ходу читання передбачає таку *структуру* вправ: 1) передтекстові завдання (виконуйте інструкції по ходу читання – дати свої пояснення чому-небудь; сформулювати запитання, що виникли; відповісти на них; звірити відповідь із продовженням тексту; висунути гіпотезу); 2) текст з інструкціями. Завдання цього виду охоплюють постановку запитань і передбачень, які виникають по ходу читання; формулювання імовірних відповідей і припущень на основі повідомленого автором та звіряння їх із подальшим текстом; висловлення здогадок щодо розвитку подій, про які інформує автор; надання імовірних пояснень викладених у тексті фактів і явищ із наступною звіркою їх із першоджерелом; самостійне формулювання й постановка запитань по ходу читання; формулювання випереджувальних запитань по ходу читання тощо. Завдання цієї групи містять первинну підказку – запитання або спонукання висунути гіпотезу. Наявна в наступних завданнях підказка менш виражена. Учням пропонується обговорити запитання і з’ясувати їх дослідницький потенціал. Потім, розподіливши запитання між групами, відшукати відповіді у додаткових джерелах, у Всемережжі, й оприлюднити їх, зокрема й у вигляді ідей та гіпотез. *Результатом* цього етапу роботи над запитаннями – відповідями мають стати вміння пояснювати наявну в тексті інформацію; самостійно формулювати випереджувальні запитання, а також імовірні відповіді і припущення; здогадуватися за наведеними відповідями, які запитання було поставлено до тексту; висловлювати своє ставлення до певного

аспекту проблеми; висувати ідеї, гіпотези щодо вирішення тих чи інших порушених у тексті проблем.

5. Самостійне виявлення прихованих у тексті запитань; самопостановка запитань і відповіді на них визначають відповідну *структуру* вправ: 1) передтекстові інструкції (прочитати текст; знайти приховані в ньому запитання й відповіді); 2) текст (суцільний). Вони мають на меті заповнити наявні прогалини в знаннях учнів за допомогою реагування на запитання, що залишилися без відповіді. Завдання полягають у віднайденні в тексті без жодних підказок імпліцитно наявних запитань і відповідей на них, а також самостійне формулювання власних запитань, які виникли у зв'язку з проблематикою тексту, й відповіді на них. Педагог спонукає учнів ставити відкриті запитання, що потребують логічного мислення, максимальної концентрації уваги, розгорнутих відповідей і показують, наскільки глибоко зчитано закладені в тексті смисли. У результаті учні вкотре пересвідчуються, що чим більше вони дізнаються, тим більше виникає нових запитань, що закономірно для розумнішання людини. *У результаті* заключного етапу учні мають набути вмінь знаходити в тексті й формулювати у формі запитань нерозв'язані проблеми, які автор залишив без відповіді; здійснювати пошук у додаткових джерелах інформації, що уможливить відповідь; прогнозувати запитання, які доцільно поставити за змістом тексту тощо. Описана методика, заснована на поетапній послідовності роботи й успішно впроваджена у шкільну практику, дає можливість результативно формувати в учнів надважливу здатність запитувати – відповідати; усистемнити набуття україномовної (предметної) та ключових компетентностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Н. В. Українська нова школа у контексті світових трендів освіти. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions :* матер. VII Міжнар. наук. конф. Штутгарт, 2019. С. 304–316.

2. Бондаренко Н. В. Запитання як пусковий механізм світопізнання й

компетентнісного навчання. *Fundamental and applied research in the modern world.* Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2020. Pp. 195–204.

3. Бондаренко Н. В. Уміння запитувати й відповідати як невід'ємний складник компетентнісного навчання. *World science: problems, prospects and innovations :* Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2020. Pp. 210–219.

4. Бондаренко Н. В. Компетентнізація шкільної освіти: українська версія. *Science and society: Proceedings of the 13th International conference*. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada, 2019. Pp. 124–135.

5. Васьківська Г. О. Формування комунікативної компетентності старшокласників на основі засвоєння системи знань про людину. *Українська мова і література в школі.* 2012. № 2(96). С. 52–58

6. Бондаренко Н. В. Робота з текстом на уроках української мови. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2008. 56 с.

7. Русалкіна Л. М., Косянчук С. В. Засоби риторики як основа особистісного зростання учнів. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 8. С. 28–31

8. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Дидактико-методичні засади сучасного уроку української мови у старшій школі. *Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2017. Вип. 1. С. 81–89.

9. *Українська мова: підруч. для 5 (6, 7, 8, 9) кл. загальноосвітніх навч. закл. з навчанням російською мовою* / [Н. В. Бондаренко, А. В. Ярмолюк]. Київ: Освіта, 2005 (2006, 2007, 2008, 2009).

10. *Українська мова:* [підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів з рос. мовою навчання] / Н. В. Бондаренко. Київ: Грамота, 2010.

УДК 556

ПРОСТОРОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИК РІЧНОГО СТОКУ ПО БАСЕЙНУ Р. ПІВДЕННИЙ БУГ

Бурлуцька Марія Едуардівна,
к.геогр.н., доцент,
Романчук Марина Євгенівна,
к.геогр.н., доцент
Одеський державний екологічний університет
м.Одеса, Україна

Анотація: Норма - важлива характеристика річного стоку. Коефіцієнт варіації C_v річного стоку є характеристикою багаторічної мінливості ряду стоку: чим більше значення коефіцієнта варіації, тим більший розмах коливань величин стоку відносно середнього багаторічного значення.

Існують річки на яких відсутні систематичні вимірювання стоку. Тому уточнення розрахункових характеристик, в першу чергу, норми річного стоку та мінливості для невивчених річок – важлива задача.

Ключові слова: норма стоку, просторове узагальнення, ізолінії, коефіцієнт варіації, невивчені річки.

Територія описуваного району басейну річки Південний Буг розташована в лісостеповій і степовій зонах. На півночі і сході межа району проходить по вододілу Дніпра . В межах досліджуваної території розташовані значні частини Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Кіровоградської, Одеської і Миколаївської областей [1]. Це єдина велика річка, басейн якої повністю розташований в межах України. Гідрологічні спостереження за річним стоком у басейні річки Південний Буг, ведуться по 24 гідрологічних постах. Схема розташування гідрологічних постів наведена на рис.1.

По території гідрологічні пости розподілені нерівномірно. З них на головній річці розташовано 5 постів, по 2 пости на р.Соб, р.Синюха, р.Гнилий Тікіч, р.Чорний Ташлик, р.Кодима і по 1 посту на річках Іква, Згар, Велика Вись, Рів, Савранка, Ятрань, Циганка. Ухили річок змінюються в межах від 0,3‰ до 4,4‰. Залісення водозборів змінюється від 1% до 19% [2]. Досліджуваний район знаходиться в різко змінних кліматичних і орографічних умовах, у зв'язку з чим процеси формування стоку на різних його частинах вельми складні і обумовлюють істотні відмінності у водному режимі. Літня і зимова межінь на цих річках характеризується стійкістю, маловодістю і значною тривалістю; осінні підйоми спостерігаються після обложних дощів. Інколи межінь порушується невеликими дощовими паводками. Річний хід рівня на річках різних гідрологічних районів неоднаковий [3].

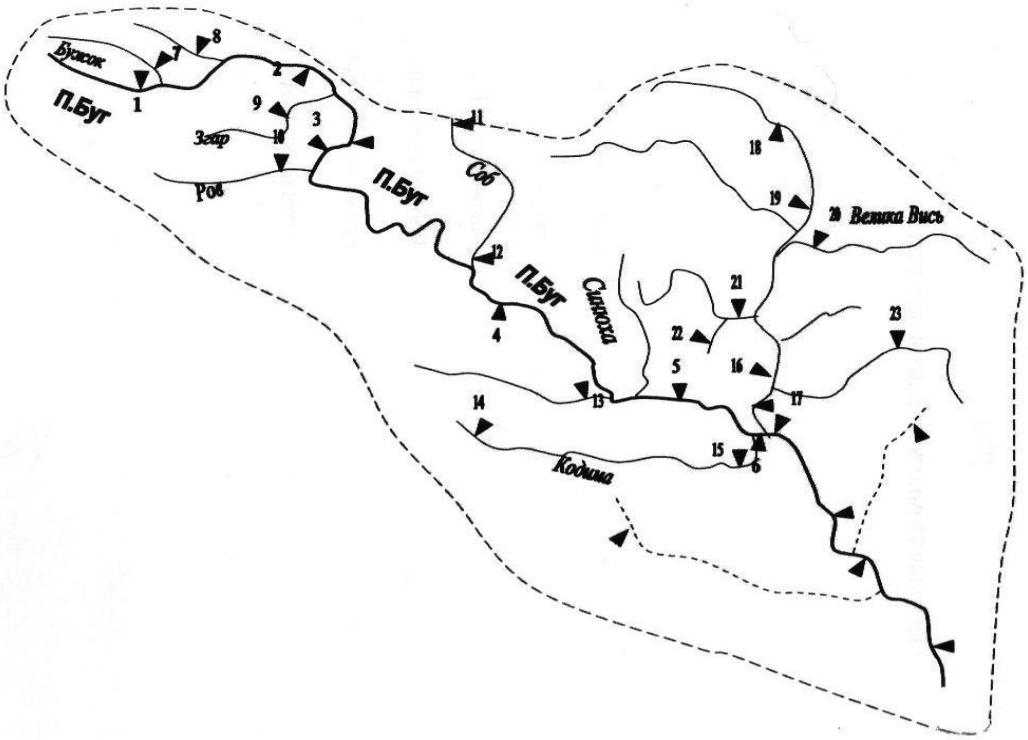

Рис. 1. Картосхема розташування гідрологічних постів в басейні р. Південний Буг

Кліматичні умови безпосередньо впливають на повний режим річки Південний Буг. На даній річці спостерігається взаємозв'язок кліматичних умов зі стоком річки. В період від’ємних температур спостерігається інтенсивне щоденне випадіння твердих опадів і що лише один раз уривається рідкими. У

період підвищення температури повітря спостерігається середній за густиною льодохід і заторні явища [4]. Стік річки залежить від атмосферних опадів і має паводковий тип [3].

Для отримання кількісних рішень, які задовольняють замовленням народного господарства в науці про стік застосовують ряд приблизних прийомів розрахунку. До них відносяться статистичні методи дослідження. До таких методів відноситься метод статистичних моментів та метод найбільшої правдоподібності.

По результатах статистичних розрахунків по басейну р. Південний Буг середньорічні модулі стоку $\bar{q}$ змінюються від 0,75 л/(с·км^2) до 5,3 л/(с·км^2). Значення коефіцієнтів варіації, розрахованих за методами моментів та найбільшої правдоподібності дають майже однакові результати і змінюються від 0,30 до 0,59 . Точність розрахованих [5], середньорічних модулів стоку і коефіцієнтів варіації визначалася за формулами для середньорічних модулів:

$$s_{\bar{q}} = \frac{C_v}{\sqrt{n}}.100\% \quad , \qquad (1)$$

де C_v –коефіцієнт варіації;

n – довжина розрахункового ряду.

Для коефіцієнтів варіації:

$$\sigma_{C_v} = \sqrt{(1 + C_v^2)/(2n)} \cdot 100 \ , \qquad (2)$$

де C_v^2 – коефіцієнт варіації;

n – довжина розрахункового ряду.

Середня квадратична похибка для $s_{\bar{q}}$=6,0%; $\sigma_{C_v} = 11{,}0\%$

Відносні похибки визначення вибіркових параметрів використовуються як критерій якості розрахунків. При розрахунках річного стоку задовільною є точність для $\sigma_{\bar{q}} \leq 10\%$, для $\sigma_{C_v} \leq 15\%$.

Завершальним етапом визначення характеристик річного стоку є їх узагальнення по досліджуваної території. Для невивчених річок норма річного

стоку та коефіцієнт варіації найчастіше визначаються за допомогою карт з відповідними ізолініями [6].

Приступаючи до картування норми річного стоку по території необхідно виключити вплив на неї місцевих чинників. На норму стоку можуть впливати широтне положення водозборів, лісистість, заболоченість та інші чинники [6]. Оскільки розподіл тепла і вологі в умовах цього району визначається широтним положенням об'єктів, то спочатку нами досліджувалась $\overline{q}$ від широти геометричних центрів водозборів φ° пн.ш, рис.2.

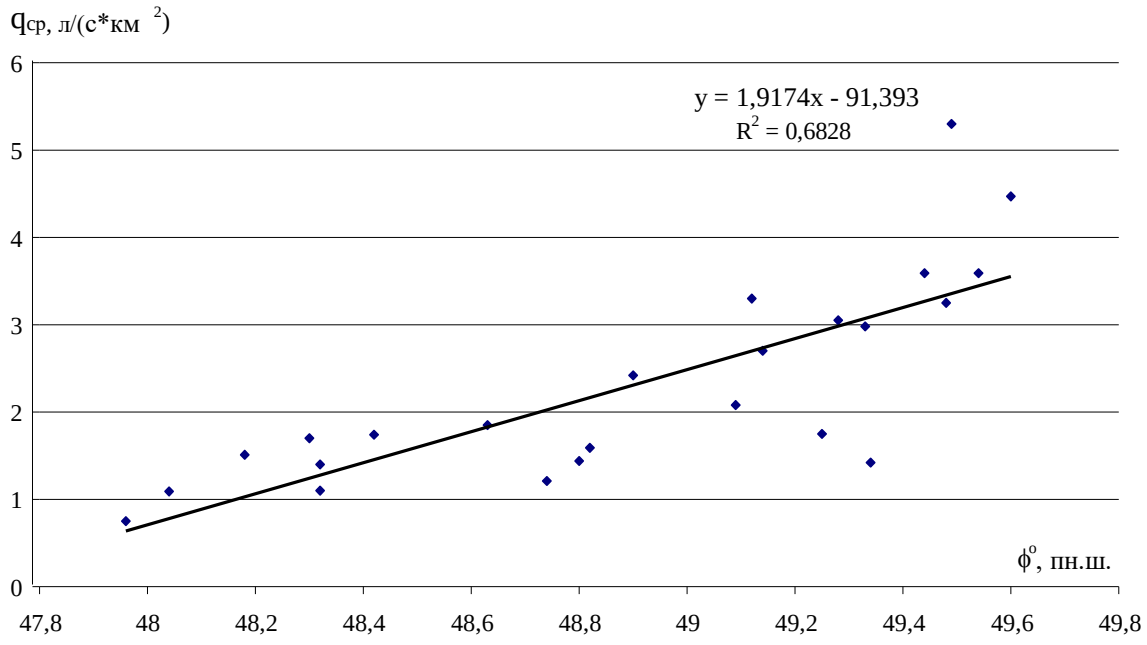

Рис. 2. Залежність середньорічних модулів стоку від широти геометричних центрів водозборів в басейні р. Південний Буг

Описує цю залежність рівняння, у якому середньорічний модуль стоку приведений до однієї широти для визначення впливу лісистості

$$q_{cp} = 1.92(\varphi^{\circ} - 49) + (q_{cp})_{\varphi=49}; \quad r = 0.83 \qquad (3)$$

де φ° - широта центру водозбору;

$(q_{cp})_{\varphi=49}$ - середній модуль стоку, приведений до умовної широти $\varphi = 49^{\circ}$ пн.ш.

Коефіцієнт кореляції r є суттєво значним і дорівнює 0,83.

Використовуючи рівняння (3), для всіх постів басейну р. Південний Буг були визначені і приведені до умовної широти середні модулі річного стоку та побудована залежність $\left(q_{cp}\right)_{\varphi=49}$ від лісистості водозборів $f_{л}$ (%),

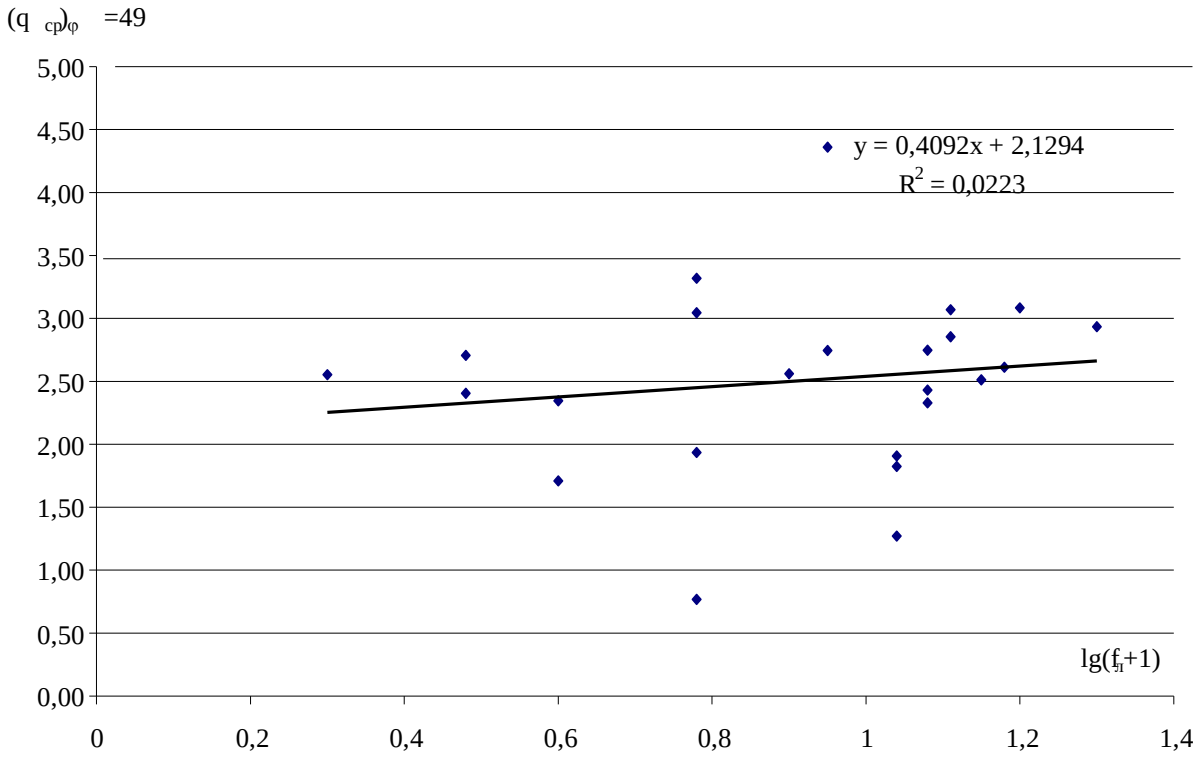

Рис. 3. Залежність середньорічних модулів стоку,приведених до умовної широти $\varphi = 49^{\circ}$

Коефіцієнт кореляції цієї залежності відноситься до незначним ($r = 0{,}15$), тому залежність можна не враховувати при розрахунку середнього багаторічного модулю стоку річок досліджуваного району [7].

Заболоченість по басейну не досліджувалась, оскільки вона майже відсутня.

На основі викладеного можна зробити висновок, що розподіл по території норми річного стоку, головним чином, зумовлений географічним положенням водозбору і обчислені по наявних рядах $\bar{q}$ (л/с·км^2) можна картувати.

При картуванні всі величини $\bar{q}$ (л/с·км^2) відносяться до геометричних центрів водозборів [7], рис.4.

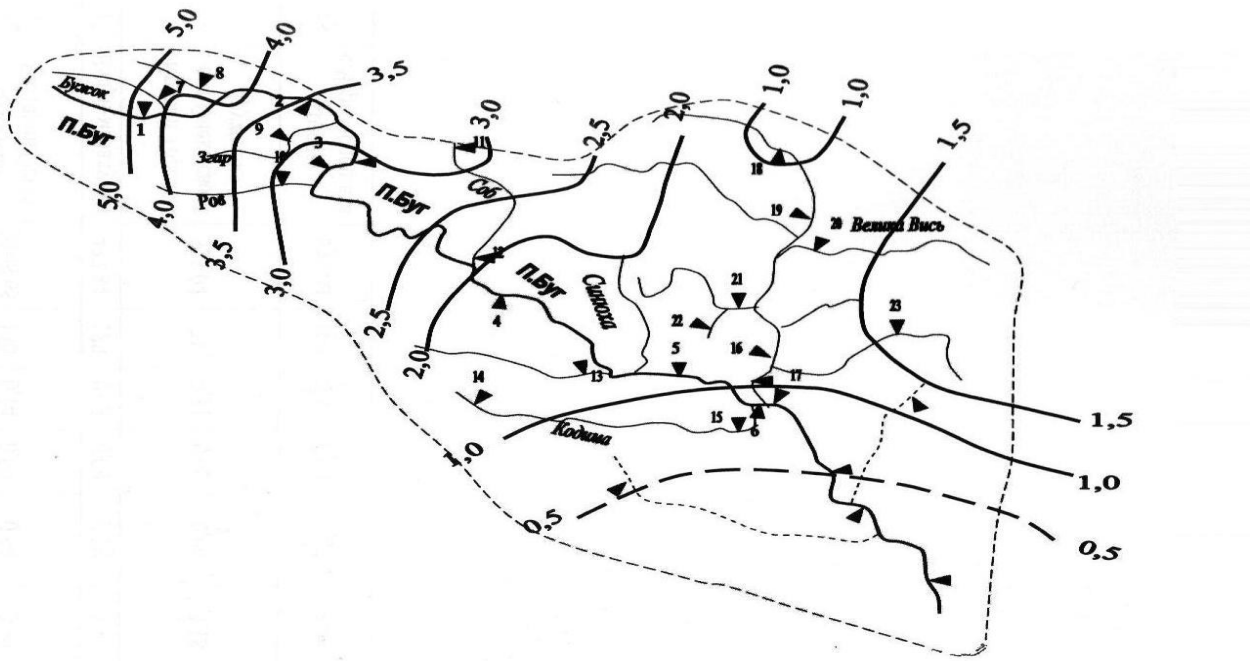

Рис.4. Картосхема ізоліній $\overline{q}$ л/(с·км^2) річного стоку в басейні р.Південний Буг

Модулі $\overline{q}$ змінюються у напрямку з північного заходу на південний схід від 5,0 л/с·км^2 до 0,5 л/с·км^2 . Причому через відсутність даних спостережень у пониззі р. Південний Буг ізолінії 0,5 л/с·км^2 проведені орієнтовно і у подальшому потребують уточнення.

Коефіцієнт варіації річного стоку це характеристика багаторічної мінливості ряду стоку [6]. Чим більша величина стоку, тим менша його мінливість. У зоні надлишкового і достатнього зволоження значення коефіцієнтів варіації малі, у зоні недостатнього зволоження вони зростають. Таким чином коефіцієнт варіації підлягає географічній зональності і може представлятись картою ізоліній [6]. Карта ізоліній C_v представлена на рис.5.

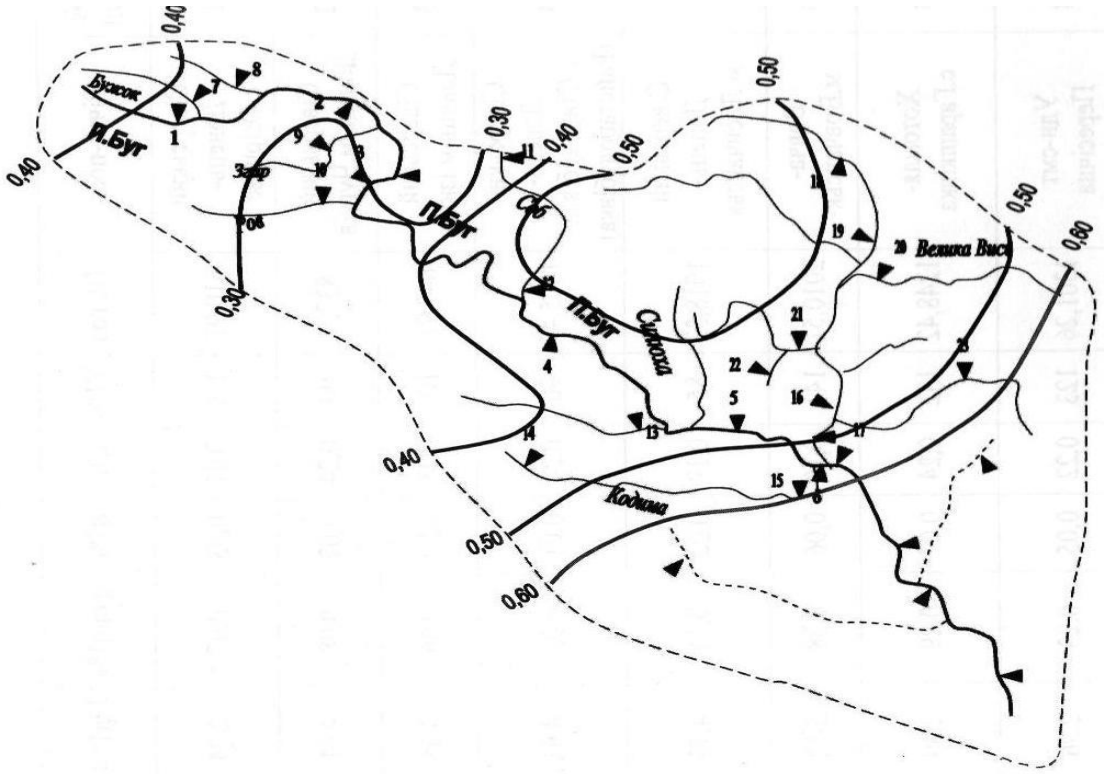

Рис.5. Розподіл по території басейну р. Південний Буг коефіцієнтів варіації річного стоку

По віднесених до геометричних центрів водозборів коефіцієнтів варіації проведені ізолінії. По території досліджуваного водозбору ізолінії проведені через 0,10 и змінюються у напрямку з північного заходу на південний схід від 0,40 до 0,60.

На підставі узагальнення характеристик річного стоку по басейну р.Південний Буг були виконані перевірочні розрахунки, за формулами:

$$\Delta q = \frac{|q_ф - q_p|}{q_ф}, \qquad (4)$$

$$\Delta C_v = \frac{|C_{vф} - C_{vp}|}{C_{vф}}, \qquad (5)$$

де $q_ф$ – середньорічні модулі стоку, зняті з карти;

q_p - середньорічні модулі стоку,отримані за розрахунком статистичних параметрів;

$C_{vф}$ – коефіцієнти варіації, зняті з карти;

C_{vp} - коефіцієнти варіації, отримані за розрахунком статистичних параметрів.

В результаті перевірки адекватності карт ізоліній, отримані наступні результати: точність значень норми річного стоку, знятих з карти дорівнює $\Delta\bar{q} = 10{,}3$ та середнє відхилення коефіцієнтів варіації дорівнює ΔC_v =12,3%, які задовольняють вимогам нормативного документа СНіП 2.01.14-83 [8] і відповідають вихідній інформації. Отримані карти можуть бути використані для невивчених річок басейну р. Південний Буг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Ресурсы поверхностных вод СССР. Т.6 Украина и Молдавия, вып. 1 (Западная Украина и Молдавия), Л.: Гидрометеоиздат, 1967. 883 с.

2.Вишневський В.І., Косовиць О.О. Гідрологічні характеристики річок України, К.: Наука – Центр, 2003.324с

3.Гребінь В.В. Сучасний водний режим річок Україні (ландшафтно-гідрологічний аналіз). К.: Ніка-Центр, 2010. 315 с.

4.Клімат України: у минулому… і майбутньому? (за ред.. М.І. Кульбіди, М.Б. Барабаш): Монографія. Київ: Сталь, 2009. 234 с.

5.Рождественський А.В., Чеботарев А.И. Статистические методы в гидрологии. Л.: Гидрометеоиздат, 1974г. 424 с.

6.Гопченко Е.Д., Гушля А.В. Гидрология с основами мелиорации Л.: Гидрометеоиздат, 1989г. 295 с.

7.Гопченко Є.Д., Лобода Н.С., Овчарук В.А. Гідрологічні розрахунки: підручник. ОДЕКУ. Одеса: ТЕС, 2014. 484 с.

8.Пособие по определению расчетных гидрологических характеристик. Л.: Гидрометеоиздат, 1983. 448 с.

УДК 740

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СПІВЗАЛЕЖНИХ ВІДНОСИН

Вакуліч Тетяна Михайлівна
к.п.н., доцент
Осьмак Марина Олександрівна
студент
Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Анотація: Стаття присвячена теоретичному аналізу феномена “співзалежність” в психологічній науці. У даній статті наводиться обґрунтування актуальності вивчення поточної теми та надаються визначення співзалежних відносин, описані основні ознаки і причини формування такої форми залежної поведінки, розкрита проблематика дисфункціональних сімей.

Ключові слова: залежність, співзалежність, співзалежні відносини, дисфункціональні сім’ї, адикція, депресія.

Сучасне життя людини в суспільстві протікає так, що по суті будь-яка сфера суспільного життя впливає в тій чи іншій мірі безпосередньо на психічну реальність людини. Все життєве середовище людини несе в явній або перетвореній формі наслідки впливу людини на іншу людину. Це природний стан речей. Проблема ж полягає у тому, наскільки такий вплив може зробити людину нещасною, хворою або такою, що впадає в депресію.

Упродовж XX століття поняття «співзалежність» почало активно входити в науковий обіг, у певні напрями медицини і практичної психології, сферу міжособистісного спілкування. Феномен співзалежності, як адикції відносин, активно розглядався сучасними авторами (А. Варга, М. Жидко, О. Ємельянова, Ц. Короленко, Г. Коцюба, В. Крамченкова, Н. Манухіна, В. Москоленко, Б.

Вайнхолд, Дж. Вайнхолд, Б. Бекнел, Дж. Фішер, М. Бітті та ін.). Вчені дотримуються позиції, що співзалежність є найбільш поширеним розладом, що чинить негативний вплив на фізичне, емоційне здоров’я людини, її духовний стан і соціальний розвиток. Вони вказують, що співзалежність сприяє формуванню всіх залежностей: наркоманії, алкоголізму, трудоголізму, хімічної залежності, залежності від сексу, їжі тощо.

Як явище «Co-dependence» (співзалежність) була виокремлена в психології порівняно недавно. Але ідея і динаміка розвитку залежності найближчого оточення від поведінки алкоголіка, наркомана тощо була помічена ще в кінці дев'ятнадцятого століття. І тільки у 1986 році в Америці з'явилися перші анонімні групи для «Co-dependents». А у 1990 році була створена NCC (National Council on Co-dependence).

Співзалежні стосунки є однією з найактуальніших тем у психотерапевтичній практиці. Важливість і актуальність цієї проблеми обумовлена кількома моментами. З одного боку, співзалежні стосунки заважають повноцінному життю людини, позбавляючи її можливості відчувати задоволення і радість у любові, в інтимних стосунках, самореалізації та самовираження. З іншого боку, схильність до співзалежних стосунків є фактором ризику розвитку більш важких форм залежності зокрема, алкоголізму, наркоманії, таксикоманії тощо.

Термін «співзалежність» дуже близький до поняття «залежність», але між ними є певна різниця. В рамках гуманістичної психотерапії термін «залежність» означає несамостійність, прихильність до чогось, що дає людині можливість відчувати себе задоволеним, не докладаючи зусиль для досягнення задоволеності. Залежність може бути хімічною (алкоголізм, наркоманія тощо) і нехімічною (переїдання, азартні ігри та інше). Співзалежність передбачає взаємну залежність двох людей. Сам термін «співзалежність» походить від 2-х слів: со – спільний і залежність, тобто спільна залежність. І в цьому сенсі його дійсно можна використовувати тільки тоді, коли мова йде про залежність однієї людини від іншої.

Термін «співзалежність» вперше з'явився у зв'язку з алкоголізмом і був приписаний жінкам, пов'язаним з людиною-алкоголіком (дружина, мати, сестра, наречена, в практиці лікування їх називають співалкогольниці) [1, с. 16]. Використання терміну з тих пір розширилося, він був використаний для опису відносин у сім'ях з різними, не тільки алкогольними формами нездорової поведінки.

Під співзалежними відносинами ми маємо на увазі відносини між двома людьми, які характеризуються надмірною емоційною, а іноді і фізичною та соціальною залежністю, займаючи надзвичайно велике місце в житті, витискаючи і знецінюючи все інше, і, як наслідок, – відсутність задоволення. І відповідно співзалежна людина емоційно залежить від настрою і поведінки іншої людини. Співзалежна людина повністю зосереджена на особистості залежного, а не на собі. Вона намагається повністю контролювати дії залежного. Співзалежними можуть бути чоловік і дружина, мати і дочка, мати і син, лікар і пацієнт, психотерапевт і клієнт тощо.

За механізмом дії співзалежність не відрізняється від наркоманії. Однак розпізнати її складно, адже в даному випадку мова йде про залежність не від речовини, а від людини і відносин з нею. Цьому можуть заважати спотворені уявлення про суть стосунків, про роль жінок в них, про справжнє кохання. Наприклад, страждання вважаються ознакою справжньої любові, а відмова жінки залишитися з чоловіком, якщо у нього є проблеми, вважається проявом егоїзму. У будь-якому випадку, ці факти ускладнюють своєчасне звернення про допомогу.

У різних роботах називаються різні критерії для діагностики цього явища. Всі вони так чи інакше відображають загальну спрямованість. Найбільш часто в літературі зустрічаються наступні критерії для діагностики:

1. Тривале витрачання душевних сил на можливість контролювати і себе, і інших в несприятливих серйозних ситуаціях;

2. Передбачувана відповідальність за потреби інших, виключаючи свої власні;

3. Уявлення про свої цінності взагалі не беруть участі в процесі взаємодії;

4. Людина не тільки переживає за іншого, але і думає про його добробут;

5. Тривожність і спотворення понять близькості та розлучення;

6. Заплутаність відносин з людьми, які страждають на розлад особистості, від наркоманії та алкоголізму.

К. Хорні підкреслювала важливість впливів навколишнього середовища на формування неврозів в дитинстві, тобто де і за яких умов зростає дитина. Вона писала: «Дитина може опинитися у ситуації, яка загрожує її внутрішній свободі, безпосередності, почуттю захищеності, її впевненості у собі, тобто самій серцевині її психологічного існування. Вона відчуває себе ізольованою і безпорадною, і, як результат, її перші спроби встановити відносини з іншими людьми визначаються не її дійсними почуттями, а стратегічною необхідністю. Фундаментальні риси, які розвиваються на цьому етапі, можуть бути коротко охарактеризовані, як відчуження від себе і інших людей, почуття безпорадності, всеохоплююче почуття тривоги і ворожа напруженість в людських взаєминах...» Адже саме це і створює світ таким, яким він є [2, с. 211].

Навколишнє середовище про яке писала К Хорні є сім’я, родина, близькі родичі тощо. Сім'я – це головна система, до якої належить кожен з нас. Система – це група людей, що взаємодіють як одне ціле. У зв’язку з тим, що всі частини цієї системи знаходяться у тісному контакті, то і поліпшення (погіршення) стану одного з членів сім'ї неминуче відбивається на почуттях інших.

Дисфункціональна сім'я не обов'язково є сім'єю, де процвітає алкоголізм або наркоманія, це також сім'я, де існують різні види упередженої поведінки – пристрасть до їжі, прибирання, роботи, витрачання грошей, азартних ігор, дієта, секс, релігія та інше. Це сім'я, де можливе фізичне насильство, зради, постійна напруженість, сварки, погрози покинути та відмови в любові, неналежна поведінка одного з подружжя чи обох. І у зв'язку з цим в такій сім’ї не задовольняється одна або більше важливих потреб її членів.

Однією з згальних рис всіх дисфункціональних сімей є спільне заперечення реальності і нездатність їх членів обговорити суть проблеми. Таким чином, реальні проблеми заперечуються. Члени такої сім'ї не можуть вільно висловлювати свої почуття та думки, бажання і фантазії. Дитина в такій ситуації перестає довіряти своїм почуттям, а також батькам, вона починає заперечувати реальність. Це уповільнює розвиток основних засобів комунікації для контакту з іншими людьми та освоєння життєвих ситуацій. В значній мірі це проявляється в поведінці жінок, схильних до співзалежності. Вони не в змозі розрізняти, що добре для них, а що погано. Люди і ситуації, які здавалися б небезпечними і руйнівними для оточуючих, незручними, не викликають у них тривоги, тому що не здатні реально їх оцінити. Вони не довіряють своїм почуттям.

Крім усього іншого, дисфункціональні сім’ї є небезпечними для розвитку здорового суспільства ще й тим, що негативно впливають на дітей-членів таких сімей. У будь-якої дитини є потреби в отриманні таких емоцій, як любов, ніжність, турбота. Також на становлення нормального психологічного стану дитини впливають тілесні дотики. Дисфункціональні сім’ї, як правило, характеризуються тим, що такі потреби дитини ігноруються. Згодом, дитина, не отримуючи вищенаведених емоцій, починає у свою чергу їх заперечувати. Доросла людина, яка виросла у подібних умовах не може ідентифікувати свої потреби, тобто немає усвідомлення своїх бажань та прагнень. Також така особа у дорослому житті погано усвідомлює свої бажання або вважає їх ганебними, не завжди має сміливість про них спитати, не відчуваючи сорому та вини, або підміняючи їх деструктивними діями. Так, наприклад, потреба в любові задовольняється надмірним споживанням їжі, а часті сексуальні контакти компенсують потребу у людській близькості.

Ємельянова описує психологічну територію, як поєднання декількох чинників: систему уявлень про себе; про своє місце в світі, соціумі; систему правил і принципів, за якими будується взаємодія із соціальним середовищем; способи і стиль взаємодії з іншими людьми; потреби, бажання, прагнення, цілі

та уявлення про способи їх досягнення; систему екзистенціальних установок, що стосуються сенсу життя і змісту подій, відповідальності і провини, любові і самотності, залежності та свободи, власної можливості (або неможливості) приймати рішення і робити вибір; уявлення про власні можливості; право створювати ідеї і вибирати спосіб їх реалізації; володіння деякою фізичною територією, тобто речами, предметами, об'єктами, які іменуються словом «мій» [3, с. 19].

Як зазначено у Москаленко В.Д., здорові кордони особистості – не розмиті і не жорсткі, а гнучкі і напівпроникні. І усвідомлення кордонів означає, що людина знає як далеко вона може зайти у відносинах з іншою людиною, що вона від неї стерпить, що для неї зробить, чого ніколи від неї не терпітиме, чого ніколи для іншої робити не буде, що дозволить іншим людям робити з собою, а чого ніколи не дозволить. У співзалежних осіб кордони або розмиті, нечіткі і не сприймаються ними, або представляють собою товсті неприступні стіни, які унеможливлюють будь-яке спілкування. Співзалежні люди звинувачують або інших за свої думки, почуття, власну поведінку, або себе за чиїсь думки, почуття, поведінку, в чому і виражається сплутаність кордонів [4, с. 39].

При здорових відносинах всередині сім'ї дитина в міру дорослішання до періоду молодості навчається встановлювати партнерство суверенних територій, які є вільними в своєму розвитку і можуть надавати взаємну допомогу і підтримку, але в межах, які не перешкоджають здійсненню потреб кожного. При цьому охороняється область взаємодії, на території якого встановлюються взаємовигідні правила, в іншому – відбувається абсолютно вільне і відповідальне самовизначення.

Блокування розвитку особистості може наступити практично на будь-якому етапі. Це означає, що людина, стаючи дорослим, виявляється не в змозі будувати відповідальні і суверенні взаємини з оточуючими. Навпаки, у неї розвивається схильність до співзалежних відносин, тенденція «йти» від самостійного рішення проблем або, навпаки, надміру відповідальні спроби

нейтралізувати тривожність і почуття власної нікчемності через прагнення до контролю.

Однією з найпоширеніших емоцій, що присутня у дітей з дисфункціональних сімей, є емоція тривоги. Вони не відчувають захисту з боку батьків (як правило, алкоголіків, наркоманів тощо). Більш того, такі батьки є загрозою для дітей. Старші члени родини є емоційно слабкими, інфантильними, мають залежність. Дорослішаючи, діти починають перебирати контроль на себе, адже це дає відчуття безпеки. Пізніше, шукаючи соціальних стосунків, такі особи несвідомо входять у зв'язок з людьми, яким можна допомогти і контроль над ситуацією посилюється. Небезпека полягає в тому, що власні потреби відкладаються на другий план, а на заміну стають потреби контрольованої людини, тобто відбувається заміщення. Людина не розуміє, чому не відчуває позитивних емоцій, насолоди від життя. Такі люди характеризуються постійними скаргами, розчаруванням у відносинах. А виною всьому є пережита дитяча травма.

Корекція співзалежної поведінки передбачає тривалий процес у зв'язку з наявністю певних усталених переконань, упереджених поглядів і сформованого стилю життя. До того ж, звільнення від співзалежності зустрічає опір середовища, що зумовлено наявними традиціями, упередженнями та стереотипами, які перешкоджають розвитку окремої особистості і суспільства загалом. Існує також проблема переходу такої «схильності» до співзалежних стосунків з покоління в покоління.

Створюючи соціальний осередок суспільства - сім'ю, чоловік та жінка не рідко залишаються самотніми. Кожен з них може мати за плечима великий багаж комплексів, дитячих травм, емоційних проблем. На жаль, жертвою негативних емоцій стає не тільки подружжя, але й діти. Результат очевидний - спільна залежність.

Підводячи підсумок, варто сказати, що будь-які відносини передбачають певну залежність близького оточення. Однак, якщо відносини розгортаються природним шляхом, люди, оцінюють свої стосунки, прислухаються до думок

кожного, більш гнучкі в сімейних ролях і обов'язках, а при необхідності змінюють їх, обговорюють власні потреби з партнером і шукають компроміси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Уайнхолд Б., Уайнхолд Дж. Освобождение от созависимости / Перевод с английского А.Г. Чеславской – М.: Независимая фирма “Класс”, 2002. – 224 с.
2. Хорни К. Собрание сочинений. В 3 т. Т 3. Наши внутренние конфликты; Невроз и развитие личности / пер. с англ. – М.: Изд. «Смысл», 1997. – 696 с.
3. Емельянова Е.В. Кризис в созависимых отношениях. Принципы и алгоритмы консультирования. – СПб.: Речь, 2004. – 368 с.
4. Москаленко В.Д. Зависимость: семейная болезнь/В.Д. Москаленко.- 2-е изд.перераб. и дополн. – М.: ПЕР СЭ, 2004. – 336с.

УДК 631.361

ЕНЕРГЕТИЧНА ОЦІНКА РОБОТИ ВІДЦЕНТРОВОГО ПОВІТРЯНО-РЕШІТНОГО СЕПАРАТОРА ЗЕРНА

Васильковський Олексій Михайлович,
к.т.н, професор
Васильковська Катерина Вікторівна,
Мороз Сергій Миколайович
к.т.н., доценти
Свірень Микола Олександрович,
д.т.н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет,
м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті викладені результати визначення енергоємності роботи відцентрового повітряно-решітного сепаратора зерна.

Під час проведення серії експериментів нами встановлено закономірності зміни повної потужності, що витрачається на привід лопатевого ротора, а також потужності, необхідної на забезпечення прискорення і переміщення зерна по решету від подачі та частоти обертання ротора. Отримані закономірності дозволяють здійснювати попередню оцінку енергетики відцентрових сепараторів, створених за аналогічною схемою ще на стадії проектування.

Ключові слова: відцентровий сепаратор зерна, лопатевий ротор, зерно, енергоємність, потужність

Вступ. Під час створення, удосконалення та проведення досліджень сільськогосподарських машин основна увага багатьох авторів приділяється встановленню і обґрунтуванню показників технологічної ефективності – продуктивності, якості тощо, які дійсно є первинними з позиції привабливості

для потенційних покупців. При цьому такі показники як витрати потужності або питома енергоємність процесу часто залишаються поза увагою науковців.

Енергетичні характеристики – важлива складова експлуатаційної ефективності роботи сільськогосподарської техніки, зокрема, зерноочисних машин, яка впливає на собівартість готової продукції, а значить, і на її конкурентоздатність. Тому створення нових, або суттєве удосконалення відомих конструкцій кожного разу потребує проведення додаткових досліджень з метою отримання об'єктивних даних про енергетику для чіткого розуміння фізики процесів, що протікають на робочих органах і обґрунтування раціональних значень конструктивних та технологічних параметрів зерноочисних машин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Створенню нових конструкцій, вдосконаленню та всебічному дослідженню робочих органів зернових сепараторів присвячено наукові роботи багатьох вітчизняних і закордонних вчених [1-11].

Зокрема, Н.Є. Авдєєвим [1] створено і досліджено конструкції ряду нових конічних і лопатевих високопродуктивних решітних сепараторів зерна, які дозволяють розділяти суміш на кілька фракцій без заміни решіт.

М.І. Васильковським [2] запропоновано відцентровий барабанний сепаратор, оснащений внутрішніми пристроями для знімання і зменшення відносної швидкості зерна, завдяки чому досягнуто високі показники продуктивності, але, як і у попереднього автора, збільшення продуктивності супроводжувалося зростанням рівня пошкодження зерна елементами решіт.

Авторами [3] наведені впроваджені у виробництво технічні рішення повітряно-решітних систем, які широко застосовуються до сьогоднішнього часу. Створений ними повітряний сепаратор, дозволяє виконувати очищення зерна всередині барабанного решітного робочого органу.

Процес сепарації неможливий без відносного переміщення зернових мас і під час проведення будь-яких досліджень, для адекватного опису закономірностей руху необхідно враховувати фізико-механічні та технологічні

властивості не однієї частки. Складність шарового руху зерносумішей по гравітаційним поверхням з урахуванням реально діючих факторів досліджено і описано професором Котовим Б.І. і його творчим колективом у роботах [4,5].

Харківська наукова школа сепарації зерна, у свій час очолювана професором Тіщенком Л.М., довгий час проводить розробку, дослідження і впровадження вібраційних решітних [6-8] та повітряних [9] сепараторів. В даних роботах підкреслюється суттєвий вплив конструктивних та технологічних параметрів робочих органів на забезпечення оптимальних умов сепарації і отримання високих значень ефективності розділення насіння зернових і овочевих культур.

В роботі E.A. Stanger [10] проведено аналіз найбільш відомих закордонних конструкцій зернових сепараторів, які мають аналогічні конструкції до вітчизняних, а значить мають схожі переваги і недоліки.

Схожість протікання процесів товстошарового переміщення зернових матеріалів у зернових повітряних сепараторах і сушарках підкреслена у роботі А. Ящука та ін. [10]. Фізика процесів взаємодії часток з повітрям у сушарках є аналогічною до явищ, що спостерігаються під час пневмосепарації при критичному надмірному завантаженні аспіраційних каналів, коли виявляється можливим вплив на процес сил внутрішнього тертя оброблюваного матеріалу.

З огляду на зазначене вище можна констатувати, що основну увагу дослідників сконцентровано на забезпеченні високих показників технологічної ефективності сепарації, дослідженні переміщення маси по робочим органам і допоміжним поверхням машин. У деяких випадках це пояснюється достатнім ступенем вивченості основних енергетичних показників роботи зерноочисних машин [12-14], у інших – практично «нульовою» енергетикою процесу на робочих органах гравітаційних безприводних машин [15].

Працівниками кафедри сільськогосподарського машинобудування ЦНТУ розроблено і виготовлено конструкцію інерційного прямоточного сепаратора (рис.1), що забезпечує повітряне і решітне очищення зернових сумішей [16-18].

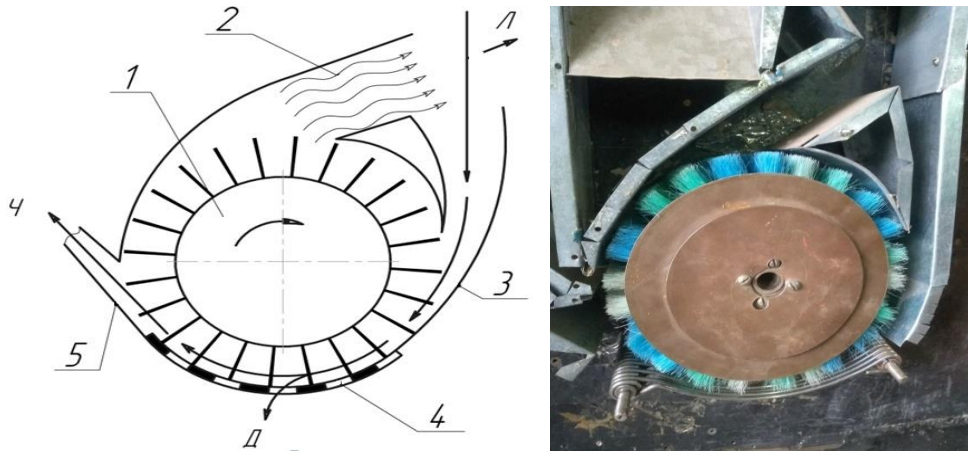

Рис. 1. Схема і фото дослідного пневморешітного сепаратора:

1- ротор; 2- аспіраційний канал; 3- напрямник; 4- решето; 5- вивантажувач;

Л- легкі домішки; ***Д***- дрібні домішки; ***Ч***- очищене зерно

Рис. 2. Загальні вигляди решета і ротора дослідного сепаратора

При обертанні ротора створюється потік повітря, що видаляє легкі домішки. Очищений від легкої фракції матеріал спрямовується до ротора, який лопатками захоплює ворох, розганяє і переміщує по дуговидному підсівному решеті, де відбувається виділення дрібних домішок. Очищене від домішок зерно виводиться з машини інерційно, без застосування додаткових засобів, завдяки великій (15…20 м/с) швидкості сходження з решета.

Очищення отворів решета від забивання здійснюється за допомогою щіткових лопаток ротора. В ході раніше проведених експериментальних досліджень, нами були встановлені основні показники енергоємності функціонування сепаратора в режимі холостого ходу [19].

Таким чином, визначення загальної потужності на привід сепаратора, потужності, що витрачається на переміщення зерна по решету, а також

встановлення їх залежностей від основних конструктивних та технологічних параметрів машини є актуальною задачею.

Виклад основного матеріалу. Дослідження енергоємності сепаратора здійснювали на лабораторній установці. Ротор діаметром 250 мм і шириною 100 мм приводився в дію від електродвигуна клинопасовими передачами за допомогою варіатора, яким встановлювали потрібну частоту його обертання. Параметри решета відповідали параметрам ротора: радіус – 125 мм і ширина – 100 мм. Вимірювання потужності на привід лопатевого ротора здійснювали приладом К 50.

Серед впливових факторів на енергоємність процесу нами встановлено два:

- подача зернового вороху;
- частота обертання ротора.

У дослідах використовували ворох пшениці масою 10 кг. Засміченість дрібними домішками становила 5%. Вологість маси – 13,6%. Подачу регулювали заслінкою і контролювали секундоміром.

Варіювання подачі здійснювали в межах $q = 720 \dots 4500$ кг/год. Частоту обертання ротора варіювали в діапазоні $n = 900 \dots 1500$ об/хв. Досліди проводилися з використанням ротора з 24 щітковими лопатками. Обробка отриманих результатів експериментальних досліджень здійснювалась за загальноприйнятою методикою [20]. На рисунку 3 наведено залежності витрат повної потужності на привід лопатевого ротора від подачі при різних частотах його обертання. Отримані дослідні дані можна адекватно описати лінійними поліномами.

Апроксимація дослідних даних (рис. 3) з лінійним наближенням дозволяє отримати наступні рівняння регресії:

- для частоти обертання ротора n= 900 об/хв:

$N_{\text{заг}}^{900} = 95{,}4 + 41{,}4 \cdot q;$

- для частоти обертання ротора n= 1100 об/хв:

$N_{\text{заг}}^{1100} = 104{,}2 + 46{,}8 \cdot q;$

- для частоти обертання ротора n= 1300 об/хв:

$N_{\text{заг}}^{1300} = 114{,}0 + 51{,}7 \cdot q;$

- для частоти обертання ротора n= 1500 об/хв:

$N_{\text{заг}}^{1500} = 125{,}6 + 59{,}5 \cdot q.$

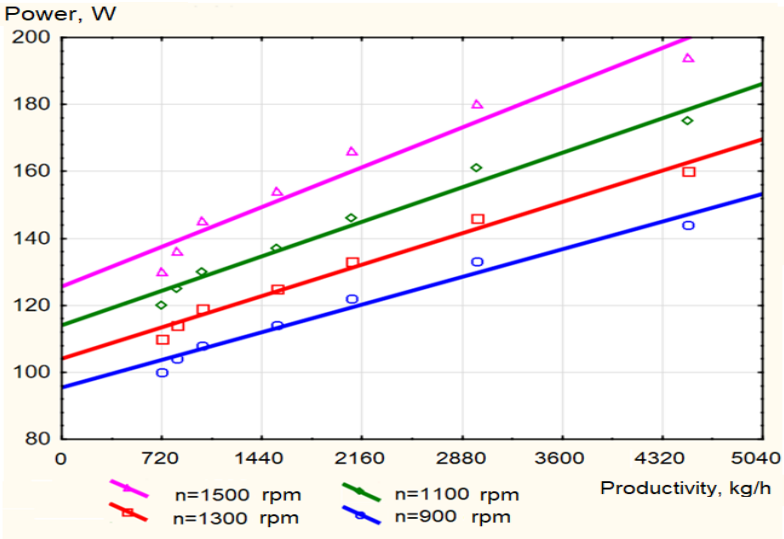

Рис. 3. Залежності потужності на привід ротора від подачі для різних частот його обертання

Встановлення витрат потужності на переміщення зерна по решету здійснювали відніманням від значень повної потужності (рис. 3), відповідних значень в режимі холостого ходу [17].

Отримані закономірності представлені на рис. 4.

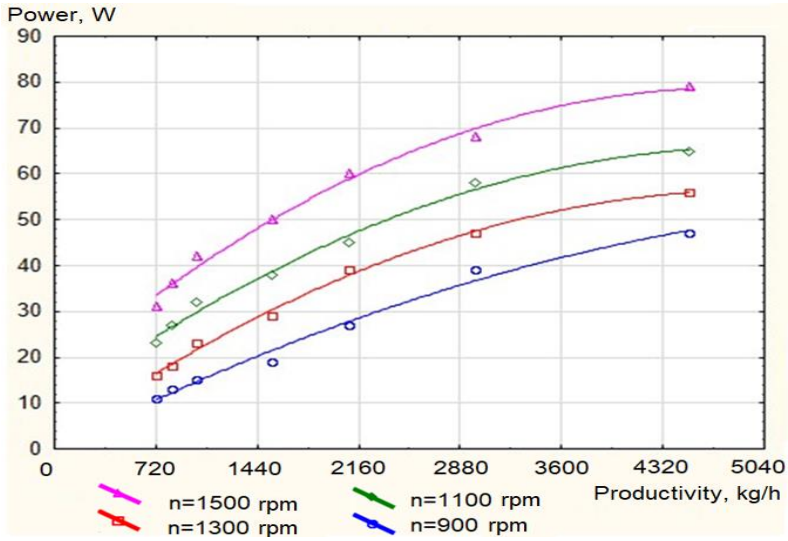

Рис. 4. Залежності потужності на переміщення зерна по решету дослідного сепаратора від подачі для різних значень частоти обертання ротора

Отримані закономірності мають нелінійний характер, тож емпіричні поліноми будуть виглядати наступним чином:

- для частоти обертання ротора n= 900 об/хв:

$N_{п}^{900} = 56{,}4 \cdot q - 14{,}6 \cdot q^2;$

- для частоти обертання ротора n= 1100 об/хв:

- $N_{п}^{1100} = 1{,}9 + 78{,}3 \cdot q - 28{,}0 \cdot q^2;$

- для частоти обертання ротора n= 1300 об/хв:

$N_{п}^{1300} = 9{,}4 + 80{,}8 \cdot q - 28{,}9 \cdot q^2;$

- для частоти обертання ротора n= 1500 об/хв:

$N_{п}^{1500} = 15{,}9 + 94{,}5 \cdot q - 35{,}6 \cdot q^2.$

Висновки. Шляхом реалізації експериментальних досліджень вдалося встановити наступне.

1. Потужність на привід дослідного сепаратора пропорційна до подачі і знаходиться в діапазоні $N_{заг}$=100…194 Вт при частотах обертання ротора n=900…1500 об/хв.

2. Потужність, що витрачається на переміщення зерна по решету становить $N_{п}$=10…78 Вт при зазначених вище режимах і подачах q=720…4500 кг/год. Зменшення приросту потужності при пропорційному збільшенні подачі може вказувати на наявність внутрішньошарових переміщень часток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдеев Н.Е., Чернухин Ю.В., Странадко О.Г. (2012) Поиск новых принципов сепарирования. *Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий*. *3. 24-26.*

2. Васильковский М. И. (1987) Повышение эффективности сепарации зерна на быстровращающемся цилиндрическом решете: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. техн. наук. 05.20.01. Воронеж. 1987. 24 с.

3. Комаристов В. Ю., Петренко М. М. (1990) Довідник з механізації післязбиральної обробки зерна. К.: Урожай. 194 с.

4. Kotov B., Spirin A., Kalinichenko R. Bandura V. and at. (2019) Determination the parameters and modes of new heliocollectors constructions work for drying grain and vegetable raw material by active ventilation. *Research in Agricultural Engineering, 65 (No. 1):20-24*. (DOI: 10.17221/73/2017-RAE)

5. Kotov B.I., Spirin A.B., Tverdokhlib I.V., Polyevoda Y.A. and at. Theoretical researches on cooling process regularity of the grain material in the layer. *INMATEH-Agricultural Engineering 54 (1), 87-94.*

6. Piven M. (2016) Research on the effect of the initial speed of the mixture on the process of loading (2016) Identification of a mixture of grain particle velocity through the holes of the vibrating sieves grain separators. *Vibrations in engineering and technology. 47-55.* (DOI: 10.37128/2306-8744-2019-4-6)

7. Tishchenko L., Kharchenko S., Kharchenko F., Bredykhin V. and at. (2016) Identification of a mixture of grain particle velocity through the holes of the vibrating sieves grain separators. *EasternEuropean Journal of Enterprise Technologies, 2(7). 63-69.* (DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2016.65920)

8. Завгородний А. И., Монтасер Х. (2015) Определение рациональной интенсивности колебаний рабочих органов вибросепаратора зерновых смесей. *Інженерія природокористування, 1(3). 34-39.*

9. Бакум М. В., Крекот М. М., Абдуєв М. М. (2016) Результати досліджень впливу регулювальних параметрів на ефективність розділення насіннєвої суміші редиски пневматичним сепаратором з нахиленим каналом. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Механізація та автоматизація виробничих процесів. 10 (2). 67-71.*

10. Stanger E.A. (1977) Graing - cleaning machinery. *Milling feed and fertiliser. V. 160 (8). 11-15.*

11. Yaschuk, A., Kirchuk, R., Dudarev, I. (2013) Research of the process of aeration of a layer of bulk material/ *INMATEH - Agricultural Engineering, 40 (2), 73-78.*

12. Кожуховский И. Е. (1974) Зерноочистительные машины. М.: Машиностроение.. 200 с.

13. Гладков Н. Г. (1961) Зерноочистительные машины. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Машгиз. 368 с.

14. Тиц Э.Л. и др. (1967) Машины для послеуборочной поточной обработки семян. М.: Машиностроение.. 447 с.

15. Голячук С.Є. (2012) Сепарування зернових мас з використанням сил гравітації. *Міжвузівський збірник «Наукові нотатки», 39. 27-33.*

16. Повітряно-решітний сепаратор. Патент. 85117 Україна: МПК (2006) B07B 13/08, B07B 7/00, B02B 3/00. №a200703659; заявл. 03.04.2007; опубл. 25.12.2008, Бюл. № 24.

17. Nesterenko O. V., Leshchenko S. M., Vasylkovskyi O. M., Petrenko D. I. (2017) Analytical assessment of the pneumatic separation quality in the process of grain multilayer feeding. *INMATEH. Agricultural Engineering. Romania, 53 (3). 65-70.*

18. Vasylkovskyi O., Vasylkovska K., Moroz S., Sviren M. and at. (2019) The influence of basic parameters of separating conveyor operation on grain cleaning quality. *INMATEH - Agricultural Engineering, 57 (1), 63-70.*

19. Васильковський О. М., Лещенко С.М., Мороз С.М., Петренко Д.І. (2018) Дослідження енергоємності холостого ходу відцентрового сепаратора зерна. *Конструювання, виробництво та експлуатація сільськогосподарських машин. Загальнодержавний міжвідомчий науково-технічний збірник, 48. 176-183.* (DOI: https://doi.org/10.32515/2414-3820.2018.48.176-183)

20. Васильковський О., Лещенко С., Васильковська К., Петренко Д. (2016) Підручник дослідника. Навчальний посібник для студентів агротехнічних спеціальностей. Харків: Мачулін. 204 с.

УДК 616-008.87/-002.3+579.84(/353.1:477)

ПОШИРЕНІСТЬ МЕТАЛО-БЕТА-ЛАКТАМАЗ СЕРЕД МНОЖИННОСТІЙКИХ НЕФЕРМЕНТУЮЧИХ ГРАМНЕГАТИВНИХ БАКТЕРІЙ, ВИДІЛЕНИХ В УКРАЇНІ

Вишнякова Ганна Володиморівна,
к.мед.наук
Покас Олена Вікторівна
ДУ «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського НАМНУ», м. Київ, Україна

Анотація : В результаті моніторингу розповсюдженості метало-бета-лактамаз (MβL) серед множинностійких неферментуючих грамнегативних бактерій (НФГНБ), виділених в Україні в 2020 році, встановлено, що серед досліджених штамів 70,6±11,0% штамів *P.aeruginosa* та 44,4±9,6% штамів *A.baumannii* були продуцентами MβL.

Ключові слова: бета – лактамази, антимікробні речовини, антибіотикоркзистентність, неферментуючі грамнегативні бактерії

Грамнегативні неферментуючі бактерії, такі як *Pseudomonas*, *Acinetobacter* є найбільш значущими збудниками нозокоміальних інфекцій [1-3]. *Acinetobacter* має низьку природну чутливість до більшості бета-лактамних антибіотиків, включая пеніциліни та цефалоспорини, а *Pseudomonas* – природну резистентність до інгібітор захищених ампіцилінів, цефалоспоринів, тайгецикліну, крім того володіє надзвичайною здатністю набувати резистентність до антибіотиків всіх відомих класів [4]. В зв’язку з цим для лікування інфекцій, спричинених даними збудниками, зазвичай використовують карбапенеми. Однак, в теперішній час одна з найбільш значущих проблем терапії інфекцій є глобальний ріст стійкості до даної групи

препаратів, пов'язаний з розповсюдженням штамів, продукуючих метало-бета-лактамази які гідролізують практично всі β-лактами. Велике різномаїття природних та набутих механізмів резистентності до антибіотиків часто асоціюється з фенотипом екстремальної резистентності (XDR) [5]. Більшість генів, які кодують продукцію набутих MβL, входять до склад інтегронів, які володіють високою мобільністю і швидко розповсюджуються між мікроорганізмами за допомогою плазмід та транспозонів. Крім генів MβL, такі інтегрони мають в своєму складі додаткові генні касети, що несуть детермінанти стійкості до антибактеріальних препаратів інших класів та дезінфектантів. Також в складі інтегронів можуть бути присутні гени інших β-лактамаз, тому передача інтегронів призводить до одномоментної передачі складного фенотипу множинної антимікробної стійкості [6]. Найважливішими по розповсюдженості та клінічному значенню є MβL типів IMP, VIM та NDM. MβL VIM вперше була ідентифікована у штаму *P.aeruginosa* в Італії в генетичній касеті в інтегроні 1-го класу. Ця MβL пізніше була виявлена *у E.coli* в Греції та *K.pneumoniae* у Франції [7, 8]. MβL VIM-2 вперше була ідентифікована у *P.aeruginosa* у Франції в 1996 р., в подальшому неодноразово виділялися такі штами в багатьох країнах світу, що свідчить про глобальне розповсюдження даного ферменту [9].

Мета роботи. Провести моніторинг поширеності метало-бета-лактамаз серед множинностійких НФГНБ, виділених в Україні.

Матеріали і методи. Ідентифікацію виділених мікроорганізмів проводили до виду і типу загальноприйнятими методами [10]. Для остаточної ідентифікації використовували НФГНБ – тест-системи НЕФЕРМ тест24 та API 20 NE, або з використанням мікробіологічного аналізатора VITEK 2 Compact System виробництва *Bio Merieux*, Франція.

Вивчення чутливості мікроорганізмів до антибіотиків здійснювали диско-дифузійним методом на середовищі Мюллер-Хінтона (*BioMerieux*, Франція). Інтерпретацію результатів дослідження антибіотикочутливості проводили згідно рекомендацій EUCAST [11]. У деяких випадках для визначення

чутливості до антибіотиків застосовували мікробіологічний аналізатор VITEK 2 Compact виробництва *BioMerieux*, Франція.

Контроль якості середовищ та дисків з антибіотиками проводили з застосуванням еталонних штамів мікроорганізмів *Pseudomonas aeruginosa* ATCC 27853.

Штами НФГНБ, які проявляли резистентність або знижену чутливість до карбапенемів (іміпенему та меропенему), вивчали на наявність продукції метало-бета-лактамаз (MßL) методом радіальної дифузії в агар з двонатрієвою сіллю етилен-діамінтетрауксусноїкислоти (ЕДТА) (РЕАХИМ, Росія) [12].

Статистичну обробку результатів проводили загальноприйнятими методами варіаційної статистики з розрахунком середнього арифметичного (M), середньоквадратичного відхилення (σ), помилки середнього арифметичного (m), оцінкою достовірності розбіжностей за критерієм Ст'юдента (t) з урахуванням рівня значущості (p) та з використанням програми «Біостат» [13].

Аналіз антибіотикорезистентності виділених мікроорганізмів проводили за допомогою комп’ютерної програми WHO-NET 5.6.

Результати досліджень та їх обговорення. Основним ферментативним механізмом резистентності НФГНБ до карбапенемів є синтез карбапенемаз типу метало-бета-лактамаз (MβL), що в останні роки широко розповсюдились серед множинностійких штамів НФГНБ в усьому світі [14,15].

Нами були досліджені на наявність MβL полірезистентні штами *P.aeruginosa* та *Acinetobacter baumannii,* виділені в різних регіонах України (Рис. 1.). Встановлено, що 70,6±11,0% штамів *P.aeruginosa* та 44,4±9,6% штамів *A.baumannii* продукують MβL.

Проаналізована чутливість до антибіотиків MβL-продукуючих штамів порівняно зі штамами без цих ферментів (рис.2.,3.). Встановлено, що штами *P.aeruginosa* непродуценти MβL проявляли чутливість до амікацину (40,0±21,9% чутливих штамів), до інших аміноглікозидних антибіотиків: гентаміцину та нетілміцину всі штами були стійкі.

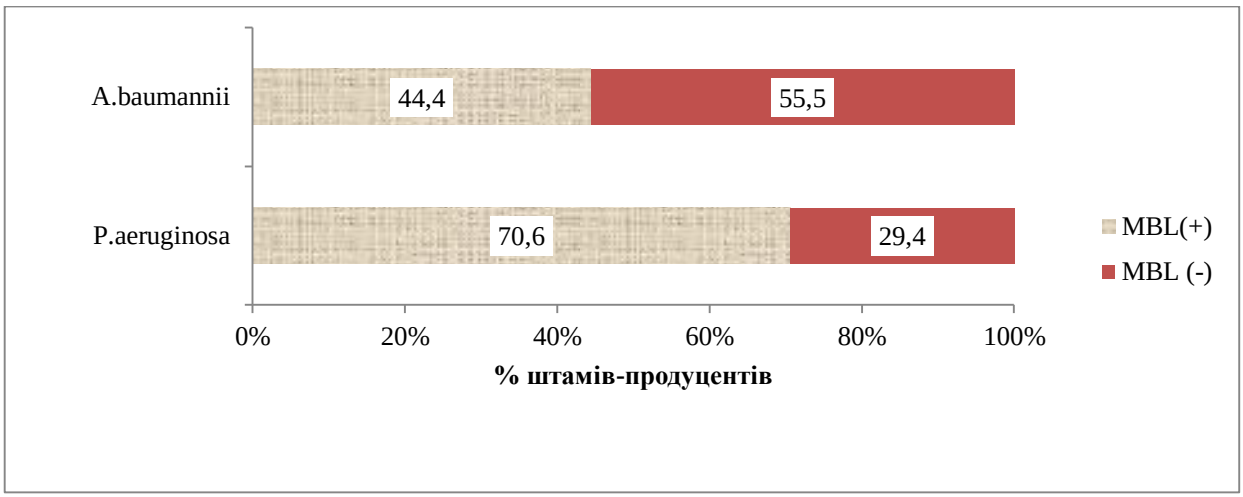

Рис.1. Поширеність метало-β-лактамаз серед множинностійких штамів НФГНБ, виділених у стаціонарних хворих хірургічного профілю в 2020 р.

З фторхінолонів більш активним був ципрофлоксацин (40,0±21,9%), ніж левофлоксацин (20,0±17,9%), але без достовірної різниці за даними показниками. Такою ж активністю, як ципрофлоксацин володів і цефтазидим, до цефепіму всі штами були резистентними. Піперацилін-тазобактам був активним в 20,0±17,9% випадків. Найвищу активність по відношенню до даних штамів проявляв іміпенем – 60,0±21,9% чутливих штамів. Дещо меншою, але без достовірної різниці, була чутливість до меропенему - 40,0±21,9% чутливих штамів.

Група штамів *P.aeruginosa*, що були визначені як продуценти MβL, були резистентними до карбапенемів, фторхінолонів, цефалоспоринів. З аміноглікозидних антибіотиків низькою активністю володів гентаміцин 8,3±8,0%, до інших аміноглікозидних антибіотиків всі штами були стійкі. Найбільш ефективним антибіотиком виявився піперацилін/тазобактам, до якого половина штамів проявляла чутливість.

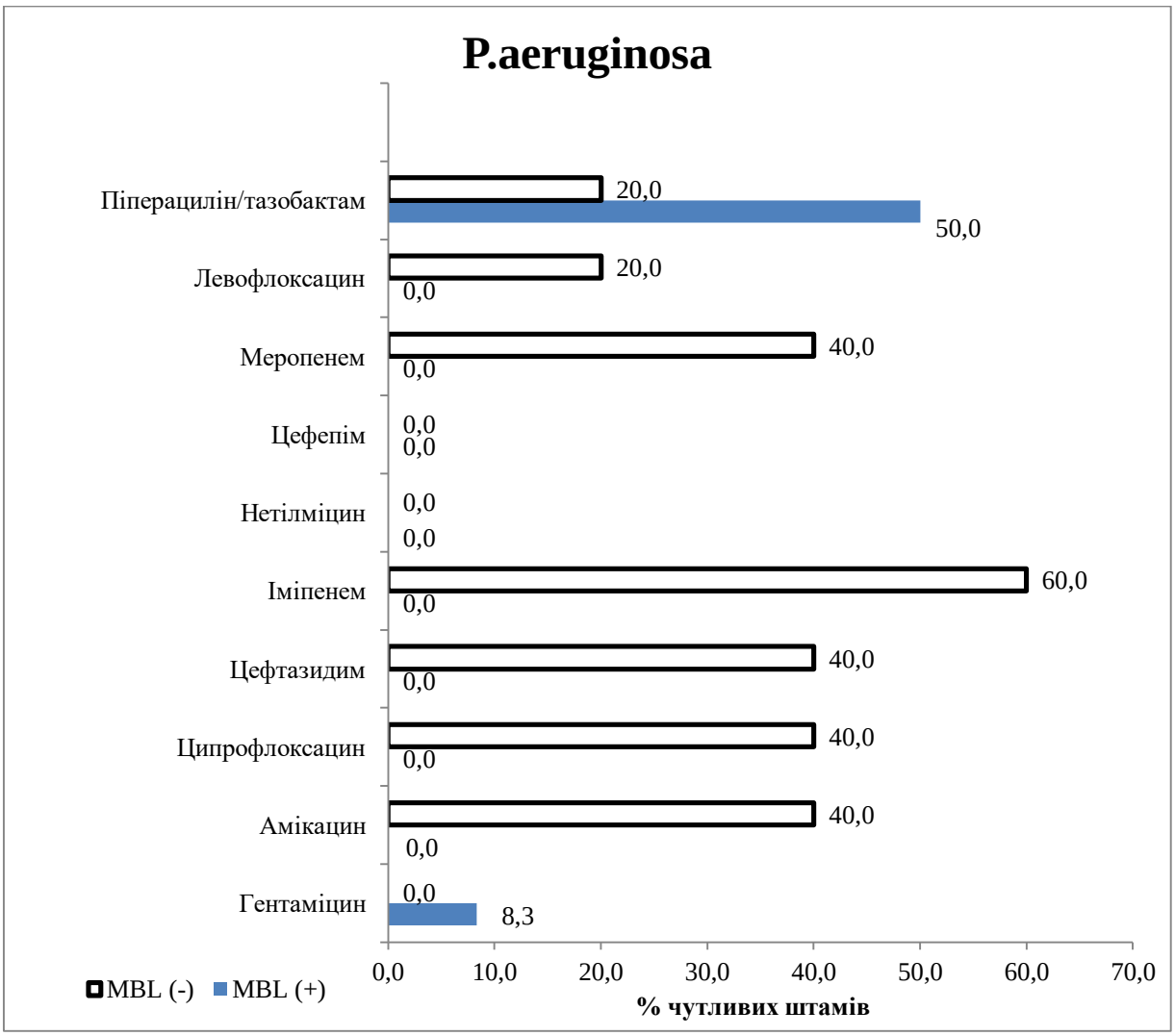

Рис 2. Чутливість до антибіотиків множинностійких штамів *P.aeruginosa*, продуцентів та непродуцентів MβL, виділених у стаціонарних хворих хірургічного профілю в 2020 р.

Штами *A.baumannii* (рис.3.) непродуценти MβL були стійкими до цефалоспоринових антибіотиків: цефепіму та цефтазідиму, до фторхінолонів. Чутливість до аміноглікозидних антибіотиків: в межах 66,7±12,2% - 13,0±8,8%, найбільшу активність проявляв нетілміцин, ніж гентаміцин та амікацин, ($p<0,05$). Крім того, частка штамів даної групи залишалась чутливою до карбапенемів (66,7±12,2% - до іміпенему, 73,3±11,4% - до меропенему).

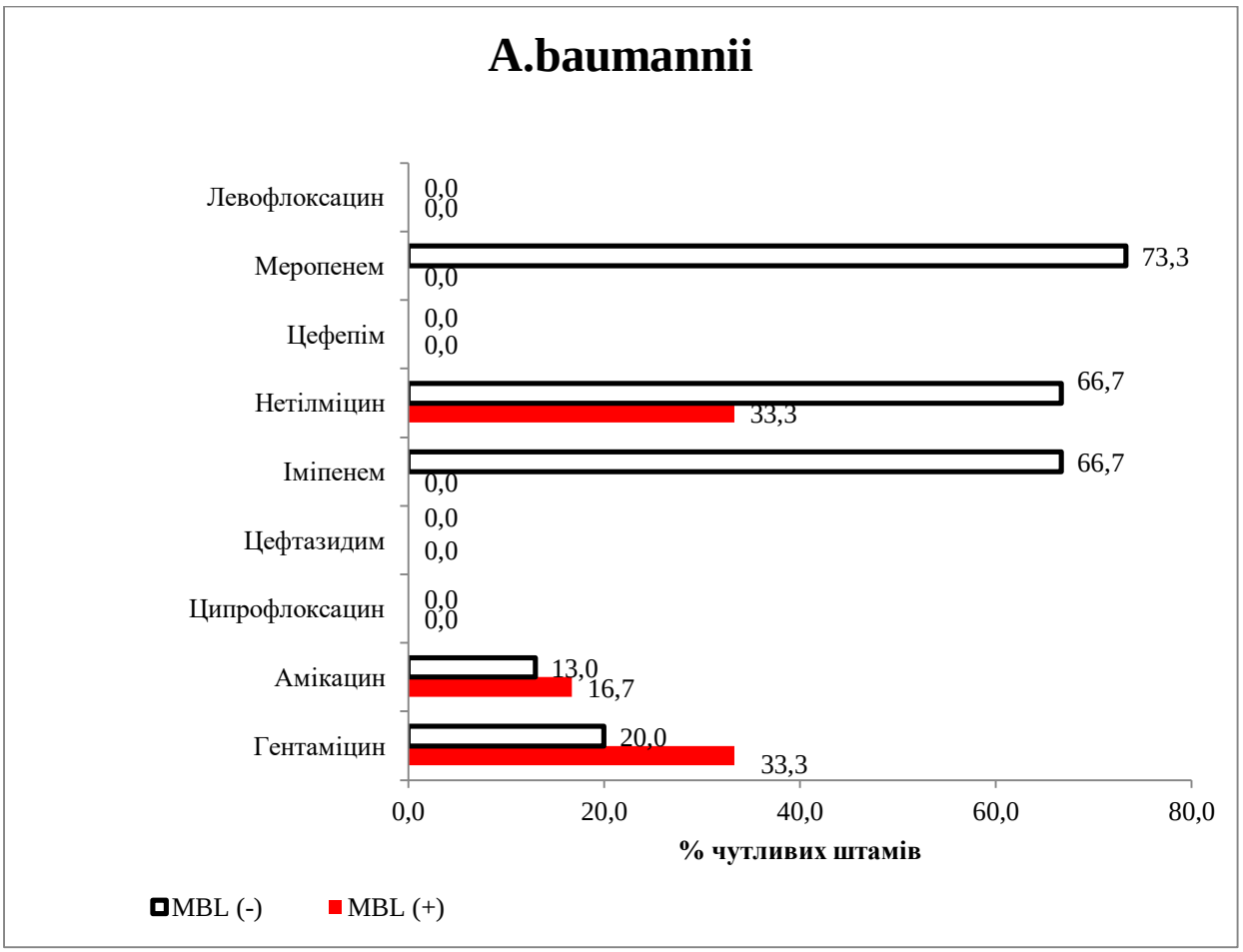

Рис 3. Чутливість до антибіотиків множинностійких штамів *A.baumannii*, продуцентів та непродуцентів MβL, виділених у стаціонарних хворих хірургічного профілю в 2020 р.

В той же час, чутливість у групі продуцентів MβL до нетілміцину була в 2 рази меншою і складала 33,3±13,6% чутливих штамів, але без достовірної різниці за даними показниками. До амікацину та гентаміцину чутливими були 16,7±10,8% та 33,3±13,6% штамів. До фторхінолонів, цефалоспоринів, карбапенемів всі штами даної групи були резистентними.

При співставленні щорічних даних 2014-2020 рр. по чутливості *P.aeruginosa* та *A.baumannii* до карбапенемів з відсотком серед цих мікроорганізмів штамів-продуцентів метало-бета-лактамаз можна відстежити чіткий тренд до кореляції цих двох показників. Зі зростанням частки штамів-продуцентів зростає і частка штамів НФГНБ, стійких до іміпенему та меропенему і навпаки із зменшенням частки штамів-продуцентів менша і частка штамів резистентних до карбапенемів (рис.4.,5.).

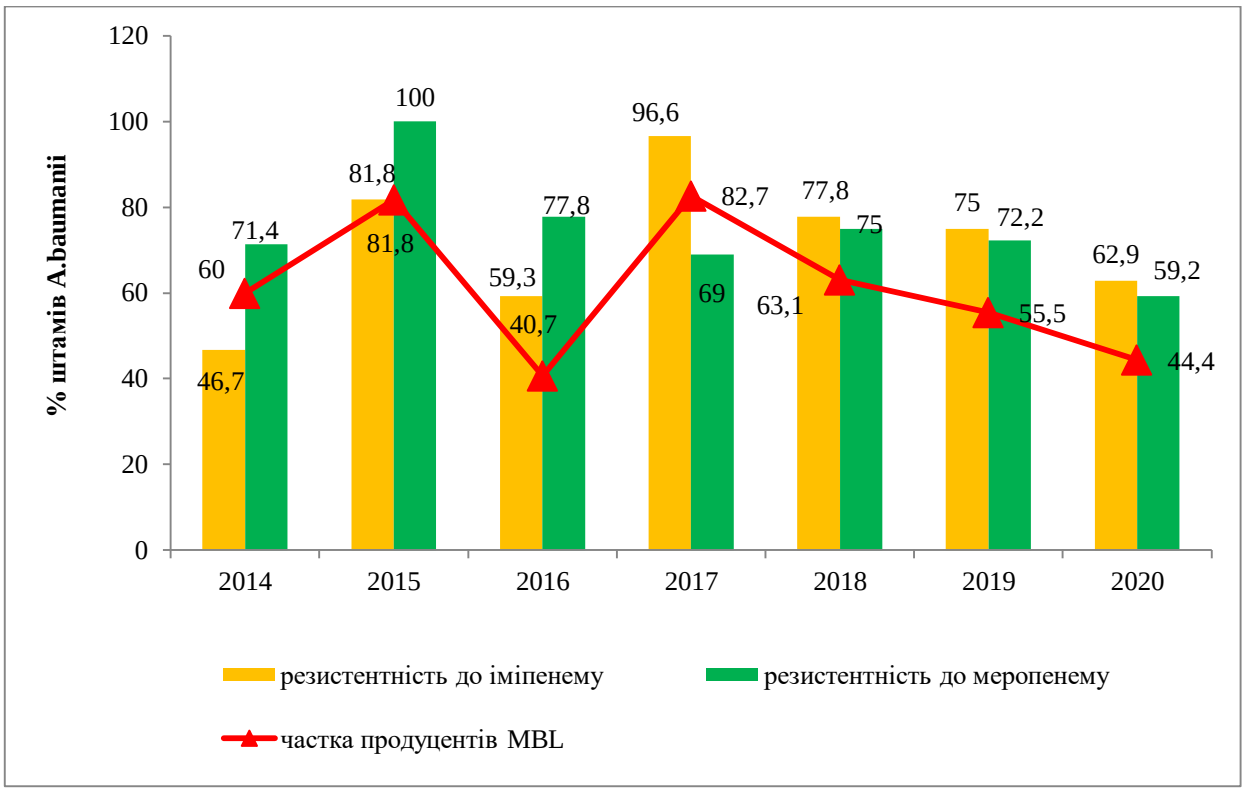

Рис.4. Кореляція частоти виділення множинностійких штамів *A.baumannii*, стійких до карбапенемів, та штамів-продуцентів метало-бета-лактамаз (MβL) у 2014-2020 рр.

Таким чином, продукція штамом MβL значно підвищує рівень резистентності НФГНБ до антибіотиків, і фактично є маркером панрезистентності для даної групи мікроорганізмів [16]. Серед стандартних антибіотиків, що вживають для терапії даних інфекцій, на сьогодні немає препаратів, ефективних у випадку MβL-продукуючих штамів. Єдиними альтернативними препаратами для лікування таких інфекцій залишаються колістин та поліміксин B, раніше маловживані через високу нефротоксичність та алергенність цих препаратів. Іншим варіантом являється комбінування або терапія високими дозами тих же карбапенемів [16]. Описані також випадки успішного лікування інфекцій, викликаних панрезистентними штамами *A.baumannii*, *P.aeruginosa* інгібітор-захищеними цефалоспоринами (цефотаксим/сульбактам).

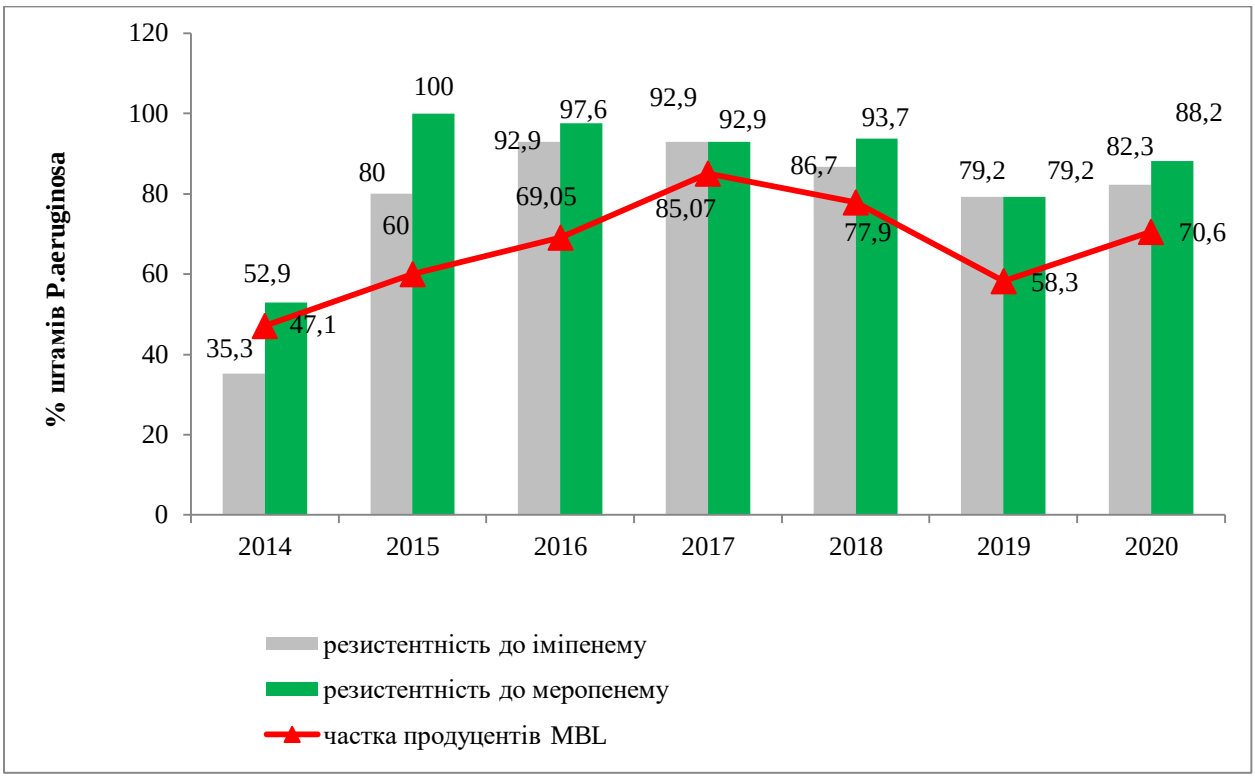

Рис.5. Кореляція частоти виділення множинностійких штамів *P.aeruginosa*, стійких до карбапенемів, та штамів-продуцентів метало-бета-лактамаз (MβL) у 2014-2020 рр.

Додавання сульбактама до цефотаксиму суттєво підвищує активність останнього щодо грамнегативних бактерій і зменшує частоту стійких штамів, а також додає принципово нову та важливу якість – активність щодо *A.baumannii* [17]. Тому для вчасного прийняття рішення про вибір стратегії антибіотикотерапії на сьогодні особливо важливим залишається питання вчасного виявлення штамів-продуцентів MβL та регулярного моніторингу їх поширення на території України та країн СНД.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Karaiskos I. Multidrug-resistant and extensively drug-resistant gram-negative pathogens: current and emerging therapeutic approaches/ I. Karaiskos, H. Giamarellou //Expert Opin. Pharmacother. – 2014. – Vol.15, N10. – P.1351-1370. 34.

2. Kempf M. Emergence of resistance to carbapenems in Acinetobacter baumannii in Europe: clinical impact and therapeutic options/ M. Kempf, J.M. Rolain // Int. J. Antimicrob. Agents. – 2012. – Vol.39, N2. – P.105-114.

3. Hong D.J. Epidemiology and Characteristics of Metallo-β-Lactamase-Producing Pseudomonas aeruginosa/ D.J. Hong, I.K. Bae, I. Jang [et al.] //Infect Chemother . – 2015 . – Vol.47(2). – P.81-97.

4. Rice L.B. Federal funding for the study of antimicrobial resistance in nosocomial pathogens: no ESKAPE //J. Infect. Dis/ – 2008. – N 197(8). – P.1079-1081.

5. Склеенова Е.Ю. Pseudomonas aeruginosa в РФ: история одного из наиболее успешных нозокомиальных патогенов/ Е.Ю. Склеенова, И.С. Азизов, Е.А. Шек, М.В. Эйдельштейн, Р.С. Козлов, А.В. Дехнич // Клиническая микробиология и антимикробная терапия. – 2018. – Т.20, №3. – С.164-171.

6. Walsh T.R. Metallo-beta-lactamases: the quiet before the storm?/ T.R. Walsh, M.A. Toleman, L. Poirel, R. Nordmann //Clinical microbiology reviews. – 2005. – Vol.18. – P.306-325.

7. Giakkoupi P. VIM-1 metallo- β –lactamase-producing Klebsiella pneumonia strains in Greek hospitals/ P. Giakkoupi, A. Xanthaki, M. Kanelopoulou. et al.//Journal of clinical microbiology. – 2003. – Vol.41. – P.3839-3896.

8. Scoulica E.V. Spread of bla VIM-1- producing E.coli in a university hospitalin Greece. Genetic analysis of the integron carrying the bla VIM-1- metallo-β–lactamase gene/ E.V. Scoulica, I.K. Neonakis, A.I. Gikas, Y.J. Tselentis//Diagnostic Microbiology and Infectious Disease. – 2004. – Vol.48. – P.167-172.

9. Woodford N. Multiresistant Gram-negative bacteria the role of high-risk clones in the dissemination of antibiotic resistance/ N. Woodford, J.F. Turton, D.M. Livermore // FEMS Microbiology Reviews. – 2011. – Vol.35. – P.736-755.

10. Приказ МЗ СССР от 22.04.85г. Об унификации микробиологических (бактериологических) методов исследования, применяемых в клинико-диагностических лабораториях лечебно-профилактических учреждений: Приказ МЗ СССР № 535. – Москва, 1985. – 126 с.

11. EUCAST guidelines for detection of resistance mechanisms and specificr esistances of clinical and/or epidemiological importance, Version 1.0, December 2013; http://www.eucast.org

12. Black JA., Moland ES., Thomson KS. AmpC Disk Test for Detection of Plasmid-Mediated AmpC β-Lactamases in Enterobacteriaceae Lacking Chromosomal AmpC β-Lactamases // J.Clin. Microbiol. 2005. Vol. 43. No.7. P. 3110-3113.

13. Ашмарин И.П. Статистические методы в микробиологических исследованиях / И.П. Ашмарин, А.А. Воробьев. – Л.: Медгиз. – 1962. – 179 с.

14. Zowalaty ME, Thani AA., Webster TJ. [et al.] Pseudomonas aeruginosa: arsenal of resistance mechanisms, decades of changing resistance profiles, and future antimicrobia ltherapies // FutureMicrobiol. 2015. Vol.16. P. 1-24.

15. Gupta V., Garg R., Garg S. [et al.] Coexistence of extended spectrum beta-lactamases, ampcbeta-lactamases and metallo-beta-lactamases in Acinetobacter baumannii from burns patients: a reportf rom a tertiary care centre of India // Annals of Burns and Fire Disasters. 2013. Vol. 26. P. 189-192.

16. Сухорукова М.В. Антибиотикорезистентность нозокомиальных штаммов Enterobacterales в стационарах России: результаты многоцентрового эпидемиологического исследования «МАРАФОН 2015-2016»/ М.В. Сухорукова, М.В. Эйдельштейн, Н.В. Иванчик [и др.]// Клиническая микробиология и антимикробная химиотерапия. – 2019. – Т.21, №2. – С.147-159.

17. Яковлев С.В. Цефотаксим/сульбактам: важное пополнение в арсенале ингибиторзащищенных бета-лактамных антибиотиков/ С.В. Яковлев, М.П. Суворова// Антибиотики и химиотерапия. – 2019. – №64. – С.71-80.

УДК 595.762.12

ФАУНА ТУРУНІВ УРБАНІЗОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА РУБІЖНЕ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, УКРАЇНА)

Вовк Сергій Володимирович,
к.б.н., доцент
Котєнєва Ірина Сергіївна,
к.п.н., доцент
Малекіна Інна Костянтинівна,
магістрантка
ДЗ «Луганський національний університет імені
Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна

Анотація: Представлені результати вивчення фауни турунів, структуру домінування видів жуків-турунів, які були знайдені на території міста Рубіжне Луганської області, Україна. В межах адміністративних кордонів міста знайдено 22 види турунів, які належать до 5 підродин: *Harpalinae* (17 видів), *Trechinae* (1 вид), *Carabinae* (2 вида), *Platyninae* (1 вид), *Pterostichinae* (1 вид). Структура домінування представлена 8 малозначимими та 14 другорядними видами.

Ключові слова: туруни, жук, урбанізована територія, домінування, фауна.

Місто являє собою найважливішу форму розселення населення й організації господарства (Лаппо, 1997) [1, с. 5]. Окрім людей, територію міст населяють також і різноманітні тварини, які є складовими міських екосистем. Будучи найбільш лабільним природним компонентом, тварини в той же час визначають стійкість екосистеми й виступають інтегруючим показником її стану, відбиваючи важливі для людини параметри середовища (Криволуцький, 1994) [2, с. 17]. Жуки-туруни відомі як чутливі індикатори умов середовища (Богач, Ружичка, 1988) [3].

У вивчення турунів фауни України вагомий внесок зробили Д. В. Знойко, В. О. Михайлов, В. Г. Плігінський, М. Б. Кириченко, О. О. Петрусенко, В. Б. Різун, О. В. Пучков, В. В. Бригадиренко та інші. Саме завдяки кропіткій праці О. В. Пучкова створено комп'ютерний банк даних фондових зоологічних колекцій і типових матеріалів, який розміщено в системі Інтернет та опубліковано кілька каталогів. О. В. Пучков – один із небагатьох спеціалістів по вивченню личинок Надродини *Caraboidea*, дослідник широкого кола питань, пов'язаних з еколого-фауністичними проблемами та охороною твердокрилих комах в Україні [4, с. 83].

Для фауни України зазначено 754 види турунів зі 127 родів (Пучков, 1998, 2012а, 2018; Putchkov, 2011). В Україні турунові жуки зустрічаються в усіх географічно-кліматичних зонах, підзонах і провінціях, заселяючи майже всі наземні біотопи. Більшість видів – хижаки, які полюють у тому числі й на шкідливих безхребетних сільськогосподарських та лісових культур.

Опис видового складу жуків-турунів південного сходу України можна знайти в роботах членів українського ентомологічного товариства м. Донецька О. І. Губіна та В. В. Мартинова. Вивченням турунів у Луганській області займалися О. О. Петрусенко, М. Б. Кириченко, Р. В. Бабко, В. П. Форощук, С. В. Глотов та інші. Однак про турунів урбанізованих територій Луганської області є лише уривчасті відомості, що й визначило вибір теми нашого дослідження та його актуальність.

У місті Рубіжне Луганської області протягом весняно-літньо-осіннього періоду 2019-2020 років нами були обстежені паркові зони, міжбудинкові території житлових кварталів, місцевості навколо діючих підприємств промисловості, непрацюючих або покинутих об'єктів. Збір комах здійснювали за загальновизнаними методиками, визначення видової приналежності – за визначниками М. М. Плавильщикова [5], Б. М. Мамаєва [6], О. В. Пучкова [7].

Структуру домінування встановлювали за шкалою Є. Л. Любарського [8]:

Межі класів за чисельністю	Назва ступеня домінування
0 < N ≤ 4	малозначимий вид
4 < N ≤ 16	другорядний вид
16 < N ≤ 36	субдомінант
36 < N ≤ 64	домінант
64 < N ≤ 100	абсолютний домінант

N – доля виду в загальній чисельності, у %.

У результаті проведених досліджень встановлено, що на території міста Рубіжного та його околиць у межах адміністративних кордонів мешкає 22 види турунів, які належать до 5 підродин: *Harpalinae* (17 видів), *Trechinae* (1 вид), *Carabinae* (2 вида), *Platyninae* (1 вид),*Pterostichinae* (1 вид).Видовий, кількісний склад знайдених турунів, ступінь їх домінування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Видовий та кількісний склад турунів, знайдених на території дослідження, ступінь домінування виду

Підродина	Вид	Сумарна кількість знайдених екземплярів	% від загальної кількості знайдених комах	Ступінь домінування
Harpalinae	*Amara aenea De Geer*	32	6,4	другорядний вид
	Amara familiaris Duftschmid	23	4,6	другорядний вид
	Amara similata Gyllenhal	22	4,4	малозначимий вид
	Anisodactylus binotatus Fabricius	40	8,0	другорядний вид
	Badister bullatus Schrank	28	5,6	другорядний вид
	Harpalus affinis Schrank	35	7,0	другорядний вид
	Harpalus distinguendus Duftschmid	25	5,0	другорядний вид
	Harpalus tardus Panzer	8	1,6	малозначимий вид
	Harpalus latus Linnaeus	32	6,4	другорядний вид
	Harpalus luteicornis Duftschmid	2	0,4	малозначимий вид
	Harpalus xanthopus Gemminger & Harold	31	6,2	другорядний вид
	Harpalus quadripunctatus Dejean	2	0,4	малозначимий вид

Підродина	Вид	Сумарна кількість знайдених екземплярів	% від загальної кількості знайдених комах	Ступінь домінування
Harpalinae	*Harpalus smaragdinus Duftschmid*	14	2,8	малозначимий вид
	Ophonus puncticollis Paykull	4	0,8	малозначимий вид
	Ophonus rufibarbis Fabricius	23	4,6	другорядний вид
	Pterostichus anthracinus Illiger	6	1,2	малозначимий вид
	Pterostichus strenuus Panzer	26	5,2	другорядний вид
Trechinae	*Bembidion dentellum Thunberg*	2	0,4	малозначимий вид
Carabinae	*Carabus cancellatus Illiger*	23	4,6	другорядний вид
	Carabus granulatus Linnaeus	40	8,0	другорядний вид
Platyninae	*Platynus assimilis Paykull*	34	7,0	другорядний вид
Pterostichinae	*Poecilus cupreus Linnaeus*	50	10,0	другорядний вид

Продовження таблиці 1

Відсоткове співвідношення визначених підродин виглядає наступним чином (рис. 1).

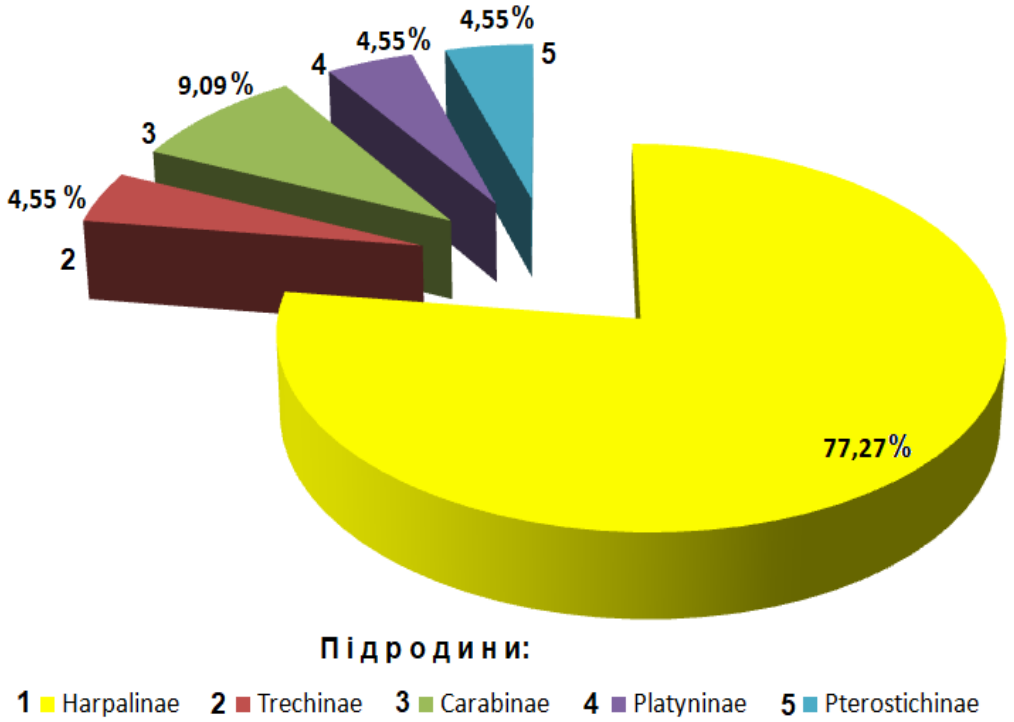

Рис. 1. Співвідношення (%) підродин турунів у досліджуваному районі

В результаті аналізу структури домінування видів встановлено, що жоден вид не є домінуючим серед знайдених комах: 8 видів є малозначимими, а 14 видів є другорядними, тобто переважають другорядні види (рис. 2).

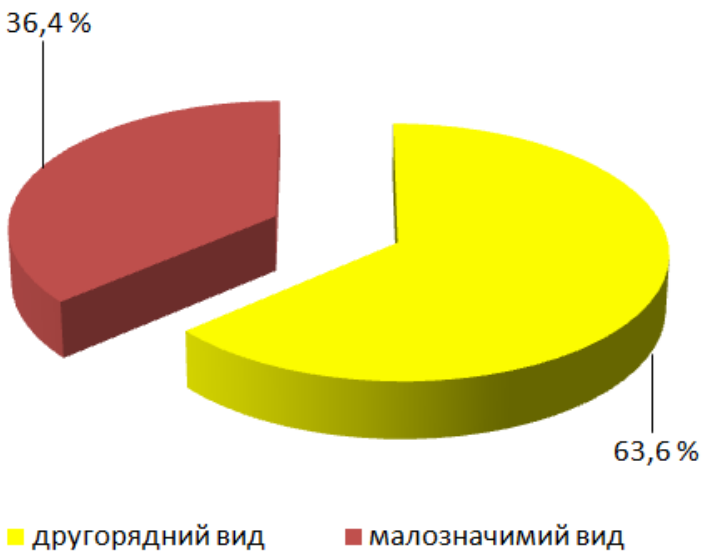

Рис. 2. Структура домінування жуків-турунів у досліджуваному районі

Отже, з наведених даних видно, що на території міста Рубіжне та його околиць переважають представники підродини *Harpalinae*, які представлені 17 видами; а підродини *Trechinae, Platyninae, Pterostichinae* представлені 1 видом кожна.

У кількісному плані переважають види *Poecilus cupreus L., Anisodactylus binotatus F. та Carabus granulatus L.* Найменшою кількістю особин представлені 6 видів: *Harpalus tardus Panz., Pterostichus anthracinus Ill., Ophonus puncticollis Pk., Harpalus luteicornis Duft., Harpalus quadripunctatus Dejean, Bembidion dentellum Thunberg*.

Структура домінування представлена 8 малозначимими та 14 другорядними видами, тобто переважають другорядні види.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лаппо Г. М. География городов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.

2. Криволуцкий Д. А. Почвенная фауна в экологическом контроле. М.: Наука, 1994. – 268 с.

3. Богач Я., Ружичка В. Анализ экологических групп видов сообществ надпочвенных беспозвоночных как показатель качества окружающей среды // Экология. – 1988. – № 6. – С. 59-61.

4. Олександр Васильович Пучков – відомий український колеоптеролог. Український ентомологічний журнал. – 2014. – № 2. С. 82-89.

5. Плавильщиков Н. Н. Определитель насекомых. – М.: Топикал, 1994. – 544 с.

6. Определитель насекомых европейской части СССР. Учеб. пособие для студентов биол. специальностей пед. ин-тов / Б. М. Мамаев, Л. Н. Медведев, Ф. Н. Правдин. – М.: Просвещение, 1976. – 304 с.

7. Пучков А. В. Жуки-жужелицы (Coleoptera, Carabidae) трансформированных ценозов Украины. – К.: Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины, 2018. – 448 с.

8. Любарский Е. Л. К методике экспресс-квалификации и сравнения описаний фитоценозов. Количественные методы анализа растительности. – Уфа, 1974. – С. 123-125.

УДК 347

ПРО МІСЦЕ МЕДІАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Войтенко Ольга Костянтинівна
Студентка 2 курсу магістратури
ННІ ІБ НА СБУ
М. Київ, Україна

Анотація: у статті розглянуто медіацію, як один із сучасних альтернативних способів позасудового врегулювання спорів.

Ключові слова: медіація, альтернативні способи врегулювання спорів.

На сьогоднішній день проблема врегулювання спорів завжди є актуальною, через те що суспільству притаманні ознаки еволюції та розвитку, про що свідчать здійснення різного роду правочинів у всіх сферах життєдіяльності. Так як ми живемо у еру інформаційних відносин – проблема захисту прав та інтересів осіб є, однозначно, чи не найголовнішою складовою правової системи. Тож, до кожного здійсненого правопорушення є відповідна законодавча норма, яка регулює здійснення правосуддя і тій чи іншій сфері життя. Це в першу чергу стосується судової гілки влади, адже, саме нею вирішуються всі види захисту або поновлення прав осіб.

Законодавством України передбачено судовий спосіб захисту прав та інтересів осіб, зокрема через судовий розгляд справи, коли сторони у яких виник спір вирішують його через звернення до суду. Дане право закріплене в Основному Законі України – в Конституції України , ст.55, у якій сказано що права і свободи людини і громадянина захищаються судом[1].

Цивільно-процесуальним кодексом визначено, що «Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних

інтересів…» - про що свідчить ст. 4 Кодесу [2]. Отже, виходить, що особи, права яких були порушені, можуть безперешкодно, відповідно до законодавства, звертатися за захистом своїх порушених прав до суду.

Спираючись на досвід зарубіжних країн, слід зазначити що на сьогодні у багатьох країнах світу все частіше застосовуються сааме позасудові методи вирішення спорів. Одним із яких є - медіація – яка є одним із альтернативних(позасудових) методів вирішення спору за допомогою посередника(медіатора), який в свою чергу допомагає сторонам добровільно дійти згоди та вирішити спір самостійно. Метою медіації на сам перед є те, що необхідним є досягнення рішення, яке в подальшому задовільнить обидві сторони.

У багатьох країнах врегулювання спорів з використанням послуг медіатора також є досить популярним альтернативним способом вирішення суперечок в різних галузях, а також створена відповідна законодавча база, що регулює процедуру медіації, права та обов'язки учасників процедури, та норми підготовки кваліфікованих фахівців у даній галузі. Процедура медіації вже давно активно застосовується в таких країнах як: Сполучені Штати Америки, Німеччині, Китай та в інших. Наприклад, у Німеччині інститут медіації досить добре вбудований в систему правосуддя. Так, медіатори-посередники працюють безпосередньо при судах, а це - значно знижує кількість потенційних судових позовів.

Використання процедури медіації має свої переваги, а саме:

- дешевше та швидше, ніж інші форми вирішення спорів, такі як судовий розгляд
- допомагає зберегти та покращити стосунки між сторонами
- виявляє повагу та цінність для осіб, які беруть участь у конфлікті
- допомагає знайти та вирішити суть проблеми
- може трансформувати ситуації на краще
- здійснення угоди між сторонами (у разі успішного провередення медіації) [3].

Тому, підсумовуючи вищезазначене, можна з впевненістю сказати, що медіація – є досить простим у застосуванні альтернативним способом вирішення спорів, який у свою чергу має досить чітку мету, процедуру проведення та переваги перед іншими способами вирішення спорів, зокрема, таких як судовий розгляд справ.

Медіація є швидким та простим у використанні, а також, у деякій мірі, простішим способом врегулювання спору, завдяки своїм перевагам, а тому – заслуговує відповідного місця у сучасній правовій системі врегулювання спорів .

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України // Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top

2. Цивільно-процесуальний Кодекс України // Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

3. International Mediation Institute. The benefits of Mediation // Електронний ресурс. URL: https://imimediation.org/

УДК 621.8

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ КОЛІС ПЛАНЕТАРНОГО РЕДУКТОРА

Гаврилів Юрій Львович,
к.т.н., доцент
Одосій Зіновій Михайлович,
к.т.н., доцент
Гаврилів Світлана Юріївна,
аспірантка
Гривнак Володимир Богданович,
студент
Івано-Франківський національный
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація При синтезі планетарного зубчастого механізму необхідно враховувати не тільки умови, які визначають його кінематику, а й додаткові вимоги, що дозволяють поліпшити якість механізму. Умови проектування працездатного механізму і відповідні їм рішення багатоваріантні, тому з них вибирають оптимальні. В якості критеріїв оптимальності планетарного механізму можуть бути обрані: критерій Γ - найбільший радіальний габарит, критерій Σ - сума чисел зубів і критерій некратності - умова відсутності кратності числа зубів центральних коліс числу сателітів k. Якщо задані конкретні габаритні розміри редуктора, то найважливішим параметром є критерій Σ. Однак він ніяк не враховує випадок, коли різні ступені редуктора мають різні модулі. Тому запропоновано використовувати критерій V - об'єм зубчастих коліс редуктора, який крім маси редуктора оцінює трудомісткість його виготовлення. Показано, що з умови міцності зубців при заданих

проперечних габаритах редуктора визначається сума зубчастих коліс редуктора, при яких його маса мінімальна.

Ключові слова: планетарний редуктор, критерії оптимізації, зубчасті колеса, водило, сателіт, контактна втома, евольвента, інволюта, об'єм зубчастих коліс.

Умови проектування працездатного механізму розглянуті в [1]. Відповідні їм рішення багатоваріантні, тому з них вибирають оптимальні. Таких рішень може бути кілька, залежно від вибору оціночних параметрів. В якості критеріїв оптимальності планетарного механізму можуть бути обрані різні умови. Найбільш розповсюдженими є три критерії оптимальності.

1. Критерій *Г* - найбільший радіальний габарит. Для отримання цього критерію порівнюють габарити ступенів *ГІ* - зачеплення колеса 1 з сателітом 2 і *ГІІ* - колеса 3 з сателітом 2 (рис.1).

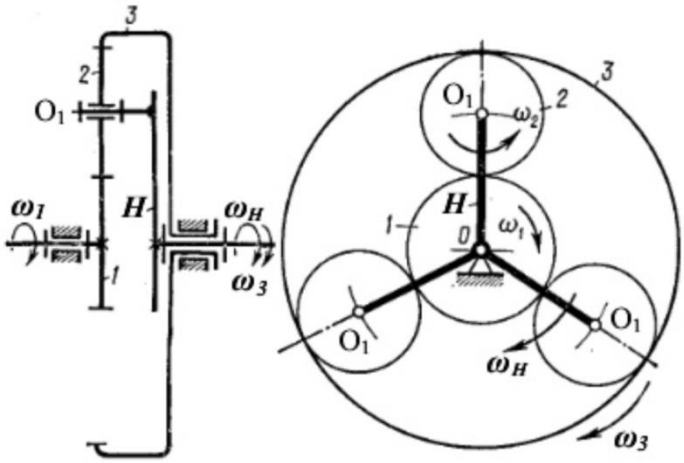

Рис.1. Схема планетарного редуктора

При цьому для зовнішнього зачеплення в якості габариту приймають величину $d_{ц.к.} + 2d_{сат}$. А для внутрішнього зачеплення ступені - $D_{внут.}$, *де* $d_{ц.к.}$, $d_{сат.}$, $D_{внут.}$ - діаметри ділильних кіл центрального колеса, сателіта, колеса внутрішнього зачеплення відповідно. Найбільший з критеріїв *ГІ* або *ГІІ* приймають за критерій *Г*, що оцінює розмір редуктора. Це найбільш важливий критерій, оскільки при інших рівних умовах компактніша передача завжди краща.

2. Критерій Σ - сума чисел зубів $(\Sigma = z1 + z2 + z2¢ + z3)$, побічно визначає масу редуктора і трудомісткість його виготовлення. Зауважимо, що іноді в якості критерію Σ вибирають більш складний вираз, що враховує число сателітів k і, на наш погляд, більш точно відображає величину маси редуктора, $\Sigma = z1 + k\ (z2 + z2¢) + z3$. Зауважимо також, що критерій Σ ніяк не враховує випадок, коли різні ступені редуктора мають різні модулі.

3. Критерій некратності - умова відсутності кратності числа зубів центральних коліс числу сателітів k. При наявності такої кратності в механізмі можуть виникати періодичні силові збурення і, крім того, знос зубів в цьому випадку виходить нерівномірним. Якщо така кратність відсутня, то механізм з некратним числом зубів до числа сателітів буде більш динамічно працездатним. Це слабкий критерій і один з найбільш важко досяжних, бо в разі передавальних відношень некратних числу сателітів він конфліктує з умовою складання.

Особливістю свердловинних пристроїв є невеликий поперечний габарит, зумовлений діаметром свердловини. Разом з тим (для збільшення крутного моменту на інструменті) вони видовжені в осьовому напрямку. Для планетарного редуктора це означає використання шестерень зі збільшеною шириною. Навантаження по ширині зубця розподіляються рівномірно тільки при ідеально точному виготовленні і монтажі передачі, а також абсолютно жорстких валах та їх опор. В реальних передачах при навантаженні зубчасті колеса перекошуються одне відносно одного. При коефіцієнті ширини вінця зубчастого колеса $\psi_{ba} > 2$ максимальне питоме навантаження на зубець може перевищувати номінальне його значення на 60% і більше [2]. Видимих причин конструктивного характеру для проектування зубчастих коліс з великою шириною заради збільшення крутного моменту немає, тож вочевидь вона має не конструктивне, а технологічне призначення. Тому доцільним є застосування додаткового критерію оптимальності - ψ_{ba}.

Міжосьова відстань a_w циліндричної передачі визначається із умови міцності її на контактну втому [3]:

$$a_w = K_a\left(i_{12}^H + 1\right)\cdot\sqrt[3]{\frac{T_1 K_{H\beta} K_w}{\psi_{ba}\sigma_{HP}^2 i_{12}^H k}} \qquad (1)$$

де K_a = 495 МПа$^{1/3}$ - коефіцієнт для стальних прямозубих передач;

i - передаточне відношення;

T_1 - крутний момент на ведучому колесі;

$K_{H\beta}$ - коефіцієнт нерівномірності розподілу навантаження по ширині зубців;

K_w - коефіцієнт нерівномірності розподілу навантаження між сателітами;

σ_{HP} - границя міцності на контактну втому;

k - кількість сателітів.

Враховуючи к.к.д зубчастих зачеплень планетарного редуктора (рис.1), ширину зубчастих коліс можна визначити з рівняння (1):

$$b = \psi_{ba} a_w = \frac{4T_3 K_{H\beta} K_w K_a^3 (z_1 + z_3)}{m^2 \sigma_{HP}^2 (z_3 - z_1) z_1 z_3 \eta^2 k} \qquad (2)$$

В системі комп'ютерної алгебри *Maple 15* цільова функція (2) при заданому максимальному діаметрі d_3 колеса 3 має вигляд поверхні (рис.2), яка по гіперболі $mz_1 = d_1$ дотикається до площини (m, z_1).

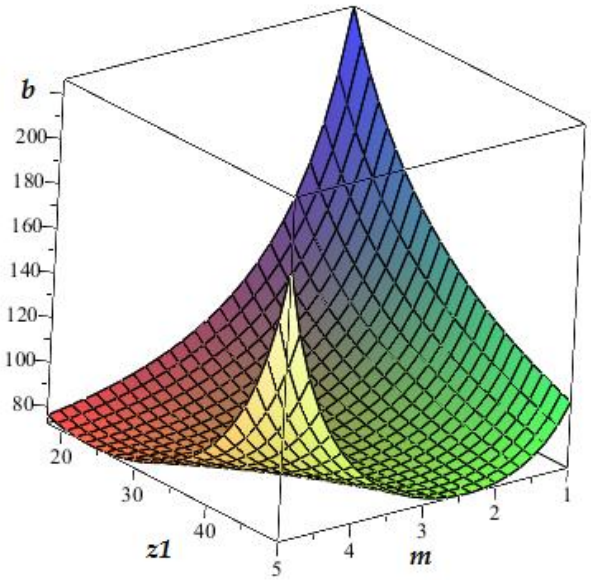

Рис.2. Графік поверхні цільової функції

Числове значення ділильного діаметра d_1 колеса 1, при якому ширина зубчастих коліс є мінімальною, можна отримати, прирівнявши до нуля часткові похідні по аргументам:

$$diff\left(\frac{A\cdot(m\,z_1+d_3)}{m\,z_1\cdot(d_3-m\,z_1)},m\right)=\frac{B\cdot(C\cdot m^2\,z_1^2+K\cdot m\,z_1-M)}{m^2\,z_1\cdot(m\,z_1-d_3)^2}=0 \qquad (3)$$

$$diff\left(\frac{A\cdot(m\,z_1+d_3)}{m\,z_1\cdot(d_3-m\,z_1)},z_1\right)=0 \qquad (4)$$

Очевидно, що значення m і z_1 повинні бути перевірені на міцність при згині і забезпечувати вимоги [4]:

$$z_1\geq 17;\ z_2\geq 20;\ z_3\geq 85;\ z_3-z_2\geq 8,\ \sin\frac{\pi}{n}>\frac{z_2+2}{z_1+z_2};\ \frac{z_1\cdot i_{13}}{n}(1+np)=C$$

Поряд із застосуванням критерію Σ масу планетарного редуктора можна оцінити за об'ємом його зубчастих шестерень.

Площу зуба S_z колеса із зовнішніми зубцями можна отримати якщо до суми двох рівних площ, обмежених дугами, описаними радіусами R_e і r_0 та самими евольвентами, додати площу кругового сектора з центральним кутом α_e і радіусом R_e та відняти площу кругового сектора з центральним кутом $\varphi + 2inv\ \alpha$, обмеженого радіусом r_0.

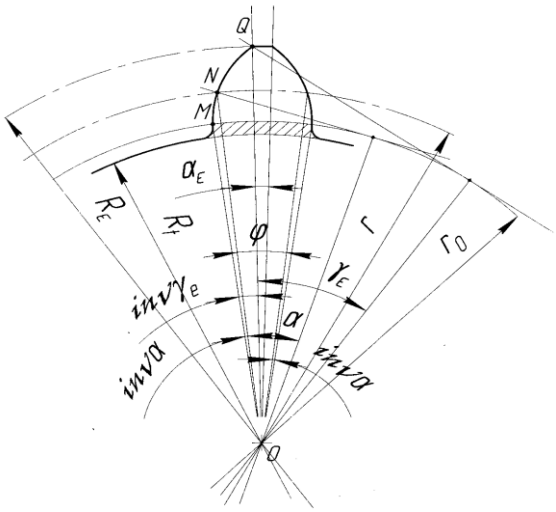

Рис.3. Визначення площі зуба

Отже, площу зуба яку потрібно знайти, можна визначити за такою формулою:

$$S_Z = r_0^2\left[\frac{(\gamma_e + inv\gamma_e)^3}{6} - \left(\frac{\varphi}{2} + inv\alpha\right)\right] + R_e^2\left(\frac{\varphi}{2} + inv\alpha - inv\gamma_e\right). \qquad (5)$$

За формулою (5) можна визначити величину площі робочої частини зуба, обмеженою евольвентним профілем і основним колом.

Повну площу зуба S_z можна визначити додаючи до знайденої площі S_z додаткову площу $\Delta\ S_z$ (заштрихована площа на рис.3) між основним колом і колом западин (без урахування заокруглень).

Тоді повна площа зубця визначається за формулою

$$S = \frac{r_0^2(\gamma_e + inv\gamma_e)^3}{6} + R_e^2\left(\frac{\varphi}{2} + inv\alpha - inv\gamma_e\right) - R_f^2\left(\frac{\varphi}{2} + inv\alpha\right). \qquad (6)$$

На рис.4 зображено зубець зубчастого колеса з внутрішніми зубцями і показані основні його геометричні розміри [4].

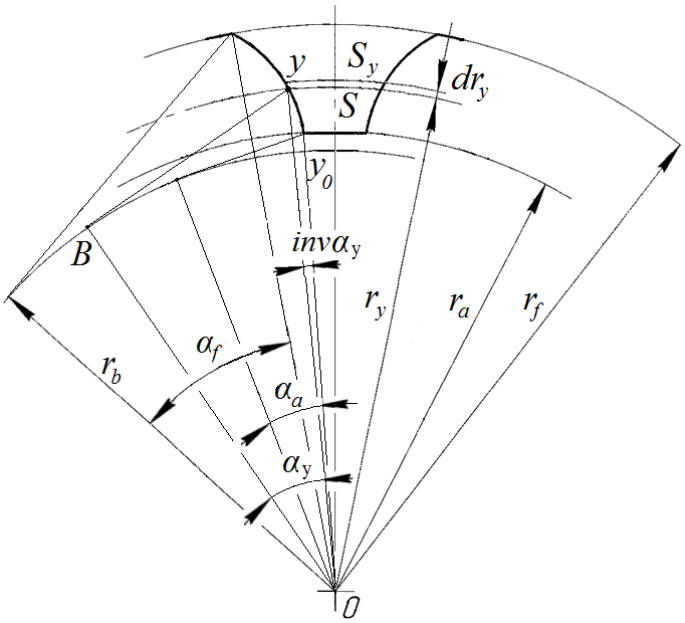

Рис.4. Основні розміри зубця колеса з внутрішніми зубцями

Необхідно знайти площу поперечного перерізу зубця. Шукана площа поперечного перерізу зубця може бути записана

$$A = \int_{r_a}^{r_f} s_y\, dr_y \qquad (7)$$

Товщина зубця по довільному колу у випадку нульового зубчастого колеса визначається за формулою [2]:

$$s_y = d_y\left(\frac{\pi}{2z} - inv\alpha + inv\alpha_y\right), \qquad (8)$$

Тоді

$$A = \int\limits_{m\left(\frac{z}{2}-h_a^*\right)}^{m\left(\frac{z}{2}+h_a^*+c^*\right)} d_y\left(\frac{\pi}{2z} - inv\alpha + inv\alpha_y\right)dr_y \qquad (9)$$

При зміні r_y міняється кут α_y, тому переходимо до нової змінної α_y.

Новій змінній інтегрування відповідають нові межі інтегрування - кути профілю евольвенти для кіл вершин та западин зубчастого колеса:

$$\alpha_a = \arccos\frac{r_b}{r_a} = \arccos\left(\frac{m\,z\cos\alpha}{2\,m\left(\frac{z}{2} - h_a^*\right)}\right) = \arccos\left(\frac{\cos\alpha}{1 - \frac{2\,h_a^*}{z}}\right)$$

$$r_f == \arccos\frac{r_b}{r_f} = \arccos\left(\frac{m\,z\cos\alpha}{2\,m\left(\frac{z}{2} + h_a^* + c^*\right)}\right) = \arccos\left(\frac{\cos\alpha}{1 + \frac{2\,(h_a^* + c^*)}{z}}\right)$$

Тоді

$$A = \frac{\pi\,m^2 z\cos^2\alpha}{2}\int\limits_{\alpha_a}^{\alpha_f}\frac{\sin\alpha_y}{\cos^3\alpha_y}d\alpha_y - m^2z^2\cos^2\alpha\cdot inv\alpha\cdot\int\limits_{\alpha_a}^{\alpha_f}\frac{\sin\alpha_y}{\cos^3\alpha_y}d\alpha_y +$$
$$+ m^2z^2\cos^2\alpha\cdot\int\limits_{\alpha_a}^{\alpha_f}\frac{\sin^2\alpha_y}{\cos^4\alpha_y}d\alpha_y - m^2z^2\cos^2\alpha_y\cdot\int\limits_{\alpha_a}^{\alpha_f}\frac{\alpha_y\sin\alpha_y}{\cos^3\alpha_y}d\alpha_y \qquad (10)$$

Після інтегрування отримуємо:

$$A = \frac{\pi\,m^2}{z}\left(2h_a^* + c^*\right)\left(c^* + z\right) - 2m^2\left(2h_a^* + c^*\right)\left(c^* + z\right)\cdot inv\alpha +$$
$$+\frac{m^2z^2}{3\cos\alpha}\left\{\sqrt{\left[\left(1 + \frac{2\left(h_a^* + c^*\right)}{z}\right)^2 - \cos^2\alpha\right]^3} - \sqrt{\left[\left(1 - \frac{2\,h_a^*}{z}\right)^2 - \cos^2\alpha\right]^3}\right\} -$$
$$-\frac{m^2z^2}{2}\left[\left(1 + \frac{2\left(h_a^* + c^*\right)}{z}\right)^2\arccos\left(\frac{\cos\alpha}{1 + \frac{2\left(h_a^* + c^*\right)}{z}}\right) - \left(1 - \frac{2\,h_a^*}{z}\right)^2\arccos\left(\frac{\cos\alpha}{1 - \frac{2\,h_a^*}{z}}\right)\right] + \qquad (11)$$
$$+\frac{m^2z^2\cos\alpha}{2}\left[\sqrt{\left(1 + \frac{2\left(h_a^* + c^*\right)}{z}\right)^2 - \cos^2\alpha} - \sqrt{\left(1 - \frac{2\,h_a^*}{z}\right)^2 - \cos^2\alpha}\right]$$

Об'єм всіх зубчастих коліс дорівнює:

$$V = bS_{\Sigma} = \frac{4T_3 K_{H\beta} K_w K_a^3 (z_1 + z_3)}{m^2 \sigma_{HP}^2 (z_3 - z_1) z_1 z_3 \eta^2 k} \cdot \left[\frac{\pi R_{1f}^2}{4} + S_1 z_1 + k \left(\frac{\pi R_{2f}^2}{4} + S_2 z_2 \right) + A z_3 \right] \quad (12)$$

В системі комп’ютерної алгебри *Maple 15* цільова функція (12), яка в заданій області визначення відображає множину значень об'ємів редуктора в залежності від модуля та кількості зубців шестерень, представляє собою поверхню без екстремумів (рис.5).

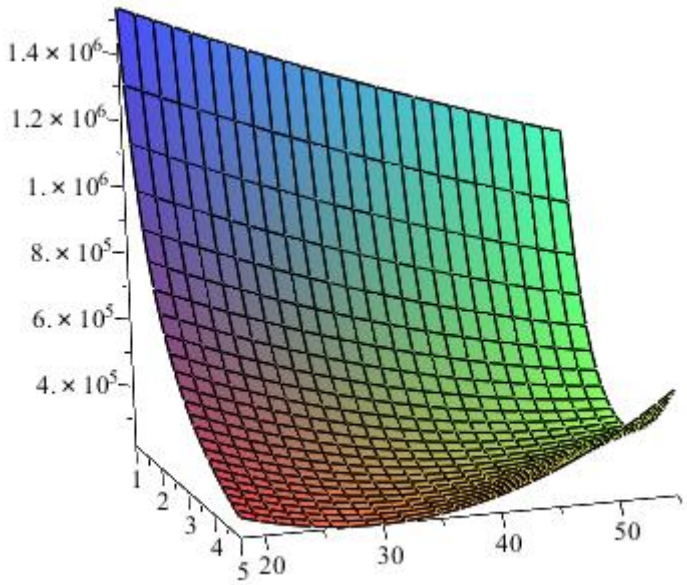

Рис.5. Графік залежності об'єму редуктора від модуля і кількості зубців ведучого колеса

Однак неважко бачити, що для фіксованого значення модуля залежність об'єму редуктора від кількості зубців зубчастих коліс має екстремум.

Висновок. Для оцінки оптимальності розмірів планетарного механізму, поряд з відомими критеріями оптимальності, доцільно використовувати додаткові критерії: критерій ***b*** (ширина зубчастих коліс) - для забезпечення технологічності коліс; критерій ***V*** (об'єм зубчастих коліс) - для зменшення маси і трудоємкості виготовлення механізму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Теория механизмов и машин. Курсовое проектирование: учеб. пособие / под ред. Г.А. Тимофеева и Н.В. Умнова. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э.Баумана, 2010. – 154 с.

2. Сенчішак В.М., Іващенко В.Т. Проектування механічних передач. - Івано-Франківськ: Факел, 2008. - 412 с.

3. Попов С.А. Курсовое проектирование по теории механизмов и машин: Учеб. пособие/С.А.Попов. - М.: Высш.шк., 1986.- 206 с.

4. Цилиндрические эвольвентные зубчатые передачи внутреннего зацепления. Расчеты геометрических параметров. Справочное пособие.-М.: Машиностроение, 1977.-192 с.

УДК 80

ТРАНЗИТИВНІСТЬ ОБРАЗУ ЧІКА В ІСКАНДЕРІВСЬКИХ ОПОВІДАННЯХ ПРО ДИТИНСТВО

Герецун Анжела Григорівна
Магістр
Чернівецький національний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: Розглянуто транзитивність образу хлопчика Чіка в епіко-гумористичному циклі оповідань Ф. Іскандера (1929-2016). На прикладі оповідань про дитинство Чіка проаналізовано їхню ризоматичність та водночас цілісність з допомогою хронотопу, гумористичного пафосу й персонажів. Герой оповідань – одинадцятирічний хлопчик не піддається зовнішнім змінам, проте зазнає внутрішніх трансформацій: формує власний світогляд, дбайливе ставлення до природи, усвідомлення важливості традицій та поваги до рідних. Зроблено висновок, що Чік, як транзитивний образ, постає аттрактором подій та сюжетного руху в іскандерівських оповіданнях.

Ключові слова: Іскандер, транзитивність, оповідання, Чік, дитинство, гумор, Абхазія.

Часто письменник, який пише про дітей, вирішує завдання, досить далекі від завдань дитячої літератури. Хоча «країна дитинства» постає справжньою утопією, проте саме у дитинстві реально формується характер людини, її ставлення до себе і до навколишнього оточення.

Ризоматичність епічного циклу оповідань Ф. Іскандера про дитинство об’єднує образ хлопчика Чіка, який постає транзитивним. Чік – звичайний школяр, але у нього є дивовижний талант – бачити навколо смішне і помічати те, чого не помічають інші [1, с. 159]. Разом з ним і читачі включаються в цю гру і дивляться навколо новим, іноді ірраціональним, поглядом.

Дитячість як така частіше розглядається Ф. Іскандером у позитивному значенні, виступаючи синонімом яскравого і неординарного погляду на світ, позаяк свідчить про відкритість і щирість наївного сприйняття. Це синонім першовідкриття світу, істинного зору, незаангажованої свідомості. Письменника цікавить психологія дітей, їхні стосунки з оточуючими людьми.

Оповідання «Дитинство Чіка» [див: 2] не відразу склалися в єдиний цикл. Півтора десятка історій Ф. Іскандер писав тридцять років: перше оповідання, де наративну функцію виконує Чік, «Ніч і день Чіка» [див: 3], з'явилося в кінці 1971 р, а останнє («Чік і біла курка» [див: 4]) вже в 2000 р. Незважаючи на те, що оповідання про дитинство виходили друком протягом десятків років і з великими перервами, герой майже не змінюється і не дорослішає. Дія всіх історій відбувається в одному місці і приблизно в один час. Умовним географічним центром стає мухуський (або, звичніше для нас, сухумський) двір, де живе сім'я Чіка, саме туди повертається хлопчик після прикрої сварки з учителем літератури, з театральних репетицій, захоплюючих азартних ігор або полювання. На дворі стоять зовні благополучні і внутрішньо тривожні передвоєнні роки, втім, в книзі не так вже й багато прикмет часу, хіба що пошуки «шкідників» [5, с. 24], які тільки і чекають, як би зруйнувати економіку країни.

Однак хлопчик Чік більше зосереджений то на повсякденних проблемах, то на метафізичних питаннях. Саме здатність героя міркувати і пов'язувати різні події визначають складність сюжету оповідань: в кожному з них відбувається якась одна історія, проте Чік в зв'язку з нею буде згадувати і думати про різне. Однак, не дивлячись на юний вік героя, розумова зрілість виробила у Чіка звичку аналізувати власні почуття і думки.

Найбільший інтерес Ф. Іскандер проявляє до внутрішнього світу свого героя. З пильною увагою стежить він за виникненням і розвитком душевних змін, навіть незначних. Світосприйняття Чіка обганяє його вікову ідентифікацію. Зокрема, у часовому континуумі цілісного циклу оповідань вік героя не змінюється, проте його внутрішній розвиток не є сталим. Хлопчик не

просто живе враженнями, а робить їх предметом аналізу, шукаючи їм відповідні тлумачення та поняття і закріплюючи у своїй пам'яті.

У невеликих за обсягом гумористичних і водночас зворушливих оповіданнях письменник піднімає серйозні моральні питання: що таке честь і безчестя, гідність і боягузтво, в чому полягає природа підступності і зради? Ці проблеми залишаться домінуючими в творчості Ф. Іскандера. Оповідання епічного циклу про хлопчика Чіка пов'язані місцем дії, однаковими персонажами, і, звичайно ж, тим, що в них один головний герой, проте єдиної сюжетної лінії ми тут не знайдемо, але події, викладені в різних оповіданнях, доповнюють одна одну, створюючи тим самим цілісний світ.

Сам хлопчик Чік далекий від образу ідеальної дитини, він галасливий і впертий. Але він завжди за справедливість, не ображає молодших, любить і оберігає друзів. «Він любив життя і спокій, справедливий і совісний. Моральні почуття Чіка розвинені. Він захищає хлопців, які не можуть самі за себе постояти. Він щедрий, виходячи з власних «багатств» готовий поділитися всім, що у нього є. Чік гостро реагує не тільки на несправедливість, а й на пихату дурість дорослих, на їх фальшивість» [6, с. 107].

Всі оповідання пройняті тонким гумором, а його джерелом є нестандартні виходи з різних ситуацій. Так, наприклад, в оповіданні «Захист Чіка» [7, с. 125] наш герой замість батьків приводить до школи божевільного дядька. Учитель не те щоб не здогадався, а навпаки, був приємно здивований спілкуванням з дядьком. Вчителю сподобалося вміння дядька слухати співрозмовника, і той, у свою чергу, навіть захотів з ним зав'язати дружбу. Дядя Коля, при всьому своєму божевіллі, не обділений позитивними якостями. Він вміє любити, захищати, слухати. Дядя Коля бачить, чує і розуміє те, що іншим недоступно. Він не стільки божевільний, скільки юродивий. А світ юродивого є «дуалістичним»: для невігласів – смішний, для розуміючих – особливо значимий.

Письменник ставить свого маленького героя в різні життєві ситуації, і кожен раз йому доводиться робити вибір. В оповіданні «Чік шанує

звичаї» [див: 8] юний герой приїжджає в село до родичів, отримавши напуття від матері про необхідність дотримання звичаїв. Мама говорить Чіку, що «перед тим як погодитися поїсти, потрібно тричі отримати запрошення від господаря» [8, с. 178]. Так, в селі шанують звичаї, дотримуються засад, що складалися століттями, але нікому і в голову не приходить, що голодний Чік відмовляється від їжі тільки через настанови матері, щоб не здаватися міським хлопцем, який забув всі традиції. Чік, дотримуючись всіх настанов дорослого, так і не поїсть вдома, там багато дітей і тітка не пам'ятає, кого нагодувала, а кого ні; у дядька Сандро він відмовиться через пристойність; і тільки у тітки Маші Чіку пропонують поїсти необхідну кількість разів, але не через відданість звичаям, а просто через доброзичливість і гостинність. І ця радість від зустрічі з міським родичем набагато вище будь-яких умовностей.

Про формування позитивного дитячого характеру розказує оповідання «Заборонений плід» [див.: 9], де юний герой «дорого» заплатив за усвідомлення, «що жоден високий принцип не може виправдати підлості і зради» [9, с. 34]. У домі Чіка ніколи не їли свинини, але герой оповідання виявився свідком відступництва сестри, яка в гостях з'їла шматок сала. Хлопчик чекав, що Магомет або проста справедливість страшно покарають грішницю. Але відплати не відбулося, і він з почуттям торжества видає батькам правду: «в наступну мить батько схопив мене за вуха, трусонув голову і, немов переконавшись, що вона не відвалюється, підняв мене і кинув на підлогу. – Ще зрадників мені в домі не вистачало! Пам'ятаю, найбільше мене вразили не слова, а той вираз гидкої ненависті, з якою він схопив мене за вуха. З таким виразом на обличчі зазвичай забивають змію» [9, с. 33]. І нам зрозуміла реакція батька, адже в ті часи «стукацтво» було звичною справою, і багато невинних людей постраждали від цього.

Окрім магістральної транзитивності образу Чіка в оповіданнях, характерною рисою ідіостилю Ф. Іскандера є поліконфліктність, прийом, досить популярний в світовій літературі другої половини XX ст. Це пов'язано з тим, що саме в цей час велика увага в літературі приділялася проблемі свободи

особистості в тоталітарному суспільстві, тому зовнішній конфлікт накладається на внутрішній. Ф. Іскандер, як представник літератури того періоду, не міг не відтворити його реальної атмосфери, але гумористичний пафос його текстів крізь призму саме дитячого світосприйняття зумів відтворити картину історичної реальності.

Таким чином, транзитивність образу Чіка в іскандерівських оповіданнях про дитинство не просто формує єдиний епічний цикл, але й постає конфокальним образом та утворює міжособистісні зв'язки: Чік-природа, Чік-родина, Чік-дружба. Герой виконує доцентрову функцію, з якого починаються всі пригоди та до якого сходяться метафізичні й світоглядні усвідомлення буденних речей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Киле П. Эпос детства. // Рец. на книгу: Искандер Ф. Защита Чика. Москва: Сов. писатель, 1984. № 2. С. 159-160.
2. Искандер Ф. Детство Чика. Москва: Эксмо, 2012. 230 с.
3. Искандер Ф. День и ночь Чика. Москва: Эксмо, 2012. 293 с.
4. Искандер Ф. А. Время дарит надежду: Беседа с писателем // Советская Абхазия. 1988. 14 октября. URL: https://fantlab.ru/autor5517
5. Сарнов Б. Чем глубше зачерпнуть. Тяжесть таланта. Москва, 1987. С. 22-26.
6. Романенко А. П. Иронический эпос Фазиля Искандера: особенности идиостиля. Лингвистика. Саратов, 1986. С.105-109.
7. Искандер Ф. А. Два рассказа. *Знамя*. 1996. № 4. С. 125-164.
8. Искандер Ф. А. Тринадцатый подвиг Геракла: рассказы. Москва, Эксмо, 2011. 224 с.
9. Искандер Ф. Большой день Большого Дома. Сухум, 1986. 98 с.

УДК 821.161.2.09:81’373.7Франко

ФРАЗЕМІКА ТВОРУ І. ФРАНКА „ЗАХАР БЕРКУТ”

Глуховцева Катерина Дмитрівна
доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
української філології та загального мовознавства
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
м. Старобільськ, обл. Луганська, Україна
Глуховцева Ірина Ярославна
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української філології та журналістики
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
м. Сєвєродонецьк, обл. Луганська, Україна

У статті проаналізовано фраземікон повісті „Захар Беркут” в етнолінгвістичному аспекті. Актуальність дослідження зумовлена системним підходом до опису фраземіки художнього тексту як культурного феномену доби. Доведено, що вона позначена оригінальністю значення і структури висловів, що забезпечило глибоке проникненням у психологію мовця. Фразеологічні одиниці, ужиті в авторському мовленні чи мовних партіях дійових осіб, створюють піднесену психологічну й стилістичну тональність, що доповнює патріотичні мотиви повісті. Цілу гаму почуттів передано фраземами з образним конкретизатором *серце*, уважний письменник також до зображення погляду, розмови.

Ключові слова: фраземіка, фразема, фразеологічна одиниця, образний конкретизатор.

Вступ. Багатогранна діяльність І. Франка полягала не лише в створенні високохудожніх творів, а й у збиранні та записуванні народної мудрості, насамперед пісень, приказок, фразем, адже усі жанри народної творчості були для Івана Яковича тим цінним джерелом, яке допомагало пізнавати, осмислювати і правдиво відображати життя простих людей.

Видатним досягненням української фразеографії є тритомна збірка народних висловів „Галицько-руські народні приповідки", упорядкована І. Франком на початку XX ст. Її з повним правом вважають першим тлумачним словником української фразеології (саме прислів'я і приказки як складова народної фразеології становлять основу цього видання). У передмові до II тому І. Франко писав: „Бажалося б ... подати також доповнення варіантів і покажчик бодай найважливіших слів, ужитих у приповідках, щоб показати, який багатий і важний скарб вносять приповідки в скарбівню нашої мови і який широкий та високий образ дають вони про духове життя, інтелігенцію, гумор, іронію і життєву обсервацію нашого народу..." [1, т. 38, с. 317].

Наукові принципи укладання словника прислів'їв, приказок та сталих висловів, „які виробив І. Франко на основі вивчення і критичного осмислення праць своїх попередників у багатьох країнах Європи, що були новим словом тогочасної науки, зберігають своє значення і тепер" [2, с. 239]. Привертають увагу вчених чітко визначені основні принципи упорядкування приповідок, серед яких дослідники виділяють такі: „а) упорядкування не за штучними „філософічними" схемами (приказки про бога, потім про небо, землю і т. д.), а за лексиконовим способом, за алфавітом на основі вузлових понять; б) коментування кожного фольклорного зразка; в) порядкове нумерування всіх творів і окреме нумерування на кожній сторінці; г) вказівки на паралелі до кожної приказки й прислів'я в збірниках інших, у першу чергу сусідніх народів" [3, с. 111].

Дослідники мови художніх творів письменника визнають, що фраземи у контекстуальній канві прози Івана Франка набувають таких стилістичних ознак: 1) підвищення емоційності та експресивності, 2) посилення образності,

3) доповнення якісної характеристики особи тощо. „Усе це сприяє зміні лексичного чи синтаксичного наповнення фразеологізму, що зазнають цілковитого оновлення, а це дозволяє говорити про їхнє оказіональне вживання” [4, с. 158].

М. Яким відзначає, що лексикографічною розробкою художньої спадщини Каменяра тривалий час займалася група учених під керівництвом професора Івана Ковалика. Останнім було розроблено наукові основи укладання і побудови Словника мови художніх творів Івана Франка. На цій науковій базі лінгвістами Львівського національного університету ім. Івана Франка та відділення мови Інституту українознавства імені Івана Крип’якевича НАН України укладено словопокажчик „Лексика поетичних творів Івана Франка” [5]. Як зазначає у вступному слові до цього видання доктор філології Іван Денисюк, це лише перша фаза, етюд до створення великого лексикону. А він справді багатющий. За твердженням авторів цієї праці, тільки поетичне мовлення автора „Каменярів” містить понад 35 тисяч слів. Тривалий час робота по осмисленню фразеології творів І. Франка не велася. Однак М. Яким створив *Словник фразеологічних уживань* на основі наукових праць І. Франка, при укладанні якого „… ми відчували, - як зазначає автор, – і велику відповідальність не тільки перед світлою пам’яттю самого автора творів, а й основоположника лексикографічного франкознавства професора Івана Ковалика, і – не менш важливе – великий обов’язок довести цю роботу до логічного завершення. Ми добре пам’ятаємо слова, що така робота може бути здійснена тільки колективом лексикографів і великим допоміжним лаборантським складом” [6, с. 315]. Тут же вчений констатує: „Не можна сказати, що фраземіка творів Івана Франка не розроблялася цілком. Дещиця її була представлена у „Словнику української мови” в 11-ти томах, академічних фразеологічних словниках української мови. Але окремої фразеографічної роботи з цієї проблематики досі немає” [6, с. 307].

Прозу І. Франка називають багатогранною, бо в ній виділяють повісті, оповідання, казки. Особливе місце серед прозових творів І. Франка посідає його

історична повість „Захар Беркут”. Немає сумніву в тому, що І. Франко безмежно любив свій край. Він пишався своїми мужніми предками, які зупинили монголо-татарську навалу, зуміли відстояти свій рідний край. Усе це яскраво зображено в його історичній повісті „Захар Беркут”. Головним героєм твору є Захар Беркут, в образі якого найповніше втілено народну мудрість, відданість загальній справі, патріотизм тухольців. І. Франко устами свого героя Захара Беркута проголошував одвічні мрії нашого багатостраждального народу. „Щаслив, кому судилося жити в ті дні! Се будуть гарні дні, дні відродження народного!”

Мета статті: проаналізувати фраземікон повісті „Захар Беркут” в етнолінгвістичному аспекті. Актуальність дослідження зумовлена системним підходом до опису фраземіки художнього тексту як культурного феномену доби.

Виклад основного матеріалу. У повісті „Захар Беркут” виявлено біля 35 фразеологізмів, об’єднаних навколо 23 образних конкретизаторів, якими є іменники *батько, Бог, вихід, гори, дим, думка, душа, кров, лице, молоко, наука, серце* (11 фразеологічних одиниць), *озеро, око, сила* (3 фразеологічних звороти), *охота, погляд, пропасть, радість, тривога, уста*. Найбільш фразеологічно навантаженими є лексеми *серце* і *око*.

М. І. Зубрицька, вивчивши значеннєві особливості концептів *душа* і *серце* в малій прозі І. Франка, відзначили, що „семантика концептів *душа і серце* у складі фразеологічних одиниць наповнена індивідуально-авторським світосприйняттям, оригінальною образністю, а узагальнено-образне значення як традиційно-усталених, так і оказіонально-модифікованих фразеологічних одиниць увиразнює філософсько-психологічну й семантико-стилістичну тональність тексту. У поєднанні з тропами ці авторські винаходи максимально реалізують художні можливості контексту, стають осердям свіжих, пластичних образів та асоціацій” [7, с. 35].

І дійсно, фраземи з образним конкретизатором *серце* передають цілу гаму почуттів. З їхньою допомогою письменник образно називає дію: завдати болю,

вразити (*Максим у своїй невинній щирості й не зрозумів, як чутко* ***вколов він у серце*** *боярина тими словами* (ЗБ, с. 224), **як ножем вколоти в серце** ‘дуже вразити когось чим-небудь’ [ФС I, с. 136]); переконати (*Чи може він несправедливими поступками* ***насадити в їх серцях*** *справедливість і, кривдячи їх, з’єднати для себе їх любов і повагу?* (ЗБ, с. 241)); закохатися (*Хоч і як ненависний був йому боярин, але все-таки він був вітцем тої, котра мов чаром* ***опанувала його серце*** *і його мислі, за котру він віддав би був життя* (ЗБ, с. 247), **прикипіти серцем** ‘відчути велику прихильність до кого-небудь, щиро прив’язатися’ [ФС II, с. 693]); заволодіти центром краю (*Сила їх велика, а нещасні порядки на наших долах дозволили їм* ***зайти аж у серце*** *нашого краю, перед поріг нашої хати* (ЗБ, с. 248), **у саме серце** ‘дуже сильно, надзвичайно глибоко’ [ФС II, с. 798]); хвилюватися, переживати (*Мирослава, дитя моє єдине, говорила вона лагідним, м’яким голосом, що й досі* ***тремтить мені в серці,*** *– слухай, що я тобі скажу* (ЗБ, с. 252), **аж серце тремтить** ‘хто-небудь дуже хвилюється з приводу чого-небудь’ [ФС II, с. 792]); *Болюче* ***тьохнуло в серці*** *Мирослави, коли почула ті слова* (ЗБ, с. 252), **сколихнути в серці** ‘викликати в кого-небудь якесь почуття’ [ФС II, с. 819]).

Значна частина фразеологізмів з образним конкретизатором *серце* називають стан, які переживає закохана чи стурбована людина: коли людина розлюбила (*Ні, се ти не любиш мене, – сказала вона, заливаючись слізьми, – і я не знаю, що* ***відвернуло твоє серце*** *від мене?* (ЗБ, с. 252), **відвернути серце** ‘перестати любити кого-небудь; розлюбити’ [ФС I, с. 116]); страждає (*Горе* ***наповнило гіркістю моє серце****, гнівом налило мої думи* (ЗБ, с. 255), **гірка печія вхопила за серце** ‘хто-небудь засмучений, прикро вражений’ [ФС II, с. 626]; ***Серце його тужить*** *за давніми порядками, де не було ні князів, ні власті, де кожда громада жила для себе, а против спільного ворога всі дружилися по добрій волі і вибирали та скидали свою старшину* (ЗБ, с. 263), **крається серце** ‘хто-небудь мучиться, страждає’ [ФС II, с. 793]); *Мов гадюки,* ***вертіли її серце*** *ті питання, і вона дала сльозам волю і плакала, мов з життям своїм прощалася* (ЗБ, с. 263)); переживає душевний біль (*Так потішав себе старий*

Захар, але ***серце його скиміло*** *глибоко: надто сильно, всією силою своєї душі він любив свого наймолодшого сина* (ЗБ, с. 279), **розтравити серце** ‘викликати у кого-небудь тяжкі, болісні переживання’ [ФС II, с. 759]).

Неважко помітити, що значна частина фразем, ужитих письменником у повісті, є варіантами загальновживаних стійких сполучень слів, що свідчить про уснорозмовне джерело цих висловів (пор. (першими подаємо фраземи з повісті): ***тремтить серце - прикипіти серцем; тьохнуло в серці – сколихнуло в серці***), однак більшість із них – це оказіональні відповідники до загальновідомих фразеологічних одиниць, їхні модифікати (***опанувати його серцем – прикипіти серцем; серце тужить – крається серце: серце його скимить – розтравити серце***).

У тексті повісті важливого значення набувають фраземи, що мають архісему ‘говорити’, ‘переконувати’: (*Мій* ***батько не на вітер говорить****, боярине* (ЗБ, с. 307), **на вітер говорити** ‘не обдумано, не подумавши’ [ФС I, с. 132]); переконувати вміло (*Та й то знали його не лиш як чудовного лікаря, що лічить рани і всякі болісті, але й не менш чудовного бесідника та порадника, котрий „****як заговорить, то немов Бог тобі ступає в серці****”, а як порадить чи одному чоловікові, чи й цілій громаді, то хоч цілий майдан старців набери, то й ті вкупі, певно, ліпшої ради не придумають* (ЗБ, с. 231).

Важливого значення надано також фраземам, які демонструють особливості погляду: *Се наша Тухольщина, наш край! – сказав Максим,* ***обкидаючи оком*** *долину, і гори, і водопад з такими городищами, з якими мало котрий цар обзирає своє царство* (ЗБ, с. 219), **окинути оком** ‘оглядати кого-, що-небудь, або обдивлятися навкруги’ [ФС II, с. 582]; *І ти, безумний, міг подумати, міг посміти* ***підносити очі*** *свої до неї, до моєї доньки?..* (ЗБ, с. 226), **лупити очі** ‘настирливо, пильно дивитися, вдивлятися в кого, що-небудь; вирячуватися’ [ФС I, с. 451]; *Він відступив два кроки назад і прошибаючим, з гнівом і погордою змішаним* ***поглядом мірив*** *бідного Максима від ніг до голови* (ЗБ, с. 225), **змірювати поглядом** ‘пильно, уважно оцінюючи, оглянути кого-, що-небудь’ [ФС I, с. 339].

Заглиблюючись у психологічний стан, який переживали герої повісті, письменник уміло передав настрій героїв, зокрема, стан, за якого людина перестає сумніватися (*Відітхнув Максим, немов* ***гора з грудей його звалилася****, і сміліше почав порядкувати свою ватагу* (ЗБ, с. 266), **як гора з плечей звалилася** ‘у кого-небудь відпали турботи, не стало сумнівів, важких обов’язків, полегшився тяжкий душевний стан’ [ФС І, с. 188]); відчуває прихильність (*Адже й тебе він першим разом* ***як прикував до себе*** (ЗБ, с. 293), **притягати до себе** ‘привернути чиюсь увагу до кого-небудь; полонити’ [ФС ІІ, с. 700]); знаходиться у стані душевного збурення (*Згірдні слова Бурунди* ***пекли його горду душу*** (ЗБ, с. 288), **пекти душу** ‘завдавати кому-небудь великих моральних страждань; мучити, непокоїти’ [ФС ІІ, с. 610]); відчуває страх (***Кров постила*** *бояринові в тілі при тім оповіданні монгола, але він відказав на се* (ЗБ, с. 261), **кров застигла у жилах** ‘кому-небудь дуже страшно, моторошно, тривожно’ [ФС І, с. 400]).

І. Франко використовує фразеологізми для опису зовнішності людини: *Мирослава все ще стояла на місці, держачи руку гарного парубка в своїй руці і дивлячись у його хороше,* ***сонцем опалене*** *і здоровим рум’янцем осяяне, одверте, щире* ***лице*** (ЗБ, с. 215); ***Лице*** *боярина* ***облилося червоною пасмугою*** *злості при тих словах Захара* (ЗБ, с. 240).

Письменник активно актуалізує експресивний потенціал фразем в авторських описах особливостей життя тухольців (*Правда, життя серед лісів і недоступних диких гір було тяжке, було ненастанною війною з природою: з водами, снігами, диким звіром і дикою, недоступною околицею, – але тота боротьба* ***вироблювала силу****, сміливість і промисловість народу, була підставою й пружиною його сильного, свобідного громадського ладу* (ЗБ, с. 217)); зображенні відважної боротьби селян (*Дим* ***виїдав їм очі,*** *захапував віддих у грудях* (ЗБ, с. 255), **виїдати очі** ‘лаючи, жорстоко, в’їдливо дорікати кому-небудь за щось’ [ФС І, с. 89]); переповіданні історичних відомостей (*То тут, де тепер наша Тухля,* ***стояло велике озеро****; сеся кітловина була ще зовсім замкнена, і тілько через верх текла вода* (ЗБ, с. 224)); описах особливостей

поведінки героїв (*І вона взяла Максима за руку і гаряче* ***прилипла устами*** *до його уст* (ЗБ, с. 227), **прилипнути серцем, душею** ‘зріднитися, полюбити когось, щось’ [ФС II, с. 695]).

Часто фразеологізми вжито в мовних партіях персонажів, коли вони намагаються зрозуміти один одного (*Але ж, таточку, що за* ***думки шибають*** *по твоїй голові*! (ЗБ, с. 251), **думки снують в голові** ‘хто-небудь постійно, напружено думає про щось’ [ФС I, с. 272]); дискутують (*Адже вчора ти був раб княжий, а нині ти вже раб великого Чінгісхана і, певно,* ***полизав молоко****, розлите по хребті коня якогось бегадира* (ЗБ, с. 270), **лизати халяву** ‘підлабузнюватися до кого-небудь; догоджати комусь, принижуючи власну гідність’ [ФС I, с. 423]); *Ти ще смієш мені* ***давати науки****, гаде? – скрикнув розлючений Тугар Вовк, і очі його заблищали безумним гнівом* (ЗБ, с. 226), **вставляти клепку** ‘повчати, наставляти на розум кого-небудь’ [ФС I, с. 154]); спонукають до дії (***Міряй в око****, боярине!* (ЗБ, с. 209)).

І. Франко нерідко вдається до уведення в тканину художнього дискурсу розмовних фразеологізмів, часто вживаних в усному мовленні. Тоді до них можна дібрати відповідники, поширені в літературній мові, як-от: ***відійшла охота – відпала охота*** (*У великої часті бояр* ***відійшла охота*** *до ловів* (ЗБ, с. 211)); ***розвернулася глибока пропасть – пролягла пропасть*** (*Чим чорніша хмара гніву й невдоволення залягала на чолі її батька, тим виразніше почував Максим, що між ним і Мирославою* ***розвертається глибока пропасть*** (ЗБ, с. 219)); ***закаламутити йому чисту радість – затупити радість*** (*Очевидна річ, що такі вісті мусили відразу* ***закаламутити його чисту радість****, ба, навіть кинути тінь якогось підозріння на дружинників* (ЗБ, с. 268)); ***тривога ходила – тривога охопила*** (*Тільки глуха* ***тривога ходила*** *по народі, мов гаряча вітрова хвиля ходить по дозріваючім житі, і ніхто не знав, чи хвиля уляжеться, чи може, нажене з собою грізну, градову тучу* (ЗБ, с. 234)); ***замкнути вихід – перегородити вихід*** (*Мої товариші тухольці* ***замкнули вихід (перегородили)*** *і не пустять ані одного звіра відси* (ЗБ, с. 212)).

Загалом фраземіка повісті „Захар Беркут” позначена оригінальністю значення і структури, що забезпечило глибоке проникненням у психологію мовця. Не випадково, по-перше, десять з 35 фразем оказіональні, не мають подібних відповідників в літературній мові; по-друге, 21 фразема в художньому дискурсі письменника модифікована, якщо їх зіставити з кодифікованими висловами, і, по-третє, лише чотири фраземи з 35 зафіксованих збігаються за значенням і компонентним складом із загальновідомими.

Висновки. Фраземіка повісті „Захар Беркут” І. Франка сприяє образному зображенню подій, майстерному відтворенню психології людини, коли вона знаходиться у стані збудження, напруги, припливу почуттів. Фразеологічні одиниці, ужиті в авторському мовленні чи мовних партіях дійових осіб, створюють піднесену психологічну й стилістичну тональність, що доповнює патріотичні мотиви повісті. Цілу гаму почуттів передано фраземами з образним конкретизатором *серце*, уважний письменник також до зображення погляду, розмови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Франко І. Я. Твори у 50-ти томах. Т. 38. – К. : Наук. думка, 1983. – 620 с.
2. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К. : Наук. думка, 1973. – 278 с.
3. Дей О. І. Іван Франко і народна творчість. К. : Державне вид-во художньої літератури, 1955. – 476 с.
4. Галів У. Функціонально-стилістичне навантаження фразем у прозі Івана Франка (на матеріалі повістей „Великий шум” та „Петрії і Довбущуки”). Проблеми гуманітарних наук. Серія „Філологія”. Вип. 38, 2016. Дрогобич, С. 154 – 161.
5. Kovalyk I., Oshchypko I., Poliuha L. Leksyka poetychnykh tvoriv Ivana Franka. – Lviv, 1990.

6. Яким М. Словник фразеологічних уживань у наукових працях Івана Франка та принципи його побудови // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 305 – 315.

7. Зубрицька М. Л. Сакральне наповнення та стилістично-функціональні особливості фразеологічних одиниць з компонентами *душа* і *серце* (на матеріалі малої прози І. Франка) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія, Львів, 2011. - № 25. Т. І. – С. 33 – 35.

Джерела

ЗБ - Проза та драматургія Івана Франка / упоряд. Чічановський А. А. – К. : „Грамота”, 2000. – 669 с.

ФС – Фразеологічний словник української мови / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

УДК 005:338:188.2:640.43

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Гузар Уляна Євгенівна
к.е.н., доцент
Львівський державний університет
фізичної культури
імені Івана Боберського

Анотація: охарактеризовано три групи вмінь професійної діяльності менеджера; виокремлено професіоналізм особистості та діяльності; визначено основні якості управлінських кадрів у високорозвинених країнах; подано структура ділових якостей менеджера; проаналізовані сучасні професійно-ділові якості менеджерів підприємств індустрії гостинності.

Ключові слова: менеджер, професійно-ділові якості, індустрія гостинності, пандемія, інновації.

Менеджер – це «компас», який орієнтує напрямок руху компанії за допомогою професійного управління людьми. Сьогодні, не проста ситуація у світі, нашій державі – дає поштовх до видозміни процесу формування професійних та ділових якостей менеджера підприємств будь-якої галузі.

Туристичний та готельно-ресторанний бізнес прийняв непростий виклик, який кинула світова пандемія. Менеджмент закладів індустрії гостинності усі свої сили спрямував на модернізацію своїх підприємств – введення інновацій, діджиталізацію процесу обслуговування споживачів, і найголовніше – переосмислення процесу формування професійно-ділових якостей менеджерів сфери гостинності.

Мета нашого дослідження – охарактеризувати основні сучасні професійно-ділові якості менеджера підприємств індустрії гостинності.

Відповідно до найбільш розповсюдженої точки зору спеціалістів у сфері менеджменту, якості, які повинні бути притаманні сучасному менеджеру, можна згрупувати у три групи: професійні, особисті та ділові.

Професійні якості беззаперечно характеризують кожного професіонала, а володіння ними є необхідною умовою у виконанні обов'язків менеджера.

Основа професійної діяльності менеджера складається з трьох груп вмінь:

- концептуальні (найвагоміші для менеджерів вищого рівня, на даному рівні управління складають до 50%);
- міжособисті (комунікативні): найбільше значення відіграють для менеджерів середнього рівня управління;
- спеціальні (технічні): найбільш значущі для менеджерів нижчого рівня управління, складають близько 50%.

Варто розрізняти професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності (рис.1).

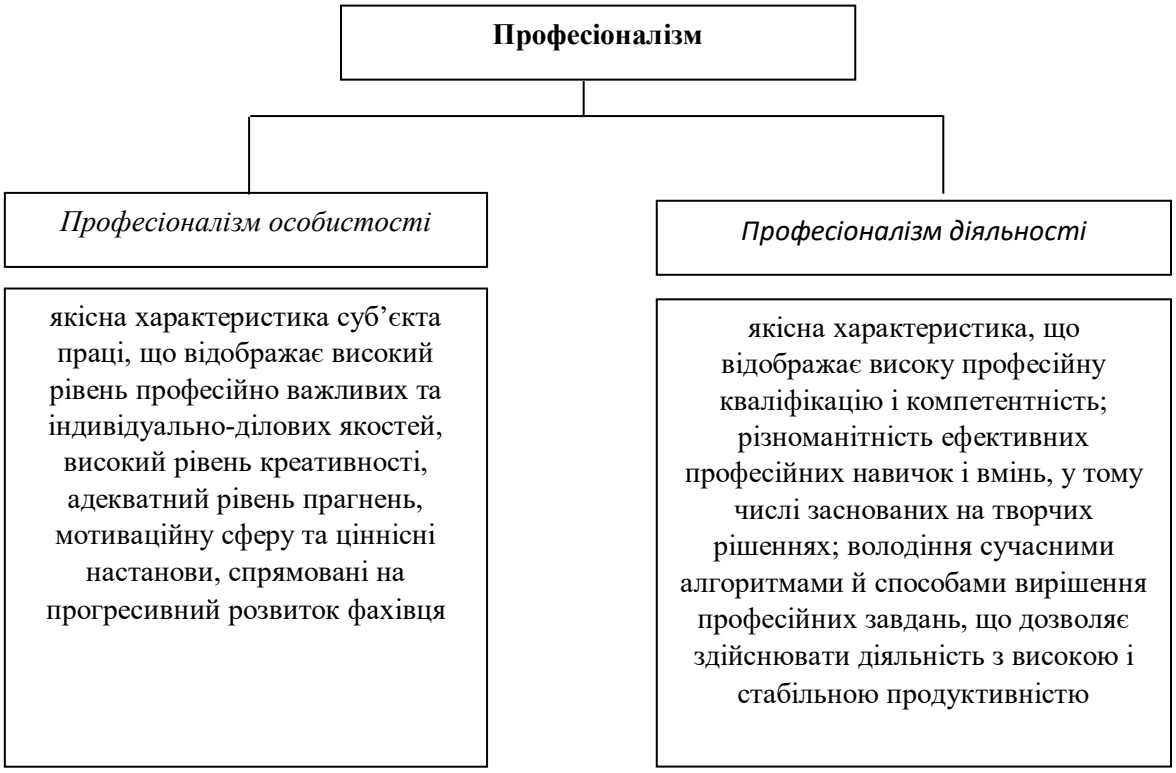

Рис.1. Види професіоналізму

На думку дослідників, які аналізують сучасні системи управління, систему мислення й поведінку управлінських кадрів у високорозвинених країнах, успіх управлінської діяльності керівника визначається наявністю таких

якостей [1]:

– широти кругозору;

– відчуття ситуації;

– творчого ставлення до роботи;

– готовності до змін;

– прагнення до співробітництва;

– уміння мотивувати самого себе і персонал заради досягнення результатів;

– уміння передбачити результат;

– здатності й уміння ризикувати;

– здорового марнославства;

– позитивного ставлення до роботи, до себе та до колег;

– уміння побачити, виділити істотне;

– здатності діяти самостійно;

– здатності брати на себе повноваження;

– мистецтва реалізовувати плани.

Ділові якості – це здатність знаходити в межах власної компетенції, наданих повноважень і засобів, найкращий підхід до ситуацій і найкоротший шлях до досягнення мети, оперативно приймати самостійні обґрунтовані рішення, послідовно забезпечуючи їх виконання [2].

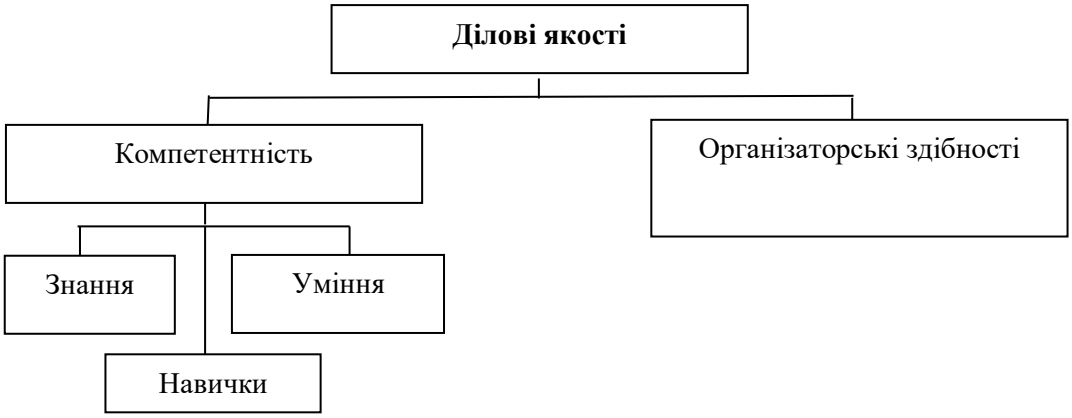

Рис.2. Загальна структура ділових якостей

Конкретні ділові властивості виявляються в умінні провести кваліфікований аналіз ситуації і розібратися в складних обставинах, розробити

альтернативні варіанти рішення з наступним вибором найбільш результативного, своєчасно визначати склад дій, необхідних для вирішення проблем, чітко ставити завдання підлеглим і здійснювати ефективний контроль за їх виконанням, залишатися самокритичним в оцінюванні підсумків діяльності (рис.2).

Керівник повинен мати такі ділові якості:

– уміти створити організацію та забезпечити її діяльність;

– бути енергійним, честолюбним, прагнучи до домінування й незалежності;

– бути товариським і комунікабельним;

– виявляти цілеспрямованість та ініціативність, уміти концентрувати увагу на головному;

– бути відповідальним; уміти керувати часом, собою і стосунками з іншими людьми;

– уміти ризикувати, не боятися змін.

Сьогодні, на нашу думку, беззаперечними професійно-діловими якостями менеджерів будь-кого рівня підприємства індустрії гостинності є гнучкість та адаптивність до певних умов функціонування, нестандартне мислення та рішучість у прийнятті рішення. Звичайно, ми можемо говорити про велику кількість якостей менеджерів сфери гостинності, але проблема виникає у найбільш вагомих, на які потрібно у першу чергу звертати увагу, визначати наявність таких якостей у людини, як вони розвиваються тощо.

Гнучкість та адаптивність до певних умов – є найважливішою. Криза показала, що виживають ті підприємства, менеджмент яких вмів адаптуватися до викликів та прийняти гнучкі рішення щодо переформатування діяльності закладу. Під час карантину, менеджери багатьох підприємств сфери гостинності організували тренінги для персоналу у напрямку адаптивності, гнучкості, зуміли оновити меню, інтер’єр та екстер’єр, появилися нові послуги (у готелях – виклик швидкої допомоги, користування медичною аптечкою тощо), більше розвинули процес доставки їжі.

Окремо варто відзначити так звану діджиталізацію процесу обслуговування споживачів. Ми розуміємо це як автоматизацію системи обслуговування споживачів у готелях, ресторанах, туристичних компаніях тощо. Багато підприємств запровадили глобальні комп'ютерні системи резервування, електронне меню, мобільні додатки. На сьогодні це дуже спрощує процес обслуговування споживачів із мінімальним контактом.

Таким чином, хоча світова пандемія сильно вдарила по закладах індустрії гостинності, все ж, на нашу думку, менеджмент багатьох підприємств зумів вдало застосувати свої професійно-ділові якості. Важливо не робити «зупинки на станції перепочинку», а далі розвивати свої якості – професійні, ділові, особисті. Менеджер не повинен забувати, що його основне завдання – це мотивувати свій персонал до результативних та ефективних дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гузар У. Є. Мененджмент готельно-ресторанного бізнесу : опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни підготовки бакалаврів, галузь знань 24 „Сфера обслуговування", спеціальність 241 „Готельно-ресторанна справа" / Гузар У. Є. - Львів, 2021. - 71 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/27890.

2. Селютін В. М. С29 Самоменеджмент: навч. посібник / В. М. Селютін. – Електрон. дані. – Х. : ХДУХТ, 2017. С.135.

УДК 811.161.2’373.611

АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВОТВІРНОЇ МОРФОНОЛОГІЇ

Демешко Інна Миколаївна
к. ф. н., доцент
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті визначено й розглянуто аспекти (синтагматичний, парадигматичний, діяльнісний, динамічний) системного опису словотвірної морфонології української мови, з’ясовано специфіку кожного аспекта при аналізі словотвірної морфонології віддієслівних дериватів.

Ключові слова: морфонологія, словотвірне гніздо, вершинне дієслово, вокалічні, консонантні чергування, морфонологічний тип.

На сучасному етапі розвитку українського словотвору досить гостро постає проблема класифікації вершинних дієслів у словотвірному гнізді, що сприяє морфонологічній кваліфікації девербативів, установленню морфонологічних типів чергувань при творенні девербативів, морфонологічних типів, класів словотвірних гнізд із нечленованими (неподільними) й членованими (подільними) дієслівними основами-вершинами, морфонологічних моделей, визначенню й прогнозуванню словотворчих засобів, що визначають морфонологічну специфіку словотвірних гнізд із вершинними дієсловами, при творенні неолексем. Сучасні дослідження зі словотвірної морфонології мають базуватися не тільки на морфемоцентричному підході, а й основоцентричному, що дасть змогу встановити правила та причини морфонологічного варіювання твірних основ. Новітні наукові спроби

спрямовані на визначення морфонологічних класифікацій дієслівних основ у сучасній українській мові. Словотвірне гніздо унаочнює словопороджувальну активність твірного слова, дає змогу показати наочно перспективний підхід із ретроспективним, забезпечуючи цим повний опис словотвірних процесів.

Мета дослідження – розглянути аспекти системного опису словотвірної морфонології в українській мові. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити аспекти опису української словотвірної морфонології; 2) систематизувати їх; 3) з'ясувати специфіку кожного аспекта при аналізі словотвірної морфонології віддієслівних дериватів.

На початку XXI ст. з'являються праці, присвячені дослідженню морфонологічних процесів у словозміні та словотворі староукраїнської мови другої половини XVI–XVIII ст. (Н. П. Русаченко, 2004), дериваційної морфонології російських говорів (О. Г. Антипов, 2002), типологічному аналізу морфонології неспоріднених мов (старогрецької, латинської, германських мов) (Н. І. Даниліна, 2012), російські морфонологічні явища, морфонологічне варіювання при словозміні та словотворенні (О. В. Кукушкіна, 2016). Б. Махамаду проаналізував становлення морфонології як розділу мовознавства, питання теоретичної морфонології, актуальні питання, які порушувалися представниками Московської фонологічної школи [1]. Утім питання словотвірної морфонології девербативів в українській мові залишається відкритим. Це зумовлює актуальність дослідження словотвірної морфонології девербативів на синхронному рівні з метою вивчення особливостей морфонологічних трансформацій словотвірних гнізд із вершинними дієсловами (неподільними і подільними, питомими та іншомовними).

Морфонологічна парадигматика описується за допомогою морфонологічних варіантів, які належать до різних структурних типів. Морфонологічні варіанти певної мовної одиниці (твірної основи або форманта) належать до різних типів чергування. Ці властивості створюють передумови для морфонологічної позиції. Морфонологічне варіювання – вид синхронного

варіювання морфем девербативів, що робить його самостійним об’єктом словотвірної морфонології.

Для словотвірної морфонології української мови основними сегментами дериваційної структури є твірна основа й формант. Синтагматичний аспект базується на аналізі мовних одиниць – однорівневих сегментів – для словотвірної морфонології – твірна основа й формант, словотвірна пара, словотвірний ланцюг, морфонологічні позиції, морфонологічні трансформації в контактній зоні. Так, унаслідок перерозкладу виникають складні форманти при творенні девербативів. Пор. ***-ець*** (***-анець***, ***-енець***): *мешканець, годованець, вихованець, обранець, біженець, повстанець, переселенець, виведенець, рішенець*; ***-ник*** (***-івник***, ***-ильник***): *обхідник, рятівник, прядильник*; ***-иц'(а)***

(***-аниц'(а), ениц'(а)***: *відданиця, копаниця, плетениця*. Цей факт необхідно враховувати як при морфонологічному, так і при морфемному аналізі слова. Морфемна членованість / нечленованість – важлива морфонологічна властивість українських дієслівних основ і формантів.

Виділимо чинники, які обмежують або стимулюють функціонування моделей семантичного або структурного характеру. Семантичні чинники бувають двох видів: 1. Чинники, що не мають формального вираження в основах дієслів: 1) ЛЗ твірних основ; 2) перехідність / неперехідність. 2. Такі, що мають формальне вираження в основах дієслів: 1) вид; 2) роди дії, властиві одновидовим дієсловам. До структурних чинників належать: 1. Структурний тип основ. 2. Структурні чинники, що не мають регулярної функції в плані змісту (морфонологічний аспект). Чинником, що обмежує функціонування моделей та їхніх варіантів, є характер фіналі основи дієслова [2].

Таким чином, морфонологічна поведінка залежить від морфемних складових, фіналі кореневої морфеми, ініціалі форманта, від цього залежать і кількісні і якісні характеристики варіантів кореневої морфеми.

Описуючи морфонологію сучасної російської літературної мови, О. В. Кукушкіна зазначає, що морфонологічна парадигматика описується з допомогою такої одиниці, як морфонологічний варіант. Також акцентує увагу,

що морфонологічні варіанти можуть відноситися до різних типів, тобто брати участь в різних чергуваннях [1, с. 27]. Враховуючи структурні і суперсегманні відмінності, доречно зазначити, що при структурних варіантах враховується склад сегментів, набір фонем, морфонем, які зазнають змін, типи чергувань, то при акцентуаційних (суперсегментних) особливостях варіює наголошена / ненаголошена основа, формант, місце наголосу в твірній основі (кореневий, суфіксальний, префіксальний): *сад/ú/ти* (342 віддієслівних похідних) –

*са́дж-**ен'н'**(а), сад'-**ін'н'**(а), **за**-сади́ти – заса́дж-**ува**-ти – заса́джувати-**ся**, заса́джува-**н'н'**(а)*; *саджс/а́/ти – саджа́-**лк**(а) – карто́пл-**е**-саджа́лк(а), саджа́-**льник** – саджа́-**льниц'**(а), са́джа-**нець** – саджанц-**е́в**(ий) (е//Ø), саджа́-**льн**(ий), **по**-саджа́ти – посаджа́ти-**ся**, поса́джа-**н**(ий), кукуру́дз-**о**-саджа́-**льн**(ий).*

Описуючи варіанти сегментних чергувань, у словотвірній морфонології досить активно використовують термін «морфонема». Цей термін запропонував Г. Улашин, але сучасного значення він набув у працях М. С. Трубецького, тобто морфонема – фонема, що зазнає змін при творенні похідного в певній позиції в контактній зоні, перед формантом. При основоцентричному підході термін «морфонема» стає допоміжним. О. В. **Кукушкіна зауважує, що** з допомогою морфонем найдоцільніше описувати чергування в одній нефонетичній позиції (корені, основі, форманті) **[1, с. 28]**. У словотвірній морфонології з допомогою морфонем найзручніше описувати чергування кінцевих основи при творенні похідних, зокрема девербативів, враховуючи фіналь основи, ініціаль форманта, типи чергувань.

Діяльнісний аспект, полягає у визначенні морфонологічних правил. Для словотвірної морфонології девербативів використовують такі морфонологічні прийоми, як усічення дієслівної фіналі, консонантні, вокалічні чергування, інтерференція (накладання) (це морфонологічне явище активніше використовується при творенні деад'єктивів), інтерфіксація (нарощення кореневої чи суфіксальної морфеми), переміщення позиції наголосу. Ці морфонологічні прийоми – засіб описати морфонологічні процеси, вибрати

необхідний варіант або утворити за аналогією, прогнозувати морфонологічні зміни. Щоб сформувати морфонологічні правила, необхідно розробити морфонологічну класифікацію основ, формантів, установити морфонологічні класи, типи вершинних дієслів словотвірного гнізда, типів чергувань. Морфонологічна система – це допоміжний інструмент, що дозволяє використовувати норми побудови українських слів, використовуючи словотворчі засоби та супровідні морфонологічні операції.

Структурна сегментація сприяє описати набір варіантів, виявити структурні особливості основ і формантів, з'ясувати морфонологічну поведінку (морфемну неподільність / подільність, тип основи (кореневий / суфіксальний)). Правила морфонологічної сегментації полягають у визначенні твірної основи слова, форманта. Потім членування базового компонента, виділивши морфеми (кореневі, суфіксальні, префіксальні), хоча післякореневі сегменти більше зазнають варіативності, ніж передкореневі.

Дієслівні основи можуть бути відкритими й закритими. Для неподільних дієслівних основ характерні відкриті (МТ-1 –МТ-10) й закриті (МТ-11 – МТ-24) дієслівні основи, для подільних дієслівних основ характерні відкриті (МТ-1 – МТ-50) дієслівні основи. Для подільних дієслівних основ типовою є відкрита структура суфікса (V, VCV), неприкрита або прикрито-відкрита (CV). Словотвірні гнізда з вершинними дієсловами розподілено на морфонологічні типи на основі морфонологічної трансформації, яка маркує морфонологічну структуру дериватів відповідної словотвірної парадигми і визначає морфонологічну специфіку типу. Фіналь морфонологічної структури твірної основи та ініціаль форманта визначають характер морфонологічного супроводу словотвірних процесів. Морфонологічну структуру словотвірних гнізд визначає морфонологічна структура вершинного дієслова, морфонологічні трансформації, морфонологічні позиції, морфонологічний тип, морфонологічна модель. Елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про можливі морфонологічні зміни (усічення,

консонантні, вокалічні альтернації, нарощення суфіксальної чи кореневої морфем, зміну наголосу) в девербативі.

Таким чином, на характер реалізації і регулярність морфонологічних явищ у словотворенні під час творення девербативів, впливають структурно-фонематичні властивості, характеристики твірних основ та словотворчі афікси, особливості контактної зони на морфемному шві (фіналь твірної основи й ініціаль суфікса), позиція наголосу, усічення, кількість складів тощо.

Динамічний аспект сприяє вивченню словотвірних і морфонологічних процесів, що відбуваються в мові при творенні похідних**.** Синхронія тісно пов'язана з діахронією. Мова постійно зазнає змін, еволюціонує. Ці зміни характерні і для морфонологічного варіювання, коли відбувається виникнення одних і втрата конкуруючого варіанта. Саме вивчення словотвірної норми сучасної української мови, доцільне вживання конкуруючих варіантів і залишається актуальним питанням для вивчення словотвірних і супровідних морфонологічних процесів, що відбуваються в мові. У морфонологічній системі, як і в іншій, зокрема граматичній, є центр (ядро) і периферія. У центрі перебувають регулярні, продуктивні, функціонально навантажені чергування, морфонологічно марковані похідні, що становлять більшість віддієслівних похідних, які представлені елементарними й неелементарними морфонологічними моделями. Тому одним з основних завдань морфонології є визначення різних типів чергувань, які залежать від фіналі кореневої морфеми та ініціалі форманта. Так, при творенні девербативів субстантивної зони із суфіксом ***-к-*** відбуваються такі регулярні чергування: ***г, к, х, – ж, ч, ш*** (*підтягати → підтя**ж**ка, бала**к**ати → бала**ч**ка, зади**х**атись → зади**ш**ка*); ***т – ч*** (*сві**т**ити → сві**ч**ка*). Інвентар формальних трансформацій, що відбуваються на морфемному шві, переконує, наскільки морфонологічно значущішим є цей морфемний стик. Загальновідомо, що кожна частина мови має свій набір дериваційних суфіксів. Для морфонології релевантні передусім такі з них: 1) силабічність / асилабічність; 2) консонантний / вокалічний характер ініціалі; 3) довжина в морфонемах та їхнє аранжування; 4) наголошеність /

ненаголошеність; 5) морфонологічна структура мотивувальної основи та словотворчого афікса; 6) будова контактної зони (останній склад основи) та ініціаль (зачин) форманта; 7) походження мотивувальної основи й суфікса (питомі / запозичені); 8) акцентна маркованість / немаркованість суфіксів (аутоакцентні (обов'язково силабічні), преакцентні, постакцентні; акцентна потужність. Аутоакцентні суфікси віддієслівного словотворення субстантивного блоку: питомі: ***-ник***, ***-ок***, ***-ач***, ***-ець***, ***-ун***, ***-арн'-***, ***-івн'-***, ***-тельн'-***, ***-иц'-*** (***-ильниц'-***), ***-іж***, ***-ух***, ***-ох-***, ***-іж***, ***-ог***, ***-ур-***; запозичені: ***-тор***, ***-атор***, ***-ант***, ***-ер***, ***-ур-***, ***-ист***.

Дієслівні суфікси у морфонологічному аспекті різняться від іменних характером облігаторного компонента, меншою потужністю використання потенцій фонологічної системи мови. Основною формою цього класу словотворчих морфем є форма V. Її мають суфікси ***-а-***: *відділ-и-ти – відді-л'-á-ти, дозвол-и-ти – дозвол'-á-ти* – при формотворенні. Високою продуктивністю характеризується суфікс ***-ува-*** (VCV): *довикон-ува-ти*.

Отже, афікси віддієслівних словотвірних гнізд неоднорідні з погляду морфонологічної структури, більшим розмаїттям відзначаються суфіксальні морфеми. Установлено, що фінальні елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про можливі морфонологічні операції (усічення, консонантні, вокалічні альтернації, нарощення суфіксальної чи кореневої морфем, модифікації наголосу) у віддієслівному похідному. Кожна морфонологічна зміна на морфемному шві відбувається за наявності відповідних умов. Девербативи в СГ утворені за відповідними словотвірними і морфонологічними моделями. Морфонологічні альтернації розширюють валентні властивості словотворчих морфем, уможливлюють творення похідних будь-якого блоку, збагачують інноваційні ресурси сучасного лексикону.

При фіксації і виборі варіантів спочатку відбувається сегментація, членування основи, потім опис набору варіантів, що можливі для сегментів. Саме при укладанні словотвірного гнізда віддієслівних похідних, визначенні класу, типу вершинного дієслова сегментація дозволяє виявити особливості основи, форманта, що важливі для морфонологічного опису. Це перш за все

морфемна неподільність / подільність, кореневий чи суфіксальний тип основи, визначити похідні, варіанти, крім зафіксованих у словниках, текстах, ЗМІ похідних, які варіанти можливі для поєднання твірної основи й форманта.

Проведене дослідження дає змогу спрогнозувати морфонологічні операції, установити трансформації віддієслівних похідних, передбачити морфонологічну структуру дериватів СГ із вершинним дієсловом, враховуючи специфіку морфонологічної системи під час творення нових слів (це переважно складні слова субстантивної ад'єктивної, адвербіальної зон, утворені способом складання основ із суфіксацією, зрідка прості слова): *відроджувальник*, *ґаджетолюб*, *ґуглозаміщення*, *денелезнавець*, *державовиживання*, *дивоцвіття*, *дивочин*, *енергоподіл*, *європравоохоронець*, *слововиявлення*, *повертальник*, *грантопередавальний*, *деньнародженний*, *довідеозаписний*, *державооборонно* [3]. *О… я прагну цього нескінченного* ***дивоцвіття*** *– це шаленство хмільного* ***залюблення*** *в квітні і в травні…* (І. Вовк. Чи вірите Ви у Любов…).

Вивчення особливостей морфонологічної адаптації девербативів в українській мові дає змогу дослідити механізм модифікації основи, морфонологічні властивості основного корпусу формантів, які викликають морфонологічні модифікації мотиватора. Елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про морфонологічні зміни. Морфонологічна маркованість словотвірних гнізд залежить від їхнього словотвірного потенціалу. Проведене дослідження дає змогу з'ясувати й спрогнозувати морфонологічні операції, установити трансформації девербативів, передбачити морфонологічну структуру дериватів словотвірних гнізд із вершинним дієсловом при творенні неолексем.

Отже, спектр морфонологічних типів вершинних дієслів словотвірних гнізд в українській мові досить ємний, що охоплює словотвірні гнізда морфонологічних типів неподільних і подільних вершинних дієслів словотвірних гнізд. Із неподільними вершинними дієсловами – 5 морфонологічних класів, із подільними вершинними дієсловами – 7. Із неподільними вершинними дієсловами – 24 морфонологічні типи, із

подільними вершинними дієсловами – 50 [5]. Найбільш активно морфонологічно маркований перший ступінь словотворення, а для префіксальних дієслів – другий. На подальших ступенях морфонологічні процеси згасають. Структура та наповнення словотвірних гнізд із вершинними дієсловами залежать від словотвірних значень похідних, походження, частоти вживання дієслова.

Фіналь морфонологічної структури основи та ініціаль форманта визначають характер морфонологічного супроводу словотвірних процесів. Морфонологічну структуру СГ визначає морфонологічна структура вершинного дієслова, морфонологічні трансформації, позиції, клас, тип. На характер реалізації, регулярність морфонологічних явищ при творенні девербативів впливають структурно-фонематичні властивості, характеристики основ та словотворчі афікси, особливості контактної зони на морфемному шві, переміщення наголосу, усічення, кількість складів.

Таким чином, вивчення особливостей морфонологічної адаптації девербативів в українській мові дає змогу дослідити механізм модифікації основи, морфонологічні властивості основного корпусу формантів, які викликають морфонологічні модифікації твірного слова. Елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про морфонологічні зміни. Фіналь морфонологічної структури твірної основи та ініціаль форманта визначають характер морфонологічного супроводу словотвірних процесів.

Морфонологічну структуру словотвірних гнізд визначає структура вершинного дієслова, морфонологічні трансформації, морфонологічні позиції, класи, типи, моделі. Фіналь дієслівної основи, що зазнає змін під впливом ініціалі форманта, сигналізує про можливі морфонологічні трансформації. Консонантні чергування в українській мові при творенні девербативів виконують функції інтенсифікатора словотвірного значення, диференціюють лексичні омоніми, демонструючи взаємозв’язок різних мовних рівнів (фонологічного, морфемного, лексичного).

Аналізуючи вершинні дієслова словотвірних гнізд в українській мові, доречно враховувати неподільність і подільність вершинних дієслів, фіналь твірної основи, варіативність / неваріативність дієслівних основ, ініціаль форманта, морфонологічні трансформації, позиції, наявність / відсутність обмежень у сполучуваності з формантом.

Специфіку кожного морфонологічного типу визначено за характером фіналі дієслівної основи, за морфонологічними трансформаціями в морфонологічно маркованих похідних у словотвірному гнізді. Кореневі основи інфінітива становлять давній і морфонологічно складний пласт дієслівних основ, які діляться на закриті (*вести*, *нести*, *лізти*, *пекти*, *текти*) і відкриті (*дати*, ***дí/ти*** [2] **(класти),** *мати*, *жати*, *бра́ти*, *жити*, *пити*).

При творенні девербативів відбувається усічення інфінітивного суфікса -*ти*, консонантні та вокалічні альтернації, зміна наголосу, для відкритих – ще й нарощення кореневої чи суфіксальної морфем (*прибут-ок*, *пит-ець*, *паст-ух*, *би-тв(а)*), *бри-тв(а)*), *гони-тв(а)*).

Перспективу подальшого дослідження словотвірної морфонології девербативів убачаємо у визначенні морфонологічних типів у межах морфонологічних класів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Махамаду Б. Истоки морфонологии (Морфонология в трудах ученых московской фонологической школы) // Вестник РУДН. Серия : Теория языка. Семиотика. Семантика. – 2012. – №4. – С. 13-18.

2. Демешко І. М. Морфонологічні параметри афіксів віддієслівного словотворення в українській мові // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць; за заг. ред. Ж. В. Колоїз. Вип. 13. Кривий Ріг : КДПУ, 2015. – С. 68-77.

3. Кукушкина О. В. Морфонология современного русского литературного языка : учебник. – Москва : Изд-во Московского ун-та, 2016. – 337 с.

4. Нелюба А., Редько Є. Словотворчість незалежної України. 2012-2016. Словник / укл. А. Нелюба, Є. Редько; заг. ред. А. Нелюби. – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. – 460 с.

5. Демешко І. М. Структура вершинних дієслів словотвірних гнізд девербативів: дериваційно-морфонологічний аспект // Філологічні науки в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень». – Ч. 1. – 2019. – С. 10-14.

УДК692

ВИКОРИСТАННЯ BIM-ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЕКТУВАННІ ЕЛІТНИХ ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ

Демиденко Тетяна Павлівна,
старший викладач
Мандріченко Олена Євгенівна,
старший викладач
Національный університет міського
господарства ім. О.М.Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація: Перетворення світової будівельної індустрії в останні роки проходить з впровадженням технології інформаційного моделювання будівель (Building Information Modelling, або BIM). Ці технології використовують загальнодоступну інформаційну базу, що складається із сукупності бібліотечних елементів, кожен з яких, представлений в цифровому вигляді та описує всі функціональні і фізичні властивості будівельних об’єктів. Із застосуванням технології BIM забезпечується багатоваріантність економічно-раціональних, надійних і безпечних проектних рішень [1, стор.490].

Ключові слова: елітна будівля, пентхаус, BIM-технології, сімейства, 3D бібліотеки, інформаційні технології, програмне забезпечення REVIT.

З допомогою 3D-бібліотек та сімейств програмного забезпечення REVIT була створена 3D модель елітної житлової будівлі (рис.1).

Характерною особливістю цієї будівлі є великі площі квартир та наявність великих балконів для кожної з квартир, на яких можна розташовувати зони відпочинку. Кожний з пентхаусів останнього поверху – один на весь під’їзд. Це майже класичний пентхаус з виходом на дах будівлі.

Також цей проект унікальний наявністю на першому поверсі приміщень, які мають більш щільне утеплення стін із спеціальних матеріалів та повністю укомплектовані всім необхідним для тимчасового проживання [2, стор.104].. Ці приміщення можуть бути використані у випадку надзвичайних ситуацій, навіть - в якості бомбосховищ.

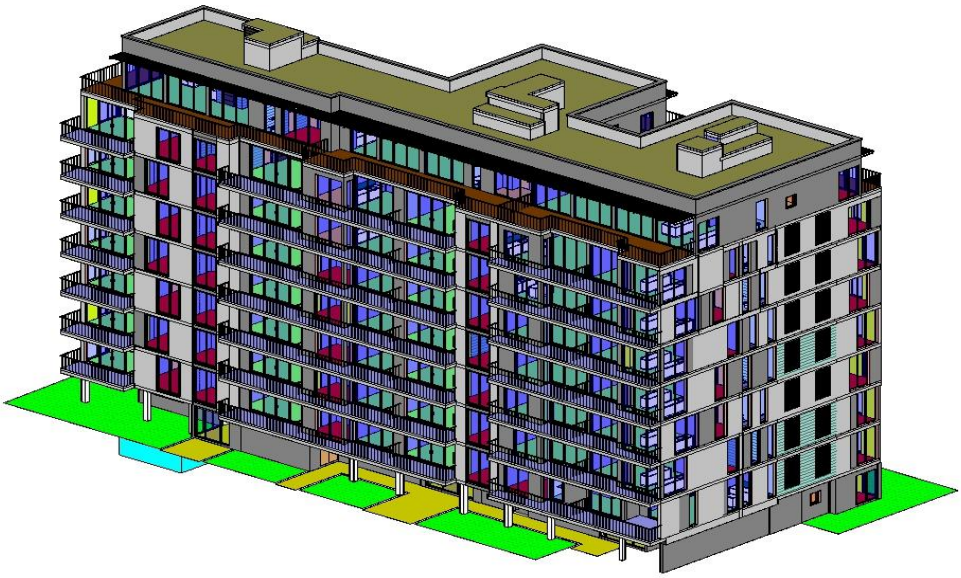

Рис.1. 3-D модель елітної житлової будівлі

Для більш повного уявлення про конструкцію цієї споруди, було зроблено розрізи у фронтальній та профільній площинах. Ці розрізи представлені на рисунках 2 та 3.

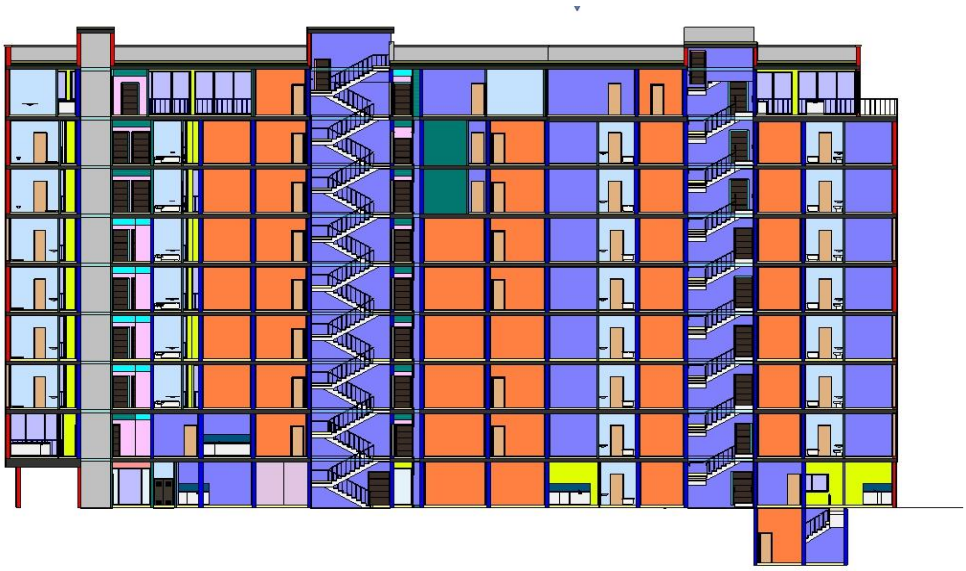

Рис. 2. Розріз будівлі у фронтальній площині

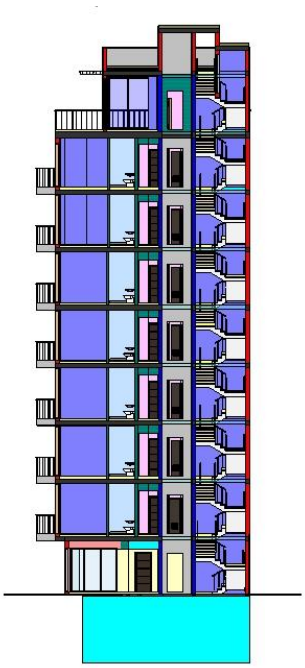

Рис. 3. Розріз будівлі у профільній площині

На планах будинку, що наведені на рисунках 4, 5 та 6, можна наочно переконатися у перевагах цього проекту. Вдалі планування квартир з великими площами кімнат, кількома санвузлами, великими балконами відображають підвищену комфортність житла. Наявність на першому поверсі приміщення для використання у надзвичайних ситуаціях говорить за піклування про безпеку людей при проектуванні цього комплексу. А план пентхаусів, площа яких займає весь під'їзд, демонструє для майбутніх власників таких апартаментів втілення найвибагливіших вимог до свого житла.

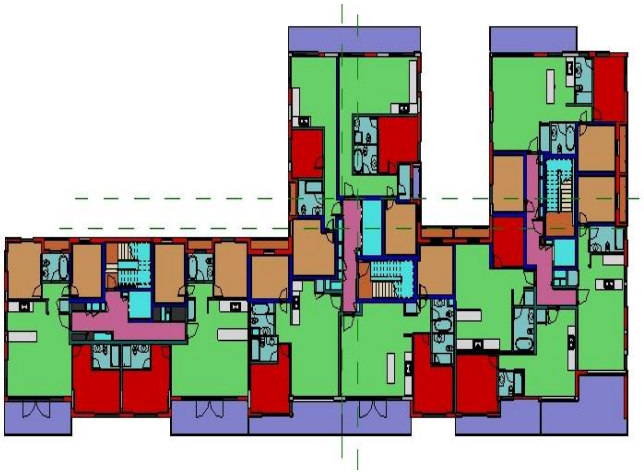

Рис. 4. План 1 поверху

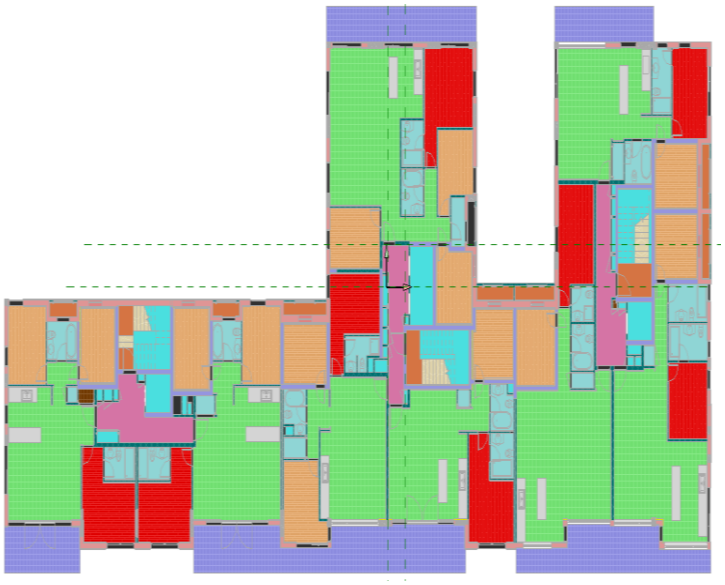

Рис. 5. План 2-7 поверхів

Рис. 6. План пентхаусу

На всі елементи конструкції та матеріали, що були використані при проектуванні, були автоматично створені таблиці. Вони включають назви, типи, розміри, площі, об’єми, маркування елементів. Таким чином, забудовнику можна отримати всю необхідну інформацію.

Приклади таких таблиць наведені нижче.

Таблиця 1

Семейства дверей, використаних в проекті споруди

A	B	C	D	E	F	G	H	I
Level	Семейство	type	number	height, cm	width, cm	area, m2	Комментарии к типо	Маркировка типор
level -1	Doors Interior Steel	70 x 200	1	200	70	1,40	Mamad	109
level -1	Doors Interior Wood	80 x 210	1	210	80	1,68	Interior	1
level -1	Doors Interior Wood	105 x 210	1	210	100	2,10	Doors Interior Wood	452
level -1: 3			3			5,18		
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	40 x 200	1	200	40	0,80	Electrical cabinet	29
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	45 x 200	1	200	45	0,90	Electrical cabinet	50
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	50 x 200	3	200	50	3,00	Electrical cabinet	25
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	65 x 200	1	200	65	1,30	Electrical cabinet	20
level 0	Doors Interior Steel	70 x 200	6	200	70	8,40	Mamad	109
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	70 x 200	1	200	70	1,40	Electrical cabinet	100
level 0	Doors Interior Wood	70 x 200	6	200	70	8,40	Mamad	18
level 0	Doors Interior Wood	70 x 210	2	210	70	2,94	Interior	2
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	75 x 200	1	200	75	1,50	Electrical cabinet	17
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	80 x 200	1	200	80	1,60	Electrical cabinet	200
level 0	Doors Interior Wood	80 x 210	12	210	80	20,16	Interior	1
level 0	Doors Interior Steel	85 x 220	1	220	85	1,87	Plada	106
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	86 x 200	1	200	86	1,72	Electrical cabinet	17
level 0	Electrical Cabinet Metal Door 1	90 x 200	1	200	90	1,80	Electrical cabinet	14
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	90 x 200	1	200	90	1,80	Electrical cabinet	26
level 0	Doors Interior Steel	90 x 210	1	210	90	1,89	Plada	6
level 0	Opening	90 x 240	4	220	90	7,92	Plada	
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	95 x 200	1	200	95	1,90	Electrical cabinet	34
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	100 x 200	3	200	100	6,00	Electrical cabinet	201
level 0	Doors Interior Steel	100 x 220	6	220	92	12,14	Plada	106
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	105 x 200	1	200	105	2,10	Electrical cabinet	16
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	109 x 200	1	200	109	2,18	Electrical cabinet	16
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	120 x 200	2	200	120	4,80	Electrical cabinet	11
level 0	Door Doubler	125 x 220	1	220	125	2,75	Plada	30
level 0	Doors Interior Steel	125 x 223	3	223	125	8,36	Plada	105
level 0	Door-Wall-Glass	132 x 240	1	240	132	3,17	Plada	403
level 0	Door-Wall-Glass	135 X 240	1	240	135	3,24	Plada	402
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	140 x 200	1	200	140	2,80	Electrical cabinet	35
level 0	Door-Wall-Glass	141x240	1	240	141	3,38	Plada	401
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	165 x 200	1	200	165	3,30	Electrical cabinet	19
level 0	Electrical Cabinet Metal Door	167 x 200	1	200	167	3,34	Electrical cabinet	21
level 0	Door Doubler	170 x 220	2	220	170	7,48	Plada	7

Таблиця 2

Настил салону кімнати

<Flooring Salon Room>						
A	B	C	D	E	F	G
level	TypeName	material	area, m2	volume, m3	Type Comments	Description
level 0	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	211,68	4,23	SalonRoom	15
level 0: 7			211,68	4,23		
level 1	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	324,64	6,49	SalonRoom	15
level 1: 10			324,64	6,49		
level 2	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	335,71	6,71	SalonRoom	15
level 2: 9			335,71	6,71		
level 3	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	335,71	6,71	SalonRoom	15
level 3: 9			335,71	6,71		
level 4	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	335,71	6,71	SalonRoom	15
level 4: 9			335,71	6,71		
level 5	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	340,55	6,81	SalonRoom	15
level 5: 9			340,55	6,81		
level 6	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	332,25	6,64	SalonRoom	15
level 6: 8			332,25	6,64		
level 7	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	332,25	6,64	SalonRoom	15
level 7: 8			332,25	6,64		
level 8	CerSR2-Fill13	FlooringSalonRoom	270,75	5,42	SalonRoom	15
level 8: 4			270,75	5,42		
total: 73			2819,24	56,38		

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Трач Р.В. Інформаційне моделювання в будівництві (BIM): сутність, етапи становлення та перспективи розвитку. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаїв, 2017. Вип. 16. С. 490-495.

2. Андрухов В.М., Матвійчук В.В., Колесник А.О. Наскрізні автоматизовані технології в проектуванні багатоповерхових житлових будівель. Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві. 2010. № 2. С. 104-109.

УДК 811.161.2’37’367.625

СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ ПРАСЛОВ’ЯНСЬКИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Довбня Людмила Еммануїлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики
та методики навчання;
доцент кафедри педагогіки,
теорії і методики початкової освіти
Товкайло Тамара Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики
та методики навчання;
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Анотація: У статті аналізуються процеси формування периферійних значень чотирьох праслов’янських за походженням слів на позначення переміщення (*йти, приходити, летіти, плисти*), що входять до основного лексичного фонду української мови; розглядаються основні тенденції розвитку й функціонування сучасних семантичних структур зазначених лексем.

Ключові слова: слова основного лексичного фонду, дієслова із семантикою руху, семантичні процеси, метафоризація, метонімізація, діахронія.

У лексиці кожної мови виокремлюється пласт одиниць, успадкованих із давніх епох, які на сучасному рівні входять до основного словникового фонду. Безумно, багата на них і українська мова. У зв’язку зі значною тривалістю

функціонування вони зазнають семантичних розгалужень, спричинених асоціативним характером людського мислення, що породжує метафоричні й метонімічні трансформації. З огляду на сказане нами було проаналізовано значну кількість українських лексем [1; 2]. Результати такої роботи сприяють широкому узагальненню та отриманню об'єктивної інформації щодо напрямів і процесів семантичного розвитку праслов'янських за походженням лексем української мови.

Метою цієї статті є семантико-діахронічний аналіз лексем на позначення переміщення (руху) української мови від спільнослов'янської епохи до сьогодні.

Розглянемо семантичні зміни дієслів на позначення процесів переміщення. До складу цієї групи входить чотири слова: *іти, приходити, летіти, плисти*. У семантичному аспекті вона характеризується наявністю ідентичних ЛСВ у межах окремого слова: одна або кілька сем, що входять до складу спільнослов'янського значення, сприяють оформленню більшості або навіть усіх похідних ЛСВ дієслова. Це явище є характерним як для епохи східнослов'янської мовної єдності, так і для сучасного функціонування української мови. Для підгрупи дієслів, що означають переміщення, найбільш функціонально активними є семантична тема 'спрямованість', а також семи 'динаміка' й 'мета'. При метафоризації значень слова *летіти* актуалізується також сема 'інтенсивність'. У межах дієслова *плисти* названі семи певною мірою слабшають (втрачають активність).

Найширшої трансформації значень в українській мові зазнає спільнослов'янське за походженням дієслово *йти* (< прал. *iti «переміщатися пішки») [3, II, с. 117-118]. Похідні семеми виникають у процесі метафоризації на основі інтегральних сем 'динаміка' та 'спрямованість'. У староукраїнський період їхній склад поповнюється за рахунок розвитку семем: «рухатися вперед, переміщатися», «привозитися, доставлятися», «розтрачуватися, витрачатися», «текти»: «По половине зъ Любчемъ грань, куды речъка идетъ» [4, I, с. 434-435], «текти, протікати, проходити (про час)», «наближатися, схилятися до чогось»

[4, I, с. 434-435]. При паралельній дії метафори та конденсації в межах сполуки *іти заміж* дієслово *йти* отримує значення «виходити заміж»: «Записоую жєнє своєй, кнѧгини Улиѧнє Сємєновнє… тоую тисяч коп, штож она принесла от брати своих из Голшан… от кнѧзѧ Сємєна Сємєновича принєсла за мєнє идоучи» [4, I, с. 455].

Названі семеми лежать в основі сучасних семантичних структур дієслова *йти* в українській мові. Крім них, це дієслово може функціонувати і в пізніших метафоричних (аналогічних до вказаних) значеннях: «про предмети, які переміщуються», «про листи, посилки, вантажі» [5, IV, с. 53]. За метонімічною моделлю «дія – результат» в аналізованої лексичної одиниці формуються протилежні значення: «відходити, віддалятися» та «наближатися, приходити» [Там само]. Це явище енантіосемії (розвитку в мовної одиниці протилежних значень, поляризації її семантики [6, с. 181-182]) пояснюється наявністю векторної семантичної теми «спрямованість» у структурі основного значення слова, яка може втілюватися в конкретні (інколи – антонімічні) семи похідних семем.

Семантична трансформація слова *йти* в українській мові полягає в розвитку великої кількості похідних утворень (у більшості випадків – метафоричних), успадкованих сучасною семантичною структурою. Основне (праслов'янське) значення у процесі історичного розвитку не змінюється.

Подібні семантичні зміни спостерігаються при формуванні похідних ЛСВ дієслова *приходити*, утвореного від прасл. *chodъ «переміщення в якомусь напрямку» [3, III, с. 308]. Цей напрямок в аналізованому дієслові конкретизується префіксом *при-*, а тому основне його значення можна сформулювати так: «направляючись до певного місця, досягати його, з'являтися до нього». Під час розвитку метафоричних семем слова *приходити* актуалізується сема «наближення», «динаміка», «мета» та семантична тема «спрямованість». Вони сприяють його вживанню в давньоруських контекстах, які формують метафоричні значення «підступати, нападати», «вступати, приєднуватися», «наставати», «наближатися, бути подібним» [7, II, с. 1487-

1488]. Перше і третє значення успадковані сучасними семантичними структурами досліджуваного слова в українській мові. Аналогічні семантичні відношення утворюють основу пізніших транспозицій, які формують значення: «приїжджати, припливати, прилітати куди-небудь (про засоби руху)», «підходити, підступати», «досягати місця призначення, будучи посланим, відправленим», «досягати чогось шляхом певних зусиль, дій, висновків», а також «поширюватися, ставати відомим де-небудь, кому-небудь (про звістки, чутки)», «зустрічати якусь подію, дату і т.д. певними досягненнями» [5, VIII, с. 85-88]. Якщо метафоричні зміни досить активні в семантичній історії дієслова *приходити*, то метонімія є нетиповим процесом для неї. У результаті метонімічного перенесення (за суміжністю у просторі) відокремлюється відтінок метафоричного значення «приїжджати, припливати», «літати куди-небудь (про засоби руху)», який можна сформулювати так: «прибувати на певному засобі руху» [Там само]. При такій широкій семантичній трансформації в межах слова *приходити* його основне значення, успадковане із праслов'янської мови, залишається незмінним.

Відносно неширокої трансформації значень на українському ґрунті зазнає праслов'янське за походженням дієслово *летіти* (< прасл. letěti «переміщатися в повітрі») [8, III, с. 226]. Його семантичну структуру від давньоруського періоду до сучасності формують інваріанти 'швидкість' та 'переміщення'. Уже в давньоруській мові це слово набуває метафоричних сем: «падати, впасти», «дуже швидко рухатися» та «швидко минати (про час)». В основі їх формування лежать семи 'швидкість' та 'переміщення'. Вказані ЛСВ успадковані сучасними українською мовою. Семантично аналогічними до них є сучасні утворення «поширюватися (про звуки), розноситися в повітрі», «линути думками, почуттями, помислами, душею до кого-, чого-небудь» [5, IV, с. 479-480]. За цією ж семантичною моделлю формуються значення «швидко змінюватися в ціні, рівні», «швидко зникати, витрачатися (у більшості випадків – про гроші)». Отже, у становленні української семантичної структури дієслова *летіти* вирішальну роль відіграє метафоризація, яка сприяє творенню великої

кількості похідних семем. Праслов'янське значення слова функціонує як основне.

До підгрупи дієслів руху належить також лексема *плисти* (< прасл. *plŭti «переміщатися по поверхні води або у воді» [3, III, с. 288-289]). У її українській семантичній структурі не спостерігається подібної до описаних дієслів одноманітності у відношеннях між ЛСВ. Зокрема, при оформленні давньоруських семем «блудити» та «розтікатися, поширюватися (про рідину)» [7, II, с. 948] актуалізуються семи 'плавність' і 'переміщення'. У пізніший період (формування української національної мови і сучасного її функціонування) отримує розвиток кілька метонімічних семем: «їздити, переміщатися по воді або у воді на спеціальних плавальних засобах; перебувати в плаванні» (суміжність у просторі), та її відтінок «служити на судні» (спеціалізація), а також ЛСВ «уміти триматися на воді і переміщатися по ній; займатися плаванням» (процес – можливість його здійснення); однак, попри це, у семантичній історії дієслова *плисти* домінує метафора, яка призводить до відокремлення семем «плавно рухатися в повітрі (про птахів, літальні апарати і т.д.)», «плавно ходити, рухатися» і «стояти в повітрі або легко, плавно поширюватися в повітрі (про звуки, запахи)» [5, VI, с. 554-555]. Усі вказані семеми активно функціонують у сучасній українській мові.

Інші метафоричні відношення (які базуються на спільності семи «бути окутаним») спричиняють розвиток ЛСВ «бути оточеним (думками, туманом і т.д.)», «бути поглинутим певним почуттям, настроєм (частіше захопленням, насолодою і т.д.)» [Там само], які також в обох мовах збігаються.

Отже, для оформлення похідних семем підгрупи дієслів переміщення (руху) характерним є метафоричне перенесення, яке здійснюється за відносно статичною семантичною моделлю (на основі певної кількості сем, що діють паралельно). Певні відхилення від указаного явища спостерігаються в історії слова *плисти*. Актуалізуються також два різновиди суміжності: просторова та суміжність процесу і можливості його використання, але вони малоактивні,

тобто формують незначну кількість семем. Усі праслов'янські значення вказаних дієслів функціонують в українській мові як основні.

Попри те, що вихідні (спільнослов'янські) значення слів тематично однорідні, їхні похідні подібної тематичної спільності не утворюють.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Довбня Л.Е. Семантична історія праслов'янських лексем на позначення процесу горіння та його наслідків в українській мові. *Два десятиліття від заснування відділу української мови та літератури філологічного факультету Університету ім. Бабеша-Бойої*. Бухарест: RCR Клуж-Напока, 2020. С. 68-77.

2. Довбня Л.Е. Семантична трансформація українських лексем на позначення матеріальних першооснов буття. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2019. Вип. 6 (74). С. 119-121.

3. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4-х томах. Москва: Прогресс, 1986-1987.

4. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. в 2-х томах / Ред. Л.Л. Гумецька Київ: Наукова думка, 1977-1978.

5. Словник української мови в 11-ти томах. Київ: Наукова думка, 1970-1980.

6. Тараненко О.О. Енантіосемія як загальномовне явище: Материалы II Международного семинара «Славянская культура в современном мире (изучение и преподавание в иноязычной аудитории)». Київ, 1991. С. 181-183.

7. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка в 3-х томах. Москва: ГИС, 1958.

8. Етимологічний словник української мови в 7-ми томах (Т. 1-3). Ред. Мельничук О.С. Київ: Наукова думка, 1983-1989.

364.3(436)

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОСОЮЗУ НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ АВСТРІЇ

Довбиш Микита Олегович
аспірант
Південноукраїнський національний
педагогічний університет
ім. Ушинського
м.Одеса, Україна

Анотація: У цій статті охарактеризовано роль соціальної політики в розвитку соціуму та визначено основні її моделі в країнах ЄС (Австрія). Автором пропонується всестороння оцінка поточного стану системи соціального захисту в Австрії, ступінь його охоплення виплачуваних допомог і пов'язаних з цим витрат. Завдання більшості систем соціального захисту полягає в підтримці стабільності доходів людей, та наданні необхідних соціальних послуг.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна справедливість, соціальний захист, соціальна відповідальність.

В кінці XX століття соціальний захист населення став основним атрибутом соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. В економічно розвинених державах соціальний захист є найважливішою частиною національної економіки, витрати на яку сьогодні складають більше чверті валового внутрішнього продукту.

Найбільш розвинені системи соціального захисту мають країни Європейського союзу. Саме в них з'явилися і отримали розвиток перші соціальні програми. Завдяки системам соціального захисту сучасні європейські економіки отримали назву соціально-орієнтованих. Як показує досвід західно -

європейських держав, існування продуманої системи соціального захисту, що охоплює всіх громадян, не тільки приводить до поліпшення їх добробуту, розширює і зміцнює трудові ресурси країни, а й сприяє економічному зростанню та стабілізації політичної і соціальної ситуації в країні. Тим самим соціальний захист справляє позитивний вплив на суспільство, сприяючи соціальній злагоді та забезпечення загального почуття соціальної захищеності серед його членів.

Визначальний вплив на системи соціального захисту в країнах ЄС надають сучасні демографічні тенденції (падіння народжуваності нижче рівня природного відтворення населення і його старіння), посилення європейської інтеграції та економічної глобалізації. Це викликає необхідність пошуку в країнах Євросоюзу нових шляхів для досягнення оптимального співвідношення між економічними і соціальними складовими суспільного розвитку, які дозволили б уникнути конфлікту між пріоритетами економічного розвитку і принципами соціальної справедливості. Тому ця тема є актуальною для вивчення.

З цієї точки зору видається цікавою оцінка найбільш ефективних варіантів модернізації існуючих систем соціального захисту в країнах ЄС, зокрема соціальний захист в Австрії .

Австрія давно зарекомендувала себе, як розвинена і економічно стабільна держава з прекрасними показниками ВВП. В ЄС за цим показником держава займає 4-е місце.

Вагому частину в австрійській економіці становлять мігранти. Влада республіки тримають курс на залучення іноземного капіталу і людських ресурсів, тому розробляють численні програми для створення комфортних умов для праці і постійного проживання в країні. Великою перевагою є доступність освіти і тісний взаємозв'язок навчальних програм до потреб бізнесу.

Також австрійський уряд створив сприятливий клімат для розвитку підприємницької діяльності в країні. Це, в першу чергу, добре розвинена

виробнича і транспортна інфраструктура, ефективна система законодавства, а також політична і економічна стабільність в країні.

Поряд з хорошими умовами для створення успішної кар'єри, Австрію від багатьох країн вигідно відрізняє одна з кращих в світі систем соціального забезпечення населення.

Як ми бачимо соціальна політика держави націлена на створення високого рівня забезпеченості і захищеності громадян. В Австрії функціонує вже багато років продумана система соціального захисту населення, яка може служити зразком для багатьох країн. Загальний закон про соціальне забезпечення, прийнятий ще в середині XX століття, гарантує резидентам різні виплати та пільги, виплати по безробіттю, медичне страхування та страхування від нещасних випадків, пенсії по старості, оплачувані відпустки, соціальне житло.

Відповідно до принципів організації виділяють дві основні моделі соціальної політики: модель Бісмарка і модель Беверіджа. Модель Бісмарка встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності. Соціальні права обумовлюються тими відрахуваннями, які виплачуються протягом усього активного життя, тобто соціальні виплати приймають форму відкладених доходів (страхових внесків). Страхові каси, керовані на паритетних або розділених засадах роботодавцями та працівниками, збирають відрахування із заробітної плати, з яких формуються різні професійні страхові фонди і здійснюються соціальні виплати. Соціальний захист фінансується в основному самими трудящими. Така модель застосовується в Німеччині, Австрії, Франції.[2].

Вступаючи в трудові відносини, працівник отримує цілий перелік соціальних послуг. Це не лише медичне, пенсійне та страхування від нещасних випадків, але і страхування на випадок безробіття (Arbeitslosenversicherung) або надзвичайних соціальних ситуацій (Notstandshilfe).

Соціальне страхування надає високоякісні послуги всім застрахованим. З кожних 100 євро надходжень від страхових внесків 97,8 євро витрачаються на послуги для застрахованих.

Австрія - федеральна республіка, в складі якої дев'ять федеральних земель.

Кожна з дев'яти федеральних земель Австрії регулює соціальну допомогу відповідно зі своїми власними законами про соціальну допомогу. Таким чином, в різних федеральних землях закони розвивалися по-різному і іноді мають істотні відмінності. Закони зазвичай забезпечують надання соціального і культурного прожиткового мінімуму.

Австрії характерна німецька модель пенсійної системи - розподільчо-накопичувальна трирівнева система.

Пенсійна система Австрії побудована за трирівневою моделлю. Базовий рівень становить державне обов’язкове пенсійне страхування, у якому задіяні наймані працівники з окремих професійних груп і самозайняте населення у формі обов’язкового пенсійного страхування, за участь у якому роботодавці та працівники платять внески відповідно до рівня доходу.

Перший рівень державного пенсійного страхування фінансується за рахунок внесків, які становлять 10,25% валового заробітку працівників та 12,55% фонду оплати праці роботодавців. Другий рівень пенсійної системи включає професійний чи колективний пенсійний план, який фінансується роботодавцем і підтримується державою у формі податкових пільг. Лише приблизно 5% працівників отримують додаткову професійну пенсію, фінансовану колишніми роботодавцями.[1]

Третій рівень пенсійної системи представлений приватними або індивідуальними пенсійними планами, адаптованими до конкретних індивідуальних вимог (наприклад, заощадження, страхування життя, акціонерна участь у фондах тощо). Третій рівень нерозвинутий, оскільки правової бази для нього не існує. Багато працівників укладають індивідуальні приватні договори зі страховими компаніями, банками або іншими установами

з метою збереження коштів для отримання додаткової пенсії. Ці персональні контракти часто поєднуються зі страхуванням життя або страхуванням від професійної недієздатності. Реформування пенсійної системи країн ОЕСР має на меті забезпечення стійкості пенсійної системи та достатнього доходу населення після виходу на пенсію, а також збалансування бюджету пенсійних фондів.

Гармонізовані гарантовані пенсійні рахунки, які діють з 1 січня 2005 року, становлять нову систему індивідуальних прозорих пенсійних рахунків за ключовим правилом «45 - 65 - 80» (45 років страхових внесків, пенсійний вік 65 років і державна пенсія розміром 80% від середнього заробітку за весь період роботи).[1].

Також Австрія має встановлену законом мінімальну пенсію: для самотніх осіб - 793 євро, для одружених - 1 189 євро зі сплатою додаткової пенсії 122 євро на дитину.

В Австрії страхування з безробіття надається кожному працівнику незалежно від його громадянства. Відповідає за обробку заявок та виплату допомоги з безробіття Державна служба зайнятості (Arbeitsmarktservice, AMS). Для того, щоб мати можливість отримувати виплати з безробіття, необхідно виконати певні вимоги.

В першу чергу, необхідно мати достатній робочий страховий стаж (як і у випадку з пенсійним страхуванням). При першому використанні допомоги ви повинні мати трудовий стаж мінімум 52 тижні за останні 24 місяці. Для працівників віком до 25 років цей мінімальний страховий стаж скорочується і становить не менше 26 тижнів протягом останніх 12 місяців.[4].

Крім того, працівник повинен бути готовим до нового працевлаштування. Що стосується іноземців, зокрема, громадян третіх країн, то ця вимога діє лише в тому випадку, якщо особа має дозвіл на проживання і працевлаштування в Австрії.

Щоб отримати від AMS, працівник має бути працездатним (у разі непрацездатності може бути подана заявка на виплату з пенсійного

страхування) та підтвердити бажання працювати (бути arbeitswillig). Бажання працювати означає, що ви повинні прийняти пропозицію роботи, зроблену AMS, яка є обґрунтованою відповідно до навичок та професійної підготовки і відповідно оплачується (цій вимозі відповідають майже всі робочі місця в Австрії через колективні договори про мінімальну заробітну плату).

Розмір допомоги з безробіття становить базову суму, яка дорівнює 55% щоденного чистого доходу (у розрахунку з останнього або навіть передостаннього річного доходу, тож останній отриманий дохід, як правило, не є визначальним), а також можливих сімейних надбавок.

Виплата з безробіття надається не необмежено, спершу виплачується протягом 20, або - у випадку довшого страхового стажу - 30 тижнів. Для працівників похилого віку період виплат збільшується до 52 тижнів. [1].

Коли право на допомогу з безробіття вичерпано, але умови для її отримання (безробіття, працездатність та готовність працювати) і надзвичайна ситуація зберігаються, зацікавлена особа може претендувати на екстрену соціальну допомогу. При цьому оцінюється загальна економічна ситуація, включно з фінансовим станом подружжя чи партнера у спільному домогосподарстві.

Сума екстреної допомоги дорівнює максимально розміру допомоги з безробіття, але щонайменше 75% від неї.

Екстрена соціальна допомога надається до тих пір, поки триває надзвичайна ситуація, але максимально 52 тижні..

Також в Австрії існує два види допомоги на дітей. Перший передбачає виплати в межах 200 євро щомісяця протягом перших 18 років життя дитини. Другий виплачується від року до трьох років, але його розмір може досягати 2000 євро на місяць. [3].

Австрії введено обов'язкове соціальне медичне страхування. 99% населення мають медичну страховку. Є можливість спільного страхування для родичів та партнерів. Введено принцип рівного доступу до послуг охорони здоров'я, люди мають право вільно обрати лікаря. 1/3 населення має також

додаткову приватну медичну страховку. Витрати на охорону здоров'я скаладають 10,4% ВВП.[5].

Таким чином політика в області соціального забезпечення є життєво важливим елементом національної стратегії розвитку Австрії. Стратегія соціальної політики держави спрямована на забезпечення сталого рівня життя населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення нерівності у доходах, посилення соціального захисту населення і подолання соціальної напруженості.

В Україні систему соціального забезпечення необхідно реформувати якомога швидше, провести децентралізацію державного управління у сфері соціальних послуг, їх наближення до бенефіціаріїв, запровадити постійний контроль за якістю та повнотою спектру цих послуг, за швидкістю реагування на запити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/austriapension.pdf
2. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/--- sro- mos cow/documents/publication/wcms_646848.pdf
3. http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4116
4. https://ev.nmu.org.ua/docs/2015/2/EV20152_059-067.pdf
5. https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/piblications/29195. pdf

УДК 550.4

ЛІТІЄВА МІНЕРАЛІЗАЦІЯ ПОДІЛЬСЬКОЇ МЕТАЛОГЕНІЧНОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Жовинський Едуард Якович
д. геол.-мін. н., головний н.с.
Крюченко Наталія Олегівна
д. геол. н., зав. відділом
Дмитренко Костянтин Едуардович
м.н.с.
Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення
імені М.П. Семененка НАН України, м.Київ, Україна
Сєдов Андрій Олегович
головний спеціаліст Міністерство освіти
і науки України, м.Київ, Україна

Анотація: висвітлено результати геохімічних досліджень літієносних польовошпато-кварцових ямпільських пісковиків (ямпільських верств венду). Подільської металогенічної зони України. Визначено основні чинники, які суттєво впливали на розподіл літію. Побудовано схему розташування ореолу літію у відкладах венду та породах кристалічного фундаменту.

Ключові слова: літієва мінералізація, породи венду, Подільська металогенічна зона України

Літій завжди використовували для виробництва кераміки і скла, застосовували у металургії, медицині, нафтохімії, але з появою мобільної електроніки, основна галузь його застосування – електромобілі (батареї) й побутові електростанції. За даними Bloomberg, до появи останніх в середньому у світі вироблялося 189 тис тонн літію щорічно. З появою нових технологій

попит значно підвищився, і ціни стрімко зросли. У 1990-х роках ціна літію була 1,5 тисяч доларів за тонну, а у 2017 році – 20 тисяч доларів за тонну.

За даними геологорозвідки, запаси руди, що містить літій, складають близько 500 млн тонн, і за цим показником Україна лідирує серед європейських країн. В Україні є три найбільші ділянки літієвих руд: Полохівська, Шевченківська і Станкуватська [1, с.287]. Вони розташовані на Українському щиті, який є унікальною рідкіснометалевою провінцією.

Але і літієносні осадові товщі докембрію (венду) Подільської металогенічної зони Українського щита представляють значний інтерес. На цій території виявлено підвищений вміст літію (до 0,16%) по всьому розрізу ямпільських верств (Станкуватське та Виноградівсько-Ставчанські рудні поля). Площа розвитку літієносних відкладів співпадає з фтороносними пісковиками (Бахтинське рудне поле), де флюорит, а також фосфати кальцію і сульфіди заліза, свинцю та цинку утворюють цемент [2, с.248].

Довгий час існувала думка про недоцільність розробки родовищ літію, де основними вміщуючими мінералами є слюди (які на території досліджень є літійвміщуючими породами). Останні розробки Австралійської гірничовидобувної кмпанії European Metals, разом з німецькою інжиніринговою фірмою Dorfen Anzaplan довели можливість і ефективність видобутку літію із слюд. В Росії на Ярославському ГОКу працює пілотна установка, на якій проводиться видобуток літію із слюдисто-флюоритових відвалів. Все це відкриває перспективи для комплексного видобутку літій-флюоритових руд. З урахуванням того, що плани розвитку України передбачають дуже високий попит на літій-іонні і літій-полімерні акумулятори розробка наукових основ розвитку мінерально-сировинної бази літію Подільської металогенічної зони має важливе значення для розвитку країни, як інвестиційно приваблива для розробки родовищ літію.

Літій на території досліджень пов’язаний з слюдисто-глинистим матеріалом флюоритоносних пісковиків. Він входить до гідрослюди та хлориту з незначною домішкою каолініту [3, с. 125]. Порівняння мінерального складу і

максимальних значень літію засвідчує приуроченість його до максимального об'єму глинистої складової та кількості в ній хлору.

Літієве зруденіння приурочено до польовошпато-кварцових ямпільських пісковиків потужністю 10—15 м, де, за даними спектрохімічного аналізу (полум'яна фотометрія), вміст літію становить від 0,02 до 0,16 %, рубідію — до 0,01 %, цезію — до 0,003 %. Найвища концентрація літію — 0,15–0,16 % (Li_2O 0,32—0,34 %), відповідно на потужність 2,9 м і 3,7 м, виявлена у тонкошаруватих дрібнозернистих польовошпато-кварцових пісковиках (табл. 1).

Таблиця 1

Вміст Li та CaF_2 у відкладах венду Подільської зони України

Номер, рис. 1	Назва рудопрояву	Li, %	CaF_2, %
4	Новоушицький	0,02—0,16	8—10
29	Виноградніївський	0,02—0,16	10,3—42,5
44	Ставчанський	0,15—0,16	4—10,8

Шарувата текстура пісковиків зумовлена тонкими (від частки міліметрів до 1—2 мм) слюдисто-глинистими прошарками, в яких концентрується літій. Положення верств тонкошаруватих пісковиків у розрізі змінюється, але, в основному, тяжіє до верхньої частини ямпільських верств.

Найбільше вивчений Ставчанський рудопрояв, розташований у районі с. Ставчани Новоушицького району. Тут виділено ставчанську літієносну ділянку площею приблизно 21 км^2, із середньою потужністю рудоносних прошарків у ямпільських пісковиках 3,4 м і середньозваженим вмістом LiO_2 0,25 %. Підвищений вміст літію спостерігається по всьому розрізу ямпільських пісковиків потужністю 10—15 м. Набір мінералів у відкладах побічно свідчить про те, що в межах Подільської зони розломів літій та літієві мінерали могли вилуговуватися гідротермальними водами з літій-фтористих рідкіснометалевих гранітів. Унаслідок взаємодії з породою морська вода вимивала первинні мінерали, і вони легко переміщалися на певні відстані. Літій добре мігрує в кислих водах за окисних та глейових умов і випадає в осад за низьких значень температури на лужному бар'єрі (Fe, Ca, Mg, Mn, Sr, V, Cr, Cu, Ni, Co, Pb, Cd),

де його можуть сорбувати глинисті мінерали [4, с.89]. Бар'єром для осадження літію у цьому випадку могли би бути Fe, Ca, Mg, а також Pb, який присутній у вигляді галеніту. Головні відмінні риси складу літій-фтористих гранітів та інших порід — підвищений вміст SiO_2 (у ямпільських відкладах 76,5—93,6 %, у ломозівських пісковиках, що залягають нижче, — 53—79 %, у лядівських, які розташовані вище, — 59,4—78 %).

На території досліджень виявлено літієве зруденіння (бідні літієві руди) у відкладах венду та породах кристалічного фундаменту. Виділено Виноградно-Новоушицьке поле розміром 28 × 14 км з підвищеним вмістом літію, у межах якого знаходяться Ставчанський, Виноградніївський (в ямпільських пісковиках потужністю 1,4 м літію — 0,156 %) рудопрояви флюориту (рис. 1).

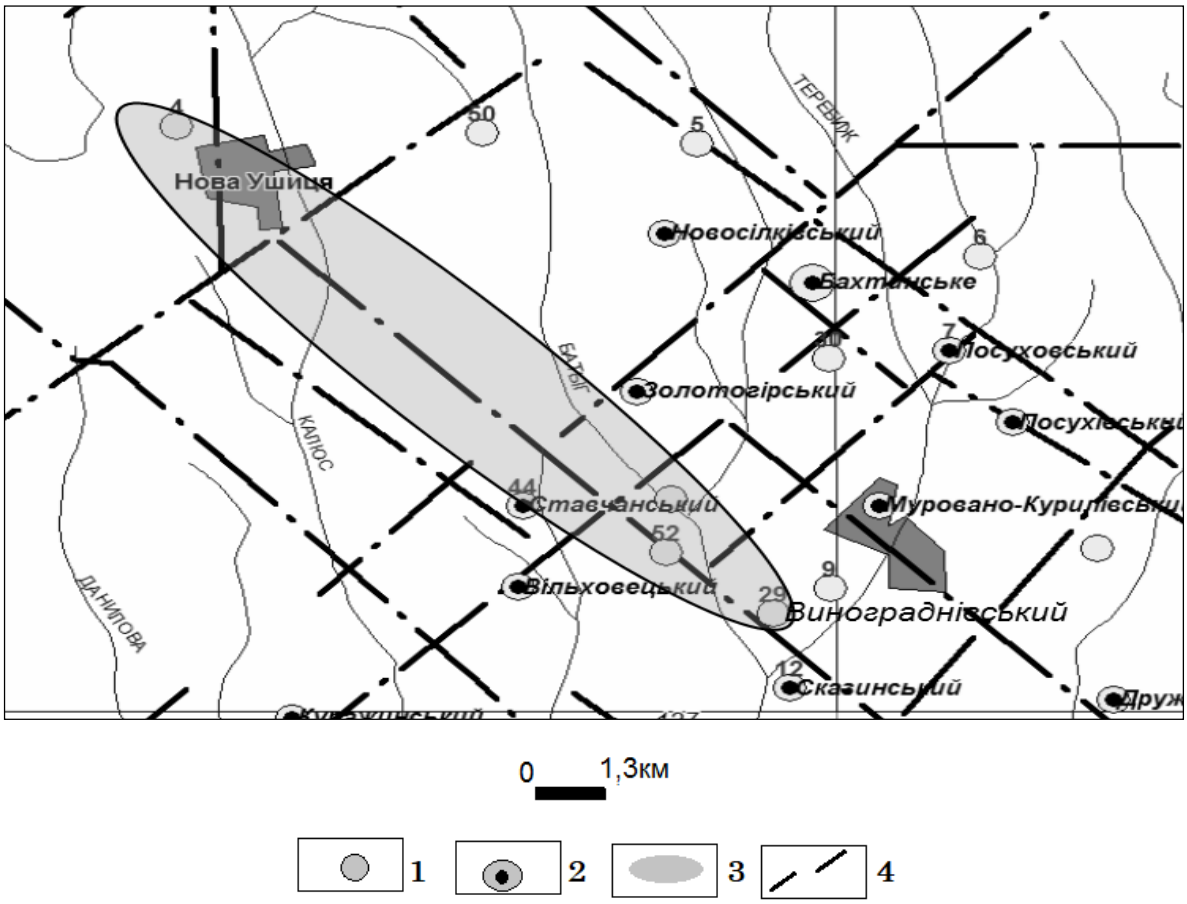

Рис. 1. Схема розташування ореолу літію у відкладах венду та породах кристалічного фундаменту. *1* – рудопрояви флюориту, *2* – рудопрояви флюориту з підрахованими запасами, *3* – ореол літію, *4* – тектонічні порушення

Площову геохімічну аномалію літію супроводжує площова геохімічна аномалія срібла із вмістом 0,15—0,62 г/т. Зважаючи на достатній вміст флюориту у Новоушицькому, Виноградніївському та Ставчанському рудопроявах (від 10 %), їх можна рекомендувати для комплексної флюорито-літієвої розробки. Під комплексною розробкою, в даному випадку, ми розуміємо одночасний видобуток флюориту і літію.

В даний час численні галузі промисловості України відчувають потребу в стратегічних та критичних мінералах. Забезпеченість запасів цієї важливої сировини має стратегічне значення і країна могла б експортувати сировину, в результаті чого отримувати прибуток. Видобуток літію буде мати велике соціально-економічне значення, бо буде сприяти розвитку адміністративних областей Поділля, як промислових регіонів, розвитку промислового потенціалу України та можливості інвестування у нові об'єкти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Металічні і неметалічні корисні копалини України. Т. І. Металічні корисні копалини (ред. М.П. Щербак, О.Б. Бобров): монографія. – Львів: Видавництво Центр Європи, – 2005. –785с.

2. Металічні і неметалічні корисні копалини України. Т. 2. Неметалічні корисні копалини (ред. М.П. Щербак, С.В. Гошовський): монографія. –Львів: Видавництво Центр Європи, – 2006. –552с.

3. Жовинський Е.Я., Крюченко Н.О. Подільська флюоритоносна зона (Середнє Придністров'я): монографія. – Київ: Видавництво ФО-П Кравченко Я.О., – 2020. – 214с.

4. Иванов В.В. Экологическая геохимия элементов. Кн. 1: монографія. –Москва: Издательство Недра, – 1994. – 304с.

УДК 780.616.432 (477)

РОЗВИТОК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ В ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІАНІСТІВ-ПРОФЕСІОНАЛІВ ТВОРЧИХ ВУЗІВ УКРАЇНИ

Зимогляд Наталія Юріївна
кандидат мистецтвознавства, доцент
Харківський національний університет мистецтв
м. Харків, Україна

Анотація. Розглядаються проблеми історико-культурних традицій провідних фортепіанних шкіл України середини XX ст., їх вплив на науково-дослідну, методичну та педагогічну роботу у формуванні та художньо-естетичному вихованні піаністів-професіоналів у Київській, Одеській та Харківській консерваторіях.

Ключові слова: фортепіанна педагогіка, методика, виконавство, фортепіанна техніка, фортепіанна інтерпретація.

Історико-культурна традиція в художньо-эстетичній спадщині будь-якого народу є загадковою і виразною домінантою, втрата або спотворення якої згубно позначиться на усьому духовному розвитку нації. Тому, пошуки, вивчення і прогноз розвитку історико-культурної традиції в контексті минулих десятиліть обов’язково приведе до позитивних результатів, особливо якщо його використовувати в практиці педагогічної роботи, вплести в тканину вузівської дидактики, тих методичних інновацій, які сприйнятливі до багатої історичної спадщини і здатні надати йому сенс в сучасних формах втілення.

Піаністична культура, яка представляє органічну частину духовної естетики нації, образну цінність і професійну гордість, включає розвиток фортепіанного виконавства, проблеми ефективності і різноманітності навчальних методик, питання науково-дослідної і науково-педагогічної роботи,

а, також духовні аспекти творчості. Дослідження їх в якості аналізу дидактичних і творчих досягнень педагогічних шкіл музичних вузів України, неповторного досвіду окремих музикантів-педагогів є основною метою. Великий теоретичний і практичний інтерес представляє вивчення досвіду педагогів-піаністів консерваторій України середини XX століття.

Провідним музичним вузом в Україні у 30-і роки XX ст. була, безумовно, Київська консерваторія. Її діяльність в 20-і роки можна охарактеризувати як період оптимальної організації структури освіти, а також методів навчання музикантів, як період розробки учбових планів і програм. Ця підготовча робота не пройшла дарма. 30-і роки відзначені дуже високим якісним рівнем в підготовці піаністів-професіоналів. Те був час блискучого тріумфу молодих талановитих виконавців як у себе в країні, так і за кордоном, час ствердження та подальшого розвитку української фортепіанної школи, поглибленого вивчення питань педагогіки і методики. 30-і роки стали тим рубежем, на якому сталася зміна поколінь педагогів-піаністів. Пішли з життя В. Пухальский, Г. Беклемишев, Ф. Блуменфельд – майстри, що стояли у витоків її створення. Г. Нейгауз з Києва переїхав до Москви і став завідуючим кафедрою спеціального фортепіано Московської консерваторії. Нова порість викладацьких кадрів складалася, в основному, з випускників фортепіанного факультету Київської консерваторії. Таким чином, в Києві продовжував розвиватися той напрям у фортепіанній педагогіці, котрий йшов від В. Пухальского, Г. Беклемишева, Ф. Блуменфельда і Г. Нейгауза.

На особливу увагу заслуговує діяльність Б. Милича, учня В. Пухальского, зусиллями якого був створений оригінальний курс методики гри на фортепіано, а також організована школа педагогічної практики при консерваторії. Цей досвід виявився настільки цікавим і результативним, що упродовж 50-х років Міністерством культури України в різних містах республіки були організовані семінари, на яких київські фахівці, зокрема Б. Милич, ділилися досвідом і знаннями в організації педагогічної практики.

Великий інтерес представляє діяльність провідних педагогів Київської консерваторії К. Михайлова і А. Луфера, що активно заявили про себе якраз у 30-і роки.

К. Михайлов представник школи В. Пухальского. Його педагогічні принципи були близькі традиціям піанізму XIX ст., зокрема А. Рубінштейна. Розвиток музичного інтелекту молодих виконавців становив основу його педагогічної діяльності. Даний період був особливо плідним для талановитого музиканта, у 30-і роки його випускники Л. Вантрауб, Е. Гуревич, Л, Щур стали лауреатами Всесоюзного конкурсу піаністів.

Представником іншої фортепіанної школи, який продовжував традиції Г. Беклемишева був його учень А. Луфер. У 1934 році він очолив кафедру фортепіано, а пізніше його призначили ректором консерваторії. А. Луфер об'єднував в собі якості блискучого піаніста і вдумливого, наполегливого педагога. Він не був піаністом камерного плану, тому і у своєї педагогічної роботі тяжів до творів монументальних. Захоплюючись сам, він умів захопити процесом пошуку музичного образу, потрібного забарвлення звуку і своїх студентів.

Учні А. Луфера викладали у вищих навчальних закладах, музичних училищах, дитячих музичних школах по усій Україні. У Києві це – Є. Сливак, А. Гейлиг, А. Фельдман, Д. Гіндін. Серед його учнів лауреат всесоюзних і міжнародних конкурсів піаністів Т. Гольдфарб, Л. Максимович, В. Тасин, М. Кузьмін, С. Грибановська.

Думка про необхідність систематичної розробки піаністичної проблематики, як власне виконавських, так і музично-педагогічних проблем, почала усвідомлюватися українськими фахівцями ще у 20-ті р. XX ст., паралельно велися пошуки її організаційних форм. Ще в 1932 р. у Київському музично театральному інституті було відкрито науково-дослідницьку кафедру, що складалася з п’яти секцій – вокальної, музично-теоретичної, оркестрової, фортепіанної і секції музичного виховання.

Вивчення проблем теорії, історії піанізму, а також фортепіанної творчості тривали і в повоєнні роки. Так, наприкінці 40-х рр. опубліковано праці А. Янкелевича «Основи радянської фортепіанної педагогіки», Б. Милича «Фортепіанні твори композиторів братніх республік як педагогічний репертуар», К. Михайлова «З історії професійної музичної освіти в Україні», «До 100-річчя від дня смерті Ф. Шопена», «Діяльність музикантів – чехів в Україні».

На початку 50-х рр. Є. Гольдінберг подала до захисту дисертацію «Нариси про фортепіанні транскрипції». Подібне дослідження було першим у консерваторії Києва. У дисертації аналізується специфіка фортепіанних транскрипцій російських композиторів порівняно із західними зразками. Відзначено розмаїття жанрів – обробка симфоній, вокальної, камерно-інструментальної музики. У цій праці були окреслені певні етапи розвитку жанру транскрипції. Проаналізувавши стилістичні і фактурні особливості творів, автор виявив закономірності для всього розвитку фортепіанних транскрипцій, простеживши їх розвиток у творчості М. Балакірева, А. Рубінштейна, С. Ляпунова, П. Пабста, С. Рахманінова. На нашу думку, праця була цікавою як для студентів, так і для піаністів, що активно включали до своїх програм фортепіанні транскрипції.

У той же самий період були подані до захисту кандидатські дисертації Л. Височинської «П. І. Чайковський «Пори року», О. Олександрова «С. Рахнанінов. Фортепіанні концерти», Є. Гуревича «Фортепіанна творчість С. Рахманінова».

Особливої уваги заслуговують праці, присвячені фортепіанній творчості українських композиторів. У 30-ті рр. фортепіанній музиці українських авторів належало невелике місце як в програмах концертуючих піаністів, так і в навчальних планах консерваторій. Так само і статті, пов’язані з дослідженнями їх творчості, публікувалися лише епізодично на сторінках журналу «Радянська музика».

У 50-ті рр., коли педагоги-піаністи й виконавці починають систематично звертатися до української музики, виходять друком багато статей, методичних розробок і досліджень, пов’язаних із творчістю композиторів В. Косенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького. Серед них: доповідь Г. Курковського «Пісня» Л. Ревуцького і українська народна музика», дисертаційне дослідження А. Цвейфеля «Камерні фортепіанні ансамблі В. Косенка та їх значення в українській камерній музиці» (1952 р.), фундаментальне дослідження Г. Курковського «М. Лисенко – фортепіанний композитор, виконавець, педагог» та ін.

Іншим осередком музичної освіти в Україні у цей період була Одеса. Об'єднавши представників багатьох національностей, місто стало важливим культурним центром Півдня України.

У 1934 році Одеська консерваторія стала функціонувати як самостійний учбовий заклад. Він складався з п’яти факультетів, найсильнішим з яких був фортепіанний. Серед його вихованців такі видатні виконавці, як Е. Гілельс, М. Гринберг, Я. Зак, які принесли радянському фортепіанному мистецтву світову славу.

У 30-і роки на кафедрі фортепіано працював високопрофесійний педагогічний колектив: професори – М. Рибицька, М. Старкова, Б. Рейнгбальд, С. Плещицер; доценти – М. Підрайська, Н. Чегодаева; викладачі – А. Залевська, І. Фікс та ін.

Провідні педагоги кафедри мали чудову професійну підготовку, отриману ними в Петербурзькій і Московській консерваторіях. Петербурзьку консерваторію закінчили М. Рибицька і М. Старкова. Перша вчилася у Г. Єсипової, друга – у В. Дроздова, учня Г. Єсипової. Випускниця московської консерваторії Н. Чегодаєва займалася у А. Скрябіна а М. Підрайська закінчила

консерваторію по класу М. Метнера. Окрім того, від Г. Бибер, у якої займалася Б. Рейнгбальд, нитка спадкоємності тягнеться до зарубіжного піанізму, так як Г. Бибер отримала музичну освіту у Віденській консерваторії.

Творчо засвоївши плідні традиції провідних піаністичних шкіл, пропустивши їх через призму власної артистичної індивідуальності, педагоги зуміли створити той сприятливий клімат для розвитку молодих талантів, який дозволив фортепіанному факультету вийти на рівень столичних вузів.

Провідним професором кафедри спеціального фортепіано в той період була М. Рибицька. Її педагогічна мудрість полягала у вмінні визначити той напрям, в якому слід здійснювати творчий пошук. Рахуючи уяву однієї з важливих сторін творчого процесу, педагог велику увагу приділяла розвитку образного мислення молодих виконавців.

Розглядаючи навчання і виховання як єдиний процес, М. Рибицька підкреслювала, що музично-виконавська діяльність виховує особу в цілому.

Аналізуючи педагогічну творчість Б. Рейнгбальд, необхідно наголосити на тому, що передусім, вона була особою незвичайно яскравою і емоційною, яка вміло удосконалювала індивідуальність своїх учнів, кожен з яких був яскравою творчою особистістю. Серед них – Е. Гілельс, Л. Сосина, Б. Козель, Б. Маранц.

Усебічна вченість, знання літератури і мистецтва дозволяли Б. Рейнгбальд прибігати до узагальнень, бачити перспективу і кінцеву мету створення музичного твору.

Якщо Б. Рейнгбальд можна визначити як художника емоційного складу, то в педагогіці М. Старкової домінував інтелектуальний початок. Вона вчила логічно осмислювати музичний матеріал, ретельно розумітися на деталях. Рекомендувала логічно засвоювати музичний твір, стверджувала, що неусвідомлене запам'ятовування подовжує виучку напам’ять і зрештою призводить до непередбачених помилок на естраді. М. Старкова розвивала в учнях потребу у знаннях, розширюючи їх кругозір роботою над різними редакціями творів, закликала якнайширше знайомитися з творчістю композитора над твором якого працював її учень.

В означений період наукова і методична робота здійснювалася також і в Одеській консерваторії. Серед праць одеських фахівців, присвячених питанням

методики і педагогіки – Н. Чегодаєвої «О. Скрябін – педагог» (1947), М. Рибицької «Про виховання творчого початку у виконавстві» (1947) та «Апарат піаніста в процесі гри на фортепіано» (1952), Р. Костирка «Самостійна робота над художнім твором», Г. Лейзеровича «Короткий курс методики гри на фортепіано», М. Старкової «Методичні принципи моєї роботи». У деяких працях розглядалися питання, пов'язані з творчістю зарубіжних і російських композиторів: Р. Костирко «Фортепіанна творчість Р. Шумана (1947), Л. Гінзбург «С. Рахманінов. Сонати» (1947). Особлива увага приділялася вивченню творчості композиторів України. А. Плещицер проаналізував «Етюди В. Косенка» (1952), М. Подрайська у своїх наукових працях вивчала фортепіанну творчість М. Лисенка. На початку 50-х р. колектив кафедри розпочав написання монографії «Історія музичної культури Одеси», яка згодом вийшла друком.

Центром соціально-економічного і політичного життя лівобережної України був Харків. Це місто з давніми багатими культурними традиціями зробило істотний внесок у розвиток піаністичної культури країни.

У 1935 р. внаслідок реформи вищої освіти, в Харкові відкрилася консерваторія, в якій почали функціонувати дві кафедри спеціального фортепіано. Колектив однієї у складі Б. Скловского, М. Хазановского, М. Молеля, очолюваний професором Л. Фаненштилем, випускником Петербурзької консерваторії по класу Л. Миколаєва, прагнув розвивати традиції Петербурзької фортепіанної школи. Під керівництвом Н. Ландесман працювали, в основному, випускники П. Луценка, який закінчив Берлінську консерваторію, шанувальники і продовжувачі його спрямувань.

Серед випускників П. Луценка були такі талановиті педагоги та виконавці, як – Н. Ландесман, В. Петров, В. Топілін, Л. Сагалов, Л. Рожецька, Т. Шабогдаш. Багато хто з них працював у Харкові до 60-х років XX ст., збагачуючи і розвиваючи традиції свого вчителя.

Н. Ландесман – видатний музичний діяч, піаністка та педагог виконавське мистецтво якої відрізнялось різноманіттям виконавського репертуару. На

одностайну думку музичних критиків вона була музикантом високого класу з блискучою технікою, що проявила себе вже на початку кар'єри яскравою індивідуальністю. Педагогічні принципи Н. Ландесман визначалися, по-перше, тим, що в її особі поєднувалися талановитий високопрофесійний педагог і виконавець, по-друге, традиціями, що йшли від німецької фортепіанної школи, які вона засвоїла в класі свого педагога П. Луценка.

Педагогічні і виконавські принципи Н. Ландесман передала своїм учням – Н. Гольдингер, А. Голуб, І. Крючик, В. Лозовій, Л. Іоліс.

Історією Харківської консерваторії стало життя і творчість Б. Скловського. Почавши свій творчий шлях наприкінці 20-х років, він працював у якості консультанта кафедри спеціального фортепіано до початку 90-х років XX ст.

Що стосується педагогічних принципів, то вони були близькими установкам фортепіанної школи Л. Миколаєва. Він ніколи не нав'язував власної думки, створював в класі творчу атмосферу. Дуже не любив «неохайної» гри, вважаючи, що точність і акуратність позитивно позначаються на розвитку технічного арсеналу студента, що у свою чергу є умовою для художнього втілення музичного образу твору.

Б. Скловський дбайливо ставився до індивідуальності своїх учнів. Не пригнічуючи їх своїм авторитетом, він намагався лише направити розвиток молодих піаністів в правильне русло.

Близько 50 років свого життя віддав вихованню музикантів в стінах Харківської консерваторії М. Хазановський. Відмінною рисою педагогіки музиканта був раціональний підхід до вивчення музичного твору. Він приділяв велику увагу агогіці, довго працював над зручною аплікатурою, окремими епізодами творів.

М. Хазановський пропагував українську музику. У програмах концертів його студентів часто звучали опуси український композиторів. Серед його учнів лауреати і відомі педагоги, це – Марія і Наталія Єщенки, Г. Гельфгат, В. Крамаренко, Н. Смоляга.

Педагоги Харківської консерваторії також активно займалися науковою і методичною роботою. Вони розробляли теми, пов'язані переважно з історією виконавства. Професор А. Лунц написав нариси «Джерела й розвиток радянської фортепіанної творчості» та «Тридцять років радянського фортепіанного виконавства» (1947), В. Шапіро розробив курс «Методика гри на фортепіано», а професор Б. Скловський працював над проблемами історії і теорії піанізму. У своїх працях педагоги-піаністи зверталися і до творчості зарубіжних композиторів. Так, А. Лунц опублікував дослідження «Досвід роботи над етюдами О. Скрябіна», В. Шапиро – «Етюди-картини С. Рахманінова», М. Хазановський – «Пори року» П. Чайковського». У 1953 р. відбувся захист дисертації М. Єщенко на тему «Етюди Ф. Шопена і деякі питання їх інтерпретації». Спостерігалося також і тяжіння до вирішення проблем музичного виховання студентів. Так, Л. Фінкельштейн написала працю «Початковий етап розвитку піаніста», а також «Особливості виконання оперного клавіру», у якій досліджувалися питання концертмейстерської майстерності.

Період середини XX ст. в Україні став часом реформування вищої музичної освіти. У Київській, Одеській та Харківській консерваторіях створювалися не тільки нові плани, програми навчання, а й вводилися такі предмети, як концертмейстерський і камерний клас. Таким чином підготовка піаністів фахівців ставала комплексною і більш досконалою.

Історико-культурні традиції в українській музичній освіті завжди були її основою, гарантією спадкоємності розвитку музичної культури. Видатні успіхи української фортепіанної школи загальновизнані. Завдяки збереженню і вдосконаленню традицій у навчанні фортепіанному мистецтву, в Україні вдалося створити систему підготовки піаністів рівень професіоналізму яких, високо цінується у всьому світі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дагілайська Е. М. Старкова і Б. Рейнгбальд – педагоги – піаністи Одеської консерваторії / Е. Дагілайська // Зб. наук. пр. Вип 8. – К., 1973. – С. 187-200;

2. Курковський Г. Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913-1933) // Українське музикознавство : зб. ст. Вип. 2. – К., 1967. – С. 264-280;

3. Рум'янцева А. Ю. Діяльність кафедри спеціального фортепіано Харківської державної консерваторії у після окупаційний період (1943–1949 рр.) // Муз. мистец. : зб. наук. ст. / Донец. держ. муз. акад. ім. С. С. Прокоф'єва. – Донецьк, 2004. – Вип. 4. – С. 236–244;

4. Рум'янцева А. Ю. Розвиток професійної фортепіанної освіти в Харкові у 40–90-х рр. ХХ ст. в контексті політичної ситуації в Україні // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. Мистецтвознавство. Архітектура : зб. наук. пр. — Х., 2007. – № 2. – С. 108–119;

5. Хурсіна – Аністратенко Ж.І. Перші освітні заклади // Музика. – 1982. – №2. – С.8.

6. Щербінін Ю. Біля джерел музичної освіти в Харкові // Українське музикознавство: науковий міжвідомчий щорічник / Академія наук УРСР. – К. : Музична Україна, 1971. — Вип.6. — С. 228–237.

УДК 630

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІСОЗАГОТІВЕЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Іванюк Тетяна Миколаївна
к.с.-г.н., доцент кафедри
Поліський національний університет

Проаналізовано основні положення лісозаготівель, як виробничого процесу. Встановлено, що заготівлею деревини в держлісгоспах займаються приватні малі комплексні бригади. Заготівля проводиться згідно лісорубних квитків. До початку розробки лісосіки складається технологічна карта, положення якої виконуються заготівельниками. Способи лісозаготівлі виключають або обмежують негативний вплив на довкілля.

Ключові слова: рубки головного користування, суцільно лісосічні рубки, малі комплексні бригади, технологічна карта, лісосіка

Із зростанням обсягів заготівлі лісу дослідження організації та безпосереднього проведення рубок головного користування на лісогосподарських підприємствах Житомирської області згідно нормативних документів на сьогодні є дуже актуальним.

Рубки головного користування проводяться в стиглих і перестійних деревостанах з метою своєчасного і раціонального використання запасів стиглої деревини та відновлення лісу [1]. При цьому повинен бути забезпечений безперервний, невиснажливий обсяг користування деревиною на основі балансу еколого-природоохоронних і господарсько-економічних функцій лісу, умов відтворення високопродуктивних стійких деревостанів [2].

У соснових і сосново-дубових лісах Полісся поширені суцільно лісосічні рубки (близько 90% загального обсягу лісокористування). Вони проводяться у стиглих насадженнях, які не забезпечують із певних причин достатньої

кількості життєздатного підросту і молодняка головних порід, що вимагає штучного відновлення; в насадженнях пошкоджених пожежами, шкідниками та хворобами. Суцільно лісосічні рубки прийнятні і для одновікових деревостанів із світлолюбних порід, що успішно відновлюються природним шляхом на зрубах, з погляду широкої механізації таких процесів, як ваління дерев і вивезення деревини [3, с.200].

В останні роки в області лісозаготівлями займаються бригади приватних підприємців, які створені по принципу малих комплексних бригад. Це зменшує витрати підприємства на заготівлю деревини.

Характерна особливість малих комплексних бригад – сумісництво професій робітників, взаємодопомога та взаємозамінність у роботі. Як результат, покращуються показники використання машин і механізмів, підвищується колективна зацікавленість усіх членів бригади у виконанні поставлених завдань, що призводить до підвищення продуктивності праці. На кожну лісосіку для заготівлі деревини видається лісорубний квиток. До початку її розробки складається технологічна карта, положення якої є обов'язковими до виконання.

Усім видам лісозаготівельних робіт передує лісосировинна і технологічна підготовка лісосік. Лісосировинна підготовка включає відведення лісосік і їх приймання, а технологічна підготовка проводиться після ретельного вивчення лісоексплуатаційних умов на лісосіках і включає вибір раціональних схем їх розробки, вибір схеми доступу транспорту та складання технологічної карти на розробку кожної лісосіки. Далі слідує транспортна підготовка, підготовка території лісосік до рубки, навантажувальних пунктів, трелювальних волоків і облаштування майстерських дільниць. Їх обсяг залежить від прийнятого технологічного процесу, використовуваних машин, грунтово-гідрологічних і рельєфних умов, а також таксаційних характеристик деревостану, який поступає в рубку.

Залежно від конкретних природних факторів кожної лісосіки в держлісгоспах області застосовуються різні способи розробки пасік і ділянок. Найбільшого поширення набув стрічковий спосіб розробки пасіки.

Звалювання дерев проводиться бензомоторними пилами «Штиль» або «Хускварна» стрічками, шириною 8-10 м, розташованими під кутом 45-60 ° до трелювальних волоків, послідовно, починаючи з далекого кінця пасіки. Дерева на стрічці звалюють під невеликим кутом до волоку, вершинами в сторону волока. Запас дерев на стрічці, приблизно, відповідає середній рейсової навантаженості трелювального трактора, і трактор набирає пачку, не зїзджаючи з волока. За умови збереження підросту при розробці пасік стрічковим способом звалювання проводиться на підкладне дерево.

На трелюванні використовують колісні трактори МТЗ-80 і МТЗ-82. Середня відстань трелювання становить 200 м.

Місце очищення дерев від сучків обумовлено технологічним процесом на кожній з лісосік. Очищення може проводитися на лісосіці, трелювальних волоках, вантажному пункті за допомогою бензомоторних пил «Штиль», «Хускварна». В основному, очищення дерев від сучків проводиться на лісосіці.

Навантаження і вивезення деревини з лісосіки здійснюється спеціалізованими автомобілями хлистами або сортиментами в двох напрямках: споживачеві або на деревообробний цех.

Наразі визначилися два основних напрямки в технології лісосічних робіт, які передбачають вивезення хлистів або сортиментів. Сортиментна технологія, частка якої на даний час зростає, є ефективною тільки при розвиненій мережі доріг загального користування і при наявності спеціальної техніки.

Роботи по лісозаготівлі проводяться способами, які виключають або обмежують негативний вплив на довкілля.

У сучасних умовах розвитку країни необхідно бережливо, раціонально та заощадливо використовувати лісові ресурси у відповідності до дозвільних документів, не перевищуючи встановлені обсяги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Держкомлісгоспу України «Про затвердження Правил рубок головного користування» від 23.12.2009 р. № 384 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-10.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» від 23.05.2007 р. № 761 (Редакція від 19.01.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-п/parao157#o157

3. Генсірук С.А. Ліси України / Наук. тов. ім. Шевченка, Укр. держ. лісотехнічний університет. – Львів, 2002. – 496 с.

УДК 7.067

ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УЗБЕКСКОГО ТЕАТРА

Кадирова Сарвиноз Мухсиновна
доктор искусствоведения, профессор
кафедры “Искусствоведения и культурологии”
Государственный институт искусств
и культуры Узбекистана
г.Ташкент, Узбекистан

Аннотация. В статье речь идет о становлении и современном состояние узбекского театра, выявления особенностей возникновения и эволюции развития национального театра.

Ключевые слова: театр, драматургия, устная традиция, зрелищное искусства, актёрское искусство, сценическое действие, жанр, репертуар, кулис, музыкальный театр.

Мысли о зарождении узбекского театра европейского образца в начале XX века заставляют задуматься о сегодняшнем театральном искусстве в нашей стране. В тот период в стране существовал древний традиционный театр устной формы, зрелищное искусства масхарабозов и кизикчи. После колонизации Туркестана царской Россией в страну стали проникать капиталистические отношения. Эти новые социальные отношения оказали свое влияние на существующую инфраструктуру в стране, а также на зарождающее театральное искусство, которое находился в этапе становления. Об этих изменениях нельзя судить однозначно. Дело в том, что эти изменения во-первых, дали возможность местному населению соприкоснуться с европейской культурной жизнью, но с другой, порабощению бедной части населения прежде всего местными богачами, религиозными фанатиками, а также прищедшими в страну

российскими царскими чиновниками. Абсолютно верно подмечено, что после колонизации Туркестана царской Россией местное население удерживали в сетях религии и невежества, далеко от просвещения. Представители колониальной администрации выступали не только против существующей национальной культуры в стране, но и наплыва прогрессивной европейской и русской культуры. И тем не менее в страну стали приезжать не только высокопоставленные чиновники, но и представители интеллигенции, инженеры, ученые, рабочие, крестьяне. “Когда Россия вторглась в Туркестан, она считала себя спасителем для страны. Колониальное правительство ставила примером местному населению русский и европейский жизненный уклад, их достижения в науке и культуре. По большей части это было направлено против прошлой нации и многовековым традициям. Поначалу даже самые продвинутые интеллектуалы своего времени не осознавали, что все это было направлено ради разрушения нации изнутри, утраты идентичности и, в конечном итоге, русификации” [1.С.291]. Действительно, в этот период наша передовая интеллигенция не была против европейской, особенно русской культуры, искусства и науки, но до конца не понимала, для какой цели оно было мобилизовано. Другая культура, религия, обычаи, технические инновации, телеграф, кинематография и исполнительские традиции, пришедшие в страну в колониальный период не могли не повлиять на местное население, особенно, на продвинутую её часть образованных джадидов.

Люди, вновь прибывшие и привыкшие к русской культурной жизни, также намеревались организовывать театральные представления и концерты в этой стране. Репертуар узбекского традиционного театра не удовлетворяли их потребности. В результате хотя и не регулярно, любительские труппы стали организовывать театральные представления. С 1877 года в Туркестан регулярно приезжают с гастролями артисты и театральные труппы. Репертуар приезжих театров были наполнены французскими водевилями и мелодрамами, а также произведениями русской и западной европейской классики.

Теперь несколько слов об отношении местного населения к этим событиям. Во-первых, сложилась благоприятная ситуация для администрации царской России. Отношение местных жителей, не знающих русского языка, исходя из своих религиозных убеждений к таким зрелищам было отрицательно. Человек, который присутствовал в подобных представлениях считался согрешившим. Население обеих сторон - нового и старого города существовали отдельно, надо учесть и тот факт, что большая часть местного населения проживала в старом городе, держалась подальше от подобных театральных увеселений. Несмотря на запреты театральных представлений, местные богачи, торговцы, представители интеллегенции и наконец, обычные горожане начали постепенно посещать театр.

Конечно, помимо гастролей по стране труппы русских театров, также организовывали свои гастроли азербайджанские, татарские и армянские театральные труппы. В этих труппах преобладали спектакли с музыкальным сопровождением. Таким образом, благодаря репертуарной политике, театральному сообществу и поддержки этих театральных трупп, начинает свою деятельность новый узбекский театр европейского образца.

В период становления наряду с образцами первой национальной драмы в репертуар узбекского театра были включены переведенные версии азербайджанских и татарских авторов, приспособленные на узбекский лад французские мелодрамы, но и гастролировавшие труппы в туре также привлекали узбекских любителей для участия в массовых сценах. Как справедливо было отмечено академиком М.Рахмановым: “...близость татарских и азербайджанских театров к узбекскому народу с точки зрения языка и традиций значительно облегчила освоение европейских театральных форм и ускорила процесс создания нового узбекского театра”. [2. С.264.] .

Действительно, влияние татарского и особенно, азербайджанских театральных коллективов на формирование узбекского театра нового типа было чрезвычайно велико. Причина заключалась, прежде всего, в близости менталитета, созвучности языка, близких сердцам нашего народа мелодии.

Первая узбекская “опера” (музыкальная драма) родилась под влиянием азербайджанских театральных представлений. Однако “наш новый узбекский театр и драматургия не является точной копией русского, азербайджанского или татарского театра. Это новый национальный театр узбекского народа, основанный на изучении опыта русских и других братских театров, взаимосвязи, взаимодействия и взаимовлияния этих театров конца XIX - начала XX веков. Это показывает, что творческое изучение межкультурных отношений, взаимодействия русского, узбекского и других братских народов, опыт русских и европейских театров, начавшиеся со второй половины XIX века, не устранило самобытность узбекского театра и его национальных особенностей, а наоборот, помогла обогащению и быстрому развитию нового типа театра” [3. С.387-388]. Родился уникальный театр, сохранивший свои национальные черты.

В начале двадцатого века, когда письменная драма только начинала формироваться, изменения наблюдались и в области литературы и искусства. В результате, помимо прозы и поэзии, начала складываться драма нового типа. “До октябрьской революции в письменной драматургии были созданы свыше тридцати произведений. Даже в период зарождения этого литературного вида были созданы произведения разного жанра - трагедии, драмы, комедии” [4.С.4] - пишет Ш. Ризаев. То есть, возникшая в форме политического движения, стремящихся к изменениям общественных устоев через просвещения народа, пропагандирующая в обществе образования джадидская драма привела к созданию театра нового образца. После появления первых редакторов, писавших адаптированные к сцене произведения, стало возможным говорить о развитии нового литературного жанра - драматургии. Абдулла Кадыри писал в свое время: “С 1912 по 1917 год, и особенно с 1918 года, когда были сняты препоны против просвещения, написания театральных пьес для постановки стало для молодых писателей одним из путей развлечения или забавой” [5]. Но это был серьезный шаг. Не только любители, но и хорошо образованные и талантливые интеллектуалы своего времени Махмудходжа Бехбуди, Абдурауф

Фитрат, Абдулхамид Чулпан, Гази Юнус, Ходжи Муин Шукрулла, Абдулла Авлони, Абдулла Бадри, Гулям Зафари, Абдулла Кадыри, Маннон Уйгур занялись этим делом. Пьесы этих авторов вне зависимости от жанра или тематики служили идеологическим целям, на которую они были направлены. Это идея просвещения, искоренения недостатков в сознаниях людей, неграмотности, стремления к национальному развитию. Конечно, несмотря на сильный дидактический дух и зрелищность, в их произведениях было и обращение к серьезным темам.

Выше мы говорили, что на первом этапе развития узбекский театр был под влияниям. Это также повлияло на репертуарную политику нового театра. На протяжении почти двух десятилетий джадиды создали и ставили драмы, трагедии, музыкальные драмы, детский репертуар и комедии. Писатели описывая историю или же окружающий их современную жизнь, старались выявлять и показать воочию современные проблемы, чтобы приучить зрителей к новому театральному искусству. Это было не только веления времени, но и необходимостью. Таким образом, в репертуаре нового узбекского театра европейского образца переводная драматургия сменяется оригинальными произведениями со сценками из реальной жизни народа.

Это было в то время, когда профессиональные и полупрофессиональные русские, татарские, азербайджанские и армянские труппы продолжали выступать в Туркестане. Данные театральные труппы, находившиеся в Туркестане были на голову выше узбекского театра. Прежде всего, они могли похвастаться европейским театром, драматическими произведениями, а также профессиональными актерами и режиссерами. В Туркестане начала XX века был периодом интереса к театру европейского стиля и появления образованной молодежи, готовой заняться театром. Представители русских, особенно азербайджанских и татарских театров оказали как материальную, так и моральную поддержку узбекскому театру в этом движении. Новому узбекскому театру приходилось постепенно завлекать народ.

Зритель теперь выдвигал требования к театру и драматургии. Эти изменения также были замечаны и критиками того периода. В статье написанная в форме комментария по случаю десятилетия узбекского театра отмечалось: “В начале перемен театральная драматургия пошла тремя разными путями. Первое, это произведения иных национальностей, которые тяжелы в восприятии, а второе, сценические произведения которые заполняя сцену безвкусными вещами, не дают никакого смысла для народа и становились непонятными для людей. И наконец, третий путь состоялся в том, что темы и события в данных произведениях, взятые из жизни и преподнесены зрителям мастерски, которого можно назвать “путём Бехбуди” ... В этом направлении появились несколько драматических и комедийных произведений” [6]. Критик называет это “потоком Бехбуди” и отмечает что именно подобные произведения были лидерами в репертуаре национального театра. Он также подчеркивает необходимость содействия публикации произведений национальных драматургов. В противном случае, по его словам, театральное искусство не будет развиваться, театральные здания опустеют, а художники лишатся источника творчества. Зрители стремились к трагедиям и драмам,в которых события были взяты из реальной жизни и отражали правду жизни. Примером тому служат известные драмы “Падаркуш” (“Отцеубийца”) Бехбуди, “Свадьба” Ходжи Муин Шукрулла и Нусратулла Кудратуллы. “Неправда, что “люди не ходят в театр”, люди ходят. Но он имеет право не ходить на спектакли чуждые и непонятные его душе переводные “западные” произведения. В противном случае люди ходят на спектакли, которые хорошо написаны и сыграны”, - писал в свое время Чулпан [7].

По нашему мнению, небольшие одночастные злободневные комедии, пьесы написанные на исторические темы, а также драмы и трагедии, в которых авторы поднимали насущные проблемы современности и являлись ядром репертуара узбекского театра. Если в восприятии комедийных спектаклей у зрителя имелись и потребность, и возможности, и заинтересованность, то в понимании спектаклей на историческую тему, длившийся несколько часов

нехватала ни терпения, ни желания. Конечно, рассуждая о положительных и отрицательных сторонах этих произведений, нельзя забывать и о роли пропаганды просветительских идей, воспитания народа. Авторы состоялись из литераторов, писавших в разных жанрах, имевшие разные взгляды на жизнь и разные художественные стили. Их объединяла борьба за свободу, процветание и развития нации.

В начале нового века узбекский театр европейского образца формировался, создавался и развивался не только на основе чисто художественных законов, но и под влиянием политических отношений. ”Известно, что узбекский театр уходит своими корнями в истоки эллинистического театра, возникшего в Средней Азии благодаря военным походам Александра Македонского, а в другом питается истоками древнего народного искусства. Если принять во внимание второй этап, период Тимуридов и наиболее продвинутые этапы традиционного исполнительского искусства XIX века, нет сомнений в том, что мы занимаем особое место в этой области среди самых передовых стран мира. Однако, возникновение театра европейского образца на территории Туркестана определяется великими движениями джадидов начала XX века“, - утверждая Ш.Ризаев во всех смыслах прав [8.].

В становлении узбекского театра нового типа среди просветителей возникло два различных взглядов по отношению к традиционному театру. Одни начисто отрицали народный площадной театр, основанный на устную драматургию, объясняя это непристойной игрой, простым лицедейством, не достойным проповедовать высокие просветительские идеи. Создавалось впечатление, что искусство масхарабозов и кизикчи трактовалось как противоречивое и полностью противоположное выдвигаемым ими идеям. Другие же наоборот, всячески отрицали форму и содержание европейского театра, делая упор в основном на народный театр устной традиции, утверждая тем самым, что узбекскому зрителю чужды произведения вызывающее сочувствие, сострадание. Якобы только смех, комедийное искусство - удел

узбекских зрителей. Это мнение в полной мере было выражено в статье “Узбекский театр”, опубликованной в газете “Туркистон” от 22 сентября 1922 года. В статье говорится: “Мы думаем, что причина этого только в артистизме. Нашему народу сейчас не нужна искусства ради искусства. Что касается театров они приходят ради развлечения. Он не любит, когда ради пятнадцати минут сценки приходится ждать час или больше смены декорации. Это естественно. Сценическое искусство развлечения и одновременно воспитывающая сила, которая питает дух людей, влияя на их чувства. Поскольку наш современный театр не может привлечь внимание людей, его дух, не может удовлетворить его желания. Нельзя сказать, что есть узбекский театр. Его нет” [9.]. Или в той же статье говорится: “Шекспир и Фитрат, Гоголь и Камаль, чьи произведения не имеют реальной ценности, должны быть удалены из нашего театра сейчас, или, скорее, мы должны выйти за их пределы, чтобы мы не могли их понять и они не могли влиять на нас”. [10.]. Однако наиболее дальновидные практики нового театра избрали третий путь: изучая опыт европейского театра, не забывали и о традициях узбекского площадного театра, об эстетических потребностях зрителей.

Уместно поговорить о конкретных путях развития узбекского театрального искусства в XXI веке - веке технологий, образования и цифровой экономики. Причина в том, что эти процессы развития очень похожи на попытки становления национального театра начала XX века. Прежде всего, республики бывшего Советского Союза распались и образовали союз независимых государств, со своей рыночной экономикой, системой образования, культурой и национальным искусством. В конце XX века сбылись мечты джадидов, ожидавших национальную независимость. Узбекистан вместе с другими республиками СНГ стал независимым государством.

Независимость создала условия для постановки спектаклей на театральных подмостках, сочетающих разные темы, разные стили, средства сценического выражения. Самое главное, что в этот период театры не только продолжали устоявщиеся традиции, но и начали восстанавливать забытые. На

сегодняшний день у нас сложилась своеобразная модель театра. Театры начали ставить во главу угла своей деятельности духовные потребности зрителей. Идет процесс возрождения забытых тем и образов, укрепления национального своеобразия сценических произведений, поиски современных, более действенных методов, стилей и выразительных средств.

Правда, в этот период художники могли свободно творить, выбирать темы и высказывать желаемое. Поддержка государства, предоставленная театрам свобода, самостоятельность дали свои положительные результаты. Однако, в условиях рыночной экономики театрам приходятся ставить спектакли на конкурентной основе и таким образом, быть самодостаточными.

В годы независимости в репертуаре наших театров обрели свое место многие спектакли, на запрещенные раннее темы. Благодаря возрождаемым древним традициям, обычаям и ценностям увидели свет на сцене театров произведения на историческую тематику, роль и место которых неизмеримо в деле воспитания у молодого поколения чувства национальной гордости, уважения к народным традициям. На театральной сцене создаются и воплощаются в жизнь десятки драматических произведений, посвященных жизни и деятельности таких великих исторических личностей, как Имам Аль-Бухари, Бахоуддин Накшбанди, Ат-Термези, Амир Темур, Ахмад Аль-Фергани, Алишер Навои, Джалаледдин Мангуберди, Мирзо Улугбек, Боборахим Машраб. Такой интерес к исторической тематике был связан, прежде всего, с тем, что нашему народу надо было занова восстанавливать свою национальную историю, закутанную в идеологическую оболочку, и в условиях независимости эта пелена была снята. На постановки спектаклей по историческим произведениям выделялись большие суммы денег, и государство уделяло им особое внимание. Это также оказало значительное влияние на развитие жанра. А главное, исторические постановки отличались величественным решением, условно-образным стилем, большими достижениями в актерском искусстве.

В первый период независимости историческая драма и комедия заняли центральное место в театральном репертуаре. Мы считаем, что одной из

основных причин появления этих двух жанров является возвращение национальной идентичности, ценностей, обычаев и традиций нашему народу. Но, к сожалению, в репертуаре театров, особенно в плане показа зрителям, нельзя не учитывать и тот факт, что крен уходит в сторону комедий. “Это означает – пишет Ш. Ризаев, если искусство уделяет больше внимание истории, прошлому, оно должно сосредоточить свое внимание и на настоящем. В противном случае ценность искусства падет. К сожалению, некоторое время так и произошло. В то время, когда наши театры ставили исторические спектакли, зрители, насладившись этим “благословением”, захотели увидеть сегодняшнее настроение, свадебные перепетии на сцене и на экранах. Есть “умельцы”, которые воспользовались этим” [11.].

В театральном искусстве последних лет создатели спектаклей, сохраняя реалистические решения, все чаще используют формы и элементы зрелищного искусства, фольклора и этнографии. За рамки традиционного национального театра выходят режиссерские решения, отличающиеся удачным использованием методов и стилей мирового театрального искусства. На наш взгляд, мы много сделали для восстановления нашей истории, национальных традиций и обычаев. Теперь задача - создание драматургами и артистами не только произведений о нашей истории, но и о людях, живущих сегодня, о положительных реформах в нашем обществе, человеческих отношениях, позитивных событиях, некоторых проблемах, которые необходимо решить. Конечно, пейзажи современной жизни должны отражаться не только в комедиях, но и в жанре драмы, воплощающем сильные драматические противоречия, социальные отношения. К счастью, в этом жанре есть и положительные достижения. В настоящее время творческие коллективы узбекских театров в поисках сценических произведений на современную тематику, воплощения на сцене образа современника. Эти спектакли затрагивают злободневные проблемы современности, прославляют защитников родины, в них звучат призывы почтительного отношения к пожилым. Одним

словом, ведутся серьезные творческие поиски в области современной тематики и создания сценического образа современников.

В заключение можно сказать, что роль театрального искусства в сохранении духовности в общественной жизни нашей страны, которая развивается такими стремительными темпами неоценима. Ведь у театра есть более эффективная возможность, чем у любого другого искусства, в освещении вопросов национальной идеологии, патриотизма, национальной гордости, веры, межнационального согласия, доброты, нравственности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти. –Т.: Маънавият, - 2004. - 291-б.
2. Раҳмонов М. Ўзбек театри (XVIII асрдан XX аср аввалигача ўзбек театр маданияти тараққиёт йўллари). - Т.: Фан, - 1968. - 264-б.
3. Ўша манба. - 387-388 - бб.
4. Ризаев Ш. Жадид драмаси. - Т.: Шарқ, -1997. - 4-б.
5. Қодирий А. Бизда театру ишининг бориши (театру ва мусиқа). “Иштирокиюн”. - 1919, 11 декабрь, 239-сонли.
6. Азамат А. Ўзбек театрусининг тақдири. - Туркистон. 1924, 7 ноябрь.
7. Қаландар. Або Муслим. - Туркистон. 1922 йил 21 декабрь.
8. Ризаев Ш. Давр ва театр. // Театр. – 2017. - №2.
9. С.Ўзбек театруси. - Туркистон. 1922, 22 сентябрь.
10. Ўша манба.
11. Ризаев Ш. Давр ва театр. // Театр. – 2017. - №2.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ А-БАКТЕРИНА ДЛЯ КОРРЕКЦИИ ДИСБИОЗОВ

Кременчуцкий Геннадий Николаевич
д.м.н., профессор
Степанский Дмитрий Александрович
д.м.н., профессор
Турлюн Сергей Акимович
к.м.н., доцент
ГП "Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины"
г. Днепр, Украина

Введение. Дисбиоз кишечника, изменение его микробиоценоза, часто возникают при хронической патологии желудочно-кишечного тракта (ЖКТ), инфекционных заболеваниях, в процессе лечения антибактериальными и иммуносупрессивными препаратами [1 ,2]. При этом осложняется течение основного заболевания и дисбактериоз может стать самостоятельной клинической проблемой [3,4]

Своевременная микробиологическая коррекция дисбактериоза в сочетании с другими методами лечения основного заболевания, которое стало причиной дисбактериоза, позволяет сократить сроки болезни, улучшить прогноз заболевания [5.]

Поэтому адекватная коррекция дисбактериоза является важной задачей в терапии ряда заболеваний и дисбактериоза — одной из основных проблем современной медицины Полученные нами данные об антагонистическом действии аэрококков в отношении патогенной флоры в кишечнике лабораторных животных [6] позволили оценить возможности А-бактерина нового эффективного пробиотика [7] в клинической практике лечения дисбактериоза.

Задачей исследования было провести сравнительный количественный анализ микробоценоза у больных дисбактериозом при условии применения пробиотика А-бактерин.

Материалы и методы исследований. Наблюдали 35 больных дисбактериозом кишечника в возрасте 19-48 лет, мужчин - 20, женщин - 15.

Согласно клинической классификации [8] больные распределились следующим образом: 23% больных страдали дисбактериозом 1-й степени, 35 - второй, 42 - третьей. Протейный дисбактериоз выявлен у 22% больных, стафилококковый - у 25,7, кандидозный - у 14,3, дисбактериоз, обусловленный лактозонегативными эшерихиями и Enterobacter - у 11,4 и ассоциированный дисбиоз - у 25,7. Без выраженной симптоматики дисбактериоз кишечника протекал у 58% больных и у - 42% с наличием умеренной интоксикации и диспепсических нарушений.

Назначение курса лечения А-бактерином (A-bacterinum siccum), суточная доза и продолжительность лечения определялись лечащим врачом в зависимости от тяжести и длительности основного заболевания, степени дисбактериоза. Определяющим для врача является клиническое улучшение, что можно наблюдать у больных в течение первой недели. Существенное значение имеет длительность пребывания больного в стационаре.

Определяющим в динамике клинических проявлений заболевания являются процессы происходящие в макроорганизме в результате приёма пробиотика, при этом динамика достоверно выявляется только в результате достаточно длительного приёма А-бактерина. Результаты экспериментов на лабораторных животных и период адаптации аэрококков в макроорганизме обосновали целесообразность удлинения срока перорального приёма препарата до 7-8 недель учитывая пребывание больного в стационаре. После клинического улучшения и выписки больные амбулаторно принимали препарат ещё в течение 5-6 недель.

А-бактерин принимался перорально по 6 доз за 30-60 минут до еды 1 раз в день утром при дисбактериозе 1-й степени и 2 раза - утром и днём при

среднетяжёлом течении. Выбор суточной дозировки и режима применения А-бактерина сделан по аналогии с использованием доз и режимов других пробиотиков, применяющихся при лечении дисбактериозов кишечника [9,10]

Перед использованием препарат растворяли в тёплой кипячёной воде или изотоническом растворе хлорида натрия из расчёта 10 мл жидкости на 2 дозы препарата. Взвесь хорошо размешивали и давали постоять 15 минут, затем, взболтав, больные принимали её во внутрь и запивали кипячёной водой в объеме 50-100 мл. При повышенной кислотности желудочного содержимого за 15 минут до приёма препарата применяли антацидные средства ("Альмагель " или щелочную воду). Курс лечения составлял: при лёгком течении болезни - 7 недель и 8 недель при среднетяжёлом. Необходимость в отмене препарата не возникла ни в одном случае.

Результаты и их обсуждение. Анализ динамики показателей кишечной микрофлоры в процессе лечения А-бактерином показал, что к 14-му дню приёма микрофлора кишечника нормализуется в основном на 50% у больных с 1-й степенью дисбактериоза. Практически полная нормализация её наблюдается у большинства больных на 30 - 50-й день.

Сопоставив субъективные данные, полученные клиницистами, можно отметить, что наряду с нормализацией кишечной микрофлоры отмечается клинический эффект: исчезают или уменьшаются диспепсические явления, боли, вздутие и урчание в животе, болезненность при пальпации живота, наступает нормализация стула.

Результаты бактериологических исследований после окончания курса приёма А-бактерина (см. таблицу) - мы наблюдаем полное восстановление нормальной микрофлоры толстого кишечника у больных дисбактериозом по основным индикаторным микроорганизмам (бифидумбактерии, лактобактерии, колибактерии.

Таблица 1.

Показатели микробиоценоза больных дисбактериозом кишечника, получавших А-бактерин, в сравнении с контрольной группой (M ±m)

№ П.п.	Показатели	Количество обследован-ных.	Здоровые лица (контроль-ная группа)	Количество обследованных.	Больные	
					до применения препарата	после применения препарата
			1		2	3
1	Бифидобактерии, бакт./ г фекалий	30	$(8,71\pm1,72)\cdot10^{8}$ (1-2; 2-3)	35	$(3,76\pm1,82)\cdot10^{5}$	$(7,55\pm1,64)\cdot10^{8}$
2	Лактобактерии, бакт./ г фекалий	30	$(8,53\pm2,51)\cdot10^{8}$ (1-2; 2-3)	35	$(3,74\pm1,83)\cdot10^{5}$	$(7,52\pm1,81)\cdot10^{8}$
3	Колибактерии, бакт./ г фекалий	30	$(2,12\pm0,53)\cdot10^{8}$ (1-2; 2-3)	35	$(7,02\pm3,15)\cdot10^{7}$	$(2,09\pm0,36)\cdot10^{8}$
4	Бифидобактерии, lg/ г фекалий	30	8,94 ± 0,08 (1-2; 2-3)	35	5,58 ± 0,23	8,87 ± 0,09
5	Лактобактерии, lg/ г фекалий	30	8,92 ± 0,06 (1-2; 2-3)	35	5,58 ± 0,23	8,86 ± 0,08
6	Колибактерии, lg/ г фекалий	30	8,31 ± 0,09 (1-2; 2-3)	35	7,84 ± 0,21	8,30 ± 0,08

Так, до применения препарата количество бактерий на 1 грамм фекалий составляло: бифидум - $(3,76 \pm 1,82)\cdot10^{5}$, лакто - $(3,74 \pm 1,83)\cdot10^{5}$, коли - $(7,02 \pm 3,15)\cdot10^{7}$, что существенно отличалось от физиологической нормы и представляло картину развившегося дисбактериоза. Нас интересовал сам факт сформировавшего дисбактериоза, а не причина, его вызвавшая. Сопоставление этих показателей с данными, полученными в результате обследования контрольной группы практически здоровых лиц в сочетании с клинической картиной, представленной клиницистами, убедительно свидетельствовало о сформировавшемся в организме обследуемых людей нарушении количественного взаимоотношения представителей нормальной микрофлоры макроорганизма.

Проведенная терапия позволила и причём достаточно убедительно сказать, что разработанный препарат в процессе лечения, а с точки зрения врача-бактериолога - колонизация кишечника аэрококками, приводит к нормализации микрофлоры. Практически к концу наблюдения за больными количество колибактерий соответствовало показателям в контрольной группе, соответственно: $(2,09 \pm 0,36)\cdot 10^8$ бакт./грамм фекалий после применения препарата, $(2,12 \pm 0,53)\cdot 10^8$ бакт./грамм фекалий у лиц контрольной группы. Показатели количества бифидобактерий и лактобактерий были несколько ниже, чем в контрольной группе, но достоверных отличий не было ($p > 0,05$). При исследовании микробиоценоза кишечника у этих больных спустя 3 месяца после окончания лечения у 84% пациентов его показатели не отличались от показателей у здоровых лиц.

Механизм действия А-бактерина в данной ситуации мы рассматриваем с позиций экспериментальных исследований на лабораторных животных, когда нами было показано, что при попадании в кишечник этот вид микроорганизмов, имея в кишечнике рецепторный аппарат к своим адгезинам, заселяет ниши, заполненные патогенной и условно-патогенной микрофлорой, вытесняет её за счёт своей антагонистической активности, а также заполняет свободные от другой микрофлоры ниши при отсутствии конкуренции с естественными обитателями кишечника.

Кроме того, мы думаем, что в сложившейся ситуации в кишечнике в результате приёма А-бактерина нормальная микрофлора в состоянии заполнить и те ниши, которые она заселяла до появления причины, которая вызвала формирование дисбактериоза.

Выводы.

1. Установлена высокая клиническая эффективность пробиотика А-бактерина у больных дисбактериозом: исчезают или уменьшаются диспепсические явления, боли, вздутие и урчание в животе, болезненность при пальпации живота, наступает нормализация стула.

2. У больных дисбактериозом происходит нормализация микробиоценоза при лечении А -бактерином, подтвержденная микробиологическими показателями.

3. При применении А-бактерина у больных дисбактериозом не было выявлено побочных эффектов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бельмер С.В. Антибиотик ассоциированный дисбактериоз кишечника [Електронний ресурс] / Бельмер С.В. // 3. – 2004. – http://www.rmj.ru/articles/pediatriya/Antibiotik-associirovannyy_disbakterioz_kishechnika/

2. Бабак О.Я. Современная диагностика и лечение нарушений микробиоценоза кишечника [Електронный ресурс] / Бабак О. Я., Кушнир И.Э.//15.–1999. http://www.provisor.com.ua/archive/1999/N1516/babak.php.

3. Ерюхин И.А., Шляпников С.А., Лебедев В.Ф., Иванов Г.А. Псевдомембранозный колит и «кишечный сепсис» — следствие дисбактериоза, вызванного антибиотиками//Вестник хирургии им. И.И. Грекова. 1997. -Т. 156; № 2.- С. 108–111.

4. Урсова Н.И. Нарушения микрофлоры и дисфункции билиарного тракта у детей: руководство для практикующих врачей(под ред. Г.В. Римарчук). М.: Прототип, 2005. 224 с.

5. Бельмер С., Щиголева Н., Хавкин А., Горелов А., Блат С. Пробиотическая коррекция антибиотик-ассоциированного дисбактериоза кишечника у детей. Вопросы современной педиатрии. -2007;6(3).-С.89-93.

6. Рыженко С.А. Новый пробиотик А-бактерин: Монография, - Днепропетровск: Пороги, 2001, -С. 112-122; - С.127-123.

7. Глаголев, Б.А. Характеристика пробиотического препарата «А-бактерин» / Б. А. Глаголев, Н. М. Шпакова, Л. С. Стрельников // Сучасні досягнення фармацевтичної технології і біотехнології : зб. наук. пр. - Х., 2018. - Вип. 5. - С. 101-103.

8. Корвякова Е.Р. Отдаленные результаты применения Бифидумбактерина форте по дискретной схеме при дисбактериозе кишечника //Terra Medica.-200-№1(17): http://www.terramedica.spb.ru:8101/1_2000/korvyakova.html

9. Moreno de LeBlanc A., LeBlanc J.G. (2014) Effect of probiotic administration on the intestinal microbiota, current knowledge and potential applications. World J. Gastroenterol., 20(44): 16518–16528.,

10. Eskesen D., Jespersen L., Michelsen B. et al. (2015) Effect of the probiotic strain Bifidobacterium animalis subsp. lactis, BB-12®, on defecation frequency in healthy subjects with low defecation frequency and abdominal discomfort: a randomised, double-blind, placebo-controlled, parallel-group trial. Br. J. Nutr., 114(10): 1638–1646.

УДК 338:48

ВПЛИВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Кривоберець Марина Миколаївна
док. філософії в галузі економіки, доц.
Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Анотація: Недостатній розвиток інфраструктури, обмеженість державних коштів фінансування, несприятливий інвестиційний клімат, занедбаний стан багатьох туристичних об'єктів перешкоджають можливості українського туризму зайняти конкурентні позиції на світовому ринку туристичних послуг.

Та незважаючи на всі проблеми та труднощі, що виникають із організацією та розробкою туристичних маршрутів в Україні функціонують спеціальні установи, що регулюють туристичну діяльність та зумовлюють актуальність даного дослідження.

Ключові слова: туристична інфраструктура, рекреація, ринок туристичних послуг, державне регулювання.

Туризм є одним з пріоритетних напрямків у стратегії розвитку України, оскільки країна має багатий туристично-рекреаційний потенціал: унікальні пам'ятки культури та архітектури, безліч цікавих музеїв, природні заповідники, гарні зелені парки [4, с. 168].

Однак недостатній розвиток інфраструктури, обмеженість державних коштів фінансування, несприятливий інвестиційний клімат, занедбаний стан багатьох туристичних об'єктів перешкоджають можливості українського туризму зайняти конкурентні позиції на світовому ринку туристичних послуг.

Та незважаючи на всі проблеми та труднощі, що виникають із організацією та розробкою туристичних маршрутів у нашій країні

функціонують спеціальні установи, що регулюють туристичну діяльність та зумовлюють актуальність даного дослідження [3, с. 12].

Сьогодні туризм виступає важливою частиною світової економіки. За даними Міжнародної туристичної організації, частка туризму в світовому ВВП становить близько 9%, в світовому експорті послуг – близько 30% та 6% від обсягів світової торгівлі [2].

Останнім часом у сфері туризму відбуваються серйозні позитивні зміни: розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і поліпшується відвідуваність туристичних об’єктів [4, с. 170].

Туристично-рекреаційні можливості України викликають велику зацікавленість у представників міжнародної туристичної індустрії. Всі ті фактори впливають на динамічне зростання туристичних потоків та надходжень від туристичної діяльності. У той же час слід зауважити, що динаміка розвитку галузі в Україні значно відстає від світових тенденцій.

Поточна організація рекреаційного господарства України – незадовільна та неконкурентоспроможна на світовому ринку туристичних послуг. Основний матеріально-технічний комплекс застарілий, 70% його потребують реконструкції та відновлення, рівень сервісу не відповідає міжнародним стандартам, відсутня індустрія розваг, а наявна – хаотична та неорганізована, пам’ятки культури та історії занедбані, низку проблем екологічного, соціального та економічного характеру не вирішено.

Так, у сфері туристично-рекреаційної діяльності України можна розглянути наступні компоненти природних ресурсів, такі як:

- бальнеологічні ресурси;
- фітолікувальні ресурси;
- ландшафтно-рекреаційних ресурсів;
- кліматичні ресурси[11].

Особливе місце займають також і природно-заповідні території та об'єкти. Це заповідники і заказники різних форм і напрямів заповідання,

національні природні парки, дендропарки, цінні природні об'єкти, пам'ятки природи місцевого значення, пам'ятки садово-паркової культури. рекреаційна діяльність тут допускається тільки в тих місцях і в тому обсязі, який гарантує збереження цінних природних комплексів.

Туристичні фірми в України здійснюють широке коло послуг для своїх клієнтів, що полягає в організації відпочинку в Україні так і за її межами та надання інших послуг таких як страхування, оформлення документів, та інших.

За даними Мінекономрозвитку, уже в 2016-му Україна потрапила до 30-ки країн, найпривабливіших для іноземних туристів, зайнявши 27 позицію. Україна обійшла Ірландію, Швейцарію, Сингапур та іще півтори сотні держав, про що повідомив BusinessViews [2].

У 2017 році, за даними Світового банку, Україна успішно перемістилася на 25 позицію, закріпивши її у 2018 році.

Так, відродження внутрішнього туризму, яке спостерігається в останні роки, пояснюється скороченням сімейних бюджетів, у тому числі і на відпочинок та сплеском патріотичності на тлі останніх подій в країні.

Досить важливою для здійснення розвитку туризму в Україні стала «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», що була ухвалена розпорядженням КМУ від 16 березня 2017 р. № 168-р. Відповідно до даного документу, метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [2].

Розглянувши питання сучасної системи органів регулювання туристичної діяльності можна зробити наступні висновки, що тлумачення визначення «туризм» походить з французької мови, від слова tourisme (tour), що має значення обхід, об’їзд, прогулянка, поїздка, подорож. Крім того, даний термін

набув поширення в другій половині XIX століття, проте відразу, його пов'язували із транспортом, тому що туризм вважався частиною транспортних перевезень [3, с. 9].

Наразі, туризм займає важливе місце як один із секторів економіки держави, а його розвиток сприяє більш ширшому поглибленню процесу інтеграції і міжнародної спеціалізації. Крім того, туризм є візитівкою деяких українських регіонів та однією із можливостей заявити про себе та популяризувати красу рідного краю.

Економіка туристичної діяльності охоплює на ступні важливі складові, а саме створення та надання туристичних послуг в обсягах та в терміни, що прописані відповідно складеного договору між компанією постановником послуг та їх отримувачем на організацію подорожей; ефективне використання наявної та створення нової матеріально-технічної і ресурсної бази туризму, розробки цікавого та активного відпочинку із залученням елементів маркетингу; забезпечення валютних надходжень у бюджет держави (регіону) і одержання прибутку суб'єктами туризму; кооперування коштів туристичної діяльності; сприяння зайнятості населення та задоволення його різноманітних потреб, навчання та курсова перепідготовка робочих, професійних кадрів у галузі туризму [4, с. 168].

Сучасний туризм також має значний вплив на розвиток соціальної сфери, сприяння зайнятості, збереження і розвиток культурного потенціалу, раціональне проведення вільного часу і відновлення відтворювального потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про туризм: Закон України, від 14 липня 2020р. № 768-IX-ВР // Відомості Верховної Ради України. − 2020. − №46.− ст. 295.

2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р.

№ 168-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 03.01.21)

3. Стойка С. О. Роль держави у розвитку туристичної індустрії України / С. О. Стойка // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – №1(17). – С. 9–15.

4. Шамара І. М. Теоретичні підходи до визначення поняття туризм, його сутність та роль на сучасному етапі / І. М. Шамара // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2016. – Вип.5. – С. 167–170.

УДК 141.19:130.2

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ПЕРЕМОГИ ПРАВА І СВОБОДИ У ПРАЦЯХ Г.В.Ф. ГЕГЕЛЯ

Коваль І. М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права, доцент
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»
Львів, Україна
Коваль М. М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
кримінального права і процесу, доцент
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»
Львів, Україна

Анотація. Акцентовано увагу на те, що Гегель залишив надзвичайно велику спадщину не тільки у філософії, але й у праві політиці, релігії, педагогіці, естетиці. Його твори і у наш час не втратили своєї соціальної цінності та актуальності. Основний акцент робиться на житті та творчості мислителя, яке проходило в напруженій інтелектуальній праці, осмисленні існуючих соціально-політичних, правових, етико-релігійних проблем суспільства та їх філософській оцінці. Доведено величезний вплив християнської релігії, моральних чинників суспільства і держави на філософську систему Гегеля, яка побудована на філософії ідеалізму. Згідно цієї

концепції, першоджерелом розвитку та існування оточуючого світу, життя та діяльності суспільства виступає світовий дух.

Ключові слова: держава, право, закон, особистість, філософія.

Деякі західноєвропейські теоретики (Биндер, Шмідт) відкидають ідеї Гегеля щодо філософського осмислення держави як перемоги права і свободи, навпаки, вважають його ідеї відкрито тоталітарними. «Усюди, пише Зауер, - проступає тоталітарний характер гегелівської філософії держави». «Гегелівське звеличення держави, зазначає Ф. Бауер, - можна зустріти в «Майн кампф» Гітлера» [2, с. 24].

У своїй роботі «Гегель і його час» Р. Гайм оцінював гегелівську філософію права як пруську філософію, а самого Гегеля як офіційного філософа Реставрації [3, с. 71].

Відомий гегелевед К. Фішер, слідом за Розенкранцем, виступає з різкою критикою тих, хто вважав Гегеля ідеологом пруської монархічно-поліцейської держави.

На захист Гегеля від необґрунтованої критики виступав німецький вчений Вейль, у своїй книзі «Гегель і держава», опублікованій у 1950 році, він відкидає несправедливі обвинувачення на адресу Гегеля, як реакційного, анти ліберального, пруського державного філософа. Він категорично стверджував, що Гегель є філософом не пруської, а сучасної буржуазно-демократичної держави [1, с. 20].

Серед критиків, які звинувачують Гегеля у тоталітаризмі та обґрунтуванні насильства: В. Таймер, І. Фетчер, К. Ахам Р. Дарендорф та інші. Ці критики ігнорують сутність гегелівської концепції держави, її спрямованість на подолання насильства, беззаконня, анархії. Згідно логіки цих критиків, виходить, що якщо він звеличує державу, то схвалює все негативне, що з нею асоціюється [4, с. 146].

Серед радянських вчених у 20-40 минулого сторіччя роках превалювала, в цілому, негативна оцінка щодо визначення сутності держави і права в

гегелівській філософії. У поглядах на державу Гегель різко розходиться зі всією державно-правовою ідеологією просвітницької філософії, яка вчила, що держава повинна слугувати інтересам особистості. Вчення Гегеля про державу своїм списом було спрямовано проти політичної доктрини французької революції [5, с. 377]. Подібна оцінка була продиктована політико-ідеологічними установками, згідно яких Гегель розглядався в якості буржуазного ідеолога, який усіляко восхваляв пруську монархічну державу та апологета війни [6, с. 39].

Критики Гегеля звинувачували його в тому, що державу він ставив вище за особистість, обмежував її права і свободи, проголошуючи ідеї насильства над індивідом, що в результаті призводить до тоталітаризму. Так К. Поппер безпідставно заявляв про те, що філософія Гегеля перетворює людину у гвинтик держави, у якій вона позбавлена усіх прав і свобод. Поппер відкрито штучно перетворюєГегеля у ідейного попередника ідеології тоталітарної фашистської держави [7, с. 15].

Державу, Гегель ототожнює з системою права, він переконаний, що вона не обмежує навіть часткові свободи членів суспільства. Обмеженню підлягає лише свавілля індивіда [8, с. 284].

Вся філософська система правової держави у Гегеля, прямо та однозначно спрямована проти свавілля і в ній правомірно бачити не ідеологічну підготовку тоталітаризма, а авторитетне філософське попередження про його небезпеку [6, с. 43].

Як відомо, державу та державне будівництво, Гегель тісно повязує з правом і свободою. Свобода, на його думку, буває взагалі там, де панує закон, а не свавілля окремої людини. Симпатії філософа на боці конституційної монархії, яка обмежена законами, що запобігають деспотизму.

Тільки в розумній державі, в діяльності органів державної влади реалізується розум, всезагальна воля і моральна ідея, така держава відповідає інтересам і волі кожного індивіда.

Гегель як філософ та гуманіст постійно виступає за захист прав і свобод людини. А тому в державі він бачить волю, яка повинна захищати права і свободи особистості. Він піддає критиці тих філософів з нечистим сумлінням, які проявляють ненависть до закону, оскільки він обмежує їх бажання та інтереси творити беззаконня [9, с. 107]. Державний устрій повинен захищати свободу, перешкоджати свавіллю, сприяти благу, щастю, задоволенню людей.

Вкажемо й на те, що серед західних та вітчизняних вчених багато тих, хто відкрито захищає Гегеля від необґрунтованої критики. Ні в фашистській Італії, ні у нацистській Німеччині неогегеліанство не стало офіційною доктриною або державною філософією [10, с. 13].

Підсумовуючи вищенаведене, приходимо до висновків про те, що життя і творчість Гегеля проходило у напруженій інтелектуальній праці, на його світогляд та духовний розвиток не аби який вплив мала християнська релігія, моральні засади суспільства, у якому він жив та творив. Уся його філософія була побудована на філософії ідеалізму. Авторитет та популярність Гегеля, як видатного мислителя, не могла не викликати у його опонентів неприязні та неприхованих наклепів. Ще за життя його філософські погляди піддавалися нещадній критиці. У полі зору критиків Гегеля центральне місце займали проблеми ролі держави у житті особи, наголошувалось на антилібералізмі та реакційності його поглядів, що не відповідало істинним поглядам Гегеля, який розумів важливість сутності правової держави, її величезного впливу на політику, панівні політичні та суспільні ідеї, моральні принципи, релігію, ці ідеї не втратили своєї соціальної цінності та актуальності й донині.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Галанза П.Н. Об оценке учения Гегеля о государстве и праве // Государство и право. 1956. № 9. С. 16-26.

2. Нерсесянц В.С. Гегелевская діалектика политики // Вопроси философии. 1970. № 8. С. 16-24.

3. Нерсесянц В.С. Гегель. М. Наука. 1979. 112 с.

4. Нерсесянц В.С. Гегелевская діалектика права: етатизм против тоталитаризма // Вопроси философии. 1975. № 11. С. 154-150.

5. Пионтковский А.А. Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно-правовая теорія. М. 1963. 468 с.

6. Нерсесянц В.С. «Філософія права»: история и современность // Гегель Г.В.Ф. Философия права. Пер. с нем.: Ред. Д.А. Керимов, В.С. Нерсесянц. М. 1990. С. 3-43.

7. Маньковский Б.С. Актуальние проблеми гегелевской философии права // 6 Международний гегелевский философский конгресс. М. 1968. С. 12-18.

8. Ойзерман Т.И. Амбивалентность философии. М. Наука. 2011. 399 с.

9. Кечекьян С.Ф. Гегель и историческая школа права // Правоведение. 1967. № 1. С. 104-109.

10. Нерсесянц В.С. Правовое государство: история и современность // Вопроси философии. 1989. № 2. С. 13-16.

УДК 372.878

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – XXI СТОЛІТТІ

Коржавих Іраїда Миколаївна
Доцент кафедри
вокально-хорової підготовки вчителя
Башевська Марина Леонідівна
Викладач
Юришева Лідія Вікторівна
Старший викладач
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Анотація: у статті висвітлено основні напрями мистецької освіти України у другій половині XIX–XXI столітті; зосереджена увага на особливостях художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів загальноосвітньої школи; узагальнюються внесок українських діячів освіти, культури на розбудову національної системи мистецької освіти.

Ключові слова: мистецька освіта, професійна підготовка вчителя, художньо-педагогічна підготовка, гімназія, ліцей, інститут, університет.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку українського суспільства особливого значення набуває гуманізація системи національної освіти шляхом залучення мистецької спадщини до процесу формування підростаючого покоління. Становлення духовного світу особистості, її морально естетичних якостей, емоційно-ціннісної сфери залежить від залучення до національної культури, опанування

історичного минулого, усвідомлення особливостей розвитку та пошанування до мистецьких надбань. Значущість та важливість мистецької освіти, спрямованої на розвиток, навчання та виховання сучасних дітей і молоді, сьогодні стає дедалі актуальнішою і справедливо набуває загальносуспільної поваги та визнання в українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз процесу становлення і розвитку мистецької освіти дозволяє повноцінно зрозуміти його історичні етапи, сутність, зміст, тенденції, а також дозволяє накреслити шляхи оптимізації його методів і форм у сучасних умовах.

Опануванню проблеми естетичного виховання розвитку мистецької освіти в історії педагогічної думки присвячені наукові праці О. Васюти, В. Ворожбіт, О. Донченко, І. Зарудної, А. Калениченко, Д. Мартиненка, Є. Марченка, О. Овчарук, А. Омельченко, Г. Самойленка. Ґрунтовні історичні розвідки з питання становлення і розвитку музичної та художньої освіти в Україні представлено у наукових мистецтвознавчих та педагогічних дослідженнях О. Коновець, С. Радкевич, Ю. Рудчука, Р. Шмагала, К. Чечені.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є висвітлення основних напрямів мистецької освіти України у наприкінці XIX–XXI столітті. Детальний розгляд тенденцій становлення і розвитку історії мистецької освіти сприятиме оновленню її теоретико-методологічних та методичних засад.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво завжди посідало помітне місце в житті українського народу. У XIX столітті художньо-естетична освіта сприймалася як засіб для широкої просвітницької діяльності на базі початкових, середніх і спеціалізованих шкіл, музеїв, курсів. Підхід, в основі якого лежала національна духовна культура, породжував специфічні форми художньої освіти, яка засвоювала традиції народного і професійного мистецтва.

Передумови для розвитку мистецької освіти у XIX столітті створила епоха Просвітництва, так звана «золота доба» культури України. Період XVII століття дав змогу впровадити світовий культурний досвід письменства, книгодрукування, малярства та музикування на рідних землях. Завдяки

багатьом діячам епохи Просвітництва відбулося суттєве переосмислення традиційних підходів до української культури та до мистецької освіти. Зокрема, предмети «малювання» та «музика» було введено до навчального курсу багатьох «шкіл підвищеного типу»: Вінницької, Кременецької, Чернігівської, Харківської, Переяславської колегій, а також Полтавської семінарії та Ніжинського ліцею.

Про необхідність запровадження естетичного виховання та художньої підготовки майбутніх педагогів вказує видатний вітчизняний педагог-вчений К. Ушинського у праці «Педагогічна подорож до Швейцарії». Даний твір присвячено проблемам науково-педагогічної та фахової підготовки вчителів. К. Ушинський наголошує на тому, що уроки малювання мають бути обов'язковим предметом як у вчительських семінаріях, так і в підготовчих школах при них [6, с. 348]. За такої умови учитель буде спроможним отримати та реалізувати на практиці знання, уміння й навички з образотворчої грамоти і щоб урізноманітнити навчально-виховний процес та зацікавити мистецтвом учнів, і щоб сприяти задоволенню їхніх естетичних потреб та стимулювати до самостійної творчої діяльності.

Згідно прийнятого у 1864 році статуту початкових та середніх шкіл освітні послуги надавалися міністерськими, земськими, приватними навчальними закладами, парафіяльними початковими школами, прогімназіями, класичними і реальними гімназіями. Як свідчить вітчизняна дослідниця історії національної освіти і педагогічної думки Л. Медвідь, серед навчальних дисциплін даних освітніх закладів опановувалися малювання і креслення, ручна праця, духовний і світський спів. До прикладу, у відомому навчальному закладі міста Києва – Колегії Павла Галагана (1871р.), впроваджувалися наступні форми мистецької освіти: уроки малювання, теорії музики, церковного і світського співу, літературно-музичні вечори; функціонував клас фортепіано та органу; діяло історико-літературне товариство. У жіночих гімназіях та інститутах шляхетних дівчат викладалися музика, танці, рукоділля [3, с. 335].

Серед викладачів мистецьких дисциплін київських навчальних закладів бачимо імена відомих діячів: І. Сошенка, М. Мурашка, Н. Пимоненка.

У другій половині XIX століття розпочинають свою діяльність середні і приватні художні школи, художньо-промислові школи, училища технікуми у Києві, Харкові, Одесі, Львові, а також рисувальні класи при ліцеях та університетах, де викладачами були вихованці Української, Петербурзької, Краківської, Мюнхенської, Дрезденської й інших академій мистецтв (К. Антонович, О. Білоскурський, О. Богомазов, М. Бойчук, Й. Бокшай, М. Бурачек, Д. Бурлюк, М. Буяльський, А. Ерделі, Л. Ковальський, Ф. Красицький, В. Кричевський, Ф. Кричевський, О. Мурашко, М. Мурашко, Г. Нарбут, О. Новаківський, М. Пимоненко, М. Раєвська-Іванова, І. Сошенко, І. Тропінін).

У становленні мистецької освіти на Волині особливу роль відіграла Кременецька гімназія (1805), яка за своїми програмами наближалася до статусу вищої школи. Віддаленість від таких великих міст як Краків, Львів чи Київ сприяла періодичному «використанню» Кременця в якості експериментальної арени авангардних мистецьких рухів 1930-х років. Можемо говорити про Кременець як про один із найстаріших осередків мистецької освіти не лише Волині, а й усієї України.

Проте, для якісної професійної підготовки майбутніх фахівців різних освітніх напрямків у 1872 році створюються сім учительських інститутів. Відкриття педагогічних інститутів сприяло підвищенню кваліфікації вчителів. В даних навчальних закладах студіюються креслення і малювання, співи, ручна праця. Особлива увага надається педагогічним дисциплінам: дидактиці, моральному та естетичному вихованню.

Вітчизняна дослідниця проблем професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва С. Коновець свідчить, що загалом наприкінці XIX – на початку XX століття в Україні вчителів мистецького фаху готували у багатьох учительських інститутах: Глухівському (1874), Київському (1910),

Вінницькому (1912), Миколаївському (1913), Полтавському (1914), Одеському (1915), Чернігівському (1916) [2, с. 384].

Мистецька освіта в Україні на початку XX століття стала полем справжнього подвижництва і висунула цілий ряд незабутніх імен видатних художників, які у своїй діяльності та в ареалі мистецтва піднялися до рівня державних діячів і національних світочів. Як зазначає, І. Артемова, опікуючись підвищенням освітнього рівня населення, Центральна Рада дбала про різні напрямки культурної роботи, про відродження театрального та музичного мистецтва [1, с. 424]. У квітні 1917 року було створено комітет з організації Українського національного театру. Його очолили В. Винниченко, М. Старицький, М. Грушевський.

У цей період під керівництвом Генерального секретаріату народної освіти була заснована Українська драматична школа для робітників Києва, а в повітових центрах – театральні гуртки. Надавалася допомога раніше створеним театрам та театральним групам. Поряд з цим створено першу в Україні вищу театральну школу для підготовки професійних артистів, режисерів, спеціалістів з організації театральної справи.

При Генеральному секретаріаті народної освіти діяли підвідділи української пісні та народної музики й музичної освіти. Вони взяли участь у створенні Українського національного хору, диригентом якого став К. Стеценко, відкритті у Києві курсів з підготовки співаків хору, школи нотної грамоти, трьох загальноосвітніх музичних шкіл та подібних закладів в інших містах і селах України. [4, с.272].

Чималий внесок у формування вітчизняної системи мистецької освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва зроблено вищими навчальними закладами України, серед яких: Українська академія мистецтв (котра згодом була перейменована у Київський художній інститут), Київський інститут пластичних мистецтв, Харківський художній інститут, Одеське (вище) художнє училище.

В організаційно-творчих процесах 1939-1944 роках окремого розгляду заслуговує теоретичне та наукове підґрунтя розбудови мистецької освіти, зазначає Р. Шмагало [5, с. 578]. Воно формувалося окремими особистостями і викристалізовувалося на тематичних зібраннях, з'їздах культурно-освітніх працівників, виставках учнівських робіт, висвітлювалося на сторінках нечисленних, але інформаційно-містких та інтелектуально глибоких українських періодичних видань.

Сьогодні у нашій державі вирішенням проблем мистецької освіти опікується широке коло вищих, загальноосвітніх, спеціалізованих, професійно-технічних навчальних закладів, інститутів Академії педагогічних наук України. Наприкінці XX століття така підготовка здійснювалася, передусім, на художньо-графічних факультетах педагогічних університетів: Криворізького державного педагогічного університету, Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Ушинського, Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де художньо-графічний факультет трансформувався в Інститут мистецтв.

Інститути мистецтв, в яких здійснюється професійна підготовка майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного, музичного мистецтва функціонують у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Житомирському державному університеті імені І. Франка, Національному педагогічному університеті імені М. Драгоманова, Рівненському державному гуманітарному університеті.

Висновки. Як позитивний приклад варто відмітити збільшення кількості вищих навчальних закладів, котрі також здійснюють професійну підготовку вчителів мистецьких дисциплін. Ефективність роботи з удосконалення педагогічної і мистецької освіти та професійної підготовки учителів може успішно здійснюватися там, де творчо актуалізується досвід попередніх поколінь, сміливо реформує та оптимізує сучасні процеси мистецької та

професійної освіти, спрямовуючи їх на особистісно-творчий розвиток і самореалізацію кожної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник // Л. В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.

2. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія // С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.

3. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. // Л. А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.

4. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народа // І. Огієнко. – К.: Видавництво Книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.

5. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції // Р. Т. Шмагало. – Львів: Українські технології, 2005. – 578 с.

6. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. // редколегія: В. М. Столетов та ін. – К: Радянська школа. – 1983. – Т.1 – 348 с.

УДК 338.58:65.014

СКЛАДОВІ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Кучмєєв О. О.
к.п.н., доцент, старший викладач
кафедри управління та адміністрування
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
м. Київ Україна

В статті розкрито порядок вивчення дестабілізуючих чинників і можливостей внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства оптової торгівлі. Проаналізовано методи оброблення інформації щодо виявлених ризиків на підприємствах оптової торгівлі. Визначено порядок можливого застосування того чи іншого виду стратегії економічної безпеки підприємств оптової торгівлі. Запропоновано алгоритм планування роботи з управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі. Визначено перспективні напрямки дослідження комплексного забезпечення економічної безпеки на підприємствах оптової торгівлі.

Ключові слова: ризик, підприємства оптової торгівлі, дестабілізуючі чинники, стратегія економічної безпеки, алгоритм планування роботи з управління ризиками.

Весь процес комплексного забезпечення економічної безпеки підприємств оптової торгівлі (далі – ЕБПОТ) побудований на їх діяльності із виявлення проявів дестабілізуючих чинників та розроблення заходів їх ліквідації, мінімізації впливу чи попередження настання.

У зв’язку з цим вихідною компонентою є діяльність суб’єктів забезпечення ЕБПОТ. Вони формують концепцію ЕБПОТ, в якій чітко

здійснюється розподіл функцій між ними та формується перелік цілей, які передбачено досягнути у процесі реалізації зазначених функцій.

Робота суб'єктів із комплексного забезпечення ЕБПОТ розпочинається із збору інформації та діагностики впливу дестабілізуючих чинників і можливостей, які створюють внутрішнє та зовнішнє середовища.

Комплексне забезпечення ЕБПОТ потребує ґрунтовного інформаційного забезпечення з метою оцінювання стану внутрішнього і зовнішнього середовищ та прийняття рішень на відповідному рівні в інтересах функціонування підприємства, а також з метою зниження рівня невизначеності.

Логіка вивчення дестабілізуючих чинників і можливостей внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства оптової торгівлі така:

а) спочатку визначають (роблять перелік) факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ, що впливають на підприємство і будуть мати вплив на нього у стратегічному періоді;

б) потім збирають інформацію про ці фактори;

в) далі оцінюють отриману інформацію про кожний фактор впливу середовища на підприємство і прогнозують величину можливого впливу;

г) результатом оцінювання величини впливу кожного фактора на підприємство у стратегічному періоді є визначення можливостей і загроз зовнішнього та сильних і слабких сторін внутрішнього середовищ;

д) як підсумок отримуємо базу для стратегічного аналізу і вироблення альтернативних стратегій [3, с. 245].

Вивчення стану та перспектив розвитку окремих чинників середовищ базується на збиранні якісної та кількісної інформації, її теоретичної або експертної обробки та формуванні відповідних аналітичних висновків. Інформаційною базою проведення дослідження є зведена статистична звітність, макроекономічні дослідження, огляди кон'юнктури окремих ринків, аналітичні огляди, опубліковані в спеціальних економічних виданнях та періодичній пресі, результати вибіркових досліджень та спостережень, вивчення точок зору

спеціалістів підприємства оптової торгівлі та зовнішніх фахівців, проведення зборів та обговорень тощо [5].

Оброблення інформації може відбуватися наступними методами:

1) методи прогнозування (екстраполяції, множинної регресії, побудови кривої тренду, метод розробки сценаріїв, метод «Дельфі», асимптотичний аналіз, аналіз втрат та можливостей), які застосовуються для визначення перспективних тенденцій, для виявлення майбутніх суттєвих змінних та для передбачення майбутніх подій на підставі узагальнення аналізу реальної ситуації, її прогнозування на майбутнє;

2) методи моделювання (розробки моделей „витрати-реалізація", економетричної, стохастичної, кібернетичної) дозволяють побудувати таку модель сучасних процесів на торгівельних підприємствах, яка дає змогу спеціалістові з планування отримувати різноманітні варіанти майбутнього, змінюючи вхідні параметри та функції змінних у рамках цієї моделі;

3) методи оцінки наслідків (аналіз прямого та перехресного впливів, дедуктивний аналіз, аналіз балансу зацікавлених сил тощо). Застосування цих методів дозволяє оцінити наслідки впливу очікуваних змін зовнішнього середовища на життєдіяльність підприємства і результати його господарсько - фінансової діяльності, визначити ступінь та вірогідність одночасного настання декількох явищ.

4) експертні методи (оцінка можливого зростання та зміни ефективності стратегічних зон господарювання, метод „5х5 ", метод „чотирьох питань", побудова матриці „вірогідність посилення чинника - його вплив на організацію" тощо); їх застосування передбачає експертне формування переліку параметрів, які визначають зміни стану зовнішнього оточення та їхній вплив на діяльність підприємства, дають можливість оцінити ступінь невизначеності середовища та основні її джерела.

Можна стверджувати, що зазначені методи не є всеохоплюючими та універсальними, доцільність їхнього застосування визначається динамікою змін та специфічністю чинників [5].

Обов'язковим елементом комплексного забезпечення ЕБПОТ є стратегія ЕБПОТ, під якою розуміють сукупність стратегічних рішень щодо реагування на зміни чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства оптової торгівлі [6, с.38].

Серед стратегій ЕБПОТ, зважаючи на авторський підхід до визначення сутності економічної безпеки торгівельних підприємств як процесу захисту від негативних чинників впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ, можна виокремити:

1) захисну – передбачає реалізацію ряду взаємопов'язаних заходів, спрямованих на нейтралізацію впливу дестабілізуючих чинників, умовою для її прийняття є низький рівень ЕБТП і високий рівень зовнішніх та внутрішніх загроз;

2) адаптаційну – передбачає здійснення обумовленого переліку взаємопов'язаних заходів, спрямованих на удосконалення комплексного забезпечення ЕБПОТ з метою підвищення рівня безпеки та недопущення реалізації загроз із найвищим рівнем впливу, умовою для її прийняття є достатній рівень ЕБПОТ і допустимий рівень зовнішніх та внутрішніхзагроз;

3) пасивну – передбачає відслідковування змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах, розроблення превентивних захисних заходів з можливістю швидкої реакції з мінімальними втратами ресурсів; умовою для її прийняття є високий рівень ЕБПОТ і низький рівень зовнішніх та внутрішніх загроз.

Після прийняття рішення про формування стратегії ЕБПОТ виникає необхідність тактичного планування (формування організованої послідовності дій, метою яких є виконання стратегічного плану).

Важливо відзначити, що виникає додаткова необхідність здійснення оцінювання рівня ЕБПОТ за стратегічною та тактичною складовою, адже для процесу планування надзвичайно важливим є наявність даних про рівень безпеки на актуальний момент часу та на перспективу.

Наступним елементом комплексного забезпечення ЕБПОТ є організування діяльності для досягнення стратегічних та тактичних цілей, що проявляється у формуванні та управлінні діяльністю системи ЕБПОТ.

Ефективного функціонування системи ЕБПОТ можна досягнути не лише за рахунок побудови її оптимальної структури, підбору висококваліфікованого персоналу та вмілого процесу управління, але й шляхом постійного контролю за досягнутими результатами.

У зв’язку з тим, що всі заходи щодо забезпечення ЕБ на підприємстві оптової торгівлі здійснюються працівниками, актуалізується потреба мотивації праці та управління лояльністю персоналу, тому ці дії повинні бути об’єднані і можна їх позиціонувати як окремий елемент комплексного забезпечення ЕБПОТ.

Мотивація праці персоналу є однією із важливих компонент комплексного забезпечення ЕБПОТ. Це зумовлено тим, що саме мотивація праці виступає соціально-економічною основою поведінки та активізації зусиль персоналу торгівельного підприємства, які спрямовані на підвищення результативності діяльності і характеризує сукупність взаємопов'язаних заходів, які стимулюють окремого працівника або трудовий колектив у цілому на досягнення індивідуальних і спільних цілей діяльності підприємства [5].

На підприємстві дуже важливо правильно поєднати матеріальний та нематеріальний види мотивації, адже лише із збалансуванням їхнього співвідношення можна досягнути бажаних результатів із продуктивності праці та інших важливих показників кадрової сфери. Серед видів матеріальної мотивації можна виокремити підвищення розміру заробітної плати, заохочення преміями, створення можливості участі в капіталі тощо; серед нематеріальної – можливості професійного навчання; підвищення кваліфікації; заохочення цінними подарунками; створення можливості кар’єрного росту; нагорода грамотами, відзнаками тощо. Однією із найважливіших форм нематеріальної мотивації є умови виробничого середовища. До даної форми належить комфорт, зручність, а також «прийняття» робочого місця та стосунки в

колективі. Комфортне оточення може вирішити багато проблем, пов’язаних зі стресом, дії якого піддається практично будь-який працівник [2, с.178].

Мотивація на торгівельному підприємстві повинна відповідати наступним вимогам: надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці; створення механізму, що забезпечує отримання винагороди співробітниками у безпосередній залежності від реальних результатів їх праці; узгодження рівня оплати праці з її результатами та визнання особистого внеску в загальний успіх, що передбачає справедливий розподіл доходів залежно від ступеня підвищення продуктивності праці; створення належних умов для захисту здоров'я, безпеки праці та добробуту всіх працівників; підтримування в колективі атмосфери довіри, зацікавленості в реалізації загальної мети; створенні можливостей двосторонньої комунікації між керівниками та робітниками [4, с. 35].

Оптимізація системи мотивації праці персоналу на підприємстві оптової торгівлі дозволить: підвищити результативність роботи працівників; забезпечити оперативне досягнення цілей компанії; встановити взаємозв’язок результативності роботи працівників з оплатою і нематеріальним стимулюванням – тобто взаємозв’язок зусиль з результатом; забезпечити прозорість системи винагороди; зменшити плинність персоналу і подолати кадровий дефіцит; збалансовати бюджет для матеріального і нематеріального стимулювання; поліпшити психологічний клімат в колективі; підвищити лояльність співробітників; поліпшити результати командної роботи [6, с. 173]; попередити прояви виникнення дестабілізуючих чинників зі сторони персоналу.

Формування збалансованої системи мотивації праці членів трудового колективу дозволить досягнути бажаного рівня лояльності персоналу, що сприятиме підвищенню рівня безпеки підприємства у кадровій сфері.

Крім того з огляду на вищезазначене, вважаємо досить доречним запропонувати алгоритм планування роботи з управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі (Рис 1.). а саме:

На етапі визначення відповідальних осіб процес планування витрат на впровадження методів управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі можна запропонувати розподілити за видами робіт і часом їх здійснення, але його результатами мають бути чітко визначені та доведені до виконавців. У зв'язку з тим, що діяльність даних торгівельних підприємств здійснюється у різних сферах ланцюга створення цінності, призначення однієї відповідальної особи не забезпечить планування усієї необхідної та релевантної інформації. Тому, з нашої точки зору, доцільно обирати відповідальних осіб за сферами виникнення ризиків: закупівлі, транспортування та реалізації продукції в роздрібну мережу.

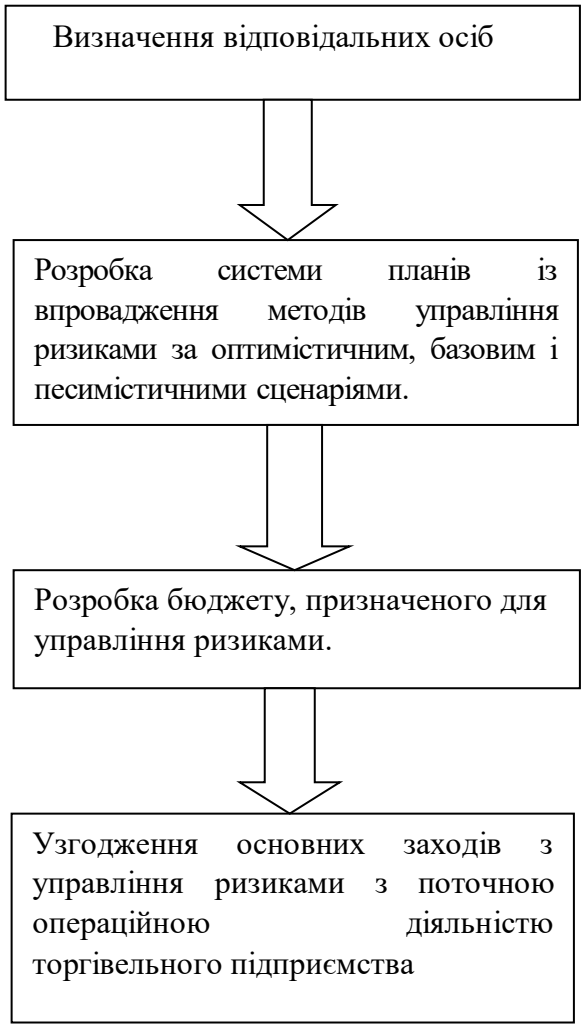

Рис 1. Алгоритм планування роботи з управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі

Джерело: укладено автором за джерелами [1; 3; 6]

На етапі визначення відповідальних осіб процес планування витрат на впровадження методів управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі можна запропонувати розподілити за видами робіт і часом їх здійснення, але його результатами мають бути чітко визначені та доведені до виконавців. У зв'язку з тим, що діяльність даних торгівельних підприємств здійснюється у різних сферах ланцюга створення цінності, призначення однієї відповідальної особи не забезпечить планування усієї необхідної та релевантної інформації. Тому, з нашої точки зору, доцільно обирати відповідальних осіб за сферами виникнення ризиків: закупівлі, транспортування та реалізації продукції в роздрібну мережу.

Ураховуючи відсутність спеціалізованих підрозділів з управління ризиками на більшості підприємств оптової торгівлі, функції відповідальних осіб із впровадження методів управління ризиками на даних підприємствах можуть бути покладені на менеджерів відповідних підрозділів. Виконання таких функцій не потребує повної зайнятості, а отже може бути суміщено з іншими функціональними обов'язками. На етапі розробки системи планів із впровадження методів управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі за оптимістичним, базовим і песимістичним сценаріями, можна порекомендувати дотримуватись принципів загальної політики управління ризиками на підприємстві, відповідно до ставлення керівництва до ризику. Якщо політика керівництва полягає у прийнятті більшості ризикованих рішень то приймати відповідні рішення можна порекомендувати на даному етапі.

На етапі розробки бюджету, призначеного для управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі, слід враховувати той факт, що такий бюджет суттєво впливає на вибір методів, якими доцільно користуватися для мінімізації ризиків і їх негативних наслідків. На заключному етапі запропонованого алгоритму рекомендується узгоджувати основні заходи з управління ризиками з поточною операційною діяльністю підприємств оптової торгівлі.

Висновок. Результатом проведеного дослідження є з'ясування сутності поняття та специфіки комплексного забезпечення ЕБПОТ, що дозволить

вітчизняним підприємствам оптової торгівлі організувати та скоординувати свої зусилля задля досягнення стабільно високого рівня ЕБ. Крім того, розкрито порядок вивчення дестабілізуючих чинників і можливостей внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства оптової торгівлі; проаналізовано методи оброблення інформації щодо виявлених ризиків на підприємствах оптової торгівлі, проаналізовано порядок можливого застосування того чи іншого виду стратегії ЕБПОТ та запропоновано алгоритм планування роботи з управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі.

До перспективних напрямів дослідження із зазначеного питання можна віднести визначення інтегрованих показників оцінки якості функціонування системи управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алькема В.Г. Система економічної безпеки логістичних утворень: [монографія] / за ред. В.Г.Алькеми. Київ: Ун-т економіки та права «КРОК», 2011. 376 с.

2. Боровкова В. А. Управление рисками в торговле. СПб. : Питер, 2014. 288 с.

3. Білоус Я.Ю. Аналіз підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Економіка Менеджмент Підприємництво*, 2011. № 23 (II). С. 241-247.

4. Живко З.Б. Стратегічне планування в системі економічної безпеки підприємства. *Проблеми науки*, 2012. № 4. С. 32-39.

5. Кияшко А.Ю. Мотивація праці в контексті економічної безпеки підприємства. URL: / А.Ю. Кияшко, В.В. Лойко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015/ Kiyashko_Lojko_11.pdf. (дата звернення: 23.09.2020)

6. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 188 с.

УДК 616.314.17-008.1-031.81

РЕЗУЛЬТАТЫ ВКЛЮЧЕНИЯ В ЛЕЧЕБНЫЙ КОМПЛЕКС У БОЛЬНЫХ С АГРЕССИВНЫМ ТЕЧЕНИЕМ ГЕНЕРАЛИЗОВАНОГО ПАРОДОНТИТА РЕКОМБИНАНТНОГО МОРФОГЕНЕНТИЧЕСКОГО БЕЛКА (BMP-2)

Кучеренко Тарас Александрович
ассистент кафедры
хирургической стоматологии,
имплантологии и пародонтологии
Государственное учреждение
«Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины»,
г. Днепр, Украина

Проблема лечения агрессивного (быстропрогрессирующего) генерализованного пародонтита в современных реалиях представляется одной из наиболее актуальной и сложных, и составляет наиболее приоритетное направление современной стоматологии. Заболевание приводит к разрушению костных структур пародонтального комплекса, являясь одной из основных причин потери зубов у лиц молодого и зрелого возраста. [6,7]

В настоящее время все большую распространенность при комплексном лечении агрессивного (быстропрогрессирующего) генерализованного пародонтита получают медикаментозные препараты, существенно влияющие на процессы костного ремоделирования, способные ингибировать костную резорбцию и повышать процесс костеобразования. [1,2,9]

В литературе имеются немногочисленные сведения о положительном лечебном эффекте применения остеоиндуктивных препаратов при лечении генерализованного пародонтита, независимо от его тяжести и проявления. Рекомендуют использование этидроновой кислоты (Ксидифон), альфакальцидола, осеингидроксиапатитних комплексов (Остеогена),

препаратов глюконата кальция и витамина Д3 (Кальций Д3 Никомед, Витакальцин), нанодискретной механоактивированой аморфной кальциевой соли глюконовой кислоты, стронция ранелата, селена и др. [4,8]

Проблема оптимизации процессов минерализации очагов остеопороза и восстановления костных структур пародонта, подвергшихся резорбции актуальна и до конца не решена. На сегодняшний день нужен поиск новых подходов и поиска препаратов, улучшающих эффективность традиционных методов и нормализуют костный метаболизм. [3,5]

В связи с этим, в последнее десятилетие рядом авторов описываются методики применения новых остеоиндуктивных средств, позволяющие влиять на костную регенерацию. К ним относиться рекомбинантный морфогенетический костный белок (bone morphogenetic proteins) BMP-2, BMP-7, BMP-15, и другие, которые входят в суперсемейство ростовых факторов TGF-b. [10,11]

Использование препарата костного морфогенетического белка (rhBMP-2) обусловлено тем, что он является «натуральным» для организма, содержится в костной ткани, хрящевой и соединительной ткани, где контролирует и определяет интенсивность физиологического ремоделирования и регенерации костной ткани. Наибольшее количество публикаций посвящено использованию этих препаратов для активации репаративности остеогененза у лиц с переломами как трубчатых, так и губчатых костных тканей, и менее при лечении патологии пародонта. [11]

Цель исследования: повышение эффективности стандартной терапии быстро прогрессирующего генерализованного пародонтита путем дополнительного включения в общепринятый лечебный комплекс остеоиндуктивного препарата морфогенетического костного белка rh BMP-2.

Материал и методы исследования

Под нашим наблюдением находилось 61 больной с диагнозом агрессивный (быстропрогрессирующий) генерализованный пародонтит I-II

степени тяжести в возрасте от 35 до 50 лет. Среди них были 41 (67,2%) женщина и 20 (32,8%) мужчин. Средний возраст составил 47,6±2,4 лет.

Для проведения сравнительного анализа была сформирована контрольная группа из 20 доноров-добровольцев соответствующего пола и возраста все наблюдаемые включались после подписания информированного согласия на проведение намеченных клинических, лабораторных и лечебных мероприятий.

Верификация диагноза проводилась на основании отечественных классификаций воспалительных заболеваний пародонта (Мащенко И.С., 2003; Данилевский Н.Ф., Борисенко А.В., 1999).

Всем больным проводилось полное клиническое обследование, включающее сбор жалоб, анамнестических сведений, определение объективного состояния пародонтального статуса с помощью десневых и пародонтальных индексов.

Оценка распространенности и тяжести деструктивных процессов в костных структурах пародонта определялись по результатам исследования системой «Florida Probe» и рентгенологического обследования: ортопантомографию проводили на аппарате «Planmeca PRO ONE» (Финляндия), дентальную цифровую объемную компьютерную томографию на аппарате «Planmeca PRO MAX 3D».

С помощью компьютерной томографии определяли изменения плотности костной ткани в участках поражения в единицах Хаунсфилда. Значения <300 ед. расценивали как наличие активного остеопоротического процесса в костной ткани альвеолярных отростков.

Определение β-Cross Laps осуществляли методом твердофазного иммуноферментного анализа с использованием набора реагентов «Metra Bar EIE Kit» фирмы «Quidel Corp.» и «B. Cross Laps ELISA» фирмы «Nordic Bioscience Diagnostic A/S» соответственно. Для исследования остеокальцина (ОКЦ), был использован иммунохемилюминесцентный анализ (ИХЛА) с использованием иммунохимического Электрохемилюминесцентного автоматического анализатора «ELEESVS-2010» (Roche Diagnostics GmbH).

В соответствии с целью настоящей работы наблюдаемые нами больные были распределены на две группы: основную – 30 чел. и группу сравнения – 31 человек.

В стандартную (протокольную) схему лечения больных основной группы, для повышения регенерации костной ткани, был включен рекомбинантный морфогенетический белок и полиферментный препарат Вобензим. Препарат (rhBMP-2) в общепринятой дозировке вводился дважды в поднадкостницу альвеолярной кости с интервалом 7-8 дней.

В группе сравнения использовалось аналогичное лечение с одинаковым режимом выполнения всего комплекса лечебных мероприятий, но без назначения rhBMP-2 и полиферментного препарата Вобензим.

На начальном этапе проводили обучение пациентов правилам контролируемой гигиены полости рта, затем выполняли профессиональные гигиенические вмешательства, направленные на ликвидацию местных травмирующих факторов: лечение кариозных полостей, устранение дефектов пломбирования и протезирования и т.д. По показаниям проводили кюретаж пародонтальных карманов, оперативные вмешательства – гингивотомию или лоскутную операцию в зависимости от глубины пародонтальных карманов и протяженности дефекта костных структур. Согласно общепринятому протоколу, в схему лечения быстро прогрессирующего генерализованного пародонтита были включены также иммунокоррегирующие и антиоксидантные средства (Полиоксидоний по 1 таб. в день, Мексидол по 2 таб. в сутки, продолжительностью 10-12 дней).

Математическая обработка данных проводилась на персональном компьютере при помощи пакета программ Statistica for Windows v.12.0.

Результаты исследования и их обсуждение

На основании анализа всех клинических, параклинических, рентгенологических и лабораторных исследований, проведенных до лечения, установлено, что сформированные группы были идентичны и их можно считать сопоставимыми. На фоне одинакового гигиенического состояния полости рта,

регистрируемого по индексу гигиены OHI-S, исходные изменения индексов кровоточивости и РМА в обеих группах, не имели достоверных различий (соответственно 2,56±0,2 балл и 85,8±2,9 балл у больных основной группы против 2,49±0,2 балл и 84,2±3,0 балл; p>0,05).

При поступлении в клинику величины пародонтального индекса (PI) составили в среднем 5,3±0,3 балла у пациентов основной группы и 4,9±0,3 балла у лиц группы сравнения. Эти данные свидетельствовали, что тяжесть процесса у больных обеих групп была идентичной. Подтверждали это и данные исследования пародонтльных тканей системой «Florida Probe», глубина пародонтальных карманов (в мм) у больных анализируемых групп были приблизительно равными.

При изучении исходных показателей костного ремоделирования установлено, что у больных как основной группы, так и у больных группы сравнения значение маркеров резорбции и костеобразования не имели достоверных различий между собой. Выявлено повышение средних показателей концентрации С-терминального телопептида коллагена I типа (β Cross-Laps) в сыворотке крови (соответственно в среднем 3,84±0,3 пг/мл против 3,81±0,3 пг/мл) достоверно отличались от уровней здоровых (1,13±0,3 пг/мл; p<0,05). Факт выраженного увеличения данного маркера резорбции может служить одним из объяснений быстрой скорости деструктивного процесса в костных структурах пародонта. Тем более, что у больных обеих групп, наряду с этим, отмечается значимое уменьшение средних показателей сывороточного остеокальцина (в среднем 22,9±1,1 пг/мл), что свидетельствовало о снижении функциональной способности клеток остеобластического ряда против такового.

Результаты клинического обследования, проведенного спустя 6-12 месяцев после лечения выявили отсутствие воспалительных явлений в пародонте у 90% пациентов основной группы и у 77,4% больных группы сравнения, отмечалось отсутствие кровоточивости и болезненности десен, прекращение экссудации из пародонтальных карманов, улучшение статики зубов. Наличие клинико-рентгенологической ремиссии подтверждалось

достигнутой нормализацией десневых и пародонтальных индексов и увеличением плотности костной ткани альвеолярных отростков, выявленной с помощью компьютерной объемной рентгенологической томографии.

Выполненные измерения плотности тканей по шкале Хаунсфилда (HU) в период через 6-12 месяцев после лечения, выявили преимущества разрабатываемого комплекса, используемого у больных основной группы, перед протокольным общепринятым методом, применяемым у больных группы сравнения. Индекс (HU) плотности костной ткани альвеолярных отростков в названный период исследования увеличился более чем в 2 раза (в среднем до 578,3±10,6 ед.) у больных основной группы. В то же время его нарастание в группе сравнения было достоверно меньшим (в среднем до 399,7±12,4 ед.), что свидетельствовало о неполной ликвидации остеопоротического процесса и менее значимом восстановлении костных структур пародонта у лиц получавших стандартную терапию. (Рис 1.) К тому же включение в стандартную терапию рекомбинантного морфогенетического белка (rhBMP-2) способствовало у пациентов основной группы более полному и выраженному восстановлению процессов костного метаболизма в короткие сроки.

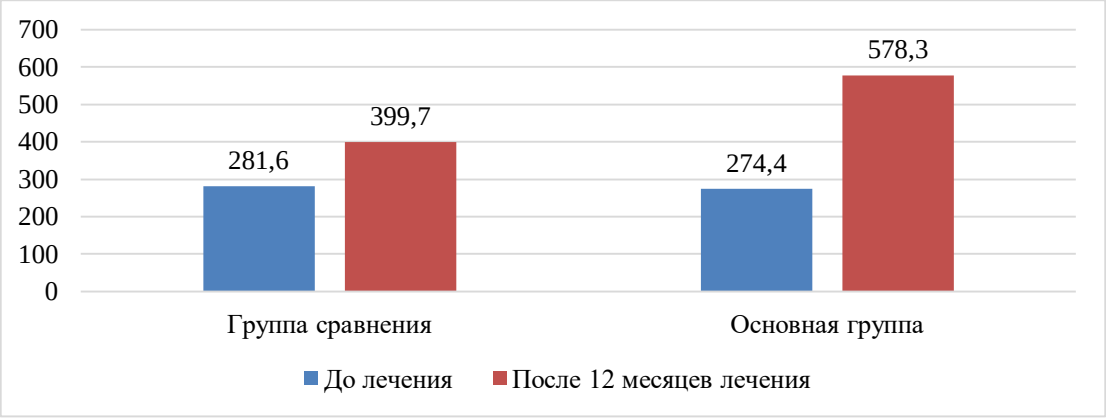

Рис.1 Динамика плотности костной альвеолярной ткани по данным цифровой объемной дентальной томографии

Непосредственно после лечения у больных основной группы выявлены существенные снижения уровней С-терминального телопептида коллагена I типа (β-Cross Laps) и повышения остеокальцина в сыворотке крови (Табл.1). В подавляющем большинстве случаев (90%) по завершению лечения у больных

основной группы зафиксировано восстановление процессов костного метаболизма, а на этот момент у 54,8% больных группы сравнения отмечалось лишь некоторое снижение уровня маркера резорбции и тенденция к улучшению костеобразования.

Таблица 1

Динамика маркеров костного ремоделирования у больных быстро прогрессирующим генерализованным пародонтитом леченых общепринятой протокольной терапией (группа сравнения) и получавших разработанный лечебный комплекс (основная группа)

Показатели состояния костного ремоделирования	Группы исследуемых					
	Группа сравнения (n=31)			Основная группа (n=30)		
	До лечения	Через 1 месяц	Через 6 месяцев после лечения	До лечения	Через 1 месяц	Через 6 месяцев после лечения
β – CL (пг/мл)	3,84±0,3	3,18±0,4*	2,8±0,3*	3,82±0,3	1,22±0,2***	1,59±0,2***
ОКЦ (пг/мл)	11,4±0,3	14,8±0,4*	13,9±0,4*	10,9±0,3	19,1±0,4***	18,4±0,4***

Примечание: * p <0,05 – достоверная разница с показателями до лечения.

** p <0,05 – достоверная разница между группами исследуемых.

Итоговый анализ результатов исследования процессов костного ремоделирования показал, что в целом по группе больных быстро прогрессирующим генерализованным пародонтитом, получавших Вобэнзим и rhBMP-2 усредненные показатели маркера резорбции β-CL после лечения снизились в 3,2 раз, а остеокальцина повысились в 1,7 раза и имели достоверное отличие уровней группы больных леченных усовершенствованным традиционным методом (p<0,05). У больных сравниваемой группы показатели костного ремоделирования после лечения в среднем изменялись следующим образом: концентрация в сыворотке крови маркера резорбции β-CL снизилась в 1,2 раз, а маркера костеобразования

остеокальцина в 1,3 раз (Соответственно до 3,18±0,4 пг/мл и 14,8±0,4 пг/мл против 1,22±0,3 пг/мл и 19,1±0,4 пг/мл; $p<0,05$).

Проведенный анализ состояния функции костного метаболизма через 6 и более месяцев показал, что уровни маркеров резорбции и костеобразования у больных основной группы к этому периоду времени не подвергались отрицательной динамике и не отличались достоверно от таковых после лечения и практически соответствовали показателям здоровых лиц. У пациентов группы сравнения в этот период наблюдения не установили достоверного ($p>0,05$) дальнейшего снижения концентрации маркера резорбции β-Cross Laps и содержания остеокальцина в сыворотке крови, что иллюстрировало сохранение дисфункции костного ремоделирования у исследуемых.

Таким образом, применение разработанного метода лечения больных быстропрогрессирующим генерализованным пародонтитом показало высокую как клинико-рентгенологическую, так и лабораторную эффективность, превосходящую по всем клиническим и лабораторным показателям лечебный эффект, полученный у больных, леченых протокольной общепринятой комплексной терапией.

Выводы

1. У 100% больных, страдающих быстропрогрессирующим генерализованным пародонтитом, методом цифровой объемной дентальной томографии выявлены закономерные изменения плотности костных тканей пародонта: показатели индекса Хаунсфилда (HU) регистрируются ниже 300 ед. в большинстве случаев (96,6%) и свидетельствуют о наличии в альвеолярной кости остеопоротических явлений.

2. Включение в протокольную (стандартную) схему комплексного лечения больных, быстропрогрессирующим генерализованным пародонтитом, остеоиндуктивного препарата рекомбинантного морфогенетического костного белка, позволяет добиться длительной клинико-рентгенологической ремиссии у большего числа лиц (на 34,5%).

3. Разработанный метод лечения быстропрогрессирующего генерализованного пародонтита оказывает целенаправленное нормализирующее действие на процесс костного ремоделирования: создает условия для последующего восстановления плотности костных структур пародонта и повышения лечебного эффекта.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Белиевская Р.Р. Метаболизм костной ткани и эффективность дентальной имплантации. Профилактическое использование «Остеогенона» / Р.Р. Белиевская, Н.Е. Сельский, С.В.Сибиряк // Современная стоматология. - 2011. - № 1. - С. 89-92.
2. Гударьян А.А. Выбор остеопластических материалов для костной регенерации при лечении генерализованного пародонтита у больных сахарным диабетом 2 типа / А.А. Гударьян, С.И. Шандыба // Медичні перспективи. - 2014. - Т. XIX, № 4. - С. 135-140
3. Гулюк А. Г. Хирургическое устранение дефектов челюстей у больных генерализованным пародонтитом / А. Г. Гулюк, В. В. Лепский // Вісн. стоматології. - 2014. - № 3. - С. 75-78. - Библиогр.: 6 назв. - рус.
4. Дмитриева А.Г. Распространенность и интенсивность заболеваний пародонта у студентов НМУ / А.Г. Дмитриева // Соврем. Стоматология. - 2015. - № 3. - С. 23-25
5. Карпенко И.Н. Современные представления об этиологии и патогенезе быстропрогрессирующего пародонтита / И.Н. Карпенко, Н.В. Булкина, Е.В. Понукалина // Архив патологии. - 2009. № 1. - С. 57-59
6. Качесова Е.С. Особенности обмена кальция при лечении быстропрогрессирующего пародонтита. / Е.С. Качесова // Медико-фармацевтический журнал «Пульс». - 2017. - 19 (10). - С. 91-93.
7. Микляев С.В. Анализ распространенности хронических воспалительных заболеваний тканей пародонта / С.В.Микляев, О.М. Леонова, А.В. Сущенко // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 2.

8. Garrison K.R. Bone morphogenetic protein (BMP) for fracture healing in adults / K. R. Garrison, I. Shemit, S. Donell, J. J. Ryder et al. // Cochrane Database Syst Rev. – 2010. – Vol. 16 (6). – CD006950. doi: 10.002/14651858. CD006950.pub.2

9. Gomes-Ferreira PH, Okamoto R, Ferreira S, De Oliveira D, Momesso GA, Faverani LP. Scientific evidence on the use of recombinant human bone morphogenetic protein-2 (rhBMP-2) in oral and maxillofacial surgery. Oral Maxillofac Surg. 2016;20(3):223-32. doi: 10.1007/s10006-016-0563-4.

10. Huang W.Low-intensity pulsed ultrasound enhances bone morphogenetic protein expression of human mandibular fracture haematoma-derived cells / W. Huang, T. Hasegawa, Y. Imai et al. // Int J Oral Maxillofac Surg. – 2015. – Vol.44 (7). – P.929-35. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2015.03.001

11. Maridas D. E. Chapter 48 - Bone morphogenetic proteins / D. E. Maridas, M.Feigenson, N. E. Renthal, S. M. Chim, L. W. Gamer, V. Rosen// Editor(s): John P. Bilezikian, T. John Martin, Thomas L. Clemens, Clifford J. Rosen, Principles of Bone Biology (Fourth Edition): Academic Press. – 2020. - P. 1189-1197

УДК 811.133.1(714):[655.26:811'373.72:[070+821]

СПОСОБИ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ АНГЛО-АМЕРИКАНІЗМІВ У ТЕКСТАХ МАСОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ КВЕБЕКУ

Лаухіна Інна Станіславівна,
Паладьєва Алла Федорівна
к.п.н,доцент,
Гурський Ігор Юрійович
викладач
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Анотація. У статті розглянуто види графічного оформлення англо-американських запозичень та їх вплив на реалізацію прагматичного навантаження в публіцистичному та художньому дискурсах французької мови Квебеку. З'ясовано, що англо-американізми вводяться в тексти французько-канадських ЗМІ трьома способами: 1) без графічного виділення; 2) з графічним виділенням і з поясненням французькою мовою; 3) тільки з графічним виділенням. У художніх творах використовується лише графічне виділення або його може не бути, причому виділення курсивом надає запозиченим лексичним одиницям додаткового смислового навантаження й емоційно-оцінного забарвлення.

Ключові слова: графічне оформлення, англо-американізми, художній дискурс, публіцистичний дискурс, прагматичне навантаження, емоційно-оцінного забарвлення.

Постановка проблеми. Будь-яке суспільство існує і розвивається за умови соціальної взаємодії між його членами, тобто в процесі обміну інформацією.

Загальна тенденція посилення соціальної взаємодії, характерна для XXI ст., призводить до інтеграції та інтернаціоналізації соціумів і мовних колективів, що зумовлює виникнення значного пласту запозичень у національних літературних мовах. Особливо ця проблема торкається Канади, де існують історично зумовлені специфічні англо-французькі мовні контакти. Однак в останні десятиліття багато мовознавців виявляють усе більш помітний вплив англо-американського оточення на канадську французьку мову, особливо її лексичну систему, зниження темпів францизації суспільного життя квебекців, що й визначило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питання англійських та американських мовних запозичень досліджували В. Клоков, К. Реферовська, Г. Доржієва, Ж. Корбей, П. Жорж, К. Бушар, П. Мартель, П. Ларрівей та ін.

Мета – проаналізувати способи графічного оформлення англо-американських запозичень та їх вплив на реалізацію прагматичного навантаження.

Виклад основного матеріалу. Основними способами введення англо-американізмів у текст масово-інформаційного та художніх дискурсів французької канадської мови є використання англо-американізмів без графічного виділення; з графічним виділенням і з поясненням французькою мовою; тільки з графічним виділенням.

1. Основна частина англо-американізмів друкується звичайним шрифтом, не виділяючись із тексту. Це зазвичай інтегровані у французьку канадську мову лексичні одиниці, які пройшли етапи мовної адаптації, тобто зафіксовані в лексикографічних джерелах. Їх використання в первісній графічній формі свідчить про закріплення вихідного прагматичного навантаження. Наприклад: «Quand j'étais gamin, on traitait de «fefis» ceux qui refusaient de faire des conneries, de prendre des risques, qui portaient un masque ou un casque au hockey, ou soignaient leurs bobos» [4, с. 19]. – «Коли я був хлопчиськом, насміхався з тих, хто відмовлявся бешкетувати, ризикувати, хто носив хокейну маску або каску, або з тих, хто лікував свої болячки». Тут слово *hockey* використовується без

виділення в тексті; прийменник ***au*** **вказує на те, що це іменник чоловічого роду.**

«L'autre bob canadien, piloté par Randy Krause, a fini au neuvième rang» [6, с. 6]. – «Інші канадські санки, якими управляє Ренді Кроз, фінішували дев'ятими». Відповідно до контексту зрозуміло, що ***bob*** – іменник чоловічого роду, ужитий в однині.

2. Особливий інтерес представляє передача в друкованих виданнях анло-американських прецедентних текстів, тобто таких, які добре відомі носіям цієї культури, значущих для них і неодноразово згадуваних при спілкуванні і які не асимільовані в канадсько-французькій мові. До них відносяться назви англомовних книг, організацій, торгових марок тощо, а також рядки з англійських/американських пісень, цитати з літературних творів. На думку В. Савицького й О. Кулаєвої, такі стійкі висловлювання вважаються нормативно-мовленнєвим стандартним способом лінгвістичного забезпечення буденних комунікативних інтеракцій. Їх стійкість і багаторазова повторюваність зумовлені культурним сценарієм, у яких вони використовуються, наявністю типової структури, яка визначає певні рольові стосунки між його учасниками [1, с. 107]. Значна кількість таких прикладів свідчить про тісний контакт двох лінгвокультур на території Квебеку.

Основна їх частина друкується курсивом або виділяється лапками чи обома способами одразу, а в дужках подається французький еквівалент, або в наступному реченні подається пояснення: «Son livre est une réponse polémique, parfois cinglante, au best-seller scientique de l'an 2000 aux Etats-Unis, ***Rare Earth*** (Une Terre rare)» [2, с. 6]. – «Його книга – це полемічна відповідь, місцями образлива, на науковий бестселер 2000 року, виданий у США, «Рідкісна Земля». Цей приклад об'єднує перший і другий способи графічного виділення: перший представлений іменником чоловічого роду однини з прийменником *au* без графічного виділення – ***best-seller***; другий – назва книжки ***Rare Earth*** (Une Terre rare) – друкується курсивом, а в дужках подається французький еквівалент. Додатковий оцінний компонент є тільки в назві видання, причому

наявність французького еквівалента продиктовано прагматичною причиною – стремлінням адресанта здійснити вплив на читача, створивши сприятливі умови для розуміння інформації.

«Pour Christian Constant, associate chez Booz & Allen, «***un shake-out tarde à se produire***». Un jargon plus anglo que saxon qui signifie que des fusions devraient s'effectuer» [5, с. 7]. – «Для Кристіана Константа, партнера компанії Booz & Allen, «струс не забариться». Жаргонний вислів, очевидно, англійський, означає, що злиття компаній неодмінно має відбутися. Автор статті використовує в наступному реченні зворот *qui signifie que* («яке означає, що»); це розшифровка жаргонного вислову, ужитого в попередній фразі. У цьому разі на зміну прагматичного компонента впливає не одна умова, а їх поєднання: розгорнуте пояснення в наступному реченні, виділене курсивом і лапками, наявність ознаки часткової граматичної асиміляції – неозначений артикль чоловічого роду *un*, що пояснюється стремлінням адресанта використовувати потенціал, закладений у значенні англо-американізмів, з максимальним ефектом. У цьому прикладі є ще один англо-американізм, але без графічного виділення – *associate* – «партнер, колега», який не зафіксований ні в одному словнику квебекського варіанта французької мови. Можливо, це слово є прикладом запозичення, яке знаходиться в процесі асиміляції і в найближчому майбутньому з’явиться в одному зі словників англіцизмів.

3. Не менш цікавою є група англо-американізмів, представлених також прецедентними текстами, які зазвичай виділяються на письмі лапками або курсивом, але їх французький еквівалент не додається. Виділені таким чином приклади відносяться до неінтегрованих англо-американізмів, Наприклад: «Il faut bien sûr ne pas en avoir marre de ces univers éclatés à la *sex, clrugs and rock'n'roll*...» [3, с. 5]. – «Не можна, щоб у твоєму житті були тільки *секс, наркотики і рок-н-ролл*». У наведеному прикладі англійський вислів виділяється курсивом, причому він сприймається як єдине ціле з певним артиклем жіночого роду *époque* («епоха»). На нашу думку, це свідчить про

стійкість вихідного прагматичного навантаження цього вислову, який став загальновідомим гаслом епохи рок-н-роллу.

«Les économistes parlent d'un «swing» de 6%» [5, с. 6]. – «Економісти говорять про «коливання» у 6%». Тут прагматичний компонент характеризується своєрідною авторською оцінкою звичності/незвичності використання слова: англійське слово виділяється тільки лапками і супроводжується неозначеним артиклем чоловічого роду ***un.***

«Dan posa la *Key lime pie* sur la table comme ma mère le fasait jadis avec sa dinde de Noël» [7, с. 105]. – «Ден поставив лимонний пиріг на стіл, як це колись робила моя мати зі своєю різдвяною індичкою». У цьому прикладі англо-американізм має певну культурну конотацію – назва пирога складається з назви містечка та різновиду лимона (лайм справжній), додатковий прагматичний компонент реалізується за однієї умови: назва лимонного пирога виділяється курсивом і використовується з артиклем жіночого роду *la*, оскільки ця лексична одиниця нагадує відповідне французьке слово жіночого роду *la tarte.*

«Il avait éteint les lumières lui-même, laissé une veilleuse, s'était retiré sur la pointe des pieds en disant *goodnight, sleep tight,* comme sa mère avait dû le faire des années plus tôt quand il était malade» [7, с. 100]. – «Він сам погасив світло, залишивши нічник, вийшов навшпиньки, побажавши доброї ночі, міцного сну, як, мабуть, робила його мати кілька років тому, коли він хворів». У цьому прикладі прагматичний компонент кліше побажань доброї ночі реалізується за допомогою специфічного контекстного оточення («як, мабуть, робила його мати…») і виділення курсивом без використання артикля.

Отже, у досліджуваних типах дискурсу можна виділити певні умови, які сприяють зміні вихідного прагматичного навантаження англо-американізмів: використання без графічного виділення; з графічним виділенням і поясненням французькою мовою; тільки з графічним виділенням. У масово-інформаційному дискурсі англо-американізми реалізовуються за всіх трьох виділених нами умов, які впливають на зміну прагматичного компонента, і

тому ступінь прагматичної реалізації в англо-американізмів цього дискурсу буде набагато вищим, ніж у художньому.

У художньому дискурсі зберігаються дві виділені нами умови: використання англо-американізмів без графічного виділення й тільки з графічним виділенням. При цьому тільки курсивне виділення свідчить про особливе смислове навантаження й додаткову смислову емоційно-оцінну функцію запозичень, які цілеспрямовано використовує автор. Відсутність лапок відображає намагання письменника уникати нетрадиційності у використанні лексичних одиниць, не характерних для побутового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савицкий, В. М., Кулаева, О. А. Концепция лингвистического континуума: Монография. – Самара: Изд-во НТЦ, 2004. – 178 с.

2. L'Actualité. – Montréal (Québec). – Octobre/2002, №15.

3. La Presse. Lectures. – Montréal. Dimanche, 19 janvier, 2003.

4. La Presse. Sports plus. – Montréal. Dimanche, 19 janvier, 2003.

5. Le Devoir. Économie. – Les samedi 18 et dimanche 19 janvier, 2003.

6. Le Devoir. Samedi. – Les samedi 18 et dimanche 19 janvier, 2003.

7. Tremblay M. Le coeur éclaté. – Montréal, Québec: Leméac, 1995. – 320 p.

УДК 338.48:332.1

ОБҐРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Марченко Оксана Анатоліївна,
д.екон.н., професор, завідувач кафедри
економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна

Анотація: В статті визначено місце туризму та індустрії гостинності у розвитку світової економіки, зокрема окремої уваги приділено туристичній галузі Херсонської області, як стратегічному вектору розвитку регіону. Проаналізовано впровадження програми розвитку туризму та курортів в Херсонській області. Обгрунтовано питання брендингу області щодо формування її позитивного іміджу.

Ключові слова: туристична галузь, стратегія розвитку, брендинг, туристичні потоки, ресурсний потенціал, економічний розвиток

У сучасних умовах розвитку світової економіки туризм та індустрія гостинності стали одними з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей, що об’єднує та стимулює розвиток інших галузей, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види відпочинку. Сфера послуг і, зокрема, такі її складові, як готельне-ресторанне господарство, туризм та рекреаційний бізнес, здатні зробити значний внесок у зростання валового внутрішнього продукту при відносно малих затратах та коротких термінах окупності. Крім того, прискорений розвиток цієї сфери сприятиме динамічному розширенню внутрішнього ринку як основи стабільного економічного зростання в регіоні [1].

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Херсонської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму. Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Область має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору та фауну, багату історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинену мережу транспортного сполучення, достатні людські ресурси. Усі ці переваги сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що якісно впливає на соціально-економічну ситуацію в цілому [2].

Насамперед, це вихід до двох морів – Чорного й Азовського, морські пляжі, протяжність яких перевищує 200 км, родовища цілющих мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей, ропи соляних озер, а також 80 об’єктів і територій природно-заповідного фонду, два із чотирьох існуючих в Україні біосферні заповідники, Чорноморський та «Асканія-Нова», 4 національні природні парки: Азово-Сиваський, «Олешківські піски», «Джарилгацький», «Нижньодніпровський», унікальна Дельта Дніпра, понад 5 тисяч історико-культурних об’єктів [2].

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку наявні туристичні ресурси області потребують належного інфраструктурного облаштування для забезпечення високих стандартів та безпеки туризму, підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг, розвитку сучасної індустрії гостинності.

На території курортно-рекреаційних районів області, розташованих на узбережжях Чорного й Азовського морів, функціонують близько 1064 пансіонатів та міні-готелів приватного сектору, 280 закладів відпочинку та оздоровлення різних форм власності, з них 46 дитячих спеціалізованих

закладів. Крім того на узбережжі послуги з розміщення надають 62 об'єкти сільського зеленого туризму, 64 цілорічні готельні підприємства.

Послуги з організації внутрішнього та міжнародного туризму в області надають 15 туроператорів та понад 100 турагентів, діяльність яких через невідповідність туристичної інфраструктури області спрямовується переважно на виїзний туризм, а не на налагодження стійкого організованого в'їзного туристичного потоку як внутрішніх, так і іноземних туристів [3].

При цьому результати моніторингових досліджень засвідчили, що, крім курортно-рекреаційної складової, в області відбувається стійке зростання попиту на спеціалізовані різновиди та форми туризму, такі як риболовля та полювання, винний, водний, екологічний, подієвий, гастрономічний, сільський зелений, історико-культурний, спортивний туризм, різноманітні активні види відпочинку тощо. Щороку спостерігається тенденція впливу сфери туризму та курортів на позитивну динаміку показників економічного та соціального розвитку області за рахунок нарощування чисельності внутрішнього та іноземного туризму, збільшення обсягів надходжень від туристичної галузі.

Відповідно до Законів України «Про туризм», «Про курорти», Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 року №168-р, затверджено обласну програму «Розвиток туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки». Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми розвитку туризму та курортів в Херсонській області на 2019-2021 роки, складає 30 281 тис.грн. [4].

За рахунок видатків обласного бюджету на 2019 рік Департаментом туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації проведено наступні заходи:

- розвиток сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності області – 691,8 тис.грн (77% від фактичних обсягів фінансування);
- маркетингове просування туристичного продукту на українському та

міжнародному туристичних ринках – 2 192 тис.грн (99% від фактичних обсягів фінансування);

- підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг – 211,4 тис.грн (98% від фактичних обсягів фінансування);
- просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку галузі туризму та діяльності курортів – 94,4 тис.грн (99% від фактичних обсягів фінансування);
- активізація сталого розвитку внутрішнього та міжнародного туризму – 553,9 тис.грн (99,98% від фактичних обсягів фінансування) [3].

Із запланованих заходів було розроблено та встановлено інформаційні вказівники за маршрутами руху туристів, двомовні дорожні інформаційні знаки за європейськими стандартами до туристично привабливих об'єктів; з метою підвищення рівня обслуговування туристичних потоків, забезпечення доступу до якісної туристичної інформації (про найпривабливіші туристичні атракції Херсонщини, місця відпочинку, оздоровлення, розміщення, об'єкти природно-заповідного фонду, театри, музеї, та ін) за допомогою сучасних інформаційних технологій забезпечено придбання сенсорних туристичних кіосків з відповідним програмним забезпеченням для встановлення в місцях масового перебування, зокрема в аеропорту та на залізничному вокзалі м.Херсону; департаментом спільно з райдержадміністраціями та міськвиконкомами міст обласного значення, представниками бізнесу та громадських організацій забезпечено презентацію туристичного потенціалу області на Міжнародній туристичній виставці «Україна – подорожі та туризм – Uitt 2019» у м.Києві на об'єднаному стенді «Херсонщина туристична – шлях до вражень!», який зайняв перше місце за оформленням серед регіонів України та залучив велику кількість відвідувачів, які отримали інформацію про туристичні продукти області, заклади відпочинку та оздоровлення на узбережжі морів; з нагоди відкриття літнього туристичного сезону було організовано новий туристичний фестиваль «Турист-Fest» на території Біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф.Е.Фальц-Фейна. Фестиваль відвідали понад 7 тис гостей, які мали

змогу насолодитись смачною їжею, виступами сучасних музичних гуртів, було представлено дитячі атракції, веселі забави, лаунж зони, флешмоби та квести, ярмарок подарунків, фотозони, безкоштовні екскурсії заповідником Асканія-Нова та туристичного кластеру «Соляна дорога» Асканійської, Присивашської та Тавричанської ОТГ, а також багато інших цікавих локацій. Велика увага гостей концентрувалась на презентації туристичних пропозицій районів та міст Херсонської області, зокрема виноробних господарств, кінних клубів, яхт-клубів, баз зеленого туризму, національних природних парків, заповідників, дитячих оздоровчих таборів, а також щодо відпочинку на узбережжі Чорного й Азовського морів [4].

В умовах сучасного розвитку діджиталізації забезпечено створення сучасного туристично-інформаційного Порталу Херсонщини KHERSON.TRAVEL, який передбачає інноваційну і адаптивну під різні гаджети платформу, що наповнюється всією потрібною туристу інформацією про область, заклади відпочинку, екскурсії та туриста. У Портал планується інтегрувати функціонал з бронювання готелів для проживання, купівля квитків на транспорт, замовлення екскурсій, індивідуальне будування цікавих маршрутів по запитам туристів. Окрім того забезпечено створення VR-турів з винного, водного, екологічного туризму, відеороліки «Сім природних чудес Таврії» та «Сім історичних чудес Таврії», розробку та виготовлення друкованої рекламно-інформаційної продукції.

За підсумками обговорення питання брендінгу Херсонської області та його розвитку, органами влади, представниками громадських організацій туристичного спрямування, представниками туристичного бізнесу обговорені напрацювання щодо формування позитивного іміджу Херсонщини, подальший спільний план дій щодо просування конкурентоспроможного регіонального туристичного продукту із використанням унікальної туристичної айдентики.

За сприяння закладів розміщення та туроператорів запроваджено соціальний проект «Херсон-Тур» який спрямований на налагодження якісного екскурсійного обслуговування туристів на узбережжях морів за прикладом

успішних практик лідерів галузі ближнього та дальнього зарубіжжя в с.Хорли, м.Скадовську та смт Лазурному, в рамках якого організовані групи екскурсантів, відповідно до чинного законодавства України, відвідували екскурсійні об'єкти 5-ти туристичних продуктів області з екологічного, історико-культурного, винного туризму та активного відпочинку [5].

Спільно з ДУ «Український науково-дослідний Інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України» визначено території, що містять цінні туристичні ресурси і лікувальні властивості (мінеральні води, лікувальні грязі, ропа озер), сформовано їх реєстр, та визначено перспективний план проведення спеціальних досліджень і висновків щодо їх безпечності та призначення використання для подальшого обґрунтування створення курортів місцевого значення або розвитку медичного туризму.

За підсумками проведеної роботи проаналізовано дані моніторингових досліджень туристичних потоків, обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності в області, суми сплати туристичного збору.

Так, за 2019 рік сума надходжень туристичного збору до місцевих бюджетів склала 8 403,6 тис. грн і перевищила на 127,7% показник за аналогічний період минулого року (2018 – 3 690,4 тис. грн). Найвищі показники в Генічеському районі – 2 805,5 тис. грн (+74%) та Голопристанському – 2 566,3 тис. грн (+155,4%),в Каланчацькому – 449,3 тис. грн (+715,4%),в Скадовському – 1 488,9 тис. грн (+141,4%), в м.Херсоні – 760,3 тис. грн (+184,5%), інших районах та містах області – 333,3 тис. грн (+147,8%).

Упродовж січня-грудня 2019 року суб'єктами туристичної діяльності (заклади розміщення та туристичні агентства) сплачено до бюджетів усіх рівнів 39 567,4 тис. грн, що на 24,7% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року [6].

Разом з тим туризм має мультиплікаційний ефект на супутні галузі економіки. До бюджетів усіх рівнів від суб'єктів господарювання супутніх сфер економіки (транспорт, харчування, торгівля, розваги тощо), які є підґрунтям

туристичних послуг надходять мільярди гривень, зокрема протягом минулого року в цілому по області надійшло 1362,7 млн. грн., що перебільшує минулорічні надходження на 244,2 млн. грн., або 21,8 % [6].

Динаміка туристичних відвідувань Херсонщини з кожним роком також зростає. З урахуванням моніторингових та аналітичних досліджень за 2019 рік Херсонщину відвідали близько 4,2 млн туристів – гостей, які перебували на території області понад 24 години, що на 11,8% перевищує минулорічний показник.

Важливою умовою подальшого розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Херсонській області є збереження та раціональне використання природних рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, розширення ринку рекреаційних послуг з метою більш повного задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні, зростання потужностей туристично-рекреаційної інфраструктури та створення додаткової платформи для розміщення, відпочинку, оздоровлення, супутніх туристичних послуг за рахунок залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій [5].

Крім того, збільшення числа внутрішніх та в’їзних туристів має стати ефективним інструментом економічного зростання регіону. Кошти, які залишає кожен турист у межах області, є прямою інвестицією в туристично-рекреаційний комплекс.

На даному етапі розвитку туристичної галузі в області процеси підтримки, постійного відтворення та повноцінного використання її ресурсного потенціалу залишаються недостатніми та недосконалими. Поряд з позитивними тенденціями розвитку галузі туризму та курортів має місце ряд проблемних питань, що потребують комплексного та системного вирішення у середньостроковій перспективі [6].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Марченко О.А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі/ О.А.Марченко// Херсон: Айлант, 2014. – 362 с.

2. Херсонщина туристична. Режим доступу: https://investinkherson.gov.ua/pro-region/khersonshchyna-turystychna/

3. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Херсонській області. Режим доступу: http://www.ks.ukrstat.gov.ua/pro-khersonsku-oblast/472-priroda-hersonshhini/200-priroda-hersonshhini-2.html.

4. Статистичний бюлетень «Відпочинок і туризм в Херсонській області у 2019 році», Херсон: 2020, 54с.

5. Туристичні інформаційні інтернет-ресурси Херсонської області. Режим доступу: https://visitkherson.gov.ua/turistam/pyamyatka-turistu/turistichni-informacijni-internet-resursi-xersonskoi-oblasti/

6. Статистичний збірник «Статистичний щорічник Херсонської області за 2019 рік», Херсон: 2020, 480с.

7. Marchenko Oksana, Marmul Larysa, Pylypenko Kateryna, Velychko Tetiana and Hranovska Viktoriia. Financial and taxation aspects of tourism activities development// International Journal of Management (IJM). – Volume 11. – Issue 3 (March 2020). –P. 287-293.

УДК 001.4 : 574

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЕКОЛОГА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ

Маленко Яна Вячеславівна
к.б.н., завідувач кафедри ботаніки та екології
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. Проаналізовано актуальність проблеми формування термінологічної компетентності як невід'ємної складової професійної компетентності еколога, базового інтелектуального елемента професіоналізму. Розглянуто її специфіку, структуру, характеристики. Окреслено певні наявні сучасні проблеми застосування екологічних термінів. Визначено надзвичайно важливе значення термінологічної компетентності у процесі формування національної еліти.

Ключові слова: термінологічна компетентність, термін, терміносистема, професійна компетентність, професіоналізм, екологія, національна еліта.

Сучасний етап розвитку людства відзначається поєднанням фундаментальних змін у соціально-економічних відносинах із ускладненням суспільно-політичної організації діяльності соціумів, найвиразнішими серед яких є явища глобалізації, демократизації, децентралізації, сцієнтизму, прагматизму, цифрової трансформації (диджиталізації), що є наслідками демографічного, енергетичного, екологічного, інформаційного й багатьох інших "вибухів". Квінтесенцією пошуку соціальної, економічної та науково-технічної платформи виживання людства, нової парадигми підготовки людини до життя у XXI ст. є визнання потреби "всепроникного" характеру освіти (навчання впродовж життя), безпосередньої зацікавленості освітнім процесом кожної країни, міжнародної інтеграції освітніх систем із синхронізацією

процесу на рівні наднаціональних інститутів. Знання та освіта стають не тільки чинниками суспільного розвитку, а і його фундаментом та найціннішим засобом, каталізаторами формування сучасної національної еліти.

Мета – окреслення сутності, значення, проблематики термінологічної компетентності як складової професійної компетентності еколога.

Дослідження проведені на основі системного, елементно-структурного та аналітичного підходів з використанням загальноприйнятих методів загально- та конкретнонаукової методології.

Рівень цивілізованості країни, її прогресивний, сталий розвиток, якість життя населення багато в чому залежить від сформованості національної еліти – частини нації, яка бере на себе роль лідера, керівника, провідника та ініціатора творення нації, держави, модернізації суспільства. Національна еліта – суспільні верстви розумних людей, професіоналів у певній галузі, поведінка котрих завжди морально мотивована, а метою життя, за І.Кантом [13], є “власне удосконалення та чуже щастя”. Вона визначає інтелектуальний, морально-етичний, політичний, економічний клімат суспільства і є самим цінним його капіталом та пріоритетним ресурсом. На думку В.І. Шанди [18], ідеї формування еліти всіх сфер життя мають: 1) все глибше проникати у масову свідомість українського народу; 2) закріпитися у стратегіях діяльності всіх владних структур; 3) бути глибоко опрацьованими у теорії освіти та психодіагностики. Інтелігенція є основним суб’єктом соціально-захисної діяльності суспільства, формує і реалізує гуманістичну концепцію розвитку держави, духовну, інтелектуальну, культуротворчу активність суспільства, ідеологічно забезпечує, через свої елітарні підструктури, державотворення в цілому.

Визначальна роль у формуванні національної еліти з високим інтелектуальним потенціалом належить освіті. Саме освіта своїми впливом, нормами, моделями та підходами до різних видів діяльності здатна розвивати ті задатки, котрими природа обдарувала людину, формувати такі особистісні

якості, що будуть сприяти підтримці сталого суспільства та сповненню його розвитку інноваційними елементами.

Потреба розв'язання проблем творчого розвитку особистості, підсилення національної інтелектуальної еліти, творчого потенціалу суспільства загалом на фоні сучасних тенденцій розвитку світової цивілізації стала передумовою зміни парадигм освіти, її реформуванню шляхом відмови від знаннєвого підходу та впровадження компетентнісного. Основними категоріями останнього є "компетенція" і "компетентність" у складній, неоднозначній, полемічній інтерпретації їх співвідношення одна до одної. Дискусійний характер питання обумовив розмаїття трактувань семантичного поля даних понять на основі чисельних поглядів та підходів науковців, викладених у великій кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених (Дж. Равен, М. Армстронг, Б. Блум, Ж. Делор, Л.М. Гогіна, О.Я. Лазар, Т.Є. Недашківська, Ю.А. Тихоміров, А.Л. Андрєєва, І.О. Зимня, А.В. Хутірський, О.І. Пометун, О.І. Гулай, Ю.В. Варданян, М. Рудь, А.Л. Андрєєв, Т.И. Краснова, О.С. Заболоцька, Р. Пастушенко, І.В. Власюк та інші). Квінтесенцією сучасної наукової думки щодо основних категорій компетентнісного підходу є трактування їх сутності, змісту, структури і складових у редакції Державного стандарту базової і повної середньої освіти [7], Державного стандарту базової і повної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №898 від 30 вересня 2020 року [8], Закону України "Про освіту" [11], Закону України "Про повну загальну середню освіту" [12].

Компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність чи якість особистості, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини [5, 7]. Таким чином, компетенція – це мета освітньої діяльності, а компетентність – міра, ступінь, повнота її досягнення конкретним суб'єктом освітньої діяльності. У вузькому розумінні можна розглядати компетентність як діяльнісну характеристику, міру інтегрованості людини у

діяльність, що передбачає певну світоглядну спрямованість особистості та її цілісне ставлення до професійної та повсякденної діяльності. У широкому сенсі, як системне поняття, її трактують як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, що передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, котра дозволяє індивіду успішно інтегруватися у суспільство, реалізовуватися та функціонувати в ньому.

Професійна компетентність особистості – інтеграція певного рівня сформованості професійних знань, практичних умінь, професійно-значущих особистісних якостей у діяльності конкретної людини, що забезпечує стабільно високу результативність, ефективну організацію особистої та колективної праці, високий рівень відповідальності за власно прийняті рішення. Це результат синтезу ґрунтовної базової підготовки фахівця, постійного підвищення професійного рівня, що свідчить про готовність людини ефективно і творчо виконувати свої фахові та посадові обов'язки. Професійна компетентність особистості – неві'ємна складова професіоналізму. Сутнісне значення в її структурі, поряд з діяльнісною, інформаційною, методичною, особистісною, комунікативною, має термінологічна (професійно-термінологічна).

Термінологічна компетентність може розглядатися як самостійна, або як невід'ємна, обов'язкова складова професійної, предметної компетентності, чи як структурний компонент інформаційної, комунікаційної, мовленнєвої, культурної. Її розуміють як здатність та готовність спеціаліста грамотно застосовувати термінологію для рішення професійних завдань, використовуючи при цьому мінімальний об'єм особистісних матеріальних, часових та інших ресурсів [3]. Як поліструктурне явище, термінологічна компетентність включає різні компоненти: професійно-діяльнісний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-особистісний, професійно-креативний, мотиваційний, вольовий компоненти [4]. Їй властиві такі характеристики: І. Варіативність прояву, що реалізується у двох аспектах: 1) інтегральній характеристиці особистості, що

формується в процесі освоєння та застосування понятійно-термінологічного апарата конкретної науки або галузі людської діяльності; 2) ситуативній характеристиці особистості, що виявляється у системі роботи з термінами в межах певного понятійно-термінологічного поля; II. Інтегративність, яка виявляється у тому, що термінологічна компетентність так, або інакше, наявна, як компонент, в інших компетентностях і забезпечує їхню реалізацію у професійній, комунікаційній, творчій, соціальній та інших видах діяльності сучасної людини; III. Зв'язок з термінологічним потенціалом особистості, що, на думку Ж.Є. Єрмолаєвої, І.М. Герасимової [10, с.86], виявляється "у стійкому прагненні особистості зробити свій внесок у покращення функціонування понятійно-термінологічного апарату предметної галузі, дисципліни, керуючись при цьому суспільним інтересом"; IV. Безпосередня висока залежність від освіти, що обумовлена становленням термінологічної компетентності через освіту та самоосвіту. Формування термінологічної компетентності – це систематична, оптимально організована, цілеспрямована робота, забезпечена використанням ефективних засобів навчання та конкретизована його специфічними принципами (науковості, міждисциплінарності, креативності, індивідуалізації, наочності, доступності, зв'язку з життям), орієнтована на досягнення основних завдань та мети освіти, укріплення національної інтелектуальної еліти, задоволення запитів сучасного суспільства, держави, світової цивілізації.

Термінологія виконує різні функції на різних етапах становлення особистості. Під час професійної підготовки вона виступає джерелом отримання об'єктивних наукових знань та інструментом набуття професійного досвіду, а в період професійної діяльності – засобом професійної комунікації і теоретичним підґрунтям професійного зростання фахівця шляхом її систематичного поповнення та осучаснення. Впевнене володіння термінологією відповідної галузі знань традиційно вважається показником якості засвоєння навчального матеріалу в рамках освітнього процесу, а активне, доцільне її

застосування в ході спілкування у колі професіоналів сприяє взаєморозумінню, взаємоповазі, співпраці при обміні досвідом.

У множині термінів кожної галузі вирізняють дві складові частини: термінологія – сукупність термінів з усіх галузей знання чи певних галузей, або одна з форм професійного соціолекту; терміносистема – опрацьована фахівцями певної галузі та лінгвістами підмножина термінів, яка адекватно та однозначно відображає систему понять цієї галузі. М.К. Борисова [2] відзначає, що "термінологія" – це сукупність лексичних одиниць, що склалася стихійно, в той час як "терміносистема" – ієрархічна система термінів, упорядкована термінознавцями. Тобто "термінологія" – сукупність термінів певних галузей знання, що склалася природно і відображує впорядковуючу діяльність людини в межах процесу номінації, а "терміносистема" – упорядкована термінологія з фіксованим відношенням між термінами, що відбиває класифікаційну діяльність людини, спрямовану на сортування та квантифікацію відносин між термінами через поняття, що їх визначають [14].

Термін – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови і підпорядковується її законам [16]. Він чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. На теперішній час у науці існує понад 20 визначень поняття "термін". Термін не називає поняття, як звичайне слово, а, навпаки, поняття приписується терміну, додається до нього. Така різниця визначає конверційність терміна, що полягає у тому, що вчені чи фахівці тієї або іншої галузі домовляються як розуміти і яке поняття вкладати в певний термін. Термін належить одночасно до двох систем: логіко-понятійної системи певної галузі наукового знання; лексичної системи загальнолітературної мови. Термін розкриває зміст конкретного поняття через його дефініції – лаконічні, логічні визначення, що зазначають суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто межі і зміст останнього. Ознаками термінів є: системність (належність до термінології чи

терміносистеми певної предметної сфери); наявність дефініцій (визначення); моносемічність (однозначність); стилістична нейтральність; відсутність експресії, образності, суб'єктивно-оціночних відтінків; мотивованість застосування.

Терміни класифікують на підставі багатьох критеріїв, найчастіше з яких використовують наступні: Структура терміна: однослівні (адаптація, сукцесія, флуктуація, життєвість, мозаїчність), терміни словосполучення (рослинне угруповання, життєва форма, екологічний спектр, еколого - фітоценотична стратегія); Частиномовна належність: терміни-іменники (екоморфа, консорція, синузія, ценоз, едифікатор), терміни-прикметники (рослинний, екологічний, толерантний, еколого-таксономічний), рідко терміни-прислівники; Використання: загальновживані терміни, вузькоспеціальні, вживані у якійсь одній галузі; Спосіб творення: терміни-інтернаціоналізму створені шляхом прямого запозичення і використання у мові, терміни, створені калькуванням, тобто прямим перекладом, деколи навіть без урахування граматики певної мови, народні терміни тощо. Основними вимогами до терміну є: змістовність – точна відповідність слова поняттю, прозора внутрішня форма; гнучкість (пластичність) – здатність до творення похідних термінів; мовна досконалість – короткість, милозвучність, легкість для запам'ятовування; відповідність міжнародним нормам.

Інтенсивний розвиток науки, і зокрема, екології, її зростаюча диференціація та виразна тенденція інтеграції, сприяє розширенню меж екологічної науки за рахунок експансії на нові предметні поля, збагаченню терміносистеми. Разом з тим, нажаль досить часто, сутність терміну спотворюється, не відповідає дефініції. Сьогодні білборди, лайтбокси, сторінки різних видань, публікації Інтернет мереж, передвиборчі програми, численні види реклами рясніють незрозумілими словесними "винаходами", як-то: "погана екологія", "чиста екологія", "добра екологія", "критична екологія", "жахлива екологія", "погіршення екології міста", "покращимо екологію" тощо. Деякі автори пишуть про "екологію душі", "екологію здоров'я", "екологію

думки”, “екологію повітря”, “інтелектуальну екологію”, “політичну екологію”, “екологічний рік”, “екологічний ринок”, “екологічне взуття”, “екологічний одяг”, “оптимізацію екології промисловості”. Подібна несінитниця виникає внаслідок відсутності елементарних уявлень про сутність екології, розуміння об’єкту та предмету її досліджень. Наслідком словоутворюючого калькування, омонімічності є поява в екології таких термінів, як флюктуююча асиметрія, інвайронментальна біогеохімія фітоценозів, пробні площадки тощо. В певних випадках необґрунтоване застосування одиниць терміносистем суміжних наук призводить до спотворення сутності конкретних екологічних явищ та процесів, втрати аксеологічності знання, дезінформації та фабрикації, що негативно впливає на оцінку результативності наукових досліджень, утруднює професійно-орієнтовну комунікацію. Таким прикладом може бути вживання деякими авторами [1] словосполучення “девастовані землі” для характеристики техногенних гірничопромислових ландшафтів відкритого типу, що утворюються внаслідок складування гірських порід та відходів переробки і збагачення корисних копалин у Криворізькому промисловому регіоні, або словосполучення “промислові ділянки”, замість “промислові майданчики”, для характеристики особливостей складу рослинних угруповань земельних ділянок, що належать промисловому виробництву та об’єкту провадження господарської діяльності й оформлені у встановленому порядку. Стурбованість та нарікання щодо зростання “вражаючої поліфонії словесних винаходів” [15], “розширеного тлумачення терміна “екологія” [17], “тиражування дивовижних термінів” [6], притаманності “суб’єктивізму, антропоморфізму термінів, непослідовності, недостатньої компетентності та професійної глухоти” [19] у формуванні, тлумаченні та використанні екологічних термінів періодично висловлюються провідними вченими-екологами. Нажаль, вони залишаються не завжди прийнятими до уваги та цілевизначальними у фаховій діяльності, незважаючи на слушність зауважень, очевидність, логічність і доведеність результативно-цільової спрямованості (грамотність – освіченість -

компетентність – культура - менталітет), наявну, апріорі та апостеріорі, аксеологічність.

Засвоєння термінів, термінології, опанування терміносистемами, вміння вільно та влучно оперувати ними при виконанні різноманітної діяльності є показником термінологічної компетентності, фахової ерудиції, вихідним і невід'ємним етапом здобуття професійної компетентності, базовим, інтелектуальним елементом професіоналізму.

Високий рівень інтелектуального, професійного і морального рівня національної еліти, поряд з державним мисленням та національною самосвідомістю, – єдиний шлях до прогресу, успіху державотворчого процесу, консолідації суспільства задля втілення багатогранної самореалізації нації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bielyk Yu.V., Savosko V.M., Lykholat Yu.V., Heilmeier H., Grygoryuk I.P. Macronutrients and heavy metals contents in the leaves of trees from the devastated lands at Kryvyi Rih District (Central Ukraine). Екологічний вісник Криворіжжя. 2020. Вип. 5. С. 81-99.

2. Борисова М.К. Терминология и терминосистема: аспекты корреляции. Университетские чтения - 2015: сборник материалов научно-методических чтений ПГЛУ, г. Пятигорск, 13-14 января 2015г. П'ятигорський государственный лингвистический університет. Пятигорск. 2015. С.154-157.

3. Бордовская Н.В., Кошкина Е.А. Структурно-функциональная модель терминологической компетентности специалиста. Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер.16. Психология. Педагогика. 2016. Вып. 4. С. 97-109.

4. Власюк І.В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Вінниця, 2015. 272с.

5. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. №3. С.23-30.

6. Голубец М.А. Від біосфери до соціосфери. Львів: Поллі, 1997. 252с.

7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. №1392. URL.: https//uk.m.wikipedia. org - назва з екрана.

8. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020р. №898. URL.: https//mon.gov.ua - назва з екрана.

9. Дідух Я.П. В.І. Вернадський і сучасна екологія. Вісник НАН України. 2003. №5. С.53-59.

10. Ермолаева Ж.Е., Герасимова И.Н. Создание ученого тематического и терминологического словаря по дисциплине “Экология” для курсантов студентов и слушателей. Теоретические и методологические проблемы современного образования: материалы 16-й международной научно-практической конференции. Москва. 2014. С. 106-113.

11. Закон України “Про освіту”. URL.: http:/zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12. – назва з екрана.

12. Закон України “Про повну загальну середню освіту”. URL.: http:/osvita.ua. - назва з екрана.

13. Кант И. Сочинения в шести томах [Под общ. ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана]. Москва: Мысль, 1966. (Философское наследие. Акад. Наук СССР. Ин-т философии). Т.6. 743с.

14. Манерко Л.А. Понятие «терминосистема» в современном терминоведении. Современные тенденции в лексикологии, терминологии и теории LSP (сборник научных трудов). МГОУ. Москва, 2009. С.207-221.

15. Мицик Л.П. Термінологічна ніша наукового поняття та її динаміка (на прикладі екологічних та ботанічних поніть). Екологія і ноосферологія. 2016. Том 27, №3-4. С.118-127.

16. Словник іншомовних слів / ред О.С. Мельничук. Київ: Вища школа. 1977. 776с.

17. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Мовчан Ю.И. Рецензия. Огородник И.В. и другие. Социально-философские проблемы экологии. Укр. бот. журнал. 47(4). С.146.

18. Шанда В.І., Темченко В.М. Творча особистість вчителя як прояв та опора формування національної еліти України. Національна еліта та інтелектуальний потенціал України: матеріали міжнародної наукової конференції, м. Львів, 18-20 квітня 1996р. / ЛДУ. Львів, 1996. С.126-127.

19. Шанда В.І., Хлизіна Н.В., Удод С.Г. Екологічні терміни: деякі моменти використання. Проблеми екології та екологічної освіти. 2002. С.69-70.

УДК 372.854.

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ КУРСА ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ НА ОСНОВЕ КРЕДИТНО- МОДУЛЬНАЯ СИСТЕМА.

Мамадалиева Нодира Исаковна
доктор философии (PhD)
Рихсиева Умида Шавкат кизи
магистр 2 курса
Ташкентской государственной
педагогический университет им. Низами

Аннотация: Кредитная технология - это новая технология обучения, которая входит в мир, позволяя студентам проходить обучение на рабочем месте.

Ключевые слова: модул, модул-кредит, критерии и стандарты, кредитно-модульная система.

Сегодня обучение по кредитной модульной системе набирает популярность в ведущих университетах мира. В частности, вузы Узбекистана постепенно переходят на систему кредитных модулей. К 2030 году планируется увеличить количество вузов с кредитно-модульной системой с 2 до 85. На сегодняшний день такая система обучения внедрена в Ташкентском государственном юридическом университете и Ташкентском университете информационных технологий.

На уровне государств Болонский процесс был основан 19 июня 1999 года в городе Болонья (Италия) подписанием 29 министрами образования от имени своих правительств документа, получившего название «Болонская декларация». Этим актом страны-участницы согласовали общие требования, критерии и стандарты национальных систем высшего образования и договорились о

создании единого европейского образовательного и научного пространства до 2010 года.

Прежде всего, что такое модуль?

Модуль (лат. Modulus – мера):

1) название, которое дают каком особенно важном коэффициента или величине; 2) система логарифмов;

3) унифицированный узел радиоэлектронной аппаратуры;

4) условная единица в архитектуре и строительстве (как правило, размер одного из элементов здания);

5) выделяемая, относительно самостоятельная часть некой системы, организации, устройства и т.

По мнению А. М. Алексюка, "модуль - это относительно самостоятельная часть учебного процесса, содержит всего одно или несколько близких по содержанию иҳ фундаментальных по значению понятий, законов, принципов" [1].

Кредитно-модульная система организации учебного процесса — это модель организации учебного процесса, которая основывается на объединении

модульных технологий обучения и зачетных кредитов или зачетных образовательных единиц.

Организация и совершение учебного процесса — это многогранная и сложная система действия и взаимодействия.

Внимание в кредитно-модульной системе сосредоточено на двух её характеристиках:

- на самостоятельной работе студентов;

- на ведении кредитно-модульной системы организации учебного процесса и

рейтинговой системы оценивания учебных достижений студентов [2].

Каждое высшее учебное заведение по системе ECTS кредитное содержание, количество кредитов для каждого модуля, а также каждый курс и период обучения в целом должны быть собраны студентом для завершения

независимо от общей суммы доступных кредитов определяет.

Модульно-рейтинговая система оценивания

Оценка по шкале ECTS	Оценка по бальной шкале	Оценка по национальной шкале
A	90-100	5 (отлично)
B	80-89	4 (хорошо)
C	70-79	4 (хорошо)
D	60-69	3 (удовлетворительно)
E	50-59	3 (удовлетворительно)
FX	30-49	2 (неудовлетворительно)
с возможностью повторной сдачи дисциплины		
F	0-29	2 (неудовлетворительно)
с обязательным повторным изучением дисциплины		

Основные критерии оценивания:

«Отлично» — выставляется студентам, которые показали разносторонние системные знания программного материала, умение безупречно выполнять задания определенные программой обучения, продемонстрировали творческие способности.

«Хорошо» — заслуживают студенты, которые показали полные знания программного материала, успешно выполнили задания, предусмотренные учебной программой, усвоили содержание основной литературы.

«Удовлетворительно» — выставляется студентам, которые показали знания основного учебного материала в объеме, необходимом для дальнейшего обучения и будущей работы по выбранной профессии, выполнили задания, предусмотренные учебной программой, ознакомились с литературой.

«Неудовлетворительно» — получают студенты, которые показали пробелы в

знаниях основного учебно-программного материала, сделали принципиальные ошибки в ходе выполнения заданий [3].

Внедрение кредитно-модульной системы является важным фактором для

стимулирования эффективной работы преподавателя и студента. Понятие модуля и кредита. Модули конструируются как системы учебных элементов, объединенных признаком соответствия определенному объекту профессиональной деятельности. При кредитно-модульной системе организации учебного процесса содержание дисциплины распределяется на содержательные модули (по 2-4 модуля на семестр), то есть учебная дисциплина формируется как система содержательных модулей.

Рекомендуется пересчитывать учебную нагрузку в кредиты путём математического деления общей (аудиторной и самостоятельной) учебной нагрузки в семестре на коэффициент 36 (36 часов общей нагрузки). Бакалавр в течение своего обучения должен набрать не менее 180 кредитов (три года в соответствии с нормой в 60 кредитов) или не менее 240 кредитов (4 года); магистр суммарно должен заработать не менее 300 кредитов. Отсюда вытекает зависимость срока обучения на магистра от продолжительности обучения на бакалавра [4].

Кредитная технология находится в стадии разработки для студентов выбор факультативных предметов, включенных в план, посредством этого

непосредственно при формировании индивидуального учебного плана дает право на участие. Им только выбор предметов, но и профессоров дается свобода. Подбор предметов для студентов предоставление возможности - это положительный момент. Это исследование конкретная ценность оценки процессов тоже показатель.

Кредитная технология - это новая технология обучения, которая входит в мир, позволяя студентам проходить обучение на рабочем месте. Это откроет возможности для обучения новых сотрудников, которые в будущем смогут конкурировать в глобальном масштабе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кредитно-модульная система организации учебного процесса. Педагогика выщей школы. стр 2. Студенческая библиотека онлайн (inf{ат}studbooks.net) © 2013 – 2021.

2. Болонський процес та кредитно-модульна система організації навчального процессу [Електронний ресурс] / ЧНУ ім. Ю. Федьковича. -- Режим доступу: http://www.chnu.edu.ua/index.php ?page=ua/infpack/00intro/01bolon, вільний. --Заголовок з екрану.

3. Кредитно-модульная система на факультете [Электронный ресурс] / ДНУ Учётно-финансовый факультет. — Режим доступа: http://www.donnu.edu.ua/ufin/ru/edu/KMS/KMC.stm,свободный. https://studopedia.ru/17_31770_vpravi-dlya-ozdorovlennya-pechinki.html.

4. Электронная библиотека (http://lib.nuu.uz/).

УДК 004.942

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ МОДЕЛЮВАННЯ ЕНЕРГОДИНАМІЧНИХ РЕЖИМІВ ВІТРОВОЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ СТАНЦІЇ ЗА НАЯВНОСТІ АКУМУЛЮЮЧОГО ЕЛЕМЕНТА

Медиковський Микола Олександрович,
д.т.н., професор
Мельник Роман Володимирович,
Аспірант
Національний університет
«Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

Аннотація: в статті подано результати математичного моделювання енергодинамічних процесів вітрової електричної станції до складу якої входить акумулюючий елемент, встановлено залежність між потужністю навантаження та можливостями генерації енергії активним складом вітрової електричної станції з врахуванням енергетичної ємності акумулюючого елемента. Застосування розробленої моделі забезпечує можливість оптимізувати енергетичну ємність акумуляторного елемента для заданих параметрів і режимів роботи вітрової електричної станції.

Ключоі слов: вітряна електростанція, енергетична ємність акумуляторної батареї, математична модель, модель акумулюючого елемента.

Вступ. Протягом останніх десятиліть ведуться роботи над поступовою заміною традиційних джерел енергії відновлювальними [1]. На цьому фоні, вітроенергетика є однією з галузей, що активно розвивається. Проте, незважаючи на велике число позитивних особливостей, вітроенергетика не позбавлена недоліків. Насамперед, мова йде про нестабільність енергетичного потенціалу [2,3]. Задля забезпечення стабільності енергетичних режимів та

підвищення ефективності використання вітроенергетичних установок (ВЕУ) до складу вітрової електричної станції (ВЕС) вводять акумулюючий елемент (АЕ) [3].

Модель акумулюючого елемента. Основна проблема розроблення математичної моделі АЕ – це велика кількості нелінійних залежностей, які необхідно описати, а також особливості метод заряду акумулятора, що накладають суттєві обмеження. Найбільш популярним методом заряду акумулятора є заряд постійним струмом – постійною напругою (CC/CV).

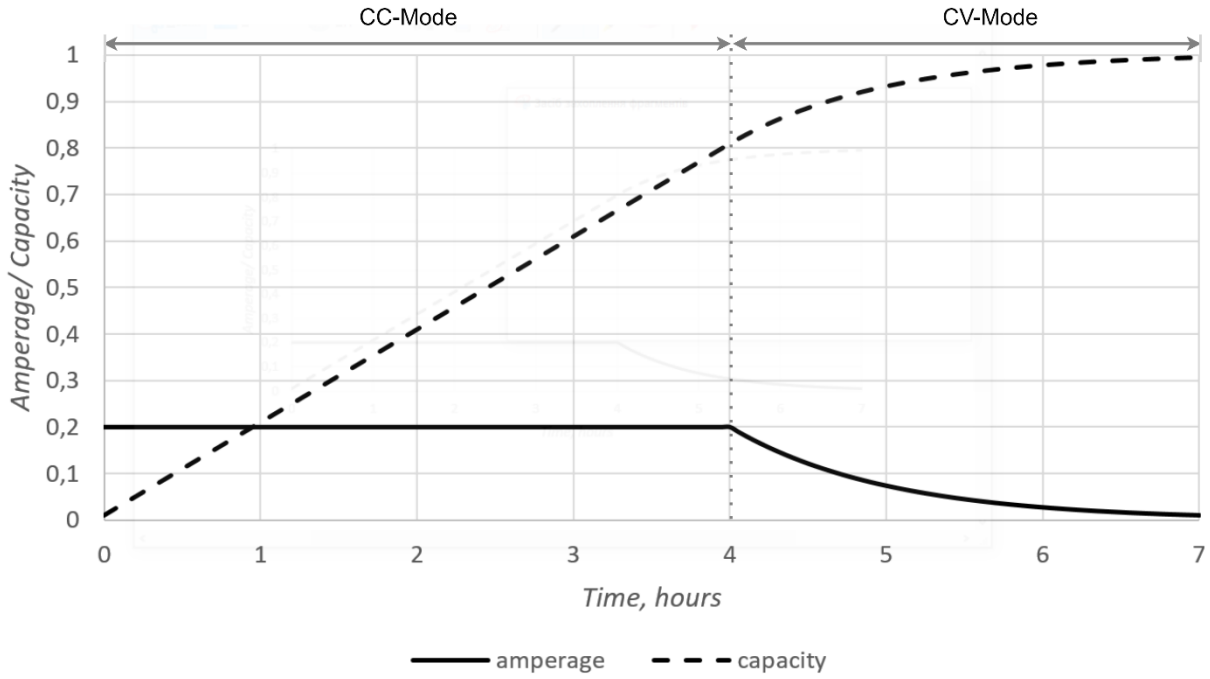

Рис. 1 Схематичне зображення роботи методу CC/CV

Методу полягає в розбиті процесу заряду акумулятора на два етапи. На першому етапі відбувається заряд акумулятора постійним струмом (CC). Коли напруга на клемах акумулятора досягає певної порогової величини ($U_{пор}$) заряд продовжується в режимі сталої напруги (CV). В такому випадку сила струму зменшується експоненціально з часом [4], цей процес описується залежністю:

$$I(t) = I_{\text{макс}} * exp\left(-\frac{t - t_{\text{пор}}}{\tau}\right), \quad (1)$$

$$\tau = \frac{C_{\text{ном}}}{I_{\text{макс}}} - t_{\text{пор}}, \quad (2)$$

де, t– поточний момент часу, $I_{\text{макс}}$– максимально допустима сила струму заряду-розряду, $t_{\text{пор}}$– момент часу коли відбувся перехід в режим сталої

напруги, $C_{ном}$– номінальна енергетична ємність АЕ. Схематично заряджання АЕ в режимі CC/CV подано на рис. 1.

З врахуванням наведених фактів, кількість енергії ($P_{макс\ роз}$), яку АЕ може відати за одиницю часу, не може бути більша ніж:

$$P_{макс\ роз} = U_{ак} I_{макс} \eta_{роз}, \tag{3}$$

де, $U_{ак}$ – напруга на АЕ. Для спрощення моделі АЕ, можна припустити, що напруга на АЕ не залежить від режиму роботи і завжди дорівнює номінальній напрузі ($U_{ак}$) [5], а також беручи до уваги, що $I_{макс} = Ct_{н}^{-1}$, тоді:

$$U_{ак} I_{макс} = U_{ак} C t_{н}^{-1} = E_{АК} t_{н}^{-1}, \tag{4}$$

де, $E_{АК}$ – анергія АЕ. Тоді, $P_{макс\ роз} = E_{АК} \eta_{роз} t_{н}^{-1}$. Обмеження, що накладає метод заряду CC/CV можна записати як:

$$P_{макс\ зар} = \begin{cases} U_{ак} I_{макс}, C(t) \leq C_{пор} \\ U_{ак} I_{макс} k, C(t) > C_{пор} \end{cases}, \tag{5}$$

$$k = exp\left(-\frac{t - t_{пор}}{\tau}\right), \tag{6}$$

де, $C(t)$ – поточна енергетична ємність АЕ, $C_{пор}$ – енергетична ємність при якій відбувається перехід в режим заряду постійною напругою. Підставивши вираз (4) у (5), отримаємо:

$$P_{макс\ зар} = \begin{cases} E_{АК} t_{н}^{-1}, C(t) \leq C_{пор} \\ E_{АК} k t_{н}^{-1}, C(t) > C_{пор} \end{cases} \tag{7}$$

Для випадку коли $C(t) > C_{пор}$, $C(t)$ можна записати як:

$$C(t) = C_{пор} + I_{макс} \int_{t_{пор}}^{t - t_{пор}} exp\left(-\frac{t - t_{пор}}{\tau}\right) dt, \tag{8}$$

$$C(t) = C_{пор} + C_{ном} t_{н}^{-1} \tau \left(1 - exp\left(-\frac{t - t_{пор}}{\tau}\right)\right), \tag{9}$$

Підставимо вираз (6) у (9) і отримаємо:

$$C(t) = C_{пор} + t_{н}^{-1} C_{ном} \tau (1 - k), \tag{10}$$

$$k = 1 - \frac{C(t) - C_{пор}}{t_{н}^{-1} C_{ном} \tau}, \tag{11}$$

З метою порівняння ефективності наведеної вище моделі і методу “чорної скриньки”, що описаний в роботі [3], проведено комп’ютерне моделювання енергодинамічних режимів роботи ВЕС, до складу якої входить АЕ. ВЕС

складається з 40 ВЕУ моделі V52/850 [6]. На основі отриманих статистичних даних встановлено залежність між енергетичною ємністю АЕ і середнім відхиленням потужності (різниця між потужністю навантаження та можливостями генерації енергії активним складом ВЕС) представлена на рис. 2.

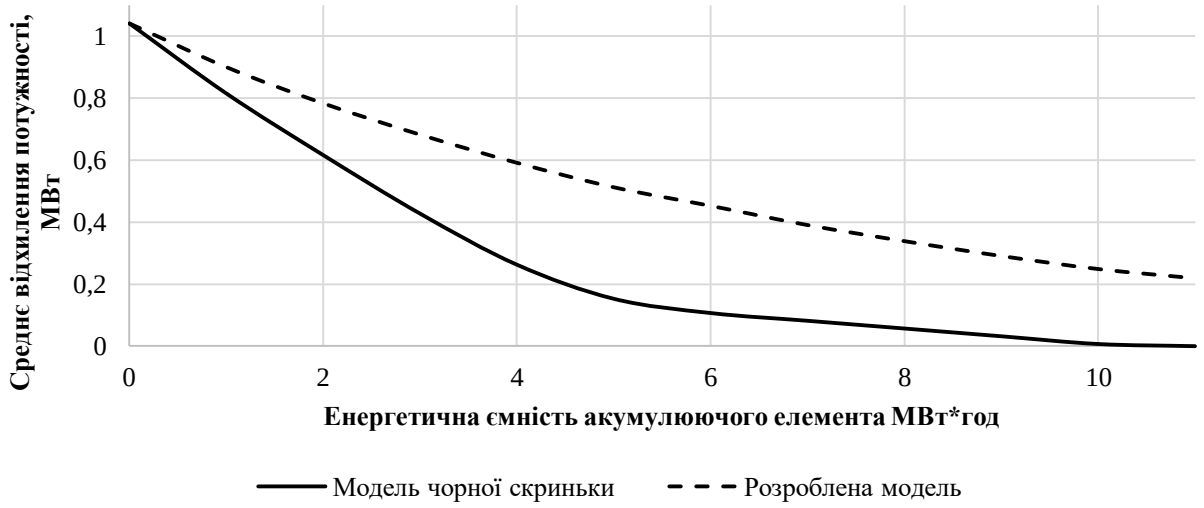

Рис. 2 Залежність між енергетичною ємністю АЕ і середнім відхиленням потужності

Висновок Проведене комп'ютерне моделювання енергодинамічних режимів забезпечили можливість встановити залежності між енергетичною ємністю акумулюючого елемента і середнім відхиленням потужності ВЕС від заданої диспетчером.

Аналіз отриманих даних обґрунтовує висновок, що використання моделі "чорної скриньки" не враховує фізико-хімічні особливості процесів заряду-розряду акумулюючого. Середнє відхилення потужності, для енергетичної ємності акумулюючого елемента 4 МВт*год, занижене більш ніж в 2 рази порівняно з середнім відхилення потужності розрахованим з використанням розробленої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стоян О.Ю. Міжнародний досвід державного регулювання та стимулювання розвитку відновлювальної енергетики / О.Ю. Стоян // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 4. – С. 320-326. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vcndtue_2014_4_49.pdf.

2. Повханич А. Ю. Вітроенергетика як ключовий елемент енергетичної стратегії / А. Ю. Повханич // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2017. - Вип. 13(2). - С. 81-86.

3. Кравчишин Віталій Степанович Інтелектуалізація управління комплексною системою генерації електричної енергії. - Львів : , 2019 . - 24 С

4. Ворошилов А. Литий-железо-фосфатная аккумуляторная батарея. Моделирование режима зарядки /Андрей Петров, Евгений Чудинов // Новости электротехники. – 2017

5. Узагальнена математична модель накопичувача енергії / Т. Г.Сабірзянов, М. В. Кубкін, В. П. Солдатенко, В. В. Мартиненко. // Збірник наукових праць кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – С. 145–150.

6. Wind turbine V52/850 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.thewindpower.net/turbine_en_27_vestas_v52-850.php.

УДК 76 (4 Чех)

МІСТИФІКОВАНІ ПУБЛІКАЦІЇ Я. ГАШЕКА В ЖУРНАЛІ “СВЕТ ЗВІРЖАТ”

Мелещенко Олександр Костянтинович,
д. філол. н., професор,
професор кафедри історії журналістики
Інституту журналістики Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Анотація. У статті розглядається внесок Ярослава Гашека у розвиток чеської журналістики, включаючи авторські містифіковані публікації, притаманні його творчому методові. Газетні містифікації могли у той час з’являтися в чеській пресі без оглядки на правила професійної етики, які на той час існували в розрізненому, несистемному вигляді та ще не чинили перепон порушенням стандартів правдивої, незаангажованої, відповідальної журналістики.

Ключові слова: Ярослав Гашек, “Свет звіржат”, журналістська містифікація, творча фантазія автора.

Актуальність теми дослідження. Для з’ясування творчого методу Я. Гашека-журналіста актуальним є аналіз його містифікованих публікацій в чеському журналі “Свет звіржат” на початку XX сторіччя, а також їхній вплив на тодішню читацьку аудиторію.

Цю й суміжну теми досліджували чехи М. Брод, К. Ванек, Л. Гаєк, З. Горжені, Е. Кіш, К. Крейбіх, Й. Лада, Л. Мергаут, Р. Питлік, Ю. Фучик, К. Чапек, німець Б. Брехт, угорець М. Залка, українці І. Євсеєнко, І. Лозинський, В. Шевчук, росіяни С. Востокова, А. Дунаєвський, С. Нікольський тощо.

Мета статті – з'ясування авторських інтенцій Ярослава Гашека під час публікацій ним своїх журналістських містифікацій.

Із поставленої мети випливає завдання статті:

– виокремити механізм надання фальшивій новині статусу містифікації задля отримання автором задоволення від самореалізації.

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися аналітичний та біографічний методи, які дали змогу детально з'ясувати механізм надання фальшивій новині статусу містифікації задля отримання автором задоволення від самореалізації.

Результати і обговорення. Я. Гашек отримав місце помічника редактора в ілюстрованому журналі "Свет звіржат" ("Світ тварин"), який видавав у передмісті Праги власник собачого розплідника Вацлав Фукс. Іскрометний автор у вільній грі часто ексцентричних ідей запровадив на сторінки цього видання жартівливо-гумористичну містифікацію як особливий вид іронічного вимислу [1, с. 36 – 37]. До цієї думки приєднується авторитетний гашекознавець Радко Питлік [2, s. 165].

Справа в тому, що до функціональних обов'язків помічника редактора входило широке коло компетенцій: розбиратися в птахівництві, розведенні собак, кролівництві, бджільництві, взагалі у житті тварин у всьому його різноманітті, вирізати з інших журналів картинки для репродукцій, перекладати з іноземних видань спеціальні статті про тварин, гортати 10-томну зоологічну енциклопедію Альфреда Брема й писати передовиці з життя тварин "стосовно католицького календаря, зміни погоди, скачок, дресирування поліцейських собак, національних і церковних свят" – коротше, мати журналістський кругозір і здатність "окреслити момент" у короткій, але змістовній передовиці, «завести нові рубрики, приміром, "Куток гумору звірів", "Тварини про тварин", пристосовуючись, звичайно, "до конкретної політичної ситуації", піднімати журнал "на небувалу висоту" і т. д. і т. д.

Свої подальші дії Я. Гашек вкладає в уста добровольця Марека (глава "Пригоди Швейка в Кіралігіді" в другій частині роману): "Бажаючи дати

читачам щось зовсім нове, я вигадував тварин. Виходячи з тих міркувань, що, наприклад, слон, тигр, лев, мавпа, кріт, кінь, свиня тощо – створіння, давно вже відомі кожному читачеві “Світу тварин”, я хотів схвилювати читача чимось новим, новими відкриттями й тому вирішив пустити в журнал “сірчаночеревого кита”… Незабаром після “сірчаночеревого кита” я відкрив цілу низку інших тварин. Назву хоча б “благуна хитрого” – ссавця з роду кенгуру, “вола їстівного” – прототипа корови і “інфузорію сепійну”, яку я означив як рід щура.

З кожним днем у мене з’являлися нові звірята. Я сам був вражений своїми успіхами в цій галузі. Я ніколи не думав, що тваринний світ треба так ґрунтовно доповнювати й що Брем міг пропустити в своєму творі “Життя тварин” стільки назв тварин. Чи ж знав Брем і всі його наслідувачі про мого кажана з острова Ісландія, “кажана далекого”, про мою свійську кішку з верхів’я гори Кіліманджаро під назвою “пачуха оленяча дражлива”? [3, с. 294].

Гашек згадував, як він вигадав «блоху інженера Куна», яка нібито викликала велику полеміку в інших газетах, а також про інші свої забавні грішки.

Оригінальний метод його містифікації був простий. Як правило, в основі його лежала реальність, яку розвивала творча фантазія автора. Так народилась й історія з “блохою інженера Куна”. У “Свете звіржат” ця замітка з’явилася в такому вигляді: “*Доісторична блоха.* Відомому геологу інженерові Куну вдалося нещодавно під Краловцем виявити в уламкові бурштину доісторичну блоху. Ця блоха, як повідомляється, належить до виду Palaeopsylla (протоблоха) і пов’язана спорідненими узами з чотирма родами донині відомих блох. Який вид тварин був її місцеіснуванням, встановити важко. Блоха, знайдена в бурштині, була так само сліпа, як і блохи виду Jaleopsylla, що донині живуть на ссавцях, котрі проводять більшу частину життя у підземних норах. Блоха була названа іменем відкривача Palaeopsylla Kuniana”.

Де була правда факту, а де містифікація?

У бурштині дійсно знаходили багато законсервованих комах – комарів, мурах і т. д. Нічого кумедного в цьому Гашек не бачив і тому винайшов сліпу

блоху. Проте блохи з недорозвинутими органами зору в природі теж дійсно існують і паразитують на тваринах, які живуть під землею. З двох фактів – комахи в бурштині та сліпої блохи – Гашек створив містифікуючу комбінацію. А те, що в цю потішну історію він увів свого довголітнього приятеля та ретельного перекладача з багатьох мов інженера Куна як першовідкривача, теж властивість гашековського стилю.

Подібним чином можна розібратись і в багатьох інших гашековських "відкриттях", які засновувались на незвичайно широких авторських пізнаннях у різних галузях. Та головне – великий містифікатор умів надзвичайно спритно спровокувати довірливого читача. Про це свідчать хоча б деякі заголовки рубрики "Цікаві факти": "Слон у театрі", "Печеня з цілого вола", "Використання свиней як тяглової сили у Баконі в Угорщині", "Горила п'є з тропічного шолома", "Використання бджіл у військовій справі", "Шантажування за допомогою поштових голубів", "Полярні ведмеді розмірковують", "Китайські півчі миші", "Історичні написи на надгробках собак", "Як проводити зубні операції у слонів" і т. д. [1, с. 37 – 38].

В одному з номерів журналу Гашек повідомив, що новий редактор Гаєк кожного дня замість ранкової гімнастики проводить сеанс боротьби із дорослим бенгальським тигром. Розміщено було й відповідне зображення…

Усі подібні повідомлення включались у серйозний контекст журналу, і робилося це таким чином, що читач ризикував потрапити в халепу, як не повіривши, так і повіривши екзотичним відомостям [4, с. 12]. Чого варті лише його міркування про вплив музики на тварин! Прикрившися для початку висловлюваннями таких філософів, як Декарт, Вольтер і Гердер, він викладає потім власні природознавчі вигадки, супроводжуючи їх безліччю конкретних прикладів, цитуючи джерела та спираючись на думки авторитетів. Але в підсумку випливають цілком банальні висновки, що, наприклад, борів обожнює музику, слон любить слухати грамофонні платівки, а тигр грамофон ненавидить і т. п.

Я. Гашек точно вгадує, що найбільш благодатною для нього сферою можуть бути новітні відкриття чи явища, досі не класифіковані та не вивчені. Тому він пише про невідомий вид блохи, яка відноситься ще до азойської ери, про заново відкритих допотопних ящерів, так званих ідіотозаврів і т. п.

У журналі "Свет звіржат" на перший погляд не було так помітно, де читачу підсовується "качка", а де справжня новинка. Тим не менше над містифікатором збираються хмари. Справа дійшла до полеміки з різними природознавчими журналами, що вказували на недостовірність його повідомлень. Власник журналу, занепокоєний можливими ускладненнями, які відлякають серйозних передплатників, вирішив звільнити нового редактора.

Висновки. У виданні "Свет звіржат" Ярослав Гашек мимоволі відкрив одну з дуже важливих рис сучасного гумору. Сприйняття справжньої життєвої деталі звільняється від автоматизму не шляхом гротескно-фантастичного перетворення реальності, а лише непомітним зсувом майстерної руки містифікатора. Гашековським містифікаціям на шпальтах журналу "Свет звіржат" відповідає, мабуть, сучасний колаж або монтаж кінокадрів.

Сутність цього методу становить просте цитування, подача життєвого матеріалу в новому висвітленні, за допомогою іншого розташування чи поєднання. Естетичний ефект при цьому ґрунтується не на інтенсивності асоціацій чи метафор, а на контексті, на новому, несподіваному взаємозв'язку фактів. Властиве Гашеку розумінню життя як гри приносить і розуміння творчості як гри, яка виявляє елементи нової художньої структури в самій дійсності, в її звичайному, повсякденному вигляді. Будучи в основі своїй незакінченою, неповною, недосконалою, ця гра наполегливо вимагає співучасті, наявності партнера, слухача, читача. Фантазія Гашека насолоджується трагікомізмом повсякденних явищ та епізодів, він відчуває абсурдність безпосередньо в самій реальності та бавиться, піддаючи її насильницьким метаморфозам, оголюючи її мімікрію.

Вигадки Ярослава Гашека були плодом невичерпної творчої фантазії, яка не знає ані перешкод, ані заборон.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горжени З. Ярослав Гашек – журналист / Перевод Г. Устинова. М.: Радуга, 1983. 293 с.

2. Pytlík Radko. Toulavé house. Praha, 1971. 387 s.

3. Гашек Ярослав. Пригоди бравого вояка Швейка / Переклад з чеської С. Масляка. Харків: Фоліо, 2008. 701 с.

4. Никольский С. В. Предисловие // Гашек Ярослав. Собрание сочинений в шести томах. Т. 1. М.: Худ. лит., 1983. С. 3 – 19.

УДК 75.047

МОТИВ ХАТИ ТА ДЕРЕВА ЯК СИМВОЛІЧНИЙ ОБРАЗ УКРАЇНИ У ПЕЙЗАЖНОМУ ЖИВОПИСУ С. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО

Ніколаєнко Валентина Олександрівна
учитель мистецтва
Барвінківський ліцей № 3
м. Барвінкове Харківська область, Україна

Анотація. Мотив хати та дерева розглядається як вагомий чинник пейзажного живопису С. Васильківського, що значно вплинув на формування світогляду українців та символічного образу України XIX ст. Художник зобразив реалізм народного життя у безпосередньому зв'язку природного довкілля і людського побуту. В творчому доробку митця краєвид є не лише художньо-образним тлом, на якому побудована композиція, а й компонентом, що підсилює змістові та емоційні лінії мистецького твору. Пейзажний живопис майстра завдяки міжетнічній комунікації та стилю, став справжнім художньо-символічним ретранслятором епохи.

Ключові слова: хата, дерево, український пейзажний живопис, реалізм, харківська пейзажна школа.

Як стверджують мистецтвознавці, образотворче мистецтво є однією з найдосконаліших форм діяльності, оскільки в художній палітрі кристалізується внутрішній світ людини, розкриваються кольори глибоких почуттів. Творчі досягнення художників свідчать про потужний потенціал народу, сприяють створенню позитивного іміджу України у світі [7, с. 206]. До когорти видатних українських художників-реалістів другої половини XIX століття належить Сергій Іванович Васильківський (1854 – 1917) – майстер лірико-епічних пейзажів, жанрових картин, творів на теми українського козацтва.

В історію українського образотворчого мистецтва Сергій Васильківський увійшов як один із фундаторів української пейзажної школи, де органічно поєднав національні традиції та європейські малярські досягнення. Творчість художника та активна громадська діяльність стали вагомим внеском у справу національного відродження України. Впродовж більше ста років твори митця є самобутнім яскравим взірцем глибокого самовираження і високого професіоналізму. Головною темою у творчості С. Васильківського завжди був образ України.

Актуальність статті полягає у висвітлені самобутнього творчого спадку пейзажного живопису С. Васильківського, що є значущою частиною суспільного надбання, яке сприяє формуванню художньо-естетичних смаків та символічно-образних уявлень про Україну та українців у світі. Для досягнення мети застосовані українознавчий, мистецтвознавчий, історичний, географічний, біографічний підходи, порівняльно-аналітичний, ретроспективний, оціночний загальнонаукові методи дослідження.

На думку мистецтвознавців, розквіт творчості Сергія Васильківського припадає на останню третину XIX століття, період, коли в Україні діяли Емський указ та Валуєвський циркуляр про заборону українського друкованого слова. Тому звернення художника до відображення природи України, народних типів, етнографічних особливостей селянського побуту, звичаїв та обрядів, народної архітектури було своєрідною формою протесту, боротьби митця за утвердження національної гідності народу [11, с. 7].

Було встановлено, що рух творчих пленерів вже став заявляти про себе, з’являються публікації, у яких, спочатку більше інформативно, ніж аналітично, розглядається феномен сучасного живопису України. Серед останніх публікацій інтерес викликають статті мистецтвознавців І. Шарова, Л. Толстової, Ю. Михайловської, Л. Крупеніної. У монографії Огієвської І. «Сергій Іванович Васильківський (життя та творчість)», аналізується багатогранна спадщина видатного українського художника, визначається місце митця в українському дожовтневому мистецтві [12, с. 27].

Як зазначають мистецтвознавці, захоплення історією, народним побутом України у Васильківського, супроводжувалося інтересом до українського народного мистецтва, зокрема орнаментів минулих часів, які він старанно вивчав і замальовував. Митець прагнув передати мінливі, динамічні і витончені в колориті моменти в житті природи; у нових роботах дошукувався нової образно-пластичної виразності [5, с. 24]. Глибоке відчуття природи, уміння передати нюанси її кольорів, живописний синтез дали змогу майстрові створити справжні шедеври пейзажного жанру на рівні вищих досягнень світового мистецтва.

Встановлено, що ліричність природи Харківщини, поетичність світовідчуття, емоційність і колористичне багатство живопису зародилися у С. Васильківського ще за дитячих років. Здібності до малювання у хлопця пробудилися на берегах Сіверського Дінця, у невеличкому містечку Ізюм, де майбутній живописець народився 19 жовтня 1854 року. У рідному містечку все дихало історією, спогадами про славне козацьке минуле, зберігалося народне мистецтво й пісенний фольклор. Мальовничі краєвиди долини Сіверського Дінця біля Ізюма, колишнього полкового козацького міста, виховали у Сергія почуття прекрасного, яке стало основним у становленні його, як художника. Отже, Слобожанщина - це не просто регіон, в головному місті якого художник прожив більшу частину життя, - харківські простори - основна тема і, як зазначають науковці, муза-натхненниця художника [5, с. 201].

Мистецтвознавці наполягають на думці, що з роками невичерпана любов художника до рідного краю, як до єдиного правдивого джерела мистецького хисту, набрала цілком виразного й остаточного характеру. Це виявилось у творчості, у відношенні майстра як людини, до дійсності в тому оточенні, яке створив митець на Слобожанщині, як вірний син. Природу батьківщини Сергій Іванович найкраще знав, розумів і зворушливо зображував. У неповторній красі природи художник відчував стан і настрій людей. Сюжетні зав`язки у композиціях майстра майже завжди незначні, стосовно обширу пейзажу, людей він зображував здебільшого зі спини або збоку, уводячи їх у природу, що з

часом визначило напрямок творчості багатьох поколінь українських митців [2, с. 45].

З'ясовано, що у більшості робіт С. І. Васильківський зображав природу Харківщини, але разом з тим живописець зумів створити типовий образ природи всієї України в різні пори року, часи доби. Злиття художника з рідною природою і розуміння її як лоно буття людини, обумовили і відповідне трактування: гостро спостережна і вміло вибрана в оточенні реальна і жива краса краєвиду стала ідеалом майстра. Насамперед це національні мотиви, де художник відкидав штучність композиції твору. Співзвучність живописних мотивів хати і дерева, цілком природна в художній творчості народу, і становить національну особливість українського мистецтва, зокрема пейзажу, що у творчості Васильківського виявилось повно і яскраво.

У роботі «Весна в Україні», митець створює персоніфікований образ дерева, що постає як праобраз долі людини, її емоційного та фізичного стану, почуттів та думок, часом це характер, доля, визначена конкретними обставинами. Мотив хати і дерева С. Васильківський компонує, оповиває власним настроєм і надихає думкою, втілює мотив у душу творчої індивідуальності. Звернення до вказаних мотивів як до символіки України, пояснюють пошуки художника. Загальний колірний тон як домінанта, впливає на все, пов'язує і проникає в усі кольори, утворюючи певний колірний стрій. Майстерність, з якою С. Васильківський передає атмосферу, до сьогодні захоплює шанувальників українського пейзажу.

Пейзаж «Червона хата», де серед трав і квітів, височіють дерева, світле небо і хмари, забарвлені променями сонця. Насторожена, притихла природа гармонує з фігурою жінки з дитиною, яка господарює та дає настанови малому хлопцеві. Художник свідомий того, що правдивого успіху в мистецтві загалом і в живописі зокрема, можна було досягнути не технічними прийомами, не вдосконаленням майстерності, а власною темою з авторським, ексклюзивним методом рішення. На думку автора статті, мотив дерева та хати обирано не випадково, бо у потаємних скриньках пам'яті С. Васильківського ховаються

картини дитинства, які в несподіваний момент життя підштовхують до рішучих проявів почуттів.

Як зазначають науковці, важко конкретизувати, які саме джерела народної творчості подіяли на художника. Але такі джерела існували й, у підсумку, закарбувались у пам'яті та вплинули на творчість художника-пейзажиста. Існує багато прикладів народної творчості, в яких присутні вказані образи як носія або символу почуттів, людських чеснот. У світогляді помітні елементи аніматизму, анімізму та антропоморфізму. Два останні елементи народного світосприйняття навколишнього природного середовища – анімізм (одухотворення) та антропоморфізм (олюднення), які, на думку мистецтвознавців, пізніше переусвідомив майстер, були перевтілені в творчий метод персоніфікації дерева та хати [10, с. 147].

Приклади усної народної творчості в розкритті теми, образу через надання рослині людських почуттів, емоцій і думок надихають митця, слугують джерелом пейзажів. Цей момент свідчить, що коріння творчості художника, сягає глибин народної свідомості, доводить національний характер тематичної живописної спадщини С. Васильківського [4, с. 12]. В образно-емоційному рішенні картини «Весняний день в Україні», важелем є світло, що проникає крізь хмари і просочує весь пейзажний простір ніжною, лагідною, ледь відчутною блакиттю. Роботу вирізняє завершеність, м'яка живописна манера, прозорий, сповнений світла колорит.

У багатьох пейзажах С. Васильківський виявляє чуйну прихильність до ознак знедоленості українського села: пішли в землю і поросли буйною травою покинуті похилі хатки, навкруги бездоріжжя, забутість та невпорядкованість. Але тут триває життя із своїм ритмом, радощами і сумом і яке знаходить глибоке внутрішнє відлуння в душі художника. Серед таких робіт і пейзаж «Ранок», де митець досяг живописної майстерності, чистоти барв, загальної художньої виразності. С. Васильківський передає ліричний образ природи, де прозорий серпанок над весняними просторами м’яко огортає хати, дерева,

річку, долину, горизонт. Митець тонко і виразно передає відчуття сонячного світла, забарвленого теплого повітря, відчуття простору, глибини неба.

Треба зазначити, що твори художника передають не лише природні ландшафти, але й широкий спектр людських настроїв, якими він оживляє краєвид у пейзажі «Хата в Опішні». Сюжет картини складається у пам'яті художника, як у поета, що зробив нарис на клаптику паперу, де митець не відходить від полотна, доки не висловиться на ньому пензлем. Поетична уява романтика і розвинена образна пам'ять, давали змогу художнику писати символічні пейзажі, зображаючи яскравий характер українського народу. Образ козака, який п'є воду з відра, що висить на коромислі дівчини, тісно переплетений з мотивами хати і дерева, бо розповідає про родинний зв'язок українців з рідною землею та батьківщиною. Але завдяки обдарованості художника символічний зміст цього полотна стає зрозумілим, що природне довкілля енергетично підживлює зображення людської постаті.

Імпульси цього настрою постійно проникають у загальну атмосферу пейзажів, зітканих з відтінків ніжних, стриманих кольорів, мерехтіння теплого світла і темряви. У роботі «Українське село взимку», митець уособлює переживання, визначає глибину поетичного натхнення, а також міру творчих вдач. Сільський краєвид художник зображає реально, без зайвих елементів, а саме стежину на снігу, що веде вулицею повз поодинокі деревця до біленьких хат. Прозаїчні природні мотиви дерева та хати, набули органічного поєднання у синтезований образ, наділений рисами узагальненості.

Було встановлено, що у просторовому вирішенні картин, художник дотримується принципу панорамної композиції, що дає можливість передати не лише нескінченну широчінь краю та його домінування у просторі, а й багатоликість зображуваної природи. Як узагальнений образ України сприймається пейзаж «Журавлівка». Цілісність предметно-просторового середовища і єдність побудови цієї композиції визначається красою колориту, буквально витканому із найтонших сірих, смарагдово-перлинних відтінків. Тонкий ефект тихого сяяння колориту, в якому домінують широкі плями ніжної

зелені, узгоджується із плавністю ритмів, що направляють погляд до центру композиції.

Добірність і розмаїтість техніки художника, не стурбованого зовнішнім враженням, вражає дивовижністю творчого перетворення. Прозаїчна основа й невигадливість сюжету роботи «Гребля Квітки», де події розгортаються за звичною колією повсякденності, лише відтінює складне й поетичне сприйняття реальності. У самому житті, у буденності і навіть безрадісних проявах, у сіреньких буднях, виявляється глибокий зміст і справжня сила. Хатки, хоча й зігнулися під тягарем часу, але стоять надійно на рідній землі, з якою вони так міцно зрослися. Їхні похилі і набряклі «тіла» ваблять світлом і теплом домівки, дають надію на сердечний спокій. Часом у художника виникає бажання заглянути за обрій і розчинитися в степовому просторі.

У пейзажі епічні інтонації визначаються енергією мас першого плану й умиротворенням спокійного плину ріки, вишуканим вигином її меандрів, абсолютною горизонталлю лінії обрію. Майже безхмарне чисте небо трактовано як прозоро-біляста смуга. Промені сонця, що ховається за деревом, у час полудня виявило безліч відтінків лілового кольору - символу літнього розквіту. Зачаровує витончена гра нюансів зеленого у відображенні води, що змінює свої властивості в міру віддалення від першого плану та у тінях, виявляючи свіжість і енергію рослинного світу. Опираючись на авторську концепцію обраних робіт С. Васильківського треба зазначити, що пейзаж, є вагомим прикладом художньої рефлексії в часі.

Отже, серед художників, які працювали в царині українського пейзажу, С. І. Васильківський займає провідне місце як автор лірико-епічних українських краєвидів, що викликають мотиви дерева та хати. Авторське творення пейзажного образу художника, збіглося з характерним для народної уяви сприйняттям буденного як прекрасного, що є визначальною рисою етнічно-ментального кодексу України. У кожному з них мистець передає власний оптимістичний погляд на світ і захоплення красою рідної природи. Саме тому тема України, її природи, в якій відбилася національна характерність народного

життя і побуту, стала домінуючою у творах художника. Здобуток майстра у створенні пейзажу, у відтворенні епічного образу батьківщини знайшов подальший розвиток і став широкою галереєю сповнених правдою картин життя України, глибоким виявом духовності українського народу.

Мотиви дерева та хати у доробку С. Васильківського - це результат давнього і складного процесу розвитку, під час якого органічно поєднувалися й розвивалися місцеві стародавні елементи мистецтва, де на першому плані стоїть проблема взаємодії світла і кольорів, як засобів формування цілісного предметного і просторово-емоційного середовища. В міру ускладнення поетичного бачення художника, живопис майстра набуває рис вільної імпровізації та разом із тим продуманої композиційної цілісності. Художньо-мистецька цінність малярських творів митця полягає в тому, що вони репрезентують вагомі не лише для культурно-мистецької спадщини, а й історичної науки знання про становлення і розвиток української природи та людей.

Тобто, кожен пейзаж майстра – це вирішення складного колористичного завдання, врахування форми, кольору, освітлення, співвідношення простору й часу дня з зображуваним об'єктом. Зазначені роботи художника, символізують елегію спокійного й розміреного життя серед природи. А саме мотиви дерева та хати - довершений та узагальнений образ життя та побуту українців, що є цілком оригінальним явищем пейзажних творів С. Васильківського.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безхутрий, М. Сергій Васильківський: Альбом. - К.: Мистецтво, 1987. - 164 с.

2. Безхутрий, М. Сергій Васильківський [Текст]: біографічна повість / М. М. Безхутрий. - К.: Молодь, 1979. - 256 с.

3. Безхутрий, М. Сергей Васильковский: Біогр. повість. - К., 1979

4. Єрофіїв, І. Художник С. Васильківський // Нове мистецтво. – 1927. – № 19. – С. 12–13.

5. Історія українського мистецтва: в 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. Мистецтво другої половини XIX ст. / Гол. ред. М. П. Бажан; відп. ред. В. І. Касіян. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – 433 с.

6. Крупеніна, Л. Творча спілка як культуротворчий чинник міського середовища (на матеріалі діяльності Товариства південноросійських художників в Одесі на межі XIX – XX століть): автореф. дис. канд. культурології: 26.00.01 / Л. В. Крупеніна; Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2009. – 20 с.

7. Лобановський, Б. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. / Б. Б. Лобановський, П. І. Говдя. – К.: Мистецтво, 1989. – 206 с., іл. – (Нариси з історії укр. мистецтва).

8. Мизгіна, В. Доля харківської художньої колекції // Музейний альманах. Наукові матеріали, статті, виступи, спогади, ессе. - Х., 2005. - С. 5–13.

9. Митці України: енцикл. довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К.: Укр. енциклопедія ім. М. Бажана, 1992. – 846 с.

10. Михайловська, Ю. Матеріали С. І. Васильківського в колекції Харківського історичного музею // Шістнадцяті Сумцовські читання : зб. матеріалів наук. конф. ..., 16 квіт. 2010 р. / Харків. іст. музей. – Харків, 2010. – С. 147–150.

11. Огієвська, І. Сергій Іванович Васильківський. - К., 1980.

12. Орлова, Є. Г. Співець України Сергій Васильківський // Історія та правознавство. Позакласна робота. – 2015. – № 6. – С. 27–34 : іл. – Бібліогр. наприкінці ст.

13. Сергій Васильківський: Альбом НХМУ / Автор проекту А. Мельник, автор вступної статті та каталогу Л. Толстова. – Хм.: Галерея, 2006. – 144 с.

14. Сергій Васильківський. Альбом. Автор вступ. статті Л. Толстова. - Хм., 2006.

15. Сергей Васильковский. Альбом / автор-составитель Безхутрий М. М. - К., 1987.

16. Спасская, Н. Грустный художник, любивший солнце // Время. – 2009. – 8 окт. – С. 4.

17. Співець слобожанської природи [Електронний ресурс] : до 155-річчя від дня народження С. І. Васильківського : [огляд літ.] / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Електрон. текстові дані. – Харків, 2009. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/Vasilkovski.htm, вільний, (дата звернення 05.09.2015). – Назва з екрана.

18. Харківська пейзажна школа. Остання чверть XIX – початку XX ст.: альбом. / Автори: В. Нємцова, С. Бінусова, О. Денисенко. – К.: Родовід, 2009. – 272 с.; іл.

19. Шаров, І. Васильківський Сергій Іванович (1854 – 1917) / І. Шаров, А. Толстоухов // Художники України : 100 видат. імен. – Київ, 2007. – С. 78–82.

УДК 379.85

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

Новикова Іннола Вікторівна,
д.е.н., професор,
зав. кафедри економіки та менеджменту
Кучерук Алла Сергіївна
Заїка Олена Ігорівна
студенти
ВСП «ІІНО КНУБА»

Анотація Проаналізовано основні підходи до трактування поняття туризм та сільський туризм, визначено існуючи європейські моделі організації сільського туризму та розроблено пропозиції по впровадженню сільського туризму в українські реалії.

Ключові слова: туризм, сільський туризм, досвід, організація, ефективність

Туристична галузь - одна з найбільш показових в питаннях використання природних ресурсів території людьми, які проживають на ній, а також прибули на дану територію для їх експлуатації. Цікавими з точки зору зміщення територіальних і особистісних переваг туриста для нас є сільський, аграрний і фермерський туризм.

У зв'язку з появою нових видів туризму, таких як стійкий, сільський, м'який, фермерський, агротуризм, виникає необхідність ввести їх в існуючу класифікацію і визначити їх взаємозв'язок з іншими видами.

Університет Пудрдью, США, визначає агротуризм як сільськогосподарський туризм і класифікує як діяльність, що проводиться фермерами для надання послуг по відпочинку або навчання населення, для збуту сільськогосподарської продукції та отримання додаткового заробітку [2].

Європейська організація Euroter визначає сільський туризм як туризм, що підтримує розвиток аграрних регіонів, збереження культурної спадщини та екології села, відродження місцевих традицій і продуктів. Такий вид туризму характеризується регіональною ідентифікацією і задовольняє потреби туристів в розміщенні, харчуванні, дозвільної діяльності, та інші послуги, які сприяю сталого розвитку соціальної сфери села [3].

Згідно J. W. Kloeze сільський туризм - це поняття, яке включає в себе всю туристичну діяльність, яка розвивається в сільському середовищі [4].

Альтернативне визначення привів P. Nistureanu: «Сільський туризм - це поняття, яке включає в себе туристичну діяльність, організовану і керовану місцевим населенням, засноване на тісному зв'язку з навколишнім середовищем» [5].

Згідно D. Matei, сільський туризм являє собою набір дій і послуг, які пропонуються місцевими фермерами і селянами для залучення туристів в їх місцевість, а також з метою отримання додаткового прибутку від даного виду діяльності. Сільський туризм дає можливість кожному туристу не тільки відпочити на лоні природи, а й проникнути в традиції і звичаї місцевого населення [6].

Таким чином, сільський туризм - це форма туризму, яка розгортається в сільській місцевості, і яка передбачає вивчення місцевих туристичних ресурсів, участь туристів в різних традиційних заходах, також включає розміщення і організоване харчування туристів в специфічних туристичних структурах: туристичні пансіони, агротуристичні пансіонати та інш.

На сьогоднішній день склалися кілька національних європейських моделей організації сільського туризму: британська, французька, німецька, італійська, чеська, іспанська, польська та інші.

Характерними рисами британської моделі є системи розміщення, що передбачають як контакт з сім'єю фермера, так і можливість самостійного обслуговування, а також, з огляду на розвиненою культури верхової їзди, часті

практики спілкування з тваринами, поїздки. Британська модель включає елементи пізнавального та екологічного туризму.

Французька модель включає різноманітні форми класичного сільського туризму, що змінюються в залежності від близькості до моря. Також модель передбачає більший ухил в бік гастрономічного і винного туризму. Форми розміщення туристів в меншій мірі припускають проживання з фермером; туристи розміщуються в котеджах.

Для німецької моделі, в порівнянні з французької, дуже характерно проживання та харчування в будинку фермера. Також сільський туризм тяжіє до фермерського, до безпосередньої роботи в полях або в городі.

Італійська модель ділиться на три основних напрямки за специфікою надання послуг. Це поєднання типового відпочинку в сільській місцевості з відновленням здоров'я (екотуризм), вивченням гастрономії та продуктів місцевого виробництва, які відрізняються з огляду на їх територіальної прихильності, а також заняття спортом. Розміщення туристів відбувається в апартаментах і кімнатах. Іноді зустрічаються наметові містечка.

Чеська сільська місцевість приваблює відпочинком в відомих виноробних регіонах і регіонах, що межують із заповідними територіями. Для Чехії це порівняно недавній вид відпочинку в селі, тому підприємці схильні розглядати його як можливість диверсифікувати свій агробізнес. Найпоширеніший вид туризму поєднує відвідування кінних ферм і занурення в автентичний сільський спосіб життя.

Іспанська модель - одна з найбільш розвинених. Поширений відпочинок в селі, відпочинок на фермі, знайомство з побутом, гастрономією, догляд за тваринами.

Польська модель відрізняється чітким розмежуванням господарств, які приймають туристів на ті, для яких це єдиний бізнес, і ті, які розглядають туристичну діяльність як джерело додаткового доходу. Засоби розміщення різняться в ціні і якості послуг, що надаються

На території Європейського Союзу сільський туризм отримав широкий розвиток і є одним з найбільш привабливих видів відпочинку. Однак, фермери в менш розвинених країнах ЄС, використовують туризм як інструмент диверсифікації агробізнесу, а не як основне джерело доходу. Підводячи підсумок, необхідно додати, що сільський туризм, заснований на принципах сталого розвитку, в сукупності з грамотним маркетингом і широкою кооперацією дозволить отримати довгостроковий економічний і соціальний ефект в рамках заданої території.

СПИСОК ЛІТРАТУРИ

1. Baltic Country Holidays. Professional information [Електронний ресурс]. режим доступу http://www.celotajs.lv/cont/prof/assoc/definition_en.litml

2. Університет Пурдью, США. Матеріали дослідницької програми Discovey park. [Електронний ресурс]. режим доступу discoverypark.e-enterprise.purdue.edu

3. Bartmann B., Вашп T., 1998, Promoting the Particular as a Niche Cultural Tourism Development Strategy in Small Jurisdictions, Progress in Tourism and Hospitality Research 1998 Proceedings of the Eighth Australian Tourism and Hospitality Research Conference, Bureau of Tourism Research, Australia.

4. Department for food and rural affairs. Tourism statistic. [Електронний ресурс] .- режим доступу www.defra.gov.uk/statistics/rural/the-rural-economy/rural-tourism/

5. Europe in figures. Eurostat Yearbook 2010 // URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu

6. European Commission, (1995) Marketing Quality Rural Tourism Leader Technical Dossier, March 1995.

7. European Union: www.europa.eu.int

8. French agency for tourism development (AFIT). ». [Електронний ресурс] .- режим доступу www.afit-tourisme.fr

УДК 371.311

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ СИСТЕМ У ПЕРІОД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Озеранський Володимир Сергійович,
к.т.н., старший викладач
Сугак Дарина Сергіївна,
Ярощук Мирослав Сергійович
Магістранти
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Анотація: доповідач досліджує особливості всіх відомих навчальних систем, з'ясовує доцільність використання їх у сучасній педагогіці. Зазначає, що нині можна застосовувати окремі елементи визнаних навчальних систем під час дистанційного навчання, оскільки воно буде ефективним за певних умов.

Ключові слова: освіта, розвиток, навчальна система, дистанційне навчання, ефективне використання

Існує кілька навчальних систем, які були сформовані відповідно до вимог часу. Індивідуальне навчання – перша освітня система, започаткована, ще в античному світі. У середньовіччі діти здобували знання, спілкуючись з учителем віч-на-віч. Таку форму навчання вважають ефективною, оскільки учасники процесу мають близькі контакти, що сприяють вчасному редагуванню [1].

Наприкінці 18-го та на початку 19-го сторіччя історично зумовлено було появу масового навчання. Цю систему застосували одночасно в Англії та в Індії священник А. Белль та вчитель Джон Ланкастер. Учителі навчали своїх помічників (моніторів), а ті роз'яснювали менш освіченим учням [1].

Врахування індивідуальних можливостей кожного учня передбачає система самостійного навчання Дальтон-план, розроблена вчителькою Е. Паркхерст. Педагогові потрібно підготувати індивідуальні завдання, провести консультації під час їх виконання, перевірити результати засвоєння матеріалу і створити необхідні умови для цього [1].

У колишньому Радянському Союзі спробували усунути недоліки Дальтон-плану, застосувавши бригадно-лабораторну систему. На відміну від американської, завдання отримувала група учнів, про колективне виконання якої звітував бригадир. Оцінки були в усіх однакові.

Професор педагогіки Ллойд Трамп (США) поєднав індивідуальну, групову і фронтальну роботи учнів і створив більш досконалу систему самостійної роботи, що мала назву план Трампа. Досвідчені викладачі читали лекції великій кількості учнів (близько 150 осіб), потім під керівництвом рядового вчителя в рядових групах (до 15 осіб) закріплювали навчальний матеріал, удосконалювали вивчене, працюючи індивідуально [1].

В основу систему комплексного навчання покладено метод проектів, що мав практичне спрямування. Виконуючи завдання, учасники отримували певні теоретичні знання й застосовували їх на практиці. У боротьбі із орієнтацією «на середнього учня» виникла система вибіркового навчання. За умови Батавської системи (США) учитель працює з дітьми таким чином: спочатку з усіма учнями разом, а потім індивідуально з кожним. Мангеймська система полягає в тому, що дітей за результатами тестування та екзаменів розподіляли відповідно за їх здібностями до рівневих класів [1].

1932 року у нашій країні була визначена державною класно-урочна система групового навчання, відпрацьована Яном Амосом Каменським понад 400 років тому. Учні засвоюють навчальний матеріал згідно з навчальним планом, програмами в сталих групах дітей одного віку (класах) під час уроків за певним розкладом. Наприкінці навчального року школярі складають іспити з окремих предметів [1].

Під час дистанційного навчання, яке останнім часом за вимогами суспільства стало необхідним, на наш погляд, доцільно використовувати такі навчальні системи: індивідуальне навчання, масове, Дальтон-план та групове навчання.

Сучасні інформаційні технології сприяють удосконаленню освітнього процесу, тому дистанційне навчання все частіше застосовується для здобуття знань. Дистанційне навчання – це спосіб організації навчального процесу із використанням комп'ютерних навчальних програм різного призначення та створення за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційного освітнього середовища для передачі навчального матеріалу та спілкування.

Дистанційне навчання має свої ознаки: гнучкість – навчання у зручний для учня, студента, слухача час; одночасність – навчання відбувається без відриву від виробництва; кількість – можна залучити велику кількість людей, зібрати і використати багато різноманітної інформації; технологічність – щоб дистанційно навчатися, необхідно володіти досягненнями інформаційних технологій; незалежність – дистанційно здобувати освіту можуть люди різного соціального статусу, стану здоров'я, місця проживання; постійне професійне вдосконалення викладача – відповідно до нововведень учитель повинен бути обізнаний з усіма інноваційними технологіями; самостійність – учень, що є учасником дистанційного освітнього процесу, з метою здобуття знань, розвиває вміння організувати навчання самостійно, причому ефективність цього процесу здебільшого залежить від самого учня; творчість – доступ до нетрадиційних джерел інформації дає абсолютно нові можливості для творчого зростання, здобуття різних професійних навичок; економічність – не використовуючи навчальні приміщення, можна заощадити кошти; доступність – вільний доступ до навчальних матеріалів [2].

Найбільш результативним є індивідуальне навчання, яке полягає в тому, що вчитель працює з одним учнем. Такого типу онлайн-заняття є ефективними, оскільки спілкування відбувається віч-на-віч. Сучасний варіант – репетиторство різного виду, починаючи із засвоєння шкільної програми і завершуючи

розвитком творчих здібностей, удосконаленням внутрішнього світу, налагодженням стосунків.

Індивідуальне навчання вимагає від викладача високого рівня професійної підготовки, вміння вчасно дати відповідь на поставлені запитання. Спілкуючись за принципом «один до одного», педагог якнайповніше може розкрити суть навчального матеріалу, одразу переконатися у тому, чи зрозумів учень його завдяки або простій бесіді, або онлайн-тестуванню, або виконанню творчого завдання.

Систему самостійного навчання, розроблену американською вчителькою Е. Паркхерст Дальтон-план також доречно використовувати під час дистанційного навчання за тих умов, коли навчальні матеріали уже засвоєно. Педагог розробляє індивідуальні завдання, дає поради під час їхнього виконання. Ця система набула популярності сьогодні. Електронні навчальні курси є досить ефективними, оскільки, розширюють можливості традиційного навчання, створюють умови урізноманітнення навчального процесу, спонукають до підвищення рівня мотивації до навчання, стимулюють інтелектуальний розвиток, поліпшують самостійну роботу. Під час таких онлайн-занять можна не тільки набути досвід у певній галузі, а й здобути нову професію. Основною умовою результативності такого навчання є те, що «учень» повинен відповідально поставитися до виконання завдань: усе робити самостійно. Тому трапляються випадки, коли людина має сертифікати різних курсів, а знань використати на практиці не може, бо самостійно не працювала. Система самостійного навчання під час дистанційного буде ефективна для тих, хто зацікавлений у високих результатах, хто самовдосконалюється, хто намагатиметься здобуті знання використовувати в житті.

У сучасному світі досить популярною під час дистанційного навчання є Белль-Ланкастерська система, елементи якої використовують у процесі вебінарів, семінарів. До онлайн-заняття приєднується велика кількість «учнів» з метою удосконалити свої знання. На жаль, під час вебінару консультацію з приводу певної проблеми можна отримати лише в чаті. Такі масові лекції є

результативними, якщо теми доступні пересічному слухачеві, якщо їх готуватимуть та проводитимуть висококваліфіковані фахівці, якщо на місцях є люди, які обізнані в цій справі і можуть дати слушні поради або підказки.

2020 року не тільки українські освітяни змушені були пристосуватися до нових умов роботи з учнями. Вимоги сьогодення спонукали до освоєння учителями сучасних технологій. Традиційно класно-урочна система групового навчання під час дистанційного продовжувала діяти. Результативність такого навчання залежить від багатьох факторів: від рівня технологічного забезпечення усіх учасників процесу; від ІКТ-грамотності вчителя; від присутності координаторів, помічників. Хоча обмежена кількість учасників, хоча чітка організація навчального процесу, але система групового навчання не є ефективною під час дистанційного навчання, оскільки не всі в групі (класі) здатні самоорганізуватися, це залежить не тільки від віку, але й від психічного стану. Присутність учителя в класі є вагомим мотиватором до навчання багатьох учнів.

Дистанційне навчання розвивається дуже швидко, бо цьому сприяє розвиток мережі Інтернет. Однак дистанційні технології, впроваджені в освітній процес, потребують більш ретельного відпрацювання методик засвоєння знань, аналізу факторів впливу, удосконалення, налагодження зворотного зв’язку [2]. Система дистанційної освіти з часом посяде одне із перших місць в системі освіти, але, як показує практика, буде лише допоміжною, а не основною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Студопедія Навчальні системи [Електронний ресурс] / Студопедія. – Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_202038_navchalnI-sistemi.html

2. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б.Ліщинська. – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – 102 с.

УДК 656.025.078.11

РИНОК ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Павлова Наталія Леонідівна
старший викладач
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Анотація: в роботі розглянуто процес становлення ринку транспортно-експедиторських послуг в Україні. Дано характеристику ринку експедиторських послуг, представлено його основні особливості та специфічні риси. Визначено основні групи суб'єктів ринку транспортно-експедиторських послуг. Позначено основні фактори, що впливають на формування експедиторської послуги.

Ключові слова: транспортно-експедиторський бізнес, суб'єкти ринку, транспортно-експедиторська послуга, експедитор, «пакет» послуг.

Український ринок транспортно-експедиторських послуг (ТЕП) достатньо молодий, наприклад, в порівнянні з європейським, де деякі експедиторські компанії ведуть свою безперервну історію з 15-16 ст. В Україні ринок ТЕП почав формуватися в середині 90-х років. Це обумовлено політикою Радянського Союзу, де поняття «експедиторське підприємство» не існувало, а експедиторські послуги надавали виключно дві транспортні організації «Союзвнештранс» та «Союзтранзит». Тільки з переходом на ринкові умови господарювання почалося становлення транспортно-експедиторського бізнесу як самостійної галузі.

Першочергово це був ринок експедиторських залізничних перевезень, що обслуговували транзитні вантажопотоки, до яких долучилися експедитори автомобільних перевезень, а згодом і морських.

Координація зусиль експедиторів України для вирішення проблем їх професійної діяльності, які представляють загальний інтерес здійснюється Асоціацію міжнародних експедиторів України (АМЕУ), яка є професійним, добровільним, некомерційним об'єднанням міжнародних експедиторів України. Основними задачами АМЕУ є: сприяння в становленні експедиції як новій галузі ринкової економіки в Україні; узагальнення світового досвіду експедиторської діяльності з метою інтеграції України в світовий ринок експедиторських послуг; сприяння підвищенню якості послуг, що надаються у сфері перевезень і транспортно-експедиторського обслуговування в цілому, залучення додаткових об'ємів перевезень через Україну; захист українського ринку транспортно-експедиторських послуг від недобросовісних вітчизняних і іноземних експедиторів; підготовка професійних кадрів і підвищення рівня кваліфікації фахівців експедиторських організацій відповідно до стандартів FIATA; інформаційне забезпечення з питань професійної діяльності; проведення семінарів, нарад, конференцій з питань організації і практики експедиторської діяльності; науково-методичне і правове забезпечення транспортно-експедиторської діяльності, надання членам Асоціації допомоги в отриманні необхідної інформації, видання інформаційних бюлетенів і нормативно-довідкової літератури; захист професійних інтересів членів АМЕУ в органах державної влади і управління, представлення їх на міжнародних конференціях, виставках; встановлення тісних партнерських зв'язків як між членами АМЕУ, так і між ними і їх колегами як в Україні, так і за її межами.

На сьогодні АМЕУ налічує 158 транспортно-експедиторських організації всіх форм власності – від державної до приватної, причому дві третини з них – морські експедитори. 47 членів АМЕУ, крім того є індивідуальними членами FIATA [1].

За оцінкою експертів [2] сьогодні на ринку України налічується близько 3,5 тис. компаній, що здійснюють експедиторські послуги, серед яких є компанії, для яких надання ТЕП не є основним видом діяльності. Так, деякі транспортні компанії, які оперують власним або орендованим парком

транспортних засобів, паралельно надають експедиторські послуги. Деякі портові оператори, основною діяльністю яких є стивідор ний бізнес, надають своїм клієнтам експедиторські послуги. Деякі компанії, які є вантажовласниками одночасно працюють як експедитори.

Слід зазначити, що ринок експедиторських послуг в Україні не є ліцензованим, але таке питання час від часу виникає.

Ліцензування ринку ініціюють, як правило, великі експедиторські компанії з метою монополізації ринку, але члени АМЕУ виступають проти будь-яких обмежень експедиторського бізнесу, орієнтуючись на приклад європейського ринку, в якому переважають цінності вільної конкуренції [2]. Необхідно відмітити, що на сьогодні ринок ТЕП є достатньо простим для входження.

Ринок ТЕП має ряд специфічних рис, що зумовлюють особливий підхід до підприємницької і маркетингової діяльності, покликаної забезпечити задоволення попиту на послуги.

До основних особливостей ринку ТЕП можна віднести:

– високий ступінь диференціації послуг (пов’язана з диверсифікацією, персоніфікацією та індивідуалізацією попиту на послуги);

– високу динамічність ринкових процесів;

– територіальну сегментацію;

– високу чутливість до змін ринкової кон’юнктури;

– специфіку організації виробництва послуг.

Ринок ТЕП представлений декількома видами транспорту і великим числом споживачів їх послуг.

Основними суб’єктами ринку ТЕП є вантажовласники (виробники, покупці), перевізники, вантажні термінали та склади, логістичні посередники (експедитори, митні брокери, агенти), а також державні органи (митні, прикордонні та ін.). Умовно суб’єктами ринку ТЕП можна розділити на три групи: організації, що надають послуги; споживачі послуг; державні органи (рис.1).

Слід зазначити, що зі збільшенням обсягів вантажопотоків, посиленням часових параметрів доставки вантажу, зміною схем доставок, зростанням вимог до діяльності експедиторів ринок ТЕП зазнав значної трансформації.

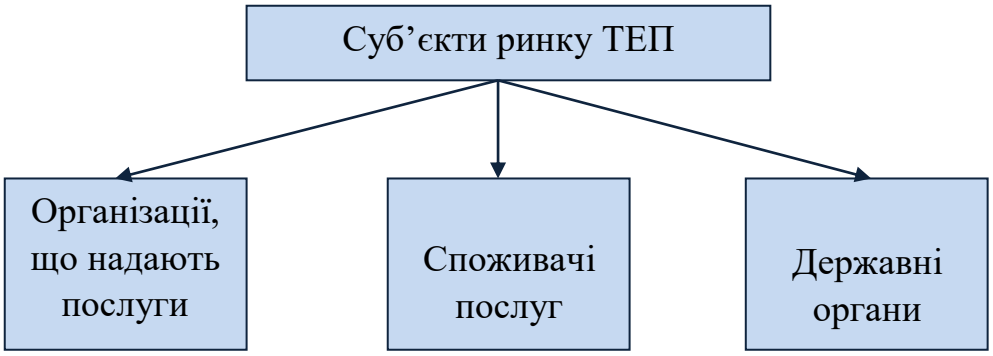

Рис. 1. Основні групи суб’єктів ринку ТЕП

Якщо раніше переважно надавалась тільки послуга з організації перевезень, без виконання інших супутніх послуг, то сьогодні певна частина послуг для експедиторів стала обов’язковою. Тобто, сьогодні експедитор не просто організовує доставку вантажу, а надає «пакет» множини послуг, пов'язаних з підготовкою, супроводом і здійсненням доставки., що включають в себе: розробку маршрутів; вибір транспорту; підготовку пакету документів на транспортування; митне оформлення; пакування, пломбування, маркування вантажу; страхування вантажу; організацію тимчасового зберігання вантажу; організацію вантажно-розвантажувальних робіт; координація дій учасників процесу вантажоперевезення; відстеження місцезнаходження вантажу та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асоціація міжнародних експедиторів України. URL: https://ameu.org.ua/ru/.

2. Ольга Быстрицкая. Наш рынок еще достаточно сырой. Интервью с гендиректором Ассоциации международных экспедиторов Украины. URL: http://cfts.org.ua/articles?author=62763http://cfts.org.ua/articles/nash_rynok_esche_dostatochno_syroy_intervyu_s_gendirektorom_assotsiatsii_mezhdunarodnykh_ekspeditorov_ukrainy_1303.

УДК 796.015.22

УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ТАЕКВОНДИСТІВ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Пакулін Сергій Леонідович,
доктор економічних наук, академік УАННП,
професор кафедри маркетингу,
четвертий ДАН дзюдо
Державний університет з землеустрою
м. Москва, Росія
Перебійніс Володимир Борисович
кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
четвертий ДАН дзюдо
Спортивна школа Aad van Polanen,
тренер з дзюдо
м. Лейден, Нідерланди

Анотація: Авторами обґрунтована система управління підготовкою таеквондистів з урахуванням сучасних закономірностей становлення спортивної майстерності. Доведено, що управління підготовкою таеквондистів повинне здійснюватися з урахуванням знання закономірностей становлення спортивної майстерності. Виявлення цих закономірностей є основою для застосування найбільш ефективних засобів і методів загальної і спеціальної підготовки таеквондистів.

Ключові слова: таеквондист, система управління, спортивна підготовка, спортивна майстерність.

Для оцінки розвитку стійкості, сили духу, техніки, характеру і індивідуальних можливостей в таеквондо існує певна система [1, с. 782]. Шкала

оцінок розділена на 19 градацій: 10 гипів і 9 данів. Відлік гипів йде по тій, що убуває, від десятого (найнижчого) до першого. Відлік данів йде по тій, що зростає, від першого до дев'ятого. Звичайно, така система оцінок має певне значення. Дани діляться на три групи. Дани з І-го по ІІІ-ій розглядаються як початкові стадії чорного поясу.

Їх володарі все ще залишаються новачками у порівнянні з володарями вищих данів. Ставши володарем IV-го дана, таеквондист як би переступає поріг і входить в клас майстрів.

Володарі данів з VII-го по IX-й – майстри таеквондо, що є елітою і розбираються в усіх тонкощах таеквондо. Що стосується данів, те число 9 не лише є найбільшим числом, що складається з однієї цифри, але і дорівнює числу 3 помноженому на 3. Коли число 3 множиться на себе, результат 9 набуває смислового значення «вищий серед вищих». Таким чином, IX -й дан є вищим серед вищих данів.

Цікаво відмітити, що помноживши 9 на будь-яке позитивне число, що складається з однієї цифри, і склавши між собою цифри в числі, отриманому в результаті множення, ми завжди отримуємо 9. Наприклад, 9 х 1 = 9; 9 х 2 = 18; 1 + 8 = 9 і так далі аж до 9 х 9 = 81, 8 + 1 = 9. Те, що 9 є одниною з такими властивостями, може розглядатися як вказівка на те, що число 9 є найбільш значущим серед чисел.

У табл. 1 представлені дані про тривалість етапів спортивної підготовки, мінімальний вік осіб для зарахування на етапи спортивної підготовки і мінімальну кількість осіб, що проходять спортивну підготовку в групах на етапах спортивної підготовки з таеквондо (ІТФ).

Таблиця 1

Тривалість етапів спортивної підготовки, мінімальний вік і мінімальна кількість осіб, що проходять спортивну підготовку в групах на етапах спортивної підготовки з таеквондо (ІТФ)

Етапи спортивної підготовки	Тривалість етапів, у роках	Мінімальний вік для зарахування в групи, років	Рекомендована кількість тих, що займаються, в групі для забезпечення самоокупності, осіб
Тренувальний етап (етап спортивної спеціалізації)	1-й	10-12	12-13
	2-й	11-13	11-12
	3-й	12-14	20-11
	4-й	13-15	9-10
	5-й	14-17	8-10
Етап вдосконалення спортивної майстерності	1-й	14-18	4-8
	2-й	16-20	4-6
	3-й	18-22	4-5
Етап вищої спортивної майстерності	не обмежений	16	2-4
Етап ветеранського таеквондо	не обмежений	35	4-8

Основні завдання управління підготовкою таеквондистів з урахуванням етапів становлення спортивної майстерності представлені на рис. 1.

Особи, що проходять спортивну підготовку з таеквондо (ІТФ), зобов'язані проходити обов'язковий поглиблений медичний огляд перед вступом до установи, а також проходити обов'язкові щорічні поглиблені медичні огляди, що проводяться в спеціалізованих медичних установах, з якими у установи, що здійснює спортивну підготовку, укладений договір на надання медичних послуг

[2, с. 873]. Такий медичний огляд здійснюється за рахунок коштів на виконання державного (муніципального) завдання на надання послуг із спортивної підготовки; коштів, що отримуються за договором надання послуг із спортивної підготовки, а також інших джерел.

Завдання управління підготовкою таеквондистів з урахуванням етапів становлення спортивної майстерності

Етап 1. Розвиток масового спорту (тренувальний етап)

1. Виконання нормативних вимог у таеквондо (ІТФ)
2. Підвищення рівня фізичного здоров'я, фізичної і спеціальної підготовленості
3. Профілактика шкідливих звичок і правопорушень
4. Виховання основних фізичних якостей таеквондистів

Етап 2. Розвиток спорту вищих досягнень (етап вдосконалення спортивної майстерності)

1. Підвищення рівня функціональної підготовленості таеквондистів
2. Підвищення рівня спеціальних фізичних якостей
3. Освоєння підвищених тренувальних навантажень
4. Виконання нормативних вимог в таеквондо (ІТФ) відповідно до вікової групи
5. Набуття досвіду змагання

Етап 3. Розвиток вищої спортивної майстерності

1. Освоєння оптимальних обсягів тренувальних і змагань навантажень таеквондистами
2. Індивідуальне вдосконалення техніки і тактики таеквондо (ІТФ)
3. Стабільність успішних результатів виступу у всеукраїнських і міжнародних

Етап 4. Розвиток ветеранського таеквондо (ІТФ)

1. Зміцнення здоров'я і поліпшення самопочуття таеквондистів-ветеранів
2. Профілактика травматизму у таеквондистів-ветеранів
3. Застосування оптимальних обсягів тренувальних і змагальних навантажень

Рис. 1. Основні завдання управління підготовкою таеквондистів з урахуванням етапів становлення спортивної майстерності

Плановані показники змагальної діяльності з таеквондо (ІТФ) представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Плановані показники змагальної діяльності з таеквондо (ІТФ)

Види змагань	Етапи і роки спортивної підготовки				
	Тренувальний етап		Етап вдосконалення спортивної майстерності	Етап вищої спортивної майстерності	Розвиток ветеранського таеквондо
	До двох років	Понад два роки			
Контрольні	2	2	2	4	2
Відбіркові	2	2	2	3	2
Основні	3	3	2	2	2
Головні	1	1	2	2	1

На тренувальний етап підготовки зараховуються на конкурсній основі тільки практично здорові спортсмени, за умови виконання ними вимог по загальній фізичній і спеціальній фізичній підготовці для таеквондо (ІТФ).

На етап спортивного вдосконалення зараховуються спортсмени, що виконали норматив розряду «Кандидат в майстри спорту» і виконали вимоги з загальної фізичної і спеціальної фізичної підготовки для таеквондо (ІТФ). На етап вищої спортивної майстерності зараховуються перспективні спортсмени, що увійшли до основного або резервного складу збірної області або України і показують стабільні, високі результати (на рівні нормативу Майстра спорту України) і мають звання «Майстер спорту України», «Майстер спорту України міжнародного класу» і виконали вимоги з загальної фізичної і спеціальної фізичної підготовки для таеквондо (ІТФ). Вік тих, що займаються на цьому етапі, не обмежується, якщо спортсмени продовжують виступати у складі збірної команди області або України на всеукраїнських і міжнародних змаганнях, що включені в календарні плани офіційних і спортивних заходів органів управління фізичної культури регіонів або України, і виконали вимоги з загальної фізичної і спеціальної фізичної підготовки для таеквондо (ІТФ).

Тренувальний процес здійснюється на основі сучасної методики тренування із застосуванням засобів навчання і відновних заходів, будується на базі освоєння тренувальних і змагальних навантажень, реальної організації режиму дня, навчання, виробничої діяльності.

Тренувальні заняття проводяться відповідно до річного плану, розрахованого на 52 тижні тренувальних занять (з яких 6 тижнів – в умовах спортивно-оздоровчих таборів) і у формі самостійних занять за індивідуальними планами тих, що займаються на період їх активного відпочинку. Основними формами педагогічного процесу тренувань спортсменів таеквондо ІТФ є: групові тренувальні і теоретичні заняття; заняття за індивідуальними педагогічними планами, завданнями; участь в змаганнях різного рівня, тренувальних заходах (зборах); інструкторська і суддівська практика; перебування в спортивно-оздоровчих таборах; здійснення педагогічних, відновних, оздоровчих і профілактичних заходів; медико-біологічне обстеження; профілактичні заходи.

Спортивно-технічна майстерність – це, передусім, опанування раціональної техніки і закріплення її в рухових навичках [3, с. 321]. При дослідженні проблеми становлення майстерності необхідно зупинитися на визначенні навички. Тут ми виділяємо два напрями: 1) відшукування таких форм варіативності й визначення її діапазонів, які забезпечують найбільшу стабільність, точність дій спортсмена; визначення засобів підвищення стійкості навички проти різних збиваючих чинників; 2) осмислене керівництво рухами. На нашу думку, основною проблемою навички слід вважати не проблему свідомості і несвідомості, а проблему осознаваемости (усвідомленості? – я) або неусвідомленості рухів в завчених діях. Дослідження умов становлення рухових навичок основних технічних дій в таеквондо виявило, що найбільш ефективними технічними діями є атакуючі, контратакуючі і захисні. Основою є атакуючі дії, передусім, тому, що саме вони приносять перемогу в таеквондо. Вони є основними для становлення і зростання технічної майстерності. Удосконалити технічні дії можна наступними способами: вдосконаленням обмеженого круга атакуючих дій (1-2); вдосконаленням великої кількості прийомів (3 і більш). Частіше діють по першому способу. При цьому вважають, що збільшення числа основних технічних дій знижує ефективність, утрудняє правильність оцінки вигідних ситуацій, погіршує своєчасність їх

виконання, в результаті зменшується точність, швидкість, сила атакуючих дій таеквондиста.

Захоплення тактикою майстерного обігравання призвело до більшої варіативності основних дій таеквондистів у ході змагань, але ефективність основних дій в результаті значно знизилася. Широкий діапазон дій допустимий в підготовчих діях, а в основній атакуючій дії він має бути досить вузьким. Необхідно вести боротьбу за вже відомими тактичними схемами, створюючи ситуацію і вигідні положення для реалізації основної навички до моменту «пускового» сигналу. Високоавтоматизовані рухові навички самі по собі не можуть служити ознакою високої майстерності таеквондиста. З їх допомогою можна вирішувати лише елементарні рухові завдання. Головне – уміти створювати в цих умовах вигідні ситуації і вибирати момент для точного проведення високоавтоматизованого ефективного прийому. У таеквондистів нижчої кваліфікації погіршення результатів відбувається при будь-якому ускладненні завдання. Чим повніше і надійніше освоєна рухова навичка, тим ширше круг варіантів і ускладнень, які не призводять до дезорієнтації і деавтоматизації і для вирішення яких спортсмен знаходить адекватні координатні ресурси.

Вивчення лише невеликого круга прийомів згодом гальмує зростання майстерності. В результаті засвоєння різносторонньої техніки таеквондисти зможе відібрати необхідний круг технічних засобів, відповідно до індивідуальних особливостей, а також в потрібний момент відновити арсенал технічних дій. З підвищенням технічної майстерності у свідомості відповідно до характеру і структури рухів формується певна рухова установка таеквондиста, регулююча добре завчені рухи. З втратою чіткості цієї рухової установки відбувається зниження стійкості рухової навички або навіть випадання відповідних елементів технічних дій, що призводять до погіршення технічних результатів таеквондиста. Вивчення смислової сторони навички має первинне значення для розуміння її психологічної структури і повинно вестися в єдності з вивченням рухового складу дій таеквондисти в кожній окремій

сутичці. Таким чином, рухова установка таеквондиста, її смисловий зміст – основний компонент навички, що розкриває основу її психологічної структури. Для таеквондо характерна адекватно-рухлива установка, яка визначається як план майбутньої поведінки спортсмена, що включає минулий досвід і його нинішній стан у момент спортивної боротьби. Характер, націленість і конкретність рухової установки повинні відповідати рівню спортивної майстерності й видозмінюватися у зв'язку з динамікою його зростання.

Нами пропонується розглядати технічну майстерність таеквондистів як систему атакуючих і захисних дій, яка характеризується руховим складом і смисловою структурою. Головним критерієм спортивної майстерності ми вважаємо високу результативність дій таеквондисти і високу їх стійкість. Основними показниками є ефективність й економічність дій. Коли спортивний результат піддається об'єктивному виміру, обчислюють коефіцієнт технічної ефективності. У таеквондо обчислюють коефіцієнти ефективності виконання атакуючих і захисних дій. При цьому виділяють дві групи показників спортивної майстерності: 1) обсяг, різноманітність, раціональність технічних дій; 2) ефективність, освоєність. У спортивній техніці таеквондо як системі рухів постійно змінюється співвідношення двох суперечливих і взаємозв'язаних властивостей: стандартизації та індивідуалізації. Стандартизація грає провідну роль на етапі становлення майстерності. Індивідуалізація засобів і завдань прискорює й покращує процес опанування техніки, а на рівні вищої спортивної майстерності вона визначає його.

Технічна майстерність в процесі багаторічного розвитку таеквондистів достовірно покращується. Коефіцієнт різносторонності достовірно збільшується у таеквондистів старших розрядів у порівнянні з таеквондистами масових розрядів. Він мало відрізняється у таеквондистів вищої кваліфікації і таеквондистів старших розрядів. Становлення спортивної майстерності йде і в напрямку розширення арсеналу прийомів, і в напрямку вдосконалення обмеженого круга прийомів і доведення їх до автоматизму. Найнижчі показники технічної різноманітності спостерігаються у представників груп

важких вагових категорій таеквондистів. У них і найнижчі показники тактичної різноманітності, яка в цілому достовірно покращується у таеквондистів із зростанням кваліфікації. Формування технічної майстерності зазнає значні зміни. Спочатку воно йде шляхом розширення технічної різноманітності, а потім – шляхом стабілізації або навіть звуження і доведення до високої міри досконалості. Таеквондисти важких вагових категорій мають значні відхилення по більшості даних показників і тому вимагають більш індивідуальної роботи. У тренерській роботі доцільно використовувати розроблену структуру підготовки таеквондистів, яка забезпечує високі спортивні результати.

Обґрунтовані у ході проведеного дослідження рекомендації з виконання вправ спеціальної спрямованості сприяють удосконаленню техніки ударів ногами у таеквондо, дозволять підвищити ефективність підготовки наших спортсменів в сучасних умовах. При вдосконаленні системи спортивної підготовки таеквондистів необхідно враховувати взаємодії процесів природного розвитку та адаптації до фізичних навантажень у юних спортсменів.

Незважаючи на величезний досвід підготовки спортсменів у багатьох видах єдиноборств, варіанти обміну, розподілу та співвідношення фізичних навантажень в циклах підготовки юних спортсменів не завжди науково обґрунтовані, що, як відомо, призводить до методичних прорахунків і зниження рівня спортивних результатів. Найменш вивченими залишаються питання побудови навантажень у мікроциклах річного циклу, в рамках яких істотно зростає роль взаємодії тренувальних ефектів і необхідність повноцінного відновлення юних борців після виконаних навантажень. При цьому виникає необхідність оптимізації побудови навантажень різної спрямованості з метою забезпечення кумуляції тренувальних ефектів у більш тривалих циклах підготовки. Наукова проблематика удосконалення спортивної підготовленості юних таеквондистів потребує спеціальних досліджень. Актуальність проведеного дослідження зростає і у зв'язку з модернізацією механізмів оцінки дій юних таеквондистів в ході поєдинків і відсутністю програмно-нормативних матеріалів, що дозволяють оцінювати рівень їх спортивної підготовленості.

Вивчення механізмів контролю і оцінки в системі спортивного тренування юних таеквондистів має велике значення, оскільки саме в процесі освоєння базових основ техніки закладається фундамент спортивної майстерності та формуються основні рухові здібності. У сучасній практиці основним інструментом технології контролю і оцінки в таеквондо являються тестові нормативи, проте нині вони не мають належного наукового і метрологічного обґрунтування, оскільки не вироблений єдиний підхід до значущості різних видів підготовки стосовно рівня спортивної кваліфікації юних таеквондистів. Використання комплексу спеціалізованих тренажерів і методу колового тренування дозволяє цілком реально навчити юного таеквондиста атакуючим і захисним діям, сприяє суттєвому удосконаленню спортивної підготовленості юних таеквондистів. Процедура оцінки спортивної підготовленості юних таеквондистів повинна враховувати елементи результативних і часто вживаних в змагальних двобоях технічних дій.

Розроблені комплекси спеціальних підготовчих вправ для юних таеквондистів сприяють розвитку координаційних і швидкісно-силових фізичних якостей і поліпшенню техніки ударів ногами. Кожен комплекс є базовим для усіх ударів, оскільки вправи схожі, спрямовані на розвиток груп м'язів, задіяних в ударі, або м’язів-синергістів. При підборі вправ враховувалася послідовність рухів при виконанні ударів. Вправи, що розвивають м'язи – згиначі і розгиначі стегна, згиначі та розгиначі гомілки, представлені в тій послідовності, в якій вони включаються в роботу.

У комплексах представлені також вправи на розвиток м'язів – стабілізаторів тулуба, вправи на рівновагу і вправи на розвиток гнучкості. Для певного удару нами розроблені комплекси різної спрямованості – координаційної і швидкісно-силової. Всього розроблено 10 комплексів по вісім вправ в кожному. Алгоритми застосування комплексів спеціальних підготовчих вправ враховують, що в першому півріччі навчання має бути спрямоване на формування рухових навичок з одноразовим послідовним застосуванням комплексів спеціальних підготовчих вправ на кожному тренувальному занятті з

урахуванням ускладнення вживаних засобів. У другому півріччі потрібне комплексне використання засобів, спрямованих на стабілізацію рухових навичок і розвиток фізичних якостей юних таеквондистів.

Розроблена методика застосування комплексів спеціальних підготовчих вправ в річному циклі підготовки дозволяє отримувати позитивні зрушення фізичних і функціональних можливостей юних таеквондистів. При виконанні комплексів спеціальних підготовчих вправ координаційної спрямованості кількість повторень в кожній окремій вправі, тривалістю 15 секунд, доцільно збільшувати поступово на 1-3 повторення. При цьому спостерігається зниження ЧСС на 7-12%, що свідчить про підвищення економічності в діяльності серцево-судинної системи, адаптації юних таеквондистів до специфічних фізичних навантажень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Pakulin, S.L., Perebyinis, V.B. & Arkaniya, R.A. (2020), «Improving the system of athletes of taekwondo sports training taking into account the interaction of natural development processes and adaptation to physical exertion». *Abstracts of the 5th International scientific and practical conference «Dynamics of the development of world science», Vancouver, Canada, 22-24 January, 2020*. Vancouver, Perfect Publishing, 2020, pp. 788–797.

2. Perebyinis, V.B., Pakulin, S.L. (2020), «Theoretical aspects of modeling technical and tactical training in taekwondo using training devices». *Abstracts of the 6th International scientific and practical conference «Dynamics of the development of world science», Vancouver, Canada, February 19-21, 2020*. Vancouver, Perfect Publishing, 2020, pp. 868–878.

3. Pakulin, S.L., Perebyinis, V.B. (2020), «Optimization of the process of learning motor actions in taekwondo and development of physical and technical readiness». *Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference «Eurasian scientific congress», Barcelona, Spain, February 24-25, 2020*. Barcelona, Spain, Barca Academy Publishing, 2020, pp. 319–323.

УДК 637. 144

ОЦІНКА СЕРТИФІКАЦІЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Петрова Олена Іванівна,
Трибрат Руслан Олександрович
к. с-г. н., доценти,
Доля Каріна Вячеславівна,
здобувач вищої освіти
Миколаївський національний аграрний університет
Україна

Вступ. В умовах формування ринкових відносин кожне підприємство повинно орієнтуватися на досягнення максимальних результатів своєї діяльності. Наявність на ринку жорсткої конкуренції значно знижує можливість підприємства в досягненні поставленої мети. У цьому випадку підприємство повинно створювати та підтримувати суттєві переваги перед конкурентами, основні з яких спрямовані на виробництво продукції високої якості, здатної якнайкраще задовольняти потреби споживачів. Це обумовлює необхідність приділяти на підприємствах велику увагу питанням якості, орієнтуючись на світовий досвід створення сучасних систем якості.

Сертифікація, як форма підтвердження відповідності, проведеної незалежною стороною, одержала широке визнання суспільства, ставши дієвим механізмом захисту прав споживачів і невід'ємною частиною системи технічного регулювання.

У даний час сертифікація охопила майже всі галузі народного господарства України і є одним з інститутів регулювання взаємостосунків між споживачами, розробниками і продавцями в умовах ринку.

Усі види робіт по сертифікації і підтвердженню відповідності базуються на високій компетенції фахівців, що реалізовують їх процедури і розробляють

нормативно-методичні документи. Досвід робіт в цій сфері вказує на необхідність підготовки фахівців з питань стандартизації, сертифікації, підтвердження відповідності й управління якістю не тільки для органів по сертифікації і випробувальних лабораторій, а і для підприємств промисловості і сфери послуг, тобто для тих, хто працює на стадії забезпечення відповідного рівня якості і займається підготовкою до сертифікації результатів своєї праці.

Стан вивчення проблеми. Для успішного розвитку економіки України, підвищення якості і конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках суттєвого значення набуває впровадження та сертифікація продукції за міжнародними стандартами. Стандарти ІСО серії 9000 добре зарекомендували себе в промислово розвинутих країнах і вплинули на поліпшення якості продукції та підвищення економічних результатів діяльності тих підприємств, на яких були впроваджені. На даний час склалася така ситуація, що для укладення контракту з закордонним замовником підприємству обов'язково необхідно мати сертифікат якості, причому, виданого визнаною в усьому світі організацією з сертифікації. Дана обставина виступає як основна передумова розвитку в Україні якості відповідно до міжнародних стандартів ІСО серії 9000.

Недостатність практичного досвіду і теоретичної бази в галузі впровадження сертифікації значною мірою обмежують дані процеси на підприємствах України. Тому це обумовлює необхідність теоретичного узагальнення й методичного забезпечення процесів, пов'язаних із упровадженням та сертифікацією продукції за міжнародними стандартами.

Актуальність проблеми і недостатність в Україні теоретичної бази з даного питання обумовили вибір теми, дали можливість визначити мету, задачі й основні напрями досліджень.

Мета роботи. Метою роботи є теоретичне обґрунтування і розробка методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності впровадження і постійного вдосконалення сертифікації продукції за міжнародними стандартами.

Об'єктом дослідження є діяльність ТОВ ВЗП «Еліка» Вітовського району, у відповідності до сертифікації продукції за міжнародними стандартами.

Предметом дослідження є економічні аспекти, теоретичне і методичне забезпечення впровадження та вдосконалення сертифікації продукції за міжнародними стандартами.

Матеріали і методи. Теоретичною і методологічною основою є наукові праці вітчизняних і закордонних учених, міжнародні стандарти ІСО серії 9000, принципи НАССР, Кодексу Аліментаріусу, закони і нормативні акти України, що регулюють економічні процеси.

Для досягнення поставленої в роботі мети були використані такі методи дослідження: теоретичне узагальнення – для визначення теоретичних основ і тенденцій розвитку; системного підходу – для узагальнення основних мотивів упровадження і сертифікації; методи позитивного і нормативного аналізу – для вироблення рекомендацій з державного регулювання впровадження і сертифікації; порівняння – для зіставлення фактичних даних про економічні показники діяльності підприємств звітного періоду з даними попередніх років; графічний – для наочного представлення результатів дослідження.

Результати та обговорення. Коли підприємство веде активну зовнішньоекономічну діяльність, найважливішим елементом виробничого менеджменту взагалі та системи управління якістю зокрема стає сертифікація продукції. Кожний вид товарів, який те чи те підприємство хоче вигідно продати на світовому ринку, мусить бути сертифікованим, тобто мати документ, що засвідчує високий рівень його якості, відповідність вимогам міжнародних стандартів ІСО серії 9000.

Набутий нашими підприємствами досвід зовнішньої комерційної діяльності показує, що так звана безсертифікатна продукція оцінюється на світовому ринку у 3–4 рази дешевше, отже, фактично реалізується за безцінь [6].

В Україні розрізняють обов'язкову й добровільну сертифікацію. Обов'язкова сертифікація здійснюється виключно в межах державної системи

управління суб'єктами господарювання, охоплює перевірку й випробування продукції з метою визначення її характеристик (показників) і подальший державний технічний нагляд за сертифікованими виробами.

Добровільна сертифікація може проводитись з ініціативи самих суб'єктів господарювання на відповідність продукції вимогам, котрі не є обов'язковими (на договірних засадах).

Протягом останніх років почали формуватися й міжнародні системи сертифікації. Координує заходи зі створення таких систем спеціальний комітет із сертифікації – СЕРТИКО, що діє у складі ІСО.

На початку 1993 року Україна стала членом ІСО та Міжнародної електротехнічної комісії – ІЕС. Це дає їй право нарівні з 90 іншими країнами світу брати участь у діяльності понад 1000 міжнародних робочих органів технічних комітетів зі стандартизації та сертифікації й використовувати понад 12000 міжнародних стандартів.

Для одержання максимально можливого успіху та створення іміджу надійного партнера на зовнішньому ринку підприємствам бажано створювати й сертифікувати також власні системи якості. На підприємствах України такі системи якості ще треба створювати. Вони мають обов'язково передбачати комплексне управління якістю, що потребує колективної діяльності й спільних зусиль.

Дуже важливою і вкрай необхідною є також активна державна політика підтримки ініціативи підприємств щодо розробки, запровадження й сертифікації систем якості продукції.

Об'єкт сертифікації (ОС) проводило обстеження виробництва ТОВ ВЗП «Еліка» Вітовського району з метою встановлення відповідності фактичного стану виробництва телекомунікаційних засобів вимогам документації, підтвердження можливості підприємства виготовляти продукцію відповідно до вимог діючих НД, видачі рекомендацій про періодичність та форми проведення технічного нагляду за виробництвом сертифікованої продукції [4].

Було проведено перевірку наявності необхідних умов для організації виробництва ТОВ ВЗП «Еліка» Вітовського району (площі виробничих приміщень, їх відповідність санітарним і технологічним нормам, компетентність і достатність персоналу, його навчання, забезпечення вимог безпеки та ін.). Результати обстеження ТОВ ВЗП «Еліка» Вітовського району оформилися актом обстеження, який містить обґрунтований висновок і рекомендації по усуненню виявлених недоліків.

Під час обстеження виробництва збиралися фактичні дані про виробництво та елементи системи управління якістю шляхом: опитувань персоналу підприємства та аналізу його діяльності; аналізу документів, що використовуються на підприємстві; аналізу технологічних процесів та оцінки виробництва; здійснення спостережень за діяльністю функціональних підрозділів та аналізу цієї діяльності; аналізу заходів щодо забезпечення якості виробництва продукції.

Перевірку здатності підприємства також було проведено шляхом відбирання зразків продукції для випробування.

Відбір зразків проводився в присутності представника виробника і оформлявся актом відбору зразків за встановленою формою із зазначенням таких обов'язкових відомостей: місце та дата відбирання зразків; назва продукції; назва виробника продукції; розмір партії продукції, дата виготовлення або граничні дати виготовлення партії; характеристика та маса продукції в споживчому пакуванні, термін реалізації продукції; кількість зразків для випробувань, зразків-свідків для зберігання. Акт оформлявся в трьох примірниках і відібрані зразки зберігаються та опломбовують.

Ідентифікація продукції проводилася з урахуванням вимог нормативних документів, діючих в Україні, а також законодавства України (Закону України

«Про безпечність та якість харчових продуктів», ін.).

Результати перевірки, висновки та рекомендації комісії оформляють у вигляді акту обстеження виробництва.

Конкурентоспроможність є інтегральною характеристикою продукції, що обумовлює можливість її збуту. На конкурентоспроможність продукції впливають якість, ціна, вартість експлуатації, зручність технічного обслуговування, імідж виготовлювача, його здатність дотримувати договірні терміни постачання й інші чинники [5].

Розглядаючи питання конкурентоспроможності ТОВ ВЗП «Еліка» Вітовського району та якості, варто наголосити, що за даних умов позиціювання продукції на ринку розгортається у тріаді: якість – ціна (вартість) – час [7].

Вплив стандартизації на підвищення конкурентоспроможності та якості продукції на підприємстві реалізується в основному через комплексну розробку стандартів на сировину, напівфабрикати, готові вироби і оснащення; встановлення в стандартах технологічних вимог до найважливіших процесів і показників якості, а також єдиних методів випробувань і засобів контролю та оцінки відповідності.

Створення нової системи стандартизації, адекватної економічним змінам, що відбуваються в Україні, має на меті гармонізацію її вимог з вимогами міжнародних і національних систем стандартизації країн з ринковою економікою. Удосконалення національної системи стандартизації – непогана передумова для підвищення конкуренто-спроможності вітчизняної продукції та створення підприємствами систем забезпечення якості.

Перехід від обов'язковості стандартів до добровільного їх застосування не зменшує їх роль, а навпаки, дає простір для вибору та ініціатив. Стандарти для усіх є джерелом найважливішої інформації, оскільки в них зібрано норми і правила, що засновані на досягненнях у різних галузях техніки, технології та практичного досвіду і визнані методом консенсусу представниками усіх заінтересованих сторін.

Завдання вступу України до Світової організації торгівлі та інтеграції до Європейського Союзу вимагають прийняття міжнародних та європейських стандартів.

Згідно з положеннями національної стандартизації України існують такі основні види стандартів ТОВ ВЗП «Еліка» Вітовського району стандарти, загальні технічні вимоги, стандарти на продукцію, послуги, процеси, методи випробовування (вимірювання, аналізування, контролювання), сумісність продукції, послуг чи систем в їхньому спільному використовуванні [3].

Надання чинності державному стандарту, як правило, впливає не лише на підприємстві, які його безпосередньо застосовують, а й на ті, які з ними взаємодіють. Тому ефект від упровадження стандарту можна розглядати як суму результатів на всіх (основних і суміжних) підприємствах за всіма аспектами: економічним, екологічним і соціальним.

Висновки. Сертифікація, як форма підтвердження відповідності, проведеної незалежною стороною, одержала широке визнання суспільства, ставши дієвим механізмом захисту прав споживачів і невід'ємною частиною системи регулювання.

Дослідження питань упровадження сертифікації продукції за міжнародними стандартами, проведені в роботі, дозволили зробити та висновки: для успішної сертифікації вітчизняної продукції за міжнародними стандартами важливого значення набуває переорієнтація системи сертифікації України на рівень вимог міжнародної системи. Використання запропонованих рекомендацій з оцінки ефективності сертифікації продукції за міжнародними стандартами дасть можливість керівництву підприємства більш обґрунтовано приймати рішення про доцільність її проведення.

Реалізація запропонованих рекомендацій з державної підтримки і стимулювання впровадження та продукції за міжнародними стандартами повинна забезпечити підвищення якості і конкурентоспроможності вітчизняної продукції, ріст експортного потенціалу, підвищення рівня задоволеності споживачів і, в цілому, підвищення економічних результатів діяльності підприємства.

У роботі також викладено порядок розробки та впровадження СУЯ, що включає в себе два етапи: підготовчий етап та етап впровадження, який

включає в себе вісім принципів, сформованих у міжнародних стандартах ISO 9000.

Розглянуто порядок сертифікації СУЯ відповідно до вимог національного стандарту ДСТУ ISO 9001-2001 (який ідентичний міжнародному стандарту ISO 9001:2000). Цей порядок включає в себе такі етапи:

- подання та розгляд заявки на сертифікацію СУЯ;
- попереднє (заочне) оцінювання СУЯ;
- аудит та остаточне оцінювання та прийняття рішень щодо сертифікації СУЯ;
- технічний нагляд за сертифікованою СУЯ протягом дії сертифіката;
- інформування про результати сертифікації.

УДК 637. 523

МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ХАССП ПРИ ВИРОБНИЦТВІ М'ЯСА

Петрова Олена Іванівна,
Стріха Людмила Олександрівна
к. с-г. н., доценти,
Бадюл Діана Миколаївна,
здобувач вищої освіти
Миколаївський національний аграрний університет
Україна

Вступ. Модернізація систем безпечності і якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження дасть змогу забезпечити продовольчу безпеку країни в умовах євроінтеграції аграрного сектора економіки, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку. В Україні для цього напрацьована певна законодавча база. На сьогодні в харчовій промисловості розроблено більше 400 національних стандартів на харчову продукцію, гармонізованих до міжнародних і європейських стандартів.

Стан вивчення проблеми. Європейський Союз визнав безпеку харчових продуктів одним із головних пріоритетів своєї політики. Активна робота у сфері безпеки харчової продукції в Європі розпочалася на початку XXI століття, коли у 2002 р. заснували Європейське агентство з безпеки харчових продуктів, основними завданнями якого є надання незалежних наукових висновків, збір і аналіз даних про будь-які потенційні або наявні ризики та підтримка постійного діалогу з громадськістю. Тоді ж ухвалили постанову, яка заклала підвалини нового законодавства з безпеки харчових продуктів. Документ визначає п'ять основних загальних принципів: по-перше, нерозривність усіх ланок харчового ланцюга; по-друге, аналіз ризиків як

наріжний камінь політики безпеки харчових продуктів; по-третє, відповідальність операторів у цій сфері; по-четверте, можливість контролювати продукт на кожній стадії харчового ланцюжка; і останній принцип – право громадян на точну й достовірну інформацію [1].

Нині однією з найефективніших визнана система безпеки харчової продукції ХАССП (Hazard Analysis and Critical Control Point) – система аналізу ризиків і контролю критичних точок.

Принципи ХАССП є основою більшості систем управління безпекою харчової продукції. Для забезпечення головної мети системи – попередження, недопущення ризиків ХАССП має 7 основних принципів: ідентифікація потенційно небезпечних факторів, які пов'язані з виробництвом продуктів харчування, починаючи з розведення, вирощування, одержання сировини до кінцевого споживання, включаючи всі стадії життєвого циклу продукції (виробництво, переробку, зберігання, транспортування й реалізацію); виявлення критичних точок контролю на всіх етапах виробництва для усунення ризику або мінімізації можливості його прояву; встановлення в технологічному процесі, технологічних інструкціях або документах критичних меж значень параметрів, яких варто дотримуватися; розробка системи моніторингу, що дає змогу забезпечити контроль критичних точок; розробка коригувальних дій і застосування їх у випадку негативних результатів моніторингу; встановлення процедур перевірок, які повинні регулярно проводитися для контролю ефективності функціонування системи ХАССП.

Нині ХАССП в Україні впроваджується повільними темпами – близько 70% українських підприємств фінансово не готові до сертифікації систем безпеки, адже вона передбачає зміну всієї інфраструктури, на що потрібні чималі кошти. Проте, впровадивши систему ХАССП, підприємство має змогу уникнути застосування в процесі виробництва великого спектра потенційно небезпечних матеріалів, біологічних, хімічних і фізичних загроз для здоров'я, непродуктивних фінансових витрат, витрат унаслідок псування, неправильного виробництва чи неправильного вживання продукції споживачем. Крім того, до

переваг використання системи належить систематичний підхід до безпеки харчової продукції, можливість інтеграції в систему керування якістю, мала кількість порушень у роботі системи керування, ефективність витрат, підвищення довіри замовників [2].

Особливістю системи ХАССП є те, що при її допомозі детально вивчається кожен крок (етап) у виробництві, зберіганні та доставки їжі, виявляються специфічні ризики і небезпеки, впроваджуються ефективні методи контролю та моніторингу. Дана система є ефективним засобом управління з метою захисту процесів від біологічних (мікробіологічних), хімічних, фізичних ризиків забруднення, інших негативних факторів, а також можливість управління безпечністю харчових продуктів і попередження випадків отруєння їжею. Отруєння продуктами харчування може відбутися на місцевому рівні або викликати широко поширені захворювання і подальші проблеми. Якщо безпека харчових продуктів забезпечується не адекватно і не контролюється, існують ризики того, що деякі дії можуть виконуватися невірно. Витрати підприємств на ліквідацію наслідків невірних дій можуть бути досить істотними. Крім того, споживчий рух, ініціативи окремих юридичних і фізичних осіб можуть призвести до позовів і судових розглядів у разі виявлення ризиків для безпеки, навіть якщо ці ризики не привели до захворювань або травм. Хоча зазвичай судові позови найчастіше викликані сторонніми матеріалами в продуктах харчування, але мікробіологічні ризики потенційно можуть викликати набагато серйозніші наслідки [3].

Основними причинами інцидентів, викликаних їжею, є: погана якість сировини, невірне поводження з сировиною, зміни у формулі продукції, зміни в процесі виробництва продукції, перехресне забруднення, невідповідна прибирання та чистка, невідповідне обслуговування, додавання неправильних компонентів.

Мета роботи. Метою роботи є доцільність використання превентивної системи управління і контролю для процесів, які охоплюють: вхідні матеріали, обробку, упаковку, зберігання, розподіл і реалізацію.

Матеріали і методи. Традиційні методи контролю, що використовуються при випуску харчової продукції, не завжди можуть забезпечити оперативне реагування на події. Проведений по закінченню процесу контроль, може не забезпечувати достатньої впевненості в безпеці всієї продукції. Ретроспективне мікробіологічне дослідження також не завжди може дати таку впевненість.

До проблем, що виникають при практичному здійсненні контролю, можна віднести:

1. При відборі зразків результати надаються після події. Наприклад, ви- никлого забруднення обладнання;
2. У багатьох випадках існує значний часовий проміжок між відбором проб і отриманням результатів випробувань;
3. Руйнуючий характер хімічних (мікробіологічних) випробувань або їх відносно висока вартість;
4. Труднощі у виявленні відхилень від нормативів і погроз. Наприклад, невидимих патогенів.

Предметом нашого розгляду є біологічні небезпеки (мікробіологічні), які можуть виникнути в процесі вирощування тварин і забою їх на м'ясо під впливом мікроорганізмів.

Результати та обговорення. Як відомо, м'ясо здорових тварин не має бактеріальної забрудненості. Часто контамінація відбувається при забої та обробленні. Найбільш поширеними джерелами забруднень є процеси зняття шкури, видалення внутрішніх органів забруднення м'яса фекальними відходами, які можуть перебувати ще в кишці, а також наявність бактерій та інших забруднень на інструменті і руках працівників (табл. 1).

Фекальні забруднення можна попередити за допомогою перев'язки або закупорювання прямої кишки. При обробленні слід звернути увагу на витримку ланцюжка охолодження, тобто на виконання обробних робіт в порівняно холодних приміщеннях і на пред'явлення високих вимог до виробничої та особистої гігієні.

В іншому випадку підприємства, що одержують м'ясо з забійно-обробного двору, повинні включити в контракт з партнером-постачальником положення, які передбачають регулярне взяття проб з поверхні м'яса для проведення бактеріологічних перевірок.

Таблиця 1

Джерела мікробного забруднення м’яса

Ендогенний шлях	Екзогенний шлях
Хворі тварини на інфекційні хвороби та під час запальних процесів	Під час забою тварин та розробці туш:
При зниженні резистентності (дія несприятливіх факторів):	шкірний покрив
голодування	вміст ШКТ
перевтома	повітря
переохолодження	транспортні засоби
перегрівання	інструменти, руки, одяг, взуття працівників
травми	обладнання, вода

При визначенні мікробного забруднення поверхні туш бичків під час контрольного забою в кількості 3 голови в умовах забійного пункту СГПП «Техмет-Юг» Вітовського району Миколаївської області нами було встановлено, що кількість мікроорганізмів у см^2 не перевищує 11150 клітин, що є задовільним показником при гігієнічній оцінці (табл. 2).

Таблиця 2

Мікробіологічна оцінка якості туш ВРХ

Кількість мікроорганізмів в 1 см^2 (нормативний показник)	Гігієнічна оцінка м’яса	Фактична кількість мікро-організмів в 1 см^2
менше 5х102	відмінна	-
5 – 9,9х102	добра	-
103 х9,94	задовільна	11150±70,2
104 х 105	достатня	-
більше 105	недостатня	-

З урахуванням зростання числа захворювань, у тому числі й з причини забруднень харчових продуктів, висока ступінь ризику існує тоді, коли м'ясо споживається в сирому вигляді. Порівняно часто причиною захворювань є сальмонельоз, значно рідше - лістеріоз. З спецлітератури випливає, що з

причини інфекційного лістеріозного захворювання випадки зі смертельним результатом становлять від 20 до 40%.

Наявність в м'ясі та інших продуктах серед інших забруднень лістерій (Listeria monocytogenes) автоматично приводить до висновку про те, що виготовлення продуктів з сирого матеріалу, як, наприклад, сирокопчених ковбас, є проблематичним з точки зору безпеки здоров'я людини. Застосування стандартних виробничих методів свідчить про дуже незначні моменти ризику.

Це легко продемонструвати за допомогою основних аспектів, враховуючи критичні контрольні точки у виробництві сирокопчених ковбас. Припустимо, що м'ясо поставляється з забійного двору для подальшої промислової переробки і що підприємство працює з урахуванням основних принципів системи ХАССП. Виходимо з того, що підприємство-постачальник також діє, дотримуючи всі норми і вимоги.

Документи постачальника повинні містити такі дані: дату забою, походження тварин, температуру в товщі туші, водневий показник м'яса, результат вибіркової проби для контролю бактеріальної забрудненості поверхні м'яса. У контракті слід зафіксувати, в якому розмірі партнер має намір виконувати своє зобов'язання з проведення перевірок і як часто він контролює м'ясо на наявність певних патогенних мікроорганізмів. На які основні моменти повинен звернути увагу виробник після того, як він отримав партію м'яса, визначив і проконтролював завантажувальні партії, включаючи добавки.

Що стосується сировини при виробництві варених ковбас, консервів, то від постачальника треба вимагати обробленої з урахуванням всіх гігієнічних вимог майже бактеріально чистого м'яса. Це також позитивно позначається на тривалості нагрівання. Відмирання мікроорганізмів під впливом тепла протікає в логарифмічному порядку, тобто кількість та вид бактерій на початку процесу термообробки визначає кінцеве число бактеріального забруднення продукту. Якщо у вихідному матеріалі багато спороутворюючих мікроорганізмів, то звичайний режим стерилізації буде недостатній. Це правило поширюється

також на приправи і, перш за все, на прянощі, які можуть бути забруднені різними бактеріями.

У контракті з постачальником м'яса слід передбачити виконання ним певних умов. У консервному виробництві панує золоте правило: вжити всіх заходів обережності, щоб уникнути в процесі виробництва можливості розмноження збудників захворювань або псування. Слід швидко проводити всі операції перед термообробкою.

Висновки. Впровадивши і підтримуючи систему ХАССП, підприємство володіє упевненістю в тому, що безпека дотримується. Воно має можливість уникнути застосування в процесі виробництва великого спектру потенційно небезпечних матеріалів, біологічних, хімічних та фізичних погроз для здоров'я людей, непродуктивних витрат фінансових коштів, витрат внаслідок псування, неправильного виробництва, неправильного вживання продукції покупцем.

Крім того, до переваг використання системи ХАССП можна віднести: систематичний підхід до безпеки харчової продукції, можливість інтеграції в систему управління якістю, допомогу в демонстрації зацікавленим сторонам належної обачності і використання міжнародно-визнаного підходу, мала кількість порушень в роботі системи управління, ефективність витрат, підвищення довіри та задоволеності замовника. Система НАССР надає виробникові упевненість в собі, страховку, захист торгової марки, можливість перевірки наявності системи [5].

УДК 378

МОТИВАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВЧАННЯ

Петченко Марина Валентинівна,
к.е.н, начальник наукового відділу
Кисельов Ілля Андрійович
курсант
Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного університету
внутрішніх справ
м. Кременчук, Україна

У сучасних умовах формування та розвитку економіки знань або нової економіки, рівень знань та їх відповідність існуючим професійним вимогам на ринку праці набуває стратегічного значення. Інфраструктурою, що забезпечує продукування знань у суспільстві, виступає система освіти, зокрема вищої. Якість вищої освіти виступає основою формування загальноосвітнього і наукового простору у процесі інтеграції України до європейської спільноти. Але, в той час, у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, відсутня єдність поглядів щодо визначення критеріїв та показників оцінки якості освіти. Зазначене свідчить, що якість освіти - це складна та багатоукладна категорія, сутність якої розкривається з позицій різних підходів з переліком специфічних саме ним критеріям її оцінки. Деякі дослідники розвивають тезу про те, що рівень задоволення здобувачів вищої освіти є одним з показників якості освіти, що підтверджує думку про те, що мотивація до навчання є важелем руху системи вищої освіти на якісно новий рівень.

У дослідженнях І. П. Аннєнкова виокремлено чотири основні аспекти оцінки якості освіти, до яких віднесено: гарантоване виконання базових стандартів і еталонів; досягнення поставлених цілей на різних етапах навчання

(на вході, у процесі й на виході); здатність задовольняти попит і очікування споживачів освітніх послуг і зацікавлених учасників освітнього ринку; прагнення до вдосконалювання навчання [1].

У сучасних дослідженнях також запропоновано якість освіти розглядати з позицій оцінки певних груп показників, до яких відносяться:

-показники вкладень в освіту (якість ресурсного забезпечення);

-показники оцінки освітніх процесів (якість процесів);

-показники результатів навчання (якість підготовки) [2].

Зіставлення показників якості освіти з вимогами до рівня професійної майстерності на ринку праці обумовлює виникнення мотивів до навчання у здобувачів вищої освіти, які можуть бути як внутрішніми (особисте прагнення опанувати певну професію), так і зовнішніми (які підтверджують доцільність вибору професії: рівень оплати праці; умови праці; соціальна підтримка; ергономіка робочого місця; рівень ризику виникнення професійних захворювань тощо). Дослідження сукупності мотивів, які є рушійною силою, що спонукає індивіда до отримання нових знань та професійного зростання є підставою розробки та удосконалення методів мотивації до навчання, які використовуються у навчальному процесі.

Узагальнення окремих положень теорії та практики визначення методів мотивації до навчання здобувачів вищої освіти та відображення структурних зв'язків з якістю освіти, дозволило розробити відповідну структурну схему, рис. 1.

Таким чином, проведені дослідження дозволили обґрунтувати стратегічну роль знань у становленні нової економіки.

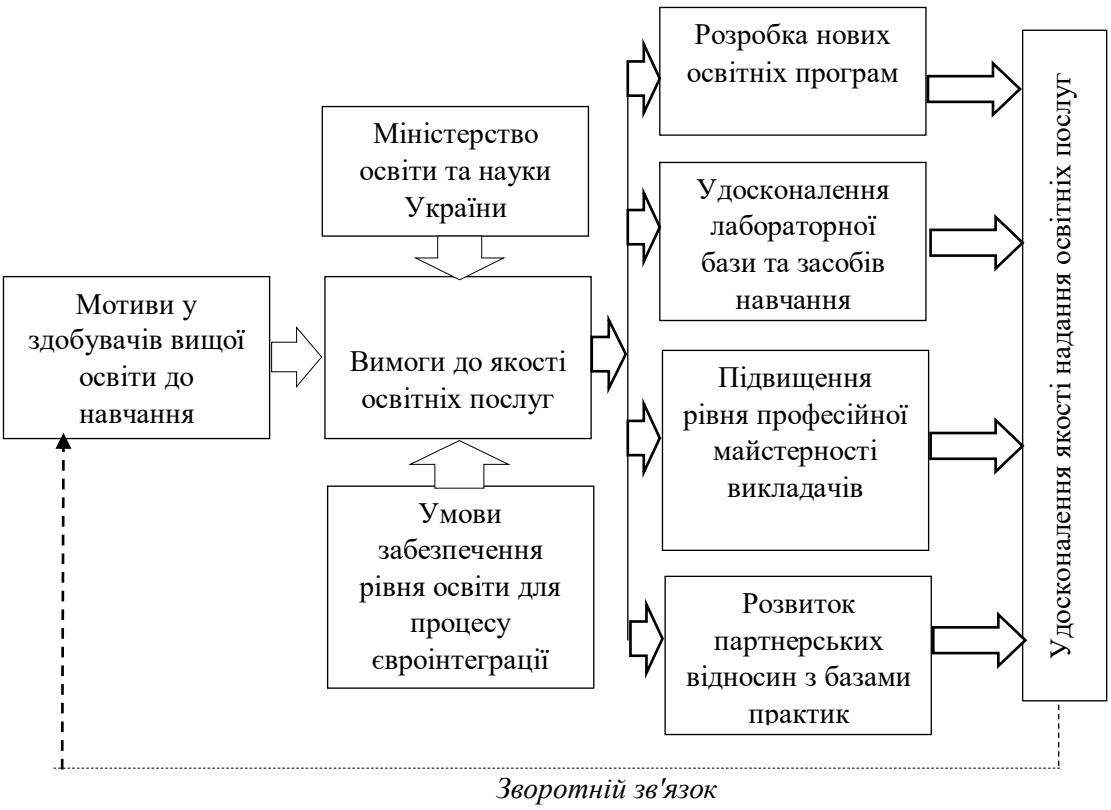

Рис. 1. Структурна схема взаємозв'язку мотивів до навчання з якістю освіти

Джерело: власна розробка

Також доведено, що розвиток методів мотивації до навчання є актуальною проблемою дослідження, адже, зацікавленість здобувачів вищої освіти у професійному зростанні обумовлює надавачів освітніх послуг використовувати сучасні методи розвитку їх мотивації навчально-пізнавальної діяльності, тим самим, спонукаючи викладачів до професійного зростання, що в кінцевому випадку є важелем підвищення якості освітніх послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аннєнков І.П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ / І. П. Аннєнков [Електронний ресурс].Режим доступу:https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf

2. Трапицин С. Ю. Менеджмент в освіті / С.Ю. Трапицин [Електронний ресурс]. Режим доступу:https://stud.com.ua/86996/menedzhment/upravlinnya_yakistyu_osviti

УДК 94(477)‘‘19’’

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК МОДЕРНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ

Пивовар Сергій Федорович,
канд. іст. наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація. У статті аналізується діяльність одного з найвідоміших діячів новітньої історії України Миколи Міхновського як основоположника модерного українського націоналістичного руху на тлі зіткнення ідейних переконань і прагнень на початку XX ст. і в контексті поразки національно-визвольної боротьби за державну незалежність України у 1917–1921 рр.

Ключові слова: націоналізм, націоналістичний рух, національно-визвольна боротьба, самостійництво, українська державність, національне військо, революція, Міхновський.

Актуальність. Через 30 років після проголошення державної незалежності України в 1991 р. політики, журналісти, політологи все частіше звертають увагу на те, що найбільший здобуток новітньої історії України може бути втраченим. За останнє століття з українською державністю таке траплялося неодноразово. Вперше це відбулося під час Української революції 1917–1921 рр., коли всі форми національної державності (УНР доби УЦР, Українська Держава гетьмана П. Скоропадського, УНР доби Директорії, ЗУНР) припинили своє існування. У зв’язку з цим, зростає актуальність розгляду невід’ємної частини національного досвіду – діяльності унікальної постаті в історії України, основоположника новітнього українського самостійництва, якого інколи називають «батьком українського націоналізму», активного

учасника Української національної революції – Миколи Івановича Міхновського (1873–1924).

Мета статті – аналіз політичної діяльності відомого українського діяча, фундатора модерного націоналістичного руху М. Міхновського, з'ясування його ролі в українському державотворчому процесі початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Вже на початку 1890-х років радикально налаштований студент юридичного факультету Київського університету св. Володимира став членом першої української політичної організації – таємного студентського «Братства тарасівців», очоливши його Київський відділ. У 1897 р. М. Міхновський взяв участь в установчому з'їзді Всеукраїнської загальної організації. Того ж року він здійснив подорож до Львова, де встановив тісні взаємини з галицькими діячами і придбав заборонені видання. Очевидно, однією з них була «*Ukraina Irredenta*» («Україна уярмлена») Ю. Бачинського (1895), де вперше декларувалось прагнення до здобуття Україною державної незалежності. Ці та інші заходи сприяли активізації політичної діяльності М. Міхновського, поглибленню усвідомлення ним необхідності українського національного відродження.

На відміну від більшості тогочасних українських діячів, М. Міхновський не став спадкоємцем федералістичної концепції М. Драгоманова, обравши шлях українського самостійництва на радикалістських засадах. У січні 1900 р. у Харкові М. Міхновський взяв участь у становленні першої самостійницької партії в Наддніпрянській Україні – Революційної української партії (РУП). На прохання лідерів РУП він написав програму партії під назвою «Самостійна Україна». За висловом ґарвардського історика С. Плохія, у цій брошурі «ранній поборник українського суверенітету» М. Міхновський першим запровадив «ідею козацьких вольностей, гарантованих російсько-українською угодою 1654 року», в «модерний український політичний дискурс» [9, с. 70, 298]. Автор програми доводив, що Росія порушила права України, гарантовані гетьману Б. Хмельницькому в 1654 р., і закликав відновити українську державність. Спираючись на багатовікову «традицію української державності», історико-

правові підстави національної незалежності, М. Міхновський висунув вимогу повернення українцям «прав, визначених Переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії». На його переконання, це мало стати першим кроком на шляху створення «одної, єдиної, нероздільної, вільної, самостійної України від Карпат до Кавказу». Вперше обґрунтовуючи історичне право українського народу на державну незалежність, М. Міхновський прагнув спиратися на міжнародне право. Він, зокрема, наголошував, що «державна самостійність є головна умова існовання нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері межинаціональних відносин» [5, с. 28, 42]. Слід також підкреслити, що у «Самостійній Україні» російсько-українські взаємовідносини вперше в новітній історії розглядалися з позицій державності [Див. докладніше: 8, с. 133–142].

Ідеолог «інтегрального» націоналізму Д. Донцов наголошував, що саме, «починаючи з 1900 року (заснування РУП), процес політичного протверезіння України пішов швидким кроком» [3, с. 27]. Проте насправді прихильників українського самостійництва виявилося небагато. Навпаки «Самостійна Україна» як програма РУП зазнала гострої критики з боку більшості членів партії, які не поділяли радикалізму М. Міхновського і навіть звинувачували його у шовінізмі. Крім того, члени РУП переконалися, що й народні маси не сприймали радикальні гасла партійної програми.

За цих умов М. Міхновський у 1902 р. порвав з РУП і заснував Українську народну партію (УНП), головною програмною вимогою якої була державна незалежність України. Він був її лідером, ідеологом, автором партійної програми, а також інших видань, що стали основоположними для наступних поколінь українських націоналістів. Найвідомішим з них був, написаний М. Міхновським у 1903 р. маніфест самостійників «Десять заповідей УНП», який спричинив потужний вплив на становлення, формування та розвиток українського націоналістичного руху.

З перших днів після Лютневої революції 1917 р. М. Міхновський виявляв адекватне розуміння революційної ситуації в умовах розвалу Російської імперії,

домагаючись реальних кроків на шляху здобуття державної незалежності України. 11 березня (дати подано за ст. ст.) за його ініціативи було скликано військове віче солдатів і офіцерів українського походження й ухвалено рішення про створення українського добровольчого полку й утворення тимчасового військового бюро. 12 березня сформувався Український військовий організаційний комітет, до складу якого увійшов підпоручик М. Міхновський. 16 березня знову за його ініціативи зібралася ще чисельніша нарада вояків київського гарнізону, яка ухвалила утворити клуб ім. гетьмана Павла Полуботка як самостійне українське військове товариство; розпочати створення національної армії, «без якої не можна і подумати про здобуття повної волі України»; підготувати українські військові частини до участі в національній маніфестації в Києві 1 травня [15, с. 156–157]. Згідно зі статутом, автором якого був М. Міхновський, метою Українського військового клубу ім. П. Полуботка було створення української національної армії. Виконавчим органом клубу стала Рада з 24 членів і 12 кандидатів на чолі з М. Міхновським.

Тим часом, М. Міхновський написав кілька агітаційно-пропагандистських відозв Українського військового клубу ім. П. Полуботка, які сприяли поширенню патріотичних настроїв, зростанню національної самосвідомості солдатів. Так, у брошурі під назвою «Спадщина тиранів» він підкреслював, що у боротьбі за національне визволення необхідно покладатися передусім на власні сили, а якщо «… ми виявимо млявість, хитання й нерішучість, то український народ буде вичеркнений з книги життя» [6, с. 934].

М. Міхновський взяв участь в Українському національному з’їзді, який відбувся у Києві 6–8 квітня. «Вісти з Української Центральної ради» повідомляли, що «позачергова заява» лідера самостійників «про згоду п. Головнокомандуючого на заснування у Києві одної бригади українського війська, а п. військового міністра Гучкова – про згоду на заснування 2-х бригад, а при можливості і більшої військової частини» делегати зборів «зустріли гучними оплесками». Проте, того ж дня з’їзд ухвалив резолюцію, яка відкидала ідею української самостійності. У ній, зокрема, наголошувалося, що «тільки

широка національно-територіальна автономія України забезпечить потреби нашого народу…», що «єдиною відповідною формою державного устрою з'їзд вважає федеративну й демократичну Республіку Російську». І все ж, незважаючи на поразку, наступного дня М. Міхновський у своєму виступі продовжував переконувати делегатів з'їзду в тому, що необхідно «досягнути два головних завдання: а) гуртування солдатів і б) утворення власного війська» [13, с. 54, 57]. Натомість голова УЦР М. Грушевський у ті дні з приводу діяльності самостійників, зокрема, заявляв, що «така течія… зустрічає найбільш рішучу опозицію з боку організованої більшості свідомих українців. Проти такої течії ми виступатимемо найкатегоричнішим чином» [4, с. 2].

8 квітня відкрилася перша сесія УЦР. С. Шемет свідчив, що з самого початку її діяльності М. Міхновський, який представляв Український військовий клуб ім. П. Полуботка, запропонував негайно проголосити державну самостійність України, відкликати всіх українців з фронтів і створити на їх основі національну армію [14, с. 16]. Проте, самостійники в УЦР були в абсолютній меншості й не могли впливати на ухвалення рішень. Тим більше, що ставлення до них з боку керівництва УЦР було вкрай негативним. Наполегливість М. Міхновського щодо реалізації ідей проголошення самостійної Української держави, створення національного війська дуже дратувала лідерів УЦР, які вважали такий курс шкідливим і небезпечним. У своїх спогадах М. Грушевський наголошував, що від публічних виступів М. Міхновського віяв «реакційно-аристократичний дух» і це змушувало діячів УЦР «пильно слідити за його діяльністю і старатись протиставляти впливам і зв'язкам впливи Ц. Ради» [2, с. 111]. Біограф М. Грушевського С. Плохій твердить: «Судячи зі спогадів Грушевського, … він особливо не схвалював діяльности групи Міхновського, чию ідеологію характеризував як націоналістичну, мілітаристську і навіть фашистську. … Грушевський уважав, що вимоги незалежности контрпродуктивні; він не вірив, що український рух достатньо сильний, аби здобути й утримати незалежність держави, яку ще треба створити» [9, с. 86]. Аналогічних поглядів дотримувався і його найближчий

соратник В. Винниченко, який згодом писав: «Ні про який сепаратизм, самостійність навіть мови не могло бути, а коли чулись рідесенькі голоси, то це були голоси або схоластиків, чистих теоретиків, запеклих «самостійників» або людей занадто вже хворобливо пройнятих національним почуттям» [1, с. 43].

5–8 травня відбувався І Український військовий з'їзд, понад 900 делегатів якого представляли 1,5 млн українських вояків. Самостійники планували на цьому форумі розпочати загальноукраїнський процес створення національної армії. Однак їхній радикалізм знову стримувало керівництво УЦР. Як ініціатор й організатор форуму М. Міхновський вийшов на трибуну відкривати з'їзд, але його силою зіштовхнув з неї М. Грушевський. Прагнучі відсторонити від керівництва з'їздом авторитетного у військовому середовищі самостійника, лідери УЦР нав'язали делегатам головою форуму невідому для них цивільну особу – С. Петлюру. Лише через протести вояків М. Міхновського було обрано до складу президії, а згодом – Українського генерального військового комітету (УГВК). Проте лідери УЦР й надалі наполегливо прагнули втримати українських вояків від націоналістичних «ухилів». Історик В. Солдатенко зазначає: «Коли настрої залу починали схилятися в бік радикальніших гасел М. Міхновського, С. Петлюра знову негайно брав слово і намагався вгамувати пристрасті» [12, с. 120]. А на одному з засідань С. Петлюра заявив: «… Нам потрібна не постійна армія, а всенародне озброєння, міліція…» [Цит. за: 11, с. 71].

На І Всеукраїнському селянському з'їзді (28 травня – 3 червня) самостійники були значно активнішими і навіть запропонували власну програму розбудови української державності. Вона, зокрема, передбачала: проголошення України суверенною республікою; оголошення УЦР тимчасовим урядом; скликання установчих зборів; формування національного війська тощо [10]. М. Міхновський на цьому форумі виступав як голова Українського військового клубу ім. П. Полуботка, вкотре наголошуючи на важливості національного війська для захисту інтересів українського народу. Однак,

низький рівень національної самосвідомості селянських делегатів з'їзду обумовив підтримку ними автономістсько-федералістського курсу УЦР.

5 червня у Києві за ініціативи УГВК відкрився II Всеукраїнський військовий з'їзд, 2308 делегатів якого представляли 1,6 млн воїнів-українців. Цей форум став демонстрацією українського національного руху. Напередодні частина солдатських делегатів спільно з I Українським полком ім. Б. Хмельницького зібралася на Софійському майдані на мітинг, вимагаючи оголосити автономію України. Дослідник В. Солдатенко стверджує, що «в Києві на той час існувала лише одна скільки-небудь впливова відома організація, що намагалася тиснути на Центральну Раду, вимагаючи від неї кардинальної позиції. Це був Український військовий клуб імені П. Полуботка на чолі з М. Міхновським». А її лідер М. Міхновський «був незаперечним натхненником самочинного творення українських збройних сил як оплоту Української держави» [12, с. 137–138]. За цих умов на засіданні з'їзду 10 червня було ухвалено I Універсал УЦР, що проголосив автономію України.

Однак, уже через кілька днів на вимогу Тимчасового уряду УЦР ухвалила «компромісний» II Універсал, запевнивши, що вона налаштована проти намірів самовільного здійснення автономії України до скликання Всеросійських Установчих зборів. За цих умов, усвідомлюючи, що з «другим Переяславом» Україна втрачає історичний шанс стати самостійною державою, М. Міхновський та його соратники вирішили застосувати радикальні заходи. У ніч з 4 на 5 липня члени Українського військового клубу ім. П. Полуботка і вояки II Українського ім. гетьмана П. Полуботка козацького полку виступили проти нерішучості УЦР у здійсненні національної та військової політики, вимагаючи проголосити самостійність України. Однак УЦР спільно з керівництвом Київського військового округу придушили виступ полуботківців, яких В. Винниченко називав «нашою чорною сотнею», і відправили їх на фронт, у т. ч. й М. Міхновського.

Повернувшись з фронту наприкінці 1917 р., М. Міхновський приєднався до Української демократичної хліборобської партії, яка обстоювала державну

самостійність і була в опозиції до УЦР. Зі встановленням влади гетьмана П. Скоропадського почався період прагматичного державного будівництва України. Проте М. Міхновський, незважаючи на підтримку гетьмана і німців, не знайшов собі місця в Українській Державі. А після проголошення П. Скоропадським федерації з Росією він перейшов в опозицію до гетьмана. Водночас М. Міхновський не підтримав і антигетьманського повстання, зайнявши, очевидно, найконструктивнішу з усіх можливих позицію: примирення обох сторін, утворення коаліційного уряду за умови збереження гетьманату. Після зречення П. Скоропадського і відновлення УНР він перейшов в опозицію до Директорії, намагаючись об’єднати українські військово-патріотичні сили. З приходом більшовиків М. Міхновський був заарештований чекістами, а після звільнення перебував під їх наглядом. Зрештою, наприкінці 1919 р. він залишив Україну, переїхавши на Кубань. Навесні 1924 р. М. Міхновський повернувся до Києва, коли Україна вже була в складі СРСР. Майже зразу його заарештувало ДПУ, а через кілька днів після звільнення, 3 травня, він помер за нез’ясованих обставин.

Висновки. Таким чином, з постаттю М. Міхновського пов'язаний тривалий етап розвитку національно-визвольного руху й українського націоналізму. Вже на початку XX ст. він став ідеологом і лідером першої в Наддніпрянській Україні націоналістичної політичної партії, яка прагнула консолідувати прихильників ідеї самостійності для здобуття державної незалежності. Проте націоналістична діяльність М. Міхновського сягнула свого апогею в 1917 р. Це був короткий історичний період, коли для 30-мільйонного українського народу відкрилася можливість покінчити з тривалим періодом бездержавності й увійти до числа державних націй Європи. Однак це усвідомлювала лише незначна частина українського суспільства, в авангарді якої був М. Міхновський та його соратники. Натомість тогочасні тимчасові вожді народу фактично поставили інтереси всеросійської демократії вище за інтереси української нації, обстоюючи федералізм на противагу самостійництву народних мас, відкидаючи їх прагнення до створення національної армії,

зволікаючи з проголошенням незалежної Української держави. Зрештою до всіх цих питань вони змушені були повернутися на початку 1918 р., але час було згаяно й уникнути катастрофічних наслідків неможливо. Так, відсутність національної армії, здатної захистити завоювання революції, змусила керівництво УЦР зрадити Антанту й укласти сепаратний договір з Четверним союзом, що мало фатальні наслідки для української державності [див. докладніше: 7].

Український науковець В. Янів писав, що «безкомпромісовий у принципах, пристрасний і динамічний, малотолерантний» М. Міхновський діяв, «випереджуючи поглядами своїх сучасників…» [16, с. 1617]. Прикро усвідомлювати, що і через понад сторіччя драматичної й трагічної історії України, запеклої героїчної боротьби найсвідомішої частини українства за державну незалежність, державоцентричні погляди та прагнення М. Міхновського й досі продовжують випереджати багатьох сучасників.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. К. Відродження нації: В 3 ч. Ч. 1: Революційна організація державности й морально-правової влади / В. К. Винниченко. – Київ; Відень, 1920. – 348 с.

2. Грушевський М. Спомини // Київ. – 1989. – № 9. – С. 108–149.

3. Донцов Д. Лєнін як теоретик «пролєтарського» асиміляторства // Донцов Д. Росія чи Европа? та інші есеї. – К.: Спілка Укр. Молоді, 1992. – 44 с.

4. Киевская мысль. – 1917. – 6 апреля.

5. Міхновський М. І. Самостійна Україна. – К.: Діокор, 2002. – 80 с.

6. Міхновський М. Спадщина тиранів // Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 р.: Док. і мат. / Упор. В. Верстюк та ін. – К.: Вид-тво ім. О. Теліги, 2003. – С. 931–937.

7. Пивовар С. Берестейський мирний договір з погляду історичної ретроспективи // Київські історичні студії. – 2018. – № 1 (6). – С. 12–19. URL: https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/122/168

8. Пивовар С.Ф., Ситник В.П. До проблеми української державності в «Самостійній Україні» М. Міхновського // Вісник Київського славістичного університету. – К.: КСУ, 2003. – № 14. – 340 с.

9. Плохій С. Великий переділ: Незвичайна історія Михайла Грушевського / Пер. з англ. – К.: Критика, 2011. – 600 с.

10. Последние новости. – 1917. – 31 мая.

11. Савченко В.А. Симон Петлюра. – Харьков: Фолио, 2004. – 415 с.

12. Солдатенко В.Ф. Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби. – К.: Світогляд, 2007. – 621 с.

13. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х томах. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К.: Наукова думка, 1996. – 591 с.

14. Шемет С. Микола Міхновський (Посмертна згадка) // Хліборобська Україна. – Кн. V. – Мюнхен, 1925. – С. 3–30.

15. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917–1921 рр. Спомини і роздуми / Упоряд. В. Верстюк. – К.: ТОВ «Вид-во «Кліо», 2016. – 512 с.

16. Янів В. Міхновський Микола // Енциклопедія українознавства. – Т. 3. – Львів: НТШ у Львові, 1996. – 2000 с.

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Полухтович Тетяна Григорівна,
Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Лисовець Христина Ігорівна,
Димарчук Оксана Віталіївна
Студенти магістратури спеціальності
«Освітні, педагогічні науки»,
спеціалізація «Інклюзивна освіта»
Луцький національний технічний університет
м. Луцьк, Україна

Анотація. В статті розглядається проблема психологічного супроводу, що дозволяє дітям з особливими освітніми потребами найбільш ефективно прогресувати в соціальному розвитку, яке засноване на соціальній адаптації. Встановлено, що психологічний супровід виступає в ролі одного з найбільш ключових компонентів системи освіти в цілому, і основним, системоутворюючим, компонентом в інклюзивній освіті. Автори зосереджують увагу й на основних принципах та складових психологічного супроводу в інклюзивному освітньому середовищі. З'ясовано, психологічний супровід є запорукою ефективної роботи освітнього закладу, який прагне реалізувати програму інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, інклюзивна освіта, діти з психофізичними порушеннями, діти з особливими освітніми потребами, психологічний супровід.

Сьогодні гостро постає питання соціалізації у суспільстві та навчання дітей з психофізичними порушеннями у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виходячи з демографічних, економічних та екологічних умов, останніх декілька десятків років стрімко зросла кількість дітей, які мають особливості в розвитку та потребують особливих умов в навчанні та вихованні. Відповідно, Україна потребує стрімкого розширення інклюзивно-освітього середовища для дітей з особливими освініми потребами. Це потрібно для того, щоб кожен громадянин країни отримав гідне навчання та виховання не зважаючи на стан його психофізичного здоров'я. Розвиток інклюзивної освіти дає нам змогу повною мірою включити дітей з ООП у начання, соціо-культурні заходи та сформувати в них активну соціальну позицію, виключити дискримінацію та нерівність прав. Інклюзія дає можливість гармонійному розвитку не тільки для дітей з особливими освітніми потребами, а й звичайних, адже у них формується безоціночне ставлення до людей з порушеннями, їх позитивне сприйняття, толерантність, повага до потреб інших. Діти в інклюзивно-освітньому середовищі навчаються комунікувати у групах, долати труднощі, допомагати один одному та здобувати важливий соціальний досвід.

Враховуючи все вище сказане, основним завданням інклюзивної освіти стає створення комфортних умов для становлення та розвитку цілісної гармонійної особистості дитини, відповідно до її потреб та можливостей. Окрім матеріального забезпечення закладів ікнлюзивної освіти не менш важливим є створення сприятливого психологічного клімату. В освітніх закладах повинен бути сформований якісний психологічний супровід усіх дітей, їх батьків та педагогічного колективу. Психологічний супровід забезпечує комплексний підхід у вирішенні різних проблемних ситуації, адаптації та соціалізації дітей. Психологічний супровід на сьогоднішній день є одним з найважливіших складових компонентів освіти, його головною цілю є формування психологічного здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку. Зарубіжні та вітчизняні вчені досліджували проблеми інтеграції та соціалізації осіб з порушеннями психофізичного розвитку у суспільство (В.І.Бондар, В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, І.І.Мамайчук, М.М.Малофєєв, В.М.Синьов, В.В.Тарасун, О.П.Хохліна, Л.М.Шипіцина, Н.Д.Шматко та ін.) підкреслюють значущість

психолого-педагогічного супроводу та вчасного надання корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з вадами в умовах інтегрованого навчання.

Як зазначає Т.В. Нечепуренко «наявність психофізичних вад негативно впливає на психічний розвиток дітей. Діти з психофізичними вадами відстають від своїх однолітків в фізичному та психічному розвитку. До порушень психофізичних вад відносять різноманітні порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, затримка психічного та інтелектуального розвитку [1, с. 14]».

Зокрема при порушенні зору у дітей молодшого дошкільного віку значно знижується кількість одержуваної інформації, якість сприйняття навколишнього світу, що призводить до виражених відхилень у психічному розвитку дитини. Від 80% до 90% інформації людина отримує за допомогою зорового аналізатора. Відсутність або значне зниження зору в критичний період розвитку зорової системи призводить до суттєвих відхилень у розвитку дитини, знижує запас зорових уявлень. Все це несприятливо позначається на його когнітивному і руховому розвитку [2, с. 3].

Аналіз наукових робіт та педагогічної практики з проблеми дозволяє виділити принципи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного процесу в освітній організації: системність; єдність діагностики і корекції; індивідуальний підхід; забезпечення позитивного емоційного самопочуття всіх учасників освітнього процесу.

Якщо конкретніше розібрати роботу психолога у контексті психологічного супроводу, ми побачимо на скільки ця ланка є важливою в освітньому середовищі.

Основними завдання психологічного супроводу є сприяння у цілісному психологічному, фізіологічному та соціальному розвитку дитини. Попередженні та грамотному розв’язанні проблемних ситупцій у освітньому середовищі. Допомозі дитині соціалізуватися у колективі та зайняти в ньому своє гідне місце. Допомогі при визначенні сильних сторін дітей з ООП, пошук у них творчого потенціалу. Що може допомогти у подальшому розвитку дитини

та у визначенні нею майбутнього роду діяльності. Допомога у вирішенні міжособистісних, комунікаційних труднощів.

«Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами доволі складний динамічний процес, в якому можна виділити такі складові:

– постійна психологічна допомога дітям з особливими освітніми потребами, використання психологічних прийомів, методів психокорекції тощо;

– консультування батьків, які виховують дітей з психофізичними вадами розвитку;

– створення соціально-психологічних умов для ефективної соціалізації дітей;

– систематичне та системне психолого-педагогічне дослідження дитини в динаміці;

– формування життєвих компетентностей у дітей з вадами розвитку та активна їх соціалізація в оточуючому середовищі [3, с.15)».

Формування внутрішнього середовища навчального закладу, щоб кожна дитина яка там навчається відчувала захищеність, турботу та включеність у життя закладу. Усе вище перелічене входить у обов’язки психолога навчального закладу, також він здійснює психологічну діагностику усіх дітей освітнього закладу.

Що допомагає виявити та попередити зони ризику у які можуть потрапляти діти, Дослідити емоційно-вольову складову усіх дітей в сукупності та кожного окремо, задля виявлення та подальшої корекції емоційних настроїв дітей. Також робота із вчителями, асистентами та дирекцією школи. Усе вище сказане говорить про те, що психолог супроводжує усіх учасників освітнього середовища без виключення.

Щодо конкретно психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, психолог проводить різного типу діагностику основних

психологічних процесів дитини. А саме, діагностуються адаптивні можливості дитини, її статус у класі, комунікабельність, стосунки у родині.

Діагностується рівень інтелектуального розвитку та його відповідність віковим нормам. «А також:

– особливостей пізнавальної діяльності;
– емоційно-вольової та мотиваційно - потребової сфер;
– індивідуально-типологічних особливостей;
– рівня розвитку комунікативних здібностей;
– сильних і слабких сторін розвитку особистості [4]».

– Психолог приймає рішення, які методики включити при діагностуванні, керуючись положенням «Про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2001 р. №330. За результатами проведеної психологічної діагностики психолог надає узагальнену інформацію та рекомендації, які враховуються при розробці індивідуальної програми розвитку.

Важливим аспектом психологічного супроводу є робота із батьками діти чиїх мають ООП. Основною метою супроводу є залучити та включити батьків у процес навчання та виховання дітей з ООП, адже їх роль є максимально важлива у створені та розробці індивідуальних навчальних планів для їх дітей. Також, важливий їх досвід у домашньому вихованні дітей, їх особливості та здібності,які проявляються за межами навчально-освітнього закладу.

Також співпраця батьків із психологом може бути корисна для них самих, адже вони обговорювати певні проблемні ситуації у навчанні та вихованні дітей, будувати стратегії поведінки у таких ситуаціях на майбутнє, ділитися досвідом та консультуватися із фахівцем.

Важливим моментом психологічного супроводу сімей у яких є діти з ООП подолати стереотипи та певні труднощі, які виникають у взаємодії із соціумом. Також, психолог повинен проінформувати батьків про особливості

психічного розвитку дитини з тими чи іншими порушеннями та пояснити яким чином вони можуть вплинути на процес навчання та виховання. Психолог разом з батьками підбирає правильний підхід до дитини та прийоми які допоможуть його успішно реалізувати.

Наступним етапом психолога є робота з учнівським колективом, в якому перебуває дитина з психофізичними порушеннями, в першу чергу це формування у класі толерантного та позитивного ставленні учнів до дітей з ООП, шляхи комунікації та взаємодії.

Надання психологічної підтримки педагогам, від яких і залежить успішність освітнього процесу та комфорт учнів у навчальному закладі та безпосередньо на уроках.

Психологічний супровід навчання дитини з психофізичними вадами в умовах інклюзивного навчання передбачає також роботу з педагогічним колективом яка спрямована на формування у педагогів без оціночного ставлення до дітей з ООП, формування у них позитивних установок, формуванні розуміння особливостей тих чи інших психофізіологічних порушень, надання та опрацювання отриманих результатів діагностики та на її основі формування індивідуального підходу до кожного із дітей.

Таким чином, кажучи про інклюзивну освіту, слід зазначити, що це не тільки створення технічних умов для безперешкодного доступу дітей з ООП до загальноосвітніх закладів, а й специфіка навчально-виховного процесу, який повинен будуватися з урахуванням психофізичних можливостей дитини з особливими потребами.

В освітніх установах має бути організовано якісний психолого-педагогічний супровід, а також створений спеціальний морально-психологічний клімат в педагогічному та учнівському колективі. Психолого-педагогічний супровід інклюзивної освіти – це важлива складова моделі інклюзивної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нечепуренко Т. В. Сформованість предметної діяльності дітей дошкільного віку з порушенням психофізичного розвитку. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Херсонський держ. ун-т., Херсон : ХДУ, 2020. 60 с.

2. Кузнецова Л. В., Переслени Л. И., Солнцева Л. И. Основы специальной психологии: учебное пособие. 4-е изд., стер. М.: академия, 2007. 480 с.

3. Щербина Т. Є. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в спеціальному закладі загальної середньої. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Херсонський держ. ун-т., Херсон : ХДУ, 2020. 52 с.

4. Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації. Досвід, перспективи, результати. Семенівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів. URL: http://semenivka-school3.cn.sch.in.ua/inklyuzivne_navchannya/ (дата звернення: 12.02.2021)

5. Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України. Наказ Міністерства освіти і науки Українии від 20.04.2001, N 330. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0330290-01#Text (дата звернення: 12. 02.2021).

УДК 17.021

ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПАРОДИИ В СМЕХОВОЙ КУЛЬТУРЕ ВОЗРОЖДЕНИЯ

Родный Олег Владимирович,
д. филос. наук, профессор
Днепровский национальный университет
им. Олеся Гончара
г. Днепр, Украина

Аннотация: рассматриваются основные аспекты традиционалистских концепций пародии и особенности их ренессансной рецепции. Выделяется значение смеховой культуры, в частности, пародии как ее составной части, в формировании нового мировоззрения, а также амбивалентность пародии: отдаление от идеала и одновременно приближение к нему.

Ключевые слова: пародия, смех, Возрождение, антропология, культура

Формирование смехового поля ренессансной культуры составляет одну из актуальных и малоразработанных проблем современной гуманитаристики, обращенной к изучению Возрождения и позднетрадиционалистского художественного сознания. Немногочисленные культурологические концепции Ренессанса, сложившиеся в русле его нововременного освоения (Я. Бурхарт, Э. Кассирер, А. Ф. Лосев, Л. М. Баткин и др.), акцентируют учено-гуманистический характер и самого движения за возрождение античной древности, и соотнесенных с ним в мировоззренческом и эстетическом аспектах художественных феноменов XIV–XVII вв. В этом познавательном контексте комическое оказывается на маргинесе ментальности позднего традиционализма, оформляющейся в своей целостности центрацией интерсубъектной ценностной горизонтали, проблематизирующей аксиологическую вертикаль. Однако в русле создания новейших моделей

исторического движения культуры ее смеховая сфера, конституирующаяся в эпоху Возрождения, осмысливается как одна из составляющих «расшатывания» структуры средневековой культуры.

Ренессансному мироощущению было присуще магическое отношение к миру именно потому, что новый образ человека и соответствующего ему мира строились в не знающей предела сфере художественного воображения. Человеческое бытие в своей специфике оказывается как бы непрерывным творением в ориентации на высшие гармонии и смыслы, образы и символы, высвечивающие горизонт его чувственно-практической деятельности и задающие способ организации его духовно-нравственной жизни. В рамках пантеизма утверждаются антиаскетические ценности и проповедуется необходимость чувственности и наслаждения, возрождается эпикуреизм.

В эпоху позднего средневековья и особенно Ренессанса ослабевают иерархическая система христианских норм и оценок. Развитие философии, науки, литературы, искусства и ремесла того времени подготовили переворот вертикальной картины мира в плоскость горизонтали. Человеческое мировосприятие требовало пространственно-временного познания сути вещей и явлений.

Философия Возрождения активно разрабатывала новые критерии человеческой сущности и отношения к миру. Одно из самых знаменитых свидетельств Ренессансного мировосприятия – «Речь о достоинстве человека» (1496 г.) Пико Мирандоллы. Здесь поднимаются две главные темы – центральное положение человека в мире и глубокое внутреннее согласие всех безыскусных положений человеческой мысли.

Человек не обладает природой, которая его сдерживала бы. И в то же время, указывает Мирандолла, он способен имитировать все живые формы как вверху, так и внизу, как ангельские, так и демонические. Человек творит себя в действии, он отец самому себе. Человек имеет единственное условие – отсутствие всяких условий, свободу.

В этих утверждениях Пико Мирандоллы впервые в европейском сознании раскрылось видение человеческой природы как незавершенной возможности, как приключения саморазвития. Он призывает взглянуть на себя как на гигантский спектр возможностей, неизученные сферы которых включают богоподобное, столь же, как и дьявольское. «Не даем мы тебе, о Адам, – пишет Мирандолла, – ни определенного места, ни собственного образа, ни особой обязанности, чтобы и место, и лицо, и обязанность ты имел по собственному желанию, согласно твоей воле и твоему решению. …Я ставлю тебя в центре мира, чтобы оттуда тебе было удобнее обозревать все, что есть в мире» [1, с.507]. Человек находится в центре мироздания, соединяя собой высшее и низшее, будучи одновременно причастен ко всему, не закреплен ни в чем, и, следовательно, разрушая вертикаль. Человек божественен, потому что он вверху и потому что он в центре, а значит всюду, потому что он существо небесное и земное, смертное и бессмертное, «небесное в земном и земное в небесном» [1, с.509].

Один из первых философов Возрождения, Лоренцо Вала, буквально воспевает человеческие чувства, доставляющие наслаждения, выразив в одном из своих произведений сожаление, что у человека только пять, а не пятьдесят или даже пятьсот чувств. Вполне естественно, что подобная позиция приводила мыслителя к восприятию личности как центра бытия вообще. У Лоренцо Валла формулируется настоящая апология наслаждения, которая становится одним из важнейших принципов морали того времени. При этом, однако, само наслаждение понимается не только лишь как удовлетворение неких низменных плотских потребностей. Наоборот, в полном соответствии с Эпикуром, утверждается идея наслаждения как гармонии духовного и телесного начал, в равной степени присущих человеку и поэтому обязательных для него.

Философия Марсилио Фечино изменила канон красоты, включив в философскую рефлексию понятие радостного смеха. Фичино подчеркивает: «Все жаждет удовольствия, потому что все порождено не только земным, но и небесным удовольствием – перевод мой – Р.О.» [2, с.118]. Бог прекрасен сам

по себе, и благодаря ему все прекрасно на земле. Человек ощущает эту красоту, вглядываясь в нее, и через это постигает божественную красоту. В философии Фичино радость была основным принципом человеческого чувства, совершенство восхождения от Бога к телу. Философ подчеркивает: если любование Богом – «амброзия», то радость – «нектар». Смех как выражение радости участвует в космическом кругообороте, куда вовлечены все люди, стремясь к Богу.

Новая картина мира рассматривала предмет через призму материально-телесных образов и форм. Человечество искало смысл своего предназначения здесь, на Земле. Переворачивание христианской вертикальной картины мира в плоскость земной горизонтали происходило в результате отрицания небесных иерархических ценностей. Новое миропонимание, основанное на материально-телесных оценках, возникает благодаря средневековой народной смеховой культуре, представляющей собой мощнейший жизненный поток, сметающий на своем пути все старое, дряхлое, ветхое и являющийся живительным источником для воссоздания обновленного, радостного, ликующего благополучия на руинах прежней жизни.

Разложение феодального строя и христианской системы ценностей способствует интеграции официальной и народной культур. В эпоху позднего средневековья смех постепенно выходит за рамки дозволенной ему пространственно-временной области и внедряется во все сферы, официальной идеологии. На исходе средневековья смеховые образы особенно интенсивно проникают в большую литературу; письменное повествование ведется на народных языках. Появляются моралите, соти, фарсы; создаются шутовские общества. Эпоха Возрождения знаменуется падением священной идеологии и возрастанием роли смеховой культуры.

Возрождение признало миросозерцательное значение смеха; возможность взглянуть на мир по-иному, нежели это делает, официальная серьезность, предоставить всенародную безграничную утопическую свободу и

равенство, а также желанную надежду на обновленное в свете радости и счастья будущее.

У М.Хайдеггера имеет место некая новизна в понимании новоевропейской картины мира, которую он видит в том, что человек составляет себе такую картину мира, в которую включает и самого себя. Поэтому «человек становится репрезентантом сущего» [3, с.50] и, кроме того, обладает тенденцией набрасывания собственной языковой и концептуальной картины мира на все многообразие культуры.

Человеческая личность, освобожденная от внешних запретов, в своем бесконечном самоутверждении и в своей ничем не сдерживаемой стихийности, демонстрировала далеко не идеальные стороны человеческой природы.

Полифоничность определений социокультурного статуса смеха в эпоху Возрождения предполагает выявление соотнесенности ренессансной сферы комического с эпистемологическими и эстетическими основаниями возрожденческого мировоззрения. В контексте разработки этого ракурса освоения культуры Возрождения важным представляется и историко-поэтологическое исследование одного из главных способов смехового остранения ценностных проекций действительности – пародирования в пределах его реализации в ренессансном преобразовании топоса рыцаря – определяющего для мировосприятия Средневековья образного воплощения человеческого идеала.

Под пародией обычно подразумевают литературное произведение, которое подражает некоему известному предшествующему произведению, или отдельным линиям его сюжета, или героям, с комической или сатирической целью снижая и искажая их.

Целостная теория пародии формируется в трактатах римского ритора Квинтиллиана (35-96 н.э.), написанных в то время, когда уже был создан большой корпус пародийных текстов. Квинтиллиан в своем «Наставлении ораторам», подводя итог сложившимся к его времени представлениям о пародии, определяет ее как подражание уже созданным произведениям,

обращая внимание на характерный для этого жанра «подражательный» («имитационный») стиль. Кроме того, пародия должна носить уничижающий, разрушительный характер. Формообразующее начало пародирования Квинтиллиан связывает с особым – «снижающим» - стилем подражания, не ограниченным какой-либо жанровой моделью. Так обозначается вовлечение пародии в объектное поле риторизированной поэтики стиля, развернувшееся в Средние века в отождествление пародирования с риторическим приемом:

В контексте такого понимания пародирования критерием различения пародии и других литературных форм имитации или критики является ее, пародии, смехопорождающая функция, заключающаяся в таком преобразовании жанровой организации пародируемого произведения, которое остраняет его эстетическую тональность, задаваемую его стилем.

М.М.Бахтин рассматривает пародирование в контексте глубинной двусоставности средневекового мира, который включал в себя благоговейно-серьезное и смеховое, официальные жизненные устои и их карнавальное очуждение.

На исходе Средневековья начался процесс ослабления границ между культурой смеха и официальной культурой. Кульминацией этого процесса в XVI веке явился роман Ф.Рабле о Гаргантюа и Пантагрюэле. С формами народно-праздничного смеха прямо или косвенно связана и громадная пародийная литература средневековья. Средневековая пародия менее всего направлена на что-то отрицательное. Это – вторая правда о мире. Все жанры, сюжеты и образы литературы этой эпохи были объектом постоянного и упоенного самопародирования, а оно в свою очередь было лишь частью всеохватывающей пародийной игры, которую вела с собой средневековая культура в целом.

М.М.Бахтин подчеркивает, что средневековая пародия не знает запретных тем. В первую очередь и с особым размахом пародировались наиболее серьезные и, казалось бы, не допускавшие ни малейшей насмешки явления средневековой культуры – культ, литургия, когда, например, деву Марию

представляла нетрезвая девица, а торжественное богослужение проводили над богато украшенным ослом. В скабрезном духе снижались церковные тексты, включая Библию, вышучивались святые, которых наделяли непристойными именами вроде св. Колбаски, пародировались слова самого Иисуса на кресте ("Посему Господь велел и наказал нам крепко пьянствовать, изрекши свое слово: «Жажду»), пародировались государственная власть, двор, судопроизводство.

Все это значит, что объектом пародийного осмеяния были отнюдь не отжившие или периферийные моменты средневековой культуры, но, наоборот, моменты самые главные, высокие, даже священные. Тем не менее средневековая пародия, как правило, не только не навлекала на себя гонений, но даже поддерживалась многими церковными и светскими властителями.

Причина лояльного отношения официальной жизни Средневековья к ее смеховой параллели заключалась, на взгляд М.М.Бахтина, в том, что средневековая пародия стремилась не к дискредитации и обесценению пародируемого объекта, а к его комическому *удвоению.* Рядом с этим объектом возникал его сниженный двойник; рядом с величавым епископом – кривляющийся мальчишка в епископской митре, рядом с настоящим *Credo* – *Credo* пьяницы, рядом с любовной песнью – «дурацкая песня». Таким образом, основу средневековой пародии, переводившей на язык буффонады любые общепринятые представления и нормы, М.М.Бахтин связывает отнюдь не с кощунством и даже не со скепсисом, а, наоборот, с глубокой верой в эти представления и нормы. Средневековая пародия не отстранялась и не освобождала от существующих культурных и поэтических ценностей, она доказывала их жизненность.

В русле такого видения соотношения пародирования с его объектом в эпоху Средневековья эстетические основы пародии, определяющие ее своеобразие в этот исторический период, предстают остраняющим воссозданием ценностной иерархии, оформляющей и благоговейно-серьезный план средневекового мировосприятия, и его непосредственное – не очужденное

смехом – воплощение в художественной словесности. Такое преломление во внутренней организации пародирования иерархической модели образа мира истолковывается М.М.Бахтиным как его конкретно-историческое свойство. Однако, в ходе обращения к осмыслению комического в культурном контексте Возрождения ученый, обозначивший непосредственную связь ментальности этой эпохи с вовлечением смеха в поле большой культуры, задает видение пародийного «перевертывания» иерархии мироздания и его ценностных проекций как некоего универсального способа смехового обновления действительности. М.М.Бахтин пишет: «Отношение к смеху Ренессанса можно… охарактеризовать так: смех имеет глубокое миросозерцательное значение, это одна из существеннейших форм правды о мире в его целом. Об истории, о человеке, это особая универсальная точка зрения на мир…» [4, с.114]. Задавая такой трактовкой смехового начала культуры Возрождения линию ее изучения, раскрывающую глубинную типологическую соотнесенность различных путей формирования позднетрадиционалистского сознания, не выявленную в русле устоявшихся концепций национальных Ренессансов, бахтинское истолкование возрожденческого понимания смеха в то же время несколько сужает, как думается, и ренессансные способы структурирования комического, и их соотнесенность с ученой гуманистической культурой.

Пародия представляет собой остранение высокого. Ее основное назначение – не расшатывать, не снижать идеал, а на время очуждать его, снимать дистанцию между реальностью и этим идеалом, тем самым подчеркивая от противного его величие. В Средние века «осью» человеческого определения была утверждение дистанции между реальным и идеальным, вовлекающее в поле ее осознания и ее пародийное – временное – преодоление, предполагающее воссоздание различия между жизненной действительностью и ее ценностными проекциями в «серьезной» сфере культуры.

В ходе становления ментальности Возрождения рецепция такого соотнесения идеального и реального развернулась в переакцентуацию

средневековой ценностной вертикали в ренессансную аксиологическую горизонталь, в контексте которой наличие дистанции между идеалом и действительностью осмысливалось как условие ее преодоления. Пародирование, осуществляющееся в культурном контексте Ренессанса, уже не остраняет идеал, а изображает в ином свете дистанцию между идеалом и реальностью. Причем показывает эту дистанцию как условие достижения человеком своего идеала: если средневековый человек отождествлял свой идеал с обретением такого подобия Творцу, которое редуцировало бы «низкую» телесность до «высокой» духовности, то человек Возрождения постигает это подобие как воплощение универсальности собственной природы, объединяющее в себе все начала мироздания – «высокое» и «низкое», духовное и телесное.

Пародирование и отражает ту сферу этических и эстетических исканий Ренессанса, в которых происходит отдаление от идеала, обеспечивающее его осуществление.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мирандола. Речь о достоинстве человека – История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли: В 5-и тт. – М.: Изд. Академии художеств СССР,1962, Т.1. – С. 506-514.

2. Marsilio Ficino and the Phaedran Charioteer: Introduction, Texts, Translations. – California: Univer of California Press, 1981. – 284 pp.

3. Хайдеггер М. Время картины мира // Время и бытие. М., Республика, 1993. С. 41–62.

4. Бахтин М.М. Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса – М.: Художественная литература, 1990. – 543 с.

УДК 339.138

СУЧАСНІ ТРЕНДИ В РЕКЛАМІ

Розумей С. Б.
к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Колодюк С. А.
студентка
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Анотація. Обґрунтовано необхідність використання сучасних видів реклами як одного з потужних маркетингових інструментів. Визначено основні тренди реклами на поточний рік. Встановлено, що максимальна персоналізації рекламної аудиторії та використання сучасних Інтернет-технологій в рекламі є потужним механізмом просування продукції.

Ключові слова: рекламний продукт, персоналізована реклама, відеореклама, «going live», рекламний банер, відео-реклама.

Науково-технічний прогрес щодня додає в життя пересічної людини нові технології та девайси. Рекламний продукт, що був популярним та працював декілька років тому, сьогодні стає неефективними. На ринку та у свідомості споживача залишаються ті бренди, креатори яких дивляться в майбутнє та розуміють, що популярне сьогодні стане забутим завтра. Саме тому провідні компанії з усього світу інвестують мільярди доларів щорічно у статистичні агенції, які досліджують поведінку та зміни у мотивах споживачів, вдаючися до складних нейробіологічних та психологічних досліджень, пророкуючи майбутні тренди. Аналізуючи рекламні активності та кардинальні зміни, що відбулися у маркетинговому світі у 2019-2020 роках, провідні експерти в індустрії виділяють ТОП-5 трендів, не слідуючи яким бізнес може втратити свою цільову аудиторію назавжди. Головним трендом 2021 року за версією

американської аналітичної агенції «The Drum» є персоналізована реклама. Оскільки клієнти сприймають персоналізацію як привабливу і захоплюючу, наприклад, відеозвернення, які бренди надсилають своїм клієнтам замість використання старомодних холодних дзвінків чи електронної пошти.

Однією із найпопулярніших тенденцій 2021 року є відеореклама, що пов’язано з розвитком Інтернет-технологій в цілому. У рамках цього виду реклами існують деякі інноваційні способи комунікації [2]. «Going live» (пряма трансляція) є одним з них, оскільки потокове відео в реальному часі стає усе більш популярним з кожним днем. У зв'язку з великим об'ємом контенту, доступного в мережі, люди усе менше сприймають ідею довгих комерційних відеороликів та презентацій. Споживачі хочуть прямої, швидкої і лаконічної комунікації. З впровадженням таких платформ, як TikTok та Instagram Reels, очікується, що цього року реклама в короткометражному форматі стане дуже популярною. Під час пандемії Covid19 люди витрачають все більше часу у мобільних пристроях. На сьогоднішній день мобільна реклама стала одним з головних напрямків комунікацій підприємств зі споживачами. Очікується збільшення інвестиції компаній у цей вид реклами. Формат "сюжету" стає популярнішим, його прийняв Snapchat, Instagram, Facebook, WhatsApp, LinkedIn і YouTube [2]. Instagram дозволяє кожному користувачу формувати власні фільтри, а бренди мають можливість створювати захоплюючі враження для своєї аудиторії. Останнім часом зростає внутрішньоігрова реклама. Одним з поширених ходів розробників ігор в партнерстві з брендами є рекламні тридцяти секундні ролики, що дозволяють безкоштовно продовжувати прогрес улюбленої гри. За даними Statista – WhatsApp, Facebook Messenger і WeChat об'єднують більше 4 мільярдів активних користувачів в місяць, а один месенджер доставляє 100 мільярдів повідомлень в день [1]. Прогнозується, що бізнес в різних галузях промисловості почне вкладати більше засобів в рекламу усередині додатків.

Використання рекламних банерів з вбудованою відео-рекламою – це нова тенденція у візуальній рекламі. Включення відео в рекламні банери, є

зростаючою тенденцією і значно збільшує залученість аудиторії. Компанія Bannerflow повідомила, що показ реклами з відео може підвищити CTR більш ніж на 15% [1]. Ця форма реклами дозволяє маркетологам використати інформацію для застосування ремаркетингу у таргетованій рекламі у пошуковій системі, саме це стане однією з основних рекламних тенденцій в 2021 році.

Дослідження показали, що найбільшим рекламним проривом у 2021 році виявився вибух програмних оголошень за допомогою штучного інтелекту для автоматизації купівлі реклами. Це дозволить брендам точніше виділяти цільову аудиторію. Прогнозується, що цього року використання голосового пошуку і голосових команд в комерційних цілях та введення 5g-мереж будуть переживати бум. На думку К. Сулковского з DmexCo, 40% людей, які використовують голосовий пошук в приватних цілях, також використовують його у своїй роботі [2]. Це спричинить збільшення інвестицій у розробку голосових додатків та помічників. Таким чином, Alexa або Siri буде легше зв'язувати користувачів з бізнесом, покращуючи комунікацію.

Таким чином, вважаємо, що епоха розквіту маркетингової Інтернет-індустрії для рекламодавців пропонує більше, ніж коли-небудь, можливостей для цілеспрямованих контактів з потенційними та існуючими споживачами, використовуючи актуальний і індивідуально розроблений контент. Відповідно до прогнозів, 2021 рік стане роком нових можливостей для бізнесу, що максимально враховує сучасні тенденції розвитку Інтернет-комунікацій. Проте, він принесе багато загроз для тих компаній, які не згодні змінюватися під вимоги цифрової епохи реклами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Statista. E-mail marketing in the United Kingdom. Режим доступу: http://surl.li/lfqe

2. Jenny Stanly. Hottest advertising trends for 2021. Режим доступу: http://surl.li/lfqa

УДК 341.123.045.9

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Сіромська Ганна Миколаївна
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри філософії та політології
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Анотація. У статті розглянуто механізм забезпечення міжнародно-правових стандартів прав людини, сформований в рамках ООН. Проаналізовано принципи діяльності та компетенцію Комісії з прав людини, Верховного Комісара ООН з прав людини. Охарактеризовано процедуру розгляду скарг про порушення прав і свобод людини.

Ключові слова: права людини, ООН, Комісія з прав людини, стандарти, контрольна діяльність.

Після Другої світової війни актуалізувалася потреба у створенні ефективного механізму захисту прав і свобод людини. Ключовою умовою появи такого механізму, закономірно, вважалося визнання світовою спільнотою екстериторіальних зобов’язань щодо таких прав. Цю умову вдалося реалізувати внаслідок ухвалення Статуту ООН 1945 р. і Загальної декларації прав людини 1948 р., у преамбулі якої наголошувалося на «співпраці з Організацією Об’єднаних Націй» та здійсненні заходів у сфері захисту прав людини «як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією» [1]. Саме ці два документи заклали міжнародно-правову базу для створення універсального механізму захисту прав людини у світі [2, с. 63]. Разом із цим поступово був узятий курс на

стандартизацію прав людини, створення універсальних юридичних моделей поведінки країн-членів відносно своїх громадян.

Інституційний контрольний механізм щодо реалізації міжнародно-правових стандартів прав людини набув універсального виміру. Універсальні інституційні механізми – це органи і організації, юрисдикція яких поширюється на весь світ, незалежно від державних та регіональних кордонів. ООН несе загальну відповідальність за діяльність системи захисту прав людини, організує дослідження і робить рекомендації з метою сприяння міжнародному співробітництву у галузі прав людини і свобод людини (ст. 10, 12 Статуту ООН) [3]. Статут зобов'язує головний орган ООН – Генеральну Асамблею – приділяти особливу увагу захисту прав людини. Так, згідно із Статутом ООН, до функцій і повноважень Генеральної Асамблеї ООН відносяться, зокрема, організація досліджень і підготовка рекомендацій в цілях здійснення прав людини і основних свобод і сприяння міжнародній співпраці в економічній, соціальній і гуманітарній областях і в області культури, освіти і охорони здоров'я [3].

Міжнародний інституційний механізм захисту прав особи визначають як систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, створених для контролю за дотриманням міжнародних угод щодо захисту прав людини. До міжнародних механізмів захисту прав людини відносять: 1) міжнародні органи, які діють у рамках угод з прав людини, складаються з незалежних експертів або представників урядів і приймають загальні рекомендації; 2) міжнародні несудові органи для контролю за дотриманням угод щодо прав людини, які складаються з експертів як фахівців і приймають конкретні рекомендації, обов'язковість яких базується на моральному авторитеті міжнародного органу; 3) міжнародні юрисдикційні органи несудового чи судового характеру щодо захисту прав людини, які виносять обов'язкові рішення і можуть забезпечити виконання цих рішень [4, с. 112].

Інституційний контрольний механізм щодо реалізації міжнародно-правових стандартів прав людини універсального рівня реалізується такими

суб'єктами: 1) постійні органи, які є частиною апарату ООН. До них належать Генеральна Асамблея ООН, Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР), Рада Безпеки ООН, Рада Опіки ООН, Комісія ООН з прав людини, Верховний Комісар ООН з прав людини (посада заснована у 1993 р.; до цього підштовхнули події, пов'язані з геополітичними змінами у світі [5, с. 37]); 2) спеціалізовані установи ООН – постійно діючі міжнародні організації, що діють на підставі власних статутів і угод з ООН. (наприклад, це Міжнародна організація праці, Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та ін.); 3) конвенційні органи ООН щодо реалізації міжнародно-правових стандартів прав людини [6, с. 29].

Серед основних органів ООН особливу роль у захисті прав людини відіграє Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР), яка під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну і соціальну діяльність ООН, у тому числі, як зазначено в Статуті, готує «рекомендації з метою залучення поваги і дотримання прав людини та основних свобод для всіх». Рада з прав людини при ЕКОСОР є органом так званої «петиційної компетенції». Підзвітною їй була Комісію з прав людини, створена згідно із ст. 68 Статуту ООН і до якої увійшли представники країн-членів цієї організації. Спершу до складу Комісії входило 18 представників країн-членів, кількість яких постійно зростала. Уже з 1990 р. її чисельність сягнула 53-х. При виборі представників до Комісії з прав людини (термін чинності складає три роки) діє географічний принцип: від Африки – 15 членів, від Азії – 12, від Латинської Америки – 11, від групи західноєвропейських та інших держав – 10, від Східної Європи – 5 [7, с. 105–106].

Початково Комісія зосереджувала свою роботу на розробці документів у сфері прав людини, утримуючись від висловлення застережень у випадках порушення таких прав певними країнами. Проте, починаючи з 1967 р. Комісія стала розслідувати випадки порушень прав людини й публікувати про це свої звіти (як правило, вони стосувалися країн Африки). Для більшої ефективності Комісія прав людини творила спеціальні робочі групи, які діяли за

географічним принципом, а з 1980-х років – за тематичним [2, с. 64]. Однак бажаної ефективності Комісія так і не змогла досягти, оскільки стала заручницею політичного протистояння [8, с. 75]. Нарешті, у 2006 р. Комісію замінила Рада з прав людини – міжнародний правозахисний орган у системі ООН. З того часу робота експертів цієї організації полягає у: 1) встановленні фактів порушень прав людини (під час інспекційних відряджень); 2) скерування запитів урядам країн; 3) підготовка тематичних досліджень; 4) публікація прес-релізів; 5) представлення відкритих доповідей на Генеральну Асамблею ООН тощо [7, с. 110–112].

Органи, що створені відповідно до міжнародних угод, так звані «договірні органи» або ж в нашому випадку – «конвенційні органи», є зазвичай комітетами, що складаються з незалежних експертів, які відбираються державами-учасниками відповідного договору. У їх функції входить моніторинг дотримання державами учасниками прав, закріплених договорами, і винесення рішень щодо скарг проти цих держав. У механізмах діяльності цих комітетів присутні певні відмінності, однак порядок їх функціонування дуже схожий [9, с. 38–39]. На сьогодні при дотриманні відповідної процедури (умов прийнятності) можуть отримувати і розглядати індивідуальні скарги або повідомлення приватних осіб наступні комітети: 1. *Комітет з прав людини*. Може розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення прав, закріплених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права щодо держав-учасників I Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. 2. *Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок.* Може розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок державами-учасниками Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. 3. *Комітет проти катувань*. Може розглядати індивідуальні скарги на передбачувані порушення прав, закріплених Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання щодо держав-учасників,

які зробили необхідну заяву. 4. *Комітет з ліквідації расової дискримінації*. Може розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації державами-учасниками, які зробили необхідну заяву відповідно до статті 14 Конвенції. 5. *Комітет з прав інвалідів*. Може розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення Конвенції про права інвалідів державами-учасниками Факультативного протоколу до Конвенції. 6. *Комітет з насильницьких зникнень*. Може розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення Міжнародної конвенції для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень державами-учасниками, які зробили необхідну заяву. 7. *Комітет з економічних, соціальних і культурних прав*. Може розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права державами-учасниками Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права. 8. *Комітет з прав дитини*. Може отримувати і розглядати індивідуальні повідомлення про можливі порушення Конвенції про права дитини та її Протоколів державами-учасниками Факультативного протоколу (про процедуру повідомлень) до Конвенції про права дитини [9, с. 39].

Сьогодні існує низка механізмів контролю за дотриманням прав людини у конкретних державах – починаючи від періодичних звітів до судових позовів. Повноваження контрольних органів різноманітні – одні органи обмежуються рекомендаціями, інші володіють правом застосовувати санкції до порушників [2, с. 66]. При цьому варто відзначити тенденцію до зростання ваги індивідуальних петицій – скарг у системі захисту прав людини. Розглядаючи ту чи іншу скаргу контрольні органи ООН у праві висловлювати свою думку щодо відповідності національного законодавства міжнародному [10]. Зауважимо, що контрольні органи ООН можуть приймати і розглядати такі скарги лише у тому випадку, якщо держава, громадянином якої є позивач, приєдналася до Міжнародних пактів про права людини 1966 р.

Висновки. Отже, найбільш розгалуженою в контексті забезпечення міжнародно-правових стандартів прав людини є система ООН, яка охоплює низку комітетів та інших інституцій, а саме Управління Верховного комісара ООН з прав людини, десять комітетів незалежних експертів, які контролюють здійснення основних міжнародних договорів з прав людини. Інституційний механізм забезпечення міжнародно-правових стандартів прав людини можна розглядати як систему міжнародних універсальних та регіональних організацій, які відповідно до міжнародних договорів та статутних положень наділені юрисдикційними повноваженнями щодо здійснення функцій контролю за дотриманням реалізації міжнародно-правових стандартів прав людини. У сучасному світі роль контрольних органів ООН у сфері прав людини неухильно зростає.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 A(III) Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року (Неофіційний переклад). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 995_015#Text
2. Павлык Л. Международно-правовая защита прав и основных свобод человека // Вестник РУДН. Серия «Юридические науки». – 2004. – №2. – С. 62–73.
3. Статут Організації Об’єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010&c=1#Public
4. Петранов Б. Правовое государство и международное сотрудничество в области прав человека. Международное право в современном мире. – Москва: Международные отношения, 1991. – 148 с.
5. Цапков А. Реформа ООН в области защиты прав человека // The scientific heritage. – 2019. – No 41. – С. 37–39.
6. Наливайко Л., Степаненко К. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. – Дніпро: ДДУВС, 2019. – 184 с.

7. Лукьянцев Г. О деятельности Комиссии ООН по правам человека в контексте международного контроля // Вестник РУДН. Серия «Юридические науки». – 2006. – №1. – С. 105–117.

8. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці. Пер. з англ. – Львів: Кальварія, 2004. – 279 с.

9. Зубарева А. Взаємовідносини Комітету ООН з прав людини з іншими договірними органами з прав людини системи ООН // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 37. – Ч. 2. – С. 39–46.

10. Данилова В., Гусева А. К вопросу о механизмах защиты прав человека // Концепт. – 2014. – Спецвыпуск №27. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ k-voprosu-o-mehanizmah-zaschity-prav-cheloveka

УДК 373.31

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗВО

Снєдкова Людмила Антонівна
кан. мист. доцент ХГПА,
Снєдков Антон Ігорович,
викладач вищої категорії
Харківський фаховий вищий коледж мистецтв,
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглядається сутність та класифікація форм організації музично-виховної роботи у закладах вищої освіти.

Ключові слова: музично-театральна діяльність, особистість, музично-виховна робота, сутність.

Поняття «форма» означає: спосіб організації і спосіб існування предмета, процесу, явища. Форма в педагогічній науці визначається як спосіб організації виховного процесу, що відображає зовнішні ознаки явища у той час, коли метод вказує на внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємовідносини викладачів і студентів. Ефективність організаційних форм залежить від умілого використання методів досягнення відповідних цілей (інструментування). Форми організації виховного процесу мають бути оригінальними, творчими, науково обґрунтованими, майстерно сконструйованими, тобто мають гармонійно поєднувати довершеність, оригінальність і красу. Як і в художньому творі, форми виховання мають свої структурні компоненти (композицію), тобто свій початок і закінчення (експозицію, зав'язку і розв'язку), кульмінаційні моменти, що хвилюють душу дитини, підлітка, юнака чи дорослу людину, формуючи нестандартність їхнього характеру. Як і форми живопису, форми виховання забезпечують певне

забарвлення, тон, відтінки, форми виховання забезпечують також оригінальність побудови змісту, виховних впливів, естетизацію виховного процесу. Є різні підходи до класифікації форм виховання: фронтальні чи масові; групові чи гурткові; індивідуальні. Масові форми музично-виховної роботи у ЗВО – загально академічні хор, оркестр народних інструментів, свята, карнавали, огляди, конкурси, колективні відвідування оперних вистав, концертних залів, музеїв музичної культури, музичних лекторіїв (лекції-концерти, бесіди про музичне мистецтво), музичних абонементів, перегляд відеофільмів – екранізацій опер і балетів. Гурткові форми музично-виховної роботи у ЗВО:

- сольні,
- інструментальні,
- хорові,
- ансамблеві (вокальні та інструментальні ансамблі,
- фольклорний ансамбль),
- танцювальні,
- музичні факультативи.

Крім того, широко використовують різні види музичних заходів - свята, тематичні вечори, дискотеки, театральні постановки, збирання фонотеки тощо. Потреба індивідуального підходу зумовлена тим, що будь-який вплив на студента переломлюється через її індивідуальні особливості, через „внутрішні умови”. Необхідною умовою успішної індивідуальної роботи є вивчення індивідуальних особливостей студентів. Щоб впливати на особистість, треба її знати. Передусім важливо встановити довірливі, доброзичливі стосунки між педагогами й студентами. Зробити це часом нелегко, оскільки молодь, яка найбільше потребує індивідуальної виховної роботи, нерідко підозріло ставляться до педагогів. Велике значення при цьому має авторитет викладача, знання ним студентів, уміння швидко зорієнтуватися у ситуації, передбачити наслідки своїх дій. Така робота повинна бути систематичною. Спрямовуватися не лише на проведення бесід з конкретного приводу, а й наперед продуманих

профілактичних розмов та інших заходів з виховання. В індивідуальній виховній роботі осмислюють і визначають термін педагогічного впливу: розрахований він на отримання очікуваних результатів негайно чи внаслідок тривалого впливу на особистість. В одних випадках реагують на вчинок одразу, в інших – детально аналізують його і лише тоді вирішують, яких заходів виховного впливу вжити.

Методика індивідуального виховного впливу залежить від індивідуальних особливостей студентів і їхнього психологічного стану, темпераменту. В кожному конкретному випадку слід створити педагогічну ситуацію, яка б сприяла формуванню позитивних якостей чи усуненню негативних. Індивідуальний виховний вплив здійснюють через безпосередній вплив педагога на особистість студента або через колектив. Ці способи взаємопов'язані, взаємодоповнюють один одного. Безпосередній виховний вплив на вихованця педагог здійснює наодинці з ним або в присутності студентів, батьків, педагогів (що посилює виховний вплив, проте зловживати цим не слід, оскільки страждає почуття гідності вихованця). В опосередкованому впливі на вихованця між ним і педагогом з'являється нова ланка – колектив.

Вплив колективу може бути відкритий (керівник явно ставить перед ним завдання впливу на конкретного студента), або прихований (завдання ставиться з таким розрахунком, що його виконання колективом саме по собі позитивно вплине особисто). У першому випадку студент знає, що виховний плив спрямований на нього, у другому – і він, і колектив можуть лише здогадуватися про це.

В індивідуальній виховній роботі необхідно передбачити координування впливів на молодь педагогів, батьків і колективу. Така координація здійснюється за умови щоденного аналізу результатів виховного впливу, обміну думками з питань життя і діяльності студентів.

Для успішного ведення цієї роботи потрібне її планування, що враховує характеристики особистості й передбачувані результати виховного впливу

(проект особистості). Це дає змогу керувати процесом виховання, координувати всі виховні впливи, поглиблювати й розширювати цілі та завдання виховання. Наявність проекту на кожного вихованця робить індивідуальну роботу педагогічно доцільною, цілеспрямованою[4, с. 23].

Зроблено спроби класифікувати форми організації музично-виховного процесу залежно від методики музичного виховання. За такої класифікації форми виховання поділяють на групи: словесні (інформація, збори, конференції, зустрічі, усні журнали тощо); практичні (походи, екскурсії, спартакіади, олімпіади, конкурси); наочні (шкільні музеї, кімнати і зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки і вітрини нових книжок, тематичні стенди тощо).

Подібні узагальнені групи форм організації виховання можуть бути і сьогодні доцільними варіантами їхньої класифікації, але за умови, якщо вони чітко поєднуватимуться із підструктурами системи виховання і відповідатимуть методиці виховання. Організаційні форми можна також класифікувати відповідно до змісту виховання, враховуючи при цьому основні напрямки діяльності студентів[6, с. 13].

Діяльність молоді в рамках позаурочної виховної роботи є багатогранною і різноманітною. І чим ширше коло діяльності, тим багатшим є духовний світ , більше перспектив для формування морального обличчя особистості. Види діяльності не мають певних меж: вони видозмінюються, оновлюються, втрачають свою актуальність чи, навпаки, підвищується їхня пріоритетність. Тому перелік видів діяльності може бути лише відносним.

Спосіб організації кожного із видів діяльності вимагає від педагога творчого підходу. Слід при цьому враховувати, що одні і ті самі форми можуть стосуватися різних напрямків діяльності студентів. Тому більш доцільним вважають педагоги проведення комплексних форм виховання, які узагальнюють сукупність виховних впливів, форм і методів.

При виборі форм організації позакласних музичних заходів слід ураховувати певні методичні рекомендації:

- дотримуватися основних принципів організації позакласної музичної діяльності молоді: наступність, планомірність, послідовність, систематичність і захопленість;
- урізноманітнити зміст позакласних заходів для накопичення музичного досвіду студентів та збагачення їх новими музичними враженнями;
- підбирати художній ілюстративний матеріал високої якості і показувати його відмінне виконання як викладачем, так і студентами;
- підвищувати цікавість змісту позакласного заходу, новизну його елементів;
- враховувати вікові особливості, музичний рівень їх розвитку, підбирати відповідні форми проведення позакласних занять, доступний музичний і літературний матеріал;
- направляти музичну роботу на розвиток активності студентів, їх уяви та ініціативи;
- дотримуватися певної тривалості заняття в залежності від віку студентів.

Свята, як правило, є яскравими подіями в житті академії. Це - центр формування різноманітних емоцій і почуттів молоді. Свято об'єднує в собі різні види мистецтва: музику, образотворчу і драматичну діяльність, художнє слово, танець. Музика зазвичай провідний компонент свята, вона з'єднує всі інші види мистецтва, створює певний емоційний настрій відповідно до теми торжества. Свята можуть бути пов'язані з конкретними датами календаря (Різдво, Масниця, День Матері), а можуть мати більш загальну тематику - свята до знаменних дат, музичні свята пісні, події музичного життя ("Музика усюди живе" , "В гостях у композитора"). Організатору святкових урочистостей слід проводити їх у взаємозв'язку з постановкою музичного виховання на лекціях дисципліни музичного мистецтва, а також з урахуванням музичної діяльності

студентів у позаурочний час (заняття в хорі, музичному театрі, фольклорному ансамблі тощо) [5, с. 67].

Важлива попередня підготовка до свята. Необхідно вибрати тему, наповнити її відповідним змістом, розташувати ілюстративний матеріал у певній послідовності, точно вказати всіх учасників, продумати оформлення декорацій, костюми, атрибути, музичний супровід, включити спортивні розваги, атракціони, естафети по командам. Важливо розподілити по групах: декоратори, художники, учасники масових сцен, солісти, хористи, танцюристи, режисери, а також визначити основні обов'язки між цими групами. Для свят відбираються добре вивчені пісні, танці, музичні ігри, п'єси (фортепіано, гітара). Повинні звучати яскраві твори, улюблені студентами та відповідні темі свята. У програмі свята передбачається: відгадування загадок, використання малюнків та аплікацій, тривалість і темп виступів, чергування номерів, співвідношення молоді та педагогічної участі.

Свята вимагають не тільки продуманого сценарію, а й художнього оформлення (світло ефектів, декорацій, костюмів), і чим велику допомогу можуть надати викладачеві керівники різних гуртків та педагоги, тим вдаліше святковий спектакль (так, наприклад, декламацію може підготувати викладач української мови). У цілому організація свят вимагає активності та мобільності педагога. І звичайно, неоціненною допомогою в підготовці будь-якого святкового заходу є участь в них батьків - і в якості глядачів, і в якості дійових осіб - костюмерів, гримерів і декораторів-оформлювачів. У проведенні свят дуже важлива яскрава і емоційна мова ведучого. Свято - це не тільки прояв художніх здібностей і творчої ініціативи, а й зустріч з кимось або чимось цікавим. Особливу атмосферу таким заходам надає участь у них дитячих поетів, композиторів і професійних артистів. Характеристика форм музично-виховної роботи:

Вікторина - цікава гра, у процесі котрої в логічній або хронологічній послідовності ставляться запитання, що об'єднані загальною темою.

Гра - в основі - принцип змагання у кмітливості й швидкості реакції у процесі відповідей на різноманітні запитання.

КВК - складається з кількох конкурсів: привітання команд, розминка, змагання на кмітливість та швидкість кількох учасників, конкурс капітанів, домашнє завдання. Конкурс (драматичний, пантоміми, ораторів, вокальний, танцювальний) - змагання на краще творче виконання якогось завдання.

Олімпіада - змагання учнів у виконанні різних завдань навчального характеру, що має на меті перевірити якість їхньої теоретичної і практичної підготовки, стимулювання їх до більш активної роботи із засвоєння знань.

Турнір - форма пізнавальної діяльності учнів, творче змагання кількох команд-учасників, які по черзі "атакують" і "обороняються", ставлячи запитання супротивнику і колективно готуючи відповіді. Фестиваль - конкурсне змагання, огляд талантів учнів, у процесі якого протягом кількох днів відбуваються вікторини, екскурси, вечори. Естафета - гра, огляд винахідливості, фантазії, гумору, де учасники вигадують один для одного завдання на імпровізацію (вигадати і показати сценку, інсценізацію з якогось літературного твору, передати пантомімою зміст приказок, загадок, прислів'їв та ін.) і по черзі їх виконують. Бесіда - форма обміну думками, спостереженнями на якусь тему. Серед видів бесід найпопулярніші такі, тематика котрих пов'язана з образотворчим мистецтвом (естетичні), із нормами і принципами моралі (етичні), з проблемами світогляду (філософські). Основні умови, що сприяють дієвості бесід: розчленування складних морально-естетичних та світоглядних тем на конкретніші проблеми; розробка тематичного і змістового планів з урахуванням загального розвитку й віку студентів; емоційно позитивне ставлення молоді; використання різноманітних прийомів під час. проведення бесіди, що активізують увагу і забезпечують, стійкий інтерес до колективного обговорення; авторитетність ведучого. Дієвість сценарію бесіди залежить від всебічного знання предмета розмови, вміння організувати серед актива групи, обмін думками, добору цікавих запитань, що забезпечуватимуть колективний аналіз та відповідні висновки, від

загальної структури, що визначає логіку, послідовність проведення: визначення теми та стимулювання зацікавленості до змісту, обґрунтування значимості обговорюваної теми, послідовність у розкритті питань, підбиття підсумків[2, с. 18]. Сценарії диспуту (суперечка з метою поглибленого розкриття проблемного питання), конференції (форма обговорення літературних творів, кінофільмів, театральних вистав), зустрічі (форма інтерв'ювання, спілкування з реальними або уявними особами), ток-шоу (дискусія з великою кількістю учасників, що в доброзичливій атмосфері обговорюють актуальну моральну проблему) створюються подібно до сценарію бесіди. Вечір (музичний) - документально-художня вистава, одна з дієвих форм виховання естетичних смаків учнів, розширення їхнього культурного світогляду, виховання почуття прекрасного, розвитку творчих здібностей та обдаровань, інтересу до літератури. Концерт (від італ. змагання) - публічне виконання творів малих форм різноманітних видів мистецтв. Театралізований концерт - концерт, що має єдиний сценічний образ, для створення котрого використовуються виразні театральні засоби: сюжетний хід, рольова персоніфікація ведучих, сценографія, театральний костюм, грим, сценічна атмосфера. Сценарій концерту складається з переліку художніх номерів; що супроводжуються текстом ведучого, а також описом виразних засобів (світло, музика, кіно, слайди, масові мізансцени), що становлять єдиний образ вистави, причому номери, як правило, об'єднані у художньо-смислові блоки (взаємопов'язані концертні виступи).

Літературно-музична композиція - вид театральної вистави, в якій органічно сполучаються літературно-художні та музичні елементи для цілеспрямованого і найбільш продуктивного впливу на розум та почуття глядача. Цікавою формою роботи є творчі зустрічі. Метою таких зустрічей є підтримка інтересу учнів до різних сторін музичної освіти, пошук нових творчих форм спілкування музичної молоді і майстрів, заслужених діячів, і просто цікавих людей у сфері культури і мистецтва.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX ст. Навчальний посібник / Л. Кияновська. – Чернівці : Книги – XX1, 2007. – 424 с.

2. Котляревський І. Музично-теоретична україністика / І. Котляревський // Українське музикознавство. Науково-методичний збірник. Вип. 28. – Музична україністика в контексті світової культури. – Київ, 1998. – С. 9-12.

3. Котляревський І. Пріоритетність як фактор розвитку музикознавства / І. Котляревський // Теоретичні та практичні питання культурології : Українське музикознавство на зламі століть. Збірник наукових статей. Вип. IX. – Мелітополь : Сана, 2002.

4. Ляшенко І. Історико-стильові та фольклорні джерела формування української композиторської школи / І. Ляшенко // Українська художня культура. – Київ : Либідь, 1996. – С. 217-234. 45

5. Корнелюк Т.А. Музыкознание как открытая система : опыт постановки проблемы : на материале отечественной музыкальной науки : дис. … канд. искусствоведения: 17.00.02 – Музыкальное искусство / Т.А. Корнелюк. – Киев – Новосибирск, 2007. – 199 с.

6. Польська І.І. Методологічна проблематика в сучасному музикознавстві / Польська І.І. // Культура України. Випуск 46. –Харків, ХДАК, 2014. – С. 267 – 274.

7. Юдкин И. Проблема «Восток-Запад» в исследования музыкальной культуры : попытка определения / И. Юдкин // Проблемы музыкальной культуры. Сб. ст. Вып. 2. –Київ : Музична Україна, 1989.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Страшинська Лариса Володимирівна,
д.е.н., професор
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна
Хажанець Ольга Володимирівна
здобувач
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Анотація. Досліджено сутність ціни як активного інструмента формування структури виробництва. Розглянуто вплив ціни як вирішального фактору результатів виробничої і фінансової діяльності фірми. Доведено, що формування стратегії ціноутворення – один з найбільш значимих аспектів функціонування підприємства в ринковому середовищі. Обґрунтовано, що «управління» споживачем щодо ціни можливо за умови, коли остання буде відповідною не тільки з точки зору виробника, а й з урахуванням вимог споживача.

Ключові слова: ціна, попит, цінова політика, пропозиція, стратегії ціноутворення.

Реалізація економічних законів попиту і пропозиції здійснюється через ринкову ціну. В умовах конкуренції ціна впливає на встановлення пропорцій у господарстві. Якщо в країні панує монополія державної власності на засоби виробництва, ціна втрачає роль регулятора економіки, перестає бути рушійною силою розвитку виробництва.

Формою вираження потреби в життєвих засобах, що визначається певною кількістю товарів і послуг, які споживачі зможуть придбати за цінами, що

склалися на ринку, виступає попит. Рух попиту визначається законом попиту, який відображує причинно-наслідковий зв'язок між зміною ціни і зміною величини попиту, який має зворотний характер: підвищення ціни зумовлює зменшення попиту, зниження ціни – його зростання.

У законі попиту виявляється суперечність між ціною і платоспроможністю, точніше – між ціною та існуючою на цей час величиною платоспроможного попиту населення. Якщо ціна зросла, то за незмінного платоспроможного попиту населення зменшуються можливості здійснення купівель, причому не в номінальному грошовому, а в натуральному вираженні. Наприклад, замість 5 кг певного харчового продукту покупець зможе придбати тільки 3–4 кг або змушений буде купувати дешевий замінювач звичайного для нього продукту (замість вищого сорту чаю купувати нижчий, замість кави – чай).

Засобом розв’язання цієї суперечності є зменшення попиту на товари, ціна на які зросла. Протилежна ситуація спостерігається при зниженні ціни. Споживач має можливість придбати ті товари, які раніше були недоступні для нього через низьку купівельну спроможність. У цьому випадку зростає попит на дорожчі товари.

Існують різні форми вияву закону попиту. Серед них відзначимо таку форму вияву, як ефект заміщення. Він полягає у переміщенні попиту на дешевий товар – замінювач.

Інша форма вияву закону попиту – ефект доходу – спостерігається тоді, коли відбулося зниження ціни. Це зумовлює появу у споживача вільної суми грошей, яка може бути спрямована на придбання додаткових життєвих засобів.

Отже, ціни є активним інструментом формування структури виробництва, здійснюють вирішальний вплив на рух суспільного продукту, сприяють підвищенню ефективності виробництва, впливають на розподіл і використання робочої сили, визначають життєвий рівень населення.

Ринкова економіка базується на самостійних, економічно відокремлених товаровиробниках, для яких ціни – вирішальний фактор результатів виробничої

і фінансової діяльності фірми. Ринок диктує умови виживання, тому оптимальна цінова політика, грамотна тактика формування цін, економічно вивірені методи ціноутворення складають основу успішної діяльності будь-якого підприємства, незалежно від його форми власності.

Динамічність ринкових перетворень та поглиблення процесів глобалізації світової економіки свідчить про те, що значній частині вітчизняних підприємств ще й досі доволі складно пристосуватись до ринкового механізму господарювання. Досвід показує, що однією з найбільш складних і болючих проблем стало вільне ціноутворення, тому виникає необхідність належним чином орієнтуватися в ціновій кон'юнктурі ринку і провадити власну ефективну для підприємства цінову політику.

Адже, для того, щоб продати свій товар або послугу на ринку, виробник повинен призначити на них ціни, які були б прийнятними для споживачів. В іншому випадку їх неможливо буде вдало продати на ринку, що вимагає визначення найбільш ефективної цінової політики. Таким чином, ефективна цінова політика полягає в тому, щоб встановлювати на товари такі ціни, так варіювати ними в залежності від ситуації на ринку, щоб оволодіти його максимально можливою часткою, досягти запланованого обсягу прибутку і успішно вирішувати всі стратегічні й тактичні завдання.

В реальних умовах ціни формуються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, які визначають рівень і динаміку цін. Для обрання цінової стратегії підприємство повинно виявити і проаналізувати всі фактори, які зможуть здійснити вплив на ціни.

Результати дослідження свідчать про те, що формування стратегії ціноутворення – один з найбільш значимих аспектів функціонування підприємства в ринковому середовищі. Стратегія ціноутворення являє собою обґрунтований вибір з декількох можливих варіантів ціни такого, який сприяв би найбільш ефективному вирішенню завдань, які стоять перед підприємцем, у поточному і довгостроковому періодах. На теперішній час існує безліч різних цінових стратегій, яким властиві ті чи інші економічні ознаки, а підприємство

обирає з цього різноманіття ту стратегію, яка є найбільш прийнятною на даному підприємстві або розробляє свою власну цінову стратегію.

Новий підхід до ціноутворення полягає в «управлінні» споживачем. Одним з головних завдань керівника повинно стати створення і модифікування нових потреб, «виховання» свого покупця. Використання методу параметричного ціноутворення дозволяє розрахувати ціну, обґрунтовану не тільки з точки зору виробника, а й з урахуванням вимог споживача, і дає йому можливість зробити вибір між різними товарами і виробниками, спираючись на «цінність» даного виробу для споживача.

Для розрахунку цінності товару для покупця необхідно в якості порівняльного зразка обирати не товар конкурентів, а товар, що володіє найкращими показниками за всіма параметрами з точки зору покупця – «ідеальний товар». Аналіз цінності виробу повинен спрямовувати дії підприємця у відповідне русло і слугувати орієнтиром для подальшої роботи щодо удосконалення характеристик виробу. А принцип «управління» споживачем в цьому випадку повинен зводитись до того, що метою підприємця повинно стати формування «ідеального» товару у споживачів, підпорядкованого вимогам і можливостям підприємця.

Математичний апарат, застосовуваний при вирішенні поставлених завдань, вимагає збору, зберігання, обробки і видачі великих масивів інформації в найкоротші терміни. Рішення таких завдань супроводжується значним обсягом обчислювальних операцій. У зв'язку з цим велике значення має автоматизація процесу ціноутворення, доцільність якої пояснюється тим, що ціноутворення є дуже трудомістким процесом.

Отже, вивчення цінової політики підприємства є одним з визначальних аспектів, особливо актуальним в умовах трансформаційних змін. Розробка і оцінювання стратегії підприємства щодо ціноутворення в умовах ринку – складний процес, що потребує більшою частиною колективного опрацювання і прийняття відповідальних рішень.

Утримання стійких позицій на ринку вимагає впровадження нового підходу до ціноутворення, який полягає в «управлінні» споживачем щодо придбання ним товару, ціна на який буде обґрунтованою не тільки з точки зору виробника, а й з урахуванням вимог споживача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базднікін А.С. Ціни і ціноутворення: Навчальний посібник. М.: Юрайт, 2005. – С. 332.

2. Герасименко В.В. Ціноутворення: Навчальний посібник. М.: ИНФРА-М, 2005. – С. 422.

3. Липсиц І.В. Ціноутворення: Підручник. М.: Економіст, 2005. – С. 447.

4. Томас Т. Негл Стратегія і тактика ціноутворення. СПб.: Пітер, 2004. – С. 572.

5. Салімжанов І.К. Ціноутворення та оподаткування: Підручник. М.:Проспект, 2003. – С.420.

6. Чудаков А. Д. Ціни і ціноутворення. 500 питань і відповідей. СПб.: Пітер, 2005. – С.390.

УДК 619.616.995.576.8

ВЛИЯНИЕ РАЗЛИЧНЫХ АНТРОПОГЕННЫХ И ЕСТЕСТВЕННЫХ ФАКТОРОВ НА ЗАРАЖЕННОСТЬ ПАРАЗИТАРНЫМИ БОЛЕЗНЯМИ ЖИВОТНЫХ В ЗАПАДНОМ КАЗАХСТАНЕ

Сулейменов Маратбек Жаксыбекович
к.в.н, профессор,
заместитель генерального директора по науке
РГП «Институт зоологии» г. Алматы, Казахстан
Аманжол Рафилбек Аманжолулы
к.в.н.
старший научный сотрудник
филиал ЗапКазНИВС
Казахский научно-исследовательский
ветеринарный институт
г. Уральск, Казахстан.

Аннотация: в статье приведены результаты изучения влияния на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию по паразитозам в мониторинговых территориях климатических и географических условий пастбищных территорий, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Ключевые слова: эпизоотология, эпидемиология, гельминтозы, инвазии, паразитозы.

Выявлены основные причины, поддерживающие высокий уровень заболеваемости населения эхинококкозом – зараженные сельскохозяйственные животные и собаки. При этом определяющими факторами уровня заболеваемости эхинококкозом и другими зоонозными инвазиями являются несоблюдение санитарно-гигиенических правил, высокая инвазированность

копытных животных эхинококкозом, невыполнение мероприятий по технологии содержания животных, ослабление ветеринарно-санитарного надзора, повсеместный подворный убой животных, скармливание внутренних пораженных органов собакам, нарушения требования содержания собак, в том числе некачественная проведение профилактических мероприятий.

Изучено влияние на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию по эхинококкозу в мониторинговых территориях Западного Казахстана климатических и географических условий пастбищных территорий, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Установлено, что на сезонную динамику проявления инвазии трематод и нематод существенное влияние оказывает и количество выпадающих осадков, от которого напрямую зависит состояние популяций моллюсков – промежуточных хозяев трематод (фасциол и дикроцелии) излюбленными биотопами которых, являются заболоченные участки, низинные участки пастбищ, сазы, поймы рек, прибрежные зоны различных водоемов, где и отмечаются неблагополучные очаги заражения. При обследовании пастбищных участков были обнаружены моллюски из семейства Lymnaeidae зараженные личиночными стадиями церкариев, переносчиков фасциол (промежуточные хозяева). Таким образом, в этих участках создаются все условия для развития и размножения как промежуточных хозяев фасциол – моллюсков, так и личиночных стадий этих трематод в моллюсках. На низменных, заболоченных и других влажных местах у копытных животных часто регистрировали ассоциации гельминтов: эхинококки, фасциолы, диктиокаулы и стронгиляты. Общим биоэкологическим условием для этих сообществ паразитов является влагообеспеченность пастбищных участков, где обитают промежуточные хозяева переносчики гельминтов. Для развития и сохранения жизнеспособности личиночных стадии легочных и кишечных стронгилят во внешней среде также необходимо влажность окружающей среды. Практически овцы постоянно заражены полиинвазиями, моно инвазии регистрируются

редко, только среди ягнят. Из стронгилятозов желудочно-кишечного тракта и легких наиболее часто и постоянно встречаются хабертиоз, буностомоз, нематодироз, трихостронгилез, остертагиоз, маршаллагиоз, эзофагостомоз, диктиокаулез и др. Проведенные исследования показали, что Атырауская и Мангистауская области являются неблагополучными по паразитозам животных, нами было зарегистрировано более 15 видов паразитозов. По результатам исследований в Атырауской области выявлены следующие гельминтозы: эхинококкоз – до 16,8%; фасциолез до 17,6% ;стронгилятозы желудочно-кишечного тракта до 50 %; диктиокаулезы 5,4% ; мониезиозы 7,2%. В Мангистауской области выявлены: эхинококкоз 26,3%; фасциолез 52,3%; стронгилятозы до 42,1%; мониезиоз 5,2%.

В целом в Атырауской и Мангистауской областях, где эпизоотическая и эпидемиологическая ситуация по паразитозам остается напряженной, особенно по эхинококкозу, личиночная стадия которого поражает печень, легкие и другие органы животных и человека. Анализ полученных данных по распространенности эхинококкоза на территории Западного Казахстана показывает, что определенное влияние на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию оказывает климатические и географические условия пастбищных территорий отдельных районов области, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Следует отметить, что территория Западного Казахстана относится к числу регионов эндемичных в отношении эхинококкоза человека, где значимость с каждым годом возрастает. Заболеваемость регистрируется во всех регионах страны, летальность - 2,4-6,8%, инвалидность - 3,8-8,7%, рецидивы заболевания у 6,2-16% больных, которым потребовались повторные операции. Эхинококкоз наносит значительный экономический ущерб республике, который исчисляется миллионами тенге ежегодно. Основными причинами поддерживающий высокий уровень заболеваемости населения и животных являются несоблюдение и ненадлежащее выполнение ветеринарно-санитарно-гигиенических правил при уходе за животными, постоянная инвазированность

домашних животных, скармливание внутренних органов собакам, нарушения требований и невыполнение мероприятий по содержанию животных. Изучение динамики зараженности животных паразитами в зависимости от сезона года показало, что в осенний период инвазированность животных по сравнению с показателями весеннего и летнего периода постепенно увеличивается.

Основной причиной, поддерживающей высокий уровень заболеваемости населения области эхинококкозом в Западном Казахстане, являются зараженные животные и собаки, пораженность их достигает до 16 – 20 %. По результатам исследований будет проведена оптимизация системы профилактических мероприятий, расположенных в зоне риска распространения особо опасных паразитарных заболеваний. Результаты исследований найдут применение при разработке планов профилактических мероприятий в целях оценки прогнозирования и управление эпизоотическим процессом при инвазионных болезнях животных в Западном Казахстане.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1.Сулейменов М.Ж., Серикбаева Б.К., Кереев Я.М., Абдыбекова А.М., Каспакбаев А.С., Шалменов М.Ш., Казакбаев К.М. // Основные гельминтозы овец и меры борьбы с ними в Республике Казахстан. Рекомендации, Алматы, 2005 г.-29стр.

2.Сулейменов М.Ж. // Фасциолез и хасстилезиоз животных. Брошюра. Алматы, 1993 г.15 стр.

3.АманжолР.А., СултановА.А., АбуталипА.А., СулейменовМ.Ж., Каратаев А.Б., Гайсин А.А., Искаков А.Б., Мураткалиев А.А. // Бактерий и гельминты как сочлены паразитоценоза животных. Аналитический обзор, Алматы,2013 г.26 стр.

4. Ордабеков С.О., Акшулаков С.К., Кулакеев О.К. Эхинококкоз человека - Алматы, 2009. – 508 с.

УСКЛАДНЕННЯ ПІСЛЯ ТРАВМАТИЧНИХ УШКОДЖЕНЬ ПЕРИФЕРІЙНИХ НЕРВІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ (ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ)

Тещук В. Й.
Заслужений лікар України
кандидат медичних наук, доцент,
начальник ангіоневрологічного відділення
клініки нейрохірургії і неврології
Військово-медичного клінічного центру
Південного регіону України,
полковник медичної служби, м. Одеса, Україна
Тещук Н. В.
лікар-невролог
Центру медичної реабілітації та санаторного лікування
«Одеський» м. Одеса, Україна
Руських О. О.
студент 6-го курсу ІІІ-го медичного факультету
Одеського національного
медичного університету,
м. Одеса, Україна

В роботі представлено аналіз обстеження та лікування 37 пацієнтів з каузалгічним синдромом (КС) та 9 пацієнтів з синдромом фантомних больових відчуттів (СФББВ), котрі виникли після вогнепальних поранень кінцівок в зоні антитерористичної операції (операції об'єднаних сил), які перебували на стаціонарному лікуванні у Військово-медичному клінічному центрі Південного регіону з травня 2014 р. до 01 січня 2021р. Встановлено характерні клінічні особливості перебігу КС і СФББВ, залежність інвалідизації даного гурту пацієнтів від локалізації поранень. Перспективи подальших досліджень

полягають у вивченні механізмів розвитку КС і СФБВ, у зіставленні патофізіологічних особливостей з клінічними проявами та можливістю попередження залишкових явищ поранень нервів.

Ключові слова: травматичний неврит, травматичне ушкодження периферійного нерва, каузалгія, каузалгічний синдром, симпаталгія.

Вступ.Травматичні ушкодження периферійних нервів є однією з основних проблем мирного та військового часу. Досвід першої світової війни (1914-1918 рр.), Великої Вітчизняної війни (1941-1945рр.), військових конфліктів в Афганістані, Придністров'ї, Чечні показав виключну частоту травм периферичного відділу нервової системи (ПВНС) і важливе значення ранньої діагностики та своєчасного лікування травматичних невритів. Тільки наш народ став забувати наслідки цих військових конфліктів, як " миролюбивий російський сусід " нагадав про себе " гібридною " війною з безліччю жертв та інвалідів. Травматичні неврити характеризуються важким перебігом та значним порушенням рухової, чутливої та вегетативної функцій. Самим найвиразнішим ускладненням травматичних ушкоджень периферійних нервів (ТУПН) є каузалгія (causalgia - пекучий біль). Один з найбільш ранніх описів каузалгії належить патріарху вітчизняної хірургії М.І. Пирогову, котрий визначив її терміном " травматична гіперестезія ". В 1864 р. він так описав каузалгію: " Кто имеет дело с повреждением нервных стволов, знает, как медленно и тихо восстанавливаются их отправления, с какими мучениями соединено бывает образование рубца и как часто раненые на целую жизнь остаются калеками и мучениками от повреждения одного нервного ствола" [1,2]. Характерне виникнення каузалгії при ураженні лише певних нервів та плетив, зокрема: серединного, сідничного, великого гомілкового, ліктьового нервів та плечового плетива [1,3,4,5]. Каузалгія при ураженнях інших нервів (наприклад, променевого) практично не зустрічалась [1]. Звертає на себе увагу той факт, що каузалгія спостерігається, як правило, при ушкодженнях проксимальних відділів (серединного нерва на рівні плеча, а сідничного на

рівні стегна [1]. Переважне виникнення каузалгії при пораненнях вищеназваних нервів слід пояснити особливим багатством в них симпатичних волокон ; роль симпатичної іннервації в генезі каузалгії безсумнівна [1,6]. При ТУПН з 87 поранених за нашими спостереженнями у 37 (42,5%) пацієнтів спостерігалася каузалгія. Наша вітчизняна військова медицина значно збагатилася досвідом на протязі 2014-2020 рр., вона отримала своє бойове хрещення. Тим не менше, ряд проблем як теоретичних, так і практичних не знайшов свого повного вирішення. До цих проблем в першу чергу відноситься питання етіопатогенезу травматичних ушкоджень периферійних нервів (ТУПН), а в послідуючому патогенетично обумовленої терапії даних ушкоджень. Проблема ТУПН набуває особливого інтересу та великого практичного значення у військовий час, коли внаслідок великої кількості вогнепальних поранень кінцівок синдром ТУПН стає досить частим явищем. За цього перед неврологом, травматологом, нейрохірургом, ангіохірургом постає питання про патогенез, а також важке завдання надання медичної допомоги пацієнтам з синдромом каузалгії, синдромом фантомних больових відчуттів (СФБВ), рефлекторними руховими розладами[7]. Вияснення феномену каузалгії затрудняється головним чином тим, що дане питання тісно пов’язане з іншими ще не вивченими питаннями фізіології та нейрофізіології та патології больової чутливості. Це питання на жаль ще не вийшло за межі гіпотез, більш чи менш віругідних здогадок [7].

Метою нашого дослідження була порівняльна оцінка результатів обстеження та лікування пацієнтів (військовослужбовців учасників АТО-ООС) з каузалгічним синдромом та синдромом фантомних больових відчуттів (СФБВ) при вогнепальних пораненнях кінцівок, котрі знаходились на стаціонарному лікуванні у ВМКЦ ПР в період з травня 2014 року до 01 січня 2021 року включно.

Об’єкт і методи дослідження Проведено аналіз результатів лікування пацієнтів з каузалгічним синдромом та синдромом фантомних больових відчуттів (СФБВ), у військовослужбовців учасників АТО-ООС при вогнепальних пораненнях кінцівок, котрі знаходились на стаціонарному

лікуванні у ВМКЦ ПР (м. Одеса),в період з травня 2014 року до 01 січня 2021 року включно. Всього нами було обстежено 46 пацієнтів, серед них 37 пацієнтів (чоловіків) у віці від 20 років до 40 років з каузалгічним синдромом та 9 пацієнтів з СФБВ. Середній вік постраждалих становив 25,6 ±4,3 року. Це були військовослужбовці – чоловіки за рахунок специфіки відомчого лікувального закладу. У 17 (37 %) з них були вогнепальні кульові поранення кінцівок ; у 29 (63 %)постраждалих - вогнепальні осколкові поранення кінцівок. У 28 (60,9 %) пацієнтів відмічалися вогнепальні переломи кісток кінцівок з ушкодженням судинно-нервових пучків. Всі пацієнти були обстежені фахівцями ВМКЦ ПР, у всіх була відмічена відсутність впливу психотропних або токсичних речовин. Всі пацієнти були доступні вербальному контакту. В основному вони перебували на стаціонарному лікуванні у відділенні травматології та судинної хірургії ВМКЦ ПР, та були проконсультовані неврологом в умовах ангіоневрологічного відділення ВМКЦ ПР. У всіх пацієнтів було самостійне дихання та серцево- судинна діяльність. У всіх 46 (100,0 %) пацієнтів виявлена незначна гіпертензія до 150 і 80 мм рт.ст.). Частота серцевих скорочень з тенденцією у всіх пацієнтів до тахікардії 90 ±7,6 уд. за хв.. Всі пацієнти знаходились на стаціонарному лікуванні у ВМКЦ ПР понад 21 добу. Пацієнти з супутніми травматичними ушкодженнями та захворюваннями не були включені в дане дослідження. Звичайно для обстеження даного контингенту пацієнтів були залучені фахівці ВМКЦ ПР, їм було проведено необхідне детальне неврологічне обстеження, проведено детальне лабораторне та інструментальне обстеження, при неохідності проводили електронейроміографію (ЕНМГ) [7].

Результати дослідження та їх обговорення Каузалгія виникала в різні терміни після поранення: так у 5 (10,9 %) пацієнтів вона виникла зразу ж після поранення ; у 11 (23,9 %)поранених на протязі одного тижня після поранення ; у 12 (26,1 %) постраждалих на протязі другого тижня ; у 5 (10,9 %) - на протязі третього тижня. У 4 (8,7%) відмічався пізній розвиток каузалгічного синдрому (через 1-2 місяці), очевидно, за рахунок процесів рубцювання в нервовому

стовбурі, або навколо нього та наростаючого подразнення. Ранній розвиток каузалгічного синдрому (КС) спостерігався зразу ж після поранення, що є одним з доказів рефлекторного механізму розвитку каузалгії. Початок КС на протязі одного - двох тижнів, очевидно, слід пояснювати запальним процесом в нервовому стовбурі (невритом), котрий виникав внаслідок інфікування рани. Характерним симптомом є особливий вид больових відчуттів, котрі характеризуються не тільки надзвичайною інтенсивністю, але й виснажливими пекучими відчуттями. Пацієнти виявляли скарги на те, що їх китиця, або ступеня “ горять у вогні “, “ ошпарені окропом “ тощо. Шість пацієнтів (13,04 %) вказували на те, що знімали больові відчуття в кінцівці, з допомогою занурення кінцівки у ванну або миску з холодної водою з шматочками льоду. 9 (19,6 %) поранених відмічали пекучі відчуття, котрі супроводжувалися сухістю шкіри ураженої кінцівки, коли об’єктивно на шкірі ураженої кінцівки відмічався гіпергідроз. У всіх пацієнтів з КС дещо втамовувалися больові відчуття після накладання мокрої серветки, або занурення кінцівки в воду (гігроманія, “ синдром мокрої ганчірки “). 3 (6,5 %) постраждалих при генералізації болючих відчуттів, що так властиво для КС, змочували і інші кінцівки, голову, змочували білизну,простирадла, виливали воду в ліжко. Сухий жар, теплові процедури, гарячі напої. навіть дотик до любої ділянки шкіри різко посилювали больові відчуття. У одного (2,2 %) пацієнта ми спостерігали загальну гіперестезію (реперкусію) з посиленням больових відчуттів в основній каузалгічній зоні за любого, навіть самого незначного дотику, впливу на пацієнта. І.П. Павлов пояснює цей феномен наявністю “ хворобливого пункту “ в корі великих півкуль головного мозку. Розлади чутливості в дистальних відділах поранених кінцівок у всіх пацієнтів носили характер гіперпатії, ділянки розповсюдження котрої виходили за межі зони іннервації ушкодженого нерва та мають вид “ рукавичок “ та “ шкарпеток “. Гіперпатії більш виразні на долонній поверхні китиці та підошвовій поверхні ступені.

Судинні, секреторні і трофічні розлади при КС вражали нас особливою інтенсивністю: спостерігалося витончення, атрофія шкіри, пігментація її, особливо виразна при вогнепальних осколкових пораненнях в ділянку плеча ; гіпертрихоз, тьмяні, ламкі нігті, остеопороз кісток передпліччя при травматичному ушкодженні серединного нерва. Зосереджені ці розлади, як і чутливі в дистальному відділі руки і не обмежені зоною іннервації ушкодженого нерва; вони за нашими спостереженнями розповсюджувалися на всю китицю. Аналогічно до цього і рухові розлади виходили за межі іннервації нерва і носили дифузний характер, представляючи собою складне поєднання основних залежних від поранення випадіння функцій нерва, анталгічної та рефлекторної контрактури, або рефлекторного парезу. Китиця або ступеня приймає чудернацьку позу і є нерухомою, застившою. Як і при рефлекторних рухових розладах, механічна збудливість є підвищеною ; в м'язах відмічається дрібний тремор та посмикування. Після усунення КС кінцівка деякий час, за нашими спостереженнями, залишалась в стані рефлекторного парезу. Виснажливі, надзвичайно інтенсивні болі, повністю подавлювали наших пацієнтів, вони супроводжувалися різноманітними порушеннями сну та необхідністю уникати любих, інколи навіть слабких, впливів примушують пацієнтів ізолюватися навіть від оточуючих (від своєї мами, від обслуговуючого медичного персоналу). Пацієнти вимагають темноти в приміщенні, тиші, можливості паління в палаті, тощо. Психіка цієї категорії пацієнтів подавлена, вони злі на весь світ, на всіх оточуючих, нелюдимі, озлоблені, дратівливі. Приводимо, в якості прикладу, неврологічний статус пацієнта К., 1990р.н., котрий отримав вогнепальне осколкове поранення в н/3 правого плеча. На 10-у добу перебіг захворювання ускладнився післятравматичним невритом серединного нерва з каузалгічними проявами із значним порушенням функції правої руки. В неврологічному статусі на час огляду невролога було відмічено наступне: Виразна гіпотрофія - атрофія м'язів правого плеча, передпліччя, тенара. Пальці правої китиці розігнуті в основних суглобах, легко зігнуті в середніх. згинання пальців в кулак неможливе,

приведення їх та відведення практично неможливе. Згинання двох останніх фаланг вказівного пальця неможливе, середнього різко обмежене, при пасивному згинанні китиці в кулак I,II та частково III пальці не згинаються. Порушене зг инання правої китиці, котра дещо відхилена в ліктьовий бік, різко затруднена пронація. Китиця у вигляді “ мавпячої лапи “, великий палець не протистоїть, а знаходиться в одній площині з іншими. Пасивні рухи в правій китиці різко обмежені, супроводжуються виразною болючістю. Виразне обмеження рухів в правих ліктьовому та променево - зап’ястному суглобах. Виразна гіперестезія (особливо виразна на дистальних фалангах II і III пальців) шкіри всієї китиці, внаслідок чого не може дотикатися до сухих предметів. Дотик постільної білизни викликає інтенсивний біль в правій китиці. Китиця синюшна, набрякла, ангідроз та виразний гіперкератоз в ділянці долонної поверхні перших чотирьох пальців. Нігті без блиску, ламкі, відмічається розшарування нігтьових пластин II – III пальців. Здатність протипоставляти великий палець та згинати його відсутня. Гідрофільність шкіри - 26 хв. Користується мокрою серветкою, мокрим рушником. Занурює китицю та передпліччя у відро з холодною водою з кубиками льоду (вищевказані процедури втамовують біль). Взяти будь-який предмет правою китицею не може (значне порушення функції правої китиці). Відмічається слабко виразна синестезалгія із каузалгічних зон, близьких до патологічного осередку, та підсилення больових відчуттів під впливом дистантних подразників. Пацієнт емоційно лабільний, фіксований на своїх хворобливих відчуттях. Лабільність характеризується аффективністю та підвищеною збудливістю. Описаний випадок є досить показовим у всіх наших пацієнтів. Неврологічний статус наших пацієнтів відрізнявся лише за топікою ТУПН.

Велике значення мають при КС рефлекторні рухові розлади (РРР): рефлекторні контрактури і паралічі. Ці рефлекторні синдроми і каузалгії мають подібний анатомо-функціональний механізм, розвиваючись рефлекторно за значної участі симпатичних іннерваційних засобів. В КС в тій чи іншій мірі виразні елементи РРР, властиві контрактурі і парезу, а в картині РРР ми

відмічали риси, властиві для каузалгії. На відміну від КС при РРР в більшості випадків характерні дистальні ТУПН, наприклад в н/3 гомілки або в н/3 передпліччя. Одним з основних проявів рефлекторної контрактури (РК) є підвищення м'язового тонусу (гіпертонус), котре легко визначалося при проведенні пасивних рухів. Цей м'язовий спазм складає своєрідну позу кінцівки, в котрій вона застигає. Частково це іноді обумовлює надзвичайно незвичні та складні положення, наприклад, китиці. Контрактура супроводжувалася, як правило, деяким похуданням відповідних м'язів, реакції переродження за цього не спостерігається. Відмічалися різноманітні розлади чутливості, того чи іншого ступеня (гіпестезія, гіперестезія та особливо виразні гіперпатії). Як і при КС, розподіл цих розладів носить дистальний та дифузний характер ; вражена ділянка має вигляд '' рукавички " та "шкарпетки". Спроба виправити позу, сформовану контрактурою, супроводжується болючістю. Судинні, секреторні та трофічні розлади спостерігаються завжди і різко виразні. Відмічається ціаноз. набряк, гіпергідроз, " обсмоктані пальці ", тощо. Вегетативно-трофічні розлади також виходять за межі іннервації ТУПН: вони дифузні та зосереджені в дистальних відділах кінцівки. Часто відмічали поєднання РРР з КС.

До другого гурту наших пацієнтів ми віднесли 9 постраждалих з ампутованими кінцівками, перебіг клінічної картини котрих ускладнився синдромом фантомних больових відчуттів (СФБВ). Фантом ампутованих кінцівок, або СФБВ – це відчуття наявності відсутніх кінцівок або ампутованої їх частини. Ці відчуття за того чи іншого ступеня більш або менш тривалий час відчувають після ампутації або відриву кінцівки майже всі пацієнти. Їм здається, що рухаються неіснуючі пальці, китиця, ступеня, виникає зуд, та особливо виразні больові відчуття в них - фантомні болі. Ці відчуття особливо в перші дні після ампутації, бувають настільки яскравими, що пацієнти з ампутованою ногою іноді, особливо при відволіканні уваги, під час кошмарних сновидінь за неочікуваного поклику піднімаються на ноги і, природньо, падають. Фантом, з одного боку, обумовлений наявністю постійного потоку

імпульсів від кукси ампутованого нерва в кору головного мозку а, з іншого - постійним стереотипом відчуття власного тіла у всій його цілісності (“ схема тіла “), який сформувався на протязі життя. Причиною СФБВ є рубцеві здавлення та невриноми відсічених нервів, за цього можуть мати значення так звані кукси вад та неправильна обробка центральних кінців нервів при ампутації. Однак больові відчуття інколи виникають і при бездоганній оперативній техніці. Для профілактики СФБВ має велике значення доскональна обробка кукси та спеціально центральних кінців не тільки основних нервових стовбурів, але й великих шкірних нервів. Після зняття швів кукса повинна залишатися предметом уваги і догляду хірурга, фізіотерапевта, методиста з лікувальної фізкультури.

За відсутності повного аксонального розриву ми відмічали: больові відчуття в наших пацієнтів у 46 (100,0 %) ; трофічні розлади у 38 (82,6%) ; гіпергідроз у 37 (80,4 %) пацієнтів; анізорефлексія (між пораненою та здоровою кінцівками) відмічена нами у 46 (100,0%) постраждалих ; гіперрефлексія відмічена у 4 (8,7 %) травмованих ; у 42(91,3 %) постраждалих – гіпорефлексія. Також нами були зафіксовані каузалгії (симпаталгії) у 37 (80,4%) пацієнтів ; рефлекторні рухові розлади: контрактури у 24 (52,2%) постраждалих ; монопарези в 11 (23,9 %) травмованих. По локалізації травматичного ураження нервових стовбурів,за клінічними проявами та даними ЕНМГ, серед обстежуваних нами пацієнтів, виділено наступні гурти: плечове плетиво переважно уражене у 7 (15,2%) постраждалих ; серединний нерв - у 6 (13,04 %) травмованих ; поєднане ураження серединного, ліктьового та променевого нервів відмічено нами у 4 (8,7%) поранених ; серединного та ліктьового нервів у 4 (8,7 %) пацієнтів ; серединного та променевого нервів у 5 (10,9 %) ; ліктьового нерва у 4 (8,7 %) ; сідничного нерва у 2 (4,3 %) постраждалих ; великого гомілкового нерва у 2 (4,3 %) ; у 9(19,6 %) пацієнтів були ампутовані кінцівки, фантомні болі носили дифузний характер. За даними [7], ми можемо побачити, що з 67 пацієнтів з ТУПН були 25 (37,3 %) поранених у верхні кінцівки та 42 (62,7%) поранених в ділянку нижніх кінцівок. На протязі 30 діб

лікування відмічали покращення, в тій чи іншій мірі, всі пацієнти з пораненнями нижніх кінцівок, в той же час коли тільки 14 (56 %) пацієнтів з пораненнями верхніх кінцівок відмічали покращення[7]. Звертає на себе увагу той факт, що регрес неврологічної симптоматики при ТУПН в деяких випадках проходив швидше ніж при компресійно-ішемічних ураженнях периферійних нервів[7]. Каузалгії (виразні симпаталгії) спостерігалися нами у 37 (80,4 %) постраждалих, як правило це були пацієнти з травматичними ураженнями сідничного, серединного,ліктьового, великого гомілкового нервів та плечового плетива. Частоту виникнення каузалгій (симпаталгій) при ТУПН вищевказаних локалізацій, як і інші автори [1-4], ми схильні пояснювати багатством їх вісцерорецепторних волокон, про що свідчать також дані нашого дослідження, та дослідження гідрофільності шкіри при каузалгічному синдромі та літературні дані про гістологічну будову нервових стовбурів [1,7]. Надзвичайно важливо відмітити, що каузалгічний синдром виникав, як правило, при проксимальних ураженнях нервових стовбурів[7].

Величезну роль в діагностиці ТУПН відіграють електронейрофізіологічні дослідження (ЕНФД), зокрема електронейроміографія (ЕНМГ) [8-11]. В нашому лікувальному закладі, на жаль, цей метод дослідження відсутній. Але ми проводили його нашим пацієнтам в умовах Одеського медичного центру « Оптікор» (м. Одеса, вул. Б. Хмельницького, 24, каб. №3), проводила ЕНМГ для наших пацієнтів лікар функціональної діагностики - невролог, кандидат медичних наук Колкер Ірина Анатолієвна. Для повного анатомічного ушкодження нерва характерна відсутність М - відповіді (біоелектричне мовчання м’язу). Амплітуда М - відповіді більше 2 мВ у 100% спостережень відповідає збереженню анатомічної безперервності нервового стовбура [7]. ЕНМГ незамінна при диференціальній діагностиці ушкоджень нервових стовбурів, зокрема при ушкодженні плечового плетива на пре- та постгангліонарному рівнях, від чого залежить і лікувальна тактика і прогноз у постраждалого [8-11]. При первинних ЕНМГ - дослідженнях ми відмічали зниження основних показників по враженим нервовим стовбурам та в м’язах,

які вони іннервують, зокрема: суттєве зниження максимальних амплітуд М-відповіді й Н- рефлексу, співвідношення Н макс./ М макс., та швидкості розповсюдження збудження по рухових волокнах досліджуваних нервів у дистальному та проксимальному відділах, підвищення порогів викликаних потенціалів (Н-рефлексу та М-відповіді), водночас зафіксовано зміну параметрів F- хвилі.

Лікування цих пацієнтів здійснювалось комплексно, послідовно, поетапно великим гуртом фахівців ВМКЦ ПР (травматологи, нейрохірурги, ангіохірурги, анестезіологи-реаніматологи, неврологи, реабілітологи, фізіотерапевти) [7]. Одним з основних принципів лікування ТУПН була комплексність терапії, спрямованої не тільки на локальні процеси. Для відновлення функцій ушкодженого нерва, для успішної регенерації нервових волокон має велике значення перебіг раневого процесу, загальний стан організму та його реактивність. Лікування КС починається з консервативних методів (наркотичні та ненаркотичні анальгетики). На жаль не завжди це призводило до бажаних результатів. При ТУПН основною причиною випадіння функцій нерва служать парабіотичні явища в нерві. З метою попередження цих проявів з самого початку ми застосовували донори ацетилхоліну (гліатилін, медотилін), інгібітори холінестерази (прозерін), дібазол. Враховуючи, що вогнепальні поранення кінцівок, ускладнюються раневою інфекцією, котра негативно впливає як на загальний стан пораненого, так і на перебіг локальних процесів запалення та відновлення нерва призначалась раціональна антибіотикотерапія на всіх етапах медичної евакуації. тривалість її застосування визначалась перебігом раневого процесу. З метою знеболення ми використовували весь спектр наявних наркотичних (за необхідністю) та ненаркотичних анальгетиків, анестетиків, спазмолітиків, нестероїдних протизапальних засобів. З метою усунення локального набряку м’яких тканин, оточуючих нерв, ми використовували в/венні інфузії L-лізину есцинату. При виразних больових проявах ми використовували паравертебральні (новокаїнові та дипроспан- лідокаїнові) блокади симпатичних вузлів[12]. З метою усунення

невропатичного болю ми використовували іміностільбени (фінлепсин, карбамазепін), лірику, габапентини (габагама) [7]. Встановлено, що за судомних станів знижена функціональна активність ГАМК-ергічної системи. Застосування самої ГАМК для підвищення активності ГАМК-ергічних процесів неефективне, так як вона не проникає через гематоенцефалічний бар'єр (ГЕБ). Нові проти епілептичні ГАМК-ергічні засоби: вігабатрин, незворотній інгібітор ГАМК – трансферази ті габапентин (габагама) є циклічним, близьким по структурі з ГАМК-з'єднанням, котре проникає через ГЕБ та діє на ГАМК – рецептори. Їх застосування призводить до стабілізації ендогенної ГАМК та підвищення її вмісту в тканинах мозку, що супроводжується зниженням збудливості та судомної готовності моторних зон головного мозку [13]. З метою пришвидшення процесів регенерації ушкоджених нервів ми використовували раціональну вітамінотерапію, нейротрансміттери, нейропротектора, нуклео – CMV, келтікан, нейробіон. Величезне значення у відновленні функцій периферійних нервів відіграють фізіотерапевтичні методи лікування, зокрема: резонансна магніто-квантова (магніто-лазерна) терапія [14],УВЧ, діатермія, поздовжня гальванізація, йод-іоногальванізація, парафінові аплікації, масаж, лікувальна фізична культура.

РМКТ проводили як за локальною так і за багаторівневою методиками [14]. Під впливом РМКТ відбувалися позитивні зміни у клінічній картині захворювання, що характеризувалося регресом больового синдрому, та регресом неврологічної симптоматики. Встановлені переваги зменшення больового синдрому при застосуванні багаторівневої РМКТ. Встановлено, що застосування комплексного відновлювального лікування із включенням резонансної магніто-квантової терапії (РМКТ) за локальною та багаторівневими методиками, у пацієнтів з КС та СФБВ має виразну протибольову дію, сприяє регресу клінічних проявів захворювання, покращує функціональний стан основних ланок нейромоторного апарату, приводить до істотного зменшення тимчасової непрацездатності та істотно поліпшує якість життя. За цього за ефективністю комплекс медикаментозної та РМКТ значно перевершує їх

роздільне використання. Слід відмітити, що СФБВ після проведеного комплексного лікування зникали повністю. Ми переконані, що проблеми з цими пацієнтами є та будуть в подальшому в усіх неврологічних стаціонарах України. Слід зазначити, що велика частина цих хворих потребує особливого, специфічного і менш витратного лікування, що включає догляд хворого та активну нейрореабілітацію. Зараз виникла гостра потреба у появі установ, де буде застосовано тісне спільне використання методів фізіотерапії і нейрореабілітації.

Вочевидь, що порушена проблема носить як медичний, морально-етичний так і правовий характер. Власне, ненадання адекватної медичної допомоги, можна прирівняти до пасивної евтаназії, а відсутність умов гідного утримання таких хворих виглядає по меншій мірі антигуманно та протизаконно[7]. Життя заставляє нас змиритися з тим, що відновлення функцій нервів та кінцівок при ТУПН взагалі є тривалим процесом, який затягується на декілька років. В силу цього, не маючи можливості спостерігати віддалені результати лікування ми представляли цих пацієнтів на ГВЛК та звільняли з лав ЗСУ, відповідно до ст. 76 Розкладу хвороб. Пацієнти в подальшому переходили на облік в лікувально- профілактичні заклади МОЗ України за місцем проживання. Найбільш недосконалий облік віддалених результатів - це облік по амбулаторним карткам, лікарським записам, тощо. Облік віддалених результатів повинний вестись зацікавленим лікарем, котрий безпосередньо працює над цими питаннями та який може передбачити всі можливі відхилення цих захворювань. Відсутність такого організованого обліку призводить, на жаль, до повної можливості сказати щось визначене відповідно до даної категорії пацієнтів. Звичайно, в цей період життя нашої країни важко зібрати постраждалих та зв’язатися з тими, хто переніс травматичні ушкодження під час бойових дій в цілому, а ТУПН зокрема. Однак спробу такого обліку потрібно зробити, так як після закінчення “ гібридної “ війни, зразу ж виникає питання про медико-соціальну експертизу даної категорії хворих, та значне збільшення кількості інвалідів - учасників бойових дій. Ми

вважаємо, що необхідно створювати в Україні відділення в існуючих лікувально-профілактичних закладах та установи із адекватною медичною допомогою для пацієнтів даного профілю. Ці заклади будуть економічно доцільними й високо затребуваними, а надання медичної допомоги в них буде основою для наступних наукових досліджень.

Висновки Таким чином, надання спеціалізованої неврологічної допомоги хворим з ТУПН, КС, СФБВ має проводитися в спеціалізованих неврологічних відділеннях,а пацієнти мають доставлятися туди як найшвидше. Для оптимізації надання допомоги хворим з ТУПН, КС, СФБВ в Україні необхідно створити достатню мережу спеціалізованих нейрореабілітаційних відділень, оснащених апаратами ЕНМГ, що працюють в цілодобовому режимі. Реалізація вказаних заходів призведе до зростання госпіталізації хворих з ТУПН до спеціалізованого відділення, зменшення кількості хворих з глибокими неврологічними порушеннями, збільшення числа пацієнтів з мінімальними наслідками ТУПН, скорочення термінів перебування хворих в стаціонарі. Продумана організація комплексного лікування ТУПН в умовах Військо-медичного клінічного центру Південного регіону України, своєчасна діагностика уражень нервів, правильне поетапне, послідовне поєднання оперативного та консервативного лікування, нові хірургічні методи та детально розроблені плани послідовного лікування пізніх ускладнень та залишкових явищ ТУПН забезпечує благоприємний результат лікування та покращення якості життя пацієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зограбян С. Г. Патогенез и терапия каузалгического синдрома .-М.: Издательство АМН СССР.-1950.- 128с.

2. Маджидов Н. М., АбдуллаходжаеваМ. С.,Амасьянц Р. А. Травматические невриты (клинико-экспериментальное исследование).- Ташкент .- Издательство ”Медицина” УзССР.- 1974.- 152с.

3. Зайцев Р.З. Лечение травм нервных стволов конечностей .- Ленинград.-”Медицина”.- 1976.-136с.

4. Канарейкин К.Ф. Огнестрельные повреждения седалищного нерва.- Л.: Издание ВМОЛКА им. С.М. Кирова.-1963.- 119с.

5. Анохин П.К. Пластика нервов при военной травме периферической нервной системы .-М.: Наркомздрав СССР, Государственное издательство медицинской литературы “МЕДГИЗ “ .-1944.- 104с.

6. Тещук В.Й., Ярош О.О. Причинно-наслідкові зіставлення виникнення і розвитку больових синдромів хребтового походження // Лікарська справа .- 1999.- №6 .- С. 82-87.

7. Тещук В.Й., Тещук Н.В., Добренко М.В. Травматичні ушкодження периферійних нервів у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції // Сборник материалов III международного конгресса « Медицина транспорта - 2015 » (15-17 сентября 2015 года) .- Одесса : Укр НИИ медицины транспорта, 2015.- С. 200- 208.

8. Бадалян Л.О., Скворцов И.А. Клиническая электронейромиография (Руководство для врачей).- М.: Медицина, 1986.- 368с.

9. Военная нейрохирургия Учебник / Под ред. Гайдара Б.В. – СПб.- 1998.- С. 216-239.

10. Гехт Б.М.,Касаткина Л.Ф.,Самойлов М.И.,Санадзе А.Г. Электромиография в диагностике нервно-мышечных заболеваний.- Таганрог : Издательство ТРТУ , 1997.- 370 с.

11. Колкер И.А., Михайленко В.Е., Шмакова И.П. Детский церебральный паралич : Инструментальная диагностика. Лечение .- Одесса: ПЛАСКЕ ЗАО , 2006.- С.121-127.

12. Тещук В.И., Бондарь И.Н., Тещук В.В. Комплексное лечение пояснично-крестцовых болевых синдромов // Актуальные проблемы госпитальной медицины: Международная научно-практическая конференция .- Севастополь, 2004.- С. 355- 356.

13. Машковский М.Д. Лекарственные средств: Т.1.- 14-е изд., перераб., испр. и доп. - М. : ООО”Издательство Новая Волна ”.-2000.- С.44.

14. Тещук В.Й. Застосування резонансної магніто-квантової терапії у відновлювальному лікуванні хворих з неврологічними синдромами поперекового остеохондрозу на шпитальному етапі: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук .- Одеса , 2007.-25с.

УДК 786.2 + 78.03 + 78.085.21

ЖАНРОВЫЕ МОДИФИКАЦИИ РОМАНТИЧЕСКОЙ ФОРТЕПИАННОЙ МИНИАТЮРЫ: БОЛЕРО М. ГЛИНКИ «О, ДЕВА ЧУДНАЯ МОЯ»

Тимченко-Быхун Инна Анатольевна,
кандидат искусствоведения, доцент,
декан факультета искусства вокала и джаза
Мудрецкая Лилия Григорьевна,
кандидат искусствоведения, доцент,
заведующая кафедрой истории музыки
Борисова Светлана Владимировна,
кандидат педагогических наук, доцент,
декан факультета исполнительского искусства и музыковедения
Панова Наталья Анатольевна,
Заслуженный деятель искусств Украины,
проректор по научно-педагогической и научной работе
Киевской муниципальной академии музыки им. Р.М. Глиэра

Аннотация: Фортепианная пьеса «Болеро» М. Глинки «О, дева чудная моя» 1840 года – один из немногих образцов музыкальных сочинений композитора, переосмысленных в отношении жанра и существующих в результате в двух различных воплощениях: романса и фортепианной пьесы. Несмотря на то, что романтическая пьеса практически не привлекала внимания музыковедов, сведений, существующих в воспоминаниях М. Глинки, Н. Кукольника, В. Стасова, а также в комментариях к «Запискам» Глинки, достаточно; они дают необходимый материал для осознания принципов мышления композитора. Исследование музыкальных сочинений с использованием положений методики культурологического комментария, разработанного в музыковедении в трудах С. Тышко и С. Мамаева и

основанного на принципе совмещения биографических сведений и смыслов сочинений, позволяет осознать принципы музыкального мышления композитора, черты, характерные для его стиля.

Ключевые слова: фортепианная пьеса Глинки, фортепианный стиль Глинки, творческая биография композитора, испанский танец болеро, жанровые модификации романтической миниатюры.

Фортепианная пьеса «Болеро» М. Глинки «О, дева чудная моя» 1840 года – один из немногих образцов музыкальных сочинений композитора, переосмысленных в отношении жанра и существующих в результате в двух различных воплощениях: фортепианной миниатюры и романса. История создания пьесы вполне объясняет эту ситуацию, которая все же не может считаться уникальной в творчестве русского композитора. Несмотря на то, что фортепианная пьеса «Болеро» практически не привлекала внимания музыковедов, сведения, существующие в воспоминаниях М. Глинки, Н. Кукольника, В. Стасова, дают необходимый материал для аналитического осознания принципов мышления композитора. Существенные факты приводятся также в комментариях к «Запискам» Глинки [1], в комментариях Н. Загорного к «Полному собранию фортепианных сочинений» [2]. Исследование музыкальных пьес с использованием положений методики культурологического комментария, разработанного в музыковедении в трудах С. Тышко и С. Мамаева [3], С. Тышко и Г. Куколь [4] и основанного на принципе совмещения биографических сведений и смыслов сочинений, позволяет осознать принципы музыкального мышления композитора, черты, характерные для его стиля.

По поводу написания Болеро М. Глинка в «Записках» зафиксировал не только точную дату создания основной мелодии пьесы, но и ситуацию вполне повседневного характера: «В день моих именин, т. е. 21 мая, когда я шел из Ревельского подворья к Степанову, где провел большую часть того дня, мне пришла мелодия болеро «О дева чудная моя»», – замечает композитор. И далее:

«Я попросил Кукольника написать мне стихи для этой новой мелодии, он согласился, а вместе с тем предложил мне несколько написанных им романсов» [1, с. 298]. Тогда же у П. Кукольника, брата писателя и поэта Н. Кукольника, возникла идея создания двенадцати романсов, которые впоследствии вошли в камерно-вокальный цикл М. Глинки «Прощание с Петербургом»; у композитора сразу же нашлось «несколько запасных мелодий» [1, с. 298].

Так Болеро – из мелодии, положенной на стихи Н. Кукольника, – первоначально возникло как камерно-вокальное сочинение «О дева чудная моя». Однако, в «Записках» Глинка продолжает: «Из Болеро я сделал целую пьесу для фортепиано. Герман переложил его очень удачно на свой оркестр, равно как и вальс Fantaisie h-moll; обе эти пьесы чрезвычайно любимы публикой. Наша братия по сему случаю оставалась несколько дней в Павловске, где мы очень весело провели время» [1, с. 298]. Впоследствии В. Стасов привел фрагмент воспоминаний Н. Кукольника, напечатанных в «Художественной газете» 1840 года (1 сентября, № 17): «За сим, каюсь, я подложил слова под готовую испанскую мелодию (болеро) согласно мыслям Глинки; что было делать? не хотелось уступить этого удовольствия способнейшему: так оригинальна, так выразительна была музыка. Публика вполовину насладилась этим превосходным, можно сказать, мастерским произведением Глинки; оркестр Германа исполнил его с некоторыми придаточными коленами, исполнил прекрасно, руководимый в экспрессии самим автором» [5]. «Таким образом, – замечает Н. Загорный, – Болеро как фортепианная пьеса является авторским переложением романса «О, дева чудная моя», что и нашло отражение в названии, под которым это произведение вышло в свет (изд. Стелловского): Болеро (О, дева чудная моя) М. И. Глинки, аранжированное для фортепиано самим композитором» [2, с. 430].

В результате мы видим, как Глинка воплощает музыкальный материал в различных жанровых обличьях: мелодии-наброска, романса, фортепианной пьесы. Но и тогда жаровые модификации продолжаются, и появляется

оркестровое Болеро – транскрипция, созданная дирижером Й. Германом при одобрении Глинки.

Музыка, написанная Глинкой, в данном случае первоначально не имела связи с вербальным текстом, хотя фортепианная пьеса в результате обрела программный заголовок: Болеро «О дева чудная моя» – очевидно, что Кукольник в стихотворении стремился переложить на поэтический язык музыкальные образы фортепианного наброска, включаясь в парадоксальный обратный процесс сочинения романса и подтекстовывая музыкальный материал.

Фортепианное Болеро Глинки – развернутся пьеса, ее основная тональность F-dur. Первая часть, в соответствии с песенно-романсовой основой, представляет собой дважды повторенную форму куплета с припевом, с разнохарактерным музыкальным материалом. Вторая часть пьесы составляет яркий контраст с предыдущей. В ней ощущается размеренная поступь: репетиционные повторения в левой руке создают ощущение торжественного движения. Кода построена на материале первой части, выстраивая своеобразную тематическую арку.

Развернутая пьеса Глинки обращена к испанской танцевальной культуре, и в этом смысле принадлежит к группе сочинений Глинки, связанных с инонациональным музыкальным материалом. Отметим, однако, что вообще жанр танца болеро «не является подлинным созданием народа», – пишет исследователь испанской музыкальной культуры И. Мартынов. «В болеро есть, конечно, чисто испанские черты, но этот танец может служить примером сложного перекрестного воздействия народного и профессионального искусства» [6, с. 20]. Однако факт, что первоначальный музыкальный материал Болеро воплощается у Глинки в двух жанровых вариантах: камерно-вокальном и инструментальном (а также оркестровом, уже не авторском варианте) – свидетельствует об исключительности сочинения. Создавая фортепианную пьесу, композитор оставляет название романса – строки, выполняющие роль своеобразной программы и, в результате, образно связанные с текстом романса.

Снимая текст в окончательном варианте миниатюры, композитор возвращается к первоначальной трактовке инструментальной пьесы, но на новом смысловом уровне. Однако, здесь симптоматично само направление его поисков в отношении синтеза фортепианной миниатюры со словом – заголовком пьесы. Ведь уже через семь лет Глинка напишет фортепианную пьесу «Молитва», а позже, в 1855 году, создаст одноименную вокально-хоровую кантату, включив в сочинение стихотворение М. Лермонтова.

В результате мы видим, как последовательно оттачиваются принципы композиторского стиля, а найденные приемы работы Глинки с музыкальным текстом обретают черты константных стилевых признаков. Испанский танец Глинки, написанный им до испанской поездки, – один из случаев музыкального предвосхищения, не редкий в его творческой биографии. «Глинка познавал Испанию как истинно романтическую страну!» [4, с. 44] – подчеркивают авторы книги «Странствия Глинки» С. Тышко и Г. Куколь. Экзотика ритмов, музыкальный темперамент и энергия, найденные позднее Глинкой в испанской культуре, воплотились в Болеро 1840 года – глинкинском предчувствии романтической Испании.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Глинка М. И. Полное собрание сочинений. Литературные произведения и переписка. – М.: Музыка, 1973. – Т. I: Творческие материалы. Биографические материалы. – 483 с.

2. Загорный Н. Н. Фортепианное наследие М. И. Глинки // Глинка М. И. Полное собрание фортепианных сочинений. – Л., 1952. – Т. IV. – С. VII–XV.

3. Тышко С. В., Мамаев С. Г. Странствия Глинки. Комментарий к «Запискам». – К.: Задруга, 2002. – Ч. II: Глинка в Германии, или Апология романтического сознания. – 509 с.

4. Тышко С. В., Куколь Г. В. Странствия Глинки. Комментарий к «Запискам». – Ч. III: Путешествие на Пиренеи или испанские арабески. – К., 2011. – 544 с.

5. Стасов В. В. Михаил Иванович Глинка // Избранные сочинения в трех томах. Том первый: Живопись. Скульптура. Музыка. – М.: Государственное издательство «Искусство», 1952. – Режим доступа: http://az.lib.ru/s/stasow_w_w/text_1857_mikhail_ivanovich_glinka.shtml (Дата обращения: 16.02.2021).

6. Мартынов И. Музыка Испании. Монография. М.: Советский композитор, 1977. – 376 с.

УДК 786.2 + 78.03 + 78.085.21

ФОРТЕПИАННАЯ ТАРАНТЕЛЛА М. ГЛИНКИ И ЕЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ СМЫСЛЫ

Тимченко-Быхун Инна Анатольевна,
кандидат искусствоведения, доцент,
декан факультета искусства вокала и джаза
Киевской муниципальной академии музыки
им. Р.М. Глиэра

Аннотация: Фортепианная тарантелла a-moll М. Глинки 1843 г. – пьеса с заимствованием темы русской песни «Во поле березонька стояла». Подобно многим фортепианным миниатюрам Глинки, тарантелла подробно не исследована в музыковедческой литературе. Принципы методики культурологического комментария, в музыковедении разработанного в трудах С. Тышко и С. Мамаева, применяются в качестве аналитической основы исследования музыкального текста. Тарантелла Глинки сочетает в себе признаки жанра танцевальной миниатюры и парафраза – сочинения, основанного на принципе заимствования известной темы. Соединяя русский интонационный материал с итальянским танцем, Глинка совмещает противоположные качества, присущие южной, страстной тарантелле и северной меланхолической песне. Тарантелла – отголосок многочисленных поездок Глинки и его осознания многообразия мира; замысел тарантеллы – один из подступов к идее симфонической увертюры «Камаринская».

Ключевые слова: тарантелла М. Глинки, фортепианный стиль М. Глинки, парафразы, танцевальность, комментарий к музыкальному тексту.

Тарантелла a-moll М. Глинки – одна из фортепианных пьес, созданных композитором в 1843 году. «1843 год, – справедливо подчеркивают авторы монографии «Глинка» Т. Ливанова и Вл. Протопопов, – <…> проходил для

Глинки еще в значительной мере под знаком «Руслана» <…>» [1, с. 6]. Этот факт объясняет период недолгого «творческого отдыха» [1, с. 10] композитора, в который им были написаны всего несколько миниатюр – два романса «Люблю тебя, милая роза» на сл. И. Самарина (осень 1842 г.) и «К ней» на сл. А. Мицкевича (1843 г.), а также фортепианные пьесы мазурка и тарантелла.

В эпизоде «Записок», посвященном 1843 году, Глинка замечает: «Около того же времени написал для фортепиано тарантеллу a-moll в 2/4», ошибочно связывая время создания танцевальной пьесы и романса на сл. И. Самарина [2, с. 312]. Пьеса была напечатана в журнале «Новеллист» за 1850 год в №12; в ее основу положена тема русской песни «Во поле березонька стояла» [3, с. 430; 2, с. 400].

Подобно многим фортепианным миниатюрам Глинки, тарантелла не была специально исследована в музыковедческой литературе, например, Т. Ливанова и Вл. Протопопов ограничиваются лишь упоминанием ее написания [1, с. 10]. Однако, в этом сочинении Глинки обнаруживается драматургическое решение, значимое для понимания эволюции композиторского стиля. Методика, основанная на разработанном в музыковедении в трудах С. Тышко и С. Мамаева культурологическом комментарии [4], примененная в виде аналитического комментария к музыкальному тексту, при совмещении биографических сведений и смыслов произведения, позволяет осознать этапы обновления мышления и стиля Глинки.

Тарантелла представляет собой необычный для композитора жанровый синтез, который сочетает в себе признаки жанра танцевальной миниатюры, характерной для творческого периода оперы «Руслан и Людмила», и парафраза – сочинения, основанного на принципе заимствования известной темы. Важно отметить, что большинство парафразов Глинка написал в период итальянского путешествия и последовавшего за ним недолгого пребывания в Германии (1830 – 1834 гг.), т. е в годы, предшествовавшие созданию оперы «Жизнь за царя». Тогда, изучая итальянский вокальный стиль бельканто, композитор заимствовал для собственных виртуозных фортепианных пьес оперные темы

В. Беллини и Г. Доницетти; в 1834 г. в основу вариационного цикла был положен материал романса А. Алябьева «Соловей», создано Каприччио на русские темы. После перерыва в девять лет, Глинка вновь обращается к жанру парафраза; теперь в основу Тарантеллы положена известная мелодия русской народной песни. Однако, объединяя ее мелодику с чертами итальянского танцевального ритма, композитор создает сочинение, весьма отличное от прежних парафразов – развернутых виртуозных вариационных циклов с движением к лирическому предфинальному эпизоду и результирующему эффектному финалу.

В тарантелле практически полностью отсутствуют инвариантные признаки жанра парафраза, вырабатываемые в творчестве композитора на протяжении предыдущих 11 лет (с 1822 по 1833 гг.). Фактура небольшой тарантеллы достаточно прозрачна; но главное: в пьесе отсутствует не только указание на заимствование музыкального материала, но и его вариационное развитие – а это практически обязательные условия глинкинского парафраза. В этом смысле тарантелла – намек на парафраз, своеобразная жанровая аллюзия Глинки к его собственным концертным сочинениям прежних лет. Интересной особенностью замысла миниатюры является жанровое соединение итальянского стремительного страстного танца и русской протяжной песни – т. е. заведомо контрастного, даже антиномичного по характеру музыкального материала. Тема песни, полностью подчиняясь танцевальному стихийному движению, теряет интонационное вокальное начало и лирическую протяжность, оказываясь раздробленной на отдельные мотивы танцевального типа. Иными словами, жанр тарантеллы возникает не только как отголосок итальянских впечатлений Глинки, но и как характерный узнаваемый с первых звуков танец, по сути, не имеющий аналогов. Ведь характерным для жанра тарантеллы является использование многократных повторов одного мотива или ритмической фигуры, которые должны были оказывать гипнотическое воздействие на слушателей [5]. Глинка обыгрывает данный признак, искусно используя в этих целях несколько монотонный мотив песни.

Миниатюра Глинки написана в размере 2/4, что не соответствует стандартной трехдольности танца, обычно создаваемого в размере 3/8, 6/8, или 12/8 (хотя известно, что старинные тарантеллы могли быть двухдольны). Вообще с историей происхождения итальянского танца связано много легенд; так, на протяжении двух столетий, начиная с 15 века, считалось, что тарантеллой можно излечить «тарантизм» – безумие, возникающее от укуса тарантула (оба названия связаны с южноитальянским городом Таранто), – такие сведения приводятся в статье «Музыкальной энциклопедии» [5]. Пьеса Глинки написана в трехчастной репризной форме, характерной для романтической миниатюры. Подчиняя итальянский трехдольный танец двухдольному метру, Глинка использует прием сочетания ведущего ритма правой руки с ровной ритмической организацией аккомпанемента. Он отходит от тарантелльной трехдольности, создавая образ танца следующими средствами – быстрым, стремительным темпом, динамическими колебаниями от *pp* до *f*, легкостью отрывистого движения материала правой руки, насыщенной синкопами и акцентами, которые придают мелодике остроту, динамизм, устремленность, моторику, эмоциональный напор.

Первая часть миниатюры состоит из трех периодов, представляющих собой, по сути, вариационное развитие темы: воспоминание о вариационном типе развития парафразов прежних лет. Тема, восьмитактовый период, открывает пьесу. Она выдержана на тоническом органном пункте, что придает ей одновременно и полетность, стихийность движения, и некоторую монотонность, присущую, вероятно, ранним образцам танца, написанного в двудольном метре. В материале первой части пьесы Глинки используются приемы сфорцандо, акценты, синкопы, которые имитирует сопровождение ударных инструментов – кастаньет, бубна, и др. Квинта, начальная интонация каждого второго такта правой руки, октавы, придают теме характер, близкий звучанию народной музыки, напоминая о происхождении темы.

Средняя часть миниатюры состоит из трех периодов – прием, который исключает квадратность построения, как бы замещая собой отсутствие

обязательной метрической трехдольности. Каждый период середины состоит из двух повторенных в точности предложений; здесь вновь появляется органный пункт, который, в сочетании с ритмически ровным движением восьмыми длительностями, придает музыкальному тексту завораживающую монотонность. Однако резкие переходы от *f* или *ff* к *pp* (динамика в пьесе Глинки может резко изменяться каждые два такта), воссоздают страстный характер танца. Реприза повторяется без изменений.

Тарантелла – пример миниатюристического решения жанра парафраза в фортепианной музыке Глинки. В то же время, тарантелла презентует многие характерные принципы мышления композитора. Заимствуя тему русской народной песни, Глинка будто растворяет ее мотивы в танцевальных ритмах; материал песни изложен не в поступенном движении, а с использованием многочисленных скачков на кварту, сексту. В результате, интонации песни лишь угадываются в мелодических очертаниях, прочитываются в верхнем голосе скрытого двухголосного движения правой руки. А вариационный принцип становится основой изложения и развития музыкального материала, что в фортепианной музыке Глинки характерно в первую очередь именно для парафразов.

Интересен прием переосмысления музыкального материала. Глинка, безусловно, намеренно заимствует тему, казалось бы, наименее подходящую для популярного итальянского народного танца. Соединяя русский интонационный материал с итальянским танцем, композитор совмещает противоположности – северного и южного, песни и пляса, медленного поступенного развертывания и быстрого стихийного скачкообразного движения, страстного порыва и меланхолического раздумья, опираясь в обоих случаях на народную интонационную основу. В результате, мы приходим к выводу: замысел тарантеллы – один из подступов Глинки к идее симфонической увертюры «Камаринская», созданной в 1848 г. Ведь принцип растворения песенной народной темы в стихии стремительного танцевального движения посредством вариационного развития, жанрово-интонационного

переосмысления, мотивного вычленения, обретает свои очертания еще в рассмотренной фортепианной миниатюре 1843 года. Это не удивительно: парафразы Глинки, построенные на диалогическом взаимодействии различных интонационно-стилевых пластов, являются областью эксперимента, направленного к поиску музыкальных средств создания жанрово-интонационных синтезов. А тарантелла – это яркая фортепианная пьеса, образ которой создан минимумом средств, примененных композитором в пианизме лишь единожды в такой степени концентрации.

Известна значимость романтических странствований в творческой биографии М. Глинки. «Глинка странствует и в музыке», – утверждают авторы второй части «Странствий Глинки» С. Тышко и С. Мамаев [4, с. 20]. Его тарантелла – это отголосок многочисленных поездок и осознания многообразия мира, столь важного для Глинки. Ведь, как утверждают С. Тышко и С. Мамаев, путешествие для романтического художника было «поиском истины, полноты знания и жизни, причем поиском нескончаемым» [4, с. 21].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ливанова Т., Протопопов Вл. Глинка. Творческий путь: В 2 т. – М.: Государственное музыкальное издательство, 1955. – Т.2. – 380 с.

2. Глинка М. И. Полное собрание сочинений. Литературные произведения и переписка. – М.: Музыка, 1973. – Т. I: Творческие материалы. Биографические материалы. – 483 с.

3. Загорный Н. Н. Фортепианное наследие М. И. Глинки // Глинка М. И. Полное собрание фортепианных сочинений. – Л., 1952. – Т. IV. – С. VII–XV.

4. Тышко С. В., Мамаев С. Г. Странствия Глинки. Комментарий к «Запискам». – К.: Задруга, 2002. – Ч. II: Глинка в Германии, или Апология романтического сознания. – 509 с.

5. Тарантелла // Музыкальная энциклопедия. – Режим доступа: http://endic.ru/enc_music/Tarantella-7012.html (Дата обращения: 15.02.2021).

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Тихонова Наталія Олександрівна,
К.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Данілюк Настасія Романівна
Тищенко Олександра В'ячеславівна
Мальована Марія Владиславівна
студенти
ВСП «ІІНО КНУБА»

Будівництво - сфера економічної діяльності, що надає найбільший потенціал енергозбереження, оскільки є майже основним споживачем енергоресурсів, в останній час перед будівельними підприємствами постає проблема більш раціонального використання енергоресурсів як на етапі виробництва будівельних матеріалів, так і при експлуатації завершених будівельних об'єктів різного функціонального призначення. Як свідчить статистика експлуатаційного енергоспоживання у сфері ЖКХ в Україні приблизно в 3 рази вище аналогічних показників в розвинених країнах з подібними природно-кліматичними умовами [2].

В останньої час в інвестиційно-будівельній сфері України все більш актуальними стають питання конкуренції, зниження попиту та платоспроможності споживачів, в цієї ситуації зниження енерговитрат може стати однім з ключових напрямів розвитку для будівельних підприємств. У світлі рекомендацій ООН в європейських країнах широке застосування отримали рейтингові системи оцінки якості проектних і будівельних рішень будівель за критеріями енергоефективності, екології, комфортності, ресурсозбереження, економічності. В останні роки почався процес застосування практики саморегулювання ринкової діяльності суб'єктів інвестиційно-будівельної діяльності в напрямку орієнтації їх зусиль на тенденції, обумовлені

в програмному документі ООН, в якому міститься оцінка економічного і соціального становища світової економіки. У цьому огляді підкреслюється актуальна необхідність пошуку шляхів розвитку, які гарантують екологічну стійкість довкілля в світлі реалізації концепції сталого розвитку світового господарства.

У цій статті використані рейтингові системи, що оцінюють будівельні об'єкти за критеріями екологічності: економного використання електроенергії і води, якості внутрішнього мікроклімату і будівельних матеріалів, раціонального використання землі, оптимального вибору земельної ділянки, обсягу викидів парникових газів в атмосферу і рівня транспортного забруднення: американська LEED (the Leadership in Energy and Environmental Design, англійська BREEAM BRE Environmental Assessment і німецька DGNB. Сертифікати Енергетичної Ефективності (Energy Performance Certificates). Стандарти CENTC 350, за якими стійкість діяльності європейських організацій, що здійснюють інвестиційно-будівельну діяльність оцінюється з урахуванням повного життєвого циклу будівлі.

Основними бар'єрами для впровадження принципів «зеленого» будівництва в Україні є: вплив комерційних чинників, перш за все, короткострокових прибутків на рішення, що приймаються; висока ринкова ціна технологій економічного і ресурсозберігаючого будівництва; фрагментарність інформації про те, як відбувається реалізація принципів «зеленого» будівництва на практиці [1,3]. Суб'єкти, що формують попит на ринку нерухомості сьогодні більше уваги приділяють якості, висувають більш високі вимоги до комфорту і довговічності нерухомості. Основними стимулами для впровадження в свою діяльність «зеленого» будівництва для організацій, що здійснюють інвестиційно-будівельну діяльність, є наявність попиту і зниження експлуатаційних витрат [5].

Серед економічних переваг слід назвати:

- зниження трансакційних витрат в будівництві [4];
- скорочення експлуатаційних витрат на утримання об'єктів нерухомості;

 конкурентну перевагу, міжнародне визнання.

Варто відзначити, що в Україні в останні роки держава робить кроки, спрямовані на стимулювання розвитку «зеленого» будівництва. Це проявляється, перш за все, в державній підтримці проектів, спрямованих на підвищення енергетичної ефективності об'єктів нерухомості, шляхом встановлення податкових пільг, субсидій з бюджету, а також сприяння підготовці кваліфікованих фахівців у цій сфері. «Зелена» ідея все більше завойовує прихильників в професійному співтоваристві.

Впроваджуючи положення і стандарти «зеленого» будівництва в діяльність суб'єктів регіонального будівельного підприємства, важливо розуміти, що при будівництві будівлі недостатньо забезпечити тільки вимоги по тепловому захисту із застосуванням високоефективних теплоізоляційні матеріалів. Необхідно відпрацювати взаємодію будівлі з навколишнім середовищем протягом всього життєвого циклу будівлі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байцим В. Ф. Напрямки та джерела інвестування в сталий енергетичний розвиток міст з точки зору показників соціально-економічного розвитку міських територій та підвищення рівня якості життя / В. Ф. Байцим // Бізнес Інформ. - 2014. - № 11. - С. 64-69.

2. Валінкевич Н.В. Теоретико-методологічні засади управління енергозбереженням на будівельних підприємствах: концепти, тренди, перспективи / Н. В. Валінкевич // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування. - №2(88), 2019. - С. 11-16.

3. Геєць В. М. Розвиток та взаємодія економічної та енергетичної політики в Україні / В. М. Геєць // Вісник НАН України. – 2016. – No 2. – С. 46–53.

4. Глущенко І. А. Застосування механізмів фінансування для програм розвитку регіональної енергетики [Електронний ресурс] / І. А. Глущенко //

Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. - 2016. - Вип. 21.-С. 95-106.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/emmses_2016_21_7

5. Караєва Н. В. 1 Аналіз методів та класифікація заходів управління енергозбереженням в системі забезпечення сталого розвитку України / Н. В. Караєва // Механізм регулювання економіки – 2010-№3-Т. 2.- С. 117-126.

6. Офіційний веб-сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://saee.gov.ua/vidnovlyuvana-energetika.

УДК 37.016.796.011.61

ОСОБИСТІСНЕ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРУ ВОДИ В ХОДІ ЗАНЯТЬ З НАВЧАННЯ ПЛАВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ ЗВО

Філатова Зоя Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Євтушок Марина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національний педагогічний університет
імені.М.П.Драгоманова,
Київ, Україна

Анотація. В статті висвітлено питання отримання навички плавати студентами закладу вищої освіти, які за станом здоров`я віднесені до спеціальної медичної групи, на основі формування особистісного простору води; їх сучасні тенденції та переваги

Ключові слова. Навчання плавання, студенти, безпека навчання, особистісний простір води.

Студенти, які за станом здоров’я належать до спеціальної медичної групи ЗВО та не вміють плавати, із побоюванням та часто з нерозумінням ставляться до занять із навчання плавання, бо до моменту вступу до ЗВО через різні причини не мали можливості оволодіти життєвонеобхідною навичкою плавати.

Засвоєння основ техніки та оволодіння навичкою плавати майже не викликає труднощів у здорових студентів. Однак у студентів що навчаються плавати та мають хронічні захворювання організму, можна натрапити на комплекс проблем та обмеження можливостей при виконанні певних дихальних та рухових вправ у водному середовищі.

На основі медичного огляду студентів виявлено такі найбільш розповсюджені відхилення у стані здоров'я: порушення постави – 43 %, часті гострі респіраторні захворювання – 31 %, надмірна вага – 8 %, серцево-судинні захворювання – 15 %, інші захворювання − 5 % студентів [1]. При навчанні їх плавання, за наявності хронічних захворювань виявлено прояви неспокою, тривоги, підвищеного страху води. Помічено, що виконання звичайних дій (вхід-вихід з басейну, дії в роздягальні, виконання елементарних рухів та дихальних вправ у воді) часом викликали у студентів відчуття неспокою, зафіксовано фізичну та емоційну втомленість, прискорення серцебиття, уповільнення відновлення реакцій кровообігу та дихання після застосування незначних фізичних навантажень у водному середовищі. Згідно з результатами дослідження 51 % студентів спеціальної медичної групи відчували страх перед заняттями з навчання плавання; за наявності порушень функціонування кардіореспіраторної системи організму 8 % осіб мали схильність до запаморочень, 38 % - захлинання під час занять з оволодіння навичкою плавати; 20 % студентів мали негативні наслідки від спроби самостійно навчитися плавати.

Досліджено, що часом студентам спеціальної медичної групи малознайомі або взагалі незнайомі приміщення басейну та процес навчання плавання загалом, що також викликає в них підвищене відчуття небезпеки[2].

Вивчення проблеми навчання плавання висвітлила, що лише за умови формування особистісного простору води в студентів спеціальної медичної групи, складовими якого є: – взаємозв'язок чинників, що впливають на виникнення небезпеки, урахування тяжкості захворювання; взаємодія викладач – студент – басейн – обслуговуючий персонал – водне середовище; особистісне подолання страху води; позитивне налаштування до занять; прийняття водного середовища загалом, засвоєння навички плавати студентами спеціальної медичної групи ЗВО буде успішним.

За основу побудови моделі формування особистісного простору води покладено дві істотні педагогічні ознаки: перша – умови формування,

педагогічна взаємодія – «студент – викладач»; друга – врахування захворювання студента та миттєве усунення небезпеки у просторі басейну та діях особи, що навчається плавати; вмотивованість до занять.

Упроваджена методика навчання плавання на основі формування особистісного простору води відрізняється від чинної специфікою застосування загальновідомих засобів. Визначальною особливістю підходу під час навчання плавання є гнучкість його побудови з огляду на характер захворювань студентів. Оптимальне навантаження, частота і тривалість занять надані згідно з отриманими під час дослідження результатами спостережень та опитування[3].

Відзначено, що студентами спеціальної медичної групи упродовж оволодіння навичкою плавати висловлювалося побажання уникати суворих вимог щодо виконання нормативів та водночас озвучувалася пропозиція щодо збільшення надання кількості вправ упродовж занять, за допомогою яких загартовувався б організм. Мотиваційні чинники щодо оволодіння навичкою плавати у студентів спеціальної медичної групи наведено на рис. 1.

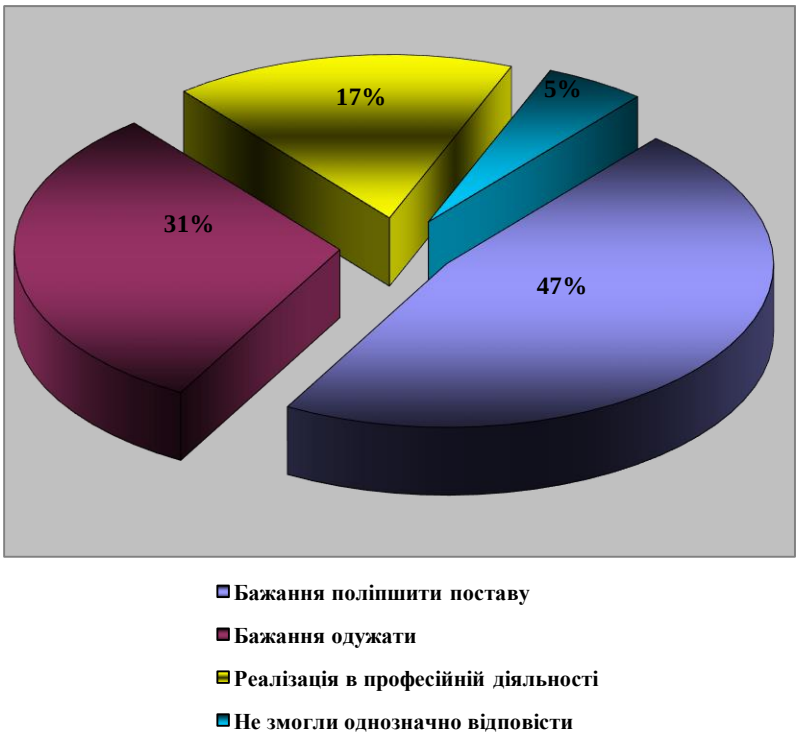

Рис. 1. Мотиваційні чинники щодо оволодіння навичкою плавати в студентів спеціальної медичної групи

Висловили побажання поліпшити поставу 47% студентів, побажали одужати – 31%, допоможе реалізуватись в професійній діяльності – 17%, не змогли однозначно відповісти 5% опитаних (рис. 1).

Крім того, опитування студентів спеціальної медичної групи засвідчило, що, в ході занять з фізичної культури в школі, занять з навчання плавання не відбувалось взагалі (відсутність басейнів), а інші фізичні навантаження їх не зацікавили, що не було поштовхом до їх свідомого відвідування – 85% усіх опитаних[4].

З метою ефективності засвоєння навички плавати студентами спеціальної медичної групи на основі формування особистісного простору води, передбачення, попередження та подолання виявлених небезпечних ситуацій в ході занять були розроблені та впроваджені педагогічні засоби та методи їх попередження та подолання.

Особливу увагу звернено на необхідність формулювання та визначення педагогічної небезпеки, яка відображає процес, якість чи стан навчання плавання через загрозу здоров`ю, а, часом, життя студентів. Відмічено, що через неприємні очікування в студентів від страху часом втрачається здатність до сприймання порад та виконання плавальних дій та рухів, пропонованих викладачем, виявлялася неадекватна оцінка власних дій.

Зазначене, в умовах сьогодення зумовило необхідність надання та опанування студентами дихальних вправ щодо подолання страху води в домашніх умовах (ванна кімната)

З метою визначення ефективності впливу ступеня оволодіння навичкою плавати на основі формування особистісного простору води зазначені дані потрактовано як конкретні чинники, на підставі яких проведена оцінка результатів, що відповідали певним вимогам. Запропонована система критеріїв різносторонньо характеризує психофізичний стан студентів, є зручною для індивідуального користування.

В ході впровадження методики навчання плавання на основі *формування особистісного простору води* в процес навчання плавання студентів

спеціальних медичних груп було розроблено програму теоретичних, практичних занять та самостійної роботи студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Програма формування особистісного простору води в ході занять з навчання плавання

Назви розділів і тем	Види занять		Самостійна робота студентів
	Заняття в домашніх умовах	Заняття «у воді»	
1. Вплив води та виконання фізичних вправ у водному середовищі на організм людини	1		1
2. Навчання плавання. Основні напрямки	1		1
3. Підготовка до занять «у воді»	2	10	4
- вправи для подолання страху води	10	4	10
- вправи для засвоєння водного середовища. Застосування спеціального плавального обладнання	5	6	5
4. Застосування методики формування особистісного простору води при навчанні плавання(врахування найбільш поширених захворювань)	4	12	4
- навчання плавання при порушенні постави	2	12	2
- навчання плавання для профілактики захворювань дихальної та кардіореспіраторної системи	2	12	2
- навчання плавання при порушеннях ваги	8	12	6
5.Прикладне плавання		8	
- ігрові та змагальні елементи	1	4	2
- рятувальне плавання	1	2	2
- складання особистісних програм студентами із використанням засобів плавання	4	2	4
6. Проведення занять у воді (самостійно)	2	4	2
7.Самостійні заняття дома (в умовах ванної кімнати)	10		10

Спостереження за динамікою змін при набутті навички плавати засвідчили, що ігнорування урахування психоемоційного стану (страху води та виникнення небезпечних ситуацій) у ході занять призводило до надання студентам неадекватних завдань, що негативно позначалося на засвоєнні навички плавати, стані здоров'я студентів, знижувало ефективність занять і найголовніше – призводило до небажання продовжувати заняття з навчання плавання.

За підсумками дослідження, студенти спеціальної медичної групи оволоділи навичкою плавати та долали у басейні відстань 25 метрів спортивними способами.

Вибір засобів і методів упровадження навчання плавання на основі формування особистісного простору води визначав характер захворювання студентів спеціальної медичної групи, ступінь сприйняття небезпеки, яка може виникати в ході занять із навчання плавання, їх мотиваційного налаштування. Загальним кінцевим результатом уведення методики було підвищення адаптаційних можливостей організму студентів, коригування психоемоційного стану (подолання страху води), що сприяло отриманню навички плавати та зміцненню здоров'я студентів спеціальної медичної групи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Підвальна О. В. Порівняльний аналіз розвитку координаційних здібностей студентів технічних та гуманітарних факультетів / О. В. Підвальна, М. В. Євтушок // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2006. – № 6. – С. 27–30.

2. Корягін В. М. Водобоязнь студентів початківців, які навчаються плавати, та методи її подолання / В. М. Корягін, О. З. Блавт, Л. М. Цьовх. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – №12. – С. 95–99.

3. Філатова З.І. Методика оцінки прояву критичних ситуацій та ступеню сприймання студентами спеціальних медичних груп при початковому навчанні плаванню / З.І. Філатова, Л.М. Щербак, М.В. Євтушок // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. С. С. Єрмакова. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ) 2005. – №6 – С. 56–61.

4. Філатова З. І. Диференціювання навчання плавання студентів спеціальних медичних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)" / Філатова З. І. – Луцьк, 2015. – 23 с.

МЕДИЦИНСКИЕ ТЕКСТЫ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Фомина Майде Анатольевна

Бекназарова Мохия Кенжаевна

Самаркандский Государственный

медицинский институт, кафедра языков

Аннотация Знание латинской медицинской терминологии, дает возможность не обращаться поминутно к словарю и довольно легко извлекать необходимую информацию при чтении текста по специальности, не теряя при этом интерес к чтению. Вместе с тем, знание некоторых разделов грамматики ускорят узнавание латинских терминов.

Ключевые слова: текст по специальности, термины, заимствования, корень, аффикс, лексика, грамматика.

Известно, что латинский язык является обязательной дисциплиной в медицинских вузах и в известной мире представляет опору при обучении пониманию текста по специальности на английском языке. При знании латинской медицинской терминологии имеет место тенденция уменьшения трудности понимания медицинской литературы, так как можно опираться на знакомые латинские термины. Словарный состав научной лексики английского языка содержит большое число заимствований из латинского языка и греческих заимствований, которые проникли в английский язык через латынь. Знание латинских корней, аффиксов, термино элементов помогает понять значение нового слова. Например, gastrotropic (действующий на желудок) состоит из двух частей – gaster, gastris, f – желудок (гр.) и терминоэлемента – tropos – направление, действующий на что-либо (гр.), hematopoëtic (кроветворный) – haema, ātis, n – кровь, poiēsis – творение (гр.); neurolysis (выделение нерва из сращений) – neuron – нерв (гр.), lysis – освовобождение органа от сращений (гр.); macrodactylia – (чрезмерно большие пальцы рук и ног), macros – большой

(гр.), dactylo – палец (гр.), и.т.д. Иногда имеет место полное совпадение терминов латинского или греческого происхождения с аналогичными словами в английском языке, Например: vertebra, anterior, arteria, vena, septum, animal(лат.), или клинических терминов: pneumoconiosis (заболевание легких, вызванное пылью (pneumo, pneumono (гр.) – легкое, konia (гр.) – пыль, osis (гр.) заболевание.

Могут быть у знанье и слова нетерминологического характера на основе сходства словообразовательных элементов. Например: severe – severus (лат.) резкий, сильный; difficult – difficultas (лат.) – трудный; multiple – multiplex (лат.) – множественный; terror – terror, oris, m – ужас, страх; penetration – penetratio (лат.) проникновение, и т.д.

Но студенты зачастую используют лишь небольшую часть своих знаний латинского языка при работе с текстом по специальности. Даже зная множество латинских терминов (до двух тысяч), они не могут установить какую-либо связь между знакомым латинским термином и незнакомым английским словам. Малейшая трансформация слов общего корня в латинском и английском языке ведет к непониманию их в тексте и заставляет искать их в словаре. Приближение к естественному процессу чтения может быть достигнуто лишь в том случае, когда читающий не будет поминутно обращаться к словарю, теряя при этом интерес к чтению. Сопоставление словарного состава английского языка с латинским и русским дает возможность медику довольно быстро научиться узнавать и понимать слова общего корня. При этом имеет значение не только знание латинской лексики, но и некоторых разделом латинской грамматики. Для установления общего корня, необходимо найти основу латинского существительного, представленную родительным падежом единственного числе (Genetivus singularis). Например, словарное форма слова верхушка – apex, apicis, m; отбрасывая окончание родительного падеже – is, мы получаем основу – apic. Отсюда английское слово apical (верхушечный), состоящее из латинской основы и суффикса прилагательного – al. Можно рассмотреть еще один пример: partial – частичный, от лат. pars, partis f – часть.

Обучение пониманию без словаря общего корня требует тренировки, практическое значение которой будет очевидно. Для примера можно рассмотреть один обзац, взятый из текста: “The disorders of the respiratory system in children”.

Auscultation and percussion reveal bronchial respiration, dullness moist rales and crepitation. On auscultation attention should be concentrated on the following spaces: the axillae-early appearance of bronchial respiration in lobar pneumonia, the paravertebral spaces-frequent localization of bronchopneumonia in babies and the interscapular space – onset of pneumonia. Сначала, мы находим в данном тексте слова общего корня с русским языком. Это: concentrated, bronchial, localization. Далее слова с соотнесением графического образа корня и аффиксацию: lobar, auscultation, percussion, crepitation, respiration, pneumonia, broncho-pneumonia. В этих терминах прослеживается сходство в звучании корней и различии в аффиксах. Часть слов является широкоупотребительными в текстах общенаучного характера: frequently, attention, following, appearance, space, onset.

Таким образом, знание медицинской терминологии, умение находить латинские слова общего корня с английскими словами, позволяет максимально быстро справляться с переводом, т.е. извлекать информацию с минимальным использованием словаря. Студентам медицинских вузов необходимо обладать значительными познания в латинском языке, особенно в области лексики.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Словарь медицинской терминологии. Государственное медицинское издательство УССР. Киев – 1948.

2. Англо-русский медицинский словарь. Мультановский М.П., Иванова А.Я. Москва. 1968 г.

3. English for advanced students of Pediatrics. E.M.Zhidkova; E.V.Lukyanova. Moscow Vissaja Skola, 1983.

УДК 330.341:332.13

МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ КОМПЛЕКСНЫМ РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СИСТЕМ

Цыпкин Юрий Анатольевич,
д.э.н., профессор,
заведующий кафедры
городского кадастра, эксперт РАН
Пакулин Сергей Леонидович,
д.э.н., профессор
Ильичев Кирилл Сергеевич
аспирант
Государственный университет по землеустройству
г. Москва, Россия
Козлова Наталья Васильевна,
к.э.н., доцент,
Белгородский государственный
технологический университет
им. В.Г. Шухова,
г. Белгород, Россия
Феклистова Инесса Сергеевна,
к.э.н., доцент,
Высшая школа финансов и менеджмента РАНХиГС,
г. Москва, Россия

Аннотация: Авторами обоснована модель системы стратегического планирования и управления комплексным развитием сельских территориальных систем, которая базируется на сбалансированном сочетании

социо-эколого-экономических условий и факторов саморазвития с мероприятиями программ различного уровня государственной поддержки села.

Ключевые слова: модель, стратегическое планирование, стратегическое управление, система, комплексное развитие, сельская территориальная система.

Рассматривая сельские территории как сложную систему, состоящую их трех подсистем (социальной, экономической и экологической), их комплексное развитие следует исследовать в контексте создания необходимых предпосылок для формирования условий стабильного существования и дальнейшего развития сельского сообщества, обеспечивающих рост уровня и качества жизни населения, повышение эффективности использования ресурсного потенциала субъектов сельской экономики, сохранение условий для жизнеобеспечения природной окружающей среды [1, с. 73].

Формирование механизма управления комплексным развитием сельских территорий должно строиться на активной роли государственных органов власти в рамках каждой из трех подсистем (экономической, социальной и экологической), что обеспечивает решение сформулированных общих задач развития региона путем применения интегрированного межведомственного подхода в достижении запланированных значений целевых показателей и реализации программных мероприятий [2]. Во многом апробация этих положений возможна в результате использования программно-целевого метода планирования как одного из ключевых инструментов реализации государственной политики для формирования эффективной и сбалансированной структуры территориальной системы хозяйствования. Важным достоинством данного подхода является транспарентное и предсказуемое улучшение качества управления социо-эколого-экономическим развитием сельских территорий вследствие комплексного решения проблемы, ориентированности на конечный запланированный результат (степень его исполнения обусловлена различными сценариями развития), применение системного подхода при формулировании целей и задач развития во

взаимосвязи с имеющимися средствами и ресурсами их достижения для всех заинтересованных сторон (государства, субъектов бизнеса, сельского сообщества) [3].

В процессе формирования и развития системы государственного стратегического планирования субъекты управления на различных уровнях формулируют цели и задачи, формализуют систему критериев и показателей оценки, разрабатывают программы, процедуры и алгоритмы взаимоотношений между собой в соответствии с регламентированными правила и принципами, тем самым обеспечивается формирование и применение конкретного механизма, т. е. целенаправленно функционирующей системы управления. Понятие «механизм» в наивысшей степени точно отражает содержание и позволяет представить организационное и экономическое объединение процессов на различных этапах управления формированием социо-эколого-экономических условий, функционирования и развития сельских территорий. На основании вышеизложенных принципов и особенностей нами разработана модель системы стратегического планирования и управления комплексным развитием СТС, базирующаяся на сбалансированном сочетании социо-эколого-экономических условий и факторов саморазвития с мероприятиями программ различного уровня государственной поддержки села (рис. 1).

Эффективность организационно-экономического механизма управления обусловлена тем, в какой мере он отвечает целевым установкам всех заинтересованных сторон в достижении конечных результатов развития сельских территориальных систем. При этом цели субъектов управления определяются следующими обстоятельствами: как жестко они интегрированы в данную систему; насколько от состояния самой системы зависит их будущее и размер вознаграждения от результатов их функционирования в ее пределах; степень их участия в выборе цели и задач развития системы, оказываемое влияние на принятие управленческих решений.

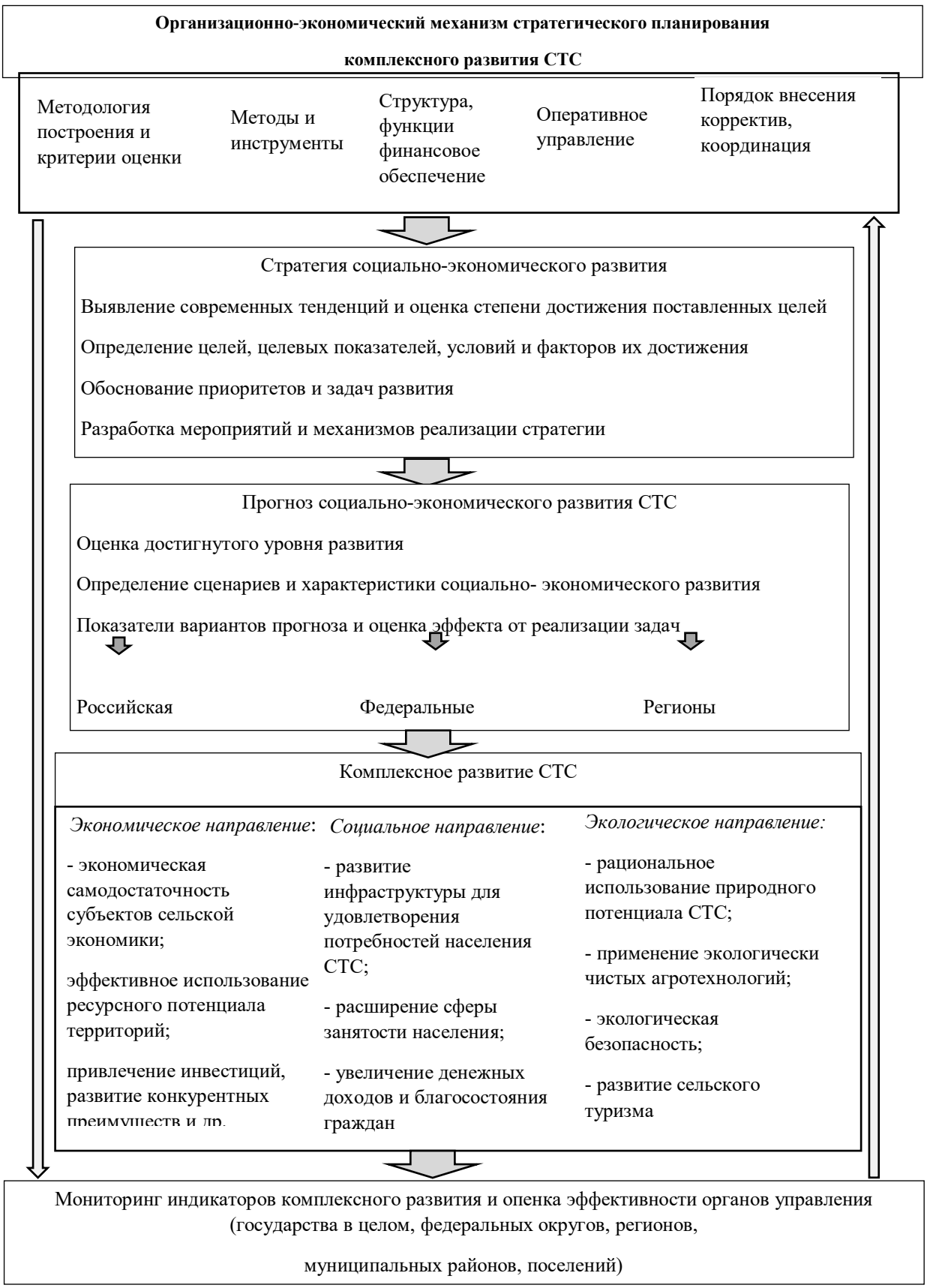

Рис. 1. Организационно-экономический механизм стратегического планирования комплексного развития СТС

Организационно-экономический механизм управления ($ОЭМУ_{СТС}$) функционированием и развитием сельских территорий представляет собой сложную категорию, которая должна занимать центральное место при разработке и формирования прочих систем и механизмов, производит их структурирование, взаимное согласование и корректировку. Он включает в себя: цели и задачи управления сельскими территориальными системами ($X_{ЦЗ}$); критерии управления ($X_{КУ}$) – количественные ориентиры достижения цели и решения поставленных задач; факторы управления ($X_{ФУ}$) – подсистемы и элементы объекта управления, взаимосвязи между ними, воздействуя на которые обеспечивается достижение запланированных целей и задач; методы и инструменты оказания влияния на факторы управления ($X_{МИВ}$); ресурсы управления ($X_{РУ}$) – финансовые, материальные, трудовые, организационные, информационные ресурсы сельских территориальных систем, использование которых в результате применения методов управления обеспечивает достижение цели и задач социо-эколого-экономического развития.

Для сельской территориальной системы как объекта управления характерно, что результаты организационно-экономического механизма обусловлены следующей зависимостью:

$$ОЭМУ_{СТС} = f\ (X_{ЦЗ};\ X_{КУ};\ X_{ФУ};\ X_{МИВ};\ X_{РУ}). \qquad (1)$$

Реальный организационно-экономический механизм управления комплексным развитием СТС должен быть всегда конкретен, потому что предназначен для достижения конкретных целей и задач путем воздействия на конкретные условия и факторы с использованием конкретных ресурсов и методов. Сформированный таким образом механизм позволяет вырабатывать эффективные управленческие решения только в результате взаимодействия и согласования всех без исключения элементов механизма управления. При этом, как и любые другие сложные многоуровневые системы с определенным целевым назначением, механизм управления сельскими территориальными системами обладает определенной временной продолжительностью своего существования, обусловленной совершенством самого механизма и

эффективностью оказываемых управленческих воздействий на объекты управления.

В ходе выполнения исследования нами был разработан методический подход к оценке эффективности стратегического управления СТС региона с использованием кластерного анализа, реализованный с помощью специально разработанного пакета прикладных программ. Мы пришли к выводу о необходимости его применения в аналитической работе экономических служб СТС региона. Это позволит повысить качество мониторинга, научно обосновывать стратегические управленческие решения.

Определение эффективности функционирования способствует повышению качества аналитической экономической работы практических экономических служб СТС региона, разработке научно обоснованной стратегии их комплексного развития. В качестве критериев эффективности функционирования предприятий СТС региона в настоящее время используются различные показатели рентабельности в зависимости от их отраслевой принадлежности. Актуализируется проблема разработки единого подхода к оценке эффективности их работы. В качестве основы такого подхода целесообразно использовать кластерный анализ.

Важным условием формирования действенного организационно-экономического механизма управления сельскими территориями является соблюдение принципа согласованности интересов всех взаимодействующих подсистем и элементов СТС, что достигается оптимальным сочетанием методов и ресурсов управления и обусловлено природой условий и факторов, на которые планируется управленческое воздействие [4]. В ситуации, когда имеет место конфронтация интересов различных групп субъектов СТС или доминирование интересов одних групп над другими, становится невозможным обеспечить эффективность управленческих решений и, как следствие, оказать существенное влияние на конкретные условия и факторы, а, следовательно, нельзя достичь запланированных целей и задач.

Таким образом, формирование современной модели комплексного развития сельских территорий представляет собой целенаправленный процесс трансформации сельского сообщества, обусловленный использованием программно-целевого метода планирования, позволяющего повысить эффективность организационно-экономического механизма управления, направленного на достижение таких стратегических задач, как обеспечение расширенного воспроизводства производственно-ресурсного потенциала субъектов сельской экономики, повышение уровня и качества жизни населения, сохранение условий природной окружающей среды.

На основе такой модели управления комплексным развитием СТС программно-целевой подход, ориентированный на защиту интересов сельского населения, позволит эффективно сочетать различные методы, инструменты управления и источники финансирования развития СТС: федеральные и региональные программы (подпрограммы) развития, муниципальную поддержку, средства населения и субъектов бизнеса.

Проблема комплексного развития СТС имеет общефедеральное значение, разрешение которой во многом связано с необходимостью формирования условий для последующего роста вклада организаций сельского хозяйства в производство валового внутреннего продукта государства, стабилизации демографической ситуации и улучшения социально-психологического климата на селе. Реализация принципов программно-целевого планирования обусловливает необходимость осуществления в современных условиях межведомственного и межотраслевого программирования и управления результатами социо-эколого-экономического развития СТС на основе координации усилий органов государственной власти на федеральном, региональном и местном уровнях с обязательным привлечением представителей сельского сообщества. В связи с высоким уровнем дотационности сельских муниципальных образований приоритетный характер государственной поддержки носит финансирование программ по развитию социальной инфраструктуры.

В результате анализа основных документов законодательной базы, регламентирующей формирование и реализацию стратегии социально–экономического развития, построения научно обоснованных прогнозов, планов и программ на различных уровнях системы стратегического планирования нам удалось выявить следующие позитивные тенденции. Так, при наличии необходимых нормативно-правовых предпосылок обозначился переход от разработки документов стратегического планирования на общегосударственном уровне к точечной и планомерной работе по достижению целей развития отдельных регионов и их территорий, но при условии соответствия принципам общей концепции социально– экономического развития страны в целом и обеспечения ее безопасности. Объединение отдельных федеральных целевых программ, связанных в том числе с комплексным развитием сельских территорий, в рамках одной государственной программы по развитию сельского хозяйства в регионе, во– первых, позволило существенно уменьшить затраты времени и ресурсов по их обслуживанию (планирование, контроль и мониторинг); во-вторых, повысить эффективность реализации в средне– и долгосрочной перспективе проектов, позволяющих как одновременно решать производственно-хозяйственные и экономические задачи функционирования организаций сельского хозяйства, так и улучшать условия социальной среды сельских территорий (снижение уровня безработицы за счет создания новых рабочих мест в отрасли, повышения уровня заработной платы и пр.). В результате появится возможность рационального перераспределения финансовых средств в рамках одного ведомства на реализацию таких комплексных проектов.

Важным этапом стратегического планирования выступает построение комплексных долгосрочных прогнозов, позволяющих наметить траектории наиболее вероятного комплексного социально-экономического развития территории (поселений, регионов, страны в целом) на длительный период. Такой прогноз состоит из нескольких частных прогнозов по направлениям: экономический, экологический, демографический, инновационный и пр. При

этом обычно используется два подхода к построению прогноза – поисковый (исследовательский) и нормативный. В основе поискового прогноза лежит принцип инерционности развития, когда будущее формируется как продолжение хорошо изученных и устойчивых тенденций и закономерностей прошлого и настоящего. Нормативный прогноз разрабатывается исходя из совершенно иной ориентации во времени «от будущего к настоящему», когда сначала формируются представления о необходимом состоянии объекта планирования (региона, сельской территории) в будущем и только затем находится оптимальное сочетание методов, инструментов и средств их достижения.

На стыке этих двух видов прогнозов возникает программно-целевое прогнозирование, когда влияние внешнеполитических и экономических вызовов делает необходимым формирование принципиально новой модели комплексного социально-экономического развития страны. В таких условиях требуется при разработке стратегических планов развития аграрно ориентированных регионов и СТС применять синтез исследовательского и нормативного подходов, когда на основе взаимной согласованности в соответствии с первым учитываются позитивно влияющие на будущие результаты тенденции и закономерности, в свою очередь, нормативный прогноз позволяет задать новые (несвойственные для данной системы, инновационные) направления социо-эколого-экономического развития. При этом для одних сценариев прогноза будущего развития территории могут преобладать результаты поискового прогноза (пессимистический и инерционный варианты), для других – нормативная составляющая долгосрочного прогноза (оптимистический вариант).

В связи с этим разработка долгосрочных прогнозов комплексного социо-эколого-экономического развития регионов и отдельных СТС должна осуществляться в соответствии со следующими принципами:

– системности; в соответствии с ним объект, для которого разрабатывается долгосрочный прогноз, необходимо рассматривать как

систему, цель развития которой подчинена деятельности всех ее элементов и подсистем;

– ассоциативности; при прогнозировании необходимо учитывать, что интересы и действия субъектов сельских территориальных систем всегда воссоздают ассоциативные связи в отношении прочих участников системы и отражаются (в той или иной мере) на состоянии системы в целом;

– согласованности; состоит в том, что показатели долгосрочных социально-экономических прогнозов региона должны учитывать особенности его экономики, конкретных территорий, а также необходимо согласование поисковых и нормативных прогнозов, последние должны учитывать закономерности и сценарии развития, полученные в результате поисковых прогнозов;

– непрерывности; по мере поступления новой информации, отражающей результаты деятельности субъектов прогнозирования, необходимо внести коррективы в прогноз социально-экономического развития;

– историзма; обусловливает исследование закономерностей и тенденций комплексного развития с учетом исторической эволюции и традиций, сложившихся для данной территории, но при этом требует учитывать возможные будущие изменения социо-эколого-экономических условий, влияющих на протекание процессов в долгосрочной перспективе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Можаров, П.М. Региональная система информационной поддержки стратегического управления АПК и улучшение экономических показателей работы предприятий / П.М. Можаров, И.С. Пакулина // Materials of the X International scientific and practical conference, [«Proceedings of academic science», – 2014] (August 30 – September 7, 2014) on Economic science. – Volume 1. Economic science. – Sheffield : Science and education LTD, 2014. – S. 72-74.

2. Feklistova, I. S., Tsypkin, Yury A. & Mokeev, Maxim A. (2017), “Sustainable development of the agricultural sector in the region: trends and

prospects", *Proceedings of XIII International scientific conference "Modern science in Eastern Europe", Morrisville, Dec 22, 2017.* Morrisville, Lulu Press., 2017, pp. 34–37.

3. Tsypkin Yu.A., Fomin A.A., Kamaev R.A., Kozlova N.V., Gubarev E.V. (2020) Strategic digital model for sustainable spatial regional development. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 579, International Symposium «Earth sciences: history, contemporary issues and prospects» 10 March 2020, Moscow, Russian Federation. – DOI : 10.1088/1755-1315/579/1/012138.

4. Feklistova I.S., Tsypkin Yu.A., Kamaev R.A., Orlov S.V., Pakulina H.S. (2020) Innovative social and dominant development of region and sustainable functioning of the social complex. In: Kolmykova T., Kharchenko E. (eds) Digital Future Economic Growth, Social Adaptation, and Technological Perspectives. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 111. Springer Nature Switzerland AG, Cham. – Pp. 241–251. – DOI : https://doi.org/10.1007/978-3-030-39797-5_25.

УДК 378. 74.

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО РОЗПИСУ

Чєн Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва.
Кабанець Катерина Володимирівна
здобувач другого (магістерського) рівня
факультету мистецтв
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
Харків, Україна

Анотація: У статті розглянуто роль українського розпису у професійній підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Проаналізовано процес формування художньо-естетичної компетентності студентів мистецьких факультетів на заняттях з українського розпису у процесі вивчення культури та традицій українського народу, технік та прийомів декоративного розпису.

Ключеві слова: художньо-естетична компетентність, майбутні вчителі образотворчого мистецтва, український розпис.

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в житті суспільства, знаходять своє відображення у сфері освіти та впливають на формування світогляду особистості. Протягом останніх років відбуваються зміни і в освіті. Сьогодні пріоритетом стає набуття не знань, вмінь та навичок, які є дуже важливими, а певних компетентностей, що дозволять визначити готовність здобувачів освіти до життя та подальшого особистісного розвитку.

Проблеми підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва досліджувало багато науковців, серед яких Л. Гарбузенко, С.Коновець, Д. Масол, О. Шевнюк, Т.Штикало, М.Стась, О.Смирнова та ін.

Підготовка майбутніх вчителів образотворчого мистецтва складний процес, де постійно треба вдосконалювати та поглиблювати теоретичні знання, втілювати нові методи та прийоми у навчальному процесі. Саме за допомогою українського розпису ми знайомимо студентів з історією та культурою України, традиціями регіонів та вивчаємо техніки і матеріали. [4, с. 94].

Вивчення українського декоративного розпису сприяє формуванню у студентів духовної свідомості, естетичного смаку та художньо-естетичної компетентності.

Художньо-естетична компетентність охоплює систему знань про культуру, ураїнські традиції, естетичне бачення та художню діяльність людини. Її зміст визначають знання та уміння, їх використання на практиці. Л. Гарбузенко відзначає, що «процес формування художньо-естетичної компетентності студентів передбачає включення у різноманітні види діяльності, як репродуктивної, так і творчої, під час виконання різноманітних завдань, що будуються на основі всіх тем з декоративно-ужиткового мистецтва». [2, с. 3]

Художньо-естетична компетентність допомагає вирішенню не лише професійних проблем (навчання образотворчого мистецтва, формування естетичного смаку здобувачів загальної середньої освіти), а також соціальних (можливість інтегрування у у широкий світовий соціокультурний контекст). Саме вона допомагає вирішувати складні задачі в стандартних та неординарних ситуаціях.

Л. Гарбузенко підкреслює, що «художньо-естетична компетентність розглядається як єдність теоретичної та практичної готовності, що дозволяє самостійно вирішувати цілі педагогічної діяльності вчителя образотворчого мистецтва та організації художньо-естетичної діяльності школярів, їх всебічного розвитку» [2, с. 15]

Як і закладах середньої загальної освіти так і у закладах вищої освіти знайомство з декоративно-прикладним мистецтвом взагалі та українським розписом зорема, може відбуватися по-різному: перегляд документальних фільмів, семінарів, вебінарфв, майстер-класів майстрів України та всього світу, відвідування виставок.

Оскільки підготовка майбутніх вчителів образотворчого повинна формувати та розвивати здатність не тільки до сприйняття мистецтва, а й до творчої діяльності, то дуже важливими є практичні заняття.

Ми розглядаємо можливість формування художньо-естетичної компетентності на прикладі вивчення здобувачами вищої освіти різних видів розпису.

Український розпис – як вид декоративно-прикладного мистецтва є одним з важливих чинників професійної діяльності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Вивчення українського розпису не тільки формує естетичний смак та захоплення народною творчістю, а й розвиває власну творчість, креативність, навички дослідницької діяльності.

Найдавніша художня техніка, яка була започткована ще з давніх часів є розмальовування предметів побуту та споруд. Унікальний український розпис є вагомим в світовій культурі, є прикладом мистецької спадщини рідного краю, відтворює традиції та культуру нашого народу. [3, с.413].

Українське декоративно-прикладне мистецтво багате на різні види розписів. Це і *косівський* (м. Косів, Івано-Франківська обл.), , *васильківський* (м. Васильків, Київська обл.), *опішнянський* (с. Опішня, Полтавська обл.) розписи, якими прикрашають різноманітні керамічні вироби, *яворівський* розпис, яким оздоблюють дерев'яні вироби, *петриківський* розпис (с. Петриківка, Дніпропетровська обл.), що зберігає традиції оздоблення українського житла та предметів побуту, *самчиківський* (с. Самчики, Хмельницька обл.) тощо.

У системі освіти особливості художньо-естетичного розвитку проявляються у професійній та творчій спрямованості. Під час оволодіння технологією українського розпису студенти вивчають історичні витоки розпису

та твори відомих українських майстрів, їх композиції, колірні гами, техніки розпису, а також розвивають навички творчої діяльності в різних видах декоративного розпису, на основі яких створюються індивідуальні декоративні композиції.

Таким чином, формування художньо-естетичної компетентності у здобувачів вищої освіти формуються після засвоєння теоретичних знань, практичної діяльності та саморозвитку. Внаслідок чого формується вміння розуміти та оцінювати мистецькі твори, аналізувати та висловлювати власні думки, самовдосконалювати морально-духовні та естетичні якості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарбузенко Л. В.Система навчальних завдань для формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Вип. 12. – Ч. 1. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 137–143.
2. Гарбузенко Л. В. Декоративно-прикладне мистецтво: крок до художньо-естетичної компетентності: Навчально-методичний посібник. – Кіровоград: ФОП Александрова М. В., 2016. – 132 с.
3. Носаченко Т.Б Художній розпис у фаховій підготовці студентів мистецького профілю. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. –№ 3, –2015. – С. 413 – 418.
4. Козак Т. Формування художньо-естетичної компетентності студентів у вищих закладах освіти України. –2019. – С. 92 – 96

УДК 159.9.316.624.3

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ ВЧЕНИХ

Шиделко Анна Володимирівна
к.соц.н., доцент
Львівський державний
університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна
Шимко Людмила Василівна
здобувач освітнього ступеня «магістр»
Львівський державний
університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Анотація. Представлено конструктивний аналіз праць зарубіжних і вітчизняних вчених, які досліджували й присвятили свої наукові доробки питанням домашнього насильства над жінками.

Ключові слова: насильство над жінками, домашнє насильство, стокгольмський синдром, агресивна, девіантна поведінка.

Вступ. Насильство над жінкою у сім'ї – це проблема світового масштабу, котра впродовж тривалого часу є наболілою. Водночас й сьогодні залишається невирішеною, а в українському суспільстві, переважно, ще й латентною. Тому її актуальність є незаперечною, зважаючи на обставини суспільного життя, трансформацію громадської свідомості, нові соціальні орієнтири та цінності нинішнього українського жіноцтва [6, с. 113].

Метою дослідження є представлення наукових здобутків вчених щодо питання домашнього насильства над жінками.

Матеріали і методи. Конструктивний огляд-аналіз праць з проблеми

домашнього насильства над жінками зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Результати та обговорення. Аналіз наукової міждисциплінарної літератури з психології, педагогіки, соціології, юриспруденції, медицини, статистичні дані різних років констатують, що проблемі домашнього насильства над жінками приділена належна увага. Передусім висвітлимо наукові доробки корифеїв психології у контексті проблематики.

Першим з дослідників, який зацікавився проблемою агресії став З. Фрейд, який вважав, що агресивність може бути не реакцією на подразнення, а імпульсом, який постійно присутній в організмі і зумовлений природою людини. Взаємозв'язок агресивної поведінки та насильства описано у працях Е. Фромма.

Досліджуючи процес соціального научіння, вчені Р. Берн і Д. Річардсон констатували, що «особлива поведінка» міжособистісного спілкування у сім'ї призводить до послідовного сталого закріплення деструктивних стандартів поведінки, які систематично повторюються з агресивнішою силою у міжособистісній взаємодії [3, с. 176].

Зазначимо, що у свій час А. Фрейд описала механізм психологічного захисту, що лежить в основі стокгольмського синдрому, назвавши його «ідентифікацією з агресором» (авторство терміну «стокгольмський синдром» належить криміналісту Н. Бейруту, що ввів його під час аналізу ситуації із захопленням заручників у Стокгольмі (1973 р.)).

Це пояснюється тим, що жертва прагне виправдати свого кривдника для того, щоб зберегти сім'ю, внаслідок цього – пробачає йому. Як правило, наступні дії агресора можуть бути в рази жорстокішими і призвести до більш серйозних і навіть фатальних наслідків [5, с. 265].

Стокгольмський синдром досить популярний, про те його жертва ніколи не визнає його присутності. Бажання і основна мета абьюзера – викликати емпатію та жалість до себе, і таким чином, досягнути мети будь-яким способом. Непоодинокі випадки, коли дружина разом з дітьми залишаються проживати зі своїм домашнім тираном лише через почуття жалю і внаслідок цього

усвідомлено стає його жертвою [4].

Вчені з Білорусі С. Бурова та О. Янчук, провели соціальне дослідження домашнього насильства над жінками. За їхніми даними, у сучасній Республіці Білорусі, немає точної статистики, яка стосується теми насильства у сім'ї. У свою чергу, дані соціологічних досліджень з початку 1990-х – 2000-х рр. стверджують про його широку розповсюдженість [1] та аналогію із типовими конструктами насильства над жінками у пострадянських країнах.

Жертвами фізичного насилля можуть стати всі члени сім'ї: жінки, чоловіки, діти, батьки старшого віку. Про те, жінки, за результатами всіх досліджень являються найчастішими і найрозповсюдженішими жертвами домашнього насилля [1].

Дослідження, проведені науковцями університету Мічигану (США) Р. Толманом та Д. Розеном підтверджують зв'язок домашнього насильства із психічним станом, здоров'ям та економічним добробутом сім'ї, що спонукає до перегляду державної соціальної політики щодо гарантій задоволення фізіологічних потреб особистості.

Чинником протидії домашньому насильству жінки, на думку науковців, є самореалізація жінкою її задатків, самовдосконалення, розвиток, розширення можливостей професійної реалізації, досягнення економічної незалежності [2].

Представимо сучасні розвідки з питань насильства у сім'ї, так наслідки насильства у подружніх відносинах розглянуто І. Грабовською (1998); соціально-психологічні аспекти проблеми насильства над жінками висвітлено О. Шинкаренко (2000), Н. Максимовою, К. Мітюліною (2003), К. Мінаковою (2005), І. Малкіною-Пих, Г. Мустафаєвим (2006); превенцію насильства у сім'ї окреслено такими вченими, як М. Дмитренко, М. Тропін, П. Власов (2001), В. Бондаренко, Я. Бордіян, Л. Булах, Т. Журавель (2014); фізичне насильство щодо жінок у сім'ї розкрито В. Захожою (2001); гендерну площину питання проаналізовано Н. Шведовою (2002); стратегії діяльності із жінками, які зазнають насилля у сім'ї запропоновано О. Савчук (2003); соціологічний аналіз насильства у сім'ї здійснено О. Бойко (2003); представлено: правові аспекти

захисту дітей від насильства О. Маміч (2014), кримінологічний аналіз насильства та його превенції у сім'ї А. Благою (2014), О. Шевченко-Бітенською (2015) та ін. Проте домашнє насильство, не мінімізується, а набуває нових масштабів і видів. Тому вирішено звернутися до цієї невирішеної для суспільства проблеми [5, с. 263-264].

Т. Харькова визначає домашнє насильство, як порушення прав чи злочин, що вчинений одним із членів родини стосовно інших членів родини або особам, які можуть бути членами родини. Це насильство чоловіка над дружиною, батьків над дітьми, дітей над дітьми, тощо. Щодо підвидів домашнього насильства: фізичний, психічний, економічний, сексуальний примус, спрямований на обмеження волі, приниження гідності, утвердження влади одного члена сім'ї над іншими, а також погрози чи позбавлення волі у сімейних відносинах.

За Я. Юрків, домашнє насилля – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або моральному здоров'ю, а також розвитку дитини [5, с. 266].

С. Шаргородська доводить, що домашнє насилля – це певні дії одного члена сім'ї (партнера) проти іншого члена сім'ї (партнера), які порушують права і свободи людини, завдають шкоди фізичному, психічному, економічному, сексуальному благополуччю [5, с. 266-267].

Найчастішими проявами домашнього насилля проти жінок, як стверджує Г. Мустафаєв, є: психологічний тиск (словесні образи, лайка, приниження, цькування, висміювання перед іншими, залякування, шантажування, примус, гноблення), фізична агресія (побиття, фізичний примус), сексуальний примус (зґвалтування, схиляння до статевих стосунків незалежно від згоди жінки). Дослідник також наголошує, що у домашньому насильстві психологічне насильство передує фізичному впливу, що відбувається без присутності сторонніх осіб, свідком є тільки потерпіла [5, с. 267].

Висновки. Отже, проблематика насильства над жінкою в сімейних

стосунках активно розглядається і досліджується вченими різних галузей наук, так як воно є особливим світовим феноменом. XXI століття, яке нівелює суспільні аксіологічні компоненти, руйнує нормальні моделі взаємин, зумовлює викривлення ціннісних орієнтацій, спричиняє засвоєння ненормальних патернів стосунків, культивує психологічні комплекси неповноцінності, жорстокість, агресію і є серйозною перешкодою для досягнення рівноправності та дотримання прав жінок.

Проте маємо велику надію, що Закон України, що вступив у дію 07 січня 2018 р., який прийнятий 7 грудня 2017 року № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», де передбачено кримінальну відповідальність за насильство у сім'ї, мінімізує статистичні цифри цього ганебного явища у сучасному українському суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурова С. Н., Янчук О. А. Домашнее насилие в отношении женщин и их жизненные стратегии. *Социология. С рабочего стола социолога.* 2010. № 4. С. 99116.URL:https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/6323/1/11%20%d0%91%d0%a3%d0%a0%d0%9e%d0%92%d0%90.pdf.

2. Зінсу О. І. Соціальні та юридично-психологічні аспекти домашнього насильства. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 79–87. URL:https://ojs.naiau.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/1192

3. Нестерчук В. В. Домашнє насильство над жінками, як об'єкт соціальної роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 5(92). 2019. С. 172–183.URL:http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/view/66/61.

4. Парамонова О. Стокгольмський синдром: як не стати жертвою? URL: https://loyer.com.ua/uk/stokgolmskyj-syndrom-yak-ne-staty-zhertvoyu/.

5. Шиделко А. В. Психологічні детермінанти домашнього насильства над жінками. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць*

Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Випуск 17. С. 262–273. URL: http://www.appsychology.org.ua/data/jrn/v11/i17/20.pdf.

6. Шиделко А. Домашнє насильство над жінкою: реалії сучасного українського суспільства. *Роль жінки у Церкві та в сучасному українському суспільстві.* Комісія УГКЦ у справах мирян. Львів, 2019. С. 113–124.

УДК 342.7

ДЕФІНІЦІЯ «ПРАВА ЛЮДИНИ» У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ КОНЦЕПЦІЯХ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Шморгун Ярослава Олександрівна
аспірантка
Відкритий Міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуто філософсько-правовий аспект дефініції «права людини» у контексті теорії держави і права. Досліджено поняття «людиноцентризм» у зіставленні з дефініцією «права людини» у концептуальних положеннях теорії держави і права.

Ключові слова: права людини, концепція людиноцентризму, оптимальні моделі взаємин держави та особистості, людський вимір, теорія держави і права.

Концепція «права людини» з'явились і поширились у філософії просвітителів, тобто починаючи з епохи ранніх буржуазних революцій. Не лише ідеологи буржуазії, а й соціалісти-утопісти пропагували концепції прав людини, однак їх зміст трактувався по-різному. Слід наголосити, що концепція прав людини мала глобалізаційних характер, тобто міжнародне походження, тому що однаково були відомі як Старому світі, так і у Північній Америці. Права людини можна розглядати як основу конституціоналізму, так як головний сенс створення основного закону держави полягав у забезпеченні свободи і безпеки людини, перш за все від свавілля самої ж держави. Концепція про те, що люди від народження вільні і рівноправні, що від народження вони володіють невідчужуваними, або природними, правами, покладена в фундамент

перших конституційних актів, які приймалися під час низки буржуазних революцій протягом XVII–XVIII ст.

У подальшому жодна держава, що претендувала на те, щоб вважатися демократичною, не могла не закріпити в національній конституції певного переліку прав людини. У такий спосіб права людини, залишаючись морально-політичною вимогою, тобто імперативом, набували юридичної форми і ставали найважливішим інститутом права.

Людиноцентризм у загальній шкалі гуманітарних цінностей права людини, як і сам людина, посідає центральне місце і домінує над усіма іншими гуманістичними принципами. Людський вимір – основа будь-яких громадських перетворень, точка відліку у розв'язанні глобальних і поточних завдань, в проведенні різноманітних реформ, розробці державних програм [1, с. 45]. Саме з цих позицій оцінюють сьогодні всі події та процеси, що відбуваються в державі і світі.

За демократичного устрою держави права і свободи людини, а також обов'язки, становлять найважливіший соціальний і правовий інститут, об'єктивно виступає мірилом досягнень суспільства, показником його зрілості, цивілізованості. Це можна вважати засобом доступу особистості до матеріальних і духовних благ, до механізмів влади, законних форм волевиявлення, реалізації своїх законних інтересів, водночас залишаючись неодмінною умовою вдосконалення індивіда, зміцнення його статусу, гідності [2, с. 32].

Пошук оптимальних моделей взаємини держави і особистості завжди становив одну з найважливіших проблем. Ці моделі здебільшого залежали від характеру суспільства, типу власності, рівня демократичності державних інститутів, розвиненості економіки, культури та інших об'єктивних умов; однак багато в чому вони й визначалися також владою, законами, панівними класами, тобто суб'єктивними факторами. Головна проблема полягає у встановленні такої системи і такого порядку, за яких особистість мала б можливість безперешкодно розвивати власний потенціал, й з іншого боку, встановлювались

і дотримувались загальні цілі і функції держави, те, що об'єднує всіх громадян. Такий баланс і відображається в дотриманні і збереженні прав, свобод і обов'язків людини. Саме тому високорозвинені країни, світове співтовариство розглядають права людини та їхній захист як універсальний ідеал, основу прогресивного розвитку і процвітання, фактора стійкості і стабільності.

На нашу думку, права людини є позатериторіальними і позанаціональними, їх визнання, дотримання і захист вже не лише внутрішня справа національної держави, вони давно перетворились на об'єкт міжнародного регулювання. Права людини не слід вважати належністю окремих націй, а являють собою загальноцивілізаційним і загальнокультурний надбанням людства; це моральний фундамент будь-якого суспільства [3, с. 57].

У концептуальних положеннях теорії держави і права таке філософсько-правове поняття, як «права людини» розглядають як одне з фундаментальних концептів людської цивілізації, що відігравали і продовжують відігравали роль одного з векторів розвитку суспільства і цивілізації. Усю сукупність філософськи, правових концепцій, на нашу думку, можна звести, думається, до таких підходів. По-перше, права людини належать їй від природи, особина володіє ними від народження. Ці права невід'ємні й завдання держави і суспільства полягає в тому, щоб захищати ці права, не допускати їх порушення. Такий підхід характерний для демократичних суспільств і держав [4, с. 239]. По-друге, інший підхід полягає в тому, що свої права людина одержує від суспільства і держави, природа цих прав патерналістська. Цей підхід характеризує держави з тоталітарною формою правління. Так, наприклад, права людини закріплені в конституціях багатьох країн і міжнародних документах, серед яких в першу чергу слід вказати на Загальну декларацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

Проблематика рівності прав вважається однією з головних в теорії держави і права. По-перше, рівність у правах означає рівність у матеріальних благах, у результатах, в умовах існування, іншими словами – рівність економічна; по-друге, рівність у правах означає рівність юридично, тобто

рівність перед законом, рівність в процедурах, в стартових можливостях, правилах гри. Процедурна означає відсутність будь-якої дискримінації. Очевидно, що економічне трактування рівності і правове мають низку розбіжностей: юридичне розуміння означає рівність в стартових позиціях, економічне трактування потребує рівність на фініші [5, с. 252].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Юровська В.В. Людиноцентристська концепція адміністративно-правової доктрини: філософський аспект нової ідеології адміністративного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 41. Т. 3. С. 96-102. Серія «Право».

2. Пархоменко Н.М. Людиноцентризм як сутність діяльності держави. *Альманах права*. Людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади. Вип. 8. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. С. 31-35.

3. Принцип верховенства права: Проблеми теорії та практики: у 2-х кн. За заг. ред. Ю. С. Шемчушенка. Київ: Конус-Ю, 2008. Кн. 2: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві. 314 с.

4. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціальнополітичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): навч. посіб. Уклад. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. - Київ: центр навч. літ., 2015. 554 с. URL: http://studbooks.net/ 74091/poHtologiya/chelovekotsentrizm_antropologicheskaya_paradigma_ evrointegratsionnoy_politiki

5. Пашко Л.А. Менеджмент людських ресурсів у державному управлінні: актуальні питання. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2 (9-10). С. 247-253.

УДК 339.9

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Шубалий Олександр Михайлович,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки
Гриник Ірина Стефанівна,
здобувач ступеня доктора філософії,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна

Аннотація: Визначено критерії формування системи фінансового забезпечення, цільові орієнтири механізму фінансового забезпечення, обгрунтовано перспективні напрями вдосконалення механізму фінансового забезпечення сталого розвитку. Зроблено висновок, що для ефективного фінансового забезпечення сталого розвитку його цілі повинні бути узгодженими в рамках відповідної національної стратегії.

Ключові слова: механізм, фінансове забезпечення, сталий розвиток, економічні інструменти, фінансування.

Для формування гармонійного та збалансованого механізму фінансового забезпечення необхідно сформувати комплекс критеріїв, за дотримання яких він зможе функціонувати насправді ефективно, відповідно до цілей сталого розвитку. При цьому головним критерієм такого механізму фінансового забезпечення є те, що усі джерела фінансування – як державні, так і приватні потребують максимальної мобілізації для вирішення випереджаючих завдань сталого розвитку.

Як зазначає в даному аспекті Міжурядовий комітет експертів з фінансування сталого розвитку (ICESDF), «у світі є достатньо коштів для досягнення сталого розвитку, але для реального прогресу необхідні чітка

політична прихильність структурним реформам та системним змінам, а також додаткові та інноваційні підходи до їх фінансування» [1, с. 3].

Отже, до числа головних критеріїв, на яких повинна базуватися система фінансового забезпечення сталого розвитку регіону на наш погляд необхідно віднести наступні:

1. Прозорість та підзвітність: Належне управління – з особливою увагою до підзвітності та відповідального і чесного використання фінансових ресурсів повинно бути основним елементом реалізації порядку денного сталого розвитку. Прозорість прийняття рішень, встановлення чітких ролей та відповідальності для різних учасників, а також забезпечення збору та доступності всіх відповідних даних на національному та міжнародному рівнях є критично важливими для досягнення цілей сталого розвитку. Надійні та незалежні механізми підзвітності дозволять державним органам залучити значне коло приватних інвесторів до фінансування проектів по досягненню цих цілей і забезпечити фінансові та нефінансові засоби реалізації цих планів. При цьому органи державної влади повинні мати реальні та справедливі механізми управління, включаючи своєчасну можливість для ефективної та всеохоплюючої участі багатьох зацікавлених сторін.

2. Узгодженість державної політики щодо сталого розвитку: міжнародна або внутрішня політика може мати опосередковані наслідки, що підривають сталий розвиток та негативно впливають на права людей, можливості їх розвитку та навколишнє середовище. Це стосується регулювання питань у сфері торгівлі, міграції, енергетики, систем виробництва продуктів харчування або експлуатації та споживання природних ресурсів. Політика на всіх рівнях та в усіх секторах повинна бути узгодженою із забезпеченням, а не обмеженням сталого розвитку регіону.

3. Посилити соціальні та екологічні стандарти шляхом ефективного регулювання. Усі потоки державного фінансування сталого розвитку повинні забезпечувати результати, які сприятимуть реалізації соціальних та екологічних угод й інших зобов'язань, а також комплексно підтримуватимуть їх реалізацію.

При цьому соціальні та екологічні гарантії повинні відповідати міжнародним стандартам та найкращій практиці.

4. Спираючись на існуючі принципи досягнення цілей сталого розвитку, фінансові джерела для сталого розвитку повинні спиратися на існуючі принципи фінансування та виконання зобов'язань

5. Ефективність та координація, які полягають у забезпеченні державного регулювання, узгодженості та взаємо доповнення всіх потоків фінансування на національному рівні. Реалізація принципів сталого розвитку повинна спиратися на всеохоплюючі національні стратегії розвитку, які інтегрують в собі усі цілі, і які мають забезпечуватися ресурсами, фінансуватись та реалізовуватися через національні управлінські системи за активної участі всіх суб'єктів: громадських організацій, приватних підприємств, центральних та місцевих органів державної влади.

6. Це дозволить уникнути небезпеки того, що одні цілі входитимуть в протиріччя або протидіятимуть іншим, і гарантуватиме, що певні регіони не залишатимуться без фінансування сталого розвитку.

Отже, досягнення цілей сталого розвитку можливе лише в результаті взаємодії трьох основних складових механізму його фінансування: суб’єктів механізму, джерел фінансування та конкретних фінансових інструментів забезпечення фінансування цього розвитку.

При цьому в рамках кожної складової бачимо поелементну її конкретизацію, яка за потреби формування планів сталого розвитку може бути розгорнута для подальшого уточнення або ж навпаки – скорегована відповідно до умов конкретного регіону або ситуації.

При цьому варто зауважити, що ефективність функціонування даного механізму значною мірою залежить від успішності взаємодії всіх його складових. Це, у свою чергу, потребує дотримання складної системи регулюючих важелів.

Зокрема, на думку П. Шевчука та А. Серанта, необхідною є формування «фінансових механізмів державного регулювання сталого розвитку, які повинні бути спрямовані на таке:

– збалансованість міжбюджетних та внутрішньо-бюджетних відносин;

– скерування бюджетного забезпечення на підтримку вітчизняного виробника, реалізацію стратегічно важливих вітчизняних соціальних і економічних програм;

– посилення фіскально-регулюючих функцій податкової служби, скерованої на підвищення економічної активності населення;

– орієнтованість фінансово-кредитної політики на підтримку й активізацію підприємницької діяльності, аграрного сектора, забезпечення рівноваги кредитного попиту та кредитних пропозицій у країні, регіоні та на місцевому рівні;

– підвищення інвестиційної привабливості держави, регіону та конкретної території» [2, с. 18-19].

Загалом можна стверджувати, що аналітичні рамки, якими необхідно керувався при формулюванні стратегій фінансування сталого розвитку регіону передбачають, що усі фінансові джерела можна розподілити за чотирма категоріями: внутрішні державні, внутрішні приватні, міжнародні державні та міжнародні приватні. Тому при формуванні механізму фінансового забезпечення сталого розвитку необхідно орієнтуватися но можливість акумуляції та стимулювання якомога більшої кількості цих різноманітних та децентралізованих джерел фінансування бажані проектів щодо досягнення цілей сталого розвитку.

При цьому також необхідно пам’ятати, що прийняття рішення про фінансування тих чи інших проектів, у будь-якому випадку, незалежно від того, які джерела та інституції для цього залучаються – державні чи приватні, перебувають під впливом національної політики у сфері регіонального розвитку та міжнародної фінансової допомоги. Тому проектування та розробка інструментів для сприяння залучення інвестицій у сталий розвиток є

пріоритетним завданням для забезпечення ефективного функціонування механізму сталого розвитку.

Тому для досягнення цієї мети необхідно здійснити ряд кроків, спрямованих на сприяння цій ефективності, а саме:

1. Забезпечити відповідальність та лідерство держави у сфері реалізації національних стратегій сталого розвитку разом із підтримкою міжнародного середовища.

2. Прийняти ефективну державну політику як опору стратегії фінансування сталого розвитку.

3. Максимально широко використовувати всі наявні фінансові потоки. Задоволення потреб у фінансуванні сталого розвитку вимагає оптимізації внеску з усіх джерел, включаючи державні, приватні, внутрішні та зовнішні.

4. Поєднання джерел фінансування з відповідними потребами. Різні потреби сталого розвитку та характеристики проектів вимагають різних видів державного, приватного та змішаного фінансування.

5. Максимізувати вплив міжнародних державних фінансів. ОПР відіграє вирішальну роль для країн, де потреби є найбільшими, а потенціал залучення ресурсів найслабший. Використання інструментів фінансування та їх пільговість повинні відповідати рівню розвитку кожної країни, їх конкретним умовам, можливостям та можливостям, а також характеру проекту.

6. Включити критерії сталого розвитку в національні стратегії його фінансування. Фінанси повинні підтримувати економічні, соціальні та екологічні виміри сталого розвитку.

7. Необхідно налагодити взаємодію в економічному, екологічному та соціальному вимірах сталого розвитку, адже в кінцевому підсумку різні цілі сталого розвитку часто збігаються. Тому фінансування повинно бути розроблено для використання синергії та підтримки узгодженості політики для сталого розвитку, враховуючи потенційні компроміси.

8. Застосувати багатосторонній, соціально орієнтований та інклюзивний підхід для досягнення максимальних результатів.

9. Забезпечити прозорість та підзвітність фінансування на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Отже, для ефективного фінансового забезпечення сталого розвитку його цілі повинні бути узгодженими в рамках національної його стратегії. Це загалом дозволить уникнути небезпеки того, що деякі цілі можуть залишитися без фінансування. У свою чергу це також сприятиме досягненню максимального прогресу у формулюванні та розробці національних стратегій сталого розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Financing for sustainable development. World Wildlife Fund position paper. January 2015. 10 P.

2. Серант А. Й., Шевчук П. І., Карпук В. І. Участь громадськості у забезпеченні сталого розвитку територіальної громади : наук.-метод. розробка. Київ : НАДУ, 2009. 72 с.

УДК 620.9

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕМПИ РОЗВИТКУ

Юрченко Олександр Юрійович
Асистент
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Анотація: у роботі розглянуто темпи розвитку альтернативної енергетики в Україні, причини переходу до такого виду енергетики, її переваги та особливості. Показано відсоткове співвідношення у статистиці розвитку окремих систем поновлюваних джерел енергії.

Ключові слова: енергетика, енергія, системи, Україна, розвиток.

Вимоги та стандарти розвитку світових виробників енергії ставлять перед кожною з країн нові пріоритети задля забезпечення безперебійного постачання електроенергії високої якості. З роками, дедалі більшого значення набувають нові системи виробництва, транспортування та постачання електричної енергії. З одного боку, це можна пояснити розвитком як науки у даній галузі, а з іншого, - безпосередньо вимогами, які все більш гостро постають перед компаніями-виробниками даної продукції. З огляду на становище електроенергетики у світі, стає цілком зрозуміло, що залучення в Україні таких систем виробництва енергії, як сонячні батареї, гідроакумулюючі електроустановки, вітрові електроустановки має набувати більших масштабів.

Сутність питання впровадження альтернативної енергетики в Україні полягає не лише у збільшенні виробництва енергії за рахунок введення в експлуатацію перелічених систем, а і в тому, щоб максимально унеможливити негативний вплив даної галузі на навколишнє середовище. Звичайно, відмова багатьох передових країн-виробників електроенергії від, наприклад, атомних

електростанцій, або зменшення їх використання, пояснюється не лише безпосередньо постійною потребою у паливі для цих станцій та відходами від виробництва. Велику роль у переході на альтернативні джерела енергії там відіграв "Чорнобильський синдром страху". У таких країнах, як Швейцарія, Данія, США, Німеччина показники з виробництва енергії за рахунок альтернативних джерел складають 35 - 45%. В Україні цей показник поки що знаходиться на рівні 10 %. Темпи розвитку даного виду електроенергетики у цій країні значно менші, ніж у попередніх.

Важливість таких змін у структурі системи виробництва електроенергії пояснюється зменшенням негативного впливу на природу та скороченням масштабів видобування палива та іншої сировини задля переробки їх у майбутньому в електроенергію. Це, по суті, безвідходне виробництво. Більше того, сировиною для таких систем, як вітрові електроустановки, сонячні батареї чи гідроелектростанції виступають природні ресурси, присутність або добування яких взагалі не вимагає капіталовкладень від виробника або безпосередньо країни.

Основними джерелами витрат на функціонування таких систем би були:

- будівництво установок;
- введення в експлуатацію;
- підтримання у належному стані;
- утримання персоналу.

Тому питання подібного роду має бути якомога швидше вирішеним, віддаючи перевагу вище названим системам.

Темпи розвитку такої енергетики в Україні досить низькі. Це пояснюється користуванням традиційними джерелами енергії. За даними Міністерства енергетики та захисту довкілля, станом на 19 червня минулого року кількість енергії, виробленої на СЕС становила 3,7%, а на ВЕС - 2%. Натомість, показник для АЕС становив 46,8%, а ТЕС та ТЕЦ - 35,5% [1].

Для введення на більш глобальному рівні в експлуатацію електроустановок, які працюють за рахунок поновлюваних джерел енергії потрібні витрати, здатні забезпечити декілька капітальних ремонтів або технічних обслуговувань діючих на сьогоднішній день установок традиційних джерел енергії. Мова йде про атомні електростанції, теплоелектроцентралі тощо. А от із сонячними батареями у місцевого населення в Україні ситуація складається значно краще, ніж на глобальному рівні у державі. Значна кількість людей використовують батареї вдома, забезпечуючи себе та, нерідко, сусідів електроенергією від них.

Рис.1. Сонячні батареї ТОВ "Альтернативна енергетика Галичини"[2].

Альтернативна енергетика, як безвідходний та малозатратний, у порівнянні з традиційною енергетикою, спосіб отримання енергії у майбутньому має стати основою для забезпечення населення енергією. Швидкість переходу до таких джерел у кожної країни - різна. Хтось у цій гонці

лідирує. Україна ж, просувається у даному напрямку не швидкими, але рішучими кроками.

Отже, виробництво електроенергії за рахунок поновлюваних джерел енергії повинно досягати значно більших масштабів, маючи на меті не лише зменшення затрат на виробництво, а дбати про безпеку навколишнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистика по енергетиці - Новини – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України URL: https://mepr.gov.ua/news/34660.html
2. Тов "альтернативна енергетика галичини" URL: https://aeg.if.ua

УДК 620.9

СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ: ГАЛУЗІ, ВІДСОТКИ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Юрченко Олександр Юрійович
Асистент
Барсукова Ганна Володимирівна
к. т. н., старший викладач
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Анотація: у роботі розглянуто сучасний стан енергетики України із зазначенням відсоткового співвідношення виробництва окремих галузей енергопостачання в Україну. Наведено статистичні дані щодо об'ємів виробництва та споживання електроенергії за попередні два роки.

Ключові слова: електроенергія, енергетика, системи, Україна, відсотки.

Питання забезпечення населення достатньою кількістю електричної енергії поставало завжди досить гостро. Кожен звертає увагу на статистику виробництва та споживання енергії. В Україні у виробництві електроенергії беруть участь різні системи, установки, підрозділи. Кожен з них, згодом, входить до статистичних даних про забезпечення енергією своєї країни. Розглядаючи розвиток електроенергетики, варто звернути увагу на кожну з галузей, адже відсоток виробництва електроенергії у них різний. Тому, і місце у системі виробництва енергії у кожної з галузей своє.

За даними Міністерства енергетики України, станом на листопад минулого року, споживання електроенергії становило 5010,3 млн.кВт*год. Порівнюючи з даними за 2019 рік, а це 4907,3 млн.кВт*год, показник 2020 року є більшим. Виробництво ж енергії, станом на листопад минулого року, склало 5215,5 млн.кВт*год. У статистиці виробництва енергії закладена частка кожної

з галузей. Серед підприємств, відсоток виробництва електроенергії яких був найбільшим є атомні електростанції, а також ТЕС та ТЕЦ. Частка виробництва енергії перших складає 41,5%. Теплоелектроцентралі та теплоелектростанції, в свою чергу, забезпечили країну на 43,6%. Як бачимо, основна частина енергії вироблена на вище перерахованих підприємствах.

Розглянувши інші джерела енергії, які також беруть участь у її виробництві, стає зрозумілим, що найбільший відсоток серед менш продуктивних систем складають ГЕС, - 5,4%. ГАЕС складають 0,9%. Альтернативна енергетика, представлена у нашій країні такими системами, як ГЕС, ГАЕС, про які вище згадувалося, також має у своїй структурі вітрові електростанції, сонячні електростанції та станції на біопаливі. СЕС та ВЕС складають по 1,7% у виробництві електроенергії в Україні, а станції на біопаливі - 0,5%[1]. Досить низькі показники у порівнянні з традиційними джерелами енергії. На сьогоднішній день, важко переоцінити конкуренцію цих систем традиційним джерелам, адже різниця є досить значною. Дані системи, хоч і присутні у структурі енергозабезпечення, але в невеликій кількості.

Рис. 1. Статистика виробництва енергії станом на 13 листопада 2020 року.

Рис. 2. Рівненська АЕС[2].

Багато країн, взявши курс на виробництво електроенергії за рахунок поновлюваних джерел, мають на меті збільшення виробництва енергії на сонячних, вітрових, гідро-акумулюючих електростанціях до 50%. У багатьох розвинених країнах світу цей показник уже становить приблизно 35%. В Україні ж, 88,7% електроенергії у минулому році було вироблено на АЕС, ТЕЦ та ТЕС. Збільшення частки енергії за рахунок поновлюваних джерел має бути в основі політики енергозабезпечення країни. Мова йде не лише про виробництво енергії, яке не потребує матеріалів. Це стосується ще і не маловажливого фактору - відходів. Альтернативна енергетика - це, по суті, безвідходне виробництво, матеріалами для якого є енергії сонця, вітру, води тощо

Отже, у процесі виробництва електроенергії в Україні ключові місця посідають традиційні джерела енергії - атомні електростанції, теплоелектростанції та теплоелектроцентралі. Вони, складаючи основу виробництва, не дивлячись на свої переваги та недоліки, залишають по заду не менш актуальних на сьогодні систем: сонячних, вітрових та гідроелектростанцій. Розвиток останніх нині набуває не стрімких, але більших масштабів, ніж було до цього, тому протягом наступних років слід очікувати зростання статистики виробництва енергії від альтернативних джерел енергії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистика по енергетиці - Новини – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України URL: https://mepr.gov.ua/news/34660.html

2. Другий енергоблок Рівненської АЕС підключили до енергомережі URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3009581-drugij-energoblok-rivnenskoi-aes-pidklucili-do-energomerezi.html

УДК 811.161 373:070.41

ПОЛІТИЧНА ЕВФЕМІЯ ЯК ПРОЯВ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Ядловська Ольга Степанівна,
к. іст. н.,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Шакало Лілія Сергіївна,
здобувачка освіти 2 курсу
юридичного факультету,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. У статті розглядається питання використання евфемізмів у політичному дискурсі. Звернено увагу на позитивні та негативні аспекти застосування евфемізмів та політично коректних висловів. Разом з тим, підкреслено, що залучення евфемізмів у мовлення все ж має ефект «маскування», приховування певних табу. Визначено, що дипломатичний етикет теж послуговується евфемізмами, однак становить емоційно забарвлену позитивну лексику.

Ключові слова: евфемізм, евфемізація, дисфемізація, політична евфемія

Мова політики та політиків і, загалом, суспільно-політична лексика, що спрямована на неспеціалізовану аудиторію (на народ) часто характеризується неоднозначністю, неоднаковістю значень висловів, тобто має місце певне семантичне зрушення та трансформації в усному та писемному мовленні. Такий мовленнєвий прийом – заміна та здатність замінювати неприємні та небажані вислови визначається як евфемізм.

Функціонування евфемізмів зумовлене соціальною ситуацією спілкування, тобто йдеться про соціолінгвістичний підхід до розгляду евфемізмів як мовного явища, яке реалізується, з-поміж іншого, у політичному мовному дискурсі. Поняття «політичний евфемізм» межує з поняттям «політично коректний термін», що позначає евфемізм, який у сучасних умовах стає радикальною формою непрямого спілкування.

Особливістю мови політики як соціального різновиду мови є її доступність для розуміння практично всіма членами мовного співтовариства як наслідок деспеціалізації політичних термінів. Саме ця риса й дає підстави деяким дослідникам заперечувати існування мови політики.

Масштабна деспеціалізація в політичній комунікації пов'язана з тим, що політика – єдина професійна сфера, спілкування в якій орієнтоване на масового адресата. Політична комунікація не лише опосередкована засобами масової інформації, а фактично ЗМІ є основним середовищем її існування, унаслідок чого мова політики позбавлена рис корпоративності, притаманних будь-якій спеціальній мові [2, с. 27].

Розмежування політичної інакомовності та політичної евфемії є складним і полягає в тому, що паралельні найменування, які наводяться в ролі прикладів евфемізмів у політичній лексиці, семантично позитивні за своєю внутрішньою формою або за новим матеріальним втіленням на відміну від описових політичних виразів, які можуть мати будь-яке емоційно-експресивне забарвлення.

За основу поділу евфемізмів на розряди беруть їх функціонально-прагматичні характеристики зі словників евфемізмів, засобів масової інформації, політичних документів та художньої літератури. Евфіміністичні одиниці за сферою залучення розподіляться за такими функціонально-прагматичними розрядами: загальновживані евфемізми – глибоко вкорінені у свідомості людини реліктові чи соціальні табу; арготичні евфемізми – уникнення соціального табу в межах групи комунікантів, досягнення бажаного прагматичного впливу на реципієнта, збереження секретності всередині групи;

евфемізми «політичних некоректностей» – ввічливість, уникнення будь-якої дискримінації [3].

Евфемізація і дисфемізація є багатоаспектними мовними явищами, адже зумовлені екстралінгвальними чинниками і мають, крім власне лінгвістичної, соціальну, психологічну, культурну природу.

У межах сучасних наукових підходів евфемізми, зокрема, вивчають в аспекті мовленнєвої прагматики як явище, що відіграє важливу роль у забезпеченні ефективної комунікації. Евфемізм виконує соціальні функції, зокрема такі, як забезпечення комфортного спілкування, дотримання етичних норм – коректності, ввічливості [4, с. 225].

Мета використання евфемізмів – уникнення образи людини, наприклад, у вживанні назви непрестижної професії чи професійної діяльності (інформаційно-бібліотечний сервіс замість бібліотечне обслуговування), а також тих, що пов’язані з етнічними і сексуальними аспектами, політичними, мистецькими уподобаннями комунікантів.

Евфемізми – слова й вислови, що замінюють грубі назви предметів і явищ, сприяють уникненню негативного враження від сказаного (напр., зміни тарифів замість підвищення цін, деструктивний замість руйнівний). Дисфемізми є семантичною опозицією евфемізмів і використовуються для загострення уваги на негативних рисах денотата (напр., замість нейтрального померти використання врізати дуба, склеїти ласти) [4, с. 230].

Дисфемізми – слова або вислови, що в навмисно різкій формі виражають емоційну оцінку, замінюють стилістично нейтральні слова або вирази грубими, зниженими. Дисфемізми використовуються в ситуації, яка передбачає коректність спілкування, і є порушенням такої коректності, «нехтують» постулатами мовленнєвого спілкування. Поряд із терміном «дисфемізм» вживається термін «какофемізм».

Але ці два терміни нетотожні, адже дисфемізми використовуються з метою відкрито, різко виявити адресату своє негативне ставлення до

повідомлення або в гумористичній формі. Какофемізм вживається лише з першою метою [4, с. 233].

Інколи причиною політичної евфемії стає дипломатична ввічливість. «Міжнародна» ввічливість є цілком термінологічним поняттям, яке позначає юридично встановлені правила та норми, яких дотримуються в міжнародній практиці. Існують найрізноманітніші види дипломатичної ввічливості, що стосуються мовлення, поведінки, одягу, церемоніалу тощо.

Правилами дипломатичної ввічливості пояснюються певні форми написання документів. На відміну від евфемізмів, дипломатична ввічливість не буває ситуативною, контрольованою чи оказіональною та може мати сталий міжнародний характер [1, с. 24].

Два найбільш суттєвих аспекти політичної коректності:

1) культурно-поведінковий аспект, який тісно пов'язаний з ідеологією та політикою, особливо в галузі освіти;

2) мовний аспект політичної коректності, який виявляється в пошуці нових засобів мовного вираження та коригування мовного коду [1, с. 26].

До виявів делікатності можна зарахувати поняття «міжнародна ввічливість» або «дипломатичний етикет». Формули дипломатичної ввічливості – це сталі правила, норми естетики поведінки та мовного спілкування. Вони юридично необов'язкові, але бажані й вживаються у міжнародній практиці.

У дипломатії існує поняття компліменту, що знаходить вираження у формулах письмової ввічливості. Такий лексичний шар називається «етикетна лексика». До неї належать так звані юридичні та політичні евфемізми, за якими часто приховуються інші поняття.

Наприклад, доларова дипломатія – вираз, що вживається на означення політики, яка передбачає економічне поневолення малих держав; звичайні кордони – гасло, що виправдовує претензії на будь-які території; країни третього світу – так називають відсталі щодо економічного розвитку країни, переважно Африки та Південної Америки.

У цивілізованому суспільстві причиною табуювання може бути цензурна заборона. Тому деякі власні назви країн, міст, підприємств, військових частин тощо замінюються буквами або їх назвами: -/ен/, -ський/енський/, м. (місто Ікс, Ігрек, Зет); уживають також описові вирази одна сусідня держава, один дипломатичний представник та ін. Політичні евфемізми так само підпорядковуються естетичній функції мови. Отже, мовна естетика охоплює різні сфери суспільного функціонування мови [5].

Отже, політичні евфемізми стали складовою сучасної мови і можуть сигналізувати про внутрішнє та зовнішнє політичне життя. Досліджувані компонентів визначаються використання мовних засобів для вираження прямої негативної оцінки в текстах політичної комунікації або містять емоційний компонент та оціночне судження (часто завуальоване).

Разом з тим, постає питання дотримання всіх правил культурної коректності в сучасному суспільстві, адже має місце висока ефективність впливу на аудиторію при неявному способі передачі інформації.

Також евфемізмів вимагають своєрідного «камуфляжу», якщо висвітлюються делікатні теми про вік, расу, стать, соціальний та майновий стан, стан здоров’я та зовнішнього вигляду, фізичний розвиток, безробіття тощо.

Такі теми вимагають використання вторинних одиниць номінації, щоб уникнути образливих стосунків для потенційного одержувача. У цілому, на наш погляд, вживання евфемізмів у політичному дискурсі демонструє бажання приховати справжній зміст, а також може мати експресивний чинник – негативне або позитивне ставлення до особи, явища, події. Використання евфемізмів у суспільно-політичному дискурсі є дискусійним та потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бірюкова О. Суспільно-політична лексика: дискурсивні стратегії пом'якшення та дискредитації. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* №26. Київ, 2012. С. 17-22.

2. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.

3. Колядич Ю. В. Лінгвальна природа евфемізмів та особливості їх функціонування в англомовному дискурсі.URL:http://nniif.org.ua/File/19kuvlpe.pdf

4. Полтавець Ю. Основні підходи до вивчення евфемізмів і дисфемізмів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* Київ, 2012. С. 225-236.

5. Януш О. Евфемізми і мовна естетика. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-22.pdf